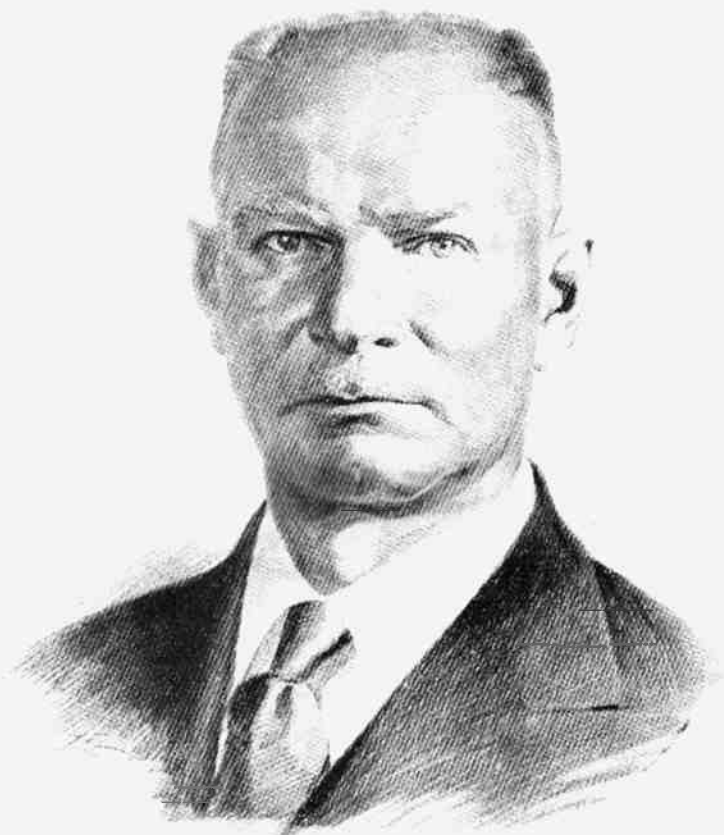

kola! Mana skola, mūsu skola! Cik daudzkārt mums tev jāpateicas. Tu mums mācīji derīgas un nepieciešamas zināšanas, kas mūs pavadīs visā mūsu dzīvē. Tu mūs audzināji, tu mūs mācīji būt krietniem un darbīgiem Latvijas pilsoņiem, kas mīlē savu valsti, savu tautu, savu tēvu zemi, savu brīvību. Tu mūs mācīji mīlēt savu darbu. Tu mūs mācīji cienīt un izpildīt savus valsts likumus un ziedot sevi pašu Latvijas labklājībai un aizsardzībai. Tu mums vienmēr rādīji, ka tikai vienprātība un satiecība mūsu starpā un saskaņa mūsu darbā var nest labus augļus. Tāpēc mēs mīlējam tevi, tu mūsu skola, un mīlēsim tevi uz priekšu vēl vairāk un nekad neaizmirsīsim. Mēs atbalstīsim savu skolu, mēs aizstāvēsim to, mēs kopsim to. Uz to mūs aicina mūsu Vadonis, Valsts un Ministru Prezidents, Dr. Kārlis Ulmanis. To arī ikkatrs svēti solās pildīt, atstājot šodien savu skolu un saņemot šo, mūsu Vadoņa un valdības pasniegtu, grāmatu.

Dr. KARLIS ULMANIS
Valsts un Ministru prezidents

Prof. JŪLIJS AUŠKAPS
Izglītības ministrs

Tautas Vadonis

KĀRLIS ULMANIS

latviešu tautu
draudzīgi aicinājis

28. janvārī 1935. gadā

1 9 4 0

IZDEVUMI IZGLĪTĪBAS MINISTRIJAS MĀCĪBAS LĪDZEKĻU NODAĻĀ

Gramatpiestuves A/S «ROTA» Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40 23827

Tauta ir modusies, tauta ir modusies uz jaunu, jauku dzīvi. Atmoda atver saimniecisko un garīgo dzīvi. Modušās ir pilsētas, modušies ir lauki. Bet vēl arvienu gaisma gaišāki plūst pilsētās, tomēr lauki prasa savu tiesu, prasa neatvairāmi. Savu dziņu pēc gaismas, pēc gara un prāta izkopšanas lauki rāda un arī pierāda darbos: dibinās mazpulki, biedrības atjaunojas, apvienojas, skolas atver savus logus, skolotājs atkal iesoļo sava pagasta sabiedriskajā dzīvē.

Grāmata, cilvēka vissirsnīgākais un uzticamākais palīgs, atgūst veco cieņu, atgūst savu vietu; vairojas teātra izrādes, koncerti; iesāktās sabiedriskās ēkas steidz uzcelt, uzceltās un gatavās grib pušķot un greznot; nāk prasījumi pēc mūsu mākslinieku darbiem, gleznām u. c. Bet visvairāk prasa pēc grāmatām, jaunākajām, vērtīgākajām. Mūsu lauku bibliotēkas skolās, biedrībās, pagastu namos ilgāku laiku nav papildinātas. Bibliotēku pārzinātāji bez grāmatu lasītāju, bez kaimiņu, bez plašākas sabiedrības palīdzības nevar grāmatas atjaunot, bibliotēkas papildināt.

Iesim viņiem talkā!

Atminēsimies, ka bibliotēka ir mums katram savā pagastā, un ja ne savā, tad vismaz katram sava tēva pagastā. Patukši ir arī grāmatu skapji pagastu skolā, kuŗā mēs kādreiz esam gājuši. Kaut arī tālu projām dzīvodami, atminēsim savu pagastu, sava tēva pagastu, kaut domās atgriezīsimies uz savu veco skolu.

Iesim viņiem talkā!

Sniegsim viņiem daļu no tā gaišuma, kas mums tomēr vieglāk sasniedzams. Dāvināsim viņiem grāmatas, gleznas, mākslas darbus, palīdzēsim katrs savai vecajai skolai tikt pie laba mūzikas instrumenta. Daudzas skolas, daudzi biedrību nami ir vēl vienmēr bez sava radio. Mūsu baznīcu sienas ir kailas un aukstas, lauku baznīcu zvani savām vecā laika skaņām visai grūti spēj sirdis sasildīt un tās kopā aicināt. Tādēļ arī tik reti dzirdam tos skandinām. Kam mājās daudz grāmatu, daudz gleznu vai

citū skaistu mākslas darbu, ziedosim, dāvināsim daļu no tiem katrs sava pagasta biedrībai, katrs savai pagasta skolai.

Sazināsimies, sarunāsimies viena pagasta piederīgie, kas dzīvo vēl dzimtā pagastā, un kurus dzīve aizsāukusi prom no dzimtenes.

Nebūs mums tautskolas, kas nebūtu pirmo gaišumu dzīves ceļā līdz devusi simtiem un atkal simtiem skolnieku. Simts, divi un trīs simti tagad dzīvē savās vietās nostājušies, droši vien būs spējīgi daļu sniegtās gaismas dot atkal atpakaļ vecajai skolai, lai spēcīnātu šo stipro mūsu tautas gaismas avotu, lai spožāka gaisma atspīdētu tiem, kas tagad mēri ceļu uz šīm skolām.

Savu atsaucību šim aicinājumam katrs, kas to vēlas, var izrādīt, tieši sazinādamies ar savas pagasta skolas skolotājiem, biedrībām, pagasta vecāko.

Ir arī otrs ceļš un otra iespēja — vār ņemt palīgā šajā gaismas nešanas darbā mūsu Kultūras fonda darbvedi. Kultūras fonds labprāt saņems pretim ziedojumus naudā, grāmatās un arī citās mantās, nosūtīdams tās uz norādītām vietām. Par ziedoto naudu, saskaņā ar norādījumu, Kultūras fonds iegādāsies uzdoto. Ja lielākiem mērķiem būtu uzkrājamas lielākas sumas, Kultūras fonds labprāt uzņemsies šo sumu uzglabāšanu līdz to izlietošanai no-
sprautam uzdevumam.

Tāpēc atkrīt vajadzība dibināt komitejas atsevišķām skolām, biedrībām, pagastiem. Tai vietā stāsimies tūlī pie darba, un vēl šo pavasari, bet katrā ziņā pirms 15. maija, atminēsimies katrs savu pagastu, savu jaunības dienu biedrību, savas bērības skolu.

Tā rikodamies, mēs īsā laikā brīnumus izdarīsim kultūras celšanas darbā.

1936.

Jau veselu gadu latvju sētās un pilsētās, druvās un mežos, tuvu un tālu ir skanējis Draudzīgais aicinājums. Augu gadu to uzklusījušas neskaitāmas dzirdīgas ausis, un augu gadu neskaitāmas devīgas rokas nav rimušas, gurušas mest tautas kultūras sārtā jaunus un atkal jaunus vērtīgus ziedus. Sārts liesmojis arvien gaišāk, un aizvien spožāk iemirdzējušas jaunās acis dzidrā priekā un atziņas alkā, bet karstajās sirdīs kvēlo aizvien stiprāk nebeidzama pateicība visiem dižajiem talciniekiem, kas sekojuši Draudzīgajam aicinājumam, dāvinot simtiem tūkstošu grāmatu, simtiem gleznu un mācības piederumus lielā skaitā.

Daudz, ļoti daudz skolu kļuvušas bagātākas un mājīgākas ar vērtīgām grāmatām un skaistām gleznām. Un vienā otrā pagastā skola tagad paceļas lepnāka un staltāka, vēstot pateicību dāvinātājiem, un aicinot vēl citus to košāku darināt.

Tomēr ir vēl skolas laukos un pilsētās, kas stāv aizmirstas.

Daudziem pirmā skola pilsētās ir bijusi ģimnazija vai reālskola; arī tā gaidīt gaida savu ziedotāju un apbalvotāju.

Atkal domās ar godbijību tuvosimies vecajai skolai, kurā pavadīti seši, septiņi vai vairāk gadu. Tad vieglāk būs bijušiem audzēkņiem, tēviem un mātēm atrast senās dienās mīto ceļu uz skolu pavasaros, kad sākas beigu akti. Tad stiprāk savīsies saites, kuņām jāvieno, kuras vieno sabiedrību ar skolu un skolu ar tautu.

Iesim talkā, iesim priecīgi un ar devīgu roku! Neaizmirsīsim savu pirmo skolu! Pildīsim viņas grāmatu apcirkņus, balsināsim vecās skolas pelēkās sienas baltas, tad greznosim, lai jaunās sirdīs aug lepnums, un dzirkst prieks, vēlāk atceroties vietu, kur pirmo reizi gara gaisma smelta.

Iesim talkā, visi, visi!

Lai šajā lielajā kultūras talkā savu roku pieliktu ne tikai atsevišķi talcinieki pilsētās, laukos, bet arī veseli

pagasti, kases, biedrības, kooperātīvi, pilsētas veikali, uzņēmumi, bankas, visi, kas vien spēj un grib kādu ziedu nest mūsu zemes un tautas nākotnes labā.

Sirsniģi pulcinādams jaunus balvus un ziedus nesējus, jo sirsnīgāki pateicos visiem tiem, kas mīļām sirdīm sekojuši manam aicinājumam jau pirmajā gadā.

Uz gaismu, uz sauli steidz mūsu kultūras ceļš.

1937.

Pateicos par cildeno un lielo sirsnību, ar kādu atsaukušies un vēl atsaucas uz manu 28. janvāra Draudzīgo aicinājumu jau veselus divus gadus no vietas tie daudzie tūkstoši, kas atminējušies savu pirmo skolu, dāvinādami tai grāmatas vai mācības līdzekļus, un arī atbalstīdami to daudzējādā citādā veidā.

To redzot un dzirdot, es sevī jūtu īstu un dziļu prieku. Bet vislielāko prieku sajūt tie, kas dāvinājumus saņem. Cik bieži esam lasījuši, kā neaprakstāmā priekā mirdz acis un pukst jaunās sirdis tiem, kas ierauga atsūtīto grāmatu kaudzi, un vēl sevišķi tad, ja starp tām atrod sējumus, kuņi pazīstami vārda pēc, un pēc kuņiem dažs labs ir bieži un karsti ilgojies. Arī viņu visu vārdā es izsaku savu izjusto paldies atsaucīgajiem dāvinātājiem.

Dāvanu ir bijis daudz, ļoti daudz, tomēr arvienu vēl ir skolas, kas saņēmušas par maz šo dāvanu, tāpat ir vēl daudz pilsoņu, kuņiem sirdis vēl nav iesilušas, atgriezoties domās uz to vietu, kur viņi kā bērni smēlušies savas pirmās dzīves gudribas, un kur veidojušies viņu dzīves ideāli. Arī viņiem ir pienācis laiks iepriecināt savās pirmajās skolās tos, kas tagad viņu pēdas min, un iepriecināt arī pašiem savas sirdis, jo cilvēks arvien jūt prieku par katru labu darbu, ko viņš padarījis.

Draugi, mani gausākie draugi, bet tomēr draugi, jūsu pirmā skola gaida jūsu sirds balss atskanēšanu, un to viņa gaida vēl šīnī pat gadā!

1938.

Šodien paiet trīs gadi, kopš tautā atskanējis mans Draudzīgais aicinājums — atcerēties savu pirmo skolu, razdams jo dziļu atbalsi visplašākās iedzīvotāju aprindās. Tūkstošiem un atkal tūkstošiem sirdis ir iesilušas pirmo skolas dienu atcerē, un viņi ir apveltījuši savu skolu gan gara mantām, grāmatām, gleznām, mācības līdzekļiem, gan iekārtas priekšmetiem un piederumiem.

Mans sirsnīgs paldies ir visiem čaklajiem dāvinātājiem un mana aicinājuma paklausītājiem, kas ar savu dzīvo atsaucību ir kaisījuši vērtīgu sēklu mūsu kopējā kultūrālā darba druvā — sēklu, kura dīgs un augļus nesīs. Ka šī sēkla patiešām dīgs un augļus nesīs Latvijas mūžības garam, to vēsta neskaitāmie skolu jaunatnes un audzinātāju pateicības raksti no visiem mūsu dzimtās zemes novadiem, kuros izskan sajūsma, prieks un karsta apņēmība augt Latvijai, mūsu Latvijai.

«Draudzīgais aicinājums mūsu apcirkņos sabēris tik daudz zelta graudu grāmatu...» raksta kāda Zemgales skola. «Mēs centisimies būt šo veltu cienīgi... Solām ziedot savas sirdis un rokas darbam, kas ceļ mūsu tautas un tēvzemes godu.» — «Bijušie skolēni ar cienību atminēja savu pirmo skolu. Tas liek tagadējiem skolēniem ar lielāku nopietnību raudzīties uz savu pienākumu skolā. Sirdis ir silušas...» (Vidzemes skolas.) «Mēs smelsimies atziņas no saņemtajām grāmatām, un tās mums palīdzēs izaugt stipriem tautas un tēvzemes milestībā...» (Kurzemes skolas.) «Tūkstošiem grāmatu mazajo un lielajo lasītāju rokās veido latvju tautas garu...» — «Apsolāmie mācīties, lai darbs būtu veltīts Latvijas kultūras varenībai.» (Latgales skolas.)

Bet vēl ir skolas, savu bijušo audzēkņu aizmirstas vai novārtā atstātas skolas, bet kas līdzīgi citām ir veltes pelnījušas.

Neatstāsim tās nepelnīti pabērnu lomās, bet ļausim mūsu sirdīm iesilt un iedegties ilgās un tieksmēs atpakaļ uz dzimto pagastu uz dzimto pusi.

Grūti to iedomāt, bet varbūt tomēr ir vēl kāds, kuŗa sirds ir auksta palikusi. Ena aiz viņa top gaŗaka un gaŗāka, jo liels ir to skaits, kas savu pirmo skolu apdavinājuši ne tikai vienu reizi, bet jau reizes divas un trijas. Neaizmirsīsim, ka grāmata un skola savstarpēji papildina un ir nedalāmi saistītas ar tautas kultūru un mūžīgo vērtību radīšanu.

Tāpēc dāvāsim saturīgas un vērtīgas grāmatas.

Neaizmirsīsim, ka skolas pārdzīvojumi un skolā gūtie iespaidi, varbūt neapzināti, bet jo neizdzēšami un paliekoši iegulstas mūsu apziņā.

Tāpēc gādāsim, lai šie iespaidi būtu arvien jo skaisti, un ar skolas laiku saistītos mūsu jaunās paaudzes gaišākās atmiņas.

Tāpēc gādāsim, kā un kur katrs varēdami, lai Latvijas skola patiesi būtu tā kultūras svētnīca, kas aicina, mudina, gatavo un stiprina mūsu tautas dēlus un meitas cēliem darbiem tēvzemes labā.

Gādāsim, lai Draudzīgā aicinājuma druva patiesi augtu kuplumā un zeltu briedumā.

Lieli augdami uzticībā Latvijai, paliksim uzticīgi un pateicīgi savai dzimtai pusei.

1939.

Atkal pienācis 28. janvāris jau piekto reizi, kā Draudzīgā aicinājuma diena.

Par visu šo Draudzīgā aicinājuma garo ceļu zelta ābele mūsu skolām bērusi klēpjiem ziedu un augļu — grāmatu, gleznu un daudz citu skaistu un derīgu mantu. Prieks un pateicība par to.

Patīkama mums ir patiesība, ka mēs visi alkstam gaismas, skolas, izglītības, gara spēka un kultūras.

Mīla šī patiesība, — bet tad arī palīdzēsim visi, palīdziet arī jūs visi, aizvien stiprākus darināt pamatus šai patiesībai, tik stiprus un nesagraujamus, ka šī patiesība var palikt patiesība mūžu mūžos.

Lai pieaug katrā nākošā audzē izsalkums un slāpes pēc grāmatas, gudribas, cildenuma un daiļuma.

Lai top grāmata, raksti, māksla un gara dzidriība par ticīgāko vienības ieroci, kas dod iespēju mums savā starpā sasaukties un sazināties pāri lejām un kalniem, pāri mežu galiem, pāri gadu desmitiem un simtiem, pāri cilvēku dzīves metiem no sirmo matu rāmājām atziņām uz jaunības acu mirdzumu.

Lai atskan šis balsis, un lai atsaucas atbalsis tekās un ceļos no jūsu mājām uz jūsu miļo pirmo skolu.

Jūsu atsaucīgais sirds siltums sasildīs tūkstošiem jaunākās sirdis, un jūsu sirds kvēle icēdēs neskaitāmas jaunas karsta ideālisma un sajūsmas liesmas, kas vīdamās debesīs, apgaismos ceļus un tekas jaunībai un no turienes līdz mūža galam — visiem.

Kas būs tie, kuru rokas atteiksies savu dāvanu, kaut mazu, pasniegt savai pirmajai skolai? Tādu nebūs, un tu, draugs, kas lasīsi šos vārdus, jau nebūt ne!

Kad šogad, Atjaunotās Latvijas piecu gadu jubilejas gadā tu pirksi sev kādu grāmatu, kas tevi pievelk un valdzina, kuru tu ceri iemīlēt domādams, ka tā remdēs tavas daiļuma alkas un pildīs tavu sirdi ar paliekamu prieku, — tad nopērc šo grāmatu savai pirmajai skolai arī!

Ja tev mājās ir kāda laba grāmata, kuŗas saturs tevi ir sajūsminājis, mudinājis dižiem, cēliem darbiem, mudinājis būt labam un krietnam, mudinājis izturībai, ticībai, pašvībai, drosmei, stiprinājis tavu gribu, kaldinājis tavu raksturu, devis tev sirdsskaidrību, sirdsmieru, — tad nopērc taisni šo grāmatu arī savai pirmajai skolai.

Atminies savas jaunības dienas un padomā, ka ir tūkstošiem jaunu siržu, kas karsti ilgojas pēc labas grāmatas, bet nespēj to iegādāties. Bet pievienota skolas grāmatu krātuvei, tā būs sasniedzama simtiem un tūkstošiem.

Uzklausī un paklausī! Savu skolu atminējies un apdāvinājis, tu pats augsī savās acīs un vērtējumā, tu būsi pievienojies tiem daudzajiem savas dzimtenes dēliem un meitām, kas pierādījuši, ka viņu ausis dzirdējušas un viņu sirdis uzņēmušas šo aicinājumu, manu Draudzīgo aicinājumu.

Pievienojies viņiem!

1940.

Kas gan vēl vairāk var iepriecināt darba darītāja sirdi un stiprināt viņa dvēseles ticību kā augļi, raženi augļi, kuņus nest lemts padarītam darbam. To man pilnā mērā Draudzīgais aicinājums savu piecu gadu gājumā kā zelta augļus ir nesis un devis.

Tie, kas Draudzīgo aicinājumu saklausījuši, sekoja tam ticīgi; viņiem tas devis un nesis dziļo prieku, sildījis viņu sirdis, vedinādams viņus atmiņā pārstaigāt jaunības dienās pašu ietās tekas, kurās ar katru seno soli saistās toreiz klusībā lolotās ieceres un tēli, fantazijā veidotie nākotnes darbi un panākumi, izdomātās vai izdarītās rotaļas, bet arī rāmo brīžu gaišākās domas, ciešā svētā noņēmībā būt labam, darbīgam, būt saderīgam, izaugt drosmīgam, krietnam, uzticīgam un uzticīgam mazās un lielās lietās.

Jaunie, mazie grāmatu un citu balvu saņēmēji un lietotāji, dzīvodami tajos pašos mūža gados kā kādreiz devēji, aizvien pārdzīvo tos pašus dvēseles un prāta strāvumus, ja arī domu celtnes un izteiksme tagad ir tapusi citāda. Grāmatas un balvas padara viņu redzi asāku un skatu plašāku, paver viņu domām jaunus dziļumus, viņu ieceres spārnēm atklāj jaunas tāles, vilinošas zilgmes.

Sirsnībā un draudzībā vēlēsīm viņiem to, balstīsim viņus, cik spējam un varam, ziedodami grāmatas, sūtīdami veltes. —

Pieci gadi pagājuši, kopš mans Draudzīgais aicinājums ir pārlidojis mūsu zemi, razdāms tūkstoškarīgu atbalsi visās malās. Šajos piecos gados tūkstoši un atkal tūkstoši ir atsaukušies.

Nākamā, sestā Draudzīgā aicinājuma gadā slēgsimies vēl ciešāk kopā. Un lai jo aktīvi šinī gadā būtu tie, kuriem paiet desmit gadu no skolas beigšanas; lai sevišķi atsaucīgi pierādītos 1940. gadā visi tie, kas skolu beiguši 1930. gadā. Visi tie, kas dzīves ceļā un dzīves ciņās grūtības un kavēkļus pārvarējuši vissekmīgāk, tie lai būtu arī atsaucīgākie ziedotāji.

Ja viņi katrs dotu desmitajā gadā desmit grāmatu, kur rast tad saņēmējiem vārdus, kuros tērpt savu pateicību.

Bet esiet droši, ja jūs desmitā gadā nosūtīsit nevis desmit, bet kaut vienu grāmatu vai arī pirmo reiz vienu grāmatu, arī tad jūs izjutīsit savas pirmās skolas tagadējo skolnieku un skolotāju siltās pateicības vilni.

Daudz vai maz, bet vissvarīgākais — būt dalībniekam kuplajā talcinieku pulkā.

Iedzīvināšana

Garajām skaitļu rindām, kas asāk un skaidrāk, nekā vārdu plūsma liecina par Draudzīgā aicinājuma nozīmi, šo skaitļu sīkai analīzei, kas rāda, cik liela un vispusīga aicinājuma loma mūsu skolu un vispār kultūras dzīvē, gribu pieminēt tikai dažus vārdus par to, cik raksturīgs pats Draudzīgā aicinājuma notikums Prezidenta personībai un viņa radītam un vadītam režīmam.

Dažādi var iedomāties vadonību. Tā savā ziņā vadonis ir zinātnieks vai rakstnieks, kas rada un pauž jaunas idejas un rāda jaunus ceļus, kādi būtu ejami atsevišķiem cilvēkiem, sabiedrībai, tautām un valstīm, lai sasniegtu lielāku labklājību. Šis atziņas varētu atrisināt grūtas problēmas; to realizēšana varētu nest lielu svētību tautai un varbūt visai cilvēcei, varbūt pasargāt cilvēci no lieliem satricinājumiem. Bet ja šīs idejas un atziņas netiek iedzīvinātas tā, lai tās kļūtu par reālās dzīves veidotājām, tad tās gadu desmitus vai pat gadu simteņus paliek neauglīgas, dažreiz tiek aizmirstas vai pazaudētas, dažreiz tikai pēc ilga laika atkal pamanītas un kļūst dzīvās dzīves vadoņa rokās par asinīm un miesu.

Vadonība var izpausties arī tāda vadoņa ideju un nodomu realizēšanā, kad to dziļākais sakars skaidrs vienīgi pašam vadonim, bet viņa vadībā tauta dzird tikai lakonisiskus rīkojumus, kuriem tā klausā vienīgi neaprobežotas uzticības mudināta, bet ja tās nav, tad represiju spiesta. Šeit tad arī nevar runāt par tautas pašierosmi. Atsevišķā cilvēka griba tad zaudē nozīmi, tai vienīgi tik daudz tiesību, cik tā spējīga akli pakļauties svešai gribai. Šādos apstākļos cilvēks pārvēršas lietā, ar kuŗu var rīkoties, nemaz neprasot, ko saka viņa jūtas un sirds.

«Visam pāri stāv pats cilvēks» — ir latvju tautas Vadoņa vārdi. Dzīvais cilvēks, kas domā, jūt un grib, ir

Vērtīgu domu un atziņu pasniegšanai, cēlu jūtu modināšanai un stipras gribas izveidošanai kalpo audzināšana. Mēs redzam, ka Draudzīgā aicinājumā Prezidents parādījis sevi kā lielāko tautas audzinātāju. Audzinātājs ir arī Prezidents visu savu ideju iedzīvināšanā tautā. Ar to Vadonis padara savas idejas par mūžīgi dzīvām un mūžībai pretim ved arī savu tautu.

J. Druva

Latvijas Rakstu un Mākslas
Kameras priekšsēdētājs

Kvēlā aicinājuma dedzīgi sekotāji

(Uzruna aktā 28. janvārī 1940. g.)

Augsti godājamais Valsts Prezidenta kungs!

Tauta ir modusies, tauta ir modusies uz jaunu jauku dzīvi! Šie vārdi, kas šodien goda vietā rakstīti mūsu priekšā, ir vēsturiski vārdi. Tauta ir modusies, tauta ir modusies uz jaunu jauku dzīvi — šie vārdi pirmo reizi atskanēja tieši priekš pieciem gadiem — tas bija pirmais teikums Valsts Prezidenta Kārļa ULMANĀ Draudzīgā aicinājumā.

Jau toreiz, kad tie uz mums runāja pirmo reizi, un kaut gan no vēsturiskā maija rīta bija pagājis tikai nepilns gads, mēs jutām un sapratām, ka te izteikta patiesība, kam mūsu tautas likteņos piederēs vēsturiska nozīme. Šodien, kad pieminam Draudzīgā aicinājuma piekto gadskārtu, mums atliek tikai vienprātīgi un skaļi appliecināt:

Jā, patiesi! Tauta ir modusies uz jaunu dzīvi!

Patiesi, mēs dzīvojam jaunu un jauku dzīvi!

Šodien, šajā atceres brīdī, mēs gara acīm skatām plašu, nebeidzamu gaismas straumi. Tās atblāzmu mēs redzam plešamies pār visu zemi. Tā atspīd katrā mājā un sētā visos mūsu zemes novados.

Metot skatu atpakaļ uz šīs varenās straumes avotu, mēs redzam, ka to izraisījuši nedaudzi vārdi — kvēla, dedzīga aicinājuma vārdi. Ja mēs gribētu vaicāt, no kurienes šiem vārdiem tik brīnišķīga vara tautas labāko spēku mo-

dinašanai cēlam merķim, tad musu atbilde var but tikai viena — un tā ir mūsu visu nesatricināmā atziņa:

aiz šiem vārdiem stāv Lielā aicinātāja — mūsu tautas Vadoņa Kārļa ULMANĀ personība un mūža darbs.

Ko gan vairs nozīmē atsevišķi vārdi, ja visa mūsu Prezidenta dzīve ir viens vienīgs liels aicinājums?

Visos savas sabiedriskās darbības 40 gados — kurus nupat nesen pateicībā pieminēja mūsu tauta — Prezidents Kārlis ULMANIS bijis nenogurdināms, paš aizlicdzīgs aicinātājs. Tautas aicinātājs gājumam augšup. Tautas aicinātājs mūžības ceļos.

Ar savu aicinātāja personību mūsu Prezidents spējis to, ko neviens vēl visā mūsu tautas un valsts vēsturē — viņš saliedējis tautu nedalāmā vienībā un izraisījis visas nācijas spēkus viņas garīgās un materiālās enerģijas kāpināšanai.

Man še nav jāmin, kādos veidos šis kāpinājums izpaužas. Es to arī nespētu, jo attēlot to varētu tikai biezu grāmatu sējumos.

Es gribu pieminēt tikai jauno lielo ziedojumu mūsu skolu un studējošai jaunatnei, ko PREZIDENTA neizmērojamā mīlestība uz jaunatni un viņas izglītību, pasniegusi ar valdības lēmumu, nodibinot jaunus fondus arodizglītībai un studijām. Ceļš uz izglītību, ceļš uz arodizglītību, ceļš uz vispusīgām plašām studijām visos zinātnes laukos mūsu jaunatnei tagad ir vaļā.

Visi mēs redzam — nav dzīves nozares mūsu valstī, nav tāda novada mūsu gara un saimnieciskā laukā, kur dižākie sasniegumi nebūtu neatraujami saistīti ar mūsu Prezidenta — Lielā aicinātāja vārdu.

Prezidents Kārlis ULMANIS un Latvijas vārds — šodien šie divi jēdzieni ir nešķirami.

Šajā svētku brīdī, kad pieminam Prezidenta vēsturisko aicinājumu mūsu kultūras dzīvē un viņa jauno negaidīto dāvinājumu skolu un studējošai jaunatnei, mēs visi sev klusībā jautājam — kāda lai būtu mūsu pateicība Lielajam aicinātājam? Kādos vārdos lai ietērpjam to prieku

un lepnuma sajūtu, kas musu sirdis nepartraukti augusi visus šos piecus gadus?

Mēs visi, visa mūsu tauta, mēs atbildam vienpratīgi un nešaubīgi:

mūsu pateicība ir solījums un solījuma pildīšana.

Mēs solāmies sekot katram, arī turpmākam Jūsu aicinājumam, Prezidenta kungs. Mēs nesatricināmā uzticībā iesim turp, kurp Jūs aicināsi.

Sekojoš Jūsu paraugam, arī mēs sevi visu atdosim mūsu tēvzemei, mūsu Latvijai.

Mēs būsim un vienmēr paliksim Jūsu kvēlā aicinājuma dedzīgi sekotāji, jo patiešām — mēs esam modušies, mēs esam modušies uz jaunu jauku dzīvi.

Šo solījumu apstiprinot, lai no mūsu krūtīm spēcīgi atskan Dieva svētītās Latvijas varenā himna!

Pieci gadi

Atskatoties uz pieciem gadiem, kas pagājuši no tās dienas, kad 1935. g. 28. janvārī atskanēja Kārļa Ulmaņa Draudzīgais aicinājums, mēs neaizmirstam arī to, ka šis aicinājums ir pirmais, kas liecis latviešu tautai rūpēties ne tikai par personīgām interesēm; viņš ievada plašo sadarbību, kāda ir mūsu Prezidentam ar tautu, kas izpauzies tik daudzas reizes un raženi noslēgusies nupat Valsts Prezidenta un Kaŗa ministra jaunākajā aicinājumā.

Tiešām, Uzvaras laukumam tauta ir devusi miljonus, tos savācot īsā laikā, īsā laikā segtas ir Ķeguma akcijas, izveidota Tēvijas balva ar miljonu, bet tēvzemes aizsardzībai 2,5 miljonu saziņoja nepilnā mēnesī.

Tieši Draudzīgais aicinājums ir pavēris sirdi skolām. Labas grāmatas, mācības līdzekļi, mākslas darbi ir atraduši ceļu tautā, pie kam skaitļi, kas publicēti Draudzīgā aicinājuma pieciem gadiem, klusē par dāvinātājiem, kas pārpratuma dēļ ir nākuši ar nepiemērotām dāvanām, ar Zelta ābeles negataviem augļiem.

Ne skaitļos vien ir izteikta Draudzīgā aicinājuma nozīme un ne viss ir skaitļos izsakāms. Skaitļi nepauž to, ko savās atmiņās par pagājušiem pieciem gadiem zina sacīt grāmatu izdevēji un tirgotāji. Ne tikai to, ka pirks daudz grāmatu, bet arī to, ka Draudzīgais aicinājums modinājis interesi par labu grāmatu, zina viņi liecināt, un ka daudzu jaunu labu grāmatu izdošanu ir ierosinājis Draudzīgais aicinājums. Veicinot jauno, izdodamo grāmatu kvalitāti, šis aicinājums devis arī jaunus pircēju un lasītāju kadrus, jo tas, kas ir pircis grāmatas citiem, tās pirs arī sev pašam. Grāmatu kultūra ir Draudzīgā aicinājuma nopelns vārda pilnā nozīmē, jo ir modusies prasība ne tikai pēc labas, bet arī pēc skaistas grāmatas. Par to liecina greznie pēdējā laika izdevumi kā svešu tautu, tā arī latviešu klasiķiem, arī gaume žurnālu un citu izdevumu ietērpā.

Tauta ir Draudzīgo aicinājumu sapratusi un ir devis labas grāmatas, nākusi ar skaidru sirdi un ceļu domu, ir atminējusies savu pirmo skolu, savu novadu, pasacidama siltu paldies tai apkārtnē, tam pagastam, kas dzīvē lidzi devis labākās atmiņas un spēku sasniegumiem dzīvē.

Daudzi, jo daudzi ir dāvanas izvēli atstājuši Kultūras Fonda starpniecībai, nododot savu artavu pārvēršanai grāmatās, mākslas darbos vai mācības līdzekļos.

Ir sava pievilcība arī skaitļiem un pat statistisko datu lasīšana var dot gandarījumu iespējamo slēdzienu dēļ. Lūk dažādi no šiem slēdzieniem:

1. Draudzīgais aicinājums ir devis 1.675.419 grāmatu. Bez tam 170 klavieres, 416 radio, 1400 gleznas, 237 medicāmentu skapīšus, 1.756 ģeogrāfiskas kartes, pat atsevišķu skolas ēku u. c. Naudā ir ienācis Ls 1.281.157,25; šī nauda ir pārvērsta jau minētos objektos.

2. Lai saprastu ziedoto grāmatu īsto nozīmi, atgādāsimies, ka 1930./31. m. g. skolēnu rīcībā grāmatu bijis, atskaitot mācības grāmatas, 849.865 pa visām Latvijas skolām kopā, ka nākošā gadā šis lasāmo grāmatu skaits pieaudzis līdz 875.455, tad 896.616 un 1933./34. m. g. līdz 898.249, tā tad trīs gados par 48.384. Sākot ar 1935. g. 28. janvāri, pretim vidējam 16.000 gada pieaugumam, pieaugums ir 300.000 gadā. Sapratīsim, ko šie skaitļi dod Latvijas skolai, Latvijas kultūrai, tautai un valstij!

3. Uz katru pamatskolu Draudzīgais aicinājums ir devis: Zemgalē 499, Vidzemē 479, Kurzemē 459, Latgalē 411, Rīgā 368 grāmatas, bet kopā — Latgalei 275.543, Vidzemei 212.655, Zemgalei 167.567, Rīgai 123.644, Kurzemei 123.285 grāmatas.

4. Ap 100.000 grāmatu ieplūst arī sabiedrisko organizāciju un tautas bibliotēkās.

Ir dibināti arī vairāki fondi, kas apvieno kādu skolu beigušos. Šie fondi pastāvīgi seko savas skolas dzīvei, izsniedz prēmijas sekmīgākiem skolniekiem, veicina to izglītības turpināšanu u. t. l.

Palīdzēt skolām, likt atcerēties pirmo skolu ir Draudzīgā aicinājuma pirmais nolūks. Bet rūpēšanās par jauno paaudzi neaprobežojas ar pamatskolu.

Dažādie fondi, kas dibināti uz Draudzīgā aicinājuma pamata, paredz aktīvu pabalstu arī pēc pamatskolas beig-

šanas izglītības turpināšanai jo sevišķi praktiskās skolās; sekojot aicinājumam šādi fondi ir jau vairākās vietās; minēsim kaut Bērzes rītdienas jauno zeltu fondu, kura plašais vēriens var būt visiem citiem par paraugu. Nav tālu tā diena, kad būs lauzts uzskats, ka izglītību nodrošina tikai mantas stāvoklis, bet paliks gan arī tā doma, ka izglītības iespēja ar sabiedrisko atbalstu būs tikai tādiem, kas no savas puses pretim liek centību, lai uzticību attaisnotu.

Plašais Prezidenta ierosinātais studentu stipendiju likums jautājumu par augstāko izglītību atrisina jau pilnīgi — atņemot iespēju atsaukties uz traucējumiem un trūkumu, tas tāpat prasa darbu, — prasmi un gribēšanu savu darbu darīt. Nodrošināts arī mācības grāmatu fonds augstskolās, nerunājot par zinātniskās pētīšanas nodrošināšanu. Draudzīgais aicinājums paredz kā pašvaldību, tā arī saimniecisko organizāciju līdzdalību šādu fondu radīšanā un līdzekļu sagādāšanā.

Nupat, Draudzīgā aicinājuma piecu gadu priekšvakarā, esam piedzīvojuši šīs domas pilnīgu realizēšanu, iespējas došanu arī trūcīgajiem izglītību iegūt, iznīcinot sociāla rakstura kavēkļus. Augstākās izglītības iespēju, kā līdz šim, veicina Latvijas Kredītbanka ar studentu stipendijām iztikai un lekciju naudai, bet klāt ir nācis fonds — ap 250.000 ls, kas rūpējas par stipendijām 200 jaunažiem studentiem, kas ir trūcīgi, bez līdzekļiem studiju turpināšanai. Mums arvien vēl trūkst darbinieku jo daudzās praktiskās nozarēs, un tie, kas šo trūkumu visvairāk sajūt, rūpnieki un tirgotāji, kā arī akciju sabiedrības, rūpēsies par roba aizpildīšanu, arī savu devu dodot latviešu kultūrai.

Ik gadus katra fakultāte varēs piešķirt pa vienai stipendijai sekmīgākajiem, nodrošinot viņiem visu studiju gaitu. Šos studentus atbalstīs valdība un Kultūras fonds, katru ar apmēram Ls 1000,— gadā. Tāpat 13 jaunie zinātnieki, pa vienam no fakultātes, pēc studiju beigšanas varēs saņemt ārzemju stipendijas pa 3000 ls gadā. Šajā laikā, kad visa pasaule ir nemiera satraukumā, Latvijas valsts nav baidījies no tik radikāliem jaunievedumiem akadēmisko jautājumu kārtīšanā, kas satricē nabadzības lāstu un Atraitnes dēlam dod brīvu ceļu uz zinātnes

svētnīcu. Jaunās stipendijas, kas pa lielakai daļai nav atmaksājamas, vēl jo vairāk skaņ aroda izglītību. Zelta Ābelei ir tagad pilni zari — ar 1200 stipendijām pamatskolas beigušiem. Ir darbā pieaicināti vietējie kooperatīvi un līdzīgi pasākumi, un katrs Latvijas pagasts varēs no savējiem divus jauneklus ik gadus virzīt pretim dzīves jaunajiem uzdevumiem.

Ne mazāk par 800.000 ls ieplūst ik gadus no jauna tagad visām minētām stipendijām. Vēl nav pārskatāmas sekas no šīm jaunākajām dāvanām mūsu kultūras, ekonomiskās un sabiedriskās dzīves veidošanā, bet vienu varam apgalvot, ka minēt šai kultūras politikā analogijas varam tikai agrārreformā, kas līdzīgi radikāli risināja saimnieciskos jautājumus. Jo sevišķi tas sakāms par jauno pieeju aroda izglītībai, un arī citādi pārveidojas mūsu izglītības pamati ar brīvu iespēju katram censties un sacensties jau no pamatskolas sākot, censties ar vēlīgu pabalstu pašam sev laimi kalt un dzīvi veidot.

Zelta Ābelei aug un augs arvien vēl joprojām klāt jauni, spēcīgi zari. Zelta Ābele dos iespēju pie tās piespieties visiem tiem, kas jutušies bāreņi, paglābs un dos ilgu piepildīšanu trūcīgiem un centīgiem, sargās tos no dzīves, ja tā gribēs viņiem par svešu māti būt.

Jau drīz pēc Draudzīgā aicinājuma redzam jaunu Prezidenta ierosinājumu: ik gadus izlaidumu aktā pamatskolās pulcējas kopā ar abiturientiem ne tikai skolotāju saime, vecāki un pagasta sabiedrība, bet arī daudzi simti no pilsētām, lai nodotu valsts vadības sveicienus, novēlējumus un arī balvas dzīvē nācējiem, jaunajiem darba darītājiem. Neaizmirsīsim, ka vēl priekš 15. maija abiturienti saņēma pēdējā dienā tikai apliecības un pazuda skolai, — pazuda pūli, nepavadīti un nesagaidīti. Vai nav aizpildīta aiza starp skolu — sabiedrību, kas viena otru nesadzirdēja? Šeit nav vieta iztīrīt iemeslus skolas un sabiedrības atsvešināšanai, pie kā nebija pieradusi mūsu tauta savos atmodas laikos. Tieši šie izlaiduma akti ir simbols sasniegtai sadarbībai, bet abiturientu kadri, nākošā inteliģence, guvusi vajadzīgo audzināšanu un vajadzīgas zināšanas, silti uzņemta un aicināta nākošam darbam, cieši klāt saistīta tautai un sabiedrībai. Sen

gaidīta turpmākiem uzdevumiem, viņa var ar uzviju atmaksāt par dāvāto uzticību ar savu ražīgo darbu.

Bet iesim vēl soli tālāk Draudzīgā aicinājuma idejas skaidrošanā. Vai nav dziļāki motīvi aicinājumam atmiņēties savu pirmo skolu? Vai nav modinātas daudzo, no sava novada aizgājušo atmiņas par bērnību, par apkārtni, kas devusi iespēju dzīvē tikt jo tālu uz priekšu? Vai aicinājumā nav arī kas cits, proti, atgriezties tieši vai netieši sava novada dzīvē, pielikt arī tur savus spēkus, maksāt veco parādu, balstīt mājās palikušos? Jo lielāks un nozīmīgāks ir tieši šis moments, kas ir jau tautas audzināšana jeb labāk sacīt, tautas pāraudzināšana 15. maija vienības garā kultūras darbam.

Palasiet latviešu tautas atdzimšanas laikmeta sadzeltējušos dokumentus, rakstītos vai iespiestos, vai arī paklausieties atmiņās, un jūs atradīsiet ziņas par vietējiem kultūras centriem, kur dzīve strauji jo strauji veidojusi tās šūniņas, kas deva miesu un garu Latvijai. Šie centri nav bijuši tikai pilsētās vien; vēl vairāk, pārmērīgi un izšķērdīgi ir savus labākos dēlus prom devuši Latvijas novadi. Ņemiet kaut Kronvalda, Sterstes, Kaudzišu u. c. Piebalgu.

Tauta nav stipra tikai ar galvu vien, bet ar visu savu pilnvērtīgo ķermeni — to mums māca latviešu tautas žilbinošā attīstības gaita; viņas spēks ir bijis nesadrumstalošanās inteliģencē un tautā.

Mūsu Vadonis nekad nav beidzis atgādināt, ka lauki nav šķirami no kultūras.

Draudzīgais aicinājums, ka nav aizmirstams dzimtais novads un pagasts, ir mudinājums un ierosinājums tieši šiem aizgājējiem.

Draudzīgais aicinājums kā ar burvju zizli ir cēlis tiltus, kas daudziem bija ar pagātņi salūzuši, ir atgriezis savam novadam prom aizgājušos un atdevis atpakaļ kā vecākiem sen neredzēto lolojumu kopdarbībai un sadarbībai. Ir vienota latviešu tauta, ir atvērta latviešu sirds; izrauta no savrupības čaulas, tā zina un var rādīt arvien no jauna, kā veicami kopējie uzdevumi, ka katrs var būt lielu darbu darītājs ar citiem kopā.

Un šo uzdevumu nav maz. Draudzīgais aicinājums ir skāris visu lauku dzīvi. Papildinot ar saviem krājumiem tautas un citas bibliotēkas, tas ierosinājis arī pašvaldības

rūpēties par maksas darbiem u. t. t. Ne tikai caur skolām vien ir ieplūdis liels svaigums, daudzas kultūras vērtības ir nākušas plašos tautas slāņos.

Mēs būsim mūsu Prezidenta aicinājuma pildītāji tikai tad, ja būsim cienīgi sapratuši lielo lozungu par kultūras misiju, kādai ir jāziņo savi spēki visiem. Novadu, lauku kultūras izkopšana ir nodota arī viņu pašdarbībai. Inteliģence mums ir ne tikai galvas pilsētā vien un kultūrai nav jānāk no galvas pilsētas vien. Mums ir spēcīga inteliģence provincē un arī uz laukiem, pat ar akadēmisko izglītību; jau nepieminot tos, kas beiguši vidusskolas, tak jau mūsu pilnās pamatskolas, tāpat ir vecās progimnazijas. Nevarētu būt tāpēc vietējo sabiedrisko darbinieku trūkuma kopā ar mācītājiem, ārstiem, agronomiem u. c. un arī ar skolniekiem, mazpulkiem, studentiem. Atjaunojot kaut agrāko laiku vietējo priekšlasījumu sistēmu biedrībās un organizācijās, nerunājot par koriem, teātriem u. t. l., iespējas šeit ir visādas, bet inteliģencei nevar un nedrīkst būt svešs pienākums savu gudrību dot tālāk arī citiem un ne jau nu pašai vien tikai gudrākai tapt. Šāda kultūras darba decentrālizēšana, darbs kopā ar aizgājušiem, tak sava novada dzīves pazinējiem, neaizmirstot savu dzimto pagastu, būtu labākā pateicība tautas modernātājam, viņas Vadonim, kas tautas kultūru ir cieši ieslēdzis viņas labklājības jēdzienā.

Ja man ir piekritis goda pilnais uzdevums runāt par Kārļa Ulmaņa Draudzīgā aicinājuma pieciem gadiem, lai man arī būtu atļauts sumināt arī šī aicinājuma autoru, mūsu Valsts Prezidentu.

Ja visa latviešu zeme šodien to dara, šis suminājums lai ir gandarījums par mūža darbu tam, kas savu mūžu veltījis Latvijai un latviešiem, un kas ik dienas arvien no jauna kaļ jaunus posmus savas idejas piepildīšanai. Latviskā Latvija vairs nav nesasniedzama zvaigzne mūžības bezgalībā, viņa ir šeit, viņa ir mūsu vidū, viņa ir mūsu sirdis, ir mūsu tautā, mūsu Latvijā. Mēs zinām, kādi neatverami nopelni pie visa tā ir Vadonim, mūsu Prezidentam — mēs viņu suminām.

Mēs zinām, ko viņš ir devis latviskajai Latvijai.

Vēl pagājušais, 1939. gads ir izdzēsis no mūsu vēstures pat turpat vai gadu tūkstoša ciņu pēdējo lapas pusi, un

aizvēris ciet šo gadu simtiem rakstīto vēstures biezo grāmatu. 1919. gads šajā grāmatā bija dzēsis jau citas nodaļas.

Bet ir vēl cita vēstures grāmata. Savā laikā tā bija glabāta nogrimušā pili, gaismas pili, kur neizdzisa svētā uguns, kamēr šī pils augšām cēlās, kad viņas vārds tapa uzminēts, un šis vārds bija Latvija. Šajā grāmatā ir vaļā šķīrušās nodaļas par Latviju, par latviešu zemi un latviešu tautu, kas senrakstos bija sāktas priekš gadu tūkstošiem un šajā pili turpinātas, svēti glabātas tautas piemiņā un atmiņā. Šī grāmata ir mums vienīgā un to mēs neļausim aizvērt.

Mēs esam auguši, savu valsti mēs uzturam pašu spēkiem — mēs esam auguši savā kultūrā, latviešu kultūrā, un neviens vairs atņemt nevar kultūru, valsti, neatkarību un brīvību latviešu tautai.

Anna Brigadere

KVĒLOŠĀ LOKĀ

1. Pāri tēvu sliekšnim

Kad Arvis diezgan ilgi bij dzīvojis Bujānos, viņam karsti iegribējās uz Avēniem. Tad vairs nebij no viņa miera ne tēvam, ne mātei. Neapnicis tas džingstēja ausis, kamēr vajadzēja izdomāt kādu vajadzību, lai neizskatītos tā, ka dara Arvim pa prātam, un jūgt zirgu un vest viņu uz Avēniem. Zirgs vēl nebij iejūgts, Arvis jau stāvēja sētsvidū ar paunu dažādu mantu, kas tam likās nepieciešamas iedzīvei Avēnos. Steigšus piegrūda muti mātei pie rokas, ardievas teikdams, ielēca ratos un ne reiz vairs atpakaļ neatskatījās. Ar visām domām tas jau bija Avēnos.

Ceļš tecēja kādu laiku līdzās upei, tad cauri čumurainam alksnājam, ko pavasaros pārēnoja ievas kā baltas līgavas, tad izbrauca gaišās, atmatainās ganībās, un tad jau tur arī bija paši Avēni sarkaniem jumtiem, kuplos dārzos. Kad rati sāka rībēt pa dambīti gar dārzu, sētsvidū iznāca vecmāmiņa, acis ar roku apēnojusi, un vēroja braucējus. Palika tā, kamēr piebrauca klāt.

«Vai nu atkal pie manis dzīvot?» viņa jautāja silti un mazliet zobgalīgi.

«Nu gan pie tevis dzīvošu, vecmāmiņ, nu gan vairs mājā nebraukšu,» Arvis cieši nosolījās. Un tikko ārā no virsdrēbēm, jau nozuda. Pirmajās dienās pat uz ēdiena laikiem nevarēja sasaukt. Ja bija izsalcis, atskrēja, ierija kaut ko, kā jauns putns, un atkal prom. Daudz bija ko redzēt Avēnos.

Bujāni un Avēni bija pretstati. Bujānos stāvēja viss uz vietas. Divas lielās liepas, katra savā dārza galā, tālu apkaimē saredzamas, jau sauca par Bujānu liepām. Kas tos laikus vairs ziņāja, kad viņas bija stādītas! Dārzā sagabušas stāvēja sirmās ābeles, no kuņģam dažā vairs nespēja nest gadu smagumu un bija pāršķēlusies vidū pušu. Bet pavasarī tā tāpat ziedēja kā citas un rudenī

diedzēja tik gardus ābolus, ka ieguva jaunas tiesības ziedēt vēl vienu pavasari. Durvju priekšā gadu no gada bija tās pašas puķu dobes ar dievkociņiem, salpijām, kringelītēm, kurrpītēm, dzeltenām un sarkanām jorģinēm. Gaŗajam solam, kas stāvēja zem logiem, bija ceturtās kājas vietā pavelts akmens, un tā viņš savu mūžu nodzīvoja. Ik pavasari atgriezās stārķu pāris vecajā ligzdā uz vītola stumbŗa.

Avēnos nestāvēja nekas uz vietas. Tikko nāca pavasaris, viss, kā uz sacensību, sāka augt, plesties, lapot, briest, pārveidoties. Dobēs ik gadus nāca klāt citas jaunas, neredzētas puķes, dāŗzu celiņi pastiepās arvien gaŗāki, izliccās likumaināki; pērnās ābelītes jau nu bij ābeles, bet citās vietās, lielajā dāŗzā, kur pērn vēl bija kails, atkal stāvēja sīki, bikli ābeļu vai bumbieŗu stādiņi. Jaunraktos grāŗvjos peldēja brūns pavasaŗa ūdens, balti tiltiņi skanēja brīkšķēdami, kad laidās tiem pāri. Istabās arī bija daudz pārsteidzošu lietu, kas atnākuŗas ar krusttēviem un krustmātēm no Rīgas. Tur bija grāŗmatas uz galdiem un bildes pie sienām. Uz bildēm bija pazīstamas vietas: pirtsdiķis ar pirtiņu, Pakāna būda, upes līcis. Tos bija uzbūris kāds no tiem Rīgas krusttēviem. Arvis zināja, kā tas notiek. Stundām ilgi tas bija notupējis kādā slepenā dāŗza stūrī vai birzī, vai upes līcī aiz tāda krusttēva, burvja, un vērojis, kā ūis rokām un acīm sauca, māja un aicināja, līdz parādījās uz pelēkā audekla koki, puķes, mākoņi, debess un visādas lietas, kas vien tam patika.

Ar saviem radiem Avēnos, izņemot tikai vecmāmiņu, Arvis atradās pastāvīgā kaŗa stāvoklī. ūis kaŗš no radu puses bija daŗķārt jautrs un uzņēmīgs, bet Arvim dziļi nopietns, jo viņš veda aizstāvēŗšanās cīņu par savu patstāvību. Ar radiem nu gan tā lieta nebija tik trāģiska, kā mājā ar tēvu, kur daŗreiz tāds kaŗa gāŗjiens nobeidzās ar Arvim nevēlamām sekām, kad viņa griba nepadevās tēva gribai. Tā reiz Arvim bija jāpavada vesela diena kā cietumniekam, ieslodzītam pie ūdens un maizes, un gala iznākumā tomēr nevarēja zināt, kuŗa griba bija uzvarējusī. Tikai tēvs no tas reizes gudri izvairījās no cīņas.

Avēnos cīņu veda vairāk ar smiekliem. Uz Arvi mēŗķētās bultas bija neskaitāmi jautājumi, uz kuŗiem vaja-

dzēja atbildēt. Un jautātāji nekad nepieķusa, jo Arvija atbildes bija pārsteidzošas un dzidras, kā kristalliskaidra rasa. Viņš nesa savu dvēseli rokā kā putnu krata Izlikšanos, slapstīšanos vai izmelošanos Arvis nepazīna nemaz. Tā bija bezviltus, skaidra paradīzes naivitate, svaiga kā rīta vējš, kas nāca no bērna dvēseles. Ikkatrs gribēja pie tās atspirdzināties.

Bet tikko kāds jautātājs ar viltus paņēmieniem gribēja ievilināt Arvi slazdā, tad bija beigas. Kā pa trepītēm noslidēja mazā dvēsele sevī arvien dziļāk, dziļāk un visuzmanīgākais netika tālāk, kā līdz aizslēgtām lupām.

Gadījās, vai nu tišu, vai netišu, Bujānu kādam cilvēkam atnākt Avēnos, un Arvis uzreiz atcerējās savu māju. Straujš un nevalīgs skrēja meklēt vecmāmiņu.

«Gribu atkal mājās. Es vairs pie tevis nepalikšu.»

«Nu jā, nu jā, brauc nu vien atkal mājās,» vecmāma rāmi teica. Nekad viņa nemēģināja Arvi atturēt, un tas arī būtu bijis velti. Ja tas bija uzdomājies prom, tad tur nelīdzēja nekādi solījumi, nekāda pierunāšana.

Labu laiku pirms aizbraukšanas, nepacietīgs līdz asarām, Arvis jau bija sētsvidū ar savu paunu, kuŗa no ciema reizes nemaz nebija vēl vaļā taisīta, bet gan pabriedusi pilnāka ar dažiem Avēnu devastiem: zīmuļu galiem, krāsu gabaliņiem, dažu grāmatu. Kad sēdēja ratos, Arvis ar visiem prātiem jau bija Bujānos un uz Avēniem vairs ne atpakaļ neatskatījās.

Jaunie dārzi Avēnos bija saauguši. Vasaras saule briedēja tajos dažādus svešu sugu augļus. Tie bija te iedzīvojušies un viņiem patika Zemgalē. Caurspidīgi āboli, vaska dzeltenumā smaržojoši bumbieŗi un lielas saldas aprikosu veidīgas plūmes izplatīja tālu Avēnu slavu. Dārzam bija jaunības skuba aiz muguras, bet nu tik tie īsti pieņēmas kuplumā un bagātībā. Bija labi būt Avēnos.

Arvis bija dārziem līdz par jaunekli uzaudzis, bet Avēnos tas atbrauca retāk kā bērna gados. Viņa vietā tur tagad biežāk ciemojās māsa Līnīte. Citi ceļi nu Arvim bija un citi biedri.

Reiz vasaras brīvdienās tas pieteica vecākiem divus savus biedrus, kas teikušies atbraukt ciemā.

«Lai brauc, lai, ja nav pie mums par prastu,» teica māte. «Tu zini: neko sevišķu jau viņiem sniegt nevaru.»

«Neviens jau viņus te valga nesies. Ja par prastu, lai brauc vien, kur nākuši,» norūca tēvs.

Kādā dienā ar velosipēdiem no piestātnes atbrauca šie Arvja biedri, Māls un Vidiņš. Ceļa somas tie bija atstājuši piestātnē. Vecais Bujāns tūlīt lika aizjūgt zirgu, un visi trīs jaunekļi aizbrauca tām pakaļ. Pa tam Bujānu māte sakārtoja viesiem labāko istabu.

Lai gan māte nekā sevišķa nebija solījusi, viesus uzņēma tik laipni, cik iespējams, ar visām tām labajām lietām, ko spēj sniegt viesmīlīga Zemgales māja. Māte domāja: Arvim pirmie viesi, Arvis nu jau liels, drīz pieaudzis. Parādot viesiem godu, viņa parādīja to arī dēlam. Tēvs bija radis pa brīvdienām Arvi rīkot sev pie rokas. Nu viņam trūka šur tur ko pasūtīt, bet atsaukt Arvi no viesiem tomēr neatsauca, lai gan bija pārliecināts, ka tā darīt vajadzētu. Līnīte tikai ar lielu mātes pierunāšanu bija piedabūjama izpildīt mātes sūtījumu un kaut ko uznest galdā. Pietvikusi baiļojās: ka tik nesāk ar mani runāt! Un izskrēja, nezin kāpēc, vilusies un spītīga. Nē, neviens nerunāja. Visi trīs viņi bija lieli un lepnī.

Līnīte bija mazs lauku skuķītis un it nemaz neinteresēja pilsētniekus.

Vidiņš un Māls bija pilsētnieki. Māla tēvs namdaris, kas pēc vairākiem laimīgi izvestiem būvuzņēmumiem uzcēlis pats savu pirmo māju, tagad ar skubu sāka izplesties bagātniekos. Pie Māliem pašā pēdējā laikā bija radusies spīdoši jauna dzīvokļa iekārta, grīdsegas, bildes un spoguļi. Mālam netrūka kabatas naudas, un viņš ar vieglu džentlmenisku tiksmi varēja sekot dažai labai savai iegribai. Tas viņu biedru acīs ne mazumu cēla. Un arī tas, ka viņš bija devīgs un sabiedrīks. Vidiņam uz lieku bagātību izredzes nebija. Tēvs bija ierēdnis, bet izdevīga precība tam deva līdzekļus dzīvot plašāk, nekā to atļāva alga. Sadzīves noskaņojums pie Vidiņiem bija daudz izglītotāks nekā pie Māliem, jo Vidiņam bija izglītota māte.

Visi trīs jaunekļi bija savas skolas latviešu pulciņā. Un bija tāda nekad neizteikta nojauta, it kā Mālam un Vidiņam būtu tiesības prasīt sev sevišķas priekšrocības par to, ka tie gribēja būt tādi paši latvieši kā citi.

Bet kā: Mālu un Vidiņu Arvja acīs it sevišķi pacēla bija tas, ka viņi bija pulciņa mākslinieki. Māls ņēma drammatiskus stundas un mēģinājās rakstīt dzejoļus, pat dramma, bet Vidiņš gleznoja, bija kritiķis. Bija autoritāte. Bet abiem viņiem vajadzēja padevīga un atsaucīgu apbrīnotāja, un tādu viņi bija ieguvuši ar Arvi. Arvis bija laimīgā sajūsmā, ka tagad viņam bija izdevība pavadīt ilgāku laiku ciešā satiksmē ar biedriem, kuri tam palika no visiem labāk un kurus kritizēt tas nemaz vēl nebija iedomājies.

Vidiņš un Māls arī juta, ka iestādamies latviešu pulciņā, viņi bija nolaidušies drusku no augšas. Viņi tur darbojās ar zināmu aizbildniecības sajūtu. Nu jā: viņiem bija ko dot, viņi tautu kādreiz mācīs. Ka viņiem būtu arī kas no tautas ko mācīties, tas viņiem neiekrita prātā.

Mārcis Bujāns bija liels prātotājs un runātājs. Ar jaunekļiem labprāt valodās laidās. Bet drīz nojauta, ka šie tik tā — šķērsu vien! Vai mani par muļķi tur, vai? Viņš sevī noslēdzās labi zinādams, ka muļķis vis nebija. Bet kādu laiku nu tišu par tādu izlikās. Un tad savu spriedumu taisīja.

«Ak tad tādi kundziņi esat! Savu gudrību slēpjat, it kā par labu vai par augstu priekš manis turēdami, bet mani izaicināt nākt klajā ar saviem piedzīvojumiem un prātājumiem, nevis par mācību, bet lai būtu jums ko pasmieties. Tā vis mēs draugos nebūsim.»

Un viņi nebija draugos. Pamazām ieviesās tāds ikdienas skarbums, kas viesiem nekādu izcilu stāvokli negribēja. Tēvs drīz rīkoja Arvi, kā paradīs, neņemdam vērā biedrus. Tas Arvim nevarēja patikt. Dažu labu reizi ar biedriem par to domas izmainīja. Vecāku varmācību un vecas tradīcijas niecināja. Vienās domās ar biedriem arvien ciešāk tiem pieķērās.

Kas jaunekļiem bija tradīcijas! Dēlis, no kuŗa pel-dētājs taisa lēcienu ūdenī. Tādi lēcieni bija jaunlaiku tieksmju pazīme: no pamata uz virsotni, no saknes uz ziedu, pāri gausajam attīstības ceļam!

Māla un Vidiņa ģimenēm jau arī nebija nekādu tradīciju. Viņas bija rūpīgi pasteigušās izdzīt visu «lauciniecisko», un katrs ģimenes loceklis tvēra pēc tādām dzīves formām, kas tam izlikās pieņemīgākas. Jaunekļi bija

visplašākā mērā padoti to svešo ideju iespaidam, kas švirkstēja gaisā un ar kuŗām bija pilna krievu paidagoģija. Viņiem bija parocīgi piesavināties tādus pasaules uzskatus, kas tiem deva plašākas brīvības un attaisnoja arī dažreiz izgāšanos. Viņi bija ir nitčeanieši, ir marksisti, vai pat anarkīsti.

Mārcis Bujāns bija pērminderis un svētdienas rītā vēl skaitīja pātarus. Arvis tādās reizēs atradās kā starp Dievu un velnu. Iet pātaros bija izaicināt bezgalīgas biedru zobgalības, neiet — bija paasināt svešumu, kas bija ieviesies ar biedru ierašanos starp viņu un mājniekiem. Protams, ka viņš citādi nevarēja, kā «pierādīt raksturu» un neiet, par ko biedri priecājās. Augšistabā gulēdami viņi svētdienas rītos klausījās korāļus, asprātīgi parodēja dziesmu vārdus un plīsa no smiekliem.

Mālam, kas arvien koķetēja ar savu talantu, iekrita prātā, ka vecais Bujāns ir tips, pie kuŗa var izmēģināt roku. Un viņš to darija.

Kādā svētdienā, kad jaunekļi pēc izpeldēšanās upes līci vālājās, Māls izņēma plānu burtniciņu un uzsita tai svarīgi ar plaukstu: tas ir piepildīts!

Biedri redzēja, ka tas manuskripts, un lūdza, lai lasa priekšā.

Bija drāmatisks mēģinājums, un ludziņa, kuŗas sarežģījums grozījās ap svētulīgiem, skopiem vecākiem un vientiesīgu dēlu. Vecākos nebija grūti sazimēt Arvja tēvu un māti. Ārišķos paņēmiēnos gan smagi verdziski pakaļdarināti, tie liecināja par autora zināmu novērošanas spēju; bet bez kādas dziļākas skatīšanas un veidot mākas. Iznāca tikai nožēlojamas karikatūras.

Vidiņš ludziņu pārlieku slavēja. Vidiņš jau bija autoritāte. — Arvis kaisa iekšķīgi. Viņam bija dusmas un īgnums. Ja viņš vēl būtu bijis mazais Arvis, viņš būtu biedram izrāvis manuskriptu un to saplēsis. Viņam sāpēja, ka bija zaimoti vecāki. Bet pieaugušajam Arvim vajadzēja savaldīties. Mākslas darbu apspriest no objektīvā viedokļa. Citādi biedri to varētu noturēt par šaur-sirdīgu mietpilsoni.

Un jo vairāk pagāja dienas, jo vairāk tas pārliecinājās, ka tikai pieaugušajam Arvim nu ir taisnība. Ka vajaga skatīties objektīvi.

Kādu dienu tēvs pamāja Arvim, tam sekot.

Viņi iegāja istabā, kuŗas slēgi māte no ārienes bija pietaisijusi. Istaba bija vēsa un pietumsusi.

Tēvs nosedās pie galda un pamāja, lai Arvis sēdot.

«Kas tad nu būs?» Arvis brīnījās.

Tēvs ļāva tam brīnīties un lēni aizkūpināja pīpi. Pēc sava paraduma padomāja ilgī un tad tik runāja:

«Vai tu zini, ka esmu nopircis lielāku partiju būvkoku?»

«Būvkoku? Kam tos?»

«Kam tos? Vai tad tu neredzi, ka mums Bujāni krit uz deguna? Es tik esmu tos laukus un tos laukus kopis. Laiks nu arī domāt par cilvēcīgu mitekli.»

«Nu jā, » Arvis teica ne silts, ne auksts.

«Es tā biju nolēmis. Kad tu būsi beidzis skolu, tad varēsim sākt. Nākamū pavasari tas nu būs.»

«Kad es būšu beidzis skolu? Vai tad es nākšu mājā?»

«Ko tad tu darīsi?»

Arvim pārskrēja tirpas. Kas gan tēvam bija uzgājis?

«Es domāju tak, bija norunāts, ka es iestāšos studēt.»

«Blēņas! — Man diezgan no tiem studētiem,» tēvs nepacietīgi teica.

Arvim kā cirst iecirta. Kāda pavēlnieciska uzstāšanās! Ko tad gan tēvs domāja! Še stāvēja cilvēks ar savu paša gribu un pašnoteikšanos. Vai viņš varēja tam pasvilpt kā mazam puikam? Nē, nē! Kā mazam puikam gan vairs nē. Un Arvim iekrita prātā visas tās ciņas reizes ar tēvu, kas bija beigušās arvien ar tādiem panākumiem, ka nevarēja noteikt, kuŗš uzvarējis. Vai tēvs to bija aizmirsis? Arī tagad viņam bija viens skaidrs, ka tēva gribai nepadosies. Neatsacīsies no nākotnes plāniem, ko tas sen jau bija lolojis. Tā tak galu galā bija viņa darīšana un ne tēva.

«Bet tas jau vienreiz bija pārlikts un nolemts,» Arvis aizstāvējās.

«Bet nu tas ir pārlikts un nolemts citādi. Būs še ar' tev augstā skola, kamēr to iziesi cauri. Lauks un kūts. Tos uzdevumus tu vēl neesi sācis izrēķināt. Nedomā, ka tie būs viegli. Nedomā ka es kādreiz nemākulim atdošu rīkot Bujānus.»

Arvis pietvīka. Viņam sakāpa kaklā. Nupat bija jācērt mezglā. Nupat bija jāšāk kas izšķīrošs. Viņš meklēja vārdus, sapinās, grūda ārā.

«Tēt, vai zini... es tev ko teikšu... sen jau man vajadzēja teikt... Bujānus es negribu, Bujānu saimnieks es nekad nebūšu.»

Tēvs, kā nesapratis, atliecās krēslā atpakaļ, pastūma cepuri ārā no pieres.

«Nebūsi? Kas tad ta tu būsi? To tak tu man tad varēsi pateikt?»

«Nē, to Arvis nevarēja vis tik viegli.

«Vai tad nu darba trūks,» teica nedroši.

Tēvam tas izklausījās tik vieglprātīgi un bērnišķi. Viņa seja aptumšojās.

«Blēņas,» viņš teica, «zenča prāts, zenča valoda. No taviem biedriem tu arī labu ko mācies! Tie smalku galdiņu urbēji, zemnieku vai par plānprātiņu tur, paši ne-nojēgdami, ka zemnieks ir visa uzturētājs un paēdinātājs.»

Nu! To lai neviens nesaka, ka Arvis padotos svešam iespaidam!

«Nē, tēvs, tur tu maldies! Man pašam sava pārlicība, savs pasaules uzskats. Es negribu ieņemt tādu stāvokli, kur man jābūt kungam. Es negribu būt pelēkais barons. Es negribu kalpināt savus brāļus.»

Uz to tēvs izpūta tādu gaŗu, apvainojošu svilpienu.

«Ak tā! Tad no turienes pūš tas vējš. Bet es gan — es esmu tas suns, tas vagare, tas kalpu plēsējs!»

Šāda sarunas virziena Arvis negribēja:

«Ja tu neatzīsti principiālu izskaidrošanos, kā tad lai saprotas!» viņš teica izmisis.

«Nu, ko es atzīstu, to es tev labāk neteikšu.»

«Es lieku priekšā pārtraukt šo neauglīgo sarunu,» Arvis beidza kā nelaimīgs avīžu ziņotājs. Bet tas tēvu vēl vairāk kaitināja.

«Tu liec priekšā? Jauki! Savus brāļus kalpināt tu nevari, bet savu tēvu nostrostēt, kā pagastskriveris ziņnesi, tur tu pirmais! Viņš liek priekšā! Nu, klausaities, ļaudis!»

Tai brīdī māte atgrūda durvis. Viņa bija dzirdējusi strīdīgās balsis un steidzās nomierināt.

«Arvi, dēls, skrej! Kumeļš norāvies. Lūko piesiet.»

Arvis nelika to sev divreiz sacīt un pazuda aiz durvīm.
«Nu, to jau tik viņš gribēja,» tēvs rūca, uztraukumu
novaldīdam:

«Ēs jau tu domāju, ka tik nu izietu labi,» māte it kā
aizbildināja.

«Tu dzirdēji? Ko viņš visu nesarunāja!»

«Ko nu tādās valodas! Bērns paliek bērns! Cik reiz
vēl līdz pavasarim domas nemainīs! Tas jau tas vecums.»

«Tev bērns, man jau cilvēks, kam jāzina, ko grib.»

«Ja gribēs aiziet, tu jau neaizturēsi,» māte teica kā
padodamās.

«No mums raisās vaļā, bet paliek gaisā karājoties. Vai
tie kādi biedri? Vai tur kāds atbalsts?»

«Jauni jau vēl visi. Bērni!»

«Viņi zobojas arī par mums. Tici man!»

«Lai nu zobojas! Vai mums tas sār?» Un māte smaidīja
savu maigo, padevīgo smaidu: «Gan būs viss labi! Arī
ar šiem biedriem tas nav salaulāts! Gan jau redzēsi!»

Svētdienu pēc tam jauneklī aizbrauca uz kaimiņu
pagastu, kur bija izrikojums: teātris un zaļumballe. Tri-
jatā viņi vērsa uz sevi visu uzmanību. Arvim tas sākumā
nepatika, jo viņš tādās reizēs bija savrup gājējs un no-
tālēm vērotājs. Biedriem vajadzētu viņu uzmudināt un
sapurināt. Un to viņi arī darīja. Ar šiem jau arī sabied-
rībā varēja rādīties. Sevišķi Māla drošais spriedums par
teātra izrādi, viņa veiklā izlocīšanās gar jaunkundzēm,
viņa izglītības pārākums, kas tam katru acumirkli nāca
palīgā ar citātiem un dzejas pantiem — gan vairumā
krievu valodā — ko tas, kā nākamais aktieris, prata
iemest sarunā pareizās vietās, varēja imponēt. Pie tam
viņam Arvis ļoti labi figurēja kā palīga līdzeklis. Viņš
piegriezta tam sevišķu uzmanību, pastāvīgi to ievilkdams
sarunā, stāstīdams par viņu anekdotus, mazas dzīves epi-
zodes, vieglām spilgtām krāsām raksturodams to pavisam
citādi, nekā Arvis domāja sevi pazīstam pats. Un kā par
brīnumu, Arvis šai sevis atspoguļojumā zaudēja vienpus
tik daudz zemnieka smaguma, cik otrpus ieguva, vai labāk
sakt, atrada jautrības, asuma un vieglprātības, ko vēl
nebij sevī ne meklējis, ne pazinis.

Bij jau tuvu pusnaktij, kad Māls uzaicināja biedrus
braukt mājās. Ar piepešu pazušanu viņš gribēja panākt

iespaidu. Bij tur kāda jaunkundzīte, kuŗas dēļ tas šovakar darija visu. Viņa sacījās nākamū zīemu būt Rīgā. Un šajā ģekīgajā sirdī viņš gribēja atstāt uzbudinājumu, ilgas un vēlēšanos arī nākamū zīem' turpināt uzsāktu flirtu. Viņš gribēja atstāt dotu pret dotu. Jo ilgi tas nebij pavadījis tik kairinoši uzbudinošu vakaru.

Visi trīs laidās pa lielceļu, rindā kā dzēves. Māls pāpriekšu, spokaini plats, plivojošā pelerīnē. Nakts bij tumša un silta. Kad bija kādu laiku braukuši, aiz tuvā meža lēni izauga mēness, nespodri greizs un uz sāniem pavēlies. Tā savādi apmirgoja laukus un lielceļa smiltis, auzdams pār visu spokaini gaŗus, acis apmiglojošus starus.

Arvis bij pacīlātā gara stāvoklī. Nakts viņam izlikās bagāta, daudz sološa. Vajadzēja vēl kaut kam būt, vēl kaut ko izdarīt, kaut kas tiecās plūst pāri, ko nebij kur likt. Gribējās kādas trakulības.

Pašā lielceļa malā, uz stāva, kupliem ceriem un kokiem noauguša kapu kalna, pacēlās baznīca baltiem mūriem, atdalīdamās pasakaini liela no bālās, zemās mēnesnīcas paklāja. Pie baznīcas Māls piepeši nolēca no riteņa.

Visi apstājās.

«Kas ir?»

«Iesim pabaidīt eņģelus,» Māls drausmīgi pārgalvīgi smējās.

«Ej nu! Laiks vēls. Pietiks šodien,» Vidiņš pagriezās uz ceļa pusi.

«Maziem bērniem izpeŗ sarus. Varbūt arī starp mums kāds, kam vajaga izpērt mānticības sarus,» Māls skaļi teica un iebīdīja savu riteni pa kapsētas vārtiem.

«Ko tu gribi darīt?» Vidiņš sauca nepacietīgi no savas vietas.

«Nāc kalnā, tad redzēsi,» tam atbildēja.

«Vai viņš ar to mānticību mani domā?» Arvis sev jautāja, Mālam uz pēdām sekodams.

Lēnām uznāca arī Vidiņš. Saŗutis par Māla neapņķināmām iedomām. Sapūties un greizsirdīgs jau bij bez tam par Māla panākumiem šodien zaļumos.

«Ko velnu tad tu tur meklē?» īdzīgi jautāja.

«Vai velnus vai eņģelus, to redzēsim, kas iznāks. Vai velni raus, vai eņģeļi dziedās. Sāriehts būs abiem.»

Māls sāka nomest drēbes: pelerīni, cepuri, svankus, apakšdrēbes, kreklu. Stāvēja kails.

«Nu ko?» Arvis smējās. Redzēja, ka Māls gāja uz truku joku.

«Kas grib uzņemties? Es negaidu. Es izaicinu. Kam drosme, lai seko,» Māls patētiski būra un uzlēca uz riteņa. Pucēla kailās rokas pret baznīcu un sauca: «Te es esmu! Kails kā mātei dzimis. Labie gari, ļaunie gari, es jūs izaicinu!»

Uzlēca uz riteņa, sātāniski gaŗi iekliegdamies aizlaidās, ar savu kailo augumu bālajā mēnesnīcā vizmodams kā spoks.

Vēl viņš nebij aplaidis ap baznīcu, kad Arvis, ierauts šīs pēkšņās pārgalvības trakulīgā virpulī, zibenātrumā no meta arī savas drēbes un bij tam pakaļ.

Svaigās nakts kairinājums, pēkšņi savilkdams ādas trauku tīklu un dzīdams asinis pa miesas audiem asi smeldzošā ritmā, apstināja Arvi kā ar nepazīta reibuma vilni, kuŗā bij nebēdība, izaicinājums velnišķa spēte. Še, ap baznīcas mūriem, gar baznīcas durvīm, kur visi tie bijīgie soļi, tās nolaistās acis, tās saliktās rokas, tās ticīgās sirdis krēšļojās bālās atmiņās, te viņi bij tie nevaldāmie, trakie, velna nebēdātāji, visam spītētāji grēka gabali!

«Uhū!» abi kā uz norunu reizē auroja un joņoja apkārt.

Pulsi sīta, rasas noliektie zari un ziedi dzestri pēra kailos augumus, mēneštari lēni kā upes slīdēdami melnajās ēnās, pēkšņi uzšļakstēdami pret šnaudošiem tēliem, apmeta tos ar fantastisku mirgu. Ai, kāds tas bij bezdievīgs neprāts, trakulīga nebēdība, uguni sprikstošs kvēlojums!

«Uhū!» auroja atkal.

«Idioti!» sauca tiem pakaļ Vidiņš. Par to tie vēl pārgalvīgāk tam atkliedza: «Uhū!»

Uz to gaŗi drausmīgi atbildēja no lielceļa izbiedētas sievietes kļiedziens. Aulekšiem aizvēlās pakavu dīpoņa.

«Gloria, gloria! Tā bij eņģeļa balss!» Māls sauca, šaudamies Vidiņam gaŗām. Aplaidis apkārt, nolēca no riteņa. Tūlīt arī Arvis. Abi kailie steidzīgi aprāva drēbes.

«Nu, un tas bij viss?» Vidiņš jautāja sarkastiski. «Tas joks nu bij pilnīgi bez atjautas.»

«Tāpēc ka tu viņā nepiedalījies,» Māls atcirta.

«Un var būt par iemeslu visādām baumām.»

«Bet tur jau ir tas lielākais panākums, mans dēls,» Māls teica nesatricināmi, kas Arvim imponēja. «Kas var būt lieliskāks, kad ļaudis tevi daudzina.»

«Ne ikkatram var būt patīkami, kad to izdaudzina par velnu pa visu pagastu. Tu pārbiedēji nupat cilvēkus.»

«To eņģeli steigsimies tūdaļ apmierināt,» Māls smējās. «Tu dzirdēji, kā spiedza sievietes balss.» Viņš bij apgērbies un izvilka pulksteni.

«Trīsdesmit minūtes pāri pusnaktij. Jūs abi esat mani liecinieki, ka es šai stundā, daimona lidojumā, apvilku burvju lokus šai baznīcai. Jūs sapratīsiet, ka tas nebij bez nolūka. Es patlaban vinnēju interesantu derību.»

Vai tas nu bij patiesi tā, vai samelots, bet ar to Māls bij atkal izspēlējis trumpu pret abiem. Vidiņš sapīcis uzlēca, un, ne vārda neteicis, izbrauca uz lielceļa, viņam sekoja Māls. Kā pēdējais Arvis, atdzisis un maziņš.

Ek tu! Ja Mālam bij bijis savs zināms nolūks, ko tad gan tagad viņš domāja par Arvi! Tad jau no Arvja tik bij puiciska ēverģēlība viņam līdz ķēmoties!

Kādu pusversti no baznīcas viņi panāca pajūgu, kas bij izbiedēts no kliedziena baznīcas kalnā. Kad viņi brauca gažām, zirgs atkal pašāvās krākdams sāņus, bet braucējs uzcirta nikni ar pātagu un sarāva to grožos stāvus, lādēdams: «Sasodīti slamsti!»

Tas gāja uz riteņbraucēju rēķina.

Sievietes balss skaļi teica: «Tas ir Bujānu Arvis ar saviem pilsētniekiem. Tie vairs nevienam ceļa negriež. Nudien, ne kauna, ne goda!»

Riteņi aizlaidās, un pajūgs palika tālu atpakaļ nakts tumsā.

Mārcis Bujāns bij liels grāmatu lasītājs un cienītājs. Tai svētdienā viņš iegāja dēla istabā meklēt kādu grāmatu un atrada Māla manuskriptu, kuŗu viņam pagalam nebūtu vajadzējis atrast. Viņš pašķirstīja, ieskatījās vidū un dabūja tūlīt kā ar mietu pa pieri. Un nu viņam nebij miera, kamēr nebij izburtojis no sākuma līdz galam pat visas ķeb-rakājas un visus sastripojumus. Gan vairāk reizes tas nometa manuskriptu tik nikni uz galda, ka tas aizšļūca pāri otrā pusē, bet tad to uzņēma atkal un sāka no jauna. Kaut arī pagalam izķēmotu, tas pazina sevi greizajā spo-

guli, un kaut arī pildīts bargām dūsmām pret sacerētāju, tas nevarēja atraisīties no salīdzinājuma, ka rūpīgi slēptos dvēseles kaktos tomēr ir kaut kas, ko varējusi ieraudzīt nežēlīga un nesaudzīga ienaidnieka acs, to dziļi sevis priekšā pazemodama.

Baidzīs lasīt, viņš izgāja ārā un ilgi staigāja ap laukiem, rokus uz muguras salicis.

«Ar Arvi ir jārūnā, pamatīgi jārūnā. Tā tas vairs ilgāk nevar iet,» viņš galīgi nolēma.

Otrā rītā, kamēr jaunie ļaudis vēl gulēja, atnāca no Rimšām, kādām attālām mājām, sūtīta sieva, kādas niecīgas vajadzības dēļ. Bet viņas īstais uzdevums bij: iepazīstināt Bujānus — un taisni tad, kamēr vēl jaunekļi gulēja — ar pagājušās nakts notikumiem. Jo Rimša ar saimnieci bija pagājušās nakts braucēji gar baznīcas kalnu.

Atsūtītā sieva prata izpildīt savu uzdevumu. Viņai tā nebija pirmā reize. Viņa izlikās, ka nekā nezina, ka ir sūtīta uz īstām pēdām. Viņa atstāstīja par trim jauniem cilvēkiem, kas braukājot pa ceļiem ar vellapēdām un pastrādājot tādus darbus, ka viss pagasts par viņiem runā. Pagājušu nakt' pārbaidīti viņas saimnieki. Palaidņi laikam bijuši labā dūšā un ar visādiem mānekljiem ālējušies pa kapu kalnu. Kā šie braukuši gaļām, uzreiz šķīdušas tā kā ugunis, atskanējis tāds briesmīgs troksnis un kliedzieni, it kā visi miroņi celtos augšā. Vairāk viņi ne redzējuši, ne dzirdējuši. Zirgs sācis trakot, saimnieks paspējis tikko novaldīt. Tagad esot pats kā sasists, kā pusdzīvs, bet saimniece esot tā pārbijusies, ka sveikā vis neiziešot; laikam dabūšot rozi. — Kas tie par vecākiem, kas audzinot tādus bērņus. Kāda goda gan šie cerot no viņiem piedzīvot!

Tā viņa mēloja vēl daudz, veikli segdama, kas jāslēpj, un atsegdama, kas jāparāda, bet Bujāni sēdēja kā uz ogļiem. Bujāns dažreiz pameta slepu skatu mātei: Nu, ko tu par to saki?

Mātei bij sirds smaža, smaga. Viņa zināja, ka tagad saskriešmāns ar dēlu ir neizbēgama, un ka tā būs smagāka un grūtāka par visām reizēm. Bet viņa tur it nekā nevarēja darīt.

Kad jaunekļi bij uzcēlušies un paturējuši brokastu, pie kuŗa neviens no ģimenes locekļiem nerādījās, tēvs lika puisim pasaukt dēlu.

Arvis bij vāgūzī un eļļa plaummašīnu, kā tēvs to bij rīkojis darīt jau sestdienas vakarā. Viņš bij uzcēlies agrī un strādājis ilgi pirms brokasta. Viņam bij no pagājušās nakts pagīru sajūta. Tāda nepatīkama apziņa. Vai nu īsti tūs nevainīgās trakulības dēļ baznīcas kalnā! To viņš negribēja atzīt. Bet sekas tur varēja būt, kuŗas viņam bij jāņem uz savu atbildību. Jo gaŗām braucot viņš tikpat labi bij pazinis Rimšas, kā tie viņu, un zināja labi, ka tie bij ļaudis, kas piepūtīs visu pagastu. Bet ko īsti viņi arī varēja piepūst no tā viena blāviens? Un citu taču tie nebij ne dzirdējuši, ne redzējuši. Tā viņš varēja arī apmierināties.

«Saimnieks jūs sauc. Lai tūlīt nākot,» puisis iekliedza vāgūža durvīs.

Arvis paskatījās uz istabu un redzēja tēvu pie loga. Viņš lika to saukt? Kāpēc tad viņš nepacēla balsi un nepasauca to pats? Kas tad nu bij atkal? Par pagājušo nakti tak viņš vēl it nekā nevarēja zināt?

Nesteigdamies viņš pabeidza savu darbu, atlika vietā eļļas kannu un nāca uz istabu, skatīdamies tēva sejā, kuŗa arvien vēl bij redzama logā. Tā bij nikna.

Kad tas pārkāpa sliekšni, tēvs pameta ar galvu viņam sekot un iegāja kambarī. Viņš bij apbrīnojami rāms, jo bij tik pilns, ka nezināja, ar ko papriekš iesākt.

Brokasta trauki vēl stāvēja nenokonti. Tas viņam tūdaļ izrāva piezīmi.

«Māte lai pušu raujas ar visiem tiem darbiem, kas tai lieki uzkrāuti.»

Arvis nu zināja, ka dusmas bij aizdevuši viņa draugi.

«Nu, tādus darbus var gluži labi padarīt Līnīte.»

«Kur tad tā Līnīte? Tu tak zini, ka viņa Avēnos.»

«Nu, tad viņai laiks būtu mājā. Kad mātei vajaga pie rokas, tad viņai nav jādzīvo veselām nedēļām prom.»

«Ak tu būsi tas noteicējs, kur viņai jābūt? Es pats viņu aizsūtīju, saproti. Vai viņai laikam būs jābūt te un jāapkalpo tavi, tavi dauzoņas?»

Tas jau nu bij abējās pusēs tā, kā sērkociņa rāviens pa tvirtnes malu. Arvis uzšvirkstēja.

«Tas tak par traku! Vai es uz savu galvu viņus saucu? Jūs tak atvēlējāt! Un nu uzreiz esat tik nelaipni.»

Tēvs arvien vēl palika rāms.

«Ak nelaipni? Vai tu re? Bet kas tad tas bij, kas viņus uzņēma kā lielus kungus? Kas deva viņiem to labāko ēst un dzert? Kas viņus guldīja tavas mātes labākos pūra palagos? Kas staigāja uz pirkstgaliem: lai tik kundziņus nemodina! Kas nezina kā būtu klausījušies viņu mutē, lai tik nu tie smalkie un izglītotie apgaismo tos nabaga neprāšas. — Bet viņi, tie laipnie? Jā, tiesa gan! Viņi savu laipnību ir lieliski pierādījuši. Lūk,» viņš aplaida acis. Tur jau bij! Pacēla no blakus galda un svēra šūpodams rokās, «te jau ir tas dokuments! Te jau ir tā lielā izglītība, laipnība un smalkjūtība. Tu tak to, bez šaubām, pazīsti, dēls, vai ne?»

Tas bij tik zobgalīgi rāmi jautāts.

Arvis neatbildēja.

«Kāpēc tad tu neatbildi? Vai tad tu to nepazīsti?»

«Nu pazīstu, pazīstu,» dēls atmeta ar nepatiku.

«Nu, un ko tu par to saki?»

«Ko lai es saku? Kā tu skaties un kā es skatos!»

«Kā tad tu skaties?»

«Es? Es skatos, kā uz mākslas darbu.»

Sarkani pietvīkdams, tēvs uzspēra manuskriptu uz galda.

«Neklabi blēņas! Mākslas darbs! Vai tu esi tik muļķis, ka vēl nesaproti, ka tavš draugs mūs, tavus vecākus, šajā sasmērējumā ir nejēdzīgā kārtā izķēmojis, vai tu jau esi tik pārgudrs, ka tas tev viss vienalga. Labu liecību tas par tevi nenodod ne vienā, ne otrā gadījumā.»

«Ja tu mierīgi uz klausītos. Es jau varētu varbūt visu izskaidrot.»

«Man nevajaga tavas izskaidrošanas. Ko darbs izdarījis, to vārds neizdeldēs. Būtu tu bijis labs dēls, tev valodas nevajadzētu. Tu būtu iekrāvis tam zeņķim pa vienu ausi, pa otru, un tā būtu bijusi tava atbilde. Tu to neesi darījis, un tagad es došu to atbildi. Ej, pasaki tu tiem zeņķiem, ka pulkstens desmitos būs zirgs pie durvīm. Divpadsmitos iet vilciens. Lai taisās, ka tiek.»

«Ko, tēvs, es lai viņus dzenu projām?»

«Ne tu, bet es. Saki, ka es viņus dzenu.»

«Tad dari tu to pats.»

«Neprasi vis, lai es to daru. Tad būs slikti. Tad es iešu ar pātagu.»

«Tēvs, es saprotu, ka tev aizdeva dusmas, ka tu to tā nevari saprast — bet pagaidi vēl pāra dienas. tad jau varēs ievadīt; lai tak tā nedužas acīs.»

«Lai nedužas acīs? Ko tad tu gribi viņiem slēpt? Es jau tev taisni to uzdodu, lai tu ej un pasaki viņiem, ka tavs tēvs tos dzen prom tāpēc, ka tie ir smējēji un nekrietni audzināti puikas.»

«To es ne sacīšu, ne darišu.»

«To tu darīsi gan. Tu esi viņus aicinājis, un tev viņi ir jāizvada.»

«Ja tu uz to pastāvi, ja tu to dari, tad tu dzen mani līdz!»

«Ej!»

«Tad tu dzen mani līdz?»

«Ej, es tev saku. Ja tu esi ar tiem zeņķiem pret savu tēvu, tad ej! Kas tad tevi tur? Tu domā, es tevi lūgšos un glaudišu. Kad tu esi pret, tad ej! Nepiemirsti tik, ka pulkstens desmitos vajaga būt ārā no manām mājām.»

«Labi, labi!» Arvis sauca pilnu dūšu un izšāvās ārā sprindzīgs kā savilkts loks.

Pret vakaru tēvs aizjūdza zirgu un aizbrauca uz Avēniem, puisim atstājis rīkojumu, ka desmitos jābrauc ar jaunkungiem uz piestātni. Viņš negribēja redzēt, ne vai aizbrauc Arvis, ne vai viņš paliek. Varbūt viņš arī cerēja, ka bez viņa Arvim būs vieglāk izšķirties — par palikšanu.

Māte darīja visu, lai Arvi atturētu, bet tā jau bij iepriekš pazaudēta cīņa; uz Arvja gribu, un vēl uz to lielo spītes gribu, viņai nebij ne mazākā iespaida. Tā viņš ar to aizbrauca. Un viņa padevīgi apmierinājās.

«Gan jau pāries. Pietrūks naudas, pietrūks padoma, gan jau tad atkal mājas atradīs. Varbūt ruden uz āboliem.»

2. Savrup gājejs

Bet Arvis neparbrauca ne rudeni uz āboliem, ne nakošu pavasari uz ziediem. Neprasīja arī ne naudas, ne padoma.

Ar Mālu un Vidiņu Rīgā satikās tikai gaŗām ejot. No tās reizes iestājās starp viņiem atsalums, ko Arvis vairs necentās likvidēt.

Pabalstu meklēt pie kaut kāda no radniekiem būtu bijis rūgtāk nekā nolūgties tēvu. Arvis to nevarēja darīt. Viņam bij tāda maza krājkasīte, kur no bērnu laikiem vēl, pa dzimšanas un vārda dienām, viens un otrs no radiem bij iemetis sudrabu vai pat pa zelta piecniekam; arī māte nebij aizlaidusi gluži tukšā. Tā kādu laiku varēja norobežoties no pasaules, kamēr nāks cits padoms.

Bet te kādā dienā kāds skaudrs un briesmīgs pērkona spēriens pāršķēla pasauli divās daļās: draugos un ienaidniekos. Dažās nedēļās Eiropa pārdzīvoja ārprātam līdzīgu pāniku un uztraukumu. Pa kaklu, pa galvu viena tauta trenca no savām robežām ārā otras naidīgas tautas piederīgos.

Skaļākie protesta kļiedzieni atskanēja sevišķi par Vāciju, kuŗas peldu un atpūtas vietas pašā sezonas vidū bij pilnas svešzemnieku kā bišu stropi. Izlutinātie peldu viesi piedzīvoja to neiedomājamo pārsteigumu, ka vienā naktī viņu glaimīgie, padevīgie un visādi iztapīgie saimnieki bij pārvērtušies par plēsīgiem tīģeriem, kas tos bez žēlastības svieda ārā no hoteliem un pansijām, un visādi apvainodami un nievādami, kā spieģus un noziedzniekus, bez mazākām ērtībām, bet toties visciešākā apsardzībā, dzina pa bezgalīgiem apkārtceļiem uz savu zemi, kur tie nonāca nomērdēti, novārdzināti, apvainoti un skaļi piekļiedza visas malas: «Lūk, tāda ir Vācija!» Bet pirmie Eiropas kaitiņu un kaŗa meistari tikai atbildēja: «Lūk, tāds ir kaŗš! To mācīsim jums mēs!»

Tikko atskanēja pirmā kaŗa taure, Latvijā jau krustojās neredzami naida zobeni, no kuŗu dzirkstīm pietvika gaisss kā smagas elektrības. Pirmo reizi latvieši izjuta to apbrīnojami neticamo, ka viņu sensenie ienaidnieki bij arī visu citu, pat veco kultūras tautu, bij Eiropas ienaid-

nieki. Kaut kāda vēl neapjausta, neapzināma spēka grūdiens satricināja visus, kā drausmīgs modinātāja sauciens. Katrs atsevišķs latvietis, atsaucīgs pienākumam, kā ritenītiņš piepeši vaļā palaistā mašīnērijā, tomēr vēl nevarēja nojaust, ka tautas ģenijs jau stāvēja vaigu vaigā ar likteni: «Laiks ir pienācis. Esam gatavi!»

Vācija bij tik bīstams bubulis visiem nevāciem un tik lielmanīgi zvadzināja ar ieročiem, ka pat mūžam uzmanīgie Baltijas vāci uz mirkli pavēdināja savas maskas, nevarēdami aiz tām vairs apvaldīt gaviļu. «In drei Tagen sind die Deutschen in Riga,» tie cerēja varbūt paši un pačukstēja arī tālāk, un tā izcēlās tā uztraucošā bauma, ka vācieši jau teju teju pie Rīgas vārtiem, kas izslaucīja divdesmit četru stundu laikā gandrīz visus peldu viesus arī no Rīgas jūrmalas. Sevišķi daudzi atbraucēji no Krievijas: skolotāji, popi, ierēdņi, kas bij pasākuši pavadīt vasaru Rīgas jūrmalā un kas tagad, kaņam uzbrūkot, baidījās tikt atgriezti un palikt ārzemēs, izspurkšķēja pa visiem vējiem, kā viesulī savirpuļotas pelavas. Visi vilcieni bij pārpildīti, pa visiem ceļiem steigās ļaudis. Nopietni bij klusi tie, kuņus sauca dzelzaina pienākuma aicinājums; uztraukti un aizelsušies un visur pa kājām tie, kuņus neviens nesauca un nekāds pienākums nesaistīja.

Nošķīrās tie, kam jāšķīrās. Pagāja pirmā nedēļa, otra. Neviens vācietis vēl nerādījās. Vācu robežu pārgāja mūsējie. Rennenkampfs trieca savus pulkus, starp kuņiem dažī sastāvēja vai vienīgi no mobilizētiem latviešiem, gandrīz skriešus pretī katastrofai.

Fronte bij tālu. Dzīve bij atkal ievirzījies parastās sliedēs.

Arvis sekoja notikumiem ar dzīvu interesi, bet bez personīga saviļņojuma. Viņš bij nesen iegājis astoņpadsmitā gadā. Kamēr nāks viņa gads, kaņš, bez šaubām, jau būs sen pāri.

Bet tomēr bij izsists kā no sliedēm. Skolā iet vairs negribēja. Arī nevarēja, ja negribēja ar mājām salabt. Un tas, kā viņš zināja, nebij iespējams. Un tāpēc viņš nolēma pamest skolu un apskatīties pēc maizes darba. Jo vietu tak tagad nebij trūkums. Bet kas to būtu Arvim agrāk sacījis, cik grūti bij kādu atrast! Kas to būtu kādam ticējis? Nekur viņš nebij lietojams, nevienam viņa nevaja-

dzēja. Ik dienas viņš izolēja sevi kā vergs vergu turētājiem, kas to vērtēja no galvas līdz papēžiem. Un nekas pie viņa nebij labs. Katrs uzdrošinājās šaubīties par viņa spējām, prašanu, pieklājību, pat godīgumu. Lai gan vietas bij brīvas, kuŗas pametuši mobilizējamie, tomēr cilvēkus pieņēma ar lielu izlasi. Sevišķi viņa jaunība bij tik apšaubāma īpašība, ka neviens tai negribēja uzticēties. Darbs, tas bij tik apbrīnojams dārgums, ka katrs to gribēja ielikt visuzticamākās un vērtīgākās rokās. Bet kā lai viņš sevi pierāda par darba cienīgu, ja neviens to negribēja pie tā klāt pielaist?

«Kur lai es sevi lieku?» viņam daudzreiz uzmācās jautājums, klejojot pa šo apnicīgo bezsekmes ceļu. Un viņam bij jābrīnās par šo jautājumu. Viņš bij turējis pasauli tik pilnu no sevis un savas gribas. Un nu viņš bij lieks.

Beidzot viņš atrada vietu, kuŗā tūlīt varēja iestāties. Pēc tik ilgas meklēšanas izjuta lielu apmierinājuma sajūtu. Nu tik viņš aizgāja apciemot radus. Tā viņš bij gribējis. Papriekš dabūt darbu un ar to aizsaut bultu priekšā visam notikušam, visiem jautājumiem. Lai neviens tos vairs necilā.

Bet neviens jau arī necilāja. Radi jau visu zināja, un tur nebij ne pārmetumu, ne pamācību. Avēnu ļaudīm bij tāda iedzimta smalkjūtīga atturība, varbūt arī pašaieludzības instinkts, kas tos biedināja uzbāzties citiem ar savu kritiku un labākzināšanu. Un kaut arī tas būtu bijis Arvis, kuŗa jaunību vadīt pa pareizo ceļu viens otrs varēja sajust par pienākumu. Visi Avēni bij lieli individuālisti, pretrunīgi sevī. Prasīdami sev visplašāko uzskatu brīvību, viņi neliedza to arī otram. Ka viņa patstāvībai no šās puses neuzbruks, Arvis varēja būt drošs. Viņam pat likās, it kā tie to respektētu. Bet tādās reizēs viņš tiem neuzticējās, kā arī neuzticējās vairs tik droši savai spītes gribai. Pāragra vīrestība bij dažreiz smags slogs viņa jaunajiem pleciem.

Arvis nu strādāja pie kāda pazīstama advokāta par otro norakstītāju. Kad viņš pirmajā dienā, piecas minūtes priekš deviņiem, ieradās darbā un bij ieņēmis norādīto vietu, piecas minūtes pēc deviņiem, viņam par lielu pār-

steigumu, ienaca Saša Tiftāls. Arī tas bij pārsteigts. Viņš te bij pirmais norakstītājs.

Saša, kā jau norūdīts pilsētnieks, ar pāra frazēm pārļai-
poja pie parastā.

«Ā, ak tu būsi man darba biedrs? Nu, chorošo! Sveiks, sveiks!»

Blakus, kabinetā, ienāca šefs, un viņi tūlīt pārtrauca tā-
lākas sarunas un uzmanīgi strādāja kādu laiku.

Arvim bij nepatīkami un neveikli, ka gadījies vienā
vietā ar Sašu. Viņam bij pret to aizspriedums.

Saša bij no tā paša pagasta un dažus gadus vecāks par
Arvi. Viņu pazišanās sākums bij pagastskola.

Bet tur tie nebūt nebij nākuši tādā sakarā, kas varētu
pamatot Arvja aizspriedumu. Arvis bij toreiz vēl pirm-
ziemnieks un nemaz tur netika klāt, kur Saša, rokas bikšu
ķešās, plātījās starp lielajiem. Skolā Sašam bij tāda sla-
va, ka tas paslinks, lielīgs, krietni izlutināts un meisters
uz visādiem štukiem. Bet vai nu Saša bij pirmais tāds!

Starp pagasta ļaudīm bij par Sašu tāds aizspriedums:
«Ak, ko nu tas pilsētas skrīverītis!» Un tas bij tikpat
daudz, kā atmest ar roku. Tādu spriedumu jau viņš bij
dabūjis no pašas pirmās reizes, kad tas bij pārbraucis no
pilsētas zaļumballē ar niedres nūjiņu, dzeltenām korpēm
un dzeltenu patalmi.

Nu Arvis bij ar Sašu kolēģās un tāds pats pilsētas skrī-
verītis.

Blakus kabinetā aplusa balsu švirkstoņa. Ienāca šefs,
uzlika kaudzi aktu, dodams Sašam aizrādījumus, un stei-
dzīgi aizgāja.

Gandrīz tai pašā tonī Saša deva šos aizrādījumus tālāk,
Arvim. Bij dažas lapas jāpārraksta. Arvis sāka steidzīgi
pārrakstīt.

Kādu laiku strādājis, Saša piecēlās, izstaiņājās, un, no-
stājies pie spoguļa, pamatīgi ar sevi saskatījās, braucī-
dams ūsas un matus. Nekas. Saša bij brašs puisis. Gaiša
seja, dzeltenie mati cirtaini, kuņģus laikam tāpēc nēsāja pa-
garus, lokans un slaidis. Lai gan jau bij vēls rudens, viņš
vēl bij vasarīgi gērbies. Iezaļgani brūns uzvalks, violela
kravate, gaišas kurpes. Viņš varēja patikt un arī zināja,
ka patik. Pamilinājies ar savu attēlu spogulī, viņš pa-

meta galvu atpakaļ, it kā gribētu tam teikt: «Ko tu Sašam padarīsi!»

Nu viņš aizpīpoja, atvēra logu, un, atmuguriski tajā ielējies, dūmus laizdams ārā, greizi pašķiebtu galvu svaidīdams uz vienu, uz otru pusi, pētīja varbūt kādu zināmu logu pretējā pusē. Bet tas arī likās būt garlaicīgi.

Aizvēra atkal logu, jo sāka palikt vēss. Iegāja šefa darbastabā un iznesa būksni avīžu, kuņģis nodziļinājās, gaži izstiepis kājas. Pēc tam tik vēl vajadzēja laiciņu pastrādāt, un darba stundas bij apkārt.

Kādu laiku Saša bij pret Arvi atturīgs, vēss, pat kundzisks. Sauca to atkal par jūs un ļāva viņam strādāt. Tīri nemanot viņš bij ieturies tāda maza šefa lomā. Visu galveno darbu viņš prata ļoti veikli iebidīt Arvja rokās. Un pats bija kungs.

Bet Saša mīlēja mainīt stāvokļus un uzskatus. Kādu dienu, Arvim par lielu pārsteigumu, viņš piepeši uzlēca no darba, kad iepriekš bij kādu laiku rakstījis kā sadedzis, un, pagrūdis papīrus kaudzē, nikni un rupji uzsauca Arvim, saukdams to atkal par tu.

«Nu ko tu tā šķūrē, kā pieķēries pie mēslu vezuma? Nav jau tev sekumi rokās, bet spalvas kāts.»

«Vai tad nav jāstrādā?» Arvis naīvi jautāja.

«Nav vis jāstrādā. Jānozog laiks ir tiem buržujiem. Tas ir jādara.»

«Bet kas tad padarīs?»

«Padarīs! Vai kur aizbēgs? Nepadarīs, pieņems vēl kādu. Pieņems jaunkundzi. Ir tagad jau to vajadzēja! Nudien! Iekam ar tevi, tādu lamzu, te garlaikoties!»

Tas bij teikts kā joks, ko Arvis neņēma ļaunā.

«Bet vai tad tu nesajūti nekāda pienākuma?» Arvis jautāja.

«Pienākums! Nu, tas ir jauki! — Ej nu ej, cilvēks, neesi jau kāds skolnieciņš.» Saša pamācīja. «Kāds pienākums man pārkrāmēt buramos vārdus, ar kuņģiem nosvētī melnu par baltu, velnu par eņģeli?»

«Bet ja nu tu esi darbu uzņēmies,» Arvis teica.

«Darbu uzņēmies,» Saša nikni parodēja, rokas bīkšķošas.

«Un ja nu tavam darba devējam ir citādi uzskati?»

«Un tad es lielu lūgšos, ko domā? Tos bada grašus dabūšu visur.»

«Un jāstrādā arī būs visur.»

Saša palika uz to atbildi parādā. Viņam uznāca lielība.

«Nebūs nekas. Es zinu, ko es varu sev atļauties. Es viņu hipnotizēju. Un viņš zina gluži labi, pie kā piekēries. Lai gan neliekas manīt, bet zina gluži labi.» Un mazliet zemāku balsi, noslēpumaini: «Tās ķepiņas mūsu kungam nemaz nav tik tīras, lai arī ar rožu pomādi iebalzamētas un spožiem nadziņiem manikīrētas. Bet viņš grib, lai visi tam tic, ka tās ir tik šķīstas un baltas kā sniegs. Un te, lūk, ir viens, kam ir sakari ar presi.» Viņš piesita sev viegli pie krūtīm. Un, pagriezies aci pret aci ar Arvi: «Vai zini, ko tas nozīmē?»

Arvis papurināja galvu. Nu viņš bij gluži mazs zēns, kas pat nejautāja tālāk: kā tā?

«Ek, ek, ek,» Saša aizgriezās. Nojauca, ka tai lietai vajaga dot citu virzienu.

Saša tagad bij daudz biedriskāks ar Arvi. Varēja nojaust, ka viņš, kā vecākais, vēlējās to ņemt savā pavadā. Bet Arvis bij pasīvs un nelokāms.

Citreiz Saša aicināja.

«Vai tev nav kādas jaunkundzes? Es arī paņemšu vietu līdz. Aiziesim uz ķinīti.»

Arvim nebij jaunkundzes. Arī uz ķinīti viņš nevēlējās. Viņš vakarus pavadot mājās.

«Mājās? Ar ko? Viens pats ar sevi?»

Arvis teicās daudz lasot.

«Lasi daudz? Varbūt arī raksti?» Saša klausināja.

Arvis klusēja.

«Ahā! Tad es jau zinu!»

«Ak, ko tu zini,» Arvis piesarka kā meitene, dusmodamies, ka nevarēja klaji pateikt: nē. Bet tā jau tas viņā bij no mazotnes; kur bij naga melnums patiesības, viņš nevarēja pataisīt par meliem.

Un mēģinājis viņš bij. Šo un to bij uzmetis, kam nepiegriezta nekādas sevišķas nozīmes. Lai remdinātu kādu karstu dziņu.

«Nu, ko tur daudz liegt? Kas ir, tas ir,» Saša pabrīnījās par Arvja kautrību. «Vai zini, es jau ar esmu smērējis šo un to. Bet tur nekas neiznāk. Velns lai parauj!» Ievilcis kuplu dūmu, Saša aizmeta papirosu.

«Nu, bet vai tā vien var kalpot idejai? O, ir vēl citi ceļi!»

Kas par ideju un kādi ceļi, nepateica, ieinteresēts no pirmās domas.

«Bet uz ķinīti mēs tomēr varētu aiziet. Interesanta filma. Kas ir, es izmaksāšu.»

«Es nepieņemu.»

«Kāpēc ne? Lai iet pa draugam. Šodien es, rītu tu. Mammas tak no mājām diezgan atsūta.»

«Man nesūta.»

«Ko nu dziedī! Tādēļ mēs esam pilsētā, lai mums būtu vieglas dienas. Tu esi memmes dēliņš, es ar' esmu memmes dēliņš. Mums vienādi likteņi. Tevi padzina tēvs — o, es visu zinu! — mani arī padzina tēvs.»

«Neviens mani nav padzinis. Es aizgāju pats,» Arvis karsa.

«Nu jā, pats savām kājām, vai nu cita?»

Arvis aplkusa. Dziļi pārlicies pār darbu, viņš lika saprast, ka nevēlas turpināt. Ko lai arī atbild tādām kleram?

Pēc kāda brīža Saša atkal iesāka.

«Ar to rakstīšanu tā ir. Kas var, tas var, un kas nevar, tas nevar. Bet no tevis kas iznāks, tev ir nags.»

Arvis nezināja, smieties vai paraustīt plecus.

«Kā tad tu to zini?» viņš jautāja.

«O, nedomā, ka es vakarējais! Es pazīstu cilvēkus!»

Citu rītu Saša atnesa dažas nelegālas brošūras un uzsaukumus: Pret kapitālismu, carismu, kaŗu. Nometa tās Arvim uz galda.

«Pazīsti?»

«Un tu domā man parādīt ko jaunu?» Arvis pašķirstīja.

«Un ko tu saki?»

«Daudz taisnības.»

«Nu, un tālāk?»

«Kad no vienas cilpas izsprucis, labprāt nebāž galvu otru.» Arvis atbildēja dziļdomīgi.

«Kas tā par cilpu?»

«Dogma.»

«Ek, pasakas!» Saša uzšāvās kājās un iebāza rokas ķešās.

«Mans mātes brālis saka: baznīca gatavojot muitniekus, sociāldemokrātija varizējus; baznīca padarot visus par nabaga grēciniekiem, sociāldemokrātija par absolūtistiem-paštaišņiem.»

«Tu citē savu mātes brāli!»

«Ja viņa domas sakrīt ar manējām!»

«Tad tās arī tikai tavas personīgās domas!»

«Man šķiet: tu gribēji dzirdēt manas personīgās domas!»

«Nekā es negribēju dzirdēt. Tu esi šausmīgi nenoteikts tips.»

«Varbūt vairāk noteikts nekā tu, jo sekoju savam —»

«Nu, kam, kam? Laikam gan savam iekšējam es,» Saša to pārtrauca. «Bet es saku: nav tāda es. Nav individuālas gribas, bet ir tikai kolektīva griba. Saproti!»

«Vārdus saprotu!» Arvis atteica mierīgi.

Blakus telpā ienāca šefs. Ātri Saša noslēpa uzsaukumus.

Ar visiem strīdiņiem tomēr darba biedri satika labi. Sašam kaut kas rūpēja. Viendien pienāca pie Arvja, it kā ko teikt gribētu, atkal atgāja, beidzot tomēr bij izšķīries. Pussēdus uzrausies uz Arvja galda malas, kāju šūpodams tā, ka arī garās kravates gali līdzī dejoja, teica, mazliet acis piemiedzis:

«Zini ko? Es tevi iepazīstināšu ar Magnu. Tad tā lieta ies. Tu dabūsi citu cuku.»

Un saberzēja rokas.

«Kas tas par Magnu? Kas raksta Dzinēja Spēkā?»

«Tas pats.»

«Tu viņu pazīsti?»

«Mazbrenguļu Frēdi! Kā lai es to nepazīstu!»

«Ko? Mazbrenguļa dēls izdod latviešu avīzi,» Arvis brīnījās.

«Kas par latviešu avīzi! Tur ir vispasaules idejas.»

«Lai nu, lai! Bet viņš audzināts tikai ar vācu guberantēm. Es tam neticu. Tam izlutinātajam memmes dēliņam.»

«Saki, kurš mēs neesam izlutināts?»

Uz to Arvis nevarēja atbildēt. Un Saša turpināja tēvišķi:

«Tu vēl esi ietīstīts tautībnieku bērnu autos, mans dēls. Tam švindelim jau mēs esam pāri. Iepazīsties ar Magnu, un tu dzirdēsi, kā tas runā. Cilvēks, kas piecus gadus studējis ārzemēs! Tas tev pateiks. Ko mēs nozīmējam kā tauta, tāds knislītis! Mēs tiksim bez žēlastības saberzti lielajā tautu cīņā.»

«Nekad, ja mums būs sava kultūra!»

«Kultūra! Kur tad viņa ir? Paprasi Magnum, tad tu dzirdēsi.»

Arvis uzlēca kājās.

Pierādījumus, pierādījumus! Kā klinšu blukus viņš vēlējās velt Sašam uz galvas pierādījumus. Bet kur viņi bij? Kur vien tvēra, bij tukšums. Nekas nebij tāds, ko Saša nebūtu varējis nomest un nonicināt. Saša un Magnus.

Viņš pazina kaut cik Poruku, Blaumani, zināja par kādu Baronu, kas krāj latvju dainas; par latvju dzeju un mākslu viņi bij runājuši ar Mālu, kas, kā zinām, pats rakstīja, un arī ar Vidiņu šo to. Bet vai tā bij kāda kultūra? Kaut kā vērtējama? Tikpat nedrošs viņš bij šai jautājumā, kā simtiem citu jaunekļu, kas apmeklēja krievu skolas, kurās no rīta līdz vakaram tika slavināta svešas kultūras diženība. Nekā viņš neprata uzstāties pret Sašu.

Saša izpūta augstprātīgi dūmus un tad turpināja:

«Man tev jāsaka, ka tu vēl esi dziļi zemniecības ideoloģijā. Tā kā tu, var tik zemnieks just un domāt. Bet vai tu vairs būsi zemnieks? Ne tu, ne es, ne Mazbrenģuļ Frēdis, neviens mēs vairs uz savām tēva mājām atpakaļ neiesim. Zeme mums ir izmīlēta brūte. Un tāda pat izmīlēta brūte būs arī tā sauktā tauta.»

«Domā, kā tu gribi, bet es gan tā nedomāju,» Arvis uzbudinājās tvīkdams, ka nevarēja dot Sašam spēcīgu atsienu. «Tauta ir tomēr kas liels un dziļš...»

«Liels un dziļš ir galīgi nenoteikts jēdziens.»

«Bet kas tad paliek?» Arvis iesaucās pusizmisis.

Saša, atmuguriski pieslējies pie galda, ar kreiso roku apkāvis pakausi, ar labās pirkstiem aizsīdams veikli telpā cigaretes pelnus, izslējās kā jauns tīģeris un teica patosā:

«Naida ugunīs degt, tas paliek!»

Arvis pameta uz viņu skatu, pārļaidams to no kājām līdz galvai. Kāds viņš tur stāvēja, tas Saša! Rūpīgi izgludināts, strīpotās bikses viduci noslēdza plata josta ar īsu, modernu pulksteņķēdi un daudziem karuļiem. No vaļējās žaketes lida uzpūtīgi elegants raiba audekla sporta krekls ar kuplu, mākslinieciski samezglotu kravati. Tikpat šī rūpīgi noskaņotā āriene, kā arī uz augšu uzmettais deguns, un cirtainā vilņojuma dēļ, pagaņi apcirpti mati tā kontrastēja ar mīklaini dziļdomīgo frazi, ka Arvim kaut kur dziļi iekustējās smieklī. Tajos izkusa uzbudinājums un dusmas par Sašas zaimiem.

Smuks jauneklīs un vairāk nekas, domāja Arvis, — uzcirties, lai patiktu jaunkundzēm.

Iekām vēl spalvas pie abām pultēm atkal sāka čirkstēt, Arvis jautāja:

«Bet vai tam Mazbrenģuļu Frēdim jau nav jābūt mobilizētam? Viņš tak būs jau tais gados?»

Saša atskatījās pār plecu.

«Nē, mans dēls, viņam nav vis jābūt mobilizētam.»

Tad it kā padomāja: teikt vai neteikt. Beidzot pateica:

«Un še sēd kāds, kam arī nebūs jābūt mobilizētam. Tā, lūk, dara tās lietas.»

Un Saša sāka strādāt, it kā kāda liela vēja sapurināts, it kā saniknots. Spalva asi čirkstēja, nāsis piepūtās, bet tas nebij darba dēļ, tas bij kādas citas varenības dēļ, kurās ne mazais cēlonis bij pats Saša.

Nedaudz dienu vēlāk Saša, ienācis no rīta ar nosebojumu birojā, piegāja Arvim, teica kā noslēpumu:

«Ja gribi šovakar ko piedzīvot, nāc līdz.»

«Uz kurieni?»

«Tad jau redzēsi.»

«Aiziet jau var,» teica kā vilcinādamies Arvis.

Glēva interese kaitināja Sašu.

«Ja tev nepatīk, paliec vien. Zaudētājs, man domāt, būsi tu, ne es. Runās Magnus, saproti. To nedzird katru dienu. Ja tevi tas neinteresē, tad paliec, kas tu esi: nela-
bojams mietpilsonis!»

Arvis steidzās viņu salabināt. Bij pateicīgs. Jā, viņš ļoti interesējoties. Iešot katrā ziņā.

Kairinoša vēlēšanās viņā pēkšņi pamodās. Nāks varbūt tuvākos sakaros ar Magnu, varēs viņa vadītā laikrakstā kaut ko iesūtīt, kas zina: pavērsies jauns ceļa virziens, jauna pasaule. Jā, ies katrā ziņā!

Novakarē, kad pienāca Saša, viņš gāja tam līdz ar to slepeno ieliksmi, kādu sacel jaunu pārdzīvojumu gaidas.

Tālu, nomalē, viņi pienāca pie svešiem vārtiem. Bij jau satumsis. Vārtos nomilna ēna, kuņai Saša kaut ko teica. Tad viņi ēnai sekoja. Sētas mājas melnās, vaļējās durvīs, augšā pa šauru tumšu akmeņu trepi. Sataustīja durvis, iekļuva krēslainā palielā telpā, pilnā cilvēku. Tā bij kādas skolas klases istaba. Pie griestiem bālgani dega elektrība. Dibenā stāvēja katedra.

Vairums sapulcējušos bij jaunieši, abēja dzimuma. Reti kāda vecāka seja, rievaini drūma, uzmanīgi pētoša ienācējus. Sēdēja vai stāvēja mēteļos, cepurēm galvā. Saša pazuda starp viņiem, noliekdamies pie viena, pie otra. Tad viņš izgāja pa sānu durvīm, atkal ienāca. Kustīgs kā zāle viņš atkal steidzās pretī kādam ienācējam, vidēja auguma, plecos ievilkta kaklu, asām, aiz zelta brillēm zibošām acīm.

«Šis pats būs Magnus,» domāja Arvis.

Saša pameta viņam nākt tuvāk. Teica svešajam:

«Šis ir tas jaunais rakstnieks, par kuņu tev runāju.»

Ir rekomendējošais tonis pret Arvi, ir Magnus uzruna ar «tu» pastrīpoja Sašas izcilu stāvokli šajā vietā. Arvis jutās mazs un sarka.

«Kas nu es par rakstnieku.»

Svešais, roku nesniegdams, uzmeta viņam ātru skatu un teica īsi un lietišķi:

«Labi, ja ir kas uzrakstīts, atnesiet. Ja būs asa doma, nākotnes doma, uzņemsim.»

Tad aizgriezās un atgāja dibenā.

Arvis piespiedās pie sienas un vēroja sejas. Vienotra tam likās pazīstama. Viņš saskatīja pāris skolas biedru no sava apvidus, bet viss vairums tomēr bij svešs.

Sejas uzreiz pavērsās pret katedru. Tur stāvēja Magnus.

Iesāka runāt vienmuļiem, pelēkiem, kā vēja aizpūstiem teikumiem, kuņiem visi piegrieza dziļu uzmanību. Runāja bezkrāsaini. Bet tas tik bij ievads.

Pēc ievada runātājs aplaida mēmu skatu, kā sazinādamies ar klausītājiem un it kā tos aicinādams: «Tagad! Uzmaniet!»

Nu viņa balss pēkšņi pieauga skaļa kā herolda sauciens. Viņš prata runāt. Apvaldīt un niansēt balsi. Spēlēt ar to kā ar instrumentu. Tas, ko viņš tur teica, nebij sacīts pirmo reiz. Tā bij bauslība, no kuņas nedrīkstēja vairs drupināt neviena burta, bet viņš to izteica ar tādu sugestīvo spēku, kā dažreiz to prot izdaudzīnāti sludinātāji. Klausītāji arī to nedzirdēja pirmo reiz, bet tās pašas runātāja mākas dēļ nebij apnikuši to klausīties.

Magnus sludināto jauno patiesību viņi iesūca kā narcozi, kas tos apreibināja arvien no jauna. Pats Magnus bij šī jaunā patiesība, kas piesauca nākotni, piesauca cilvēka spēku un varu. Un šīs nākotnes cilvēki bij viņi, bij visi tie, kas gāja ar Magnu, kas viņam ticēja. Lai radītu vietu šai jaunai patiesībai un viņas mācekļiem, līdzšinējā pasaule bij jāsagrauj un jātiesā. Vainīgie bij visi, kas dzīvoja. Bet soģi tikai tie, kas gāja ar Magnu. Sods brēca skaļāk nekā nicināšana, bet par sodu skaļāk brēca atriebība. Atriebt vajadzēja cilvēcei nodarītās pārestības, netaisnību, ciešanas. Atriebt! Atriebt!

To saprata visi. Arī Arvis. Arī viņam šķita, ka tas bij kliezīšis tukšumā, kad tas bij izgājis no tēva mājas, ka viņam tad bij nodarīta liela pārestība, un daudz, daudz reiz vēl tas bij jutis it kā žņaudzām sevi, kad redzēja žņaudzām citus. Un tad tas bij kāvies ar neatraidāmu jautājumu: Kādēļ? kādēļ tas viss? Bet atbildes nebij. Jeb viņš arī tās nezināja.

Magnus zināja atbildi. Vajadzēja pazīt ļaunumu un to iznīcināt. Jaunā patiesība bij nokavējusies tāpēc, ka cilvēki nepazīna īsto ļaunumu, nepazīna savus ienaidniekus. Meklēja tos vēsturiskā tālumā un nezināja, ka katra diena, katra stunda, katrs acumirklis viņus nostāda rokām tautā tuvu. Magnus tos parādīja. Tie slēpās zem atzītiem un par paraugu nostādītiem ideāliem, par svētiem turētiem jēdzieniem. Magnus norāva viņu maskas, un viņi stāvēja savā īstajā sejā.

Kas bij tauta? Patriotisms? — Izkārtnes, aiz kuņģiem rīkojās veikalnieciski Jūdasi, tautas avju kūti slepeni vilnas cirpēji.

Kas bij baznīca? — Riebīgas svētulības spīdošs pārklajs pār tukšu kapu.

Kas bij vecāku mīlestība? — Ģimenes tradīcijas? — Despotisma blūķis pie jaunatnes kājām. Izburbējusi baģaža, kas apgrūtina nākotnes kuģi.

Kas bij Dievs? Reliģija? — Gadu tūkstošu miglas, kas aizklāja sauli.

Nost visu to! Sērs un uguns pār visu to!

Kad Magnus bij ar vecajiem «elkiem» tik ātri ticis galā, uz operācijas galda viņš uzmeta ikdienas dzīvi un pacēla pār viņu spožu chirurga nazi. Teikumi nāca īsi, vienvārdīgi kā cirtieni. Magnus pastāstīja slepenas, intīmas lietas par plaši pazīstamām personām. Anekdotus. Jociņus. Runātāja seja bij auditorijai tuva, draudzīga. Ap viņa lūpām vīpsnojās kodīgs sarkasms. Tur bij ikdienišķi sīkais, kas sacēla smieklus, tur sensācionāli pikantais, kas sacēla riebuma pilnu izbrīnu. No tā visa Magnus vērpa savas runas pavedienu un to apmeta ap saviem klausītājiem kā vadātājs valgu.

Viss bij sapuvis, satrunējis, izkurtējis. *M o r i t u r i*. Vakardiena. Ar abās pusēs griezīgu zobenu Magnus tiesāja sadzīvi, apstākļus, cilvēkus un pameta aiz sevis tukšumu kā priekš pasaules radīšanas.

Arvis sarka un bāla. Kamēr Magnus runas sākumā viņš bij klausījies ar aizrautību, bij arī pieplūdis naīva un karēviska gara pret visu ļaunu, bij kādu mirkli juties ar visiem viens kā ekstātiski šalcošā elpā, — viņš tagad juta sevi lēnām atdalāmies, atraisāmies un norobežojamies. Jūtīgs pret katru neaicinātu pieskaršanos savai ārējai un vēl jo vairāk savai iekšējai dzīvei, Arvis bij nepatīkami aizkarts ar Magnus nežēlīgo un nekaunīgo citu cilvēku graizīšanu, kas viņam izlikās vienpusīga, pat nevajadzīga. Kādas tur tam runātājam bij tiesības uz to! Vai tāpēc vien, ka šie citi domāja citādi nekā Magnus un viņa draudze, viņi bij jāpataisa klausītāju acīs smieklīgi, nicināmi, pat noziedzīgi? Viņiem varēja pierādīt maldus, bet ne zaimot viņu cilvēcību. Arvis izjuta, ka Magnus attālinājās no patiesības vai vismaz viņu sagrozīja. Un juta apdraudētu arī sevi pašu. Ja viņš neļausies tik viegli ieslēgties Magnus domu jūgā — un ar katru mirkli vairāk

atdzisdams, viņš juta, ka to neļausies, — tad ar viņu darīs to pašu.

Tad Arvim iekrita prātā iemesls, kādēļ tas bij atstājis tēva māju. Vai tas nebij kaut kas līdzīgs tam, kas to tagad uztrauca? Vai Māla sarakstītā luga, kurā tas izsmēja viņa vecākus, bij labāka par tiem zaimiem, ko še izteica pret cienījamiem cilvēkiem Magnus? Toreiz viņš bij kļusējis, lai gan zaimi bij skāruši viņam tuvākos tuviniekus. Vai tā bij toreiz lielāka viņa domu nebrīvība? Un nu viņš bij kļūvis patstāvīgāks?

Magnus nosauca tagad kāda izcila tautas darbinieka vārdu. Par to tak viņam nebūs ko sacīt, Arvis domāja. Tas vīrs tak stāvēja tik augstu savā pašaieliedzīgā darbībā, savā nevainojamā personīgā dzīvē. Nesatricināms tas stāvēja tautas atziņā. Tā vien likās, ka arī Magnus viņam sākumā paklanījās:

Kāds ievērojams, cienīgs vīrs! Melns svārks, sniegbalts kreklis. Gluda āriene, nevainojama izturēšanās. Godbijīgs rokas spiedienu. Bet aizejiet pie viņa pa sētas durvīm, paklausieties, ko runā par viņu viņa paša sētnieks, viņa veļas mazgātāja, viņa bārdzinis, tad jūs dzirdēsāt, kas tas par sadzīves trumu!

Magnus visu bij dzirdējis, redzējis, zināja visu. Stāstīja par cienījamo vīru tādas lietas, ka ausis plētās no brīnumiem. Netīras, sīkas, zemas lietas, smieklīgas vājībīnas. Izģērba līdz kreklam savu upuri... «Tādi ir tie vecie elki,» Magnus teica, patētiski nobeigdams. «Drupās ar tiem! Tīru ceļu! Sauli nākotnei!»

Viņa roka uzšāvās kā raķete griestu virzienā. Viņš tur stāvēja kā saules priesteris un apsoliņa jaunas debesis, kas jau bij sagatavotas un nekavēsies parādīties visā savā spožumā, tikko būs nogādāti pie malas visi vecie elki.

Atskanēja nerimstoši aplausi, kuŗos pazuda klausītāju starpsaucieni un papildinājumi kā atsevišķas balsis jūras dunoņā. Vaigi kaisa, acis staroja. Klausītāji saskatījās, pameta cits citam ar galvu: Tā ir! Tā ir! Viss tā ir, kā runā Magnus. Viņu sejās bij tāds prieks kā medinieku baram, kas auļo pakal medījumam.

Magnus runāja tālāk. Atkal kāds stāvēja saulei priekšā, kas bij jānovāc, lai dotu brīvu ceļu jaunajai patiesībai. Viņa runa palika jo asāka, jo draudošāka. Viņš cirta pār-

maiņus pret pastāvošo kārtību un patvaļību, kuŗu jau nīda visi, un arī pret visu, kas līdz šim bij tuvs un dārgs, nebij vēl pulgots un nīsts, bet nu bij jāienīst. Viņa runa bij aprēķināta un slīpēta līdz pēdējam teikumam un nebeidzamā atkārtojumā tik labi memorēta kā katoļu mūku p a t e r n o s t e r. Un aplausi tai sekoja atkal vētraiņi un nerimstoši.

Bet jo vairāk iekarsa auditorija, jo vēsāks kļuva Arvis. Viņš juta sevi lēnām atdalāmies no saistības ar visiem, kas elpoja šai telpā, kā no ķēdes izlēcis loceklis. Viņi aizsviedās tam pāri, bet viņš palika. Viņš bij organiski saudzis ar kaut ko, no kā nevarēja tikt vaļā. Ja to plosīja, tad plosīja dzīvu miesu. Viņš nevarēja būt manekens, ko rausta svelošas dogmas bauslība. Šai acumirkli Arvis apzinājās, ka viņš par daudz dziļi turas saknēs, tādēļ arī viņa virziens bij uz augšu, bet to virziens, kas padevās Magnus, bij kā zālei, kas izrāvās viegli no saknēm un aizrāvās vētrai līdzī. Arvim likās, ka viņš paliek bezgalīgā, tuksnešainā klajumā viens, tumsā. Kā caur ačgarni apgriezta tālskatu viņš redzēja Magnus seju un visas citas sejas ar viņu, tālas, aizejošas, bet skaidras.

Arvis stāvēja mēms un samulsis. Viena doma tam jaucās pa galvu: Progress, progress! Kur bij tas maģiskais vārds, kas viņu līdz šim valdzinājis? Vadošais vārds, kas ar Mālu un Vidiņu bij staigājis paceltu galvu, un kam viņš bij sekojis kā klausīgs jērs savam ganam. Un nu Magnus tur stāvēja kā personificēts progress, bet viņš, Arvis, liedzās to atzīt, visa auditorija bij pilna progresistu, bet viņš pavisam nebij vienis prātis ar tiem un nepeldēja līdz viņu lielajā sajūsmas plūsmā.

Viņš arī nejutās nebūt apmierināti gudrs, ka bij palicis normalis un nebij lāvis aizrauties uz neprātīgu sacikstes skrējienu. Viņam bij žēl, ka to nevarēja. Žēl sevis un žēl viņu, jo jutās nesaraujami saistīts ar visiem, arī ar Magnu, līdzatbildīgs par visiem maldiem, lai tos darītu viņš vai citi. Un viņam likās, ka citi maldās, bet viņš redz patiesību. Un vai tad tas drikstēja palikt pasīvs? Nē, patiesību nedrikstēja noklusēt. Viņam likās, ka nupat viņš to varētu izteikt. It kā būtu pasities vaļā zils debesu logs un pārlējis viņu ar mirdzošu gaismu. Kā skanoši vilņi strūkloja domas, vārdi, jaunas atziņas, kas tūlīt

kārtojās teikumus. Bet apskatījies apkārt, viņš juta, ka velti būtu pacelt, kā Mozum pret Āronu, savu smago mēli pret Magnu, šo izveicīgo, katram pretsitienam līdz zobiem bruņoto stratēgu. Šodien viņu šē pazudinātu bez žēlastības. Nē, ne ar mēli, bet ar spalvu viņam bij jārūnā. Un tas viņam izlikās tik viegls kā bērna spēle. Pirmoreiz, kamēr tas bij mēģinājis rakstīt, viņam izlikās viegli ietvert vārdos to silti verdošo plūsmu, ko viņš bieži pārdzīvoja kā kaut ko neaptveramu. Pirmoreiz viņš juta sevī mostamies spēku sasaistīt vārdos šo neaptveramo. Kā putns, izšķīlies no olas, šī spēja tai pašā acumirkli dabūja spārnus. Ja bij arī cits ceļš uz mērķi, un viņš to redzēja, tad viņam bij jārāda šis ceļš. Bez apdomāšanās Arvis apgriezās un gāja uz durvīm.

Kāds steidzās viņam pakaļ, rāva aiz piedurknes. Tas bij Saša.

«Kurp tu? Pagaidi! Tu nedrīksti. Mēs tūlīņ iznesīsim rezolūciju.»

«Laid mani, mīlais Saša, laid,» Arvis lūdzās un izskatījās tik saulaini jautrs, ka Saša neviļot palaida viņa elkoni vaļā. Lai gan bij ļoti sašutis. Tas, ka Arvis steidzās laukā, izskatījās, it kā tas bēgtu, tas bij kompromitējoši netikvien Arvim, bet arī Sašam, kas viņu šē bij ievēdis.

Arvja aiziešanu tomēr neviens neievēroja, jo acumirkli bij par daudz sastrēdināts. Magnus savu māksliski izbūvēto runu sasaistīja kā lielā mezglā, uz kuŗu kā noslēdzošu zieģeli uzspieda sapulces izlemto, Magnus diktēto rezolūciju. Visi bij pilni kūsājošas cīņas sajūtas un pašapmierināta lepnuma.

Arvis skrēja uz mājām, it kā tam papēži degtu. Kā no pārpilna trauka, viņš baidījās kaut ko izbārstīt vai nomest un pazaudēt. Noslēdzis savu istabu, viņš nometa virsdrēbes, sameklēja papīru, un tad nāca pār viņu kā vulkāna erupcija. Tikai dziļā, klusā nakts bij viņa darba lieciniece.

Arvis rakstīja. Kā no dzelmainas miglas iznira atziņas, mirdzošas, kā noslēpumainas pērles; viss, kas domāts un neizdomāts, minēts un neatminēts, izplūda tik viegli un bagātīgi, kā no dziļiem avotiem burbuļojoša straume. Ne-

kad viņš nebūtu domājis, ka patiesību var pateikt tik vienkārši un tik liesmaini.

Šad tad, kad samezgjājās domu virknes un gars nespēja to tik ātri atšķetināt, kā roka uzrakstīt, Arvis piecēlās, piegāja pie loga, nekā neredzēdams vērās naktī, un viņam likās, ka visa tumsā ieslēgtā pasaule būtu pilna uzmanības tam, ko viņš tur raksta, un ka viņš nu būtu visu noslēpumaino miklu atminētājs un dziļo, mēmo sāpju tulks un izteicējs. Viņa sirds bij kā kvēlošs magnēts, kas pievilka visu, kausēja, šķīstīja visu. Viņa un Magnus patiesības bij diametrāli pretējas, bet viņa patiesība bij uzvarētāja. Manus bij uzvarēts. Ne kā naidnieks, bet kā brālis. Viņam nevajadzēja krustot ar to šķēpus, tikpat kā austošam rītam nevajadzēja krustot šķēpus ar dziestošo nakti. Magnus bij aizejošais, bet Arvis būs nākošais.

Kad Arvis, pārliecinādamies par uzrakstītā pareizību, šur tur pārlasīja dažās vietās, viņam gan likās, ka nebij pateicis gluži tā, kā gribējis, mērķis bij arvien gaišs, tomēr bulta to nebij ķērusi pašā serdē, bet bij novirzījusies kaut kur sāpus, tomēr arī tā bij labi. Arī tā viņam likās, ka uzrakstītās rindās guļ tīrais zelts.

Jau bija gaiša diena, kad Arvis rakstīja pēdējos vārdus. Likās, ka bij izteikts bezgala daudz. Salds nogurums iegulās locekļos. Viņš nolikās ar visām drēbēm uz gultas, bet gulēt negribēja. Viņš bij tāda cilvēka aplaimotā stāvoklī, kas dzēris no savas dvēseles sakoncentrētu spēju kausa un apreibis no viņu salduma. Ilgi viņš ļāvās šūpoties kā uz apmirdzētiem viļņiem, līdz ieaijājās vieglā un laimīgā miegā.

Atmodies pēc kādas stundas, viņš jutās tik atspirdzis, it kā būtu gulējis gaŗu nakti, tik atspirdzis, it kā no kāda noslēpumaina avota ilgām mūžam būtu smēlies spēkus. Uz darbu iedams viņš gribēja nodot manuskriptu Dzinēja Spēka redakcijā. Sakārtoja aprakstītās loksnes un ielika tās kuvērā. Manuskriptu nodeva redakcijā kādam melnā blūzē līdz kaklam nopogātām, no rakstāmgalda ne vārda neatbildošam jaunam cilvēkam, ar lūgumu nodot to Magnum. Jauneklis pasvieda rokrakstu uz dažādu papīru kaudzi otrā galda galā.

Darba vietā Saša jau bij priekšā. Viņš bij nikns. Tūlīt uzbruka Arvim:

«Ko tas nozīmē, ka tu vakar aizskrēji bez laika prom? Labi, ka to neievēroja ne Magnus, ne citi. Tu mani būtu nostādījis neveiklā stāvoklī.»

«Es nezināju, ka neesmu vairs brīvs darīt, ko gribu.»

«Brīvs, brīvs,» Saša parodēja. «Te nevar būt runa par brīvību, bet par apzinību. Tu neesi apzinīgs.»

«Tādā ziņā, kā tu domā, nē. Un vispāri: vai ar to, ka es tev aizgāju līdz, es jau būtu ieķēries jūsu pavadā? Vai man jāsaļūminājas par Magnu, kad tas tā apstrādā cienījamus vīrus? Saki, par ko tas viņam bij vajadzīgs tā runāt, kā tas tur sarunāja?»

«Cienījamus vīrus!» Saša atkal atsaucās. «Neesi tak tāds nelga! Vai tad tu neredzi, ka tā ir taktika?»

«Indiāņi arī skalpē savus ienaidniekus aiz taktikas.»

«Un karš?»

«Vai to kāds aizstāv? Bet tur vismaz cīnās atklāti.»

«Visi līdzekļi ir atļauti cīņā, saproti. Mācies politiski domāt. — Un tavas kritikas neviens negaida. Mums vajaga masu, saproti. Akli ticīgu masu. Anarchiju mēs neciešam. Kas nav ar mums, tas ir pret mums. Divu ceļu nav.»

«Netikvien divi. Ir vēl daudz, daudz ceļu uz vienu mērķi. Arī es zinu vienu. Pagaidi, kad iznāks mans raksts. Es to aiznesu Magnum,» Arvis teica lēnprātīgi. Viņš domāja: lai Saša tagad bij cik saniknots pret viņu, bet kad tas lasīs viņa rakstu Dzinēja Spēkā, viņš to sapratīs, un viss būs atkal labi.

Ar visu piespiešanos Arvis šodien nespēja koncentrēties. Viņa domas klīda nost no darba. Pastarpā viņš paņēma rīta avīzi, pārlaida acis. Ievads, ārzemes, iekšzemes. Karš, karš, karš! Mūsu varonīgā armija u. t. t. Un starp jaunākām ziņām trekni retiņātiem burtiem: vāci tuvojas no Taurogas ar ievērojamiem spēkiem.

Arvis juta asinīs dobjū sitienu. It kā tāls pērkona grāviens dūcināja zemi. Vai tiešām draudēja tuvoties ne-gaiss? Dzīve jau ritēja it kā parasti. Un neviens neuztraucās.

Divas dienas, iekšēji degdams, Arvis gaidīja savu rakstu Dzinēja Spēkā. Trešā dienā viņš vairs neizturēja, bet gāja uz redakciju. Tas pats jaunekils viņu raidīja uz nā-

košām durvīm, aiz kuŗām sēdēja Magnus pie liela redakcijas galda un nelikās redzot ienācēja. Nepacēlis acu, viņš turpināja rakstīt, un Arvis turpināja stāvēt pie galda kā nostādīta statuļa. Šai klusēšanā un stāvēšanā Arvis juta kaut ko pazeminošu. Tas bij reizē atraidījums un sodīšana.

Kad Magnus diezgan ilgi bij rakstījis, viņš pagriezās, izvilka no manuskriptu kaudzes Arvja rakstu.

«Te būs jūsu iesūtījums.»

«Jums neder?»

«Kā redzat.»

«Kāpēc?»

«Vai jūs tiešām domājat, ka jūsu ideoloģija būtu mums pieņemama?»

«Bet es tak gribu to pašu, ko jūs. Mans ceļš ir augstu cilvēcīgu ideju ceļš — —»

Magnus paraustīja plecus.

«Man nav patikas ar jums polemizēt. Jūs esat naīvs zēniņš. Atradīnieties papriekš no jūtu knupīša.»

Arvis juta izsmieklu un pietvīka līdz ausīm.

«Saprotu tagad, kādu rakstu jums vajaga.»

«Protams, ne ideālistisku mannā putriņu, bet tādu, kas sadod buržuāzijai krietni pa zobiem. To iegauvējiet.»

Arvis redzēja, ka turpmākās sarunas būs veltas. Ka nekas cits neatliek: iebāzt savu rakstu ķešā, apgriezties uz papēža un lepni paceltu galvu iziet no Dzinēja Spēka redakcijas. Kaut kas spītīgi un ātri viņu uz to skubināja, bet tūlīt arī tāda poze viņam izlikās smieklīga un nevajadzīga. Tā viņš acumirkli palika nenoteikts stāvot, iegūdam vajadzīgo aukstasinību, ar ko maskēt pretstrāvīgās jūtas.

«Nu tad neko darīt, tad ar Dievu!» viņš beidzot noteica un izgāja, labi juzdams, ka arī šitā piezīme bij lieka.

Magnus neatņēma sveiciena, ne arī pacēla galvu no rakstāmgalda.

Ilgi Arvis klīda pa ielām, rūgtumu rīdams. Kā viņš vareja nokļūt tik nelāgā situācijā! Kā viņš varēja spert tik kļūmīgu soli un atvērt sevi Magnum, kuŗu tak, pēc nesenoņas sapulces, viņam vajadzēja uzskatīt kā savu tālāko pretpolu! Bet viņš pats sevi neprata pamācīt, tikai fakti viņu pamācīja, bet tad jau bij par vēlu. Jā, Magnum bij

taisnība: naivs zēniņš viņš bij. Nevarīgs, svārstīgs, nenoteikts savos mērķos, kas tad viņš bij pret Magnus gribas cietību, apņemšanos, nežēlību, jā, jezuitismu, pat melīgumu, ko sankcionēja viņa mērķu noteiktība un apzinīgums. Viņa jēdzienā par labu un ļaunu slēpās tā nevarība un vājība, kuŗu Magnus jau sen bij pārvarējis. Tādus, kā viņš, noslaucīs no ceļa, un lielā straume ies viņiem pāri.

Tā pamazām sevi noliedzot un analizējot līdz pēdējai galējībai, Arvis ilgi klīda pa ielām. Vējš bij pārvērties par auku un pātagoja to ar riekuzām krusas graudu un slapja sniega brāzieniem. Caur un cauri izsalis, viņš pārnāca mājā.

Viņa istabā, kā par brīnumu, kurējās krāsns, kas jau pāra nedēļu kā bij stāvējusi auksta. Sī saimnieces uzmanība ir liktenīga, viņš domāja ar to pašu žultaino uzgumu, kas tam lika sevi plosīt. Viņš sataustīja manuskriptu krūšu kabatā. Acumirkli svārstīja to rokās, ko darīt? Nē, viņam nebij tā žēl!

Ātri iemeta to krāsni.

Liesmu sagrabtas, aprakstītās lapas savilkās kā krampjos, izlaidās sarkanās plēksnēs, uz kuŗām vēl bij salasāmi burti, tad sadrupa melnās pārslās un nozuda krāsns rīklē.

Bet ar šo upuri, uz kuŗu to gumdīja spītīga sirds, lai it kā izpirktu savu pazemošanos Magnus priekšā, iestājās vēju grozība — Arvis atguva savu pašsajūtu, un viņa dvēseles laivu buŗas sāka atkal celties. Ja viņš dienās bij atradies zem jaunu piedzīvojumu iespaīda, tad tagad viņš tikai īsti sāka šos piedzīvojumus pārredzēt un sakārtot. Viņš bij iegājis sevi kā uz nezināmas zemes izpētīšanu un bij atradies daudz jauna un savāda, daudz dažādības, tā tad arī bagātības. Viņa dvēseles formācija bij daudzslāņaina. Un tas, kas viņā izlikās nenoteikts un svārstīgs, bij viņa jūtu kustība un elastība, kas reaģēja uz visām parādībām. Bet tā bij dzīva un radoša spēka pazīme. Un vai tas spēks nebij daudz lielāks nekā Magnus sastingušā bauslības ticība un svešu domu un dogmu elkadievības žņaugi? Nē, viņam nebij ko kaunēties un justies pazēmotam. Vadītājs viņš nebija, bet arī ne akli sekotājs, viņš gribēja paturēt brīvību, meklēt pats savu ceļu, un šajā pašam sava ceļa meklēšanā, viņam šķita, sākās augstāka cilvēcība.

Sniegs brāzās rūtīs ar auļojošu spēku. Arvis piegāja pie loga. Bij jau satumsis. Pa ielas vidu gāja pūlis cilvēku kā pelēkas ēnas. Lai gan tie kustējās steidzīgi, tomēr viņu gaita izlikās smaga, kā sapinusies. Tie bij kaņģi, kuņģus kaut kur dzina, kuņģi steidzās izpildīt pavēles.

Arvis jūta, it kā kāda žņaudzoša roka sagrabtu viņa sirdi. Arī viņam tā būs reiz jāiet. Varbūt jau drīz. Bet vai viņš gribēs? Nē! Kaut kas kļiedza viņā, no kā viņš, it kā nobījies, nodrebēja. Bet vai tie tur gribēja? Vai viņi zināja, ko grib? Un ja nezināja, vai Magnus viņiem nevarēja pateikt kādu izeju? Un vai Magnum nebij tad taisnība? —

Piepeši viņš atcerējās, ka ceļā bij nopircis avīzi. Steidzīgi atlapojis, pārslāpēja kaņģus. Kur tie vācieši, kas ar ievērojamiem spēkiem tuvojas no Taurogas? Viņu vairs nebij starp avīžu rindām. Tie bij kā zemē ielīduši.

Pretstrāvīgu jūtu un domu nogurdināts, Arvis nolikās gulēt.

Ap pusnakti viņu uzmodināja neparasts troksnis: viņš dzirdēja zem sevis daudzu ratu rīboņu, pakavu kludzienu un zirgu sprauslāšanu. Viņa istaba bij pāri vārtiem, un šie daudzie pajūgi iebruca sētā. Kā zibens viņam izšāvās caur galvu: ievērojami vācu spēki tuvojas no Taurogas. Še viņi bij. Braucēji vēlā naktī bij, bez šaubām, Kurzemes ļaudis, kas bēga no vācu iebrukuma.

Arvis uzrāva drēbes, un bij uz ielas, kuņģā caur tumsu slidēja daudzi laucinieku pajūgi, pilni sēdētāju. Gaŗas rindas, nekur nepieturējušas, brauca pilsētai cauri. Rīgā ļāva iebruks un apmesties tikai tādiem, kam bij tur paņģas vai radi, un kas varēja apzīmēt viņu dzīves vietas. Cītiem visiem bij jānodas kaut kur, Vidzemes virzienā. Jo līdz ar iedzīvotājiem bēga arī kaņģaspēks, un ceļš bij jātur tam brīvs.

Arvis steidzās pie saviem radiem. Jau no tālienes tas redzēja, ka dzīvoklis apgaismots. Atrada to pilnu kā bišu stropu. Bij radi, paņģas, arī pavisam sveši, tikai tā pagasta ļaudis. Krustmāte nesa un lika galdā, ko uz ātru roku varēja sadabūt, un aicināja izsalkušos un nogurušos ceļiniekus kaut ko jel iebaudīt. Atbraucējiem bij pašiem savas ceļa kules, un viņi cēla galdā veselus šķiņģus, sviesta cības, sierus, maizes klaipus, medus podus. Paši smie-

damies izmeklēja savas kules, jo nezināja, kas uz ātru roku viņiem sadots līdz. Atbraucēji bij pa lielākai daļai jauna tauta, un kules bij vēl bāzušas mātes un krustmātes, mājās palicējas.

No Bujānu mājām nebij neviena. Tēvs gan bij raidījis meitu braukt līdz, ja pati gribot, bet viņa bij atteikusies. Labāk palikšot pie vecākiem. Pats Mārcis Bujāns pat bij atrunājis visus citus nebraukt, jo nekādu briesmu jau nebūšot.

Atbraucēji stāstīja cits caur citu, ar kādu viesuļātrumu, kā tos pārsteiguši vācieši, kā viņi tad pa kaklu, pa galvu metušies ceļā, un kādus kavēkļus, pārsteigumus, nepatīkšanas, salu un auku tajā piedzīvojuši. Patiesību sakot, tā bij vairāk tāda spaidu kārtā izvesta ekskursija uz nezināmu mērķi, nekā bēgšana no ienaidnieka, jo visa viņu sapošanās un arī līdzpaņemtais tik bij kā tādām islaicīgam izbraukumam uz dažām jūdzēm.

Par kādām šausmām stāstīt viņi arī nezināja. Vācu jātnieki bij gan ieskrējuši katrās mājās ar vienu un to pašu neatlaidīgo prasību: Speck, Eier, Butter, bet citādi bij izturējušies pieklājīgi, daudzās vietās par produktiem pat maksājuši markās. Tomēr cita tauta nekā krievi jau nu tie esot, kāds pat mēģināja apbrīnot.

Ar bēgļiem līdz bij arī ieradusies kāda dzirnavnieka meita no Arvja dzimtenes apgabala, par kuŗas klātbūtni visi klusumā ne mazumu brīnījās. Pie vispārējām sarunām viņa sēdēja kā ar stīvu mēli, un kad Arvja krustmāte, ar paslēptu sarkasmu, kas bij īpatnējs visiem Avēniem, to uzrunāja vāciski, jautādama, kāda gala dēļ viņa bēgusi, jo nevarot tak pielaist, ka tas būtu noticis baiļu dēļ no vāciešiem, kur viņas dzimta tak arvien stāvējusi vācu pusē, jaunava — tajā pašā valodā, kā uzrunāta, naīvi stāstīja: tā jau gan bijis, ka sevišķi mamma sagaidījusi vāciešus atplestām rokām, lieliski cepusi, vārījusi un galdū klājusi, un šie arī lieliski laipni tik par gnādige Frau vien mammu saukuši, bet kad nosēdušies pie galda un redzējuši dārgos traukus un smago sudrabu, kuŗu mamma, lepodamās un viesus gaidīdami, visu salikusi galdā, tad jaunākie acis vien bolījuši, bet viens no vecākiem, cienīga izskata leitnants, kas izrādījies par kādu ģimnazijas rektoru, nopietni šūpojis galvu un teicis mammai: «Cie-

nīta kundze, es jums gan, kā vācietei, dodu to padomu pievakt un nobiedzināt visu šo savu bagātību «wenn unsere Halunken kommen». Tāpat arī —» Un teikumu nepabeidza, viņa pamājis ar galvu pret mājas jaunkundzi, kas ar vienam līdzi sēdējusi pie galda. Kad mamma, nobijusies, pūlējusi, kas tad šie tādi esot, tie «Halunken», tad brīnīdams sacījis: visi, kas nākot viņiem aiz muguras, lielā kapiņteku armija. Tik pēc tās viņi varēšot spriest par vārtiem, ne pēc viņiem, kavaleristiem, kam nosaukums kavaleri stāvot tuvāk nekā kareivji. Bet lai neļaujoties maldināties. Viņi tikai esot kaŗa cukurmaize. To viņš pasakot mammai, kā vācietei, un vairāk viņš arī nekā nesakot. Tad mamma, kas, blakus pieminot, saucās Frau Kohk, dzimusi Tilt, tā bij nobaidījusi, ka tūlīt spēji pamodušos latvisko instinktu dzīta, iesaiņojusi sudrablietas un saposusi meitu, lai to ar pirmajiem kaimiņiem, citiem latviešiem, aizsūtītu tālāk prom no apdraudētās vietas.

Kad jaunkundze aplusa, arī citi palika klusi un sēdēja nospiesti. Vārds «Halunken» iekrita viņu siržu ezeros kā smags akmens, riņķus griezdams.

Arvja krustmāte nu aicināja visus blakus telpā, kur uz grīdas bij izklātas segas un vidū salikti spilveni. Uz šo guļvietu visi sakrita, galvas kopā salikdami un kājas uz visām pusēm izstiepdami.

Bet jau otrā dienā Rīgā izplatījās iepriecinošas ziņas. Vāciešu uzbrukums bij atsists. To bij izdarījis aiz Jelgavas kāds varonīgs latviešu bataljons. Latviešu bataljons? Šie vārdi gāja no mutes uz muti un tika uzņemti ar lielām šaubām, ar lielu izbrīnīšanos. Kur varēja rasties kāds latviešu bataljons pēc tam, kad pie atkāpšanās no Rītpūsiņas lieli pulki, sastāvoši vai vienīgi no latviešiem, tā tad isti latviešu pulki, bij pilnīgi iznīcināti? Un ko lielu varēja izdarīt viens latviešu bataljons!

3. Pa ceļiem krustu, šķērsu

Bet lai nu tas bij kā būdams, Kurzemes ļaudis, kas uz viegļiem riteņiem bij aizlaidušies aprīlī, varēja atkal atgriezties mājās, kur atpakaļpalikušie savēji tos saņēma ar nobriedušu apņemšanos: pie nākamās likteņa reizes, ja

tad tiešām būtu jābēg, tad jau visiem kopā. Tik drausmīga tiem bij parādījusies tuvumā ienaidnieka seja.

Sāka atkal dzīvot un strādāt, kā parasts, bet bažas nenorima, nemiers klauvēja naktīs pie visām durvīm, jo zeltaināka un varenāka brieda vasara. Ļaudis bieži apstājās savās gaitās, nevaldāmi pukstošām sirdīm, kā piepeša ūpja sauciena izbiedēti.

Rīgā, kur avīzes rakstīja, ka stāvoklis pilnīgi drošs, tikai dažas savādas parādības atgādināja, ka nervozā kara vadība gaidīja jaunus pārsteigumus. Pa Rīgas ielām pastāvīgi braukāja ceļa somām piekļauti rati uz dzelzceļa pietātni. Valdība izvāca savu ierēdņu ģimenes, kas aizbrauca labprāt no apdraudētā apgabala, vēl jo vairāk tāpēc, ka noteikumi, pēc kuriem tām bij jāizvācas, izlikās spīdoši. Šai ierēdņu ģimeņu izvākšanai sekoja žīdu izraidīšana no kara tuviem apgabaliem. Brauca tie no Žagares, Veģeres, no lieliem un maziem Lietuvas miestiem, it kā izplūzdami no Sarkanās jūras. Lielas, nabadzīgas ores bij kā bāztin piebāztas melnu, sprogainu galvu, Rīgas ielas pildījās ar viņu nemierīgi uzbāzīgo kustību un žargona čalu; pa simtiem un tūkstošiem viņi drūzmējās pie viņiem ierīkotām ēdnīcām, eleganti žīdu jauneklī un jaunavas vadāja pūļiem kaftanspīdīgos žideļus pa bulvāriem un dārziem un rādīja viņiem Rīgu kā apsolīto zemi.

Jo nervozāks palika laiks, jo lielākā nenoteiktībā un neuzņēmībā tas pagāja Arvim. Sirds viņu dzina katru brīvu stundu: vajadzēja, vajadzēja pārbraukt uz mājām! Bet tad vēl arvien bij tas: vēlāk, un vēlāk! līdz piepeši negaiss bij klāt un slaucīja atkal Kurzemes ļaudis kā sausas lapas sev papriekšu.

Bēgli plūda pa visiem ceļiem ap Rīgu. Pilsēta bij pilna ar tiem, kas saskrēja ar vilcieniem. Arvim teica, ka zemgaliešus laidīšot tikai pie Ikšķīles Daugavai pāri.

Lai būtu kas būdams, Arvim vajadzēja tikt pie savējiem. Viņš skrēja uz pietātni. Reiz viņš apņēmies tikt uz mājām, nekas to vairs nevarēja atturēt no sava nodoma izvešanas.

Iebraucamā iela pie pietātnes gar augsto dzelzceļdambi bij grūdin pilna. Tāpat trepes un augšējās platformas. Žandarma neviena neredzēja, kas citkārt ar ierēdniecisku kundzību šē uzturēja kārtību. Vai nu dzelz-

ceļa policija jau bij aizvākusies, vai arī atsacījusies kaut ko izdarīt šai chaosā. Tikko tur pacēlās kāda grupa ļaužu, atbrīvodama vietas, tūlīt jau tur sakrita nākošie, kā mušas rudenī uz siltu krāsni.

Nekatīdamies ne pa labi, ne pa kreisi, Arvis izrāvās cauri līdz augšai. Pirmais, ko viņam vajadzēja zināt, bij: vai un kad atiet vilciens uz Jelgavu?

Viņš sastapa tikai plecu paraustīšanu un atraidošas atbildes uz visiem saviem jautājumiem.

Vagoni izvācās, lokomotīves izvācās, dzelzceļnieki izvācās. Visi pret ziemeļiem. Uz dienvidiem negāja vairs neviens vilciens.

Gāja tikai kareivju vilcieni. Varbūt! Un pēc izvācamām mantām tukši vilcieni, ko vadīja kareivji. Par pasažieru aizvešanu nebij ko domāt.

Kad Arvis bij izgājis visas telpas un izvārstījis visas durvis, viņš saskrējās krūtīs ar kādu paziņu, kas arī gribeja vēl tikt uz Jelgavu. Tas nāca no izlūku gājiena pa šķīrošanas sliedēm un zināja pateikt, ka sastādoties vilciens uz Jelgavu, kas varētu atiet pēc stundas vai pēc divām. Tur vairāk nekā, kā nepamanītam ielīst tukšā vagonā, kā viņš to jau pēdējās dienās reiz praktizējis. Kontroli nekādu neizvedot, tomēr jāuzmanās esot. Viņš pie-teica Arvim neatstāt platformu, kamēr tas nākšot un do-šot zīmi.

Kad rūpes par aizbraukšanu bij uz zināmu brīdi apmie-rinātas, Arvim it kā atvērās acis, un nu tik viņš sāka ie-vērot tūkstošgalvaino cilvēku mežu sev apkārt. Ļaudis drūzmējās, sēdēja, gulēja. Uz kailas platformas grīdas, savas somas vai pauniņas pagalvī. Gulēja elegantas dā-mas, baltos mēteļos, blakām skrandām un nabadzībai. No-mocīti no pārguruma, saraustītu, letargisku mocošu bada miegu. Gaŗāmgājēji mina uz viņu drēbēm. Kas tos vē-roja, kas tās sargāja? Visiem bij vienādas tiesības neie-vērot neviena, neželot neviena ārpus sevis.

Nejēdzīgi svīlpdams, pienāca jauns vilciens. No sarka-niem precu vagoniem bira ļaudis bez sava gala kā no mai-na. Tas bij atlaists no kādas tālākās piestātnes vakar vai pal aizvakar. Ļaudis uzelpoja kā no valga. Bet drīz vien tiem vajadzēja pārliecināties, ka tie ir jaunā krātā. Tikai neliela daļa no tiem palika Rīgā, vislielākais vairums gri-

bēja uz tālākām vietām, pat nezinādami galā mērķi; tikai prom! Bet te jau bij priekšā nebeidzama rinda gaidītāju, sablīvējušies jau vairākas dienas, un kad katrs viens no tiem dabūs savu vilcienu, to tikai Dievs zinātu pateikt.

Nervozi uztrauktajiem, nepacietīgajiem, launi lādošiem, likteņa padevīgajiem, izmisušajiem un vieglprātīgajiem, — visiem viņiem bij viens liktenis: novietoties tur, kur, kā rādījās, pat adatai vairs nebij vietas, un gaidīt.

Nebeidzamā tēlu dažādība nogurdināja. Pār bezgalīgām mantu un cilvēku grēdām slidošā acs atdūrās kā pie savādībām: pie kāda ziedoša gerāniju poda, pie kanāriju putna, kas no zeltaina būriša izlaida jautrus, ausis žilbinošus treļļus, pie balta klēpja suniņa zīda saitītē, pie vistas ar cāļiem, kas bažīga un norūpējusies klukstēja kurvītī kāda maza puisīša rokās. Pašā platformas malā, kur pēc pusdienas saule jau lieca iekšā savu ugunsbumbu, uz paklāta matrača gulēja izstiepies kāds vīrietis, cēlu Kristus seju, bāli atmirdzošu virs brūnās bārdas. Izdēdējušās rokas, kuņģis kāda rūpīga būtne bij ielikusi baltu mutautu, bij sakrustotas pār segu. Nekustošu, nosvērtu seju pret debesīm pacēlis, viņš gulēja kā koncentrēta miera izteiksmē šai bezveida nemierā un likās sakām: visu likteņu mērķis ir ciešanas, visu gaitu beigas ir miers.

Arvien un arvien, mocoši piespiests, Arvja skats atgriezās pie šīs nekustošās sejas, kas zem saules tveicošiem stariem pārklājās lielām sviedru lāsēm. No visiem likteņiem, kas še bija samesti kaudzē krustu šķērsu, viņu interesēja tas viens: Kas šis te tāds varēja būt par cilvēku? Un kāpēc viņa nemieram vajadzēja pret to atstāties kā irstošam vilnim pret klinti?

Nu parādījās starp bēgļiem sievietes un jaunekļi, nesdami lielus grozus, no kuņģiem tie izdalīja maizi, pienu, cukuru un tēju. Tie bija Rīgas latviešu sabiedrisko organizāciju locekļi, un lai gan viņu palīdzības sniegšana bija kā pilieni uz karstiem akmeņiem, tomēr tas bija laikmeta diktēts ticīgas brālības žests, un šī žēlsirdība vēl bija svaiga un kvēloša kā pirmā mīlestība.

Arvis pamanīja tālumā savu paņiņu, kas stāvēja, pielicis pirkstu pie lūpām. Tā bija zīme, ka vajadzēja iet.

Vēlā naktī viņi pienāca Jelgavā.

Nekavejoši Arvis devās kājām tālāk. Gāja pa ežām un laukiem, brīda pāri upēm, cauri druvām un labībai. Piere kupeja, no miesas lija sviedri, bet viņš nejuta ne mazāka noguruma. Nakts bija tumša, spiedīga, lietus priedniecī. Jo līdz ar bēgļu izplūšanu bija iestājies strauju lietu periods, kā tas mēdz būt siltās vasarās jūlija otra pusē. Kaut kur šalca nepārtraukts, dobjš troksnis, jo cauru nakti visi lielie ceļi urdzēja kā upes no vezumiem, lopiem un cilvēkiem. Lielgabalu nedzirdēja, bet šur un tur dienvidpusē liesmoja ugunsgrēki kā milzīgas rozes, drausmīgu dūmu mutuļu aplapotas, un svieda līdz pat zenītam blāzmainu atspīdumu, kas Arvim ļāva saskatīt diezgan asas mežu un māju kontūras un tā noturēties pareizā virzienā.

Ar rīta ausmu Arvis iegāja Bujānos un tūlīt redzēja, ka tas bija pārnācis pēdējā brīdī. Pagalms bija pilns vezumu. Tēvs un Miķelis jūdza zirgus. Līnīte skraidīja ap lopiem, kas agri izdzīti, bija uztraukti līdz ar cilvēkiem, māva un blēja. Viņai pie rokas tekāja Miķeļa četri gadi vecā meitenīte Mildiņa. Līnīte pirmā ieraudzīja Arvi. Paskrējās pret to, palaidusi vaļā bērnu, uzmeta tam uz pleciem abas rokas: «Ak, Arvi! Tu mājā! Kāda laime! Kā mēs ar māti par tevi raudājām!» Gribēja kaut ko teikt, asaru pieplūdušām acīm, nevarēja izrunāt. Tik tā jau Arvis visu redzēja un zināja. Arī vaļas nebija. Ātri viņa ielika Mildas rociņu Arvja rokā: «Še, piesargi tu to bērnu, ka nenoklīst. Man jāskrej pie lopiem.»

Cieši cieši Mildiņa saķēra Arvja roku. Viņas mutīte gāja kā sudmalīņas. Tāda laba diena bija šodien! Visi, visi braukšot. Tēte un mamma, saimniektēvs un māte, un Avēnu mamma. Zīmaļa, Brūnīte un Amis. Visi, visi!

Pār sētsvidu skrēja Miķelis, meklēdams bērnu. Viss gatavs un tūlīt jābrauc. Citādi tepat vēl aizstāšot pruši.

Bez vārda Arvis sasveicinājās ar tēvu un māti. Neviens vaibsts tēva sejā neizpauda, ko tas domā, bet prieka sārums pārklājās pār mātes seju: «Arvi, tu! Labi, ka nu visi kopā. — Novēlās kā akmens no sirds.»

Vezuma rindas priekšgalā Arvis ieraudzīja Avēnu mammu viņas baznīcas ratos. Viņa sēdēja plata, glītā apģērbā, pati kā uz baznīcu braukdama, un laipni un

mierīgi uzsmaidīja Arvim, kā toreiz Avēnu sētsvidū, kad tas brauca pie viņas ciemā.

«Arvis var nākt pie manis, te vietas diezgan,» viņa sauca.

«Nē, Arvis sēdēs pie mums,» noteica stingri Mārcis Bujāns.

«Tavs ritenis arī ir līdz,» māte rādīja uz Miķeļa vезumu, uz kuŗa čalodama sēdēja arī Mildiņa.

«Kā tad! Lai viņš tagad atkal sēstas uz riteņa, kad jau visu nakti skrējis,» Mārcis it kā bārdamies pārstāja.

Arvis teica, ka nejūtoties piekūsis un gribot iet māsai palīgā dzīt lopus.

«To lopu dzišanu dabūs ir tad. Līnītei ir palīgā Miķelene, un viņu divu tagad pietiks. Sēdi nu mierīgi un atpūtini kājas.»

Un tēvs ierādīja Arvim vietu sev pretī uz labības maisa.

Ratu rinda sāka kustēties. Māte noliecās dziļi ratos un meklēja un meklēja. Arvis bija izsalcis un viņu vajadzēja paēdināt. Bet ceļa kurvis ar svaigām karašām, saceptu gaļu, olām, bija turpat priekšā, tomēr viņš bija nesameklējams un nepakustināms aiz smagām ašarām, kas bira un bira un neļāva acu pagriezt ne pa labi, ne pa kreisi, kamēr vезumi bija no vārtiem laukā.

Pēdējais rindā bija augsti piekrautais Miķeļa vезums, uz kuŗa Mildiņas galva klanījās kā podziņa. Visi citi Bujānu gājēji bija izklīduši jau vakar, un tikai Miķelis turējās kopā ar saimnieku dzimtu. Viņš bija uzaudzis Bujānos, gājis tur ganos, tad par puisi un palicis arī tur pēc apprecēšanās. Vienā Bujānu zirgā viņš veda tagad sakrautu savu mazo mantību. Viņš gribēja uz Vidzemi, kur tam bija precēta māsa.

Neviens no aizbraucējiem neskatījās atpakaļ. Tikai Arvis, atmuguriski sēdot, nespēja atraut acu no katras vietņas, kas viņam tagad piepeši izlikās tik bezgala svarīga un mīļa. Viņu sagrāba karsta vēlēšanās izlēkt ārā no ratiem, un kā bērnu dienās, izskraidīt vēl katru taciņu dārzā un sētsvidū.

Pabraukušiem dažas verstes, Mārcis Bujāns piepeši apturēja, bārdamies ar sevi. Ai galva, galva! Kas ceļā taisoties sen bija savests kārtībā: svarīgākie dokumenti, drusku zelta naudas... nu, kur ielikts skapī, paslēptuvē,

tur arī palīcis. To pamest bija sāpīgi. Vajadzēja griezties atpakaļ.

Māte negribēja par to nekā dzirdēt. Satvēra vīru pie abam rokām, turēja ciet. Ja viņš nokļīstu, ja viņu aizstātu priekš, ko tad? Tad viņi kā bez galvas.

Arvis zināja padomu. Viņš aizbrauks ar riteni un to izlīnīs. Pusstundas laikā būs atpakaļ. Bet braucēji tik ilgam paliks uz vietas un gaidīs. Māte beidzot ar to apmierinājās.

Tuvu mājām Arvis nolēca no riteņa. Sirds viņam puksteja it kā pret kalnu skrējusam. Pieslejot riteni pie sētas, maza troksnis uzšļakstīja kā vilnītis tai smagajā klusumā, kas plūda visapkārt. Auss tiecās pa paradumam vēriģi uztvert: vai nedudināja kur balsis, vai nedzirdēja kur nemitīgo darba ritma čaloņu, kas plūda citkārt caur mājām kā kluss strauts? Bet viss palika mēms un kluss. Ne vistu kladzināšanas, ne suņu rejas. Arvis dzirdēja tikai sevi un savu kustību troksni.

Arī telpās tā pati atraidoši skumjā vientulība, kā pelēks tvaiks. Saimes istabā, uz grīdas, gulēja izsvaidītas lietas, auklu gali, salmi. Bet kambari bija tīri. Māte, kā kārģīga saimniece, nevarēja atstāt aiz sevis piemēslotas telpas.

Arvis piespiedās pie loga. Rokas sakrustojis, iegrīma uz mirkli nekustošs šai smagajā nekustībā. Tukšās gultas, kumode, šķirsts ar atslēģām durvīs, lielais pulkstenis kaktā, kas bija apstādināts.

«To ir darījusi māte pēdējā brīdī. Lai arī viņš nū dus! Bujānos ir apstājies laiks,» domāja Arvis.

Viņš kavējās pie katra sīkuma. Ņēma vērā nomīdīto sliksni, apdrupušos krāsns stūrūs, izbalējušo tapeti, kas noslēdzās augšgalā ar zīlu rožu vitni. Viņš brīnījās. To vēl nekad viņš tur nebija ievērojis.

Bet nu bija jāiet!

Viņš pazina paslēptuvi šķirstā, kas bija tik mākslīgi ietaisīta, ka neviens nezinātājs to nebūtu atradis, izņēma lēva noglabāto vikstoli, un vēlreiz pārļaidīs visam skatu, ātri izgāja. Durvis aizkrita aiz viņa, it kā noslēģdamās uz mūģību. Vēl vajadzēja iziet cauri dārzam.

Bezvēja tveicē tas sanēja un dūca no biģu dziesmām. Vecie koki šogad bija pilni augģu, galotnēs zaģgandzelte-

nu sulu pierietušu, tie jau kārdinoši zaigoja sirmi laistīgajā ābeļu zaļumā. Sevišķi bagāti tie stāvēja ap veco ābolu būdu dārza kaktā.

Ābolu būda bija līdz galam vaļā un tukša. Citkārt še stāvēja lielie grozi, kuŗos rudeņos lasīja ābolus un bēra plauktos. Nu viņi, pilni visādu mantu, tupēja uz vezumiem un brauca pasaulē.

Būdā bija vēl koka gulta ar baltu salmu maisu un spilvenu, kas bija aizmirsti paņemt. Vecais Bujāns še mīlēja dienvidos «pakrist», arī māte kādreiz. Pilsētas viesus, ja kāds atmaldījās, arī pa vasarām tikai būdā guldināja. Kā saulainākā vietā, še augs krāšņākās puķes un arī tagad dobes bija pilnos ziedos ar samtenēm, jorgīnēm un kringelītēm.

Te bija bijusi Arvja bērņības pasaule, viņa mīlākā rotaļu vieta. Ekas stāvēja aiz kokiem visapkārt. Divu milzeņu bumbieņu apēnotais sarkanais istabas jumts, ar melno ielāpu, bija jau tāds redzēts no pirmās dzīves atmodas. Tālāk, aiz sētas, rija kā brūngana barvika un pa labi, melnas taciņas galā, kā kniepietes galva, pirtīņa apakš zemiem vītoliem.

Bālgans rudzu lauks, biezs kā mūris, kā patvēra meklēdams no dienas tveices, pienāca pie pašas sētas. Kā zema velve lēzni liektiem spraišļiem, dārzs atvērās pret zaļajiem laukiem. Daba bija pilna smagas bagātības kā pārplūstošs apcirknis.

Arvis iesūca kā izslāpis šī sulusulīgā skaistuma ainu. Vai tik jaukas bija mājas! Vai tik brīnišķa bija vasara! Vai tik krāšņas bija bijušas bērņības dienas, kas kā spārnotas būtnes atlidoja no laukiem, no jumtiem, no zaru galiem, nekad nenorietošas saules caurstarotas!

Ierēcās kaut kur lielgabak. Arvis uzrāvās kā no sapņa. Jāiet!

Un piepeši visas dvēseles stīgas savijās viņā kā mezglā un slāpējoši kāpa krūtīs. Pagātne kā kaisles uzliesmojuma metās tam virsū un rāva to pie zemes. Nokrizdams dārza sulīgajā zālē, viņš izstiepa rokas pret zemi kā pret līgavu. Pēc īsa mirkļa viņš izgāja no dārza ar klusu aizgrābtību sejā, it kā pie vecās ābolu būdas tas būtu atradis kaut ko neizsakāmi dārgu un svētu un paņēmis to līdz.

No sabiezinātā apvāršņa lietus mākonis kāpa pret sauli,

un staru refleksi kā degošas adatas kaitēja zemi. Gaiss trīcēja no bišu sanoņas, kas, drīzu lietu jūtot, atgriezās uz Bujānu stropiem.

Arvis steidzinājās nokļūt pie savējiem. Viņš redzēja tos piestājušus kādu krūmu pavēnī, kur arī ganījās lopi. Lielgabalu dunona neatkārtojās. Arī atpakaļ braucot viņš nebija redzējis nevienas dzīvas radības.

Viņš bija vēl tikai kādu ceturtdaļ versti no savējiem, kad piepeši krūmos sprakšķēja šāvieni, un dažas lodes nosvilpa tam pāri. Tai pašā acumirkli viņš dzirdēja izbaīlu kliegzienus. Mājnieku grupa sakustējās. Kaut kas bija noticis.

Linīte jau skrēja tam pretī plūstošām asarām.

«Mildiņa, Arvi, Mildiņa!»

Vairāk viņa nespēja izteikt.

Mildiņa gulēja Avēnu mammas klēpī kā nolauzta puķīte. Viņu bija ķērusi lode.

No kurienes tā nākusi, neviens nezināja pateikt. Krūmos sprakšķēja vēl daži šāvieni, tuvāk, tālāk. Tad vairs nekas nebija dzirdams.

Aizturētu elpu visi pūlējās ap Mildiņu. Izgērba to, taustīja locekļus. Kreisajā pusē vēl recēdama asiņoja rēta. Dzīvība vairs nebija satverama. Mazais augumiņš sāka stingt.

Kad Miķelene juta, ka šo stingumu savām drudzainajām rokām nevarēs aizturēt, viņa šausmīgi iekliedzās, atgrūda no sevis mironīti, ārprāta acīm uzšāvās stāvus, kā bēgdama pārlēca lielceļa grāvi un nokrita starp sūnām, papardēm un vaivarājiem. Viņas sāpes lauzās ārā ar vulkānisku spēku un draudēja viņu pašu aprakt kā zem degošas lāvas. Viņa plosīja savas drēbes uz krūtīm, rāva meža zāles un sūnas, kliegdama mežonīgas skaņas, kratīja rokas pret debesīm, nespēdama atrast vārdus, nejaudzama izrunāt sakarīga teikuma. Kad tā bija kādu laiku tā plosījusies, viņa palika klusāka, it kā nāvējošu bultu izgrūdusi, pieplaka kunkstēdama pie zemes, visā garumā pieglaudusies pie tās, kā pie mātes. Bet tikko no mājniekiem kāds tuvojās, lai to mierinātu, sāpju izvirdums sākās par jaunu. Sevišķi Miķelim tuvojoties, kas pats nespēja izrunāt vārda, bet tikai mēmi lauzīja rokas. Lai gan līdz pašiem dziļumiem satriekts, viņš valdījās, juzdams neiz-

bēgamu likteņa roku. Nevarēja bezmēra sāpēm ļauties, kur tūlīt uz vietas bija jāizšķīras, ko darīt.

Tomēr ar sievu runāt nebija iespējams. Viņš atnāca atpakaļ bez padoma.

Tad Mārcis Bujāns pārkāpa lielceļa grāvi un noliecās pie Miķelenes. «Miļā māsa, miļā meita,» dzirdēja viņu sakām un tālāk meklējam klusus, rāmus vārdus. Viņi bija izbraukuši ceļā un viņiem bija jābrauc tālāk. Bet Mildiņa vairs līdzi braucēja nebija. Ar Dieva ziņu Mildiņa bija aizsaukta, un viņai bija tepat ceļmalā jātaisa mūža mājiņa. Vai viņa domājot, ka tā nebūtu labāk, aprakt viņu šepat, zaļā mežā, zem kāda skaista koka, kurā iezīmētu krustu un pēc kāda laika, mājās atgriežoties, varētu viegli atrast, lai tad izraktu un pārvestu svētītā zemē.

Bet mironīti līdz vadādot, pavisam nevarot zināt, kādas nepatīkšanas, kādi šķēršļi un likstas viņiem varot ar to celties, un tik tā kā tā pie pirmās izdevības būšot jādara tas, ko tagad gribot darīt. Un nez, kāda tad tā vieta būšot. Kapus uzmeklēt viņiem neesot laika, un kapu lielceļa malā līdz pat Lielupei nekur nezinot.

Kamēr Mārcis Bujāns runāja, Miķelene bija apklususi. Stīvām izmisuma acīm skatījās tukšumā.

«Darait, kā gribat. Darait, kā gribat. Tikai es negribu, nevaru nekā ne iespēt, ne līdzēt, nekā! Darait, lai es nekā nezinu!» viņa klicdza no jauna, dziļi uzelsādama uzlēca kājās un devās prom lielceļa virzienā pa vaivarājiem, celmiem un kazeņu stīgām.

Bet Avēnu mamma viņu panāca. Brīnums, kur tā tik ātri tagad varēja iet, kā jauna meitene. Viņa panāca Miķeleni un piespieda to iet ar viņu reizē, jo kājas tai esot notirpušas no ilgās sēdēšanas. Un kad tās kādu laiku bija gājušas, tā ka nevarēja vairs izšķirt, ko viņi tur dara pie pajūgiem, viņas nosēdās grāvmalā, un Avēnu mamma, it kā ar sevi runādama, sāka stāstīt par likteņiem, likteņiem drausmīgiem un brīnišķīgiem, kādus tā bija redzējusi, un kas visi bija kā veidojams vasks Dieva rokā. Viņi bija uzkrituši cilvēkiem kā slazdu valgs, kā briesmīgi aukas negaisi, bija tos pie zemes piespieduši un žņauguši, it kā gribēdami tos pagalam pazudināt un iznīcināt, bet redzi: mazu brīdi pacietības, mazu brīdi izturības zem aukas

spārniem, un negaisa makoņi bija aizvelušies un izsikuši, un viss bija atkal labi.

Vai Miķelene klausījās Avēnu mammas stāstījumā, kas ritēja aina pēc ainas kā valdzinošs eposs? Avēnu mamma to arī negaidīja. Viņa ļāva Miķelenei vaļu, un tas, ko tā tagad darīja, bija labi. Viņa nekliedza vairs un nekunkstēja, bet klusi raudāja. Raudāja tā, it kā visas asaru upes viņā būtu vaļā trūkušas.

Vīri pa to starpu rīkojās ātri. Mārcis Bujāns izkratīja maisos kādas kastes saturu, tad ieguldīja tajā mironīti. Arvis ar Miķeli izraka mazu kapu netālu no ceļa, jauna ozola ēnā. Līnīte sapina no ceļa grāvjos ziedošām margrietīņām vainadziņu, ko uzlika Mildiņas linu galviņai, arī visu tēru nokaisīja baltajām zvaigznītēm.

«Tas Kungs ir devis, tas Kungs ir ņēmis, tā Kunga vārds lai ir slavēts», nobeidza Mārcis Bujāns svētīšanas vārdus.

Miķelis uzelpoja pāra reiz kā caur sakoztiem zobiem, tad tikai bija vēl kādu brīdi dzirdams dobji dunošs troksnis no svaigās zemes, kas krita uz improvizēto zārciņu.

Miķelene gāja un vairs neatskatījās.

Tālāk, tālāk, cik ātri vien iespējams, lai panāktu nokavēto laiku.

Lietus debeši, kas bija krājušies jau kā no pusdienas tveices piesātinātā atmosfērā, kāpa arvien augstāk, baltus un sarkanus krusta zibeņus pār visu debess malu priekšā mētādami. Necerēdami vairs ceļa malā atrast patvēra, bēgli nogriezās uz pirmām tuvējām mājām, kas gulēja aizgrimušas kuplajās rudzu un kviešu druvās. Saimnieks, pusmūža spēka vīrs, kas stāvēja sētvidū un saņauktu pieri skatījās tuvojošajā negaisā, tādu pat saņauktu pieri pagriezās pret nelūgtajiem viesiem. Viņam pašam vajadzēja vēl šovakar izšķirties, vai palikt savā sētā, vai pievienoties bēglu karavānēm, kas plūda pa visiem ceļiem. Viņš sauca par neprašām bēgošos, bārās uz tiem, bet juta, ka arī pašu viņu aizraus līdz, kā koku aukā. Viņš juta jau, ka viņa saknes lūzt un zari brīkšķ. Un par to viņš būtu savu niknumu metis uz katru, arī uz bēgļiem, un nelaidis tos savās mājās, kamēr viņš vēl bija kungs tajās, bet debesis draudēja turpat virs galvas ugunīgiem bie-

diem, un tādēļ viņš pamāja uz vecās rijas pusi: ja piedarbā varot ievietoties, viņa dēļ lai to darot.

Vēl bēgli nebija paguvuši aizsniegt norādīto vietu, kad jau lietus gāzās šnākdams un putodams pār vētras locītiem kokiem. Kad bija iebraukti piedarbā pajūgi, sadzīti turpat lopi, visi atviegloti uzelpoja. Lai gan telpa bija piemesta veciem krāmiem, pieputējusi, netīra, tomēr jumts bija virs galvas. Nu jau visi bija sākuši gaitas, kuņģis pat niecīgs patvērums šķita kā liela priekšrocība.

Kad kustoņi bija paēdināti un nomierināti, arī paši iebaudījuši no līdz paņemtā, visi gatavojās uz īsu nakts mieru, lai rītu, ar gaismu, varētu atkal doties tālāk. Vienā piedarba kaktā viņi atrada nogulētus gaŗkūļus, tajos jau bez šaubām bija pārnakšņojuši citi. Uz šīm cisām viņi novietojās: Arvis blakus tēvam, tad Miķelis, sievietes nogulās tālāk. Neviens nerunāja vairāk ne vārda, un likās, ka drīz visus būtu apņēmusi vienmērīga miega elpa, ko tikai piepešām nopūtām, īsi iešņākdamās, pārtrauca gremojošās govīs.

Arvis nevarēja aizmigt. Šīs dienas piedzīvojumi piepildīja viņa domu traukus un izspieda no tiem mieru un miegu. Viņam likās, ka no pēdējā nakts miera būtu gadi pagājuši. Kā vētras sakulti viļņi bangoja iespaidi, un viņš nespēja tos pakārtot analizējošam garam. Piedzīvojumi bija tik neparasti, ka nevarēja vēl izšķirt, kas bija lielāks: zaudējums vai ieguvums. Dzīve bija pilna, kā no krastiem izcelta straume, bet vai tā nesa uz postu, vai uz jaunu krastu, neviens nezināja pateikt.

Arvis klausījās naktī. Bargais negaiss bija pārgājis, bet viņš to sevišķi nebija ievērojis. Pat tālu pērkonā dudināšanu vairs nedzirdēja, bet tuvējā sētā zviedza zirgi, skanēja nemierīgas cilvēku balssis; tur tas pat saimnieks, kas viņus bija saņēmis saŗauktu pieri, taisījās prom ar drudzainu skubu, un Arvim izlikās dīvaini, ka viņi še, pašiem saimniekiem aizbēgot, tik mierīgi guļ kā Ābrama klēpī.

Nakts bija silti tveicīga, jaunus negaisus sološa. Pa cauro durvju plaisu vērās zvaigznes. Viņu atspulgā Arvis saskatīja gulētājus: Miķeleni dziļi salmos iegumušu, vispāri tumšu lakatu pārklājušos, it kā sevi pašu un savas dziļās bēdas miegā auklēdamu, Līnīti mierīgi laipnu, aizmigušu zem gaišo matu vainadziņa, māti un Avēnu mam-

mu, kas abas bija ieslīgušas miegā muti pret muti, it kā nupat vēl beigušas sačukstēties par dienas notikumiem, kā tās arvien mēdza darīt mājās, viena pie otras ciemā braukdamas.

Viņām līdzās gulēja tēvs, sacubinājis pagalvī salmus tik augstu, ka smakrs atstutējās uz krūtīm. Tā viņš arvien mēdza gulēt, it kā tikai pakrizdams, no miega bada tiesu ņemdam, zem rūpju uzmanīgām un biedinošām acīm: ka tik nu nenoguli! ka tik nu laikā uzcel saimi, laikā paveic darbu, laikā tiec pie miera! Tas bija rūpīgā saimnieka miegs, gatavs ņemt putna spārnus pie mazākā traucējuma. Bet tikpat žigli viņš bija pie rokas, sēdus vai guļus, kad tik aiztaisīja acis.

Tēvs tomēr bija cieši aizmidzis. Arvis skatījās pētījoši viņa sejā, kas atblāzmoja vakara dziesmā. Viņa tam izlikās neparasta. Pazīstamie vilcieni bija it kā nodrupuši, kā naktij nākot nodrūp gaisma no tumstoša sila, un līdzās izcēlās citi kā noslēpumainas rūnas uz sūņojoša akmens: mīklaini, sveši un tāli, it kā tos būtu ierakstījis nezināmas pasaules nezināmas rakstītājs. Tos nepazina savēji, nepazina apkārtnē, nepazina varbūt arī viņš pats. Dvēseles vientulība, pašam sev neizprotama, bija rakstīta tajos. Un ar karsti iekvēlojošu sirdi Arvim būtu gribējies guldīt tai līdzās arī savu vientulību. Bet viņš jau bija piedzīvojis, ka tuvība drīzāk to bija padarījusi tēvam svešu.

Bija laiks ļauties miegam. Arvis pagriezās pret zvaigžnaino durvju plaisu. Juta jau, ka viegli raisās locekļi, bet tad it kā piepeši trauksme to atkal padara modru. Neviļus tas bija pacēlis roku, kuņģā sajuta it kā gaiši siltu asiņu strāvojumu. Un piepeši zināja: Mildiņa! Tas bija kā refleksa atstarojums no šorīta, kad bērna rociņa gulēja viņa rokā, un asins tajā urdza kā jautrs, nemierīgs strautiņš. Mildiņa! Liela, nedalīta, neizdzēšama tā iegulās dvēselē.

Otrā dienā ap pusdienas laiku mūsu bēgļi tuvojās Lielupei. Pārbraucamā vieta jau no tālienes izskatījās kā milzīga nometne. Drīz tie vairs netika no vietas, jo krustām šķērsām pāri ceļam, pa vidu un gar malām drūzmējās cilvēku pilni pajūgi, mantu vezumi, lopu bari, kas novārguši un izsalkuši nemierīgi rāvās uz priekšu, mauņoja, blēja, zviedza. Tā kā še bija kara vadības norādīta vieta

bēgļu pāriešanai pār Lielupi, tad arī no visām pusēm nepārtrauktas braucēju rindas plūda arvien vēl klāt. Pie Lielupes bēgļus sagaidīja pārsteigums un apjukums. Solīto pagaidu tiltu nebija. Kāds virsnieks uz augstāku pavēli bija tos gan licis uzcelt, bet kāds cits virsnieks uz kaut kādu citu pavēli atkal nojaukt, steidzīgi, gandrīz bēgļiem acu priekšā, kas jau trešo dienu kā nāca uz Lielupi. Ap tiltu vietām gulēja izkaisīti baļķi, naglas, skrūves un citi piederumi, bet uzburt no tiem tiltus nevienam nebija pa spēkam. Bēgļi griezās lejup un meklēja pāreju pa braslu. Tas vilkās ļoti gausi, un sastrēgums auga augumā. No braslas atskanēja pastāvīgs troksnis, ļaužu kliedzieni un lopu brēkas. Pāreja bija šaura, un tikko kāds sīkāks kustonis, teļš vai aita paklupa sānis, kad uzplūdušā straume viņu jau rāva prom virtenī. Cilvēki mētās tos glābt, dažreiz līdz kaklam ūdenī, un kas nebija vēl izmirkuši naktī no lielajām lietus gāzēm, tie tagad dabūja just Lielupes vilņus līdz kaulam.

Mārcis Bujāns apsvēra, ka bez trim līdz četrām stundām viņš ar savējiem upei pāri netiks. Vai tad nebija gudrāk ceļa malā uzkurt uguni un pa čigānu modei izvārīt pusdienu. To jau darīja daudzi, kas jau te bija piecas, sešas stundas priekšā. Pa abām pusēm apsēstās ceļmalas bija tā nograuztas un nomītas, ka pa labu attālumu nevarēja vairs zināt, vai te bijusi pļava, sakņu dārzi vai tīrumi.

No Bujānu ļaudīm tomēr neviens nevēlējās izkāpt uz ilgāku nomešanos. Kamēr neesot pāri Lielupei, tikpat prāts neesot mierīgs.

Arvis pagāja pa sastrēgušajām braucēju masām līdz upei un atnāca atpakaļ. Simtgalvainā cilvēku masa, krustām šķērsām sabrauktie rati, lopu pulciņi, — viss tas notālēm izlikās kā sarežģīts, nūdzošs kamols. Nevarēja saprast, kā tas varēs atritināties, bet kaut kāda kārtojoša roka to tomēr veica, jo otrā krastā kāpa nepārtrauktas rindas un kustējās uz priekšu, pazudamas aiz krūmainiem pauguriem.

No tuvējiem ratiem, pie kuņiem neviļus bija piespiedies Arvis, ierunājās kāda balss:

«Vaidiņ, bērns, tu gan varētu, kamēr mēs te stāvam, patecēt atpakaļ, paskatīties, vai nav tolīte kādiem lopiem

pieklūdusi. Nav un nav man prāts mierīgs, ja mēs viņu tā pametam.»

Runātāja no ratu sēdekļa bija pagriezies pret ceļu atpakaļ un no labsirdīgās, atklātās pusmūža sejas zem melnas cepures ar rūpju pilnu skatu pētīja klātplūstošās braucēju rindas. Viņa sēdēja solīdi taisītā, ērtā droškā, kas ar zināmu eleganci un vieglumu atšķīrās no citiem pajūgiem. Droškai līdzās stāvēja vienkārši darba rati, pilni mantām. Pāri maisiem, ceļa somām un drēbju paunām pacēlās kāda vecāka vīra galva, mierīgi savu pīpi kūpinoša, un teica gausi:

«Ko jūs, kundze, velti uztraucaties. Kas noklīdis, lai klīst.»

«Vai, kā jūs runājat, Kristap,» kundze bārās. «Es jau zinu, ka jums cieta sirds un ka jūs no saviem zirgiem prom nekustēsiet, tāpēc jau es arī nemaz jūs nesūtu. Bet es toliņi esmu audzinājusi tikpat kā bērnu, to jūs nevarat saprast. Es jau pati ietu, ja man tās kājas tā klausītu.

— Vaidiņ!» viņa atkal sauca, pagriezies uz upes pusi, un tad nobeidza kā sevī žēlodamās: «Tāda viņa ir. Tur viņu atkal kas ir ieinteresējis, ka tā nogrimusi. Bet tad tu vai raudi, vai dziedī, tad viņa nekā nedzird.»

Ar Arvim tik neparastu vārdu uzrunātā stāvēja dažus soļus priekšā uz ceļa. Balta lakatiņa ierāmēts atdalījās interesants profils ar taisnu deguna līniju un skaisti veidotu zodu. Abas sakrustotās rokas viņa turēja mazliet pacēlusi un ar drusku uz priekšu pieliekto augumu izskatījās tik izteiksmīgi koncentrēta. Patlaban apakšā kāda balta aita cīnījās ar vilņiem. Jauns puisis metās to glābt. Straume rāva abus prom. Sievietes brēca. Bet drīz tie bija abi atkal pie brasla un jau izkāpa otrā krastā, puisis purināja no drēbēm tekošos ūdeņus. Citas ainas, mazāk plastiskas, viņus aizsedza un izdzēsa skatam.

Vaida paskatījās atpakaļ, pavērsdamās ar visu seju pret Arvi. Savādi uzbudināts, ar kaklā kāpjošu trauksmi, it kā no liela pārsteiguma, Arvis nevarēja nolaist no tās acu. Viņam likās, ka tas vēl nebūtu redzējis tik bagātas, sevī vērstas dzīves izteiksmi, kā šajā sejā. Viņa to valdzināja un piespieda Arvi skatīties tajā ar slāpstošu interesi, lai gan tai pašā laikā pats viņš sarka un bāla: ka tik viņu nepamana, ka tik nepavēršas uz viņu šīs svešās acis.

Ratos sēdētāja sieviete atkārtoja savu vēlēšanos, lai Vaida ietu pameklēt tolīti, kas varbūt esot palikusi tai birztiņā, kam viņa nupat vēl braukuši gaļām. Arvien kāra uz mikstu zāli, viņa varbūt vēl tur ganoties. Par Kristapu nosauktais vīrietis noteikti protestēja. Tādas nieka teles dēļ trenkāšot jaunkundzīti pa svešām birzīm. Tomēr pats arī nekustējās. «Labi, krustmāmiņ, ja tas tevi apmierina, es iešu paskatīties,» mierīgi teica par Vaidu uzrunātā meitene.

«Tā birztiņa jau vēl redzama. Tikai kādas pārā desmit minūtes ko iet,» vecākā kundze teica, kā aizbildinādama savu vēlēšanos.

«Jā, protams, nav jau tālu,» Vaida pagriezās uz iešanu.

Paklausīdams kādai neatvairāmai dziņai, pukstošu sirdi, Arvis pacēla cepuri.

«Es varētu jums iet līdz,» teica gandrīz nesadzirdamu balsi.

Vaida paskatījās viņā pirmo reiz, pusē izbrīnējušos, pusē pētošu skatu.

«Jā,» viņa atteica, arī tikko dzirdami, drīzāk tas varēja skanēt kā atraidījums, ne kā uzaicinājums. Neatskatīdamās pārlēca pāri grāvim un gāja taisni pār lauku uz birzi.

Arvis turējās viņai pa pēdām. Ja blakus ietu, būtu kaut kas jārunā, bet Arvim likās, ka visi vārdi no viņa omas nozuduši, kā aizbiedēti putni no zara. Viņš juta, ka tā klusēt ir neveikli, ka vajaga kaut ko teikt, kārtoja teikumus, apsvēra viņu iespaidu, bet kad tie jau bija tuvu lūpām, piepeši tie tam izlikās nenozīmīgi, pat banāli. Un pateikt kaut ko banālu viņam tagad izlikās kā nāves grēks. Jaunās paziņas tuvums bija kā kāda vizija, ko tas varētu izkļiedināt ar nēpiemērotu vārdu.

Bija arī labi tā. Klusēt un sekot.

Viegli, kā lidodama soļoja Vaida uz savām bezpapēžu kurpēm. Viņa likās pat aizmirsusi, ka tai kāds seko. Vienkāršs, tumšzils kostīms, nobeigdamies ar baltā laka-
tiņa trijstūri pie kakla, ieslēdza viņas auguma graciozās līnijas. Arvim likās, ka viņš nekad vēl nebija redzējis kaut ko brīnišķāku par šo ritmiski vieglo gājēju savā priekšā.

Birzs, kuņā viņi iegāja, bija reti, lieliem kokiem,

gar malām pickrūmājusi alkšņiem, ievām, pilādžiem un sīku bērzu smalcī. Tomēr caurredzama. Nevienas dzīvas radības viņā neredzēja. Vaida skatījās, meklējama visapkārt, un runāja klusi, kā ar sevi:

«Viss velti. Kur te nu būs paslēpusies tolīte. Kad jau viņa mums noklīdusi, kas to lai zina? Varbūt jau sen tas bija. Nakti. Kas par viņu tad domāja? Un kas tad viņa arī vairs tagad ir. Tik zāļu stiebriņš lielajā plāvumā. Rīt jau aizmirsts.»

Tomēr viņa gāja dziļāk birzī. Vienā vietā bija nocirsti lieli bērzi un pa daļai sazāģēti malkā. Apkārt gulēja nepaveiktie stumbri kā baltos zīdaunos ietīti miroņi. Uz vien no tiem nosēdās Vaida.

Arvis palika neizpratnē. Vai svešā meitene še gribēja atpūsties?

Viņa nolaida rokas gar sāniem, palika aizmirsusies, iegrimusi sevī, kā rādījās arī aizmirsusi savu pavadoni; sakoncentrētais skats, kaut kur uz iekšu vērsts, izslēdza apkārtni. Viņas pleci noslīga, krūšu līnija ieliecās, galva nokrita pār sakrustotajām rokām. Dziļš elsājiens kā no bezgalīgām dzelmēm lauzās uz augšu, gulgdams kā satricinošs vairs, bet apvaldīts ar visu vari salūza pēkšņi atpakaļ atmestajā kaklā.

It kā nāvīgi izbiedēts, Arvis atsvieda rokas un palika nekustīgs. Nekad viņu tā nebija satriekusi kāda cilvēka elsāšana. Viņš juta to atbalsojamies pēdējā nervu stīgā. Tās bija arī elsas, tās bija visu to neskaitāmo, savus pavardus pametušo elsas, bija visas zemes elsas, kas drebēja šai jaunajā augumā, kā apšu lapas vējā. Drebošu roku aizkāra viņas plecu.

«Vaida!»

Nobijās pats no savas balss, kas bij uzdrošinājusies izrunāt šo vārdu. Nobijās no šī piepešā tuvuma, ko tas bij ieguvis, izrunādams šo vārdu, it kā pārlēkdams bezdibenu aizsietām acīm.

Viņš bij jaunā pasaulē. Agrākās vairs nebij aiz viņa. Viņam likās, ka tas turas vairs atvara tikai pie viena vienīga vārda, ko tas atkārtoja tagad nedrošāki, maigāki, it kā drebošām lūpām:

«Vaida!»

Viņš noslīga tai līdzās un satvēra viņas rokas, tā pie-

spiezdams pagriezies pret sevi šo sāpju daiļumā plaukstošo, pusatvērto muti. Ar pilnu dziļu skatu viņi iegrima viens otrā. It kā atraduši viens otru. It kā pazinuši viens otru. Gaišais rīts ar zaļgani zeltaino birzs gaismu ieskāva viņu sejas kā laistīgā spoguli. Un piepēši ar visu savu jaunā mūža alku un dziņu straujumu Arvis pieplāka šai mutei. Viņi savienojās skūpstā kā divi viņi, kas nozūd viens otrā. Pasaule bij aizmirsta. Bij pazudusi.

Atelpoja abi. Bet palika krūti pie krūts tuvu, tuvu, slāpstošiem skatiem lasīdami acu, pieres, lūpu, matu cirtu brīnišķo, mūžam neizlasāmo rakstu.

Nebij izskaidrošanās, jo nebij jautājumu; nebij solījumu, jo nebij prasību.

Vai mūžība tā bij, vai tikai mirklis? Vaida atraisīja rokas. Vaida stāvēja kājās.

«Jāiet! Mūsu reize pāri upei.» Un viņa devās prom, pusskriešus. Arvis tikko paspēja tai sekot.

Jā, tiešām, viņu reize bij braukt pār upi. Krustmāte uztraukta neatlaidīgi sauca un māja Vaidai steigties. Viņas rati jau brauca no krasta. Tikko viņa pieskrēja un ielēca, tie jau bij upē. Ne reizes viņa neatskatījās atpakaļ.

Mārcis Bujāns ar savu gausību bij izkļuvis no rindas. Viņam priekšā sagruva vēlāk piebraukušie. Ar nervozu skubu steidzināja Arvis, bet tēvs negribēja nevienam aizlauzties priekšā. Lai jau! Tas pats ceļš jau vien visiem braucams.

Balto lakatiņu Arvis neizlaida no acīm. Nu viņš jau otrā krastā. Bet tur bij rati aiz ratiem un daudz viņos baltu galvu kustējās, zibēdamas kā mārgrietīņas, vēja svaidītas. Balts lakatiņš piē zila kostīma! Bet drīz attālumš jau sapludināja zilu, melnu un brūnu. Balts lakatiņš vieglā droškā ar bēru zirgu, kuņai sekoja otri rati ar piesietu govī! Bet arī šīs pazīmes drīz izdzēsa krūmi un nokalniņš, kas aizstājās priekšā ceļam, un kad tas pēc laba laika atkal atvizēja, tad jau neviena cilvēka acs nepārtauktajā bēglu rindā vairs nevarēja atšķirt atsevišķu braucēju.

Bēgli pārgāja Misu, pārgāja Daugavu. Pie Ikšķiles bij revizīcijas punkts. Še nometās tie, kam vajadzēja atdot

lopus, un tādu bij viss lielais vairums. Milzīgā puslokā, mežu ierobežotā, stāvēja rati pie ratiem ar baltajiem audekla jumtiņiem, kūpēja ugunskurs pie ugunsкура kā lieliskā kaŗa nometnē. Pusloku noslēdza dzelzceļlīnija gar Daugavu, pa kuŗu dienu un nakti drāzās vilcieni, aizvezdami no Latvijas dārgo cilvēku sēklu un izkaisīja to pa Krievijas bargajiem vējiem.

«Vaida!» čukstēja Arvis rītā un vakarā, nosauca tā katru nopūtu, ko raidīja nezināmā tālumā, katru puķi ceļmalā, katru zvaigzni, kam sūdzēja savas ilgas, katru baltu nejaušu lakatiņu, kas piepēši sirds akām pavēlēja strūklot kā fontānam. Lai gan sen jau sevi bij pārliecinājis, ka Vaidu velti meklēt šai nometnē, ka viņas ļaudīm nav lo-pu, ko atdot rekvizīcijas punktā, un ka viņi tūlīt būs devušies tālāk, tomēr viņš neapnika staigāt no ratiem uz ratiem un nepalika mierā, neizpētījis pat katru jaunu pie-nācēju, starp kuŗiem meklēt Vaidu tak bij pavisam neprātīgi, jo neviens, kas bij pārgājis pār Lielupi Daugavas virzienā, neņēma vairs savu ceļu atpakaļ, lai to noietu pa otram lāgam.

Meklēdams Vaidu, Arvis staigāja starp gaŗajām bēgļu ratu rindām, ieskatīdamies neskaitāmās sejās. Neskaitāmas acis pavērsās pret viņu ar ātru, vaicājošu skatu: kas tu tāds? Vai tu nenēs mums kādu labu vēsti? Vai tu nezini vairāk, nekā zinām mēs paši?

Bet lielais vairums neņēma meklētāju vērā. Tādu jau bij tik daudz, kas nāca un gāja. Visiem vienāds ceļš, vienāds liktenis.

Nakti bij atkal pārskrējušas vētras, stipras lietus gāzes, bet diena solīja būt jauka. Sievietes atraisīja salijušās drēbju nastas, atvēra pūra lādes un aiznesa samirkušo mantu kaltēt pļavā. Drīz vien gar ratu rindām izstiepās varens paklājs simtdzīparu audiem, visvisādās krāsu noskaņās. Sievietes pulciņiem apstaigāja izstieptos audumus un apbrīnoja savstarpēju tautu meitu čaklību, izveicību, rakstu dažādību un krāsu smalko noskaņojumu. Tur bij simtgadēji paklāji un segas, audekli un vadmalas no daždažādiem Kurzemes novadiem. Pētnieka un mākslinieka acij tur būtu bijis īsts dzīvu prieks. Un visur tikai bij zieds paņemts no tā, kas palicis mājā. «Tas man no mātes, tas no vecāsmātes, tas no tālas radnieces, tas pāri par simts

gadiem, — negribējās to pamest vāciešiem,» tā Arvis dzirdēja runājam daudzās un citas atkal rūgti nožēlojam tos dārgumus, ko nebij varējušas paņemt līdz, jo ar visnepieciešamāko jau vezumi bijuši pilni līdz pēdējai vietai.

Ap vezumiem pazibēja un nozuda gaišās galviņas. Ideālākās spēļu mājiņas tie bij sev ierīkojuši zem ratiem un tā visšaurākā apjomā izpletušās savu plašo fantazijas valsti. Viņi jutās šai likteņa spēlē vislabāk. Iemigt vakaros ar zvaigznēm un rītos atmosties ar sauli acīs, dzīvot cauru dienu ar mākoņiem, vējiem un zilo debesi, atrasties arvien ratos, kas tecēja pretī nezināmām vietām, arvien redzēt jaunas, mainošās ainas, citus cilvēkus, arvien kopā ar vecākiem, kam citkārt tik maz bij priekš bērniem vaļs, — tā bij tāda gaļa gaļa svētku diena ar nebeidzamu ciemā braukšanu. Ko vēl labāku varēja vēlēties!

Skumjās pārdomās Arvis atnāca pie Bujānu ratiem. Te stāvēja pulciņš vīru. Starp tiem arī viņa tēvs. Viņi likās būt nopietnās sarunās, jo Mārcis Bujāns labprāt klausījās prātīgu vārdu. Arvis piegāja tuvāk.

Vidū stāvēja kāds Kurzemes saimnieks, pēc izloknes spriežot, no Talsu apriņķa. Arvis jau viņu bij ievērojis, ka tas staigāja arvien paceltu galvu, gaišu, mazliet lepnī spītīgu skatu. Atvērtā rokā viņam bij sauja zemes, Lēnām starp pirkstiem birdinādams, viņš analizēja tās saturu, aizrādīja uz kļūdām, kādas šejienes zemkoņi, pēc viņa domām, bij pielaiduši vai nu nolaidības, vai nezināšanas dēļ, un ko tiem būtu vajadzējis darīt, lai paceltu ražību un labklāību.

«Runā kā profesors,» viens no klausītājiem teica, grozīdams galvu.

«Tādi profesori mēs visi esam,» tūlīt atsaucās runātājs. «Visi mēs pazīstam savu zemes stūrīti kā grāmatu, un kas pamatīgi izmācījies savu grāmatu, tas var arī lasīt citās, bet kas to nav izmācījies vai nevižā mācīties, tas arī uz augšu netiks.»

«Tiesa,» piekrita Mārcis Bujāns.

«Un netikvien savu zemi, bet tev arī vajaga pazīt debesi. Ziemu un vasaru, nakti un dienu, ko viņas tev dod, tev uz tavas šaurās platības. Un tev vajaga pazīt tavus kaulus un tavu miesu, ko tu no viņiem vari prasīt, cik viņi tev var būt palīdzīgi tavā cīņā pret tām «likteņa nelabvē-

libām», kā mūsu gudrie avīzēs raksta. Krāt visu un neko neizšķiest velti, tur ir tā gudrība. Guli ziemā kā lācis un strādā vasarā kā lauva. Neļauj saulei būt vienai laukā. Viņa uz tevi negaidīs. Latvietis to ir sapratis. Tā nav mūsu gudrība vien, tā ir tēvu tēvu gudrība, kas mums ieaugusi kaulos. Kad tu esi bijis kaimiņu zemēs un pārnāc pār robežu, tu tūlīt redzi: kā ar linijālu novilkts: Te ir latviešu zeme. Un latviešu zeme tā paliks. Te jau mums saveda kolonistus. Ko viņi ir rādījuši? Bēdīga tauta! Tikai tas, kas gājis pie latvieša mācīties un izturējies latvieša skolā, ir ticis kaut cik uz zaļa zara. Un tā arī būs ar prūšiem. Lai viņi nāk ar savu gudrību. Ar gudrību vasarai trīs mēnešus nepieliksi. Un zeme paliks tuksnesis un postaža, ja viņi savus prūšus nevarēs pārvērst par latviešiem. Mums jau te ir bijuši vācieši septiņi simts gadus. Mūsu kungi un kalpinātāji. Bet viņus vējš var aiznest kā pūkas. Viņi ir saauguši savā starpā, bet ne ar zemi. Viņi mūs verdzinājuši un iestampājuši zemē, bet nu mēs par to arī esam zemes klinšainais pamats.»

«Redzi nu! Klinšainais pamats, ko nu aiznes plūdi. Un pats tu peldi līdz,» puszobgalīgi teica jaunāks vīrs, ar pīpīti mutes kaktā.

«Jā, kādēļ tad tu nenoturējies?» viņam ātri piebalsoja otrs.

«Ja plūdi rauj, jāpeld līdz, ja auka triec, nevar griezt pretī krūti. Dabas spēkiem tu tikpat maz vari pretoties kā Dieva gribai.»

«Ne visus trieca, ne visi aizpeldēja. Ir palikuši daudz atpakaļ. Un tie varbūt tie gudrākie,» teica skumji kāda sieviete no tuvākiem ratiem.

«Katrs lai izpilda savu uzdevumu. Kas varēja, tam bij jāpaliek. Kuŗu sirds dzina: prom no ienaidnieka un turēties kopā ar savējiem, tam bij jāiet.»

«Palika mājas, palika iedzīve, manta, kur nu savu galvu liksim,» sieviete slaucīja acis.

«Mājas un mantu mēs pametām visi,» arvien vēl atbildēja pirmais runātājs, «bet vai jums visiem viņas ir tik ļoti žēl? Man tā ir, it kā kad viņa man nekad nebūtu piederējusi. Man tagad vajaga spēka iet uz priekšu un atpakaļ skatīties nav gudri.»

«Vai tad tu domā, ka mēs nekad vairs nenāksim atpakaļ?» sieviete jautāja ar baiļu pilnu skatu.

«Un kā mēs nāksim! Dziedādami mēs nāksim!» teica runātājs ar paceltu roku.

«Kas tev to saka?» skeptiski jautāja jaunais laucinieks.

«Še, mana sirds!» pirmais runātājs piesita pie krūtīm.

«Nu, tas ir vājš zinātājs,» jaunais pasmaidīja un nogriezās sānis.

«To tu nesaki,» vecais vīrs teica stipri, «mācies pazīt tos spēkus, kas vada cilvēkus un viņu likteņus. Atpakaļ mēs nāksim, par to tu vari būt drošs, gudrāki nāksim un, varbūt, arī labāki.»

«Paldies tev par šiem vārdiem,» teica Mārcis Bujāns un sniedza svešajam roku. «Ja es atkal varētu tikt atpakaļ savās mājās, ak, kā gan tad es dzīvotu!»

«Visi mēs dzīvosim, par to tu vari būt drošs,» teica vecais saimnieks, aizgriezās un mierīgi soļojot pazuda starp ratu rindām.

Jau agri no rīta bij atbraucis viens no krusttēviem un aizvedis Avēnu mammu un Līnīti uz Rīgu. Arvis gribēja braukt ar kādu pēcpusdienas vilcienu. Ilgāk pie vecākiem viņš nevarēja palikt, ja negribēja zaudēt vietu. Vecākiem viņš nebij vajadzīgs. Mārcis Bujāns, radis arvien patstāvīgi nokārtot savas lietas, dēla padoma negaidīja. Bez tam Arvi dzina sirds ilgas meklēt Vaidu.

Vilcieni nāca un gāja ar lielu nosebošanos, un Arvim ilgu laiku vajadzēja gaidīt piestātnē. Pa to starpu lokomotīve smagi atvilka no Rīgas puses gaŗu rindu čikstošu, sarkanu vagonu, kas bij stāvu grūdām pieblīvēti cilvēkiem. Tas bij bēgļu vilciens no tālākas Kurzemes pilsētas. Kaukdams un grabēdams vilciens piestājās uz ilgu stāvēšanu. Cilvēki bira laukā kā no smacīgiem maisiem un uzelpoja brīvajā gaisā. Tie bij tipiski mazpilsētnieki, siki amatnieki vai tirgotāji.

«Cik ilgi te stāvēsim?» pūļiem apstāja dzelzceļnieku.

«Nemāku teikt.»

«Kas tad lai zina?»

«Nemāku teikt.»

«Varbūt stāvēsim stundu?»

«Nemāku teikt.»

«Tad mēs iesim iztirpināt kājas.»

«Kā gribat.»

Un dzelzceļnieks aizgāja gausi uz stacijas pusi. Pie-
nāca cits un atkārtojās tie paši jautājumi un tās pašas at-
bildes. Ceļinieki nolēma, ka bez stundas tālāk nebrauks,
jo Rīgu tie bij atstājuši agrā rītā, un tagad jau bij pēc-
pusdiena. Izkāpa atvēsināties: cits ar smagu kasti, kurā
nesa savus dārgumus līdz, viens pat ar šujmašīnu. Lielā
daļā, sevišķi jaunatne, kas varēja atstāt savas mantas
draugu un radu apsardzībā, izklīda pļavās un laukos un
atgriezās ar pilniem klēpjiem ziedu un zaļumu. Jaunavas
nopina vainagus un appušķoja neglīto vagonu logus un
durvis, pie kam netrūka smieklu un asprātīgu vārdu. Visi
bij kā viena brālīga saime.

Piepēši atskanēja griezīgs svilpiens. Vilciens sāka uz-
reiz kustēties. Visi metās uz savām vietām pa kaklu, pa
galvu. Nevarēja uzrāpties pa augstajām kāpēm, vagoniem
grīlojoties krita atpakaļ, kļiedza. No vagoniem atskanēja
vēl griezīgāki baiļu kļiedzieni, jo iekšā sēdētāji nevarēja
zināt, vai piederīgie nav pakrituši zem riteņiem. Mātes
vaimanāja, bērni brēca. Trekni lamu vārdi krievu mēlē
gāja visiem pāri kā krusa. Tos kļiedza stacijas priekšnieks
vilciena vadītājam. Vilciens nu iecirtās kā tramīgs zirgs
un apstājās. Nu varēja visi mierīgi iekāpt. — Pusstundu
ceļinieki jau sēdēja atkal kopā sablīvēti un izsvīda savas
bailes, kamēr dzelzceļnieki izbārās, tad nāca trīs parastie
zvani, un tad tas sāka kustēties par jaunu. Aizbraucēji
vēdināja mutautiņiem. No viena vagona atskanēja: «Pūt,
vējiņi!»

Dažs no palicējiem uz perona vēdināja pretī.

«Brauc kā zaļumos, un neviens nezina, kur viņam ceļa
gals. Tā ir tagad ar mums visiem,» teica kāds no perona.

«Un neba viņus tur glaudīs, kur aizbrauks. To jau
redz, ka krievu brāļiem vienalga, kur izbirst nevajadzīgā
tauta, kaut arī zem vagonu riteņiem,» teica otrs rūgti.

Ar trīs stundu nokavēšanos pienāca Arvja vilciens pus-
tukšiem vagoniem. Vēlu naktī tas bij Rīgā.

Arvis sava principāla vairs neatrada. Kantoris bij lik-
vidēts. Neviens nezināja pateikt, uz kurieni bij aizbraucis
advokāts.

Nu viņam bij daudz laika. Caurām dienām tas klejoja

pa vietām, kurās kustējās daudz cilvēku, un katrā pretimnācēja jaunas sievietes sejā cerēja ieraudzīt Vaidu. Katru rītu tas uzcēlās ar šim degošām ilgām, un pagaidām viņa vienīgais dzīves uzdevums bij meklēt. Viņš nekad nebija daudzrunīgs, bet tagad runāja tik maz, ka radi šo klusēšanu veda sakarā ar smagajiem pārdzīvojumiem un vispārējo nospiedošo atmosfēru.

Kādu dienu tas lasīja avīzē sludinājumu par bēgļu dievkalpojumu kādā priekšpilsētas baznīcā. Dievkalpojums bij domāts kādai zināmai draudzei no Kurzemes, ko vēl reiz kopā pulcināja viņas mācītājs pirms «lielās izkļīšanas uz visām debesu pusēm,» kā bij sacīts.

Varbūt arī Vaida bij no šīs draudzes. Varbūt arī viņa ieradīsies uz dievkalpojumu. Un, varbūt, tā būs pēdējā izdevība viņu vēl redzēt, jo arī viņa dodas svešumā. Kā to varēja zināt! Jo ilgāki tas to iedomājās, jo ticamāki tas tam šķita. Kā arvien mānīdama un vilinādama, viņa cerība pavisam lika tam aizmirst, cik reiz tā jau viņu bij piemānījusi.

Vakarā viņš devās turp. Baznīca bij apgaismota un kā klints jūrā apskalota no varenas dziesmas straumes, kas, ērģeļu spēka pavadīta, likās būt tik stipra, it kā gribētu mūrus sagraut. Tā tik varēja dziedāt latviešu draudze, spēka pilnās laucinieku balsis, kas bij paradušas sakļiegties ar vēju un negaisiem. Un dziesma bij kareiviska gara un lielas ticības drosmes pilna, lielu tradīciju apdvēsta.

«Dievs Kungs ir mūsu stipra pils!»

Baznīca bij pilna līdz pēdējai vietai. Uzmanīgi uz priekšu virzoties, Arvis nokļuva līdz altāra paaugstinājumam, bet tālāk vairs netika. Ļaudis stāvēja kā mūris. Tomēr labākas vietas viņš nebūtu varējis atrast. No šejienes varēja pārredzēt visu draudzi. Spēcīgus augumus, saulē nodegušas sejas. Apģērbā un izskatā izpauzās intelīgenca, veselība un turība. Bet kurp vien skatījās, visas sejas bij svešas. Vaidas nebija starp viņām.

Dziesma aplusa. Iestājās dziļš klusums, kam sekoja asa švikoņa. Visa draudze, kā viens vīrs, piecēlās kājās. Kancelē stāvēja mācītājs.

— — — «Kas uz to Kungu paļaujas, dabūs jaunu spēku; tie skries uz augšu ar spārniem kā ērgļi, tie tecēs un

nepiekusis, tie staigās un nenogurs,» mācītājs nobeidza li-
beles tekstu.

Arvis jau nožēloja, ka bij nostājies tik redzamā vietā,
no kuŗas bij grūti nemanītam aiziet. Sprediķi noklausi-
ties viņš negribēja, bet ieskatījies apkārtējās sejās, no-
skārta, ka pazust ir neiespējami, ja negribēja traucēt citu
svētiejūtu, kas bij tik koncentrēta, it kā gribētu nolasīt
katru vārdu no mācītāja lūpām. Mācītājs bij vīrs pašos
spēka gados, pēc izskata vairāk kareivis, nekā sludinātājs,
un sludinātājs ne tik liels, kā jūtošs cilvēks. Viņš runāja
vienkārši, bet ar lielu temperāmentu un dziļu cilvēka dvē-
seles izpratni. Viņš bij visiem draugs, visiem tuvs, glās-
tīja visas brūces, saprata visas bēdas, piegāja personīgi
tuvu ikkatram, it kā roku sniegdams, no katra vārda va-
rēja vērot, cik ciešā kontaktā tas dzīvojis ar savu draudzi.
Tas bij īsts tautas mācītājs, latvietis, miesa no tautas mie-
sas, nesadalīts savās cilvēciskās jūtās un sava pienākuma
izpildīšanā, kā tik daudzi citi viņa vācu tautības amata
brāļi, kas šais pārbaudījumu laikos bij palikuši tikai de-
rēti gani un jūtu un uzskatu pretešķībās bij spiesti slīpēt
savas runas kā divpusīgi griezīgus zobenus.

Mācītāja runa Arvim likās būt īsa, tik sirds siltuma
caurstarota un valdzinoša tā bij līdz pēdējam vārdam. Tad
nāca vēl isi atvadīšanās vārdi. Tajos izskanēja apvaldi-
tas sāpes, padevība dievības prātam, cerība gaišākai nā-
kotnei. Runātājs izteica to, ko domāja katrs, jūta katrs.
Daudzas acis bij valgas.

Ērģeles intonēja prelūdiju. Vieglspārnains, sudrabska-
nīgs soprāns iesāka Jurjāna lūgšanu, ko tagad Latvijā
dziedāja tik daudz.

«Kungs Dievs, tevi lūdzam, Kungs Dievs, mūs klausī!»

Kā elektrizēts Arvis atmeta galvu atpakaļ. Prieka šalts
izskrēja tam caur krūtīm.

«Vaida?» iesaucās gandrīz skaļā balsī. Tad aprāvās un
pameta skatu sev apkārt. Vai kāds nebrīnījās par viņu?
Kā viņam varēja iekrist prātā tāda doma? Bet balss ska-
nēja tik glaudīgi silta, tik dziļi lūgdamās:

«Ar savu visspēcīgo roku novērsi tēvijai ļaunu!»

Tā varēja būt Vaida. Viņa varēja tā dziedāt, ar tādu
aizraujošu spēku, ar tādu dvēseles siltumu. Viņa varēja
tā lūgties un savā lūgšanā ieraut visus, tā ka tie sakusa kā

vienā jūtā. Kāda varena spēka šalts atraisīja visus un lika tiem justies kā vienam. Dievišķs miers un svētvinīga laime bij tajā izjūtā.

Arvis nenovērsa acu no ērģeļu koŗa. Dziedātāja stāvēja priekšā. Noŗu lapa drebēja tai rokā. Beigusi dziesmu, viņa to nolaida gar sāniem un nogaidīja pavadījuma beigas. Tagad Arvis redzēja skaidri. Kustība bij sveŗa. Augums bij sveŗs. Tā nebij Vaida.

Viņŗ stāvēja pie baznīcas durvīm un laida ļauŗu strauŗmi sev gaŗām, it kā skaitīdams galvu pēc galvas. Piepeŗi tam likās, ka pūli ieslīdēja un nozuda balts lakatiņŗ pie zila kostīma. Viņŗ steidzās to panākt. Jā, tur viņŗ bij! Baznīcēni grupās pa trim, pa četriem ieņēma trotuāru. Lakatiņŗ izlocījās tiem apkārt un gaŗām un skrēja uz tramvaju, kuŗa zvans asi aicināja iekāpt. «Atvainojiet!» Arvis piegrūdās steigā vieniem, izlēca uz ielas, pastūma citus no kājām, pie tramvaja kāpŗjiem noķēra lakatiņu, pacēla cepuri.

«Atvainojiet!»

Sveŗa seja pavēŗas pret viņu, auksta un izbrīnīta.

Viņŗ sēdēja, ievilcies vagona stūrī un pūtās pats uz sevi. Kas viņu tā mānīja un trenca, kā vadātājs? Kas viņu noturēja nu jau nedēļām pastāvīgā emocijā un katrā dvēseles savīļņojumā, kā spogulī, lika atvizēt ŗis sveŗŗas meitenes sejai? Kas tā nu bij par lietu? Tai tak bij jādara gals.

Vēlā rudenī tas sastapa uz ielas Saŗu.

«Brīnos,» teica Arvis, «domāju, ka tu būsi līdzi evakuēŗies uz Maskavu.»

«Nekas tam līdzīgs. «ŗis» evakuēŗjās ar smuku mamzelīti.»

«Un tev kā iet?»

«Plocho! Veŗi no mājām prom, čuŗkst pa Vidzemi. Paŗiem bada tiesa. Tu zini mūsu ļaudis: manta ir, naudas nav. Ko no tiem ņemsi.»

«Un ko tad darīsi?»

«Kūkot jau nekūkoŗu. Rīt iestāŗos bataljonos.»

«Bataljonos?» Arvis dzīvi atsaucās. Un uzreiz tie tam nostāŗjās priekŗā kā reālītāte. «Tu tak runāji, it kā varētu

izvairīties no mobilizācijas?» viņš taustījās dziļāk izpētīt Saša domas.

«Bataljoni tak nav mobilizācija. Tas, brāl, ir pavisam kas cits.»

«Bet kašs?»

«Ak ko, kašs? Te vismaz kausies par pašu lietu. Un tad — jāpiemērojas apstākļiem, mans dēls,» Saša piemetināja ar to pašu agrāko protekcijas toni.

«Arī tev es dotu to padomu: iestājies. Jo ātrāk, jo labāk. Tādu jaunu sikspārņu lunkaniem kauliem, kas var slīdēt kā akrobāti, tādu mums taisni vajaga,» viņš teica kā nākamais kaŗa vadonis, noskatīdams Arvi no galvas līdz kājām.

«Neesmu nemaz par to domājis,» Arvis atzinās, it kā ar vainīguma sajūtu.

«Tad domā, domā un dari. Vienreiz laiks tev nāks tā kā tā, un — krievu vilkos tu neej, to es tev saku. Kur kādā malā tevi aizsūtīs, un tad tu esi pazudis mūsu lietai.»

Arvis papurināja galvu. Tas bij pavisam cits Saša, kas šē tā runāja par «mūsu lietu».

Saša sniedza roku.

«Adjēs! Jā, nāc un būsīm atkal kopā. Šis darbs būs interesantāks nekā pārrakstīt aktus. Tici man. Jā. Tēvu zemei grūti laiki un tā tālāk. Ko tur var darīt? Laiks prasa aktīvītāti.»

Viegli pagorīdamies, pacēla cepuri un aizgāja.

«Laiks prasa aktīvītāti!»

Šie brošūru stilā izrunātie vārdi iedzēla Arvim kā sāpīgs, bet dzīvinošs stars. Kur bij viņa aktīvītāte? Viņš sapņoja un jūsmoja, ilgojās un skuma. Rakstīja dzejoļus, ko gan glabāja kā dziļāko noslēpumu, vai arī neapmierināts atkal tos saplēsa. Vaida viņos figūrēja drīz kā pirmā saules stars, drīz kā svaigs rīta vējš, drīz kā noslēpumaina nakts dieve zvaigžņu mantijā, nākošā diena šo jūtu izplūdumu jau parādīja kā pārdzīvotu bērnišķību. Viņš ilgojās pēc Vaidas, bet baidījās arī satikšanās. Arvien šaubās, arvien sevis pārvērtēšanā tas sauca sevi ļodzīgu, svārstīgu, nenoteiktu, nedrošu. Kā var tāds tuvoties Vaidai? Par savas vērtības pierādījumu pasniegt žūksni dzejoļu! Smieklīgi!

Iestājies bataljonos un vairāk nekā!

Šī doma uzreiz kā veidojoša roka aptvēra ciešām kontūrām dvēseles nenoteiktību un vadīja to uz vienu mērķi. Tikko šo mērķi bij saskatījis, viņš jutās brīvs un viegls. Nu viņš zināja, kas jādara.

Tai pašā dienā viņš pateica savu nodomu mātes vecākajam brālim, ar ko tas stāvēja vislabākās attiecībās. Kā tas bij Avēnu dabā, krusttēvs ilgi neatbildēja, vispusīgi apsvērdams Arvja soli. Tad viņš sniedza tam roku: «Tas ir labākais, ko tu vari tagad darīt!»

Jau pēc divām nedēļām Arvis atradās starp latviešu strēlniekiem.

4. Vārpu dzimta

Vaida bij ārsta Almāra Vārpas vienīgais bērns. Vārpas kundze bij mirusi otrās radībās, pēc nedzīva puisēna dzemdēšanas. Dažus gadus pēc tam ārsts bij pārdzīvojis pa otram lāgam īsu mīlas epizodi un tad palicis neprecējies. Lai gan staltajam vīram pašos ziedu gados uzsmaidīja dažs labs acu pāris gan ar koķetu drosmi, gan ar sapņainu maigumu, tomēr tas nekur neaizrāvās ilgāk par īsu sajūsmu pie nejauša dzīru galda. Tikko atkal viens ar sevi, satrūka vieglās saites, izskanēja vilinošās balsis. Nevīstoša atmiņa par īsu, bet dziļi harmonisku laulības laimi ieslēdza to kā tempļa sienās, kuŗās tas baidījās ielaist svešu viesi.

Vārpa bij ļoti iecienīts ārsts, kam darbs bij ne tikai amats, bet arī sirds lieta. Viņa slava pieņēmas ik ar gadu, vilinoši vietu piedāvājumi nāca gan no attālākām dzimtenes malām, gan no Rīgas, bet viņš bij iemīlējis šo Zemgales stūri, kuŗā bij pavadījis īsus laulības gadus un piedzīvojis pirmos darba panākumus. Nāks laiks, varēs arī aiziet, viņš domāja, bet nesteidzās.

Īsus brīžus tikai daudz nodarbinātais ārsts varēja ziedot savam bērnam. Bet Vaidai tie bij kā gaiši krasti, ko pāri garajai gaidīšanas sēklei pārļaiņoja viņas nemitīgās ilgas pēc tēva. Tiklīdz tas ieradās, viņa izlaida uz to savas jautājumu bultas kā bišu spietu. Sākumā šie jautājumi attiecās uz viņas pašas rotaļīgo fantazijas pasauli, bet drīz tā sāka interesēties par visiem tiem cietējiem, kas pie tēva

nāca, vai pie kā viņš brauca. «Kas tas tāds, kas aizgāja ar klibo kāju? Vai viņam ļoti sāp? Vai viņš ir nabags? Vai viņam ir daudz bērnu? Vai tie gauži raud, ka viņu tētiņš ir slimš? Vai tu viņam dosi naudu, lai tas paliek vesels? Vai tu viņam dosi daudz naudas?»

Ārsts izvairījās atbildei ar smiekliem un jocīgiem pretjautājumiem, kuŗu nolūks bij novadīt bērna uzmanību no slimnieku atmosfēras, bet tas viņam izdevās tikai pa daļai. Ļaudis, kas nāca un gāja, bij tikpat kā daudz ceļu, kas aizveda Vaidas domas līdz savā pasaulē. Viņa mācījās koncentrēties un palika lietišķāka savos jautājumos, tā ka tēvs vairs nevarēja ar jokiem vai izrunāšanos izvairīties. Pamazām, bet neatlaidīgi viņa iespiedās tēva darbības sfērā un piespieda sevi respektēt kā mazu personu, kas ļoti bieži savā bērnišķīgā izteiksmē jau parādīja dziļas, plaukstošas dvēseles pazīmes. Drīz viņš pierada pārrunāt ar bērnu sava darba gaitas dažādos piedzīvojumus kā ar mazu draugu, un redzot tos atspoguļojamies meitenes sirsniņģi naīvajā un tomēr jau dzidri vērtējošā uztverē, dzirdot dažreiz pārsteidzošu spriedumu no pavisam cita, viņam neparasta redzes stāvokļa, izjuta necerētu prieku un atsvaidzinājumu.

Pēc sievas nāves ārsta saimniecību vadīja viņa nedaudz vecākā māsa Minna. Bez Minnas bij vēl divas māsas. Viena dzīvoja ar iegātņi tēva mājās, Vārpās, Cēsu apriņķī, otra bij izprecināta lielrūpniekam Pentem Rīgā. Abām jau bij pieauguši bērni.

Brāļa sarunas ar Vaidu, it kā ar lielu cilvēku, nepavisam nepatika mātai Minnai. Viņa domāja, ka bērnam vajagot prieka, prieka un vēlreiz prieka!

«Tu jau ar viņu izrunājies gudrāki, nekā ar mani,» viņa dažreiz teica. «Vai tās nu ir bērna valodas: par slimniekiem un šādiem tādiem bēdnešiem, par kuŗiem viņa tad iet un domā un katru, kas tik uz to modi pēc nabaga vai cietēja izskatās, sveicina un grib izrunāt gaŗas runas. Cik reiz pie manis neskrej pēc piena un pīrāģiem, ja kāds bāldegunis ierodas uzgaidāmā istabā un tam dažreiz tur stundām jāģaida.»

«Tev jau nekādi zaudējumi no tā neceļas, jo dot jau tu nekā nedod,» brālis zoboģa.

«Nu, vai tu vari ar ko izkaulēt no tantes?» jautāja Vaidai.

«Dažreiz varu gan,» meitene atbildēja diplomātiski. Un abi smējās.

«Abi jūs esat bērni,» skaitās tante, «ja ietu pa jūsu modei, tad es izkrogētu to māju drīzi vien... Es tik saku to, ka Vaidai tagad atkal laiks uz Vārpām. Tur veselīgāks gaiss nekā še, Braslienē. Kalni, lielāks plašums. Un, galvenais, citi cilvēki. Nav pastāvīgi šīs slimnieku un jodoforma smakas. Tiešām, Almār, es runāju nopietni, bērnam vajaga pārmaiņas. Jau tā viņam iedots šitais spociģais vārds, kas uz vaimanāšanu vien norāda. Tur tava nelaiķe ļoti pārskatījusies.»

«Par to nerunāsim,» ārsts atvairīja nopietni. Māsa tūlīt aplkusa. Viņa bij pieskārusies vārīgai vietai.

Bet no sava nodoma tā neatkāpās. Drīz vien jau viņa bij dzirdējusi, ka kādās mājās parādījusies bērnu slimība. Nevarēja nu vēl gaidīt, lai palīdzības meklētāji to atvazātu uz ārsta māju. Tā steigšus Vaida bij jāved uz Vārpām.

Ja Brasliene bij Vaidas lielā paradīze, tad Vārpas bij viņas mazā. Viņa mīlēja veco māju jau tāpēc vien, ka tēvs to mīlēja. Viņu vienatnes stundu parastais fināls bij Vaidas lūgums: «Stāsti nu par Vārpām!» Un tad viņi iztaisīja gaŗas domu ekskursijas pa jaukajām graŗām un līčiem, un tēvam vajadzēja stāstīt, kā tad izskatījies Vārpās, kad viņš bijis mazs, kad sētsvidū vēl bijis lielais ozols, kas nu, pērkona sasperts, tikai vēl izstiepa melnu stumbra roku, kuŗā turējās stārķu ligzda, kad vēl dzīvojis vecais Tenis, ar kuŗu tēvs gājis līdz pašai Gaujai un reiz gandrīz noslicis. Visa šī tēva pārdzīvotā pagātne meitenei izlikās tik jauka un tāla, kā vēl deviņas jūdzes aiz mūŗības.

Vārpu mamma, kas pēc vīra nāves ar panākumiem apsaimniekoja pati lielo māju, saņēma Vaidu arvien mīļu prātu.

Viņa bij no visām tēvmāsām tā mīlīgākā. Lai gan jau ar labi sen izprecētu meitu, tomēr vēl maigi ziedoŗa kā jauka augusta diena. Kad Vaida jau nāca lielāka, viņa Vārpās dabūja balto augŗstabīņu. Tā bij izbūvēta vēlākā laikā, un Vaidas vecāki, kā jaunsalaulātie, tajā bij nodzī-

vojuši pirmo laulības gadu, iekām Almārs Vārpa nebij galīgi izšķīries palikt par lauku ārstu. Pie sienām bij vecaku ģimenes dažādos uzņēmumos, starp tām Vaidas māte iesvetāmā kleitā, ar kuplu, vaļēju matu pīni. Vārpās un vīra ģimenē, kā bārenīte ar nedaudziem pašas radiem, tā bij pratusi iekarot visu simpatijas, un tā arī tagad, nepārgrozīta stāvēja Vārpās viņas pirmā laulības laika mītne, ko tā bij ar maz līdzekļiem iekārtojusi pēc savas īpatnējas gaumes. Dziļi mājīga Vaidai likās šī istaba, kuŗas logos sniedzās simtgadējās bumbieres zari, un atmiņu dvēsmā, kas sniedzās aiz viņas dzīvības sliekšņa, tā ielaula galvu kā mīlā klēpī.

Uzticīgākā rotaļu biedre Vaidai bij pāra gadus jaunākā Tilla, skrodeŗa Pupulaksta meita, kas Vārpās dzīvoja jau no savas dzimšanas. No reizes reizē Tilla to gaidīja kā ziemassvētkus. Meitenes cauru dienu pazuda lielajā dārzā, laukos, pļavās, arī tuvējā ģravā, kuŗā gan, prātā turot Vārpu mammas biedinājumu, neiedrošinājās aizmaldīties diez' cik tālu. Bet kad lietus lija, jaukākā rotaļu vieta bij platā un zemā istabas paspārne. Tur, uz zaļa, primitīva sola, meitenes izvācās ar visu savu iedzīvi. Jumts tecēja strūklām, aizsegdams paspārni ar ritošu pērļu priekškaru. Strūklas saskrēja notekas urdziņā un ar dejojošu liksmi gāzās uz leju, uz tālo Gauju. No citām ēkām tecēja tādi paši strautiņi, virpinādami skaņu ritmu.

«Dzi', kā spēlē!» teica Vaida.

«Kas tur spēlē?» brīnījās Tilla.

«Nezinu. — Zeme spēlē!»

«Ko viņa spēlē?»

«Ērģeles! Dzi'!»

Vaida aizardēja elpu un piespieda arī Tillu klausīties. Tā klausījās gan, bet purināja galvu. Kas tās bij par ērģelēm? Tur tik strautiņi čurkstēja.

Skroderis Pupulaksts, Vārpu dzimtas attāls radnieks, bij īsts pasaules gājējs. Ziemu un vasaru, gan kājām, gan braukšus, ar olekti un roku šujmašīnu tas devās no mājas uz māju. Gaŗa auguma, plīvošām ūsām, kreiso plecu augšlaku, labo kāju pastīvu, tas stūrēja kā pāršķību sudmulu spārns. Viņš bij kāda pazīstama saimnieka dēls, kas

ar dzeršanu izputinājis mājas. Bramanīgs un lielīgs bijis šis vīrs. Kādu laiku dzīvojis pagasta godos, jau labi gados apprecējis ne visai tīras pagātnes jaunavu un atlāvies sev visādas izlaidības, jo no sava tēva bij mantojis bagātības pilnu iedzīvi. Kādu laiku braucis strauji caur dzīvi, kā pa tiltu, kuŗa balsti aizzāgēti; tad pēkšņi tie sabrukuši, un viņš nokritis dibenā. Daudz par viņu vēl pagastā zināja dēkainu nostāstu. Šo viņa tēva aizdomīgo slavu Pupulakstam pasniedza, kā izkurtējušu rāceni, lišķīgi labvēļi un varēja ar to traki nokaitināt skroderi. Otrs izkurtējušais rācenis, ko tas bij dabūjis no tēva kā mantojumu, bij šī priekšgājēja īpašības. Lielība un bramanība bij arī Pupulaksta dabā, kuŗām vēl pievienojās sarūgtinājums par likteņa pabērnību un sīva skaudība pret tiem, kas bij laimīgākā stāvoklī. Māte Pupulakstam nebūt nebij bijusi raudulīga dzērēja sieva, bet līksma līdzdzīrotāja un vecā mantas putinātāja, kas beidzot, kad dzīves ēka gāzusies uz atvaru, aizgājusi ar miesniekzelli, kādu savu agrāko paziņu. No mātes puses tā nu skrodeŗa dabai nāca klāt arī diezgan pārgalvības un niķīgas vieglprātības, bet tā kā viņam trūka labsirdības un dzīves parādību pareiza vērtējuma, tad šīs īpašības nevarēja izveidoties par humoru, bet pie reizes izgāzās visādās nejaušībās un ēvergēlībās. Viņš neprata ierobežot savas prasības, ne pret ko nepieķāpās, pilns pretenziju uzdrošinājās sniegties pēc vislabākā, bet kad dabūja pa nagiem, putoja no dusmām. Runāja pat, ka viņš savā laikā bīldinājis smalko un daiļo Vārpu vienīgo meitu. Bet kas to nu tā varēja zināt. Kas Pupulakstam par to iejautājās, tas riskēja dabūt pa galvu ar olekti, centimēru vai pat pletdzelzi, ja tā tam pašlaik bij rokā.

To gan visi zināja, ka bijis reiz laiks, kad Vārpu mamma pa vari gribējusi dabūt prom skroderi no savām mājām. Bet viņš netikvien negāja pats, bet pārveda vēl sievu, kādu dilonīgu šuvēju no kaimiņu miesta. Kaut kāds pakalpojums, ko skrodeŗa vectēvs izdarījis reiz Vārpu vectēvam, kad abi šie vectēvi atradušies tuvā radniecībā, saistīja Vārpu dzimtu nebeigt izpirkt solījumu, ka Pupulakstu atvases nepametīs nebalta dienā. Un tā kā Juris Pupulaksts, pēc viņa paša domām, arvienu atradās nebalta dienā, tad viņš ar pilnu tiesību palika savā istabē

Vārpu galā, kur reiz, pēc teva māju izputešanas, bij ievīcies.

Labas dienas nebij Pupulaksta sievai. Viņai nācās izbaudīt vīra rūgto prātu par zobgalībām, ar ko to apbēra darba vietās, ka sniedzies pēc rozes un dabūjis lācauzu, viņai nācās saņemt nemitīgos pārmetumus netikvien par savu vārgumu un nabadzību, bet arī par vīra neveiksmēm, iedomātām pasaules netaisnībām un viņam pāridarīšanu. Neskaitāmas reizes tas ieteica sievai taisīties tam no ceļa, bet kad reiz, pārnācis, to atrada kļu un aukstu, zvēroja dūsmās pret visiem un it sevišķi pret «apstākļu ļauno varu», kas tam to bij laupījuši.

Mazajai Tillai toreiz tik bij trīs gadi. Viņa bij kluss un maigs bērns. Pateicīga un uzplaukstoša kā ziedīņš katram laipnam vārdam. Varbūt arī pašai aizsargāšanās instinkts iedvesa bērnam saprātu, izvilināt savai apkārtnei to, kas tai visvairāk bij vajadzīgs: sauli un prieku. Neviens nevarēja būt pret to ļauns.

Bet bārenītes liktenis bērnam tomēr nepalika svešs. Jo lielie cilvēki bieži nekautrīgi iespiedās viņa pasaulē, šaudami zobgalības rīkstēm tēvu — «greizo skroderi», kā to mēdza saukāt, un līdz ar to arī viņu pašu. Tilla vairāk baidījās tēva nekā to mīlēja, bet ļauni vārdi par viņu tai dzēlīgi sūrstēja. Aizstāvēties viņa neprata, tikai kaut kur kļu nolīda un raudāja.

Bet kad Vaida bij Vārpās, neviens viņu nedrīkstēja zotot vai apvainot. Aiz Vaidas tai bij patvērums, kā aiz stipras klinčs. Tādēļ arī Vaida meitenei bij tas pats, kas saule un vasara. Visulabā, visuskaistā, visumiļā.

Jo lielāka meitene auga, jo mazāk Pupulaksts likās par to zinis. Viņš bieži tagad izrādīja tādu drausmīgu noslēpumainību. Vai nu tā bij tikai viņa pazīstamā kāre atšķirties kaut kā no citiem, vai arī tiešām kaut kas aiz tās slēpās. Runāja, ka tas staigājot ar proklamācijām. Reiz vienatnē tas parādīja Vārpu mammai apdrukātu papīru, uz kura treknēm burtiem stāvēja šausmīgi nolādējumi un draudi un beidzās ar trīskārtīgu: Nost!

Nepaguva viņa vēl ne izlasīt, ne atgīsties, kad Pupulaksta tai jau atkal izrāva papīru no rokām, savicināja zem acīm un kļiedza: «Drebiņ, buržuji!»

«Ūja, trakais!» Vārpu mamma atgrūda viņu no visa spēka un nosplāvās. Tā viņa bij nobijusies.

Roberts Lazda, Vārpu Ilzes vīrs, bij cilvēks, kam dzīvē vedās. Viņš bij reizē veikalnieks un zemturis. Ātri pārredzēja, ātri riskēja, zaudējums nepiespieda to nokārt galvu, ieguvums nedarīja to pārgalvīgu, bet iegūtās atziņas tas prata izlietot tikpat labi kā savu kapitālu; kad arī laime tam negāja katrreiz pa priekšu, tak viņš piespieda to sev sekot. Kā godīgs un solids cilvēks tas baudīja plašu uzticību un vērtēja to kā savas labklājības stiprāko balstu. Sākumā Lazdu ģimene dzīvoja tuvējā apriņķa pilsētā, kur Lazdam bij veikals un plašas noliktavas lauksaimniecības vajadzībām, vēlāk, kad tas nopirka Kņāces muižu, netālu no Gaujas, Ilze ar bērniem palika ziemu un vasaru uz laukiem.

Ilze bij tās ziedošās dzīvības centrs, kas ap viņu plauka. Septītā laulības gadā viņa dzemdēja piekto bērnu. «Uz to man ir talants,» viņa smaidīdama teica dažai draudzenei, «citu talantu man nav. Un labi ir, ka bērni nāk cits pēc cita. Tad visas rūpes sanāk kopā un ekonomiskāk arī tā iznāk.»

Ekonomiskai būt Ilzei gan nevajadzēja. Bagātība auga ar katru gadu, jā, ar katru bērnu. Mazāko rūpi vīrs tai nobīdīja no ceļa, mazāko vēlēšanos vai iegribu nolasīja tai no acīm. Ilzei viņu nebija daudz. Klusā lauku dzīve visādām iegribām bij neauglīga zeme. Izrīkojumus viņa neapmeklēja. Viņas lielākā cenšanās bij — sargāties no uztraukumiem, kas varētu kaitīgi iespaidot jauno pilsoni, ko tā patlaban nēsāja zem sirds vai pie krūts.

Vienreiz gadā, jūlija sākumā, kad agrāk tika svinēta Vārpu saimnieka dzimšanas diena, Ilze atbrauca Vārpās ar veselu ziedu vezumu no saviem dārziem. Bērnus viņa tajā reizē nekad neņēma līdz. Bet kad Vaidai gadījās būt Vārpās, viņa tai bij lielais palīgs visus šos ziedus nogādāt uz kapiem. Tad viņas appušķoja netikvien tēvu un vec-tēvu kapus, bet arī visus citus tuvumā esošos, kas sen jau aizmirsti un neviena rokas vairs nepušķoti. Ilzei bij tas tā palicis par tradīciju. It kā viņai reiz gadā vajadzētu nokāpt veļu valstī ar pateicības upuri par savas dzīves ziedošo pārpilnību.

Ar visām daudzajām nedēļnieces gultām Ilze bij vēl

jaunavīgi slaida un skaista. Vaida mīlēja šo māšīcu ar glastošām, drusku flegmatiskām kustībām un dažreiz nevienmērīgu smaidu, kas viņu uz mirkli padarīja sargājamu un aizslāpētu it kā mazu meiteni.

Ja Ilze neaizbrauca mājās tai pašā dienā, tad otrā jau Roberts Lazda bij tai pakaļ. Vēl mājā nebija dzirdams viņa skanīgais veikalnieka solis, kad jau viņa skati skrēja, meklējami Ilzi: «Nu, kā ir?» viņa pirmais rūpīgas mīlas jautājums.

«Labi, labi, kā arvien,» Ilze atbildēja mierīgu smaidu.

Labi sagatavota, Vaida iestājās sieviešu privātģimnazijas priekšpēdējā klasē un pavasarī, kaŗa sākuma gadā, nobeidza skolu. Nu tikai bij vaļa nodoties patīkamākām studijām: valodām un mūzikai. To vaļu viņa gribēja izmantot vispilnīgākā mērā.

Vasarā uznāca kaŗš, un nu viņa baidījās atstāt mājas. Tēvu varēja mobilizēt kuŗu katru brīdi, un, cik ilgi vien iespējams, viņa gribēja būt ar to kopā.

Ārsts gan to apmierināja. Neparedzēja kaŗam ilgāku gaitu par pāŗa mēnešiem un domāja, ka mobilizācija viņu neķersot, jo nebija vairs no jaunajiem.

No Rīgas atnāca Pentes kundzes atklātne Vaidai:

«Darba pilnas rokas. Brauc tūlīt.»

Vakara laikrakstos stāvēja, ka Rīgas latviešu sabiedriskās organizācijas nodibinājušas palīdzības biedrību «Aizmugure». Aicināja darbiniekus. Ar laikrakstiem un atklātņi Vaida iegāja pie tēva.

«Ko tu tagad darīsi?» tas jautāja.

«Katrā ziņā braukšu.»

«Pareizi! Nu tu redzi, ka tava mobilizācija pienāca ātrāk nekā mana.»

Patī Pentes kundze bija pilnīgs pretstats savām divām māsām. Kur tās apgriezās kā vējdzirnavu spāŗni pie lēna vēja, tur viņa skrēja kā lokomotīves skriemelis ar pilnu tvaiku. Ar mūŗīgu nevaļu nervozēja vīru, saimi, bet visvairāk pati sevi. Bet ko viņa padarīja, to aiznesa kalni uz astes, kā ne visai smalkjūtīgi konstatēja pats Pente.

Bet Pentes kundze tā nedomāja. Ka vīrs neprata novērtēt pareizi viņas darbību, tas starp tiem bij mūŗīgu slaidu abols, kas piešķīra dzīvei pikantu piegaršu, bet par

kaut kādu nopietnu konfliktu nevarēja izvērsties, jo laiki bij stabili. Pentes kundze strīdu laida pār galvu. Vai nu vīrietis arī varēja aptvert, ko nozīmēja viņas darbība vairākās labdarības biedrībās un dažādās dāmu komitejās, kas visas to skaitīja par ļoti vērtīgu locekli. Vajadzēja tik nodibināties kādā no šīm komitejām jaunai sekcijai, kuŗā jāievēl valde, kad starp kandidātēm pirmo minēja Pentes kundzi. Un viņai vajadzēja turēties pretī rokām un kājām, lai nesagurtu zem darba nastas.

Pagaidām viņai tā gāja labumā. Ar katru gadu tā brieda kuplāka, un jo brieda, jo palika modernāka, jo stāvoklis un pienākumi to prasīja.

Kad brālis Almārs atveda Vaidu Rīgas skolā un lūdza māsu uzņemt to pa skolas laiku savā mājā, viņa ātri atbildēja: «Istabu tava Vaida var dabūt, galdu viņa var dabūt, bet audzināt viņu es neapņemos. Man jau pietiek ar maniem resgaļiem.»

«Ja manai Vaidai audzināšanas vajadzētu, tad, protams, es viņu nevestu pie tevis,» ārsts atbildēja mierīgi.

«Nu skaties šo vienu!» Pentes kundze pacēla izbrīnījies acis un sastapās ar zobgalīgu smīnu. Bet ļaunā to brālim neņēma. «Tāds pats resgalis kā mani,» tik iesmējās.

Pentes kundzes «resgaļi» bij divi pieauguši dēli. Vecākais Vidvuts, vadīja jau patstāvīgi tēva stikla fabriku, jaunākais, Ivārs, bij inženieru fakultātes otrā kursā.

Mātes audzināšanas dēli gan diezcik nebij guvuši, tomēr skaitījās labi audzināti, bij stalti un izvedīgi, un Pentes kundze saņēma par viņiem ne mazumu komplimentu no meitām un mātēm, kas cerēja ar to kādreiz tikt tuvākā radniecībā.

Mācīt, kā jānopelna nauda, iekam to var izdot, un pie reizes prātīgi izrunāties, tāda bij Pentes kunga audzināšanas devīze. Un tad vēl tāda paļaušanās uz dēliem: asinīs smaga zemniecības kņava, to vis tik drīz neizpūtīs vieglprātības buķas.

Kad Pentes kundzes biedrībās bij kāds izrikojums, parasti pazuda no mājas grīdsegas, trauki, vāzes, portjēras. Tas viss aizgāja, lai radītu izrikojumā omulību un mājības sajūtu. Pentes kundzes kafijas galds tad arī arvien

izpelnījus vislielāko uzslavu un piekrišanu un ievāca bagātu razi, jo labā gaume izpaudās netikvien galda aranžējuma, bet arī garšīgajos cepumos, labajā kafijā un citos atpirdzinājumos.

Zema gadus dēli bij labprāt mātei palīdzējuši izrikojums, bet nu jau bij sen, ka tie tādās reizēs mēdza pazust no mājas. Bet ar Vaidas ierašanos Pentes kundze bij dabūjusi necerētu palīgu. Vaida netikvien nekur neaizbēga, bet izrādījās par ļoti lietojamu un saprātīgu uzticētā darba paveicēju. Tikai vienīgā vaina bij tā, ka viņa pazuda agrā vakara stundā, jo savā dzīves veidā ieturēja tīri lauciniecisku kārtību.

Nereti tad arī Vaidai vajadzēja mājās, pie pusdienas galda, saņemt labu tiesu no tām zobgalībām, ko raidīja uz «labdarīgajām sievietēm» visi trīs Pentes. Bet viņa nebūt neatradās bezizejas stāvoklī, kā Pentes kundze tādās reizēs. Viegļu roku tā uztvēra adatainās bultas, aplieca tām asos galus un novadīja tās atpakaļ pretējā virzienā tā, ka zobgaļi sadzēlās paši pie saviem dzeloniem. Pati viņa nebij dzeldinātāja, bet gan žēlotāja. Ja kādam darīja pāri, Vaida bij tūlīt par aizstāvi. Un bieži viņai nācās būt par tādu abiem vecajiem, kā pret Ivāru, kas gan bij atjautīgs, bet ne sevišķi izveicgs savos izteicienos, tā arī pret Vidvutu, kas gan bij korekts, smalks, bet arī asi slīpēts un labprāt gribēja paturēt pēdējo vārdu. Pietvikusi tad Vaida cīnījās to nepieļaut.

Tad gadījās, ka vecais Pente saņēma meiteni pakausī aiz kuplās bizes, pavilka viņas galvu atpakaļ un ieskatījās tai acīs: «Kur mums šie varens advokāts!» smaidīdams teica, un uzreiz visu acis ar siltu tuvību piegriezās jaunajai pietvikušajai sejai. Kā klusa zvaigzne meitene bij uzlēkusi pie Pentes mājas horizonta un ar savu dedzīgo līdzjūtību visam, kas šie dvašo, ievilka visus nemanot savā magētiskā starojumā.

5. Kad lodes tik vel talumā dūc

Gandrīz visas fas biedrības, kuŗās darbojās Pentes kundze, bij iegājuŗas pilnā sastāvā «Aizmugurē», un tā viņa jutās trīs- un četrkārt saistīta un darboties aicināta. Galva reiba no darba plaŗuma. Pirmā vakarā viņa uzrakstīja pāris duŗu atklātŗu ar seviŗķu uzaicinājumu visām savām paziņām, arī tādām, ar ko sakari jau bij izīruŗi ŗādu tādu nesaskaņu dēļ. Tagad vajadzēja visu to aizmirst, jo liels darbs aicināja.

Vaida atbrauca agrā rītā, un tikko tā bij pārgēŗbusies un nomazgājuŗies, Pentes kundze to lika saukt vīra kabinetā, kur tā sēdēja apkŗāvusies papīriem, un iedeva tai ŗūksni papīru.

«Pēc ŗīm adresēm jāuzmeklē rezervīstu sievas un jāievāc ziņas pēc ŗīm anketu listēm. Sakārto adreses pēc iecirkņiem un ielām.»

Vaida to darīja.

«Pēc labas tiesas jau tādās gaitās vajadzētu iet mums, vecākām personām, kas var apsvērt un redzēt arī citu, ne tikai to, ko ieraksta anketas listēs, bet kas nu var izkāpālāt visas tās trepes! Tas tikai jaunām kājām pa spēkam!»

«Kad jānodod anketas listes?»

«Protams, ŗodien. Rīt jau nāks atkal jaunas. Bet tas viss jau tev nav jāizzīna vienai. Pagaidi!» Un viņa izņēma Vaidai visu ŗūksni atkal no rokām un pārkārtoja. «Galvenais uzdevums uz vietas pāŗliecināties, vai viss tā ir, kā pabalsta lūdzējas stāsta. Mānīŗšanās notiek liela. To mēs jau dabūjām piedzīvot.»

Kabinetā ienāca divas, viena vairāk, otra mazāk koŗeti, bet abas ar gaumi gēŗbtas jaunkundzes. Viena tumŗmate, otra gaiŗmate, bet skaistas abas.

«ŗena Valdmane, Edīte Valdmane. — Mana brāļa meita,» Pentes kundze iepazīstināja. Abas māŗas, bez liekas runāŗanas, saņēma instrukcijas un griezās pret durvīm. «Neaizmirstiet, pulksten piecos,» Pentes kundze atgādīnāja.

«Bez ŗaubām. Kā katru dienu,» atbildēja ŗena, jau durvīs.

«Ja tu tā sacenties, kā šīs māsas, tu vari kļūt par neatņemamu darbinieci. Lieliskas meitenes!» slavēja Pentes kundze jūsmīgi.

«Aizmugure» bij plaša organizācija, kas tikai vēl bij tapšanas stadijā. Ar katru dienu tai nācās paplašināt savu darbību. Daudzās nodaļas nevarēja apvienot vienkopus, bet tās bij jāievieto dažādās mājās. Telpu jautājums nebij viegls, jo visas brīvās jau bij aizņēmušas kara iestādes. Daži organizācijas biedri labprātīgi piedāvāja brīvās telpas savās mājās. Sākumā ziedošanas dziņa bij liela un vispārīga.

Rezervistu ģimeņu reģistrācija notika Sadraudzīgās biedrības garderobes telpās. Plašajā vestibilā, visapkārt ieslēgtā gariem galdiem, sēdēja organizācijas biedrenes. Pulksten 10 atvēra durvis, un gaidītāju bars ieplūda kā skaļš vilnis, izšķīzdams ap galdiem. Sievietes, sievietes, jaunas un vecas, ar bērniem uz rokām vai pie svārkiem; no attālām pilsētas malām tās jau bij nākušas ar agru gaismu. Katrai ir bēdu un asaru stāsts. Visu gribas izrunāt. Atrauts piepeši apgādātājs, atrauts maizes rieciens. Visas runāja uz reizi, pie visiem galdiem rakstīja uz reizi. Šai balsu un žēlabu jūklī grūti nācās saprast atsevišķo. «Turieties pie lietas, turieties pie lietas. Atbildiet tikai to, ko jums prasa,» pastāvīgi skanēja aizrādījumi. Bet kur sastapās jūtīgas sirdis, tur bij daudz vārdu, arī asaru, jo sieviete te bij bēdu sūdzētāja un sieviete palīdzības solītāja. Citā vietā izšķīlās uzreiz apslēpta nauda zibeņi. Varbūt tos sacēla reģistrētāja dāma ar dārgo kakla rotu vai eleganto tērpu. Varbūt arī ass, neapdomīgs vārds pārsita plāno laipu, kas bij pārņemta pār šķiru plaisu. Vajadzēja daudz takta, lai šais bēdās, kas visus piemeklējušas vienādi, tomēr ciest lika nevienādi, atrastu samierinātāju un izlīdzinātāju vārdu. Īsta līdzjūta, derīgs padoms, aizrādījums bij vairāk vērti un baudīja augstāku cieņu, nekā liešs materiāls pabalsts, kas pat labākā gadījumā bij kā par daudz īsa sega, no kuņas vai nu rumpim, vai kājām nelika siltuma.

Visas priekšpusdienas stundas Vaida skraidīja pilsētas nomalēs pa neskaitāmām trepēm vai arī līda zemās, tum-

šās pagraba telpās, vai pussagruvušās sētas piebūvēs, kur dzīvoja nabadzīgās rezervistu ģimenes. Dažādas bija šīs mītnes un dažādi viņu iedzīvotāji. Tīriba un spodriība bija reti dārgumi, bet kur viņas bija sastopamas, tur varēja būt drošs arī sastapt bagātāku dvēseles dzīvi, tikpat kā zināmais rāsas ziedinš droši norāda uz paslēptu ūdens stīgu. Tur bija viegli ievākt izziņu, tur arī nebija pārspīlētu cerību par palīdzības lielumu, tur ticēja paskaidrojumam, līdzjutai un sirsnībai. Citās vietās to saņēma neuzticīgi, ar naidīgu noslēgtību, nicinot dēvēdami to par pilsoņu jaunkundzīti, kas nākusi okšķerēt, runāja aizdomīgi par kaut kādām lielām sumām, kas esot savāktas, bet kuņas tā kā tā aprīšot paši buržuji. Tur neklausījās paskaidrojumu un negaidīja saprašanās. Daudz žults, daudz nauda tur bija sakrājies, kas izgāzās tagad pār pirmo, kas nāca no citas dzīves sfēras un bija posta līdzvainīgais jau tādēļ vien, ka pats šai postā nedzīvoja līdz.

Vaida klusi gaidīja, kamēr noskrien lielais rūgtums. Neaizstāvējās, neizskaidroja, nestrīdējās. Tikai pēc tam sāka jautāt ar līdzjūtu un tādu personīgu interesi, kuņai nevarēja ilgi pretoties. Un nereti gadījās arī, ka bargā apsūdzētāja sniedza tai roku: «Paldies, ka atnācāt un arī noklausījāties tais pātaros.» Un tāds nedrošs smaids bija trausla laipa uz cilvēcīgāku saprašanos.

Pulkstens piecos visas izziņu ievācējas sapulcējās pie Pentes kundzes. Te tika sakārtots materiāls un ar attiecīgām ievācēju piezīmēm rīt iesniegts valdei tālākiem lēmumiem. Pie tās pašas reizes saņēma jaunās adreses rītdienas gājienam.

Vaida bija pilna kā bite — tikai ne saldas, bet rūgtas ziedu sulas, — svešu bēdu, raīžu un arī noslēpumu. Viņas piezīmju grāmatiņa bija pilna un pie katras ievāktas izziņas tā deva savus komentārus. Visas adreses arī nebija paspējusi izstaigāt.

Pentes kundze nebija ar viņu apmierināta.

«Tu ej par daudz sikumos, mans bērns. Kam mums tie vajadzīgi? Datus! Lietišķību! Un vairāk neko. Nevar visas bēdas līdz izbēdāt, visās viņu runās noklausīties. Tavi komentāri ir nevajadzīgi valdei. Tā lemj pēc saviem ieskatiem un nesekos jaunas meitenes aizrādījumiem.»

«E, sapņotā, ka man jāiepažīstas pamatīgi ar man no-
mācītam ģimenem.»

«Tu jau gan ir, tā jau gan ir, bet tu neproti būt lietišķa.
Zeni, parādaļt manai Vaidai savas piezīmes!»

Uzrunāta graciozi uzlēca un pasniedza kundzei elegantu
pārcimju grāmatiņu.

«E, nemaz nevēlos būt par paraugu,» viņa pie tam pa-
skatījās Vaidā ar gaišu un atklātu smaidu.

«Negribat, bet tāda esat. Tur nekā nevar darīt. Jūs
ar mūsu esat mūsu labākās darbinieces. Es to katru dien'
saku savām dāmām. — Jūsu māsas vēl nav?»

«Tūlīt viņai vajaga būt. Viņa nāks kopā ar Zaldes
kundzi. Apmeta mazu likumu, lai varētu nākt ar to
reizē.»

«A, ļoti patīkami,» atsaucās Pentes kundze, šķirstīdama
Ženas piezīmju grāmatiņā. «Redzat, cik īsas piezīmes un
cik lietišķas. Un katru dien' jūs tiekāt galā ar visām
adresēm.»

«Jā, īsi un ātri. Izplāpāšanās pie manis nav. Tad arī
iet no rokas.»

«Iegaumē to!» Pentes kundze pasniedza Vaidai grā-
matiņu.

Vaida to saņēma, un neiemetusi tajā, ne aci, pasniedza
tālāk Ženai.

Atskanēja zvans. Ieejā dzirdējās gaišas balsis.

«Lūdzu, lūdzu, nāciet tik iekšā,» Pentes kundze labvē-
līgi sauca.

Ienāca Edīte ar Loniju Zaldes kundzi. Abas noskūpstī-
ja Pentes kundzei roku.

«Nāku gan neaicināta, bet ceru, ka tasi tējas dabūšu,»
teica Lonija, grāciozi atlaizdamās sēdeklī.

«Gādā par tēju,» Pentes kundze pačukstēja Vaidai, «un
palūdz arī onkuli un zēnus.» Tad piegriezās viešņai:

«Kā jūs varat nākt neaicināta, kad strādājat līdz mūsu
darbu?»

«Bet ne jūsu resorā. Jūs man gādājat maisus, un es
vinos beju iekšā. Pagaidait! Cik šodien gājis caur manām
kokiem? Man viss atzīmēts! 1000 mārc. cukura, tikpat
daudz miltu, 200 mārc. zirņu, 500 mārc. putraimu. Un tā
tālāk. Cētras lappuses pilnas. Tas vēl šovakar jāiegrā-
mato.»

«Vai jūs to pratīsīt?» jautāja Ivārs, nemanot pienācis un noliekdamies pār skaistās sievietes roku.

«Ko jūs gan domājat. Es strādāju kādu laiku tēva kantorī. Un mūsu priekšnieces kundze katrā ziņā man grib uzticēt grāmatvedības nodaļu. Tā mana speciālitāte.»

«Es domāju, jūs specialitāte ir jaunās valodas. Jūs jau runājat vai deviņās Eiropas mēlēs,» teica Edīte.

«Nepārspilējiet nu!» smējās Zaldes kundze.

«Nē, es domāju, Zaldes kundzes stiprākā speciālitāte ir mūzika. Kas vēl tik jauki var spēlēt, kā viņa,» jūsmoja Žena.

«Nudien, vai es nupat jau neesmu astotais pasaules brīnums? — Pentes kundze, atļaujiet man apbrīnot jūs palmas!» Lonija smiedamās piecēlās un atgāja dibenā.

Ivārs tai sekoja.

«Bet jūs lielākā speciālitāte paliek jūsu noslēpums,» tikai Lonijai dzirdami viņš teica.

«Un tā būtu?»

«Lauzt sirdis!»

Lonija pavērsa pret viņu dziļi vaicājošu skatu, kuŗa dzelmēs iezaigojās koķetības guntiņas.

«Vai tu redzi, ka tas stūrē uz skaisto Loniju?» Žena slepu piesvieda māsai jautājumu.

«Pilnām buŗām!» tā atbildēja tāpat.

Pentes kundze sarunājās ar citām darbiniecēm — dažāda vecuma un dažāda sabiedriska stāvokļa, kas bij sanākušas cita pēc citas nodot anketu listes. Gandrīz neviena no tām nenoņēma virsdrēbes, jo izdarījušām sabiedrisko, tām bij jāsteidzas mājās katrai pie sava ikdienas pienākuma.

Vaida ienāca ar tēju. Viņai līdz vecais Pente, kas tāpat godbijīgi apsveica dāmas, sevišķi Zaldes kundzi. Ar kuŗa sākumu viņš ne reizes vairs nezobojās par labdarīgām sievām, jo pats vadīja palīdzības organizācijas līdzekļu vākšanas nodaļu.

No svešiem bij palikušas māsas Valdmanes un Zaldes kundze.

Visi sasēdās ar tējas tasēm ap mazu japāņu galdiņu.

«Vai jums arī nedraud iesaukums?» Zaldes kundze jautāja Ivāram vēsa un oficiāla.

«Pagaidām vēl ne. Un cerams tak, ka līdz studentiem netiks.»

«To tu nemaz nevari zināt. Kaņam ieilgstot...» iekrita vecais Pente.

«Kā, kaņam ieilgstot?» uztraucās viņa sieva. «Ilgāk par diviem mēnešiem kaņš nevar vilkties. To saka visi gudri laudis.»

«Šo gudro ļaužu gudrību tur neviens neprasīs,» nevērīgi pret sievas iebildumu atteica Pente.

«Redz, tā viņš arvien runā,» kundze nervozēja, pagriezusies pret viesiem.

«Vai es būtu pretī?» Pente paraustīja plecus, «ja tas no manis atkarātos, bet jo lielāks ūdens, jo ilgāki tas tiek vētrās sakults, jo ilgāks laiks paiet, kamēr tas nomierinās.»

«Tas būtu ļoti bēdīgi, ja kaņš ieilgtu. Kur tad mēs ņemtu līdzekļus visām tām rezervistu sievām?» Zaldes kundze teica, sataisidama pati skumju ģīmi.

«Jā, to es arī gribētu zināt,» iekrita Žena.

«Vai jūs, kundzes, domājat, ka mēs, ūdens kritumā mezdami akmentiņus, varam aizdambēt straumi? Tikai tāda akmentiņu mešana straumē ir visa mūsu palīdzība.»

«Nē, nē, tā jūs nesakiet,» protestēja Lonija.

«Papa mīl dzejiskus salīdzinājumus,» iemeta Ivārs.

«Viņš mīl mums samaitāt visu prieku,» želojās Pentes kundze.

«Nebūt nē! Ja sirds mūs dzen palīdzēt, tad palīdzēsīm. Darīsim, cik varam. Zaldāti frontē jau arī citu nevar, kā kaņot un domāt, ka uzvarēs.»

«Bet kā ir ar līdzekļiem? Vai ienāk vēl daudz?» intere-sējās Zaldes kundze.

«Kolektes paliek plānas, tas saprotams. Visi atsaucīgie devēji jau ziedojuši, bet esmu pārliecināts, ka viņi vēl ziedos, cik var. Mums jābalstās tikai uz pašu spēkiem. Pilsētas atvēlētie līdzekļi aizgājuši palīdzības organizācijām. Bankas arī sūdzas, ka neesot naudas. Valdības pabalsta lauvas daļu saņēmušas sveštautiešu bankas. Kam ir, tam tiek dots. Protekciju vienai pilsoņu daļai, netaisnību otrai, tādas tās balvas.»

«Kas tev labprātīgi atstās savas pozīcijas! Mēs tagad esam kaņotāju lomā, mums viss jāiekaņo,» teica Ivārs.

«Tas mums jādara katrā ziņā,» vecais atsaucās dzīvi, «viņi jau mūs izaicina ar savu netaisnību, un nekas tā netaisnība viņas garu, kā izjusta pārestība. Sarkanā Krusta

valde, par piemēru, pilnīgi vācu rokās. Pieteicas latvietes uz žēlsirdīgo mūsu kursiem — tās atraida. Latvietes grib uz kaŗa lauku — tās atraida. Kāpēc? Vajaga noslēpt latviešu patriotismu. Lai nekā par to nezina kaŗa priekšniecība. Kā arvien. Lai latviešu nemaz nav uz zemes virsus, jo šī vācu zeme.»

«Kādēļ, kādēļ vajadzētu būt tādiem asumiem?» teica skumji Vaida.

«Nav jau tik traki,» atmeta Pentes kundze, it kā rādīdama, ka vīrs pārspīlē.

«Es arī to saku,» atsaucās Lonija. «Ir tak ļoti humāni vāci.»

«Bez šaubām. Bet tagad runā fakti, cienīgā. Kāds ļoti redzams mūsu patriots — neteikšu viņa vārdu — piedāvā telpas 150 gultām. Sarkanā Krusta valdei to nevajaga. Tad es rakstīšu Rennenkampfam, teic patriots. Rennenkampfs jums nemaz neatbildēs, tam atsaka.»

«Tas gan traki,» iesaucās dāmas.

«Greizsirdība, skaudība, nenovīdība un visa cita jaukā kaŗa ēsma,» smējās Ivārs.

«Un lielkundzība. Tā pati vecā un mūžīgā. Kā apgājušies senie vācu junkuri ar latvju zemnieku, tā tagad apietas modernie junkuri ar mūsu rezervistu sievām, kad tās aiziet viņu organizācijās,» Pente turpināja iekarsis. «To nieku, ko tur dabū, viņi pavada ar kundziskām piezīmēm un ar kritiku par mūsu tautas raksturu un tā dāvanai līdz pasniedz pazemojumu.»

«Bet man šķiet, ka arī mūsu dāmas dažreiz neatrod pret lūdzējām pareizo toni un izturas kundziski,» ieminējās Vaida.

«Tur jums var piekrist,» atsaucās Edīte.

«Nevajadzētu nekad piemirst, ka tagad stāv līdzīgs pret līdzīgu un ne kā devējs pret ņēmēju.»

«Tu esi vēl pārāk jauna, lai kritizētu, Vaidiņ,» norāja Pentes kundze.

Ienāca Vidvuts ar avīzi rokā.

«Divi mūsu korpusi iznīcināti Austrumprūsijā,» viņš teica drūmi.

«To jau es domāju! Rennenkampfs tos ietrieca vilka riklē!» nikni iesaucās vecais Pente.

Mirkli iestājās klusums.

Tad Zaldes kundze piecēlās. Viņai līdz abas māsas.
«Neko darīt! Tāds ir karš. Sodien pametums, rīt uz-
vara,» viņa teica iegli.

«Bez šaubām,» piebalsoja ātri Žena, kā izsprukusi no nepatīkamas situācijas.

«Ak, kad jau būtu reiz gals šim briesmīgajam karām,» teica Lonija, aizpogādama cimdu, «nudien, man tagad tāda sajūta, it kā mēs dzīvotu klosterī. Vai jums nav tāpat?» viņa jautāja, pagriezusies pret citiem.

«Ja tik vien būtu to bēdu!» Pente atmeta, nepaskatījies uz skaisto sievieti.

Otrā dienā Vaida reģistrācijas nodaļā ievēroja kādu četrpadsmit gadu vecu meiteni, kas apstaigāja visu rindu pierakstītāju, it kā meklēdama, kurai uzticēt savu darīšanu. Beidzot viņa īsi saņēmas un nostājās priekšā.

«Es arī atnācu.»

«Ko tu vēlies?» jautāja dāma reģistrētāja.

«Tēvu iesauca. Mēs esam astoņi bērni, bet māte negrib nākt pēc pabalsta. Bet nu es viņu atvedu.»

«Kur ir tava māte?»

«Aiz durvīm. Viņa slēpjas un negrib nākt iekšā. Tad es teicu: es iešu pieteikšu.»

«Ej pasauc māti.»

Meitene izskrēja laukā, un pie durvīm nostājusies, klie-
dza pāri ielai: «Mamma, ūū! mamma! Dāmas teic, lai tu
nākot.»

No koku ēnas iznāca sieviete, kaunīgi smaidīdama. Nedroši tuvojās durvīm. Meitene paņēma to aiz rokas un ievēda iekšā:

«Šī ir tā mana māte!»

«Ko nu, mīļie, ko nu,» aizbildinājās sieviete, «man tāds
kauns. Nekad neesmu pabalsta meklējusi. Mēs jau dzī-
vojām labi. Vīrs pelnīja, es pelnīju. Nu viņu iesauca,
un nu tik palika puse no peļņas. Grūti iztikt, jo bērni
vēl mazi. Un tad šī mana skuķe uzzinājusi, ka te dodot
pabalstu. Tā man nedeļa miera, kamēr atvilka šurp. —
Saki nu, Irmiņ, vai tā nebija?» viņa griezās pie meitenes.

«Tā bij uz mata,» meitene atbildēja, it kā lepna par
savu izdarīšanu.

«Jūsu vārds?»

«Mans, vai? — Zete Ziediņa,» atbildēja uzrunātā nedroši, un tūlīt noslēpdama muti lakatiņā, it kā šaubīdamās, vai tikai tas būs uz labu, ka viņu tur pieraksta.

«Vai jūs negribat kādu no bērniem atdot patversmē?» jautāja pierakstītāja starp citu.

«Patversmē? Kur tas ir? Vai prom no mājas?»

«Visādā ziņā prom.»

«Ko tu domā, Irmiņ, vai mēs varētu kādu no bērniem dot prom?» sieviete atkal griezās pie meitenes, kas bij atgājusi telpas otrā galā, ziņkārīgi visu pētīdama. Notālēm meitene kratīja rokas un purināja galvu par zīmi, lai māte nepiekrīstot piedāvājumam.

Bet tā vēl likās pārdomājot.

Kuru tad nu mēs varētu dot? Vai Jānīti, vai Pēteri? Vai mazo Andrēju?»

Ar pāris lieliem soļiem meitene bij klāt.

«Ko? Mazo Andrēju? Ko tu gan domā?»

«Nekā es nedomāju. Es tik pārlieku.»

«Neviena mēs nevaram dot no mūsu bērniem. It neviena. Ja dāmas grib mūsu bērnus, tad lai viņas visu patur pašas. Tad mums nekā nevajaga. Nāc uz māju!»

Meitene saņēma savu māti aiz rokas un gāja uz durvīm. Dāmas saskatījās un pasmaidīja.

«Rāmi, rāmi, bērns,» atskanēja priekšnieces mierīgā balss. «Neviens neņems tavus brālīšus, ja māte tos nevēlas nodot patversmē. Mēs gribam jums palīdzēt, bet nevis jūs mocīt. No mums viena aizies pārlicināties, vai tā ir, kā jūs sacījāt, un tad jūs dabūsit pabalstu.»

«Jā, kad negrib mums atņemt bērnus, tad var nākt skatīties, cik grib,» Irma atteica ar liela cilvēka nopietnību, un abas pazuda aiz durvīm.

«Vai jūs esat to ievērojušas, dāmas, ka bērniem svētītās ģimenes ir daudz rosīgākas, patstāvīgākas un veselākas nekā mazbērnu dzimtas? Kas tie par veseliem un īpatnējiem tipiemi, abas šīs, ir māte, ir meita!» pagriežusies pret rakstītājām teica priekšniece, kas pati bij lielas ģimenes priekšstāve.

Vaida priecājās, kad starp adresēm, par kurām viņai bij jāievāc ziņa, atrada arī Ziediņu adresi.

Parasti viņa savus gājienus iesāka ar nomalēm. Ziediņu dzimta dzīvoja kādā centram tuvākā ielā un tā palika apskatāma pēdējā.

Lielajā dubultmājā bij vairāk par divi simts dzīvokļiem. Ar pierakstītājas nepareizi atzīmētu numuru viņa iekļuva citās trepēs. Kāpa līdz piektajam stāvam. Vēl viena trepe veda pašā augšienē. Tā bij šaura un patumša. Nevīlot Vaida piegrūdās sievietei, kas turējās sienas pusē. Ļoti atvainojās. Viņa nebij to ieraudzījusi. -Lai piedodot neuzmanību.

«Lūdzu, lūdzu! Man jau nekas ļauns nenotika,» atteica svešā gaišu, siltu balsi, sniegdamās pēc aizsainīša, kas tai izslīdēja no rokām, bet taustījās tam gaļām un neatrada.

Vaida ātri uzcēla aizsainīti un ielika viņai rokā. Pavērās tumšu briļļu apēnotā sejā, un sajuta sirdī kā sāpīgu dūrienu. Vai svešā bij neredzīga?

«Jūs nākat tā — viena pati?» viņa jautāja un dziļi pietvika. Vai tik viņa tā, uzreiz, nekautrīgi nebij pieskārusies sāpīgai vietai?

«Nē, vīrs mani pavadīja, bet viņam bij jāsteidzas uz darbu, un es viņu pati dzinu prom. Šīs trepes jau man labi zināmas un mazliet, mazliet jau es arī vēl redzu — tādu gaišu ēnu.»

«Vai es drīkstu jūs uzvest augšā?»

«Vai tad jūs nākat pie manis?»

«Nē, es meklēju kādu Ziediņu dzimtu.»

«Tad jums jāiet gluži pretējā virzienā. Otrās mājas pagrabā.»

«Jūs pazīstat Ziediņa kundzi?»

«Irma nāk man katru rītu palīgā savest kārtībā manu iedzīvīti. Man pašai vairs neveicas. — Vai jūs neienāksit pie manis? Atpūsties kādas minūtes no lielās trepju kāpšanas,» aicināja svešā, slēgdama vaļā savas durvis. Uz tām misiņa plāksnītē bij lasāms: V. Lapa.

Icinteresēta Vaida sekoja.

«Lai gan atpūtas jums pavisam nevajaga. Esat jauna un stipra,» turpināja svešā, viegli pārļaidzama roku Vaidas pleciem, pie kam smaids tai nenodzisa no sejas.

Vaida palīdzēja noņemt virsdrēbes.

«Paldies! Savā mājā es varu iztikt gluži labi arī bez saviem lodziņiem. Man no laika gala bijusi laba izjūtas orientācija, tā man tagad ir izpalīdzīga.»

Savāda bij telpa, kuņā tās ienākušas. Zema, četrstūrainā, bet diezgan plaša. Pret dienvidiem griesti noslīdēja jumta slīpumā. Tajā bij vienīgais istabas logs, aizklāts zilu drēbi. Zilā, no griestiem kritošā gaisma neitrālīzēja istabas iekārtu tā, ka sākumā nepieradušās acis tikai saskatīja vieglus siluetus.

Svešā novilka Vaidu sev līdzās uz dīvāna.

«Mans vārds ir Marija Lapa, ja jūs gribat zināt. Vīrs sekretārs tiesā. — Un tā mēs te dzīvojam.»

Vaida nosauca sevi. Tad pāra mirkļus klusēdama lūkojās smalkā, it kā apskaidrotā sejā, kuņā atspoguļojās dziļš miers un padevība liktenim. Vismaz istabas krēsleinā pustumsā viņai tā likās.

«Jūs manī skatāties un gribētu par mani vēl ko tuvāku zināt,» teica Lapas kundze. «Bet tagad ir jāiet pie Ziediņiem. Jo jūs tak nākat no «Aizmugures», vai ne?»

«Tā ir,» apstiprināja Vaida, «bet kā jūs to zināt?»

«Irma jau izstāstīja, un citu papildina mana iedomu spēja. Ziediņu dēļ es jūs uzaicināju ienākt man līdz. Gribēju par viņiem ielikt labu vārdu. Tā ir dzimta, kas ved godīgu karu ar dzīvi. Ja var palīdzēt, tad jāpalīdz. Bet nu jau jūtu, ka manas aizrunas nevajaga. Jūs pati protat izšķirt labu no ļauna.»

Vaida nezināja, ko atbildēt.

«Vai es drīkstu kādreiz pie jums atnākt?» viņa jautāja celdamās.

«Vai jūs to gribētu labprāt?»

Impulsīvi Vaida apskāva neredzīgās rokas abām savām. Divas smalkas, dvēselīgas rokas. Teikt nekā nevarēja.

«Ja sirds jūs kādreiz skubina, tad nāciet. Tad nāciet katrā laikā. Citādi ne.»

Kad Vaida atvēra Ziediņu durvis, acis tai aizmigloja balts mākonis sutas garaiņu. No miglas blāķa izskrēja Irmas balss, tik skaļa, it kā tā kliegtu pāri laukam:

«Ā, tā esat jūs! Cauri, cauri! Nāciet šū', istabā. Mēs patlaban brucinam veļu, un tad ar' neganti kūp.»

Cauri kustīgajiem garaiņu tvaikiem skrēja Ziediņa kundze. Noslaucīja ar priekšauta stūri koka krēslu un pasniedza Vaidai.

«Es jau tūlīt domāju, ka jūs nāksit mūs redzēt,» teica Irma.

«Kādēļ jūs tā domājat?»

«Tādēļ, ka jūs man patīkat,» Irma paskaidroja.

«Jūs to lietu ņemat īsi.»

Bet Irma jau bij aiz durvīm.

«Vai Die', jaunkundze, nesauciet tak to skuķi par jūs! Tas tik nu vēl trūka. — Un neņemiet ļaunā, ka mums šodien tāda suta: taisni iekrita tā veļa.»

«Darba dēļ jau nav jāatvainojas, Ziediņa kundze.»

«Nesauciet nu arī mani par kundzi. Man kauns. Kad Ziedene paliktu par kundzi, tad tik būtu joks.»

Un viņa sirsniģi iesmējās.

«Kur jūsu citi bērni?»

«Irma jau izskrēja, tūlīt šos savāks. Tad redzēsit to kuģa lādiņu.»

«Puikas vai meitenes?»

«Tik jau ir tās meitenes kā Irma. Kad atnāca pirmā, vīrs bēdājās: dēla vajadzēja, dēla vajadzēja! Bet es tik saku: pagaidi vien! Un tā arī bij. Sanāca kā karaspēks.»

«Pagrabdzīvoklis nu bērniem labs nava.»

«Pateicam Dievam, ka tāds ir. Vai jūs domājat, ka mani kāds saimnieks laidīs ar šito lādiņu citiem uz galvas? Un kur citur ļaus veļu mazgāt, ja ne pagrabā? Bet tā mana maize. Man ir četras labas ģimenes. Tām strādāju. Paldies Dievam. — Vecāko puiku nodevu pie meistara, divi iet skolā, bet tie četri mazie vēl mājā.»

Trepēs ribēja kā pērkona grāviens.

Tur nāca Irma ar saviem brāļiem.

«Tas ir Artūrs, šis Jānītis, tas Pēterītis un mazo sauc Andrēju,» iepazīstināja Irma. «Artūram un Pēterītim vajaga zābaku.»

«Man ar', man ar',» kļiedza Jānītis un Andrējs reizē.

«Jums nē, jūs dabūsiet vecos, un ne vārda vairāk. Vai tad dāmām ir zābaku kalni, un jūs vien tik tie gribētāji? Vajaga prast kaunu,» noteica Irma.

Vaida pierakstīja zābakus.

«Jā, ko tad es dabūšu? Ja citi zēni dabū, tad man ar' vajag ko dabūt,» žēlojās Jānītis.

«Man ar' vajag,» atbalsoja Andrējs.

«Jūs dabūsit... Nu ko viņi var dabūt?»

Irma griezās pie Vaidas.

«Ko tad jūs abi gribat?» Vaida uzrunāja mazos.

«Es gribu tādus ratus, kas skrien paši no sevis. Tā kā Valdovsku Žanim,» ātri vēlējās Jānītis.

«Es ar gribu —» piekrita jau Andrējs, bet tad pēkšņi apdomājās — «nē, es negribu gaisa ratus, es gribu tādu tauri kā pašarniekam. Pieraksti!»

Vaida rakstīja.

«Skaties! Viņam vajaga tādas taures kā pašarniekam,» smējās māte, uzsizdama abām rokām uz ceļgaliem. Viņa vispārīgi izturējās šai prasību lietā gluži neitrāli un noskatījās uz to kā uz kādu interesantu spēli.

«Nerunā tādas mulķības,» Irma apsauca mazo. «Kur lai dāmiņa ņem pašarnieku tauri?»

«Gluži tādu gan nevarēšu dabūt. Vai nevar mazāku?» Vaida kaulējās.

«Labs ir,» mazais, brīdi padomājis, piekrita, «bet tu tikai pieraksti.»

«Un nu marš! Laukā! Jūs vairs še neesat vajadzīgi!» komandēja Irma.

«Nē, pagaid. Mums vēl kā vajaga. Es izdomāšu,» Jānītis lūdzās.

«Klausait Irmu! Prom!» meitene sauca un kā ar rokas mājienu izslaucīja zēnus no istabas.

«Redziet: tāda man ir tā skuķe: «Klausait Irmu!» Un šie klausā. Bet es varu teikt no rīta līdz vakaram: klausait mammu, bet vai jūs domājat, šie resgaļi cels ausis? Nekā!»

Jā, Irma še bij tā noteicēja. Tas bij visiem skaidrs.

Pie Lonijas Zaldes salasījās dāmas, lai nodotu aprēķinus par karoga svētkiem. Karogu svētki bij «Aizmugures» sarikota līdzekļu vākšanas diena, kas bij tā saviļņojusi latviešu sabiedrības dāmu pasauli, ka neviena negribēja palikt mājās un tā izrādīties par mazāk patriotisku, mazāk spējīgu vai arī mazāk elegantu. Sacenšanās bij liela netikvien tualetēs, bet arī darbā, cik vien ba-

gātu katra spēja vilkt lomu, un pie iecirkņu patronesēm visu dienu dunēja kā bišu stropi: pilnā mājās, tukšu prom. Vēl tagad par tiem turpinājās pacilātība un priecīgas pārrunas.

«Labi tas iekrita, ka pāris dienu priekš tam bij ieņemta Ļvova. Avīzes pūta bazūnēm vien: Uzvara, uzvara! — Un sajūsma nāca mums par labu,» teica Lonija.

Žena smējās ielīksmota.

«Bet vai zini» — un viņas jau bij pārgājušas uz «tu» — «vai zini, kā man gāja? Redzu: ormanī brauc bagāts žīds un grib mums izbēgt. Viņi jau no mums bēga visi šie «sveštautieši», kā velni no krusta. Bet man tik pietiek redzēt: karodziņa pie krūtīm nav. Nu pagaidi! Kā šis pašlaik grib laist gašām, es uz kāpšļiem: «Lūdzu ziedot!» Šis, pagāns, ormani neapstāda, bet es turos: «Lūdzu, lūdzu, bez karodziņa jūs nelaidīšu!» Velk tad arī laukā maku kā svinu, bet es skatos uz pirkstiem; vara gabalu tu man nemeklēsi! Un nemeklēja ar'. Kā krampis būtu iemeties pirkstos, bet lielos sudrabus meklē gan.»

«Malacis tu esi!»

«Tas vēl nav viss. Pēcpusdienā nostājos uz Kaļķu ielas, pašā dzīvākā kustībā, un ko es redzu? Nāk mans žīds. Es šim klāt: lūdzu ziedot! «Bet es tokš, man tokš jau ir viens karogs!» viņš liek roku uz sirds. «Jā, jums tik viens karogs, bet mums ir septiņi sabiedrotie.»

«Un ko šis?» jautāja Lonija.

«Atpirkās no visiem septiņiem.»

«Tad tu viņam „uztaisīji acis”,» sausi konstatēja Edīte.

«Nu ko tad!» smējās Žena koķeti, itkā «acu uztaisīšana» būtu parasta lieta.

Ienāca Vaida. Viņa bij bāla un uztraukta. Klusi viņa paspieda roku.

«Nu kas tad ir? Šitāds bērņ vaidziņš!» Lonija žēloja smaidīga.

«Ak Dievs, ko es nupat redzēju!»

«Nu ko tad? Ko tad?»

«Ievainotos! Pilnu platformas auto. Tajā bij varbūt kādu divdesmit cilvēku. Citam pārsieta galva, citam kāja, citam roka, cits līdz pusei satīts pārsienamos.»

«Bet vai jūs to tikai redzat pirmo reiz? Tā jau tagad tos pāravadā uz citām slimnīcām. Lielākā daļa no tiem

jau pēc pāra nedēļām atkal stāsies frontē,» paskaidroja Žena.

«Vai arī šoreiz viņus apsēda publika?» jautāja Edīte.

«Jā. Papriekšu es nekā cita neredzēju, kā tikai ļaužu pūli. Saucienus. Urrā! Slava varoņiem! Lai dzīvo armija! No visām pusēm skrien ļaudis ar puķēm, augļiem, papirosiem, grāmatām, avizēm. Un tad tikai redzu, ka apstādināts auto ar ievainotiem, ka ļaudis drūzmējas ap viņiem, ka auto pildās jau līdz malām ar puķēm un balvām.»

«Jā, jā, tā tagad visi dara! Es arī aizvakar visu savu naudu izdevu par puķēm ievainotiem. Tas ir skaisti. Tā ir sajūsma,» teica Žena.

«Sajūsma? Bet viņi? Tik bāli, skumji, dažs it kā rūgtuma pilns. Es domāju: ļaudīm vajadzētu atturēties tos aprūtināt.»

«Jūs iedomājaties to, kā pavisam nav. Nedrīkst skatīties tik sentimentāli kaŗa laikā,» teica Lonija, mīļi smaidīdama.

«Bez šaubām, bez šaubām,» piekrita Žena.

«Es esmu viens prātis ar Vaidu. Šī sajūsma man tiešām šķiet netaktiska un lēta. Mēs vainagojam upurus, bet kāda mums tiesība tos upurēt un vainagot?» teica Edīte.

Lonija sakustējās nepacietīgi.

«Bērnī, bērni, tā tik tāda neauglīga izrunāšanās. Vai mēs taisām kaŗu un gribam ievainotos? Vai mēs varam to novērst? Kāda mums tur atbildība?»

«Tā jau ir tā lieta, ka mēs netiekam vaļā no tādas atbildības sajūtas. Tādēļ jau mēs mokāmies un ciešam. Un vai esam vainīgi, vai nevainīgi, tas te nav no svara. Tā ir cilvēces kopsajūta.»

«Beidziet, Vaida, beidziet, tik jaunām lūpām nepiestāv tāda filozofija.»

Tai acumirkļi salonā kāds piesita akordus. Skaņas izskrēja kā kaŗapulks varonīgā maršā.

«Kas tur spēlē marseļēzi?» Lonija iesaucās.

«Tā tikai var būt Līvijs Saika,» atbildēja Žena un atrāva durvis.

Pie klavierēm redzēja Līvijas lepno, pārgalvīgi atmesto galvu. Viņa dziedāja līdz: «Allons enfants de la patrie.

«Tas ir tas labākais, ka tagad ne gorodovojs, ne velns mums nevar noliegt dziedāt marseļēzi, jo viņa ir mūsu sabiedrībā,» viņa noteica, kad bij beigusi spēlēt.

Visi sasveicinājās. Līviņa bija atnākusi ar diviem jauniem virsniekiem. Viens bij Vilis Bērzkalns, Lonijas attāls radnieks, uzaudzis Krievijā un tikai ar kaŗa sākumu ieradies Rīgā, kur tūlīt stājies sakarā ar radniecīgām dzimtām; otrs bij pārkrievojies somš, kuŗu tagad bieŗi redzēja Līviņas pavadoņībā.

«Nikolajs Hanikenens,» iepazīstināja Bērzkalns.

«Bezgala aplaimots, cienītā,» klanījās somš. «Daudz par jums jau stāstīja man draugs, Loni Janovna! Brīnišķi skanīgs vārds.»

«To pašu jūs man arī teicāt!» Līviņa sauca no klavierēm.

«Un vai es meloju, Līvi Janovna?» Viņš jau bij atkal pie viņas. «Jūs jau esat kā māsas, un tomēr tik dažādas. Brīnišķa zeme, brīnišķas sievietes! Vai es nedrīkstu to sacīt?»

«Kādēļ nē? To nekad nedzird par daudz,» Līviņa smējās. «Bet jūsmot tomēr nevajaga.»

«Jūsmot vajaga. Bet tad tikai par vienu vienīgu. Vai ne tā, Līvi Janovna?»

«Nezinu. Tā ir garšas lieta.»

Līviņa spēlēja tālāk.

Hanikenens noliecās pār klavierēm un neizlaida spēlētāju no acīm.

«Bet tā tak nevar,» Līviņa pietvīkdama piecēlās un aizgāja pie loga. Somš tai sekoja. Viņiem abiem bij nebeidzamas runas ko runāt.

Lonija ar saviem viesiem sasēdās grupā.

Otrā zāles stūrī sēdēja divas dāmas no «Aizmugures» un skaitīja un skaitīja, nevarēdamas savest kārtībā savus norēķinus par karogu dienu.

Atskanēja zvans.

«Tas būs Gauts,» domāja Lonija un piecēlās. Viņai līdz Vaida, kas gribēja uz mājām.

Atnācējs nebij Gauts, bet gleznotājs Rūdolfs Leja. Lonija izrādīja skaļu prieku.

«Liels gods! Liels gods! Jūs jau nākat, kā laimes sūtīti!»

Gleznotājs bij nevaļīgs.

«Jums viesi? Tad es nemaz neiešu iekšā. Gribēju tikai pāra vārdus parunāt ar Richardu. Viņš lūdzis, lai pieņākot.»

«Projām jau es jūs nelaidīšu,» kundze lielījās.

Leja noskūpstīja pa otram lāgam Lonijas roku un izņēma pulksteni.

«Nevaru. Diemžēl nevaru. Nosolījos aiziet sievai pakaļ un biju to galīgi piemirsis. Nostrādāju līdz novakarēm. Nu jāskrej pa kaklu, pa galvu, lai varētu tur tai viņas ciemā pasērst ar to kopā kādu pusstundu. Citādi, redzat, viņa man ņem ļaunā.»

«Meistar, meistar, jūs darāt mani galīgi nelaimīgu!» Lonija likās būt izmisusi.

Leja pagriezās pret durvīm.

«Ziniet, uz jūsu trepēm man pagāja gaŗām cilvēks, kas izlikās tik bezgalīgi pazīstams, ka būtu viņu uzrunājis, ja nezīnātu, ka tas ir simtām jūdžu tālu.»

«Kā sauc to cilvēku?»

«Tas, kas man pagāja gaŗām bij tik līdzīgs Gautam —»

«Nu tad tak viņš ir bijis! Es viņu gaidu.»

«Arnoldu Gautu?»

«Jā, jā, es viņu gaidu. Un uz trepēm ir tik tumšs, ka viņš ir uzmaldījies pāra stāvus augstāk.»

Leja atrāva durvis.

«Hallo! Hallo! Šurp! Še ir tā vieta!» viņš iekliedza trepju telpā.

No augšas nāca elastīgi soļi. Plecīgs stāvs iestājās gaismas četrstūrī.

«Gauts! Nudien Gauts! Mīļais draugs! Mīļais draugs! Vecais kaŗa biedrs!»

Leja satvēra svešo pie abām rokām, ievilka to iekšā, sapurināja pie pleciem tā, ka tam pelēkā platmale novēlās zemē, tad apskāva to cieši, ilgā skūpstā.

Gauts atsvabinājās, smaidošs, bet vēss un atturīgs.

«Atļauj man tak papriekš apsveicināties ar dāmām!»

Godbijīgi noliecās pār Lonijas roku, atvainodamies, ka nākot tik vēlu, tad paklanījās Vaidai, kas klusi stāvēja, priecēdamās par abu draugu atkalredzēšanās skatu.

«Un tu Latvijā? Rīgā? Vai jau ilgi?»

Leja nevarēja attapties.

«Jau vairāk kā nedēļu.»

«Nu cik ilgi paliksi?»

«Nenoteikti.»

«Un pie manis? Kā tas var būt, ka nebiji pie manis?»

«Gribēju, gribēju, bet nevarēju. Neiznāca. Tomēr aiziešu katrā ziņā.»

«Tik nenoteikta atbilde mani neapmierina. Saki, kad?»

«Nu teiksim rīt, nē, parīt, ap septiņiem. Vai tev tas pa prātam?»

Pieņemu. Pasaukšu vēl vecus draugus, un tad svinēsim atkalredzēšanās svētkus. Jūs arī būsit ar Richardu, Lonijas kundze. Un arī jūs lūdzu,» Leja teica, sniegdams Vaidai roku un tā reizē iepazīdamies un aicinādamus.

«Vai tiešām jūs aicināt arī mani?»

Jaunā meitene pietvika, aplaimota no tā siltuma, ko izstaroja mākslinieka personība.

«Kādēļ jūs šaubāties?» tas vaicāja.

«Tādēļ, ka es nekas neesmu. Man nav talanta.»

«Jaunības talants jums ir. Vai tas pa jokam?»

«Tas gan mazinās ar katru dienu,» smējās Gauts.

«Tādēļ izmantošim viņa pilnvērtību. Es jūs gaidu katrā ziņā. Nāksit?»

«Protams, ka nāksu. Kā es varētu laist garām neizmantotu tik retu laimes gadījumu,» atteica Vaida.

«Kas še tā trokšņo?»

Salona durvīs iestājās Zalde, bet viņam caur padusi izslidēja Žena, priecīgi pārsteigta par Gautu, gandrīz tam rokās ielidoja.

«Beidzot, beidzot! Ak, kā mēs jūs gaidījām!»

«Bezgala aizņemts, cienītā jaun kundze, tomēr tik daudz daiļumam nevarēju pretī atturēties. Lai arī uz pāra mirkliem, bet bij jānāk.»

Lonija lūdza viesus savā buduārā, jo salonā abas dāmas vēl arvien skaitīja savus rēķinus.

«Ko tu man gribēji teikt?» jautāja Leja, kad viņi bij palikuši vieni.

«Nāc šu' es tev ko parādišu,» Zalde paņēma gleznotāju zem elkoņa, smaidīdams ievēda to salonā un rādīja uz sienām:

«Ko tu tur redzi?»

«Es redzu debešķīgas sienas. Tukšas! Tur var piekārt krietni daudz gleznu.»

«Un kad sienas ir tukšas, kā nopelns tad tas būtu?»

«Atceros. Te visur karājās mēnesnīcas ar ūdenskritumiem un mīlas pārišiem platos zelta rāmjos.»

«Tās bij pieskaņotas iekārtai.»

«Un tu liki tās noņemt?»

«Lai dotu vietu latvju mākslinieku gleznām. Vari iedomāties, ka mana cīņa nebij viegla. Bet kaut ko vajaga darīt tēvijai labā, kad citi priekš mums kaņķ.»

«Nu, tas arī ir varoņdarbs,» smējās gleznotājs.

«Nevar cilvēks dzīvot no maizes vien,» Zalde teica stingri.

«Lai Lonija ierobežojas drusku ar savām tualetēm, tad mēs varam pirkt katru mēnesi gleznu. Nu tu saproti, kādēļ es tevi gaidīju. Tu šē būsi pirmais. Tikai nezinu, kā būs ar Loniju. Viņa grib tavu «Afrodīti», bet es «Zemgaļu kauju». Tā ir tagad tik laikmetīga un ierosinoša. Ko tu domā?»

Piepēšā atcerē nobijies gleznotājs izrāva pulksteni.

«Mans Dievs! Atkal pusstunda pāri. Un sieva gaida pie Hornegiem. Vismaz savas desmit minūtes man tur arī būs jāpaliek. Norunāts, ka es aiziešu tai pakaļ. Ak, velns lai parauj visas šīs saistības! — Bet ko lai dara! Viņi pārķ gleznas, šie ļaudis. — Nu, parīt būsim starp mums pašiem. Tad visu izrunāsim. Sveiks!»

Gleznotājs paspieda Zaldem roku un ātri aizgāja.

Abas labdarīgās dāmas beidzot bij savedušas kārtībā savus norēķinus un gāja. Viņām bij uz vienu pusi.

«Vai nu jūs redzējāt, kādi mums vēl ļaudis,» teica pirmā, lielas paštaisības pilna. «Kaņķ laukos šauj un kauķ, bet šie te runā par gleznām. It kā ar gleznām varētu kādu uzcelt no miroņiem.»

«Nu, nu,» otra atbildēja nomierinādama.

«Nu — nu, jūs sakāt?» uztraucās pirmā. «Ja jūs tā sakāt, tad arī neredzat, ko īsti tagad rāda pasaule. Pasaule rāda, ka daudziem ir pienākušas ar kaņķ īstās dienas. Tā mūsu dāmām? Kā sanāk kopā ar tiem virsniekiem, tā aizmirst ir vakar-, ir rītdienu. Lai nu vēl tādas Ženas, kas tā piepēši iepletušās labā sabiedrībā, nezina kā uzvesties, bet nemaz nebrīnieties, ka drīz redzēsiet arī Līvijai Saikai zobos papirosu. Kā viņa dziedāja marselēzi. Kā tas virsnieks viņu pie klavierēm vai ar acīm apēda!»

«Skaista meitene jau arī ir.»

«Jā, jā, redzēsīt vien, kur paliks mūsu skaistās meitenes. Visa pilsēta pilna šo kaŗa ļaužu, kam tikai acis spīd vien uz laupījumu. Tur dažai labai mātes meitai paklups kāja.»

«Vai nu tik traki būs,» atbildēja otrā, kas nebij ar tādu tālredzību apveltīta.

Viņas gāja kādu laiku klusēdamas. Tad piebilda pirmā.

«Un jūs domājat, tāda Lonija būtu daudz prātīgāka? Nekā. Tās precētās vēl ir otrtik trakas.»

Vēlu vakarā Hanikenens vadīja Līviju mājā. Viņa dzīvoja tuvu pilij, bet pie Puškina bulvāŗa abi jaunieši nogriezās uz Œeizara dārza pusi. Vakars bij mēnešains. Zvaigznes staroja tālas un svešas, it kā savā spoŗumā ierāvušās. Kastaņu pazares vēl bij pilnas dzeltenu lapu, kas nokrita pa vienai tiem zem kājām, spokaini atmirdzēdamas mēnesnīcā. Reti soļi bij dzirdami. Ātri tie aizdipa garām un noslāpa klusumā.

«Pa šo ceļu mēs neejam pirmo reiz?» jautāja Hanikenens.

«Atminējāt. Tas bij to vakaru pēc mūsu pirmās satikšanās.»

«Tas bij arī tāds brīnišķīgs vakars.»

«Jā, lietus straumēm gāza,» Līvija klusi iesmējās. «Tas bij trīs nedēļas atpakaļ.»

«Un priekš šīm trim nedēļām bij laiks, kad mēs nekā nezinājām viens no otra.»

«Tam es negribu ticēt.»

«Arī es nē.»

Kādu laiku viņi gāja klusēdami, it kā tikai savu soļu vienlīdzīgā rakstā klausīdamies. Līvija domāja: Trīs nedēļas! Trīs nedēļas es katru dienu kāpju it kā saules apspīdētā kalnā, kad iepriekš bij aiz manis aizkritušas melnas cietuma durvis. Vai tas nav brīnišķi! Skaļi viņa teica:

«Tā ir reta izdevība pastaigāties šai nomalē tik vēlā laikā. To es citā reizē nekad nevarētu sev atļauties.»

«Un es izpildu slikti savu kavalieŗa pienākumu,» iesaucās Hanikenens, satvēra Līvijas roku un ielika savā elkonī. Vaļā vairs neatlaida. Cieši apskautiem pirkstiem uzspieda karstu skūpstu.

«Paldies!»

«Par ko: paldies?»

«Par katru dienu, ko elpoju Latvijā. Latvija bijāt jūs. Atklāta, sirsnīgā, kultūrāla.»

«Tādu uzslavu neapzinos pelnījusi. Vai mazumu esmu jums rādījusi savu nebēdīgo, atskabargaino dabu.»

«Bet arvienu jūs bijāt skaidra kā avots. Dzidri saskatāma līdz sirds dibenam. Jums arī būtu velti maskoties. Sirds skaidrību nevar aizmaskot. Arī šodien es vēroju, kāda bijāt starp savām draudzenēm. Citas ir citas, bet jūs esat jūs.»

«To, ko sakāt jūs, man nav neviens vēl sacījis.»

Abu vārdi tagad izskanēja patiesi un kā no dziļas versmes.

Viņi bij nonākuši pie dārza.

«Vai iesim iekšā?»

«Iesim.»

Skaistā gobu aleja atvēra viņiem savas varenās, zvaigžņu apmirdzētās arkas. Viņi iegāja tajās kā pazuzdami. Klu-sais diķis, ar zeltaini ierotītu celiņu apkārt, vizēja mēnesnīcā.

«Un vēl ir viena īpašība, kuŗas dēļ es jūs apbrīnoju. Viena gluži nesievišķīga īpašība.»

«Tā būtu?»

«Nekad jūs neesat man jautājusi: No kuŗienes tu nāc? Kas tu esi?»

«Nie sollst du mich befragen,» tikko dzirdot dungoja Līvija, it kā gribēdama viņa vārdiem piešķirt jocīgu nokrāsu.

«Es jau tā domāju, ka mana piezīme jūsos izsauks tikai mūzikālas asociācijas,» soņš teica, ne bez skumjām, kā Līvijai likās.

«Piedodiet!» viņa tūlīt gribēja salabt.

«Man nav ko piedot. Viss, ko jūs sakāt, atbalsojas manī kā sauciens kalnu aizā neskaitāmas reizes. Katru vārdu es saukšu atmiņā un katru mirkli, kad būs — nu, kad būs —» viņš aplūsa.

«Kas viņam ir šovakar? Tāds traģisks!» Līvija domāja un meklēja saskatīt sava pavadoņa seju zem krēslainajām ēnām.

«Kaut kā man tomēr ļoti žēl,» turpināja Hanikenens, «žēl, ka nedabūju redzēt to apkārtni, kuŗā pavadāt savu laiku. Arvien tikai esmu jūs redzējis svešā telpā, ne tajā, ko esat saskaņojusi ar sevi un kam atdevusi daļu no savas būtības.»

«Varbūt jums jau kāds par mani stāstījis, ka man nav māju, tajā nozīmē, kā citi to saprot. Vecāki man agri mira, mantu pārvaldīja aizbildņi, un es dzīvoju pie dažādiem radiem. Katrs rads man gribēja uztiept savu prātu, bet jo vairāk mani spieda, jo es paliku cietāka. Lai dauza mani viņi, es stāvēju ietiepīga kā klints. Tas nevienam nevarēja patikt. Beidzot mani nogādāja pie kādas attālas radnieces, mana tēva tantes. Tai bij plašs dzīvoklis, bet ienākumi pašauri, un viņa priecājās, ka varēja man atdot vienu istabu, un vēlāk, kad biju sasniegusi pilngadību, pat divas. Mēs satikām labi. Manu gribu locīt viņa nemēģināja, labi zinādama, ka to neizvedīs. Man tikai bij jānosolās viens — jo viņa kaut kā jutās par mani atbildīga.»

«Kas tad bij jānosolās?»

«Ka es neviena viņai nezināma cilvēka neuzņemšu pie sevis. Vienreiz gadā, savā dzimšanas dienā, tante sarīko lielas viesības, tad es arī varu ieaicināt, ko es gribu un iepazīstināt viņu ar tām paziņām, kas man gada laikā pienākušas klāt. Šogad viesības būs mazas, pavisam intimas, kaŗa dēļ, bet jūs nāksit, es jūs ielūzdu jau tagad.»

«Paldies, ka mani skaitāt pie saviem intimiem paziņām,» Hanikenens noskūpstīja Līvijas roku, ko tas arvien turēja savā, «bet kad tas būs?»

«Jaunnedēļ. Bet es negribu jums vēl noteikt dienu, jo —» viņa aplkusa.

«Nu ko, ko?» pavadonis gribēja zināt.

«Es ceru, ka mēs līdz tam laikam vēl tiksimies. Daudz, daudz reiz.»

Hanikenens atsvabināja viņas roku no sava elkoņa un piespieda to pie krūtīm.

«Līvi, dārgā, man jums kas jāsaka. Tam vairs nebūs laika. Rīt — es aizbraucu.»

«Uz kurieni?» Līvija iesaucās.

«Uz Galicijas fronti. Pavēle pienāca šorit.»

Līviņa izrāva tam abas rokas, paskatījās viņā acīm, kuņģis spulgojās šausmas, atstreipuloja tad pāra soļu atpakaļ, kā izmisumā atmeta galvu, tad ļāva tai iekrist sakrampētos pirkstos. Par daudz ātri tas nāca, par daudz šausmīgi izklausījās.

Galicijas fronte! Kaŗš! Nāve! Tas viss bija pasaulē, bet viņa to bij aizmirsusi.

Hanikenens piegāja tuvu, saņēma viņas rokas. Vilka to sev klāt. Neatvairāmi padevās slaidais augums, gaišā galva noslīdēja tam uz krūtīm.

Viņš pacēla pret savām acīm asarām noplūdušo seju.

«Līvi! Es ticēju, cerēju, zināju — un tomēr nezināju,» gaviļēja jaunais vīrietis.

«Tu mīli mani?»

Dziļām piepēšām elsām pilnīgi atklādama savas sirds noslēpumu, jaunā meitene apviņa rokas savam pavadonim ap kaklu, un viņš apraka viņas sāpēs smeldzošo muti ilgā skūpstā.

Kādu laiku mēnesnīcas pieplūdušais diķis atmirgoja viņu abu ēnas kā nekustīgu dubultstatuju uz rudenīgās nakts noslēpumainā dārza fona. Beidzot Līviņa čukstēja: «Iesim mājā!»

Cieši apskāvušies, ne vārda nerunādami, viņi gāja; viņu soļi vienā rakstā, viņu asinis vienā ritumā. Pie savas mājas durvīm Līviņa pasniedza atslēgu. Hanikenens klusi atslēdza.

«Līvij?»

«Nāc!»

«Līvij! Varbūt es nekad vairs nenākšu atpakaļ,» viņš to atturēja.

«Es tā esmu, kas tevi aicina, es. Nāc!»

Kad viņi bij uzkāpuši pa tumšām trepēm, izgājuši cauri kādai telpai, Līviņa palaida vaļā viņa roku un uzgrieza elektrību. Zeltainā gaismā atmirdza gaiša, mājīga mītne.

Nu viņa vairs to neaicināja tuvāk, nelūdza piesēsties, pat nerunāja ar viņu. Rīkojās tā, it kā viņa tur nemaz nebūtu, iziedama otrā telpā pārmainīt apģērbu, ienāk-dama atpakaļ un šur tur novietodama kādu izsvaidītu lietu. Tad piesēdās pie klavierēm un sāka spēlēt.

Godbijīgi, kā svētnīcā Hanikenens nosēdās uz kušetes stūŗa. Netraucēti gāja viņa skati no lietas uz lietu, un

viņš nolasīja istabas iekārtu kā interesantu rakstu. Visur bija patīkami kontrasti, kas atpūtināja acis. Gaišās lietas stāvēja uz sulīgām krāsām piesātināta paklāja. Tumšā kaktā bij galds ar puķu vāzi kā spilgts krāsu plankums. Dīvāna spilvenos vēl it kā jūtams bij jaunā auguma iespaidums. Uz galda atšķirta grāmata. Pāri krēslam šalle, ko tas bij redzējis ap Līvijas pleciem. Grāmatu skapī vieta, kur grāmatas bij sakritušas guļus. Tur bij pieskārusies viņas roka, kādu izņemot. Viss viņu reibināja. Viņš iespieda to atmiņā kā rāmī — savu turpmāko dienu sapņiem.

Līvija spēlēja. Hanikenens klusi piegāja un atspiedās uz instrumenta viņai pretī tā, kā tas jau vienreiz šovakar bij stāvējis. Skaņas likās liesmojam zem viņas pirkstiem, tāpat viņas augums, viņas acis, kas gremdējās divās citās acīs. Un simtkārt viņas likās apliecinām: «Es tevi mīlu! Es tevi mīlu! Es esmu tava!»

Piepēši viņa beidza ar skaļu uzvarošu akordu. Viņas rokas noslīga klēpī kā nogurušas. Klusu, klusu bij telpā.

Viņš stāvēja tai aiz muguras. Pacēla viņas galvu. Un nekas viņam nebij ko sacīt, kā tas viens jautājums:

«Līvij?»

Un tāpat, kā pirmīt dārzā, visa sevi atvērdamās, visa sevi atdodamās, viņa čukstēja: «Jā, jā, jā!»

Hanikenens pacēla to rokās, guldīdams pie sirds.

Drusku nedroši, ar bažām, ka atnākusi varbūt par agru, Vaida, taisni pulkstens septiņos, piezvanīja pie Lejām.

Atvēra pati kundze.

Vaida nosauca savu vārdu.

Jā, jā, viņa jau zinot.

«Esiet tik laba. Kāpiet augšā pie Rūda. Viņš ir darbnīcā.»

«Bet vai es viņa netraucēšu?»

«Nu, es domāju: ja viņš ir ieaicinājis viesus, tad viņš tos arī gaida. Kāpiet bez bēdu. — Bez tam es jūs šē nemaz vēl nevaru lietot,» viņa piebilda smaidīdama.

Pa spirālveidīgu koka trepīti Vaida kāpa uz darbnīcu. Trepīte drusku čīkstēja, šaurās durtiņas drusku čīkstēja, bet gleznotājs, kas sēdēja pašā telpas vidū, stafelejas priekšā, likās, nebij nekā dzirdējis.

Vaidai tas bij pa prātam. Viņa stāvēja klusu un padevās iespaidam, kādu atstāja šī telpa. Viņa nekad vēl nebij bijusi mākslinieka darbnīcā, un viss viņu interesēja. Tā šē bij jumta telpa ar daudzām nišām un iedobumiem. Sienas bij piekrautas lieliem papes gabaliem, rāmjos iestieptiem audekliem, gatavām un negatavām gleznām. Dziestošā vakargaisma maigi plūda no stikla jumta, kas vietām bij aizklāts ziliem audekla priekškariem. Tā pildīja darbnīcu ar tādu svinīgu, it kā absolūta klusuma, liela miera un atšķirtības sajūtu. Vaida izjuta stipras personības tuvumu. Tas vīrs, kas tur baltā ķitelī sēdēja darbā nogrimis, bija ar stipru roku un asu gribu pats savu dzīvi cēlis. Viņš bija netikvien ievērojams gleznotājs, bet arī ģeniāls dzīves mākslinieks. Vaida sajuta pret viņu to dziļo cienību, ko tikai krietna jaunatne var sajust pret garīgu pārākumu.

«Lūdzu atsēsties dibenā, uz dīvāna, un mazliet paciesties. Gribu vēl notvert pāra dziestošos toņus,» Leja pameta skatu uz durvīm, kā Vaidai likās, dusmīgu, pieri sarauktu skatu.

Tā tad viņš tomēr bij dzirdējis to ienākam.

Dibens bij visādu lietu pilns. Tur bij šķēpi, kaŗa cirvji un citi dažādi senlaiku ieroči, tāds milzīgs, veclaicīgs krēsls augstu stāvu zveltni, brīnišķa kokgriezuma, dievlūdžēju pulsts ar zilonkaula krucifiksu un rožukroni un vēl daŗa reta lieta ar lielu māksliniecisku vērtību. Dīvāns gan plats un ērts, kā noslēpies, stāvēja pie sienas, jo kalpoja tikai ikdienišķām vajadzībām.

Mākslinieks meta mieru. Pretējā kaktā novilcis balto ķiteli un rokas mazgādams, runāja:

«Atvainojiet, ka lieku tik ilgi gaidīt. Tūlīt būšu gatavs.»

«Es lūdzu atvainot. Atnācu par agru. Kam man vajadzēja tai būt, kas jūs traucē darbā, kam man vajadzēja atnākt nelaikā.»

«Nelaikā, nelaikā,» rūca Leja. «Kuŗš tad nu nenāk nelaikā, kad esi patlaban pie darba! Un pie darba esi arvienu. Ja tā skatās, tad jau nevarētu ne ar vienu saieties. — Tā, nu tagad jāapskatās tas ciemiņš.»

Viņš nu arī to apskatījis pazina. Priecīgs smaids pārli-doja viņa seju.

«Ak jūs tā esat! Nu, tas ir jauki! — Jā, ko tad es gri-
bēju? — Jā, tiesa, tiesa! Man vajaga jūsu sejiņas. Tā ir
tāda sejiņa, ko meklēdams nevar atrast. Vai jūs pozēsiet
man vienu acumirkli?»

Vaida pietvīka.

«Ja es jums varu ar to darīt prieku —»

lēja nosēdināja viņu gaismā.

«Lūdzu, lūdzu, operācija nebūs sāpīga,» viņš jokoja,
meklēdams zīmēšanas piederumus, «un labā sabiedrībā
arī es jūs ievēdīšu. Ko jūs domājat par Hēbi Olimpa dzi-
rās? — Nē, tas neder: priekš tās jums ir par daudz — par
daudz garīguma. Es jūs likšu starp mūsu pašu ļaudīm:
Saules ilgās. Motīvs vecu vecais: «Teku, teku, nepanāku.»
Rudens druva. Nogrimst it kā apakšzemes tumsā. Saule
riet aiz kalna. Un rieta atspīdumā sejas, sejas. Gadu
simtņu tautas ilgas. Jūs gribat būt starp viņām? Likšu
jūs pašā priekšā.»

«Vai jūs strādājat pie šādas gleznas?»

«Nē, šī pēdējā man tikko iekrita prātā. Jūsu seja mani
iedvesmoja, nupat, kamēr jūs skicēju. Ne par velti es pie
pirmās satikšanās nojaudu, ka jūs piederat pie tiem lai-
mīgiem cilvēkiem, kas citiem nes svētību.»

«Bet jūs mani tak liksiet starp tiem nabadziņiem, kas
paši tikai ilgojas un gaida svētības.»

«Tie jau ir tie paši, kas dod. Viņi ir kā dievišķa kvēlo-
juma rezervuāri un nebeidz ilgoties un sevi pildīt, lai būtu
arvien ko dot un sevi tukšot. Jūs arī būsiēt tāda,» teica
gleznotājs, kamēr viņa acs nemitīgi pētīja jaunās meitenes
pantus un roka tos čakli skicēja uz papīra.

«Es nezīnu, vai tā ir, kā jūs sakāt, bet labi to no jums
dzirdēt,» Vaida teica silti.

Atkal jau čīkstēja trepes. Gleznotājs ieklausījās.

«To mēs viņiem vis nerādīsim,» viņš teica un noslēpa
skici.

Ienāca Lonija. Sasveicinājās.

«Nu, meistar, vai mana glezna gatava?»

«Jā, es arvien vēl nezīnu, pie kuŗas jūs gribat palikt?»

«Es ņemšu «Afrodīti», lai Riči ņem, ja viņš grib, savu
«Zemgaļu kauju».

«Man jau tur nekas nebūtu pretī, bet — vai tikai jūs to
izvedīsiet cauri? Kā tas tagad sāk, mums par prieku,

ieviesties, jūs gribēsiet tak iegādāties tādu mazu kolekciiju, arī no citiem māksliniekiem, un divas gabalas no manis vien tā tad nepirksiet.»

«Tā jau ir tā nelaime, ka ar Richardu netiek ne no vietas,» kundze skaitās. Pavisam citi ļaudis nāk un man pārmet, ka mums nav vēl nevienas latvju mākslinieka gleznas. Bet viņš nevar izšķirties. Vai zināt: man nu ir apnikusi tā flegma. Es palikšu pie «Afrodītes», un viņš lai dara, ko grib.»

Mākslinieka kundzes pavadīti uznāca darbnīcā Richards Zalde, rakstnieks Vaivars un tirgotājs Senvagars ar kundzi. Senvagars un Vaivars bij tie vecie «kaŗa biedri», kuŗus Leja bij solījis šovakar ieaicināt, lai kopā ar Gautu atcerētos senēji pavadītos jaunības laikus. Vaivars pie Lejām bij bieži sastopams viesis, jo jaunības sirsnīgās attiecības bija vēl padziļinājušās vīra gados, bet Senvagaru ieaicināja tikai šādās gadījuma reizēs. Jaunības draugi respektēja viens otru, bet viņu dzīves gaitas bij izšķīrušās pretējos virzienos. Pēdējā laikā, turībai pieaugot, arī Senvagars sāka pirkt gleznas un tajā nolūkā bij pāŗa reizes ieradies darbnīcā. Ar sievu tas še bij pirmo reiz. Tā bij ieaicināta uz Lejas kundzes priekšlikumu, kuŗa ar smalku prasmi zināja ievadīt attiecības un uzturēt sava vīra mākslinieciskai darbībai izdevīgu paziŗanos.

«Nu, ko nenāk vēl tavs Gauts?» jautāja Lejas kundze, «domāju, ka viņam kā vakareiropietīm vajadzēja zināt būt precīzam.»

«Cik tad jau ir pulkstenis?» jautāja Leja.

«Drīz būs astoņi. Un septiņos tu viņu aicināji.»

«Tad viņš varēja nokavēt augstākais ceturtdaļstundu.»

«Viņu būs aizturējusi kāda galanta avantūra,» smaidīja Senvagars.

«To pilnīgi var pieņemt. Tai īsajā laikā, ko viņš te maisās pa Rīgu, viņš paspējis alarmēt visas skaistās sievietes,» piebilda Zalde.

«Viņš tak nav tevi izsitis no kādas pozīcijas?» līdzjūtīgi iejautājās Leja, komisku žestu aizklādams sev muti, it kā baidīdamies Lonijas.

«Tā ir viltus slava, kas izpausta par manu Riči. Ar tādu flegmu nevar lauzt sirdis,» teica Lonija, sēdēdama

katoļu baznīcas koņa krēslā, rokas pārlaidusi pār augsto atzveltni. Zem violetā zīda, kas iegulās brūnajā kokā kā silts vilnis, šūpojās viņas graciozā kāja zelta brokāta kurpīte. Viņa milēja šo drusku izlaidīgo kustību, kas tai atļāva parādīt tiklab savu grāciju, kā arī arvien svaigo eleganci.

«Klausieties, tas ir ko vērts: Pālieciet vēl mazlietiņ šajā pozē. Es jūs skicēšu, kā —»

«Nekā tu vairs nedarīsi, Rūdi, mēs iesim tūlīt apakšā,» pārtrauca gleznotāju viņa sieva.

Sulīgi zvanīgs gonga sitiens uzplūda no apakšas, ilgi izskanēdams telpā.

«Dzi', vakariņas jau gatavas. Lūdzu, iesim!»

Viņa piecēlās, laipnu rokas mājienu aicinādama viesus.

«Ceturtdaļstundu mēs vēl gaidīsim,» kaulējās Leja.

«To es pielaižu. Bet tad gaidīsim apakšā.»

Ne mazāk interesanta par darbnīcu bij gleznotāja dzīvojamā telpa. Nekā konvencionāla, visur parastā. Iekārta bij tikai ar lietderības nolūku, no gluži vienkārša koka, kam nebij uzspiests nekāds pretrunīgs izgreznojums. Tā deva tumšo pamattoni, bet gaišā, mākslinieciska priekā pilnā ornāmentika izpaudās daudzajos paklājos, segās, spilvenos un keramikā uz bufetes un uz plauktiem. Šai telpas izgreznojumā bij harmoniski saskaņota divu nāciju kultūra, jo Lejas kundze bij ziemeļniece.

Ceturtdaļstunda bij novilcināta. Lejas kundze vairs ilgāk negaidīja. Ēdiens varēja atdzist.

Viesi grupējās ap galdu. Lejas kungs ar kundzi katrā galā. Tad dāmas: Lonija, Senvagara kundze un Vaida. Kungi tām pretī.

Galds bij istabas kaktā. Tam apkārt ozola soli augstu, zīmzētu zveltni. Leja nodzēsa griestu ugunis un atstāja tikai spīdekli, kas no kakta leņķa ar izliektu turekli liecās pār galdu. Apgaismotais kakti visus apņēma ar mājīgu tuvību.

Senvagara kundze bij laimīga, ka varēja mājas mātei teikt pārā glaimīgas piezīmes par galda dekorējumu un garšīgi sagatavotiem ēdieniem. Lonija cieta klusu, bet viņai bij ko brīnīties. Kā varēja iedrošināties uzņemt viesus ar šiem vienkāršajiem ēdieniem! Viņa to nesa-

prata, jo viņas galds arvien lūza no izmeklētiem gardumiem. Un tomēr viņai reti izdevās sagādāt viesiem kādu pārsteigumu.

Bet šē bij katrs ēdiens pārsteigums, pagatavots ar īpatnēju gaumi un māku. Ja galds atspoguļoja mājas mātes veiksmi, labu gaumi un arī kultūru, tad šē viņa bij.

«Kaut kam jau nu vajadzēja būt, kas piesaistīja Leju šai svešniecei,» domāja Lonija.

Gaisma rotāja ap dažādi frizētām dāmu galvām. Vaida sēdēja Lejam vistuvāk, un viņš bieži ar labpatiku pār-laida skatu jaunavas kastaņzeltainam matu mirdzumam un ieskatījās arī zilo acu siltumā. Senvagara kundzes un Lonijas galvas atzaigoja Zemgales kviešu briedumu, bet Lejas kundze bij gaiša kā ziemeļzemju zeltainie bērzi pavasarī. Viņa bij stalta, sievišķi pilnām, gandrīz rūbensiskām formām, kuras ne vienreiz vien ideālā skaistumā bij atveidojis gleznotājs. Runāja, ka viņai neesot dzel-mainu jūtu, dedzinoša temperāmenta, bet varbūt taisni tāda dzīves biedra vajadzēja nemierīgajam mākslinieka garam. Viņa bij sievišķīgi lēnīga, sevī dusoša. Viņas prestižu ne mazumu cēla arī tas, ka tai nekad nedarija galvas sāpes tāds piepeši vīra pieteikts draugu pulciņš kā šovakar. Brīvas tautas atvase un daudzu dzimtu kultūras mantiniece, viņa respektēja arī citu brīvību. Un arī tas, ka tā bij pieņēmusi vīra tautu par savu, radīja tai daudz cienītāju un piekritēju.

«Un tas Gauts tomēr neatnāca. Nu mēs šē sēdam un dzīpojam kā kāzās bez brūtgāna,» žēlojās Leja.

«Kādēļ tu domā, ka Gautam vajadzēja katrā ziņā atnākt?» jautāja Senvagars.

«Bet, cilvēks, viņš tak tā nosolījās!»

«Bet vai Gauts pieder pie tiem, kas tur vārdu?»

«Vai zini, to es nemāku sacīt,» Leja teica padomājis. Visi smējās.

«Nē, tiešām. Par to, ka viņa dzīve ir personīgas dabas, man jāatzīstas, es nekā nezīnu.»

«Tas ir tiesa. Visu personīgo viņš prata noslēpt kā roku cimdā,» teica Vaivars.

«No manis viņš to noslēpt nevarēja,» smaidīdams piebilda Senvagars.

«Tas pierāda tikai, ka mēs dzīvi mērojam pēc viņa idejiskā satura.» Leja atsaucās. «Man ar Gautu kopā pavadītais laiks izliekas stipri garāks.»

«Tas pierāda, ka mūsu mērauklas bij dažādas,» Senvagars it kā skeptizēja.

«Kā mēs strīdējāmieš! Kā mēs karsām! Kā mēs lauzām šķēpus visādu ideju arēnās! Ak tu kungs!» iesila Leja.

«Jā, viņš bij labs sarunu biedrs. Ļoti interesants jau toreiz,» konstatēja Vaivars.

«Viņš bij cienīgs pretinieks. Kā mēs tur caurām naktīm dažreiz,» Leja rādīja uz augšu nenoteiktā virzienā, «kā mēs tur izcīnījām veselās kaujas gara pasaulē. Tukšiem vēderiem un klabošiem zobiem, jo vējš pūta cauri pakškiem. Jā, tā bij jaunība! Un kad es tagad redzu, ka var būt jauni cilvēki, labi situēti cilvēki, kas nosit cauras naktis pie alus glāzes, pie kārtīm, vai pavada tās bordeļos, tad man apšķebinas dūša,» Leja nobeidza sparīgi.

«Nu, Gauts jau nu arī nebij svētais,» Senvagars pameta zodu uz augšu.

«Kur tad jūs tā visi dzīvojāt?» Lonija ievaicājās.

«Ā, tā bij tāda mītne kā pasakā. Pavisam brīnišķīga mītne! Viņa atradās lepnākā vietā uz bulvāra, kādas lielas mājas augšienē. Tā māja vēl tagad stāv, bet es jums viņu neteikšu. — Un kā es tajā ietiku? Viendien atrodos tādā stāvoklī — ja nu ne gluži kā mātei dzimis, jo drēbes mugurā bij — bet bez tām otrām drēbēm, kas katram kārtīgam cilvēkam vajadzīgas, bez dzīvokļa. Saticu kādu draugu. Ko es tāds nošļucis? Nu: tā un tā man iet. Esmu patlaban uz ielas. — Ja tik vien tās bēdas, šis varot līdzēt. Viņš nupat kā no dzīvokļa izvācoties, un es tur varot ievākties. Un pateic man lepnu ielu un lepnu māju. Es domāju, viņš mani zobo, un noskaišos. Cilvēks, es tam saku, vai tā māja ir priekš mana maka? Man vispāri tādas lietas nemaz nav. Ne maka, ne arī tā, kas makā mēdz būt iekšā, un iekš tā jau arī viss tas dzīves konflikts.» — «Vai tev kāds to prasīs?» draugs saka. «Es dzīvoju jau veselu gadu un neesmu neviena tāda acīs redzējis, kas gribētu no manis naudu. Manas pažiņa tur dzīvojis ilgu laiku uz tādiem pašiem no-

teikumiem. Tas ir: uz nekādiem noteikumiem. Viņš izvācās, es ievācos, tagad es izvākšos, tu ievāksies.»

— «Klausies, parādi man šo paradīzi!» — Viņš nu parāda ar'. Ne pasaka, bet patiesība un tā atrodas pašā jumtā ar de—be—šķi—gu tālskatu. Lietas arī šādas tādas: pārā gultas, veca kumode, galds. Krāsns gan nederot ne velnam. Malkas arī neesot. Cik nu, papīrā ietītu, varot pa vakariem uznest, tik esot, jo istabas iedzīvotājiem vajagot izsargāties griezt uz sevi vērību ar lieliem nesamiem tās pašas maksas dēļ. Saimnieks esot liels savādnieks. Reiz šie sākuši tēst kurināmam jumta spāres. Tad palicis bargs un solījis piedzīt īri. Šie nobijušies un pazuduši, atstādami savas pārā mantas turpat. Vēlāk palicis žēl un ieteikuši dzīvoklīti saviem paziņām. Zināms, ar mazu procentu komisijas. Tā tas mainījis dažādus īpašniekus, bet mājas saimnieks laikam esot tais domās, ka tur vēl arvien dzīvo viņa nikuļi, un liekot tos pilnīgi mierā. — Tā man biedrs izstāsta kā teiku, lai ticu vai neticu. Un tai pašā dienā saliek savas lietas cepures paudelē un izvācas, un es ar to pašu cepures paudeli atkal ievācos. Vēlāk pienāca klāt Senvagars, kā mana pagasta cilvēks. Tad Vaivars. Visi mēs bijām uz pilsētas akmeņiem, kā no dīķa izsviestas vārdes. Senvagars augu dienu svēra piparus un sāli pie Mencendorfa, kur tas bija iestājies par mācekli, Vaivars skraidīja par reportieri pie Rīgas Lapas, es kleksēju dekorācijas lauku šķūņiem, tas ir — lauku trupām. Un jūsmoju par akadēmiju kā nelaimīgs trubadūrs par savu sirdsdāmu.»

«Tad jau jums tur bij istā bohēma,» teica Lonija.

«Bet bez bohēmas pretenzijām. Kas mēs īsti esam, mēs neviens nezinajam. Tad uzskūlās Gauts un mūs apspīdēja kā svece.»

«Neļāva man pa naktīm gulēt ar saviem strīdiņiem. Bāzu ausīs vates kumšķus ar vazelīnu, jo septiņos jau man bij jābūt veikalā,» iemeta starpā Senvagars.

«To jūs gan varat domāt, kā mums Gauts imponēja,» turpināja Leja. «Studēts cilvēks. Vēl pa ārzemēm samācījies. Gatavā enciklopēdija! — Bet vai viņš mūs izsita no sliedēm? Nekā! Nez', kur mums tā gudrība radās. Un tas cīņas spars. Vai nē, Vaivar? Mēs ar viņu gājām: zobu pret zobu.»

«Vairāk gan tu. Tu esi dzimis drāmatiķis un tā tautā uzbrucējs. Es esmu lirisks, es tikai aizstāvējos,» teica Vaivars.

«Jā, diezi' kā tas bij: es nebiju nekādās universitātēs gājis, bet spēkoties ar viņu varēju. Tāds prieks bija pašam par visu to, kas krūtīs pamodās. Slīpējāmie kā ugunīgiem nažiem. — Bet reiz viņš man pateica to, ko pats es vēl nekad nebiju iedomājies. Tā bija tāda nakts, pērkons, auka, lietus, ka mēs domājām, nu nobrauksim ar visu jumtu uz bruģa —»

«Klau, Rūdi, paēd taču nu vienreiz un tad stāsti. Tev tak paliek viss auksts,» rūpīgi atgādināja Lejas kundze.

«Jā, to var!» gleznotājs nu piegriezās ēdieniem, kas bij salikti tam priekšā, un ēda kādu laiku, lai panāktu citus.

«Es tai naktī gulēju kā nosists,» teica Senvagars. «Man tāda daba: ka iekrītu miegā, tad lai vai jumtu ceļ nost. Tikai iemigt nevaru tik lēti.»

«Jā, kamēr es izdzēšu lampu un noskaitu pieci,» teica viņa sieva.

«Nu un ko tad jūs runājāt tai naktī?» Vaida, kas dega klausīties tālāk, pārtrauca pirmo pauzi.

«Tai naktī, jā, tai naktī? Tad mēs runājām par Latvijas republiku.»

«Par Latvijas?» — izbrīnījusies atsaucās Lonija, kā neticējama savām ausīm.

«Vai par to vispārīgi drīkst runāt?» Senvagara kundze neviļus atskatījās, vai kāds neaicinātais nav dzirdējis šos vārdus.

«Es nekā nedzirdēju, es toreiz gulēju šņākdams,» zobgalīgi mierināja viņu vīrs.

Gleznotājs turpināja:

«Tai naktī es iemīlēju Gautu. Jā, kad es labi apdomāju, tā bij tā vienīgā reize, kur viņš likās man būt dziļi jūtīgs un arī atklāts cilvēks. Viņš man izveidoja gara acu priekšā Latvijas valsti, mūsu valsti. Mēs skatījāmies to, kā Mozus no Nēbusa kalna apsolīto zemi. Tu atceries?» Leja jautāja Vaivaram.

«Kā nē? Atceros. Es gulēju kā sasists, jo nevaru pārcelt pērkonu, bet atceros visu. Jūs jau kliedzāt stipri par pērkonu.»

«Gauts tā kļiedza. Nekad viņu neesmu dzirdējis tik labi runājam. It kā viņam būtu liela auditorija jāpārliecina. Un viņš varēja pārliecināt. Mani vismaz viņš tā pārliecināja, ka es būtu atradis to pilnīgi kārtībā, ja mēs otrā rītā būtu atmodušies brīvajā Latvijā.»

«Brīnišķi, brīnišķi!» Vaida čukstēja mirdzošām acīm.
«Ja tas varētu notikt!»

«Sasapņot var daudz,» Senvagars pameta ar roku.

«Sapņi ir svēti,» piebilda klusi Vaivars.

«Varbūt mēs šī sapņa piepildījumam esam tuvāk nekā to domājam. Kaŗš iet plašumā. Pasaules grūs, pasaules celsies. Kas var zināt!»

«Nu, ja tas notiek, tad es arī turu līdz,» uztrausās Zalde, kā no dziļas pārdomas un uzsata ar roku uz galda. Tad tūlīt nobaidījās un atvainojās pret dāmām.

«Varoņu laikmeta mums vajaga,» teica Leja. «Rakstniecībā, mākslā viņš mums jau ir, tas ir — pirmo celmlaužu laikmets. Ko mēs paveicām, to vairs nepaveiks citi. Nākamie jau vairs nebūs tā kā mēs ieauguši tautā ar visām porām, ar pēdējo nervu, tiem jau vairs nevajadzēs cīnīties ar tām grūtībām —»

«Sākot ar cūkgana profesiju,» iemeta Senvagars.

«Arī ar to. Agri rīti. Basas kājas. Ērkšķaini dzīves ceļi. Vai tie neaudzināja mūsu darba varoņus? Ja mūsu dzīve ir gājusi uz augšu, tad tikai tur ir bijuši viņas sākumi. Kā latvietis to neredz, kur ir sācies viņa spēks? — Izturēt un nevis gaudot! Ciest es nevaru visus tos pīkstuļus un gauduļus, kas mums pievaimanā pilnu mūsu literātūru. Visi šitie bezizejas stāvokļi! — Kā saka evaņģēlijs? Miroņi lai aprok paši savus miroņus! — Bet mēs pastāvīgi tikai aprokam miroņus. Vai tā nav, Vaivar?»

«Laid mani mierā. Es esmu liriķis un apdziedu tautas ciešanas.»

«Es neesmu pretī. Dari to. — Bet rādi mums arī pozitīvus cilvēkus. Pozitīvus! Tāpat še, mūsu draugs Senvagars! Ar piecām kapeikām ienākt Rīgā un tagad būt liela veikala — man šķiet, tas veikals ir arī en gros veikals?» Leja griezās pie Senvagara.

«Galvenām kārtām en gros,» tas atbildēja.

«Nu tālab! Galvenām kārtām liela en gros veikala un divu lielu māju īpašnieks, vai tā nav varonība? Vai tas bez smadzeņu darba, bez koncentrācijas, bez izmaņas, bez enerģijas? Lūdzu, apdziediet viņu, tēlojiet viņu, nostādat viņu kā pozitīvu tipu un nevis kā kupci ar netīriem pirkstiem, kā to tagad mēdz darīt ar katru, kas ieguvis dzīvē stāvokli. Rādaite, ka var būt godīgs un tomer tikt uz augšu ar cēlākām īpašībām. Tas būs lielāks pakalpojums tautai nekā dziedāt simts gaudu dziesmas. Ko tu saki, Vaivar?»

«Tu griezies uz nepareizu adresi. Es esmu —»

«Liriķis, jā. Bet tāds tu vairs nedrīksti būt. Kur šauj ar liulgabaliem, tur tavs pugačs vairs neder. Izej arēnā! Cīnies par savām idejām! Māci tautu! Ņem priekšā šo pašu mūsu draugu,» viņš norādīja uz Senvagaru.

Tas sēdēja un smaidīja. Viņam nekas nebūtu bijis pretī tikt apdziedātam. Laba reklāma veikalam.

«Par velti tu protežē to kupci. Vairāk tavu gleznu viņš nepirks,» zoboja Zalde. Bet Leja neklausījās. Sa-
jūsmināts turpināja:

«Ja mēs tikai pazītu savus spēkus: izturību, enerģiju, grūtību pārvarēšanas spējas, ja mēs saliktu tos kopā, ja mums būtu isti vadoņi, tad kādā dienā mums arī būtu Latvijas republika. Un brīva vienota nācija! Ai, draugi, tā ir brīnišķa lieta! Ja ir dzīvojis kādu laiku tādas lep-
nas, apzinīgas tautas vidū, tad to saprot. Mēs vēl neuz-
drošināmies būt paši. Vairāk kā miesīgi nebrīvi, mēs esam garīgi bez lepnuma. Apdomājiet, ja no visa šā nespēka vairs ne vēsts. No vecās gaudulības vairs ne vēsts. Kas tā tad augtu par lepnu, spēcīgu tautu! Kā tautas dziesmās: kas ne velna nebēdāja! Tas tak mums ir bijis, ko mūsu apspiedēji nosauca par negantību un bezdievību. Tā spēka mums vajaga! — Merij,» viņš griezās pie kundzes, «vai tev nav vēl kāda pudele vīna?»

«Vienai vajadzētu vēl būt. Ej, pameklē,» kundze at-
teica, un Leja aizgāja meklēt.

«Tam Gautam es daudz neticu,» Senvagars tagad ņēma vārdu. «Tam kungam ir ļoti problēmatiska daba. Runā, ka viņš esot Vācijas dienestā. Un ja Vācijas dienestā, kas mums tad labs no viņa gaidāms? Lai Dievs pasarg!»

Noslēgts un slepenīgs viņš ir bijis no laika gala. Arī toreiz, kad uzturējās ar mums, jauniešiem zeņķiem, kopā, tas nebija vis trūkuma, bet tās pašas politikas dēļ. Viņam bija jāturas slepenībā. Ar to politiku jau tāpat, kā ar to dzeršanu: kas to sācis, nevar atmest. Tāpat kā pie mums toreiz atnāca, tā arī nozuda. Un ilgi nebija dzirdams. Tad uzklīda piektajā gadā. Dzirdēja, ka turējis runas, arī par republiku kaut ko runājis. Es uz mītiņiem negāju, nemāku sacīt. Redzēt viņu toreiz arī reti dabūja. Tikko sāka daudzinaīt soda ekspedīcijas, nozuda kā putns. Un varbūt šodien arī neatnāca tādēļ, lai neizpaustos kāds vārds vairāk starp veciem paziņām. Ech, ar tiem politiķiem!» nobeidza gaŗi tirgotājs.

«Bet tas tak ir ārkārtīgi interesants cilvēks! Ar visu to, ko par viņu dzirdējam!» jūsmoja Lonija.

«Tā jūs viņu te apveltījat ar tīri leģendāru spoŗumu, un mūsu dāmas jau tā viņa dēļ zaudējuŗas galvu,» rūca Zalde.

«Nepaliec nu tūlīt greizsirdīgs, Ričiņ,» Lonija paskatījās vīrā ar apbuŗoŗi koŗetu smaidu.

Leja atnesa vīnu. Kundze uzlika skaistas kristalla glāzes, kuŗu slīpējumus visi apbrīnoja. Tās bija ģimenes mantojums un nākuŗas tai līdz pūrā.

Svinīgā klusumā Leja piepildīja glāzes. Pacēla savu:

«Lai dzīvo Latvijas republika!»

Pirmo saskandināja ar Vaidu, kas tam stāvēja vistuvāk. Jaunavas acīs mirdzēja asaras. Viņa bija aizgrābta.

«Lai dzīvo Latvija!»

«Lai kas viņai vēl netic, bet jaunatne tai tic. Un jaunatnei pieder nākotne!»

«Sapņot jau var,» tāpaŗ kā pirmāk teica Senvagars.

«Manis pēc, lai viņa dzīvo!»

«Labi, lai tad jaunatne izauklē viņu savos sapņos,» Leja pieskandināja ar citiem.

«Vīns ir labs!» slavēja Zalde.

«Dzert var!» atsaucās Senvagars.

Bet Vaivars palika stāvot un turēja paceltu savu glāzi. Viņš improvizēja:

Viss, it viss, kas kļuvis materiŗa,

Vienreiz tikai sapņi, sapņi bija,

Un sapņoja tos Dievs vai velns —

Kļuva liesma tie vai tikai pelns.
Dievišķas kā visas sapņu slāpes,
Dievišķas bij mūsu tautas sāpes.
Bet kā rīta ausmā atsarkst sils,
Kā no melnas nakts plaukst ēters zils,
Tā reiz kāps no dzelmēm gaismas pils, —
Sapnis dievišķais mūs nepievils!

Ap to pašu laiku, kad draugu pulciņš šķīrās no gleznātāja viesmīlīgās mājas, vajadzēja atiet ātrvilcienam uz ziemeļiem. Bet viņš nokavējās par desmit minūtēm. Pa peronu mierīgiem soļiem staigāja Gauts, saceltu apkakli, dziļi pierē iespiestu cepuri, jo nakts bij vēsa.

Cauri barjērai, īsi aizzurēta no dzelzceļa kārtībnieka, ar kuŗu tā ātri izskaidrojās, steidzās kāda dāma. Nomeklēja skatiem vagonu rindu. Cilvēku grupas bij ap pirmās klases guļamvāģiem. Turp viņa devās pusskriešus.

Gauts viņu bij jau redzējis. Ātra ēna tam pārslidēja pār pieri, bet to jau slēpa platmale. Tagad, to noņēmušam, viņa seja staroja laipnībā, kad tas ar plašu mājienu atnācēju sveicināja.

«Kāds pārsteigums? Jūs, Valdmaņa jaunkundze! Jums hotelī pateica?»

«Teica, ka aizbraukuši. Kurp, nezināja. Steidzos šurp uz labu laimi. — Bet kā jūs tā varējāt? Vakar vēl bijām tik jauki kopā un ne vārda par to.»

«Svētkos tak nemīl runāt par nepatīkamām lietām.»

«Vai tad jums tie bij svētki? Es šaubos,» Žena pastiepa koķeti kakliņu, un Gauts redzēja viņas saviebtu muti. «Ja tas tā būtu bijis, kā jūs man vakar likāt ticēt, tad tak jūs nebūtu tā, nesacījis neviena vārda —»

«Nesamaitāsim pēdējos jaukos mirkļus ar pārmetumiem,» Gauts paņēma viņas roku, paspieda to maigi un ievilka savā elkonī.

Žena pasniedza tam divus pusplaukušus rožu ziedus. Viņš likās būt aizgrābts.

«Tos es nepelnu.»

Noliecās tai pār roku ar skūpstu, kas atgādināja citus mīlimus mirkļus. Žena karsti kāroja novadīt uz tiem mirumi, vēl apmest pāra saistošu pavedienu izmanīgajam

bēglim. Bet viņš tos veikli sarāva un iztinās vaļā. Gan piesātinātas ar vibrējošu balss tembru, it kā teiktu mīlestības vārdus, tomēr viņa frazes bij pavisam ikdienišķas un parastas. Visu laiku, kamēr viņi gāja gar vagonu šurpu turpu, norisinājās tā cīņa: viņa tiecās atgūt kaut kādu it kā kādreiz eksistējušu un nu pazaudētu pozīciju, un viņš to maigi, bet droši atvirzīja atpakaļ.

Otrais zvans.

«Nu jums jāiet,» Žena teica skumji.

«Vēl laika diezgan,» Gauts atbildēja mierīgi.

Viņai būtu patīcis, ja viņš tagad būtu gājis, ja viņš ilgā atvadu skatā būtu licis tai izbaudīt: «Lai notiek kas notikdams, bet tevi jau nu es nekad neaizmirsīšu.»

Bet nekā tamlīdzīga nevarēja cerēt. Tā kā viņi, varēja arī runāt sveši cilvēki, kas jau bij kopā braukuši vairākas stundas miegainā vilcienā, katrs savā vagona stūrī ievilcies, un pussnaudus sēdēja.

Piepeši un par daudz ātri atskanēja trešais zvans. Ašs rokas skūpst, ašs: «Sveiki, sveiki! Uz redzēšanos! Paladies par visu!» Un Gauts jau stāvēja uz vagona kāpnēm. Vilciens jau ritēja. Arvien ašāk, ašāk. Cepure, gredzenā griezta, nomigloja tur, baltais lakatiņš še. Žena palika uz perona. Nospiesta un vilusies. Rozes bij par velti pirktas.

Ar Vaidas starpniecību Ziediņu ģimene dabūja bērniem apavus un drēbes, arī pārtikas produktus, lai gan aprobežotā mērā, jo trūkcumcietēju bij pārāk daudz. Mazājo vēlēšanās pēc skanošām taurēm un pašskrejošiem ratiem Vaida paturēja pie sevis un cerēja tās uz ziemsvētkiem realizēt.

Kādu dienu Pentu kalpoņe Kristīne, mājniekiem sēdot pie galda, pačukstēja Vaidai: «Iznāciet nu kukņā. Tur jūs kāda meklē.»

«Kas tā tāda ir?» Vaida jautāja.

«To es jums nevaru sacīt,» atbildēja meita.

Visi pasmējās. Zināja jau, ka Kristīne pat visikdienišķākām lietām mīl dot noslēpuma nokrāsu.

Virtuvē gaidīja Irma.

«Zināt ko,» viņa, padevusi labdienu, gāja tieši uz mērķi, «es varu dabūt vietu kādā mazgātavā, pie veļas pieņem-

šanas, bet tur man jāprot vāciski. Es nu atnācu pie jums. Vai nevarat mani drusku pamācīt?»

«To es varu labprāt. Kad jūs varat nākt?»

Irma papurināja galvu.

«Kad jūs mani saucat par jūs, tad man kauns, tad es nevaru mācīties.»

«Labi, kā tu gribi. Atnāc svētdien priekšpusdienā.»

«Svētdienās ir labi. Tad mātei vaļas, un lai tad viņa tiek galā viena pati ar puikām. — Redz, cik jauki, ka jūs neatsakāties,» Irma priecīgi turpināja. «Māte gan teica: diezi', diezi', vai jūs tik uzņemšoties tādas pūles ar mani. Bet es nemaz neklausījos, es tik nācu šurp.»

«Tas bij labi, ka tu šoreiz neklausīji māti.»

«Vai nē?» Irma ātri atsaucās. «Viņa tāda: iet, iet; dara, dara, un viss labi. Smejas, jokojas. Bet tad uzreiz: deguns uz zemi un raud nost. Šodien arī viņai tāda raudamā diena. Ja tādās reizēs klausīsies uz viņu, kā tad tiks uz priekšu.»

Kad bij norunāta mācības stunda, un Irma griezās pret durvīm, Kristīne, no muguras puses, iešāva tai smagu aizsaini padusē. Kad meitene, izbrīnījusi, atskatījās, virtuvniece ar mātes laipnību tikai kratīja roku: «Nes, nu nes! Skrej, nu skrej, kā tiec ātrāk pie mātes.»

Kad Irma bij aiz durvīm, Kristīne paskaidroja: «Es jau kundzei visu izprasīju, un viņa atļāva. Ko tik varēju dot no rokas, to liku pauniņā. Es jau zinu: tie ir Ziediņi, pie kuņiem jaunkundze iet. Atminu labi: tēvs kārā nošauts, māte uz miršanu, bet divpadsmit mazi vēderiņi gaida, izsalkuši kā kuceniņi.»

«Tā jau nemaz nav,» Vaida gribēja paskaidrot, bet apdomājās. Ar Kristīni tas bij velti. Viņas iedomu spēja gāja savu pašas ceļu un darbojās arvien paplašinātā mērogā. Un viņa uztraucās, kad to gribēja kāds pārlabot.

Lielākā daļa no tām organizācijām un biedrībām, kas bij iestājušās «Aizmugurē», palēnām atkal izdalījās un strādāja par sevi. Pa daļai tas notika aiz tehniskiem iemesliem, jo nevarēja atrast tādas telpas, kas būtu varējušas uzņemt visas darbinieces un darbiniekus, kas gribēja strādāt tēvijai labā, pa daļai arī tāpēc, ka atsevišķu organizāciju vadošās personas negribēja spēlēt

mēmu lomu, bet pašas par sevi izcēties un tikt daudz-
nātas lielajā ziedošanās darbā. «Aizmugurē» viņām bij
par daudz «sistēmas», par daudz «birokratisma», kā tās
mēdza teikt. Nelielās baznīcu un citas dāmu komitejas
un labdarības biedrības darbojās kā māju saimē, zem
priekšnieces autoritātīvās vadības, un sistematizētu sa-
biedrisku darbu lielākā mērogā nemaz nepazīna. Vien-
patnība jau nu vienreiz bija latvieša dabā. Tā vislabāk
veicās strādāt, un strādāts tika ļoti daudz. «Aizmugurē»
tomēr palika visu mazāko organizāciju kodols. Viņai bij
noteicošākā loma un redzamākais prestīžs visādu atvie-
linājumu un priekšrocību izgādāšanā pie dažādām kara
un sociālās apgādes priekšniecībām, jo viņas biedru sa-
stāvā atradās gandrīz vai visi ievērojamākie latviešu
sabiedrības darbinieki.

Latviešiem bij ne tik vien atļauts dziedot, cik vien tik
tie varēja dziedot mantas un dzīvību, bet viņi arī katru
dienu tika pamudināti un aicināti uz jo lielākiem upuriem.
Uzreiz viņi bij saskatīti un ievēroti. Latviešu intelligen-
tajās aprindās sāka apgrozīties krievu virsnieki. Avīzes
rakstīja par latviešu un slavu draudzību, par viņu zoben-
brālību. Uz valstsdomnieka Goldmaņa pieprasījumu,
gubernātors Kurlovs žēlīgi paskaidroja, ka viņam nekas
neesot pretī, ja latvieši dziedot savu «tautas dziesmu»:
«Dievs, svētī Baltiju», iekavās: «Latviju». Ekselence
tāpat neatrodot nekā noziedzīga, ja ļaudis, šo tautas
dziesmu dziedādami, paceļoties kājās, lai tādā kārtā, ar
sajūsmu dziedot, tie varētu labāk cildināt Krievijas
slavu un varu. Tikai par himnu nosaukt šo tautas
dziesmu viņš neatrodot par pielaižamu.

Tā latvietība bij dabūjusi necerētu kukuli, bet vācie-
tība nedabūja nekā. Vācietība bij kā izlutināts norāts
bērns, kas neapzinoties nekādas vainas, tomēr no mīlā
tēva ar sāpošu sirdi bij uz laiku iestādināts kaktā. Vā-
cietība nekā neziedoja, jo viņai nebij ne pamudinājuma,
ne patikas uz to. Viņa piedzīvoja to nedzirdēto brīnumu,
ka tā uz ielas neuzdrošinājās sarunāties savā mēlē. Vi-
sas naida ģiftis viņa norija un iesūca asinīs. Viņa likās
būt pazudusi, bet tomēr bij visur. Viņas pozīcijas bij
teicami nostiprinātas. Visas municipālo un sanitāro pār-
valžu atslēgas bij viņas rokās. Un viņai bij skaistākie

saloni, buduāri, kabineti, viņai bij bagātākie viesību galdi, un kaut arī ne vairs oficiāli, intimi tomēr visas augstākās aprindas, pie kuŗām skaitījās tiklab vācu lielpilsonība un muižniecība, kā krievu augstā ierēdniecība un kaŗa priekšniecība, jutās kā viena saime. Un tā daudzreiz latvieši dabūja piedzīvot, ka tika uz mesti pinekļi viņu veicīgajām gaitām vispārības labā, un viņi pat nekad nevarēja izdibināt, no kurienes tie nākuši.

Vecais Pente, kas bij uzņēmis netikvien vākt līdzekļus palīdzības darbam, bet arī izdabūt visādas uz to attiecošas atļaujas, zināja daudz ko stāstīt par neparedzētiem un neiedomājamiem šķēršļiem, uz kuŗiem negaidīti uzdūrās kā uz zemūdēns akmeņiem, stūrējot laivu. Kādu vakaru, kad viņi sēdēja trijatā pie galda ar sievu un Vaidu — jo Vidvuta nebij mājās, bet Ivārs jau Tērbatā turpināja studijas — Pente žēlojās:

«Ak šī nebrīvība, šī nebrīvība, kas mūs saista pie rokām un kājām. Ko viens atļauj, otrs aizliedz, ko viens ieteic, otrs uz noteiktāko atrunā. Agrāk, kad gulējām mierīgi, kā vergi zem ķēdēm, mēs to nejutām tā; bet tagad, tikko mums vajaga plašākas rīcības brīvības, nu redzam, ka esam dzīvojuši un dzīvojam tikpat kā ienaidnieka zemē. Viņi neuzticas mums, un mēs arī neuzticamies viņiem. Un kā mēs varam uzticēties? Kas tad viņi ir, visi tie lielie kungi? Viņi mūs nepazīst, negrib mūs pazīt, bet mēs tos pazīstam ļoti labi, zem visādām spalvām. Vilki un žņaudzēji viņi ir un paliek.»

«Vai die', kā tu runā, kā tu runā,» bārās Pentes kundze, «kur visi tagad brāļojas, avīzes lai tik jauki raksta!»

«Var jau rakstīt daudz. Jaukus vārdus jau viņi prot teikt, jo vārdi jau nekā nemaksā. Bet kādēļ tad viņi nekā nedara? Kādēļ nevar, par piemēru, aiztrenkt tūlīt prom visus tādus Ruckus, kas žņaudz skolās nost mūsu mātes valodu? Tā šodien stāsta mans grāmatvedis: viņš aizved puiku pirmmācības skolā, bet priekšniece stostās kā mēma, viņa neprot ne vārda latviski. Un sēd tur ar paša Rucka protekciju, kas nekaunās skaļi paskaidrot, ka mātes valodai skolā dotas visplašākās tiesības. Kā palīg-līdzeklim, saprotiet, kā palīg-līdzeklim! Bendes tādi!»

«Kas tad tur ļauns, ja bērni mācās svešas valodas? Ko tagad darītu kaņā, ja nemācētu krieviski?» teica Pentes kundze.

«Vai zini, tu labāk nerunā. Tu pavisam greizi saproti to lietu.»

«Un tu esi revolucionārs, kā visi latvieši. Nekad tu neesi apmierināts,» skaitās kundze.

«Un tu esi tik jauki apmierināta, ka tīri jādomā: tu neesi latvietē.»

«Ja es nebūtu uz to pastāvējusi, tad mūsu puikas nemaz nebūtu iemācījušies svešas valodas.»

«Un ja es nebūtu kungs savās mājās, tad viņi tagad buldurētu savu mātes valodu tāpat kā daža laba patriota bērni, kuņos kauns klausīties.»

Šai pieaugošā strīdīnā Kristīne pavēra durvis un pamāja kundzei. Bij atnākušas biedrības dāmas: Silpēteņa un Rauskas kundzes. Tāpat kā Pentes kundze, arī viņas bij izstājušās no «Aizmugures» un strādāja tikai savu organizāciju apjomā. Šais šaurajos rāmjos viņas jutās divkāršā mērā ievērotas un darbojās ar pacilātību.

Pente palika ar Vaidu vieni.

«Revolucionārs es esot! Paklau' vien, ko pasaka,» viņš nevarēja apmierināties. «Kad tevi min kā tārpu, nesaki nekā, nedomā nekā, nejūti nekā, tad tu būsi lojāls pilsonis. To jau viņi mums nekad nevar piedot, tie mūsu minēji, ka mums pie tām liektajām mugurām arī ir galvas. Bet cik tad viņu arī ir? Tepat tante domā —»

«Tante nedomā ļauni,» pārtrauca Vaida.

«To jau es zinu. Kā viss vairums ļaužu, viņa nemaz negrib domāt par uztraucošām lietām,» atteica Pente un iesāka mērot istabu ātriem, sīkiem soļiem.

Vaida apņēma abām rokām viņa elkoni un soļoja tam līdz.

«Vai zini, onkul, ko mēs darījām pie Lejām?»

Nevēriģi viņš paskatījās. Tā Vaida dabūja vajadzīģo uzsvērumu:

«Mēs saskandināģām glāģes un saucām: Lai dzīvo Latvijas republika!»

Pente ar rāģvienu palika stāģvot un apstāģdināģja arī Vaidu.

«Pagaidi, papriekšu es tev visu izstāstīšu,» traucas pēdējā.

«Cik tev ir gadu? Es domāju, septiņpadsmit. Tā tad tu esi vēl tīrais bērns. Un Leja ir mākslinieks —»

«Un mums tā tad tiesība sapņot! Jā, to jau mums arī tur kāds teica. Bet es tev izstāstīšu.»

Un viņa izstāstīja par tā vakara sajūsmu un kas runāts par Gautu, ka tas jau no Piektā gada cilājis domu par Latvijas republiku.

«Tas jau laikam tad arī tā būs bijis, ka Gauts par to būs runājis kādā mītiņā vai kur, un šī neapdomība tad bij par cēloni tām daudzajām vēlākām denunciācijām, kas latviešus nostādīja augstās valdības acīs par mūžīgiem dumpiniekiem, kam tikai vieta pie karātvām. Tas bij lāča pakalpojums latvju tautai.»

«Tā tu nesaki, onkul. Tā ir bijusi droša doma un vīrišķīgi vārdi. Vai tad tev viņus nepatīkās dzirdēt?»

«Runā kā bērns. Ko te bilst par patiku vai nepatiku! Teiksim tā: ja nu arī tas brīnums nokristu no debesīm! Kur tad ir mums tā tauta, kas būtu cienīga to saņemt? Mūsu pašu turīgā pilsonība, cik tā ir spējīga ko ciest un ko ziedot? Nedaudzus vārdus un arvien tos pašus tu sastapsi uz visām listēm, kur jāziedo kādas nacionālas lietas labā. Bet kur tie citi? Tie nejūtas atbildīgi, tiem nesāp sirds. Lai notiek, kas grib, ar visu latvietību. Un cik daudz ir to, kas raisās vaļā pavisam. Kas neieskata ne par kādu godu piederēt pie apspiestas tautas? Un tad nu tā otra puse, tie mazie brāļi. Šad un tad, kantoņa vēstuļu kastē, man iemet kādu skrejlapīņu. Šorīt arī viena tāda. Tur tā stāv.»

Pente izvilka saburzītu, litografētu proklamāciju, atločīja to, pameklēja acīm un lasīja: «Gaida kropļus no kara lauka. Melnā pūlī drūmi stāv izsalkuši, nosaluši, skrandās tērpti kareivju piederīgie, bet gažām, gažām drāž lepnos automobiļos resnie tautieši un tautietes, mūsu labdari. Paukšķ zīds, dzird skaļus smieklus un pazib laimīgas barotas sejas —»

«Redz, tā tas arvienu. Tie, kam kaut kas ir, tie ir tie automobiļi, tas paukšķošais zīds, tās bartās sejas. Ka mums var arī būt sirdis, kas dziļi jūt līdz tautas postam, par to nekur ne vārda. Arvien tikai viss tiek dzīts uz

naidu un uz nesaprašanos. Kur te var rasties nācija, kas apvienojas par kaut ko veselu, kas spēj izkarot sev brīvību? Es tādas neredzu.»

«Lai runā katrs, cik grib, bet kad būs jāiet, ies visi,» Vaida teica ticīgi.

«Kur tad viņi tā ies?» Pente paraustīja plecus. «Par daudz nevarības mums ir, par daudz vergu skaudības vienam uz otru.»

«Bet Latviju mīl visi. Tāpat kā tu un es. Pavaicā, kam gribi, un tu dzirdēsi.»

«Jā, mēs jau to mīlam. Kā cietumnieks brīvību, kā aklais sauli, bet kur viņa ir? Viņa ir nenoteikts jēdziens.»

Ienāca Pentes kundze. Izrunājusies ar dāmām, viņa bij labā omā un nožēloja, ka pirmīt strīdējusies ar vīru.

«Ko nu dūdojat tur abi,» viņa teica, ieraudzīdama tos pie loga. «Tu, vīrs, esi tāds visādu bēdu bēdātājs un pataisīsi man to meiteni arī tādu. Bet tādiem pasaulē grūta iztikšana. Dari to, kas pašlaik pie nagiem un neskaties ne pa labi, ne pa kreisi. Tad tiek uz priekšu.»

«Aizmugures» telpās bij rosīga darbība. Bij sākusies ziemassvētku dāvanu sagatavošana nosūtīšanai kareivjiem uz fronti. Piedalīšanās bij jo dzīva. Bij redzamas jau pazīstamas vai arī citas jaunas skaistas sejas, dzirdami jautri vārdi, skanīgi smieklī. Darbinieces sēdēja ap gariem galdiem, kas bij piekļauti visādām sīkām mantām, diegiem, pogām, adatām, sērkociņiem, papirosiem. Tas viss bij jāizskaita, jāizšķīro, jāsadala. Zāles vidū bij milzīgs kalns izrakstītu cimdu, kā daždažādu brīnišķu ornāmentu piramīda. Tālāk bij vēl citi tādi kalni dvieļu, zeķu, kreklu, adītu kamzoļu un citu mantu, kas bij ienākušas kā ziedojumi no visām Latvijas malām; šīs lietas sadalīja pa atsevišķiem maisiņiem, bet katra iesaiņotāja — kas viņai to būtu liedzis! — varēja arī ielikt savu adresi un personīgu sveicinājumu nezināmajam saņēmējam. Un tādos sveicinājumos bij daudz sentimentālītātes, bet arī daudz nebēdības un vaļības, un tie atnesa viņu sūtītājām dažu labu amizantu atbildi, vai nu stomīgā krievu sādžinieku izloksnē, kas izkratīja savu sirdi, vai arī ar vairāku prātu kopā salikšanu izdreijātā asprātībā.

pie kuras vēl nojauda darba sviedrus. Bet arī labs romāns sākās no tāda ziemsvētku aizsaiņa.

Vaida un Līvija Saika piederēja pie tām darbiniecēm, kas arvien pirmās nāca un pēdējās gāja. Tā viņas bij labi iedraudzējušās. Par Līviju brīnījās, ka tā tagad tik darbīga un patriotiska, un sevišķi Žena nesaprata, kur palicis viņas jautrais prāts, kas agrāk tik bieži izsprakšķēja kā raķete. Acīm redzot viņa izvairījās no satikšanās ar agrākām draudzenēm un nerādījās arī Lonijas salonā. Ar Vaidu turpretīm bija atklāta un sirsnīga.

Kādu priekšpusdienu, kad Līvija patlaban ienāca darba zālē ar klēpi dažādu mantu, kas bij jānovieto aizsaiņos, Žena atrāva durvis ar ašu ziņu uz lūpām, vicinādama gaisā avīžu lapu.

«Vai zināt, kas jauns? Vai zināt, kas kritis?»

«Kas? Kas?» uzreiz jautāja daudzas balsis.

«Mēs pazīstam viņu visi.» Žena meklēja avīzē vietu, ko nupat bij lasījusi.

Līvija, gurstošām rokām, noslīga pie galda. Neuzdrošinājās saukt: «Teic jel nu reiz!»

Žena bij atradusi vietu avīzē, lasīja:

«Galīcijas fronte. Varoņa nāvē kritis arī Rīgas latviešu sabiedrībā pazīstamais simpatiskais somis, poručīks Nikolajs Hanikenens.»

«Vai cik žēl!» atsaucās zālē.

Bez skaņas Līvijas galva iegrima adījumu kaudzē, kas tai vēl gulēja izplestajās rokās.

Tikai Vaida to redzēja. Citas jaunās darbinieces sakrēja ap Ženu pašas pārlicināties, vai tas tiešām tā, kā viņa lasa.

«Kur? Kā? Kad? Tikai kritis un vairāk nekā? Vairāk ne vārda? Cilvēks bij, un izzuda kā ēna.»

«Jā, neviens mums par viņu raportu nenodos,» Žena paraustīja viegli plecus.

Neviena nepamanīta Līvija izslīdēja pa durvīm, bāla kā krits. Viņa bij aizmirsusi savu rokas somiņu. Vaida iznesa to tai pakaļ. Viņa jau bij mētelī un gāja uz izeju.

«Vai es nevaru jūs pavadīt?»

«Nē, kādēļ tad! Ko jūs gan iedomājaties? Man tak nekas nav?» viņa skarbi atraidīja, bet ieskatījusies Vaidas acīs, sprata, ka tām nevar nekā noslēpt.

«Paldies jums un ejiet atpakaļ. Ejiet zālē, lai manis neviens nepamana,» viņa teica, cieši saspiezdama Vaidas roku.

Vaida saprata. Līvija bij dabūjusi spēju triecienu, viņa bij sāpju saplosīta, un tās bij jāsargā no ziņkārām acīm. Viņa pacēla šo svešo nastu kā aprasotu akmeni ceļmalā, bet vai viņa spēja to padarīt vieglāku un panesamāku?

Tās dienas Līvija neizgāja no mājas. Viņa gandrīz nekā nebaudīja. Bez mitas viņa sauca atmiņā tos brīžus, ko bij pavadījusi kopā ar Hanikenenu. Katru vārdu, katru smaidu, katru ātro, slepeno, pētošo skatu, kad viss vēl bij pirmais, brīnišķais sākums, pirmā, saldā neapzinīgā tuvošanās. Atcerējās tālos, vientuļos gājienus vienādu soļu taktī, balsu un smieklu čalu, kas pieskārs vienaldzīgām lietām, bet zem kuņas vērsmoja jauno asiņu neatlaidīga prasība. Izcēlās līdz katrs nejaušs sikums, kas tai toreiz bij iekritis acīs: te baltās laternas gaismas pārlietais trotuārs, te kāda slīdoša rudenīga lapa, tur izlēcošs fasādes stūris, tur vientuļš apgaismots logs, — svešas, nejaušas lietas, kas viņai tagad likās kā šo dārgo brīžu nešķīrāma sastāvdaļa. Arvien no jauna viņa lasīja kādu vēstuli, labāk sakot, kādu apburzītu vēstules fragmentu, kas varbūt bij ilgu laiku nēsāts līdz karstās cīņu dienās — tā viņa sev to iztēlojās — un beidzot nosūtīts tā, kā uzņemts, bez datuma un paraksta. — «Tu mani neveicāji, no kurienes es nāku, kas es esmu. Tu devi man acumirkli, un tas man kļuva par mūžību. Viss aiz tā ir izdzēsts un aizmirsts. Saldākais sapnis — tu. Rīts un vakars, saule un vēji, dziļākās sāpes, gavilējošais prieks — tu, tu tu!»

Kad viņa tās bij saņēmusi, šīs rindas tai bij izlikušās pārmērīgas. Loengrīniskais teikums pat izsaucis smīnu. Bet nu šī papīra strēmelīte tai likās kā dārgākais, kas tai palicis, un viņas domas ap to riņķoja kā naktstauriņi ap liesmu, līdz tās sabruka izmisuma versmē, lai drīz pēc tam atkal nevarīgi celtos un ar apgruzdušiem spārnem sāktu savu riņķošanu par jaunu. Nemītīgi tā čukstēja sava mīļākā vārdu, teica tam savas sāpes, savu izmisumu, savu mīlestību, glāstīja katru lietu, kuņai bij pieskārusies viņa roka, lādēja likteni, kas bija kā ar zi-

beņa grāvienu izpostījis viņas laimi, lādēja karu, kas aizrāva ziedošas dzīvības, ka viņu vietu vairs nepazīna virs zemes, kā tas varbūt arī bij ar Hanikenenu, ko izmisums tai rādīja drīz brūcēm un asinīm pārklātu, drīz saraustītu, sakropļotiem locekļiem, iznīcinātu, jo aiz isās nāvesziņas bij mēmums un tumsa.

Bet katrai versmei ir tieksme atdzist, katrai pārmēribei izlīdzināties savā pretstatā. Trešo nakti Līvija gulēja dziļi, bez sapņiem. Kad viņa atmodās, tai bij tā, itkā tā atrastos mazā laiviņā, tālu no bojā gājuša kuģa, kuŗš pazuda pie horizonta un ar kuŗu nogrima Hanikenena bālais tēls. Viņas kurss bija pret krastu. Dziļa dzīvības dziņa bija tai par stūrmani.

Bet ko tagad?

Jau dažas nedēļas viņa bij skaidrībā par savu stāvokli. Zināmās nakts aizraušanās nebij palikusi bez sekām.

Šī zināšana viņas domas līdz šim tomēr bij noturējusi tādā nogaidošā stāvoklī, sākumā vēl bez sevišķa uztraukuma vai izbiļa, kā dabīgu atbalstu gaidīdamas no Hanikenena vai — kas tas pats — no likteņa labvēlības, kas kaut kā — varbūt! — visu griezīs par labu, lai gan prāts bieži biedināja nenodoties kādām cerībām, līdzīgām dūmiem. Agri palikusi bez vecākiem, kuŗu zaudējumu jau sen bij aizmirsusi, Līvija bij diezgan patstāvīga, bezrūpīga un dzīves priecīga. Priekš pāris gadiem, kad ar viņas pilngadību izbeidzās legāts, ko tā bij saņēmusi no kāda vēl viņas tēva izdarīta dzīvības nodrošinājuma, viņa redzēja, ka vecāku mantojums ir diezgan mazs, un ka viņai būs vēlāk jāapskatās pēc maizes darba, bet pagaidām tā iztika labi, jo nelielais kapitāls bij noguldīts pa daļai ienesīgās akcijās, pa daļai kādā solidā bankā.

Tagad nu pirmo reiz viņai dzīve nostājās pretī kā smaga mīkla, kuŗas atrisinājumu viņa nespēja atrast pašas spēkiem.

Jo asāki stādījās gara acīm priekšā notikušais un viņa neizbēgamās sekas, jo neatlaidīgāki uzmācās jautājums: Ko tagad? Kur ir kāds, kas man dotu padomu, kas pasniegtu draudzīgu roku?

Vidvuts Pente! Viņai piepeši iešāvās prātā, it kā ar to vārdu šiem jautājumiem būtu dota kāda klusi čukstēta

atbilde. Ko viņa tūlīt noraidīja protestēdama pat sev ar karstu: nē, nē, nē! kā nepieļaujamu un nepieņemamu.

Bet Vidvuts' Pente tai iekrita prātā ar kādu atmiņu. Tā bij no pērnās vasaras! Ar pulciņu jauniešu Līvija bij izbraukusi uz Balto ezeru. Starp tiem bij arī Vidvuts Pente. Un kā tas bij nācis — Līvija neatcerējās, jo no viņas puses ierosinājuma nebij bijis — bet viņi bij noklīduši no citiem. Tad viņi bij sēdējuši laiviņā un braukuši pa ezeru. No viņu sarunas Līvija maz ko atcerējās. Viņai likās, ka tajā nekā nebij bijis no tās asprātīgās zobgalības, kādu Vidvuts varēja attīstīt vārdu kaujā ar vīriešiem, arī nekā personīga vai tās flirtējošās tukšās mēlošanas, kas tik parasta starp dažādu dzimumu jauniešiem. Viņa neatcerējās sarunu, bet atcerējās skaidri, kā redzētu spoguļi, viņa jauno gaišo seju, bez cepures pavērstu pretī saulei ar dziļu jūtu izteiksmi — noslēptu zem viegla smaida. Labi bij bijis šai priekšpusdienas stundā ar Vidvutu Penti šūpoties uz ezera ņirbojošiem vilnišiem, ar sakarsēto meža vaiņagu ap zilo ūdeni. Gar krastmalu laivas gaitai sekoja kāds zēns, kas paturēja braucējus arvien acīs. Tā bij viņa laiva, un viņš nezināja, kuŗa vietā tā atkal pienāks pie krasta. Vidvuts, nodarbināts ar airēšanu, viņa neredzēja, bet Līvija tam to parādīja. «No pārsteigumiem mēs esam pasargāti,» viņa teica. Vidvuts nekā uz to neatbildēja, meklēja viņas acis un turēja tās ciet. Līvija samulsa no skata, kuŗā bij jautājums, lūgums, bildinājums. Viņai nebij ko atbildēt. Viņa pārlicēās pār laivas malu un laida caur pirkstiem slidēt mirdzošajiem vilnišiem. Viņai nebij nekā ko dot, bet līdzīgi šiem mirdzošiem vilņiem, kas glāstīja viņas rokas, viņu glāstīja apziņa, ka tā šais gudrajās acīs spoguļojas kā kairinoša un apbuŗoša būtne. Tas viņu padarīja pārgalvīgu un lika sevi izstarot cauru dienu asprātīgās nebēdībās, apzinoties, ka viens acu pāris tai pastāvīgi apbrīnībā seko.

Bet tagad? Vidvuts Pente? Nē, nē, nē!

Līvija aizklāja acis, lai gan aiz gluži pretēja iemesla tās tāpat noslēpdama, kā toreiz laivā, it kā Vidvuts sēdētu tai pretī un tās meklētu. Kaut kas bij noticis, kādēļ viņa arī atmiņā negribēja tam vairs skatīties acīs. Vēl jo vairāk tādēļ, ka nu viņa zināja: tas nebij flirts, bet patiesa

mīlestība, kas laivas braucienā vibrēja šai jaunā vīrišķā, godīgā sejā. Ja tas nebūtu — ar visu citu varbūt viņa varētu tam uzticēties — tik džentlmenisks, kāds bij Vidvuts, tāds visu sapratējs, kāds tas likās būt — nē, nē, nē tomēr, ar visu citu arī nē — Līvija noslēdza savu domu virkni un iespieda galvu jo dziļāk spilvenā.

Līvijai nebij neviena, ar kuru tā būtu — kā citi jau no mazotnes — pieradinājusies apspriesties par kāda sava soļa par vai pret, un tā kā viņa dzīvi vēl pazina maz, bet pēc dabas bij ātri apņēmīga un izdarīga, tad bieži, aiz spītes vai nebedības, notikuša fakta priekšā stāvēja kā bērns ar tīši sasistu lelli. Dusmu un žēluma izverdums, kas sekoja tādām pašas izsauktam ar nevēlamām sekām notikumam, bij tas sods, ko tā vērsa pati pret sevi. Bet līdz šim jau viss tikai bijis kādreiz maza izlaidība, īss mēģinājuma lēciens pāri auklai, kas varēja izsaukt pie prātīgiem ļaudīm plecu paraustišanu, bet nekad neiebojāt labas audzināšanas reputāciju, kurai bij stingri novilkta robeža. Bet nu izrādījās, ka pirmais, lielais asiņu vilnis to bij nokalojis kā pēdas smiltis.

Likās, ka Līvija savu domu pavedienu bij izšķetinājusi līdz labam galam. Viņa pacēla galvu, atsvieda spilvenus, izlēca no gultas, un ātri saģērbusies, piezvanīja pēc brokasta.

«Vai jaunkundze nu ir atkal vesela?» kalpone priecīgi iesaucās. Visu laiku Līvija bij noslēgusi durvis un uz visiem klauvējumiem atbildējusi, ka jūtoties slima un nevēloties traucējuma.

«Cik tagad pulkstenis?» Līvija jautāja, uzvilkdama savu, kas bij apstājies.

Kad kalpone atbildēja, ka pulkstenis jau pāri deviņiem, viņa izgāja koridorā pie telefona, un izsauca kādas lielākas bankas numuru.

«Es vēlētos runāt Gustavu Aliku kungu.»

«Alikš pie telefona. Kas vēlas?»

«Še Līvija Saika.»

«Ā, Saikas jaunkundze! Sveiki, sveiki! Nu, kas uz sirds?»

«Es izlūdzos kādu sarunu.»

«Lūdzu, lūdzu. Līdz vieniem. Bankas lietās?»

«Nē, privātās.»

«Vienalga. Līdz vieniem, lūdzu.»

«Nē, atvainojos. Ne privātās, bet personīgās, gluži personīgās. Bankā man netiktos.»

«Nu tad mājās, pie manis. Esiet tik laipni.»

«Kad es varu noiet?»

«Kad jūs vēlaties?»

«Es gribētu nākt tādā laikā, kad jūs esat viens un es jūs pavisam netraucēju.»

«Teiksim tad, pulkstens septiņos. Tad mēs varam tērēt, manis pēc, līdz pusnaktij.»

«Paldies! Uz redzēšanos!»

«Balss skan simpātiski. Agrāk to nebiju ievērojusi,» Līviņa domāja, piekārdama trūbiņu. Viņai pat likās, ka balss bijusi gaiša, ar humoristisku pieskaņu.

Gustavs Alikš, agrāk ievērojams advokāts, vēl labākos dzīves gados bij apnicis savu praksi un ļāvis ievēlēties kādā lielā bankā direktoros. Viņš bij stalts vīrs, tuvu piecdesmitiem. Pēc sievas nāves dzīvoja vientulis, jo vienīgā meita bij izprecēta vācietim un dzīvoja ārzemēs. Reti viņš ar to apmainījās atklātnēm, vienreiz mēnesī, bez pavada vēstules, nosūtīja bankas čekus, lai no savas puses stutētu meitas saimniecību. Znots pelnīja pietiekoši, un pēc Alikas domām, viņi varēja ar to algu gluži labi iztikt, bet meita pastāvīgi sūdzējās par visādiem grūtumiem. Mātes izlutināta un pie lielām prasībām pieradināta, viņa bij arī vēl gudra no tēva izvilkt, cik vien iespējams. Jo kas varēja zināt, vai tēvam neiekrīt prātā kādā dienā apprecēties, un tad šis avots varēja pēkšņi aizsērēt.

Priekš dažām dienām meita bij atsūtījusi sveicienu un paziņojumu, ka znots iesaukts karā. No tā laika Alikš staigāja kā ar vainīguma sajūtu un bij laimīgs, ja pagāja diena un neviens no darba biedriem vai paziņām neapjautās: Nu, ko dara jūsu ārzemnieki? Kauns, kauns tak bij latviešu cilvēkam, ka tam meita ārzemiece.

Patiesībā vainīguma sajūta bij pavadījusi Aliku visu viņa vīra mūžu, jo tas juta, ka pats vainīgs pie savas dzīves tukšuma. Viņš bij apprecējies ar studentu laika mīlestību, kad tā jau sen bij atdzisusi. Jauns zēniņš, tas bij kā akls iekļuvis kādas enerģiskas igaunietes tīklos, kas ar laiku bij palikuši par īstajiem Dēlilas valgiem, ko tas vairs neprata saraustīt. Alikas kundze uzdevās par vācieti,

kam būtu par kaunu mācīties latviski. Mājas atmosfēra atsaldēja pamazām Alika līdzšinējos draugus un radus, bet ar sievas paziņu izvēli tas jutās kā kurmis, kas iekļuvis eža alā. Tikpat nemanot, kā viņš bija savā laikā iekļuvis izmestajā mīlestības tīklā, tāpat ģimenes dzīvē tas pameta vienu pozīciju pēc otras. Nevar sacīt, ka tas būtu noticis bez cīņas, vai arī Aliks būtu gluži bez vīrestības, bet pretinieku stāvokļi bij tomēr nevienādi. Alika kundze, tā sakot, uz jau iekaņotas teritorijas, arvien svaiga, pilna cīņas drosmes, sagatavojās uz uzbrukumu kā uz tīkamu pārmaiņu; Aliks, darbā noguris, ilgodamies mājas kļumsa un saskaņas kā apsolītas paradīzes, mīļā miera dēļ slēdza kompromisu, atstādams sievietai pilnīgu valdīšanu mājās un paturēdams vienīgo tiesību vakarus pavadīt klubā. Šo tiesību, ko Alika kundze nebūt neieskatīja kā neierobežojamu, viņš tad arī aizstāvēja visiem spēkiem, cauri gaŗajiem laulības gadiem. Šī neatlaidība Alika kundzē nobriedināja ar laiku pārliecību, ka vīram ir ļoti ciets un brutāls raksturs, un tādēļ viņai tiesība justies nelaimīgai. Viņa sāka daudz staigāt pie ārstiem un braukāt uz kurortiem. Vēlāk to pavadīja meita, kas bij pilnīgi atsitusies mātē un bij viņas sabiedrotais pret tēvu. Kurortā tā arī iepazinās ar jau minēto vācieti un apprecējās. Ar to bij piepildījusies Alika kundzes karstākā vēlēšanās, jo tā baidījās kā no nāves, ka meita varētu kādreiz iziet pie bauru dēla. Braukādama pa ārzemēm, pie meitas, Alika kundze reiz pārsaldējās un bīstami saslima. Bet vēl pie miršanas rūgtākais piliens bij tas, ka vīrs bij tālu, un viņa nevarēja tam likt nozvērēties, ka tas vairs pa otram lāgam neprecēsies.

Izejot no mājas, Aliks ar mēteli it kā uzvilka arī citu cilvēku. Reti varēja atrast laipnāku darba biedru, atjautīgāku jokotāju sabiedrībā un priecīgāku dzīvoņtāju intimā draugu pulkā. Atsaucīgs katram nacionālam pasākumam, devīgs katrai labdarības listei, pats tomēr atturējās no biedrību dzīves — izņemot savu klubu — un ar to savienotiem amatiem. Saistīts un ierobežots savās četrās sienās, viņš ārpusē nevēlējās nekādas saistības. Pie sevis viņš neviena neaicināja, bet draugi to ielūdza bieži. Par to viņš revanšējās ar smalkām vakariņām labākā viesnīcā. Ar Līvijas tēvu Aliks bij lielos draugos. Bērna gados

viņa to bij bieži redzējusi savu vecāku mājā, un no visiem viesiem viņš tai bij paticis vislabāk. Arī tagad viņa nezināja neviena, uz ko tai būtu bijusi lielāka pašlāvība.

Isi priekš septiņiem Līvija atvēra Alika mājas durvis uz Nikolaja ielas. Māja bij gadus desmit atpakaļ celta un toreiz viena no staltākām. Vestibuls, ar spoguļiem katrā pusē, bij bijis Alika kundzes ideja un lepnums. Ozola kāpes ar kokgriezuma auglības dievi kā sardzi. Trepes čīkstēja, un Līvijas sirds sita. Viņai likās, ka sienas sašaurinās un izstumj to no sevis. Tāds neparasts, neiedomājams gājiens! Bet vienīgais ceļš! Vienīgais ceļš! Ja jau bij izdomāts, tad tik uz priekšu.

Ielaida kalpone. Viņa jau zināja. Kungs neesot mājās. Bijis, bet izgājis vēl uz īsu brīdi. Lai jaunkundze uzgaidot. Norādīja uz kabinetu un pazuda.

Kabinets likās būt steigā sakārtots. Uz galda vakara avīze. Uz dīvāna sapurināti un rindā sastatīti spilveni. Uz viena bija pārstūris izšūts izlocītiem grezniem burtiem: Ach, nur ein Viertelstündchen. Uz otra neaizmirsteļu vainags, uz trešā diķis ar ūdens rozēm un gulbjiem. Pie sienas zaļa samta laikrakstu mape ar rozā tītenēm. Alika kundze! domāja Līvija. Un tur viņa pati stāvēja eļļas krāsās, lielā, zeltītā rāmī. Droši skatījās. Rozā zīds noslidējis no gaļīgiem pleciem. Viņai blakus Aliks zuda kā ēna.

«Vēl var aiziet. Ātri, ātri aiziet. Ko es te darišu?» domāja Līvija, bet palika sēdot.

Ienāca Aliks.

«Kā? Vēl mētelī?» brīnījās sasveicinājies. Nē, nē, tūlīt jau nu neskriešot. Palīdzēja tai to noņemt un iznesa priekšistabā, tā parādīdams platus, mazliet uz priekšu ieliektus plecus un palielu mēnesi. Sirmuma vēl nejuta.

Kalpone ienesa augļu vāzi. Trūka šķīvīšu. Aliks deva rīkojumu, un kalpone, švīkodama kā vējš, atskrēja ar šķīvjiem, pēc otra rīkojuma ar nažiem — kas tomēr nebij pareizie — pēc trešā ar servjetēm. Varēja redzēt, ka viesu saņemšana še ir sveša lieta.

«Nu lūdzu, lūdzu!» skubināja namatēvs un atvainojās, ka kaŗa dēļ nekas labs neesot dabūjams, lai gan, ko pārnesis, bij pirmā labuma.

Līvija sēdēja kā sasalusi. Viņa brīnījās par to svešumu, kas nāca ar Aliku. Tas nemaz nebija tas cilvēks, ko viņa bija turējusi prātā no bērnības. Arī viņa balss skanēja sveša.

Bet kad tas sāka runāt par viņas vecāku māju, par tēvu, kurš sauca savu labāko draugu, atcerējās Līviju, kad tā bija tik liela — rādīja līdz galdam — un kas par sprišanu, atjautīgu, gudru un skaistu bērnu tā tad bija, tad tas atkal bija tas cilvēks, kāda Līvijai vajadzēja. Silts, jūtīgs — varbūt sapratējs?

Un tad viņa jau stāstīja.

Kamēr rokas lobīja ābolu un acis plakstos slēpās, viņa stāstīja ātri, kā notikumiem pāri klupdama: iepazīšanos ar Hanikenenu, aizraušanos, Hanikenena nāvi, un tagad — —

Alika acis plētās arvien platākas.

«Bet Saikas jaunkundze, mīlais bērns, kā tad tā, kā tad šitā? Vai tad tur nevar nekā darīt?»

«Tādēļ es esmu pie jums.»

«Pie manis, jā, pie manis, bet ko?» Aliks galīgi nesa-prata.

Līvija uzlika šķīvi ar ābolu uz galda, pastumdama to prom. Pagrieza galvu uz vienu pusī, uz otru, it kā tai būtu grūti izdabūt vārdus no kakla. Un tad viņa pēkšņi tos dzirdēja, kā pašai tālus un svešus:

«Dodiet dzimteni man un — un —» Nē, izrunāt tā nespēja.

Aliks saprata. Viņa mugura izliecās pēkšņi stāva kā vaļā palaista atspere. Viņš bija mēms. Skatījās, kā nesa-prazdams, no lietas uz lietu, bet nekā cita neredzēja, kā Alika kundzes plecus sārtajā zīdā un zelta rāmī. Tie bija tuvi un draudoši. Pauze ieilga, vajadzēja runāt.

«Visu ko, visu ko, bet —» viņš murmināja, nevarēdams teikuma pabeigt.

Līvija arī to negaidīja. Viņa bija kājās. Viņa drebēja.

«Piedodiet, ka jūs apgrūtināju, piedodiet. Tas bija ār-prāts.»

«Nē, kādēļ? Pārrunāsim. Ir tak izejas. Ir tak dažādas izejas. Un es labprāt, visu ko —»

«Es jums pateicos. Nepūlieties un neapgrūtiniet sevi.»

Līvija bija prom. Durvis aizcirtās.

Galīgi samulsis palika Aliks. Apzinājās, ka nebija labi

«Kas izplata tās baumas?»

«Jūsu pašu dāmas no „Aizmugures”.»

Vaida neatbildēja. Tas nebij nekas jauns.

«Ja tu ko zini, pastāsti man bez aplinku. Es tevi lūdzu.»

Vaida nekā vairāk nezināja, kā tik to, kas bij atgadījies tai rītā, kad Žena bij ienākusi ar Hanikenena nāves ziņu. Daudz tas nebij, bet tomēr tik daudz, lai palīdzētu Vidvutam atminēt mīklu, ap kuŗu tas visu rudeni bij lauzījis galvu. Vaidai runājot, viņa zods noslīga arvien dziļāk uz krūtīm. Tā viņš palika brītiņu, kad Vaida jau bij apklususi, tad, mēmi pateikdamies, palocīja galvu un izgāja ārā.

Vaida palika ar smagu sirdi. Žēl bij Vidvuta, žēl arī Līvijas, kuŗu bij ļoti iemīļojusi kopējā darbā.

Vaida nevarēja solīties. Ziemsvētku dāvanu sūtījums uz fronti gan bij paveikts — un kopēji ar citām latviešu organizācijām — vesela vilciena sastāvā nosūtīts, bet nu viņai, pa paradumam, gribējās braukt pie savējiem. Svētku priekšvakarā iebrauca tēvs ar krustmāti Minnu. Ārsts sagaidīja savu iesaukumu jau tuvākās nedēļās un bij iebraucis nokārtot dažas lietas. Tā Vaida pirmo svētku dienu varēja noiet pie Ziedīņiem.

Pagraba dzīvoklītis bij spodrs kā kanniņa. Lielās veļas baļļas un toveņi, balti kā krīts, bij apgāzti uz mutes un arī svētīja svētkus. Grīda un palodas spīdēja, mazie puīši spīdēja Vaidai par godu noberztām mutēm un stāvu sasukātām galvām. Eglīte stāvēja uz galda zilām, zaļām, sarkanām svecītēm, bet aizdegta vēl nebij.

«Vai vakar vakarā nemaz nededzinājāt,» jautāja Vaida.

«Nē, bez jums jau neviens negribēja,» teica Ziedīņa kundze. «Un kamēr vakar vakarā sabāzu vienu pēc otra baļļā un apkopu, ir tad jau bij laimes diezgan. Un tad nu šodien visu dienu tā gaidīšana! Redziet, cik tas prieks tad nu iznāk garš! Citiem visiem jau svētki apdiluši, bet viņiem vēl tie gluži jauni.»

Mazie gāja riņķi vien ap Vaidu un no acu kaktiem glūnēja uz noslēpumainajiem aizsaiņiem, kādu viešņai bij pilnas paduses.

«To jums sūta Kristīne,» Vaida teica, attīdama paprāvu kurvīti. Viņa negribēja teikt, ka kurvītis nāk no Pentes kundzes, jo nezināja, ko visu tajā Kristīne bij salikusi.

Bet par kurvja saturu nevarēja kaunēties. Tur bij no-skaitīti katram pīrāgs un dzeltenmaizes rungulis, bet mazajiem vēl katram pa pēperkoka brinumam, krāsaini izgreznotam. Vienam bij varens zirgs, otram ragains āzis, trešam stalts kaņavīrs ar somu un šauteni, citiem citas jaukas lietas. Tās Kristīne bij izstrādājusi vēl, svētku naktī.

Bērni nu lēkāja cits pie cita, lielidami un priecādamies: «Re, kas man, bet kas tev? Re, kas man, bet kas tev?» Kamēr cukura garoza rokās sāka kust, un pēperkoka locekļi šļaugani ieslidēja mutēs.

Vaida iztina baltu jacinti rozā papīrā. Visi bērni sastājās tai apkārt un to apbrīvoja un apskatīja.

«Tā būs Lapas kundzei,» teica Vaida.

«Lapas kundzei,» Jānītis atkārtoja tik aizgrābtā balstiņā, ka visi iesmējās.

«Pie Lapām ir viesi,» paskaidroja Irma.

«Es arī nemaz negribu iet pati. Ja tu to uznestu?»

«Labprāt.»

«Bet tu nesaki, kas sūtīja.»

«Nē, nē!» Irma izlēca pa durvīm kā zaķēns.

Jānītis ielika abus elkoņus Vaidas klēpī un skatījās viņā savām zilajām, aizgrābti mirdzošām actiņām:

«Tu esi laba meita. Atnāc atkal.»

Tūlīt to arī darīja Andrejs. Iebāza elkoņus, līdz kuņģiem jau tecēja brūna saldumu straumīte, Vaidas klēpī un šļupstēja: «Tu eti laba meita. Atnāt.»

«Vai, kādi bērni,» rājās Ziediņa kundze, «tā tak nav meita, bet jaunkundze.»

«Tā kā Irma,» izsaucās Pēteris. Tas bij ģimenes zobgalis.

«Esi nu tu rāms. Irma nav jaunkundze, bet meitene.»

«Tene, tene, meitene!» buldurēja Pēteris, un mazie lili-nāja līdz, kā vienā mutē: «Tene, tene, meitene!» Cits citā skatīdamies un smiedamies, tie griezās pārgalvīgi ap Vaidu, līdz Jānītis piepeši pavisam droši teica: «Tu arī esi tene. Tene, tene, meitene!»

Ar to bij sagrauts bijības žogs ap viešņu. Lauzdamies un pārgalvīgi cits citu nost grūzdami, mazie spiedās, kuņģi tuvāki tikt Vaidai un gulties tai tāpat ar elkoņiem klēpī kā Jānītis un Andrejs. Vaida smējās un nevarēja no vi-

niem atgailēties, bet Ziediņa kundze pavisam nobijus, nezinādama, kā aizsargāt viešņu. Viņa atrāva durvis. Tur jau ribināja pa trepēm zemē Irma un aiz viņas lielākie zēni. Tos bij sameklējusi sētā, kur cauru dienu tie laidās, katrs uz vienas slidas, no dažu pēdu augsta sniega kalna.

«Nāc nu nāc, lielā! Nav vairs ar šiem nekāda gala,» māte sūdzējās Irmai.

«Prom kaktā un atminiet pantus. Tūlīt būs jāuzsaka. Un kas nezinās, tam egles nav,» komandēja Irma, un mazie nošvīkstēja kā zvirbuļu bars, pazuzdami aiz eglītes.

«Lapas kundze saka paldies par puķi, liek ļoti, ļoti sveicināt, un lai jūs kādreiz, nē, lai jūs labi drīz pie viņas aizejot,» teica Irma.

«Kādēļ tu sacīji, ka puķe no manis?»

«Vai es sacīju? Viņa pati tūlīt zināja. — «Tā ir no tās miļās jaunkundzītes, kas pie jums nāk no „Aizmugures”. — Tā viņa tūlīt teica. Viņa visu zina.»

«Jā, tai jūs nekā nevarat apslēpt,» apstiprināja Ziediņa kundze tādā balsī, it kā tā runātu par kādu noslēpumainu būtni.

Irma ar Vaidu bija pa to starpu aizdedzinājušas svecītes.

«Nu, bērni, šurp ar bariem! Bet godīgi un pa vienam. Papriekš mazais. — Nu, nu, ātrāk! Ko tu kā ar sapītām kājām!» Irma vilka mazo uz priekšu.

Tas nāca kā pie rīkstes, ceļos berzēdamies. Pie eglītes to Irma nostādīja kā stabiņu. Un kamēr bērna acis stāigāja no vienas svecītes pie otras, pār sakrustotām rokām bira kā savērtu zirņu virkne: «No debetīm būt man atnet.»

Pie Betlemes tā pārtrūka un izira. Bailīgi tas skatījās no viena uz otru, atkārtodams pēdējo vārdu, kas vēl viens pats tik bij palicis mutē karājoties.

«Labi, labi,» slavēja Vaida, noglaudīja to un ieņēma klēpī.

Jānītis mācēja: «Es skaistu rozīt' zinu» un Pēteris: «Klusa nakts, svēta nakts». Bet Artūrs, Rūdis un abi lielie jau uzstājās piemēroti saviem gadiem, paklausīdami un sasizdami papēžus. Jo gaŗāks vīrs, jo gaŗāku dzeju

noskaitīja, izlocīdams balsi un uzsverdams atsevišķus vardus, kā to bij mācījies skolā.

Nu vēl vajadzēja nodziedāt ziemsvētku dziesmas. Vaida uzsāka metalliski dzidru, saldu balsi, kas sudrabaina lidinājās pāri bērnu balstiņām. Andrejs pūta vienu pašu skaņu, bet toties tik stipri, ka Vaida smaidīdama aizturēja šim pāra reizes muti, bet viņš tik sapurināja galvu, nokraīdams viņas roku, un pūta tālāk.

Nu nāca jaukākais brīdis. Vaida attaisīja savu lielo aizsaini. Neviens nebij aizmirsts. Mazie dabūja savas laures un pašskrējējus ratus, lielie pa grāmatai vai burtņīcai ar zīmuli. Mātei bij priekšauts, bet Irmai no drēbes pašūta cepurīte, kādas Vaida vēl prata taisīt no saviem leļļu laikiem. Nu nāca vēl ziemsvētku rotaļas ar Kumeliņi, kumeliņi, Mežā braukšu un Lapsas asti. Lapsas aste arvien krita Vaidai, jo kuŗš gan nebūtu vēlējies riņķot apkārt ar tik retu un jauku viešņu!

Tā aizskrēja pāra stundas, un Vaidai bij jāiet. Deguni pastiepās gaŗi, bet nekā nevarēja darīt. Visiem pēc kārtas vajadzēja dot roku, un nu arī mazie bij iemācījušies sasist papēzus kopā. Ziedīņa kundze noskūpstīja Vaidu uz abiem vaigiem: «Ka nemaz neesat lepna. Tas ir ko vērts,» viņa teica.

Irma gāja pavadīt.

Nakts bij skaidra. Mēreni sala. Vaida juta sirdi pilnu un bagātu. Daudz mirdzuma bija pie debesīm un daudz mirdzuma šajos svētkos. Neskaitāmas eglītes bij dedzinātas rezervistu ģimenēm, bāriņiem un atraitnēm. Vaidai ar Pentes kundzi bij pie tām bijušas pilnas rokas darba. «Drusku apzeltījāt tās sāpes, kā melnu, aprepējušu riekstu,» bij teicis vecais Pente tā skumji. «Nu lai. Cik varam, tik darām,» bij atbildējusi viņa sieva.

Abas meitenes skatījās zvaigznēs.

«Vajaga ko vēlēties,» teica Irma.

«Kaut drīzi beigtos šis briesmīgais kuŗš. Ko citu lai vēlas,» domāja Vaida.

«Vajaga tā cieši skatīties uz vienu zvaigzni un tā cieši cieši domāt pie kāda, un tad tam arī uz to zvaigzni jāskatās un jādomā,» Irma pamācīja. «Tad kas piepildās.»

Vaidai neviena nebij, pie kā domāt tik cieši.

«Un tu laikam domā pie sava tēva?» viņa jautāju, redzēdama, ka Imna nenovērš acu no zvaigznēm.

«Pie teva!» tā atjautāja kā no sapņa. «Nē, ko t' es do māšu pie teva.»

Pēc tam viņa sāka stāstīt, ka tā pērn, ziemsvētkos, bijusi Kurzemē, pie tēva radiem. Tur bijis tāds jau labi paaudzies dēls, jauks zēns, vispāri tur gājis tik varen, varen jauki.

Pienāca pavasaris, pienāca vasara. Vaida palika pilsētā. Tēvs bij mobilizēts, un krustmāte Minna rakstīja, lai ātrāk nebraucot uz laukiem, kamēr nomierināšoties laiki. Uz to varēja ilgi gaidīt, jo uz drīzu kaŗa izbeigšanos vairs neviens necerēja. Likās, ka nedēļas augtu mēnešos, bet mēneši gados, iekām bij bijuši mierīgi laiki.

Visās latviešu mājās Rīgā šuva pretgāzu maskas kareivjiem. Pentes kundze sēdēja aiz vesela kalna pārsienamās marles, staipīja to, mērija, grieza. Labā roka tai bij uztūkusi no lielo šķēru pastāvīgā spiediena, galva no marles pūkām izskatījās kā nosirmojusi. Katru gatavo masku viņa pārbaudīja, vai arī tiešām tā iznākusi pēc priekšraksta. «Ak Dievs! Ka tik nu tiem zaldātiem viņa arī ko līdzētu!» viņa katru pavadīja ar nopūtu.

Par to varēja ļoti šaubīties. Jau divas reizes bij pārmainīti paraugi, tādēļ ka visas pēc agrāk dotiem pagatavotās maskas praktiski izmēģinātas ne velnam nederējušas.

Kad Kristīne bij padarījusi mājas darbus, viņa arī nāca pie šūšanas. Pentes kundze to labprāt nevēlējās.

«Kristīn, tam visam, ko mēs še strādājam, jābūt tīram kā sniegs.»

«Un vai es neesmu tīra?» Kristīne apgriezās kundzei priekšā savā jaunajā priekšautā.

«Bet jūsu rokas ir asas. Jūs izplucināt, un visam tam jābūt gludam.»

Kristīne neļāvās atbaidīties, bet tikai sēdās pie darba.

«Nav jau nu tāda krieveļa mute nekāda ermoņika,» viņa teica, vilkdama bezgalīgi gaŗu pavedienu pāri galvai. «Ja, kad butu mūsu zēni, tā tad cita lieta.»

«Kādi tad mūsu zēni?» jautāja kundze.

«Nu tie, kas pavasarī aizdzina prūšus. Tad ta gan bijuši

visi izlasīti kā niedres. Piecdesmit tūkstoši kā gāzušies prūšiem virsū, tā šiem ar' papēži sviluši, un tik vairs savā zemē atpakaļ atskatījušies. Cits palicis bez kājas, cits bez rokas no tās lielās skriešanas.»

«Kristīn, Kristīn, jūs visu pārspilējat. Kur tad mūsējo gadījās piecdesmit tūkstošu?»

«Nu vai tad mazāk ko būtu varējuši izdarīt? Nekā! Kur gāžas virsū simtiem tūkstošu, tur piecdesmit pretī nav liela lieta. Un kaut gan tas tā ir: Kur latvietis iet, tur vairs zāle neaug.»

«Kas to zina, vai tur pavisam bij latvieši,» šaubījās kundze.

«Kas cits gan tā sargās savu tēvuzemi,» Kristīne apstiprināja, slapinādama lūpām diegu, ko vērt adatā. Kad neviens neatbildēja, Kristīne turpināja:

«Tie puīši jau mums būtu, viens kas tiesa. Bet kādas tās meitas? Cik no tām katra māte goda piedzīvos? Dikti izlaidušās tagad ar to kaŗu. Agrāk to nedzirdēja, ko tagad dzird. Kādi arī nenāk — visi draugi, visi brāļi. Bet vai tie mūsu ļaudis? Tatāri, baškīri, ungāri, bet viņām visi labi. Bet tiem, kur katram māja, kur katram sieva.»

«Nevajaga pašiem celt neslavu,» Pentes kundze aprāja.

«Jā arī nerunās, acs redzēs. To nepiemānīsi. Tepat viņsētas kalējam tāda glīta meita bij. Pērn iesvētīja. Un ko nu stāsta. Vakar ieejot pāri pretī veikalā pīrkurpes un tā ir, lielu naudu galdā uzmetusi, pa durvīm laukā. Šie saucot, lai tak nāk saņemt atlikumu, bet viņa tik smejojties un atsakot: Viegli pelnīts. Lai put!»

«Ak nu, viena tāda!» Pentes kundze pameta ar roku.

«Kur viena tāda, tur otra un trešā ir drīzi klāt. Putniņi mīl laisties bariem.»

«Vai nu tas tagad vien?»

«Tagad, tagad. Nesakiet man. Agrāk to slēpa, bet tagad viss pa lauku. Tāpēc, ka jau tik daudz, ka nevar vis apslēpt. Es niekus nerunāju.»

Glūži niekus nu gan Kristīne nerunāja, bet no katra gaudā patiesības tā varēja sameklēt sieku miltu. Tādēļ arī kundze pasmaidīja:

«Jums jau nu, Kristīn, to vajaga labāki zināt.»

«Ne man vien. Arī jums, kundze, to vajaga zināt. Un kāpēc aizskrēja Saikas Līvijs? Pasakiet nu!»

Pentes kundze pameta ar roku par zīmi, ka vairāk nevelas runāt. Kristīne šuva un domāja savu. Vaida bij visu laiku klusa. Par Kristīnes drastisko valodu viņai šoreiz nemaz nenāca smieklī. Lai gan tā daudz pārspilēja, tomēr viņas runā atspoguļojās ikdienas valdošās domas. Ar Vaidu bij šo to novērojusi, kas viņai sāpēja. Vakaros (ja nereti sastapa uzkrītošos apģērbos un uzkrītošu izturēšanos, nokrāsotām lūpām un vaigiem dažas jaunavas, kas vēl rudeni kā maigas, kautras meitenes bij strādājušas «Alz mugurē». Pārmaiņu nevarēja neievērot. Un viņa nevarēja arī to atbīdīt, it kā nekā nesaprastu, kā to mēdza darīt Pentes kundze, kas nemīlēja kauties ar nepatīkamām domām.

Ivārs jau ziemu bij rakstījis vecākiem, ka uzskatot kāpa laikā studiju turpināšanu par neiespējamu un iestāšoties brīvprātīgos. Nu viņš bij pārbraucis uz īsu laiku, lai iegērbtos. Stipri noliesējis un nopietns.

«Vai Edīte Valdmane palika Tērbatā?» jautāja Vaida.

«Nē, — laikam nē.»

«Kur tad viņa ir?»

«Kā lai es to zinu?» Ivārs nervozi paraustīja plecus.

«Es domāju, jūs bijāt labi draugi,» Vaida nesaprata.

«Bijām. — Un lai tu mani liec mierā, tad es tev pateikšu: Edīte aizbrauca ar kādu krievu virsnieku. Uz kurieni, man nav zināms.»

«Edīte!» izsaucās Vaida, kā neticēdama savām ausīm.

«Jā, jā, meitēn! Tādas jūs esat — sievietes!» Ivārs tai iemeta acīs, saskaities, kā apvainojumu.

Vaidai iekrita prātā, ka daudz sasāpējuša varētu izrunāt ar Lapas kundzi. Vasaras sākumā, ar pirmiem jasmīnu un rožu ziediem, viņa aizgāja to apciemot.

«Es jau jūs sen gaidīju, domāju: taču reiz nāksiet,» teica Marija Lapa ar to starojošo labvēlību, kas izpaudās visā viņas būtnē. Viņa bij to tūlīt pazinusi no balss un soļiem un saņēma to, noglāstot tai vaigus un rokas kā niļai un sengaidītai tuviniecei.

Viņas sedēja līdzās uz dīvāna. Marija iegremdēja vaigu ziedos. «Kā viņas dvašo vasaru,» viņa teica, dziļi ieelpodama smaršas.

«Un jums kā iet?» Vaida jautāja.

«Ne sliktāk kā citiem. Man ir labs, labs, labs vīrs.»

«Es jūs apbrīnoju,» Vaida teica klusi.

«To nu nedarait, bērns. Tur jums nav ne mazākā iemesla.»

«Ar kādu dvēseles pilnskanību, ar kādu mieru jūs to visu nesat.»

«Tas miers nav iegūts vienā dienā, ticiet man. No katra tak Dievs kaut ko grib. To vajag izpētīt un mēģināt izpildīt šo viņa gribu saviem vājajiem spēkiem. Ko tad vairāk var.»

Viņa gaidīja, lai Vaida ko stāstītu par sevi. Jo katrs, kas nāca, izkratīja tai savu sirdi. «Viņi atstāj pie manis savas bēdas un savus priekus un tā ļauj man skatīties atkal dzīvē ar tūkstoš acīm,» viņa teica.

Lapas kundze interesējās par visu, bet Vaida drīz bij nonākusi pie tā, kas viņai rūpēja. Kādēļ tagad tik slikti sākot atsaukties par sievietēm?

Marija arī par to jau bij dzirdējusi. Dažādas baumas auga.

«Neviens tagad nav tik nelaimīgs kā sieviete, nevienam kašs tā nedara pāri,» viņa teica. «Viņai jāredz, ka tai ir vajadzējis tikai dzemdēt, audzināt, lolot, mīļot, lai atdotu savu dārgāko par liелgabalu barību. Kas to var izturēt? Labi tam, kas nedomā. Bet instinktīvi sievietes, varbūt atkal citā veidā, atriebjas par izpostītām ģimenēm ar to, ka posta tos ideālus, uz kuņiem ģimene ir balstījusies.»

«Grūti ir, ka jāredz, kas nav labi, un tomēr nevar nekā darīt,» teica Vaida.

«Tas jau ir tas pārbaudījumu laiks, kad Dievs grib redzēt netikvien, ko katrs dara, bet arī to, kas viņš pats ir. Ja nevar nekā darīt, var tomēr kaut kas būt.»

«Kā būt?»

«Tā kā jūs, piemēram. Ja var žēlsirdībā kvēlot.»

«Tas ir maz.»

«Tas ir daudz. Tas ir spēks, kas vēlāk atkal uzcels izpostīto pasauli.»

«Mana krustmāte teic: tādi, kā es, nederot dzīvei. Es tik eju no pūšu. — Un jūtu,» Vaida smaidīja.

«Bet sev nekad nepazudīsiet. Ticiet man.»

Avīzes In uztrauca veco Penti, ka viņš nevarēja tās lasīt. Katru dienu tajās bij gaŗi raksti, kā, ienaidniekam iebrukot, latviešiem jāiznīcina visa iedzīve, jānoposta tīrumi un jāatstāj mājas. Kaŗa vadība to prasīja, un kaŗa vadība bij jāklausa. Tā bij necilvēcīga pavēle, ko uzpilda latviešiem. Avīzes to pabalstīja. Respekts pret lielo varu neļāva runāt pretī.

«Tas ir ārprāts, ārprāts!» Pente staigāja pa istabām un lūzīja rokas. «Kur paliks latvietis, kad viņš atstās savu velēnu zemes, vienīgo vietu, kas ir viņa, kur viņš jūtas brīvs un savs kungs? Kas viņš būs tai lielajā stedelē, kuŗā viņu grib iedzīt? Pīslis un kāju pamesls, vairāk nekā. Ak, par viņu gādās? Viņu saņems tur atplestām rokām? Ahā! To tik var izdomāt un pateikt tādi avīžu vīri, kas nepazīst ne dzīvi, ne ļaudis. Bet cilvēks ar prātu to neteiks. Nē, nē, nē!»

«Bet kad valdība pavēl, tad tak jādara,» teica Pentes kundze.

«Neviena valdība man nevar pavēlēt pamest savu šūpuļa vietu. Uz savas velēnas es varu nomirt. — Ak, valdība! Ja tev būtu acis redzēt, tad tu zinātu, kāda viņa mums tagad ir. Akla vista prastu labāki rīkoties nekā šitāda valdība.»

«Vai Die', kā tu runā!» Pentes kundze atgaiņāja ar roku un apskatīja, vai nav kāds tuvumā. Tad viņa teica savu parasto: «Tu, vīrs, esi revolucionārs, kā visi latvieši.»

Pēc pāŗa dienām, kad Vaida atgriezās no Marijas, pie kuŗas tā tagad bieŗi aizgāja ar jauniem vasaras ziediem, Pentes kundze to pasauca pie sevis.

«Rīt brauksim uz jūrmalu. Es biju tur un noņēmu vasarnīcu. Tās tagad dabon par sviestmaizi. Žēl, ka apdomājos tik vēlu. Tur kā Dieva ausī. No kaŗa ne vēsts. Onkulis varēs atpūsties no visām errastībām, un tās masakas mēs varam šūt tur tikpat labi kā te. Tu tik rūpīgi visu iesaiņo.»

Otrā dienā viņi aizbrauca. Vasarnīcas saimnieks tos saņēma zemu klanīdamies. Un tai pašā dienā viņa diplomātiskām spējām izdevās dabūt visu norunāto īres naudu. Tad viņš vairs nerādījās. Bij solījies kundzei dārzā uzlikt puķu grupu un negribēja vairs tikt atgādināts pie

solījuma. Ko nu priekš tām pārā dienām izdot lieku naudu, domāja pats, bet kundzi iepriekš īrēšanas bij vārdojis, ka ar viņa galvošanu tie droši un mierīgi nodzīvošot līdz vēlam rudenim.

Dārzs izskatījās kā postaža. Vaida atnesa dažus ziedošus gerāniju un begoniju podus un izlaboja saimnieka kļūdu. Lielāku izšķērdību Pentes kundze neatļāva.

Jūrmala bij brīnišķi beztrokšņaina, kā aizsnaudusies jūlija diendusā. Lielākā daļa vasarnīcu neapdzīvotas, dažas pat aiznaglotas. Ziedēja krūmi un rozes, bet citādi dārzi bij nekopti.

Dienas, pilsētas drudzainā nemiera nesaskaldītas, bij vienmuļas un gaŗas. Vaida klīda daudz pa ielām un gar jūrmalu, jo masku šūšana, kam ar neatlaidīgu dedzību nodevās Pentes kundze, viņu vairs neinteresēja. Viņa bij pārliecināta, ka še strādā veltīgu darbu, un ka šās tikpat maz noder kareivjiem frontē, kā visi jau iepriekš izmēģinātie paraugi. Ko paspēja šī taustīšanās un nevarība pret to brutālā, bet disciplinētā spēka izpausmi, kas valdīja ienaidnieka pusē?

Kā klusu šūpuļa dziesmu čaloja jūra, piesizdama zemes koklei retus viļņu akordus. Apvārsnis bij tuvs un aiz tvaikainā aizklāja lika nojaust sabiezējušu mākoņu sienu. Reti sastapa promenētājus pa diviem, pa trim. Tie gandrīz bez izņēmuma bij vācieši, kas dzīvoja savās greznajās vasarnīcās, pazina cits citu, un ejot gaŗām nepazīstamiem, aplusa, kā uz mutes sisti. Karš ar to neiecietību, kādu tagad parādīja vācu mēlei, bij tos padarījis it kā par klusiem savērniekiem. Jūrmalā tie jutās neierobežotāki, un tā kā viņi bij brīvi no tām instinktīvām bailēm, ko sajuta pret ienaidnieku citi zemes iedzīvotāji, viņi baudīja pilnā mērā vasaras atpūti un jaukumu.

Kad nolika galvu uz smiltīm, dažreiz starp viļņu čalu dzirdēja ducinām tālu lielgabalu pārkonu. Citādi valdīja brīnišķs miers.

Vaida nāca no jūrmalas. Divas sievietes, smagām nastām apkrāvušās, gāja tai papriekšu. Nastas tās nesa stipros saišķos pakārtas, vienu priekšā, otru uz muguras. Rokās vēdināja savus norisušos galvas lakatiņus, ar kuriem šad tad slaucīja sviedrus no nodegušajām, kā bietes pietvikušajām sejām.

«Vai, pagaidi, nevaru vairs!» teica jaunākā, un putinot rokas, uzsvieda savu nastu uz tuvās vasarnīcas maigam Vasarnīcas verandā uzšāvās gaŗa auguma dāma, tumšā uzvalkā, un lautzā valodā sauca:

«Prom, prom! To mais' nevar likt uz to treliņ. To luzi! Prom!»

Jaunā sieviete pietvīka vēl sārtāka:

«Skaties: prom, prom! Šī mani mācīs, šī mani dzīs prom. Tāda kaza! Pati laikam domā te dzīvot, kamēr paliks par sēni.»

«Nebaries nu ar visiem ļaudīm un nāc,» sauca vecākā, iedama uz priekšu.

Jaunākā nekā neatbildēja, bet šūpoja tirpinādama rokas.

«Ienāciet pie mums,» aicināja Vaida.

«Kur jūs dzīvojat?»

«Tepat blakām.»

Svešās iegāja pa vārtiem, nosvieda nastas zālē un nokrita pie tām arī pašas.

«Kad dabūtu apslapināt lūpas.»

Kristīne jau viņas bij redzējusi pa virtuves logu. Viņa nāca ar lielu krūzi aukstas kafijas.

«Nudien, muša!» jaunākā vēl bārās uz otru vasarnīcu. «Viņa gan arī laikam domā paslēpties savā kāpostu dārzā, kad pasaule ies bojā.»

«Nu lai viņa domā ko grib, ko tu baries,» vecākā apsauca.

«Kā lai nebaros, kad tāda māte. Ko jūs domājat, ko šī dara,» viņa pagriezās pret Kristīni un Vaidu. «Mēs izējam no mājām, un viņai gluži jauna, adīta jaka mugurā. Bet karsti. Šī nevar izturēt, norauj jaku, un gaŗām ejot, iemet kaimiņu dārzā. Tur viņa varbūt vēl tagad.»

«Visiem viņa stāsta par to manu jaku,» māte dusmīga novēršas. «Kaimiņu Līze būs pievākusi. Gan jau dabūs.»

«Gan jau dabūs pirmdien pēc pastardienas,» teica meita.

«Vai jūs no tālienes?» jautāja Kristīne.

«No Liepājas puses. Jau otru nedēļu ejam.»

«Vai tad vācieši jums jau nāk virsū?»

«Vai gan bez nākšanas!» atteica māte un tad rādīja ar pirkstu tālumā: «Arē, kur šie jau klāt! Tad eima, tad eima! Lai pirmās tiekam pie posta.»

Vingri uzšāvās kājās un ķērās pie nastām. Tāpat arī jaunava. Viņa netika tūlīt ar savu nesamo līdzsvarā, un nasta apsvieda*to ačgārni apkārt. «Vai es neizskatos pēc traka paunu žīda?» viņa smējās un aiztecēja pa trotuāru, panākt māti.

«Skrej kā uz kāzām. Dieviņ, Dieviņ!» Kristīne nopūtās.

Abas reizē nu paskatījās pret jūras pusi, kur prospektā lieca iekšā gaŗa rinda ratu, kas, apjūmti pār stīpām uzstieptiem audekliem, izskatījās kā milzīgi piepūsti pūšļi, pelēki, rudi, zil- un sarkanstrīpoti. Gāzelēdamies tuvojās pirmie, kuŗu atvērtņē redzēja starp kurvjiem un maišiem vairākas bērnu un kādas vecas mātes galvas, kas drebēja un gāzelējās līdz ar ratu kustību.

«No kurienes jūs braucat?» sauca Kristīne, kad braucēji bij pienākuši tuvu. Bet neviens neatbildēja, vai nu aiz nepatikas, vai arī tie nesadzirdēja jautājumu aiz trokšņa, ko sacēla ratu rīboņa, lopu māvieni, soļu dimdoņa un trotuāŗa, jo visi, kas varēja kustēt, gāja kājām vezumiem līdz vai arī dzina un mierināja kustoņus.

Putekļu mākonis palika uz prospekta, bet viņa iztekā jau lieca iekšā jauna ratu rinda.

Augšā, balkona istabā, Pentes kundze tina kopā savus marlija baķus. «Nu jāliek prāts ar mieru ar visu to šūšanu,» viņa teica tā, it kā baltajos vīstokļos ietīstītu visas savas cerības. Ar lielajām šķērēm klēpī viņa palika sēdot un skatījās, skatījās, kā gar logiem, pa prospektu vilkāš uz Lielupi nebeidzamās bēgļu rindas. Skatījās un pūta.

Ar pirmo pēcpusdienas vilcienu atbrauca Pente.

«Nu, tagad mēs esam tik tālu! To ir panākuši visi tie rakstītāji!» viņš teica rūgti.

«Vai nu rakstītāji vien tur vainīgi, paņņ,» Pentes kundze atbildēja neparasti maigi. «Tas tā nāk, kā tam ir jānāk.»

Tai pašā vakarā Pente gribēja atpakaļ uz Rīgu.

«Lai viņš brauc,» kundze teica Kristīnei, palīdzēdama iesaiņot vīra lietas. «Viņam te tikpat nebūs miera. Viņš par daudz dziļi ēdas, visu to redzot.»

Vīru viņa mierināja: «Gan jau. Rītu dabūsim vedēju un pārbrauksim visā mierā.» Bet aizsaiņu sataisīja tik daudz, ka Vaidai ar Kristīni bij jāiet līdz piestātnei vadīt.

Vakars pienāca ar tumsu un negaisu. Baltām gāzēm

šņāca un puļoja lietus. Līdz ceļiem slapji viņi pienāca stacijā, bet no vilciena nebija ne vēsts.

Nedzirdams zem šņācošā lietus, tas beidzot bija klāt, un daudzi gaidītāji to iesturmēja, cits citu no ceļa grūzdami. «Velnai lai zina! Velnai lai rauj!» lādējās krievi vienā vilciena galā un otrā. Piemēram laimējās iesprausties, sievietes pameta tam aizsaiņus un devās steigšus atpakaļ.

Pie pārbrauktuves bija sastrēgums, jo ceļš, vilcienu gaidot, bija noslēgts. Ratu rindas, sablīvējušās uz prospekta, gaidīja tumsā. Pie pašas barjēras, tramīgs un izbiedēts no garām skrejošā šņācošā nezvēra, slīcās stāvus stalts, ābolains kumeļš. Augstā ceļa spuldze lēja pār viņa platu krūti sarkanu gaismu.

«Kāds skaits lopiņš!» priedējās Vaida.

«Jā. Nav vēl četri gadi. Paša audzināts,» turpat līdzās teica kāda mierīga balss. Vaida ieskatījās jaunā, vīrišķi laipnā, un kā viņai likās, lepnā sejā.

Pie virieša kājām, saknupis celīšos, tupēja gadus septiņus vecs puisītis.

«Vai tam nevajadzētu būt tur iekšā, ratos?» viņa vaicāja nedroši.

«Tas vezums jau ir pilns,» zem audekla jumta, no kuŗa ūdens tecēja strūklām, atsaucās gaiši kāda sieviete. Sarkanās spuldzes gaismā Vaida redzēja jaunu, skaistu māti ar vienu bērnu pie krūts, bet otra galva tai klēpī.

«Bet nu tomēr,» Vaida teica, žēlodama mazo tupenīti.

«Viņš ir vecākais. Lai mācās paciest. Vai tik vien grūtību būs tagad jāpārcieš,» teica vīrietis.

«Bij jau ratos visu laiku,» jaunā māte teica smaidīdama, it kā viņai reizē būtu jāmierina ir svešā meitene, ir savs bērns, «bet nu pats gribēja pie tēva. Miegas nāk, samircis arī, tad nu pats nezina, ko grib.»

Vaida noliecās un saņēma bērna rociņu. Mītrs, auksts deguntiņš pielīpa viņas rokai. Uz tās noritēja asara.

«Dzert gribas!»

«Pagaidi, kad tiksīm tai lielajai upei pāri, izslauksim govīs, tad varēsi padzerties,» teica jaunā māte.

«Dzert mēs varam padot. Mēs tepat dzīvojam, kur jumta jābrauc garām, tepat, netālu. — Kristīn, skreijiet pa priekšu, iznesiet pretī, lai viņiem nav jāgaida,» Vaida rīkoja.

«Jā, jā,» Kristīne atsaucās, izspraukdamās gar šķērs-
koku un, nevērodama sarga lamāšanos, pazuda tumšā.

«Tad jau būtu labi,» jaunā māte pateicīga paskatījās.

Beidzot pacēlās šķērskoks. Tramīgais kumeļš rāvās uz priekšu ar tādu sparpu, ka jaunais vīrs, pacēlis savu bērnu uz pleciem, tikai skriešus vien to varēja panākt. Vaida turējās tam blakus, bet pakalnācēji aizsteidzās priekšā un atstūma to sānis, jo arī viņu zirgi rāvās pakal ābolainajam, un katrs bij spiests turēties pa priekšējā pēdām.

Kad viņa pienāca pie vasarnīcas vārtiem, jaunais vīrs ar bērnu jau bij garām un tālu priekšā.

Kristīne gaidīja ar dzeņamo krūzi.

«Kur viņi palika?»

Vaida pamāja ar roku un gāja klušēdama namā.

«Ak Dievs, ak Dievs!» nopūtās Kristīne.

Istabā bij galīgi tumšs. Vaida izgērbās un nolikās gultā. Lietus bij pārgājis, tikai vēja sapurinātie koku zari nobirdināja pa retam lāšu brāzienam pār jumtu. Nakts elpa raustījās kā drudzī. Tur griezās kuģa svilpes kliedziens, tur aprauti vārdi, saucieni, lopu māvas, kaucieni tuvu un tālu. Un kā dobja pamatskaņa jūras klušā vienmērīgā rūkšana. Vaida mēģināja izolēt citus trokšņus un klausīties tikai uz jūru kā uz mūžīgu mierinātāju un miegā aijātāju. Viņa tiešām norimās, un drīz tā bij, it kā tā būtu iemigusī, bet rūkoņa neizdzisa, tomēr kaut kur turpinājās un auga bezgalībā, un viņai miegā likās, it kā katrs nervs stieptos tai līdz bezgalībā un sāpētu, sāpētu.

Tad viņa uzrāvās vaļējām acīm un zināja, ka miegs tik ir bijis pašapmānīšanās. Sirds sita stipri un strauji, un katrā sirdspukstā bij visu to bēdas un asaras, kas šonakt rāvās vaļā no dārgās dzimtenes zemes, kā bezgalīgas jūras viļņi, augšup kāpdami un grimdami, — katrā sirds pukstā atbalsojās nevien šis laiks, bet arī tāli gadu simteņi. Un viss sāpēja.

«Tauta. Mana tauta! Mana tauta!» viņa čukstēja, it kā visus citus vārdus aizmirsusi. Nekad vēl viņa tā nebij izrunājusi šo vienu vārdu. Šinī naktī tas bij kļuvis dzīvs. To viņa juta.

Gaisma ausa.

Viņa piecēlās un nomazgāja seju. Vajadzēja braukt uz

Braslieni. Mātes piemiņas un gīmetnes, kas par tām domās? — Tās nedrīkstēja pamest ienaidniekam. Viņu pārņēma bailes, ka tā varētu nākt par vālu.

Bet vēl bij pārāk agrs. Vaida izgāja uz balkona. Debess bij noskaidrojušies, bet laiks arvien vēl tveicīgs un solīja jaunu lietu. Uz sarkanajām begonijām dārza vidū vizmoja pirmie ausmas stari, zaigodami lietainās rasas pērlēs.

Pie vārtiem kāds stāvēja.

«Kristīn!» Vaida sauca. .

Kristīne nāca šurp ar divām tukšām krūzēm.

«Nu jau gan laikam viss lielums noskrēja,» viņa teica. «Labs laiciņš jau, ka neviens vairs nebrauc. Vai arī būs katrs kur pakritis atdusēties pa to nakts melnumu.»

Vaida jautājoši skatījās uz krūzēm.

«Vienam otram jau dabūju iedot, kas slāpa galīgi nost. Bet nu arī esmu ar visu cauri. Aizvakarējais zemeņu ievārījums arī izkroģēts. Kad kundze bar, lai bar.»

«Neviens jūs nebārs,» teica Vaida.

Kad Vaida bija salikusi savas lietas, lēca saule. No sava loga tā redzēja kaimiņu vasarnīcā lielo grupu Testament rožu, kas pilnos ziedos dega kā blāzmas piesātināts mākonis. Mierīgas un klusas tās gaidīja siltu, lietus bagātu vasaras dienu.

Kristīne ienesa tasi kafijas.

«Vai jūs nemaz negājāt gulēt?» jautāja Vaida.

«Kas nu tādā naktī par gulēšanu,» atteica Kristīne.

Iela jau atkal murdēja. Daudzi vietējie iedzīvotāji skrēja šurp un turp. Bija arī izdzīts daudz kustoņu. Kāda vecāka sieviņa dzina divas baņotas cūkas un netika ar tām ne no vietas. Uz īsajām, nevarīgajām kājām cūkas nespēja nest savu tauku svaru un ik pēc desmit soļiem, ko tās gāzelēdamās paspēra, laidās gar zemi un rukšķēdamas lika saprast, ka tālāk šīs neiešot. Sieviņa bij izmisusi.

«Prūši nāk virsū, un padzīt nevaru. Ko lai ar viņām daru?»

«Dzeniet atpakaļ kūti,» teica kāds gaŗāmgājējs.

«Tā vien būs jādara,» dzinēja atsaucās, it kā uz to pu-

negribēja līdz ar tēvu, viņa bij ar mieru ar visiem citiem braukt pa zemes ceļu līdz Vārpām, kas bij domātas kā gala mērķis.

Kad viss bij gatavs, uznāca negaiss. Viņi nogaidīja to pārejam un izbrauca vēlu. Cauru nakti bij ceļā, un otras dienas rītā piebrauca pie Lielupes pārejas no dienvidrītiem, un dažas desmitas minūtes vēlāk tur pienāca Arvis ar saviem ļaudīm no dienvidvakariem. Še nu notika abu jauniešu jau augšā minētā, īsā, bet liktenīgā satikšanās.

Trešās dienas pievakarē ceļinieki sasniedza Vārpas.

«Mani mīlie, mani mīlie!» Vārpu mamma nesamaniņa nekā cita ko sacīt, izsteigdamās pretī.

Durvīm priekšā stāvēja Pupulaksts. Rokas dziļi bikšu ķešās, viņš kratījās plecos, it kā lēkādams. Pricēgs viņš bija.

«Tad ta nu dzen, tad ta nu triec! Kurzemes pelēkie baroni mētājas pa ceļiem kā vecas pastalas!»

«Vai tas ir dzirdēts! Smej par cita nelaimi,» rājās Minna.

«Kas pēdējais smej, visgardāk smej,» titināja Pupulaksts.

Viņam aiz muguras, augsti paceltām rokām, izšāvās Tilla, kā ķīvīte no ligzdas, un metās Vaidai ap kaklu.

«Nost no tās buržuju prēlenes,» komandēja Pupulaksts, bet Tilla tam spītīgi parādīja mēles galu.

«Es viņam vairs neklausu,» viņa teica Vaidai.

«Ej nu no durvīm!» Vārpu mamma bīdīja nost skroderi.

«Drebiet, buržuji!» tas nodraudēja un atkāpās.

«Tas nu gan būtu vienreiz dzenams prom,» Minna teica.

«Vai tu to vari izdarīt! Tad aizdzen viņu. Tu man noveltū no mājām kā dzirnu akmeni.»

Māsa klusēja. Viņa zināja, ka tas viņai nav pa spēkiem.

«Varbūt Roberts to varētu izdarīt.»

Tas nepavisam. Uz to viņš griež zobus kā nezvērs. — Varbūt tas ir Ilzes dēļ,» Vārpu mamma piebilda klusāk, iepriekš aplaidzama istabai acis.

Abas meitenes bij jau augšā.

«Un ko tā viņa Tilla?» jautāja māsa.

«Tilla ir miļš un jauks bērns. Tās dēļ jau arī daudz ko pacieš. Kur lai viņa paliek? Skolā viņš viņu nav laidis. Mācījusies arī nekā liela nav.»

«Vaida tagad varēs pamācīt.»

«Vaidu es gribu sūtīt uz Krācēm. Roberts jau pēc viņas apjautājās.»

«Roberts pieņēmis bēgļu pilnas telpu telpas. Tur ir bērnu līdums. Un tad vēl Ilzes pašas bērni. Nav kas to ganību pievāc. Bez tam Ilze pati, kā tu zini, nāk pēdējās nedēļās. Tas viss tā —»

«Vaida tagad nekur tālāk neies. Viņai krietni jāatpūšas,» Minna noteica stingri. «Rīt es braukšu pati uz Krācēm.»

Pēc divpadsmit stundu nepārtraukta, dziļa miega, kādu tik jaunībā var gulēt, Vaida atmodās kā citā pasaulē. Vai arī viņa pati bij cita. Kaut kas bij noticis, kas zem sāpīgo pārdzīvojumu rūgtuma virda un virda kā pēkšņi izlauzies avots un pildīja visu būtni ar brīnišķu aromu. Tā bij satikšanās ar svešo jaunekli. Tas bij pirmā skūpstā burvīgais saldums, kuŗu tā juta ik pulsa sitienā, ko sirds dzina pa jaunās miesa asiņu vadiem.

Ilgi Vaida sēdēja gultā, apskāvusi rokām ceļus un aizmirsdama celties un ģērbties. No pirmā skata ar svešnieku sākot, katru mirkli viņa atkal kāri iesūca atmiņā, kā iesūc sevī līdz pēdējam pillienam veldzinoša dzēriena malku. Kā tas tak viss bij bijis?

Kad viņš pacēlis cepuri un piedāvāties to pavadīt, kaut kas bij tai licis nodrebēt un iedzinis viņas būtību neizprotamā pretrunā. Viņa bij samulsusi, bet negribēja to rādīt. Viņa tak negribēja, lai tas nāktu līdz, bet katrs sirds puksts to aicināja; viņa nebūtu bijusi spējīga atskatīties, vai tas tiešām seko, bet ausīs tai zvanīja bailes: ka tik viņš neatgriežas atpakaļ un neatstāj viņu vienu; viņa negribēja svešniekam likt nojauts savas sāpes, bet tās lauzās ārā ar elementāru varu: parādīties taisni šīm vienām acīm, dzirdēt maīgu mierinājuma vārdu taisni no šīm vienām lūpām, būt tikai šīs vienas sirds saprastam. Un tad? Un tad — ko viņa nebūtu turējusi par iespējamu vēl pusstundu priekš tam — tad sniedzās mute pēc mutes. Kuŗš tad bij aicinātājs un kuŗš sekotājs, kuŗš lūdzējs un kuŗš pasniedzējs, — to viņa nevarēja izpētīt. To viņa ne-

gribēja izpētīt. Šīm acīm viņai vajadzēja sekot, šai mutei viņa nevarēja aizliegties, kas to sauca kā pie dzīvības avota, no kuŗa smelsies brīnišķu spēku un burvīgu laimi. Visa viņas būtne zināja tikai vienu: Tas bij viņš. Tas bij tas!

Viņa skatījās uz sīkajām istabas lietām, viņa skatījās uz dārzu laukā ar sulīgajiem kokiem un tveicīgo jūlija debesi aiz tā, bet tāls mirdzums izdzēsa visu tuvējo. Cik brīnišķi skaists un burvīgs bij kļuvis viss.

«Mīļais, jaukais, tuvais,» viņa dvesa un tvīkdama noslēpa seju rokās.

«Mīļais, jaukais, tuvais!» atbalsoja dvēsele. Cita vārda jau viņa arī nezināja.

Tilla nāca. Ieskrēja tik ātri, ka Vaida vēl nespēja noslēpt savas klusās laimes acis.

«Es saucu, es plaukšķināju, es klauvēju: tu nekā nedzirdi. Par ko tu domā?» Tilla jautāja.

«Es domāju par Kurzemi,» Vaida tikko dzirdami atteica.

Pēc dažām dienām atbrauca Roberts Lazda.

«Es taisni pie tevis, mazā — nu, neesi jau nu vairs nekāda mazā,» viņš sevi pārlabojā, sniegdams Vaidai roku

Kāda tam vajadzība, jautāja Vaida.

«Redzi, es varēju pie sevis novietot kādas desmit bēgļu ģimenes. Tur ir prāvs pulciņš bērnu, dažai ģimenei ne mazāk kā man — un to es viņām nevaru ņemt ļaunā,» viņš smējās, «bet nu šie knauķi, kamēr viņus ievietos kaut kur skolās, ir jānāca uz visu labu un daiļu; tas ir: nelīst caur žogiem, nepostīt dārzus, nesist ar sprunguļiem lielajiem kājas un sev pašiem degunus nost, un tā tālāk, ko tu jau sapratīsi. — Un nu es gribēju jautāt, vai tu neatrastu par iespējamu pāŗa stundas ar viņiem nodarboties? Daŗi ir no skolām izrauti, un ja viņi paliek ilgi bez mācības, tad tie var aizkavēt daudz ko, ko vēlāk būs grūti panākt.»

«Un tu domā, ka es to varētu?»

«Nu bez šaubām, pie labas gribas var daudz ko.»

«Tā man ir.»

«Vai tu esi apdomājis, Robi, ko tu iesāksi ar tiem daudzciem bēgļiem? Ja nu tas velkas ilgi?» Vārpu mamma atteica baŗīga.

«Lai viņi dzīvo. Telpas ir, ganības ir, pāra pūrvieta zemes katram arī nav liela lieta.»

Vārpu mamma grozīja galvu.

«Kas par daudz, tas par daudz.»

«Tu to nesaproti, sievas māt. Jo vairāk mūsu ļaužu paliek pašu zemē, jo labāk. Jo vairāk, jo labāk. Es to stāstu visiem dienu un nakti. Dažs klausā ar' un apdomā — un atveŗ drusku lielāku spraugu tais saucamos sirds vārtos. Bet maz to ir. Tāda mēs vēl esam tauta.»

«Bet ja nu mums vēl pašiem būs jāsiens arī savas pauras?»

«Vai tad tiešām kurzemnieki vēl nebūs samaksājuši pietiekoši dārgi savu mācību, lai arī mēs no tās gūtu kādu labumu,» domīgi noteica Lazda.

6. Pie tumšajiem vārtiem

Vēlā vakarā strēlnieki atnāca svešajā naktsmāju vietā. Tā bij kāda pamesta fabrika frontes tuvumā. Dažas ēkas bij saplošītas, bet galvenais fabrikas korpuss vesels un jau vairākkārt kalpojis kareivju vajadzībām. Arvis bij starp pēdējiem pienācējiem un novietojās kādā mazākā ēkā, kurā bij atradušies ierēdņu dzīvokļi. Istabās vēl šur tur bij palikusies kāda lieta, gar sienām koka lāvas ar salmu maisiem. Telpas bij ledaini aukstas. Kad iekūra krāsnis, drīz sāka tecēt sienas. No visām mutēm garoja balta dvaša.

Nolicis šauteni un atsprādzējis smago somu, Arvis, kā atsvabināts, atstiepa muguru. Brīnums! Atkal viņš juta plecos to stindzinošo nogurumu, kādu bij nojaudis dažas dienas. Tas nebij pārvarams ar gribu un lika sevi nepatīkami manīt tiklab apmācībā, kā gājienos. Nogurumam nebij pamata, jo nekādi neparasti grūtumi nebij jāiztur. Šīs dienas gājiens bij tīrais nieks. Vai tik vien ir izturēts kaŗavīra mūžā, kas jau ilga tepat piecpadsmit mēnešus!

Ar kausiņiem rokās strēlnieki šuva kā bites. Pēc vakariņām! Pēc vakariņām! Arvim gan ēstgribas nebij, bet viņš piespieda sevi nenolaisties un sekot citiem. «Blēņas! Man tak nekas nekaiš!» Viņš uzlēca stingri kājās un nokratīja nogurumu.

Šie mēneši, kas Arvim izlikās kā vesela dzīve, bij bijuši visu viņa miesīgo un garīgo spēku pārbaudījums. Viņš bij gan miesīgi vesels un laba samēra, bet ne tik robusts un izturīgs, kā lielākā daļa to jaunekļu, ar ko tas dienā dienā sacentās kaņotāju mākslā. Ar neatlaidīgu gribu viņš bij daudz darījis, sevi norūdīdams un nocietinādams, jo iekšējs nemiers viņu pastāvīgi dzina ar visu, ko tas darīja, centies pēc iespējami pilnīgā. Bet arī savu garīgo cilvēku viņam bij nācies ne vienreiz vien pārļaut un pārkausēt zem nepielūdzamā: Tā vajaga un tā tam būs būt. Kad citi jau sen gulēja, Arvis bieži vēl bij modā ar savu iekšējo pasauli, ar saviem sapņiem un domām, kas gribēja būt izdomājami un izsapņojami. Tā viņš daudzreiz patērēja vairāk enerģijas, nekā spēja dot viņa spēka krātuves.

Tikko strēlnieki bij paēduši, viņi atkrita uz cisām. Bet Arvis nevarēja aizmigt. Domas nāca un gāja kā kaleidoskopā.

Visapkārt šņāca biedri kā sila priedes vējā. Blakus gulēja Sineps, jauks puika, zobgalis un nebēdātājs ne velna, kas nereti jautrināja visu rotu. Viņa jaunā mute, ar tikko dīgstošām ūsiņām uz virslūpas, atsedza zobu rindu, kas uzņēmīgi mirdzēja tumsā. Arvis piecēlās sēdus, it kā gribēdams pārmainīt vietu. Galva viņam bij smaga, asinis smacēja. Viņam slāpa gaisa. Lēni viņš izvīrījās no rindas, aplika mētelī un gāja uz durvīm, kas kā bieza ēna milnēja kaktā. Cauri negaļam koridoram izkluva uz verandas. Tā balstījās uz kolonnām un vienā pusē vēl bij aizsargāta logiem. Otrā tie bij izdauzīti vai izņemti. Visapkārt bij dārzs, kas atkāpās terasveidīgi pret Daugavu. Juta plašu tālskatu. Apvārsni aizklāja tumsa, bet ne tik bieza, ka sniega atspīdumā nevarētu izšķirt miglainas mežu un māju kontūras. Nekur neredzēja uguns spīduma, kas liktu nojaust, ka tuvums apdzīvots. No mākoņiem izkāpa zvaigznes, mirgoja kādu laiku, atgrima atpakaļ mākoņos kā sasapņojušās. Citā vietā parādījās citas.

Laukā bij labi. It kā nokratījis no pleciem nastu, Arvis jutās brīvs un brīnišķīgi atvieglots. Likās, ka tam no nakts klēpja pieplūstu kāds savāds spēks, kas taisni šai vietā gaidījis uz viņu. Smadzenes strādāja asi un inten-

sīvi. Viņš piespiedās atbalstīdamies pie verandas sienas un iegrīma kā transā, kā sapņos, kad nezināmu spārnu nests lido pāri kokiem, jumtiem un kalniem, viņš pēkšņi jutās kā atraisīts no zemes smaguma un skatījās atpakaļ, aizgājušā, kā no putna perspektīvas. Kā uz ekrāna paskrēja garām dzīves mirkļi: smieklīgie, kļūdainie un ar visu būtību satricinošie un pārveidojošie, juku jukām.

Tur bij bērniņa.

Braucieni uz Avēniem. Skanīgās istabas, jaukie dārzi, neierobežotā izdzīvošanās. Un pretstats mājās. Tēva: To tev būs. To tev nebūs. Un viņa spēte. Smejama, bet mīla.

Tad tas mulķīgi bērnišķīgais skrējiens kopā ar Mālu ap baznīcu, mēnesnīcā. Cik tālu jau tas! Māls bij nozudis. Vidiņš strādāja pulka štābā, jo ar brillēm un palīko muguru tas nebij nekāds šautenes nesējs.

Un Saša. «Laiks prasa aktivitāti.» Tāds tagad bij Saša. Katrs mirklis aktivitāte. Jauks biedrs, lai gan protežējošo toni pret Arvi nebij vēl zaudējis. Tas nekas. Satikt viņi satika labi. Labprāt viņš būtu gribējis zināt, ko Arvis rakstījis toreiz, pēc tās nakts sapulces. Arvis tam nestāstīja. Daudz, ja teica: To, ko es rakstīju, mēs tagad izdzīvojam.

Tad Mildiņa. Kā no tālēm viņa atlidoja. Silta rociņa gulēja viņa sauļā kā kustīgs, nemierīgs putniņš. Nupat, nupat viņa vēl bij. Mazā Mildiņa.

Un pāri visiem, starp visiem, aiz visiem — Vaida. Neizdomājamā doma, neizpētījamā jūta!

Dziļais asiņu kvēlojums, gaišās ilgas, nemierīgo domu patvērs — viņa!

Bet vēl tuvāk, telpā un laikā tuvāk.

Dievinātais vadonis. Veidotājs. Zem viņa acīm bērni bij pārvērtušies par vīriem, nevarētāji par varētājiem, chaotiskas dvēseles sacietējušas par skanīgu metalu. Viņa gars bij visam pāri kā mierīga rīta saule.

Ceļš bij skaidrs, mērķis drošs. Cik vienkārša formula: atsvabināt dzimteni! Strēlnieku kaŗš bij taisnības kaŗš pret netaisnību, brīves kaŗš pret varmācību, īsto zemes mantinieku kaŗš pret uzurpātoriem. Ko viņi darīja, bij nepieciešams. Šaubu nebij.

Un baiļu nebij. Kas nav lemts, nevar notikt. Katrs ir kā trauks, kuŗa dievības griba ielikusi savu saturu. Ja kāds savā laicīgā atveidā piepildījis savu uzdevumu, lielais Meistars viņa formu salauž, lai mūžības saturam dotu atkal jaunu ietērpju. Ne mirkli ātrāk, ne mirkli vēlāk, kā tas vajadzīgs.

Ja cilvēks zina dievības gribu un katram dzīves mirklim dod visu sevi iespējami pilnīgu, tad viņš ir gatavs.

«Tādi mēs tagad visi,» domāja Arvis. «Gatavi esam. Lai nāk, kam jānāk.»

Spārnotas domas nesa jaunekli šai pusapziņas vai pār-apziņas lidojumā, kādu dvēsele dažreiz piedzīvo pirms lieliem pārdzīvojumiem vai ciešanām, kad tā it kā iegūst spēju atdalīties no smagās miesas vielas un staigāt kā pār mākoņu tiltiem, no kuŗiem neticami skaidri spēj pārredzēt un pārvērtēt šīs dzīves tēlus un parādības.

Mīļotais vadonis palika arvien tuvu, it kā turēdams to pie rokas. No viņa nāca spēks un skaidrība. Arvis nesa sevī viņa attēlus, kā tos bij uzņēmis neskaitāmos veidos, vai nu izlūku gājienos, kādos tas bij to pavadījis, vai apmācības laikā un kaujās, drīz ar sasprindzinātu uzmanību, bet lepnā mierā vērodams briesmu kā plēsīga, bet negaidīta zvēra tuvošanos, drīz kustīgu ar katru nervu kā zivi vilņos, izmantojot mazāko priekšrocību, kā iegūt kaujās pārsvaru, kā nepalaist gaŗām neapslēptākās vietas, kur sist ienaidniekam brūces. Vadoņa acis tās arvien redzēja, acis, kas savu redzokļu lokā ieslēdza katru kā neizbēgamā gūstā, bet šis gūsts deva drosmi un augstu nesošu sajūsmu.

Arvis sarāvās kā nokritis no augstuma. Salti drebuļi to purināja. Pleci guma pret zemi. Viņš nesaprata, kādēļ tas atrodas uz balkona. Un vai tik dzīvi bij par visu domājis, vai sapņojis, viņš arī nevarēja izšķirt. Arī nemēģināja. Aiztaustījās cauri tumšajam koridoram, tad līdz guļvietai, blakus Sinepam. Laižoties uz cisām bij tā, it kā ieslīgtu ledainos vižnos. Neganti auksts šē bij.

Sineps pacēla galvu.

«Klau, Bujān.»

«Jā,» atsaucās Arvis, «vai tev kā vajaga?»

«Es tāpat vien.»

Pēc gaŗas virknes sajukuŗu sapņu ainu, kas lika domāt, it kā tas būtu gulējis gaŗu miegu, Arvis atkal uzrāvās. Sineps gulēja vaļējām acīm un skatījās tumsā.

«Kādēļ tu neguli? Vai tev kas kait?»

«Nē, tāpat vien. Nenāk miegs.»

«Pirmīt tu gulēji.»

«Tad jau laikam būŗu visu miegu izgulējis.»

Bet tūdaļ jau viņŗ jautāja:

«Vai es varu nākt tev tuvāk?»

«Nāc.»

Sineps pievirzījās kaŗa biedram.

«Vai, kā tu dedzi. Kā krāns!» viņŗ brīnījās, uzlikdams Arvim roku uz krūtīm.

«Nu ko tu man gribi teikt?» vaicāja Arvis.

«Vai es? Tāpat vien.» — Tad, pēc brīŗa: «Rīt būs jāiet.»

«Jā. Vai tu par to gribēji runāt?»

«Ko nu par to izrunās! Kas būs, būs!»

«Bet kaut kas tev ir.»

«Kaut kas jau nu ir. Neļauj miega.»

«Tad pastāsti.»

Bet Sineps atkal apsīka. Redzams: gribēja ko teikt, bet nezināja, kā iesākt. Beidzot tam izspruka nopūta:

«Žēl!»

«Kā žēl?»

«Ka neaizrakstīju. Vajadzēja vēl aizrakstīt. Bet nu ir par vēlu.»

«Kam tu gribēji rakstīt?»

«Nu kam citam, kā šai. Es tak tev stāstīju, kad atbraucu no atvaļinājuma.»

Arvis nevarēja nekā atcerēties. Smadzenēs atkal iegūlās smagums. Bet viņŗ negribēja apvainot biedru. Jā, šad tad kādu savu noslēpumu tas bij pastāstījis, jo Arvis ņēma visu nopietni. Bet tagad nekā neatcerējās.

«Pastāsti man vēlreiz.»

Sineps pievirzījās vēl tuvāk.

«Zini: kad bijām Kurzemē, dzīvoju pie ņiem. Papriekŗ par ganu, vēlāk pirmo gadu par puisī. Vecie nebīj diez' kādi, kā jau nu saimnieki — bet tā meitene! Uz ganiem

vien! Kad aizliedza, slepus zagās, nāca. Tad vairs arī nekā neteica.

Tagad šie dzīvo Vidzemē. Kad bij atvaļinājums, aizbraucu. Tēva, mātes man nav. Radu nav. Divi gadi nebij redzēti. Ai, kas par meitu! Tēvs, māte arī vēlīgi. Dienas aizplūda kā medus.

Pēdējo rītu šī paskatās uz mani tā savādi, tā kā man karsts vien notirpst: vai nebūšot žēl šķirties? «Vai kaņavīrs drikst žēloties?» es saku. Un smejos. Sirds man daudzās.

Viņa nu nāk vadīt. Tālu, tālu nāk. Runā par šo un par to. Vai neaizmirsīšot viņu? Tā uzreiz jautā.

Nē, nē, kur nu aizmirsīšu! Kā podiņš osiņu, kā galva cepurīti, tā pieminēšu.

Kam man vajadzēja tā teikt? Nē, man vajadzēja gan tā teikt. Acīs sāļums vien sūrstēja. Vai iesi ierādīt? Kas tad būtu iznācis!

— Ak tu, melša! — viņa saka un arī smejas. Un sado damies rokas, kā kad ganos šķirāmiens viens no otra.

Viņa nu iet, un es arī eju. Kā atskatos, viņa man skrien pakaļ. Ceļmalas grāvī, pie lielu māju dārza, pacēlusī divus ābolus.

— Abi vienādi kā olas. Tev viens un man viens. Kā savu apēdīsi, tā mani nekad vairs neaizmirsīsi. — Tā viņa saka.

Un es arvien vēl neko. Mēms kas mēms. Stāvu un sarkstu, un gribētu sevi piekaut par to, ka sarkstu. Bet viņa jau prom.

Eju un domāju. Domāju un runāju. Runāju un varētu kliegt balsī! Nekad neaizmirsīšu. Mūžu mūžos neaizmirsīšu!

Katru vaļas brīdi nomocijos, kā to uzrakstīt. Nevarēju. Vienreiz sāku, iekrita prātā: Ieva ar ābolu, un iznāca niķi. Bet to es pavisam negribēju. — Vai tu ko teici?»

Arvis nekā neteica un Sineps runāja tālāk.

«Zini — kad es rīt palieku uz sniega, tad tu viņai to pasaki. Tu esi skolots un pratīsi to labāk. Pasaki viņai, ka — mūžu mūžos neaizmirsīšu.»

«Bet ja nu es arī palieku uz sniega?»

«Nebūs nekas. Es domāju, ka viena paša mūsu jau pietiks nāvei nomizot zobus un aizbāzt — rīkli,» Sineps

teica jau savā parastā vieglā tonī. Pēc tam viņš iespieda Arvim sauļā papīrīti.

«Te būs viņas adrese. Ja mēs vēl tiekamies, tad tu atdosi man to atpakaļ.»

Pēc īsa brīža viņš piebilda, it kā atvairīdamies:

«Tā nu tas ir. Tu jau netinies ar skuķiem, tad tu nezini. — Jeb varbūt tev arī ir kāda?» Pēdējo iejautājās ļoti dzīvi.

«Bij reiz kāda meitene...» Arvim lauzās uz lūpām, bet viņš noslēdza tās cieši cieši.

Kaujas biedra stāsts bij nodzinis tam nogurumu, bet nu tas atkal svērās tam pāri kā akmens.

«Bij reiz kāda meitene —»

Saldi, kā medus, spiedās šie vārdi uz mēles. Cik daudzreiz būtu bijusi lielāka laime viņus izteikt! — Un vai viņš jau tagad nebij tos izteicis? Vai Sineps nejautāja:

«Kā viņu sauc?»

«Vaida!»

Nē, nē! To viņš nebij vis pateicis. Kā skaņas zvanā, vibrēja šis vārds ap dvēseles sienām un simtkārtējā atbalsī salūzdams nošalca pāri sapņu upēm:

«Vaida!»

Bāls ausa rīts. Tūkstoš deviņsimt sešpadsmitā gada divdesmit trešā decembra rīts.

Tas bij garām. Aiz muguras. Bet kad? Kad tas viss bij noticis? Vai nupat, vai pirms mēneša, vai pirms mūžības? Arvis nezināja vairs laika samēra.

Viņš vilkās pār kupenām piemestu lauku. Laukam nebija gala. Uz kuŗu pusi iet, nezināja.

Uz priekšu!

Sniegā bij pēdas. Daudz pēdu. Vietām tās savijās kamolā, vietām aizstiepās kā melnas stīgas, vietām nobeidzās pie nekustoša punkta. Kas tur bij? Akmens, paugurs, sastindzis tēls?

Sastindzis tēls?

Kas tas bij? Kur viņš bij?

Nemitīgi izšķīlās domas kā dzirkstis no ugunsкура vējā, atausa, nodzisa pēkšņi, nespēdamas neviena izkvēlot līdz galam.

Pulsi drebēja kā skrituļi mašinā, sirds dauzījās.

Uz priekšu!

Viņš sēdēja sniegā. Kādēļ viņš sēdēja?
Soma bij smaga kā kalns, šautene kā blukis. Austošā,
palsā gaisma spiedās lejum kā akmeņu sega.

Uz priekšu!

Viņš dzina sevi, dzina sevi, bet nevarēja.
Plaksti smagi aizkrita.

Nu viņš skrēja.

Viegls kā putns, kājas, vēja ātrumā ritmiski kustošas,
neskāra zemi. Ātrāki kā domas bij jāskrien, lai to izda-
rītu, kas jādara.

Nu viņš bij klāt.

Pa labi, pa kreisi cilvēki. Lūza kā niedres. Viņš bij
tas, kas tās gāza. Un tas bij tik viegli, kā kad aizpūstu
sev no priekšas spalvas. Nedzirdēja kritiena, nejuta savu
roku, ne locekļu svāra. Vai tas bij viņš? Kāds titāns bij
ietērpics viņa miesās un gāja trakodams kā orkāns.

Uz priekšu, uz priekšu!

Spēks virda augšup kā no vulkāna. Trakojošs spēks,
atbrīvots, liksms spēks. Dzelmēs tas guldza un šalca kā
ārprātīgi smiekli.

Sāvienī sprāga. Vaidi. Kļiedzieni. Zobi sacirtās,
šņirkstēja kā zvēram.

Uz priekšu!

Kaut kas novēlās tam ceļā. Smags, nekustošs, kā ne-
pārejams sliekšnis. Labajā pusē palika tukšums.

Kas bij labajā pusē? Sineps?

Pāri, pāri viņam. Uz priekšu!

Elpa guldza kaklā, sirds draudēja pārplīst, ausīs zvanīja
kā simtiem zvanu, rokas sita, dūra, šāva. Apdullinoši
sprādzieni skaldīja gaisu, ložmetēji parkšķēja.

Klusums. It kā viss būtu noslāpis sniegā vai sabiris
ūdenī.

Acis bij vaļā. Nevarīgi smaidīdams, Arvis skatījās uz
rokām. Viņam likās, it kā tas ar tām viesuļātri būtu
griezis kinolentu, kas izsvieda redzējumu virkni, kļiedzoši
raibu, drūzmīgi šausmīgu, pagalam nesakarīgu, kā izcirs-
tiem posmiem, kas bij aizkrituši dziļā naktī un mēmurā.

Bet rokas gulēja uz ceļiem, nejutīgas, ar plaukstām uz āru. Viņš redzēja, kā pulsi sita. Vienā un otrā. Vienā un otrā. Skaitīja, skaitīja, bet nevarēja saskaitīt.

Kājas bij dziļi sniegā. Ap labo tas sārtojās. Zābaks bij pušu, un no tā līda laukā asiņojošs pirksts. Jā, nu viņš zināja! Ar dzeloņdrāts gabalu, iekērušos kājā, tas bij skrējis, līdz — — Bet citur nekas nesāpēja. Ievainots tas nebij.

Sineps! Jaukais zēns! Kaujas biedrs. — Nekad vairs

Tu paliki uz sniega. Es palikšu uz sniega. Lai! Ir labi!

Līdz nāvei nogurušās domas vairāk nespēja.

Sniegs sāka snigt — — snigt.

Atmiņā vēl pazibēja: akmeni pārvērsts teikas vīrs.

Mēģināja pacelt balsi. Tā bij sausa kā ieplīsis zvans. Ieslīga nesadzirdamā, kā melnā dzelmē. Viņš zaudēja samaņu.

Tā viņu atrada sanitāri.

Zeltaini svītrainās novakara debesis solīja vētru. No pilsētas melnajiem jumtiem vējš putināja irdeni sniegu un pūta acīs. Gaiss bij ass un auksts.

Bujānu māte steidzās mājās no kāda lielāka veikala pilsētas centrā, kas starp bēgļiem bij ieslavēts ar savām lētām un labām precēm. Tie bij, protams, maldi, bet bēgļi viņiem ticēja. Viņa nesa petrolejas kannu tālu no sevis izstieptā rokā tā sargādama, lai dedzināmā viela nepiedurtos maizes klaipam un cukura mārciņai, ko tā glabāja otrā padusē.

Pa trotuāru tai pretī nāca daudz cilvēku. Ātri tie rāvās uz priekšu un pasita to ar nesamajiem sānis. Viņa pieplaka pie kāda nama sienas un laida tos gažām. Cilvēki steidzās līdz pajūgu rindai, kas gausā tempā kustējās pa ielas vidu. Tur veda ievainotos. Bij divi auto, pilni sēdošiem un gulošiem kareivjiem, baltos pārsienamos, aiz tiem vairākās laucinieku ragavās gulēja šīņiem vai segām pārsegti citi.

Kā arvien, ieraugot ievainotos, Bujānu mātes sirds dabūja it kā sitienu un sažņaudzās: «Ak Dievs, ak Dievs, visi

tie ir arī kādas mātes bērniņi!» Un tūlīt domāja par savu Arvi.

Arī šoreiz viņa palika stāvot un laida rindu gar acīm. Piepeši viņai notirpa rokas un nolaidās gar sāniem, tā kā draudēja izkrist nesamie. Vidējās ragavās kāds gulēja pārsedzies ar Bujānu segu.

Nē, nē. Tie nevarēja būt māņi. Viņas pašas krāsotie dzīpari, viņas pašas izmeklētais raksts. Nebij otras vairs tādas. Tā bij mīkstākā un siltākā no visām Bujānu segām. Viņa pati savām rokām to bij salocījusi, noglāstījusi un Arvja somā ielikusi, kad to aizvadīja pie strēlniekiem. Zem tās segas, kas tur gulēja zem tās segas? Arvis, Arvis, teica slepenās bailes. Sirds draudēja apstāties. Viņai vajadzēja to zināt.

Viņa izskrēja ielas vidū un devās ragavām pakal. Māja un sauca. Sākumā pavadoņi tai nepiegriezta vērības, bet kad viņa mēģināja tuvoties un pieskārties slimajiem, to bargi atraidīja un dzina prom. Asi vārdi bira. Viņa tos gan nesaprata. Bet arī viņu neviens nesaprata. Uz visām lūgšanām un sirdsbailēm tik bij viena atbilde, viens bargais: prom, prom!

Nākamā šķērsielā nogriezās auto, bet ragavas vilkās, it kā mērķi pazaudējušas, pa likumainajām, kalnainajām ielām, gulētāji viņās nepakustējās, it kā nāve tos būtu skārusi, un Bujānu mātei likās, ka viņa jau tām mūžību sekotu ar sirdi stindzinošu jautājumu: vai Arvis tur guļ, vai viņš vēl dzīvs, vai jau miris?

Beidzot viņi nonāca pie liēlas, baltas ēkas. Vārti atvērās, un ragavas iebrauca sētā. Bujānu māte pasteidzinājās, lai nepamanīta iekļūtu līdz, bet pretī iznākušie sanitāri to nēlāipni atraidīja un beidzot izstūma atkal uz ielas.

Nekas cits neatlika, kā iet uz mājām. Uz ielas stūra tā izlasīja ielas nosaukumu un iekala to atmiņā. Rokas tai bij stīvas no uztraukuma, bet nesamie viņās vēl turējās, it kā palīdzēdami tā viņai pašai kaut kur pieturēties, lai nesabruktu. Asaras tai nemitīgi ritēja un sala uz vaigiem. Tā viņa pārnāca mājās.

Nolika kannu, nometa maizi uz galda. Pār galdu smagi nokrita rokas. Elsas pie savējiem nu izlauzās neatluramas.

Kas noticis, kas noticis?! Izbijās mājenieki.

«Arvis — — Arvis!» Elsas drebināja tai krūti kā bērnam. No saraustītajiem teikumiem savēji izzināja, kas par lietu.

«Nu vai nav tev iss prāts,» bārās Mārcis Bujāns, tā nosmacēdams pats savas šaubas. «Ierauga segu un tūlīt pūš vaļā. Vai tik vien tādu segu pasaulē.»

«Bet es savu pazīstu, tikpat kā pazītu savu bērnu,» māte tiepās.

«Nu labi, labi, bet kas tev saka, ka sega nav Arvim nozagta?»

Jā, tas varēja būt! Tas bij cerības stariņš. Tas pasīcināja asaru celiņus un pavērsa domas citā virzienā. Neko jau arī nevarēja darīt. Vajadzēja gaidīt līdz rītam.

Kad otrā rītā piecēlās Bujānu māte, vīrs jau bij izgājis. Viņa pamodināja Līnīti, un abas steidzās uz slimnīcu, kuŗā vakar bij nozudusi dzīparotā sega. Tur viņas atrada jau priekšā tēvu, kas pastaigājās gar portālu, mērīdams frontes gaŗumu neskaitāmas reizes. Vēl bij daudz par agru. Kantoris atvērās desmitos. Nu viņi staigāja pa trim, saldami un drebinādamies aukstajā ziemas rītā.

Beidzot Līnīte varēja ieiet. Viņa bij tā vienīgā, kas prata krieviski. Mārcis vairs nestaigāja. Abi ar māti viņi kā sastingušas statujas stāvēja un skatījās slimnīcas vārtos. Kad Līnīte, pēc ne visai ilgas gaidīšanas iznāca, viņi tai jau atbildi nolasīja no acīm.

«Ir?»

«Arvis gan.»

«Ievainots?»

«Nē, tīfs.»

«Gŗūti slim?»

«Laikam gan.»

«Bez cerības?»

«To neteica.»

Līnīte to sacīja tikko dzirdami. Asaras viņai pašai kāpa kaklā, jo kantorī bij gan skaidri un noteikti atbildēts: Bez cerības. Bet viņa to nedrīkstēja pateikt vecākiem.

«Vai neprasīji, kad varēs viņu redzēt?»

«Neviena nepielaiž.»

«Pie tīfa slimniekiem jau neviena nepielaiž,» vecais Bujāns mēģināja paskaidrot mierīgi.

«Tad jau Līnītei katru dienu būs jātek šurp, redzēt, kā ir,» teica māte.

«Katru dienu nākšu,» Līnīte atteica.

Dienas nāca un gāja, nedēļas nāca un gāja.

«Bez pārmaiņām.»

Tie bij vienigie vārdi, ko Līnīte katru dienu pārnesa no slimnīcas.

«Kamēr nāks lielā un pēdējā pārmaiņa,» klusi domāja vecāki un māsa katrs pie sevis, bet neviens nerunāja par to ar citiem.

Arvis gulēja lielā zālē. Apkārt tai bij galerija uz bal-tām kolonnām. No galerijas bij agrāk svētdienu un svētku naktīs skanējusi dejas mūzika un zālē griezušies pāri, jo slimnīca bij ierīkota kādas biedrības namā, kas nesen uz-celts pēc visām jaunlaiku prasībām. Tagad uz lielās zāles parketa stāvēja gulta pie gultas ar pelēkām segām. Starp viņām kustējās sanitāri un žēlsirdīgās māsas, izpildīdami pēc stundām savus pienākumus un tālāko atstādami Dieva ziņai un pašu slimnieku pretošanās spējām. Lēnām, bet pastāvīgi mainījās slimnieku sastāvs. Kas neizcieta, tos aizveda uz mūža māju, klusajā kapsētā aiz pilsētas, kur guldīja rindā, un kur ik nedēļu auga kopiņa pie kopiņas; bet tos, kas atspirga, un izkāpuši no saviem murgiem kā no veļu upes, ar izbrīnītām acīm skatījās un klausījās savos biedros, kas vēl cīnījās it kā ar viņas melnajiem plūdiem, tos aizveda uz citu nodaļu, no kurienes kaut cik atveseļojušos atkal sūtīja pēc piederības uz viņu kaŗa-spēka daļām.

No visiem slimniekiem tik vienīgi Arvis nāca tieši no frontes, uzlasīts no karstas un slavenas kaujas lauka. Viņa murgos, kā sadrumstalotā mozaikas gleznā, ieklie-dzās atsevišķi cīņas momenti, pēkšņi fantastiski blāzmo-jumi uz melna fona. Bieži tie piespieda kopējus apstāties un klausīties. It nemanot šim slimniekam sāka piegriezt vairāk vērības nekā citiem, it īpaši ārsts Vārpa, kas bij šīs slimnīcas vadītājs, un māsa Vera, ar īsto vārdu Lizete Salmiņa, kas jau sen bij Sarkanā Krusta darbiniece un brīvprātīgi bij izvēlējusies kopt tīfa slimniekus.

Kaujas nakts dzeloņdrāšu ieplēstā brūce Arvja kājā jau sen bij sadzijusi, bet pats viņš arvien vēl bij dziļā tumsā.

Ļauni daimoni vajāja viņa dvēseli, drīz aprakdami to cauri kvēlošiem chaosiem, ko neskāra nekāda saprāta veidojošs vārds. Sagrauta likās tā celtne, pie kuņas saprāts bij strādājis šī jaunā mūža ilgumu, saistīdams atziņu pie atziņas kā mūrī akmeni pie akmeņa. Likās, ka zemapziņas neapvaldītais dzelmains plūdums aiznestu viņas atliekas un tikai reta ar augstu vilni vēl pieskārtos apziņas mazjūtīgai čaulai. Tās uztvēra dvēsele kā kaut kādu reālību un traucās sakarībā virknēt. Arvien atgriezās kāda sapņa fragments. Ja varētu to izsapņot līdz galam, būtu labi, būtu cauri. Kaut kas, būtības dzelmēs, to tumši jauda.

Un kādu rītu slimnieks sevi atkal juta. Ne apzinīgi vēl, bet tuvu apziņai. Kā zem izkurtējušas ledus segas upe jūt pavasari tuvu, tā viņš juta sevi tuvu, tuvu kaut kam, pēc kā tas cīnījies vai gaŗas mūžības. Un tur nu arī bij tas sapnis, kas bij jāizsapņo.

Viņš bij Daugavas dzelmē. Ūdeņi plūda tam pāri, spieda krūtīs, smacēja. Viņš lauzās uz sudrabotas gaismas apmīrotām kāpēm, kas kā zvīņaini dzīvnieki izlobījās no vilņiem un nolaidās tam pie kājām. Viņš kāpa un grima. No katra kāpiena vilņi to atsvieda atpakaļ, viņš ieguva to par jaunu, izkāpa krastā.

Neredzēti meži stāvēja draudoši pret kvēlainu debess fonu. Noslēpumainas sliedes aizlocījās, pazudamas mežā. Lauks starp mežu un krastu bij kā piesēts lielām akmeņu grēdām.

«Tā ir tā pļauja,» kāds teica.

Viņš gāja, stīga starp akmeņiem, nezināja kurp.

«Kur lai es tā aiztiek?» tas domāja.

«Uz kurieni tu gribi?» atkal kāds jautāja.

«Uz Rīgu.»

«Tur viņa ir,» balss sapnī pamācīja, un kāda roka rādīja pretējā virzienā.

Arvis apgriezās un redzēja pie horizonta, aiz akmeņu laukiem, baltu pilsētu mirdzam. Tā bij tāla, skaista un sveša. «Tā nevar būt Rīga,» viņš domāja, bet gāja turp. Jo gāja, jo akmeņu grēdas palika lielākas un augu mānā citas citas. Skaistā pilsēta bij pazudusi. Akmeņu pamats iebruka bezdibenā un ierāva to līdz.

Nu viņš bij starp šaurām klinšu sienām un kāpa uz augšu. Jo kāpa, jo likās dziļāk slidam dzelmē. Sienas sašaurinājās, augšā saslēdzās kā kaps. Baiļu sviedri tam lija, sirds sita kaklā, viņš cirta kājas klinšu sienās drīz uz vienu pusi, drīz uz otru. «Es minu kā paminas,» viņš domāja, un sirds kļuva viegla.

Akmeņi nobruka zem pēdām un nokrita skanēdami bezdibenā. Augstu pār šauro plaisu lēnām noslīga klinšu blūķis. Nozuda zilais debesu lakatiņš, kas bij saskatāms kā caur skursteni. Viņš gulēja tumsā.

Miesa tam pamira, bet nekur viņš nenokrita. Visa jūtoņa bij rokās. Viņš sataustīja tajās kaut ko smalku, kā zīda diedziņus, kā tīmekļa audus. Kā pa kuģa malu jūras dzelmē sliķonim piesviestu virvi viņš sāka vīties uz augšu. Roku likdams aiz rokas, tas cēlās kā uz spārnēm. Smalkie tīmekļu diedziņi viņu turēja, viņu nesa. Viņš piesitās ar galvu klinšu blūķim. Tas pāršķēlās vidū pušu un izlaida to cauri. Bet vēl arvien tas cēlās, it kā zīda pavedieni to gribētu aiznest bezgalīgajā debess zilgmē, kas piepeši atvāzās pār galvu kā milzīgs kauss. Viņš redzēja savās kājās jaunus spožos zābakus, kas ar slaidiem purniem rādīja uz zemi. Dziļi apakšā kā atņirgta zvēra rikle milnēja klinšu plaissa, no kuņas tas bij izcelts. Tad viņš slidēja lejup. Viegls kā spalva piedūrās purniem pie zemes, stāvēja uz tās.

Stāvēja uz šaura krasta, kas likās būt tikko nosusis no pavasara plūdiem. Kur vien acis sniedza, līdz bezgalībā vizošiem apvāršņiem, bij ledus un ūdeņi. Tā nebij jūra, bet daudzas varenas upju teces, kas apjoza tālos apvāršņus un likās plūstam un vijamies dažādos virzienos, atvīzēdamas žilbinošā safīru un smaragdu mirdzumā. Bet vietām kā balti šļūdoņi blīvējās ledus blāķi, skumji un nekustīgi.

Krasts likās būt kā maza pussala, kas lēnām iznira no ūdeņiem. Viņš bij kā nosēts ziediem, kas tikko lida laukā no zemes, kopā ar dzelteniem dīgstošiem zāļu asniem. Prīmulas, anemones, krokusi un daudzas svešas puķes zaiģoja kā mirdzošas daudzkrāsainas zvaigznītes. Kur puķotā krastmala izkāpa, ūdeņi atkāpās.

Nu tikai Arvis ievēroja, ka krastā arī ir cilvēki. Grupās tie sēdēja starp puķēm, tikpat daudzkrāsaini kā viņas.

Citi nāca lēnām gar krastu, kā no dzelmēm izkāpdami. Viņš pagriezās atpakaļ un redzēja, ka tālu aiz viņa zeme bij sausa un plaša un ziediem nosēta.

Paviljoni ar baltām kolonnām stāvēja starp puķēm. Visur bij cilvēki. Skaisti un jautri, gaišās daudzkrāsainās drēbēs, kā tauriņi tie kustējās viegli, likās smejamies, runājam, bet skaņu nedzirdēja. Brīnišķīgs miers visu klusināja.

Arvien plašāka auga zeme, tālāks pletās horizonts, krāšņāka ausa gaisma. Puķes ziedēja, tālas straumes vizmoja. Šļūdoņi bij nozuduši.

Arvien vēl nāca cilvēki, kā puķes augdami no zemes. Lēnām, nosvērtām kustībām, kā svinīgu rituālu izpildīdami priesteri uz augstiem svētkiem, tie nāca. Vienas domas vadīti, vienā brālīgā saimē viņi sēdēja krastā vai stāvēja un skatījās uz tālajiem horizontiem, rādīdami tos cits citam. Viņi sazinājās par kaut ko, kas tos pildīja ar lielu laimi.

Arvis stāvēja no tālienes un neuzdrošinājās tiem pieiet. Bet viņu laimi tas saprata.

«Kāds plašums! Kāda laime! Kāds skaistums!» viņa sirds dziedāja himnu, bet vārdi nenāca pār lūpām.

Nu viņš bij ieraudzīts. No viņam tuvāk stāvošās grupas māja un aicināja. Bet viņš nevarēja tuvāk.

Viegls sievietes stāvs atdalījās. Slidēja šurp. Tuvu acīm rādījās jauna seja. Miļš smaids kā pārmezdamš jautāja: un tu mani vairs nepazīsti?

Jā, jā, viņš pazina! Ak Dievs, ak Dievs, kā bij tās vārds?

Pulsi zvanīja, asinis šalca. Nu viņš nāca:

Vaida!

Arvis atmodās. Viņš bij sēdus gultā. Vienu roku pacēlis, kā hipnotizēts skatījās uz augšu. Lielā zālē tas gulēja, kuŗai apkārt galerija uz baltām kolonnām. Pie balustrādes stāvēja vīrs baltā ķitelī, tam blakus žēlsirdīgā māsa. Un starp viņiem abiem —

«Vaida!»

Sirds kļiedza, bet balss neskanīga sabruka. Slimnieks atslidēja gultā.

«Kas tur bij, tēt, kas tur bij?» Vaida, kas bij pie tēva uz divām dienām ciemā, uztraukta satvēra ārsta roku. «Ko tas slimnieks tur sauca?»

«Neuztraucies, bērns. Viņš murgu. Tas ir nāves kandidāts.»

«Mīlais tēt, man likās, ka — Vai tas nebij kāds — Vai es nevaru noiet pie viņa?»

«Pilnīgi izslēgts. Tu vēl šodien brauksi atpakaļ uz Vidzemi, un es negribētu, ka tu Ilzes bērniem pārvestu tīfu. Lai Dievs sarg! Arī tu pati — Nē, nē! Māsa Vera, noejiet un paskatieties, kas ar viņu ir. Vai temperatūra atkal strauji cēlusies?»

Māsa Vera pazuda no galerijas.

«Tas bij neprātīgi, ka tu mani še uzmeklēji, bērns,» rājas ārsts. «Apakšā guļ visādas lipīgas slimības.»

«Es gribēju redzēt vietu, kur tu strādā,» aizbildinājās Vaida. «Un šite, no tālienes, jau man arī nekas nevar pielipt.»

Viņa neatgāja no balustrādes, uzmanīgi pētīdama, no kurās gultas bij pacēlies slimnieks.

Gultas bij cieši cita pie citas un visas vienādas.

Pie vienas piestājās māsas Veras baltais lakatiņš. Nu viņa zināja.

«Kā sauc to slimnieku?» viņa jautāja tēvam.

«Numurs četrdesmit pieci. Vārdu zinās māsa Vera.»

«Un kas viņš tāds ir?»

«Mūsu strēlnieks.»

«Mūsu? Latvietis?»

«Jā, jā. Še viņu ir liela daļa,» ārsts atbildēja aiz audkļa sienas, kur tas noraisīja ķiteli. — Galerija bij ierīkota ārstu un slimnīcas personāla vajadzībām.

«Nāc, lūdzama, sasiet man to kravati. Es netieku galā,» viņš sauca ar nolūku atvilināt Vaidu no skatīšanās zālē.

Kad viņi abi saģērbusies gāja uz durvīm, māsa Vera steidzās tiem pakaļ un noķēra pie sliekšņa. Viņas acis staroja.

«Arsta kungs, vai zināt ko? Tas puisis dzīvos.»

«Ko?» Almārs Vārpa palika stāvot.

«Temperatūras nav, un viņš elpo veselību.»

«Elpo veselību,» ārsts atkātoja, pēkšņi starodams. Šo māsu Veras izteicienu slimnīcā labi pazina un arvien

labā nozīme. «Nu klausaities, ja tas būtu! Nedēļām ilgi arvien tuvāk nāvei nekā dzīvībai, un tad uzreiz — elpo veselību! Piķis lai parauj! Tā ir laimīga vēsts!»

«Bet nu viņš arī būs jākopj,» teica māsa.

«Kopšana guļ uz jūsu sirdsapziņas.»

«Un labi gaŗu atvaļinājumu tam vajadzēs.»

«Nedrāzīsim iesmu, kamēr putns vēl mežā. Gādājiet tagad, ka viņš pamatīgi «elpo veselību».

«Ārsta kungam vajadzētu viņu vēl redzēt.»

«Pavadišu tik to savu meiteni līdz piestātnei un tad vēl pienākšu.»

Ārsts sniedza māasai roku. Pēc tam atvadījās Vaida.

«Kā viņu sauc?» viņa jautāja, neatlaizdama māsas roku.

«Ak to četrdesmit piekto?»

«Jā, to četrdesmit piekto.»

Tai mirklī piesteidzās sanitārs.

«Māsa Vera, nāciet! Tūlīt, tūlīt, nāciet!»

«Atvainojiet!» teica māsa Vera un pazuda.

«Četrdesmit piektais!»

Vaida grozīja galvu. Tik viņa nu zināja.

Un ja arī būtu pateikts vārds, tagad viņa jau šaubījās, vai tas varēja būt zināmais jauneklis no tās neaizmirstamās bēgšanas dienas rīta; vai tā tikai nebija ārkārtīga līdzība, kas lika sirdij saiekties tik strauji un iedomāties, it kā būtu dzirdēts saucam viņas vārds?

Katru dienu desmitos nāca Līnīte un dažas minūtes stāvēja pie kancelejas durvīm, novaldīdama baigās domas: diez' ko nu tik šodien dabūšu dzirdēt par Arvi. Mājās viņu gaidīja divi acu pāri, kas ar tādu izsalkumu skatījās uz viņas lūpām, ka tā nezināja, kur ņemt mierināmos vārdus, kas uzturēs vecākos cerības staru. Šodien kancelejas jaunkundze, ieraudzījusi meiteni, teica: «Pagaidiet, pasaukšu māsu Veru.»

«Vai Die', nu būs slikti,» nobijās meitene, jo katra neparasta rīcība pavairoja viņas rūpes par brāli. Kas bija noticis, ka sauca māsu Veru?

Māsa ienāca laipni smaidīdama.

«Nu?» it kā jautādama sniedza meitenei roku.

«Jā?» Līnīte atsaucās kā bez skaņas un palika atvērtu muti. Kas tik nu tagad nāks?

Bet māsa Vera jau staroja.

«Vēlu jums laimes. Brālis paliks vesels.»

«Jā?» Līnīte iesaucās ar to pašu vārdu, bet tik skaļi, ka pati sarāvās, jo tai likās, ka nodimds sienas. Aiz nobīļa, prieka un pārsteiguma viņa noslēpa plaukstās liesmainī sārtojošos seju. Tad atplauka pret māsu kā ziedīņš:

«Māsa! Māsa Vera!»

Satvēra viņas rokas un nezināja vairs ko sacīt.

«Jā, nu tikpat labi, kā viņš tagad sēd savā gultā un ēd tumi, tikpat labi tas šodien varēja gulēt zārkā. Tik tālu jau bija,» teica māsa.

Arvien vēl Līnīte nevarēja nekā pateikt, noliecās ātri pār māsas roku un to noskūpstīja.

«Vij, kāda meitene!» smējās māsa, bet Līnīte jau bija aiz durvīm.

Māsa noskatījās, ka meitene slimnīcas sētā lēca taisni pāri lielām sniega kupenām, un viņas ēna uz baltā mūra laidās tai līdz ķēmīgām kustībām, kā putns izmežģītiem spārniem, jo saule bija izkāpusi pār slimnīcas jumtu un apgaismoja mūri. Māsa pavadīja domās meiteni, kas nesa dzīvības prieka vēsti divām izmisušām sirdīm, un šo triju prieks bija viņas pašas prieks, viņas laime un dzīves darba atalgojums.

Bujāni apdzīvoja istabu ar virtuvīti kādas lielas mājas pievārtē. Tumša tā bija, nabadzīga un šaura. Mārcis Bujāns teica, kad pakustinot rokas, tad nezinot, kur tās likt. Istabiņas viena puse bija pilna maisiem, kurvjiem un kastēm, kuņās slēpās dažāda no mājām līdzatvestā mantība. Pāris rāmju, pāris krēslu no Bujāniem bija visas mēbeles. Galdu bija pirkuši no igauņa.

Vienīgo logu, kas bija kopīgs virtuvei un istabai, aizklāja Mārcis Bujāns ar savu avīzi. Avīze bija jau sen pirkta un sen izlasīta. Nevarēja tik bieži pirt jaunu, un vai viņas arī nebija visas vienādas? Bet ko lai Mārcis istabā citu varētu darīt, ja ne lasīt. Pie lasīšanas arī bija pārāk pieradis. Tā viņš to pašu avīzi ņēma arvien no jauna priekšā un lasīja atkal vārdu pa vārdam. Viņš tos nesaprata un nekā no tiem negribēja. Viņš skaitīja pie tiem sekundes, kamēr pārnāks Līnīte.

Virtuvē Bujānu māte kasīja kartupeļus. Ko viņa vēl pie tam dara, viņai nevajadzēja rādīt gaismai. Asaras visbagātīgi rit neviena, pat gaismas neredzētas.

Nu kāds gāzās ar tādu sparū durvīs, ka māte sarāvās un ātri noslaucīja acis. Kas tur tā varēja lauzties? Līnīte jau tikko nesen bija aizgājusi.

Līnīte atrāva durvis bez elpas. Baltā janvāra gaisma aiz viņas vērsmaini kūpēja. Viņa pameta durvis vaļā, jo nezināja, pie kā tikt ātrāk: pie tēva, vai mātes. Tik skaļu vecāki viņu nekad nebija dzirdējuši, kā tā tagad sauca ar māsas Veras vārdiem: «Vēlu jums laimes. Brālis» — nē, tēvam un mātei tak Arvis nebija brālis, bet dēls — «dēls kļūs vesels!»

Tēvam izkrita no rokām avīze, mātei nazis.

«Līnīt!»

«Meitēn!»

Abi reizē bija kājās.

Nu viņai bija jāstāsta. Bet viņa nekā vairāk nezināja, kā tik to: māsa Vera saka, ka Arvis būs vesels. Tagad Arvis sēd gultā un ēd savu tumi.

«Ēd savu tumi,» māte atkārtoja tik maigi un glāstoši, tik svētsvinīgi, it kā tumes ēšana būtu svētais Vakarēdiens. Šī saldā prieka vēsts viņas dvēselei bija kā debesu mannā.

Mārcis Bujāns grozīja galvu uz vienu un uz otru pusi, lai neredzētu viņa acu. Viņš tā dīvaini šņaukāja un meklēja savu cepuri. Viņam vajadzēja pakustināt rokas, lai justu plašumu, vajadzēja redzēt debesi, mākoņus un sauli, jo viņa puika kļuva vesels.

Otrā daļa

1. Dažādas atkalredzēšanas

Vidvuts Pente nespēja aizmirst Līviju. Nezināšana par viņas likteni, nemiers, ilgas smeldza un grauza. Līvijas dēļ tas vēl septiņpadsmitā gada sākumā bija Maskavā, nodarbināts kādā lielā fabrikā, kur gatavoja artilērijas pieredumus kaņam.

Šo kaņa darbu strādāja daudz latviešu, pa lielākai daļai iesaucamos gados. Tikai Bernātu Avēnu šurp atdzinušas bija mazāk mobilizācijas bažas, kā rūpes par maizes kumosu, jo, sabrūkot dzimtenes dzīvei, tas bija samazinājies dažam labam.

Abi rīdzinieki bija iedraudzējušies un apdzīvoja pa istabai kādā lielā dzīvoklī, centrā, kas bija kopējs ar vēl pāris latvju ģimenēm, kā arī atsevišķiem istabu iemītniekiem.

Lai gan Vidvuts bija velti izklausinājies pa visiem adresu galdiem un daudz reiz sācis šaubīties, vai Līvija pavisam varētu būt Maskavā, tomēr katrs rīts to modināja ar jaunu cerību un arī ar jaunu neatlaidību. Tās bija nešķīramas no viņa dabas.

Vai tad cilvēku nevarēja satikt gluži nejauši?

Viņš iekāpa kaut kādā tramvajā, aizbrauca verstīm tālu, pārmiņu vietās pārsēdās citā un tā pāršķērsoja veselās pilsētas daļas vai arī izkāpa uz labu laimi un ienira bezgalīgā ielu tīklā. Tā viņš iepazīna šo pilsētu, ko paši krievi mēdza dēvēt par milzīgu sādžu.

Visur tās pašas vienmuļās, baltu divstāvu namu rindas ar apbružātām, netīrām, lietus notecējušām fasādēm, kuŗas gandrīz katru otru pušķoja milzīga izkārtne ar uzrakstu: trakķir. Tagad gan šais traktieros pārdeva tēju, bet izkārtne bija palikusi, gaidīdama sava legāla laika.

Kur nami, pēkšņā iegriezumā, atkāpās, stāvēja baznīca, daudziem vēderainiem bicantīniešu kupoliem un zvanu torņiem, vai arī kāda kroņa ēka, balti vitēta ar kolonnu fasādi oranžā krāsā, kas gaišās mēnešnaktīs vai baltos

sarmas rītos vienmuļai ielai uzpūta viegli snaudulīgu senlaicības romantisma dvesmu.

Vienaldzīgās, neitrālās ielas no visām debesu pusēm satecēja ielu mezglojumos kā simtkāja locekļi savā rumpī. Sakoncentrēta kustība, kā ūdens rumbā, griezās šais mezglojumos, kuŗos nereti arī bija tirgus vieta vai kādi visu mutē daudzīnāmie vārdi, ievērojama baznīca, lūgšanas nams vai klosteris. Varēja labi iedonāties, kā sādžas raksturs ir iezīmējies šai neizmērojamā pilsētā, kuŗas masīvu bija salējies kopā no vienveidīgiem un vienmuļiem nelieliem namiem, kā no atsevišķām šķīlām gigantiska mozaikas freska, kuŗu ik pa pāru simts soļu pārēnoja baznīcu kupoli. Tikai centra tuvumā pacēlās jau viens otrs daudzstāvu korpuss, kas ar savu kazarmām līdzīgo, rupjo struktūru izskatījās kā neglīts uzkcucis milzis pāri punduru ciltij. Ielas ar nemītīgo tramvaju šķindoņu, auto dūkšanu, sīktirgoņu klaigām, ratu dārdoņu, plūstošo cilvēku masu, bija kā tumšvilņotas upeš teces, kuŗās retumis atplaiksnījās elegants gājējs, zībošā kariete kā gaismas izvertis sudrabots spīgulītis, ko izmetušas dzelmes un ko tikpat ātri tās ierāva sevī atpakaļ.

Bet piecas vai desmit minūtes tālāk, nogriežoties no šīm taisnajām, kustības dārdoņas pārsātinātām ielām, gājējs iegrimā kā samtā. Ja tas bija iekļuvis tādā brīnišķā šķērs- un sīkieliņu labirintā, kur zaļoja dārzs pie dārza ar pratēja roku koptiem izlases augiem, ar simetriskām koku grupām un daiļā rakstā likumotām celtnēm, tad tas gan varēja justies kā citā, pasakainā pasaulē. Ja ielā varēja saskatīt sādžas iezīmes, tad šais dārzs ieslēgtajos viengimeņu pilsveidīgos mājokļos ar viņu ēku kompleksiem: staļļiem, pagrabiem, apkalpotāju mītnēm, varēja iedomāties muižu centrus, kas draudzīgi stāvēja, viens balstīdamies pie otra kaimiņos. Tāds sasapņojies gājējs varēja labi iedomāties, kā tuvējai melnajai ielai caurām dienām vajadzēja raust un grābt zeltu un dārgumus, lai klusajās naktīs tos izbārstītu pār še sakopotām pasakainām mītnēm. Ielas nabadzīgā arhitektoniskā izdoma un vienmuļība bija piekāpusies pret vislielāko dažādību. Katrs tāds mājas vienpatnis bija arī ipatnis. Daudzi īsti celtniecības šedevri. Citi, protams, arī tādi, kas mazāk rādīja īpašnieka gaumi un prasmi, bet gan vairāk pārba-

gātu maku, kas arhitektam un skulptoram pavēloši bija diktējis: Jo vairāk, jo labāk; jo raibāk, jo skaistāk. Bet šais plašajos apmēros pārāk daudzais maz bojāja bagātības un labdzīves iespaidu, ko deva šīs mājas ar zibošiem, gleznu kruzulu aizkaru aizsegtiem logiem, zeltvogainu trelliņu žogiem, asfaltētiem trotuāriem un beidzot ar rūpīgi kopto ielu, par kuŗas tīrību gādāja sārtaivaidzīgi, zil-skotēlaini sētnieki ar akurātību, kas lika nojaust labu maizi un pārticību.

Tai iecirknī, netālu no Latviešu biedrības, kur dzīvoja Vidvuts Pente, daudzas no šo šķērsielu krāšņajām celtņēm uzrādīja postījuma zīmes. Dažas bija pat pa pusei sagrāutas, citām aiznaglotas durvis un logi, citas stāvēja tukšas vai arī ar sludinājumu pie vārtiem, piedāvājās dzīvokļu meklētājiem. Sapostītās ēkas piederēja Maskavas vācu bagātajiem pilsoņiem un bija cietušas lielajā vācu gŗautiņā, maijā, tūkstoš deviņsimts piecpadsmitā gadā, kad tumši spēki sagumdēto pūli bija izlietojuši par ieroci, lai atriebtos nevainīgiem par savu karavadoņu neveiksmēm frontē, par diplomātu nevarību kabinetos. Nobaidītie vāci tad bija pūļiem atstājuši Maskavu un tā atrbrīvojuši netikvien bagātnieki savas lepnās pilis, bet arī nabadzīgākie veselām mājām dzīvokļu, kuŗos tai pašā rudenī saplūda bēgli no Polijas, bet viss vairums no Latvijas. Arī Vidvuts ar Avēnu dzīvoja tādā vācu pamestā dzīvoklī.

Pa vienu no šīm klusajām šķērsielām Vidvuts gāja kādā februāŗa pievakarē. Kalnā kāpjot, likumainā iela asā leņķī pacēla staltu māju. Ka tā arī bija tukša un atstāta, par to liecināja netikvien aiznaglotais apakšstāvs, bet vēl jo vairāk izsistais torņa logs, kas ar savu simetrisko pretējo laida skatam neaizšķēŗšlotam klīst līdz ielas atpakaļ atsviestajam otram galam. Varens Herkuls, apdauzītu degunu, izstiepa starp abiem logiem kā svētīdams muskuļainās rokas. Istabā, kas redzējās caur logu, bija sienas pārklātas debeszilu gobelēnu, kuŗā lidinājās raibi tauriņi un sārtas amoretas. Šo debesszilo istabu ar izsisto logu, reiz redzējis, nevarēja aizmirst. Kas bija dzīvojis krāšņajā mītnē? Kāds liktenis, līdzīgs orkānam, bija aizrāvis viņas iemītniekus?

Ar līdzīgām domām gāja Vidvuts tai februāŗa dienā

pret vakaru. Pāra desmit soļu tam priekšā gāja sievietē. Nupat tam likās, viņas nebija, bet nu tā gāja. Nevīlot viņš pieskāra roku pie pieres, kādu pazībošu atmiņu tverdams: vasaras diena. Sudraboti vizuļojošs ezers. Līvija!

Līvija?

Jā, Līvija!

Viņas gaita. Viņas augums. Viņas kustības. Viņš pie-tvīka no prieka. Sirds salēcās. Jā un nē, jā un nē! Kaut kas svešs bija gar sāniem nolaistā rokā, kas likās viegli drebam, kaut kas svešs un smags uz priekšu ieliektos plecās. Gājēja likās būt arī vecāka.

Un tomēr, jā. Jā! Kā viņa tagad pastiepa kaklu no stāvā kažoka krāga, kā nāca redzams neaizmirstamais profils ar gaišajām matu cirtām — Līvija! Otrā tāda profila nebija vairs pasaulē.

Viņš paātrināja soļus. Viņš skrēja.

Gājēja stāvēja pie vārtiem, kas piederēja mājai ar iz-sisto logu. Piezvanīja.

Kā no zemes izlīdis, no iekšas piesteidzās zēns lācīgās tūbenēs. Noskanēja slēdzene. Zēns atrāva vārtus, ielaida dāmu un roku apsviedienā tos atkal aizcirta, taisni Vid-vutam degungalā. Vidvuts satvēra slēdzeni, purināja. Apaļām ūdenszilām acīm zēns priecīgi skatījās, kā slē-dzene nepadevās.

«Nekā, brālīt!»

«Ielaid.»

«Nevar.»

«Var.»

Vidvuts izņēma divdesmit kapeiku gabalu un lecināja to sauļā. Zēns paskatījās kāri, bet nopurināja galvu.

«Lai ir, bet nevar.»

«Var.»

Vidvuts iebāza divdesmit kapeiku atpakaļ ķešā un iz-ņēma pusrubli.

«Ātri, ātri!»

«Bet tad tu neteic, ka es esmu vainīgs.»

«Nē, nē!»

Slēdzene noskanēja.

«Kas tevi izlaidīs laukā?»

«Tu pats.»

«Labi. Es gaidīšu aiz krūmiem. Bet tu neteic, ka es esmu vainīgs.»

Iemetis zēnam sauļā naudas gabalu, steidzās panākt gājēju, kas pazuda starp ēkām. Ekas bija tumšas un klusas, izņemot kādu nelielu, laikam vārtsarga mājiņu, kuŗas vienīgā logā plaiksnijās kuŗošās krāsns atspīdums. Aiz ēkām, pret upes pusi, aizstiepās parks.

Gājēja apstājās pie mājiņas, it kā gribētu tur ieiet, tad pagriezās gar akmeņa žogu, pa sniega notīrītu celiņu, uz parku.

Vidvuts sekoja.

Instinktīvi tā pameta galvu atpakaļ. Nu viņi saskatījās vaigu vaigā.

«Līvij!»

Līvija stāvēja tam pretī sveša un bāla.

«Vai tas ir iespējams?» viņa čukstēja.

«Nepazīstat vairs? Vidvuts Pente,» viņš teica un domāja: «Cik muļķīgi! Vai tad tiešām es varētu pieņemt, ka viņa aizmirsusi pat manu vārdu?»

Līvija pastiepa roku.

«Kā jūs še iekļuvāt?»

To viņš negribēja izskaidrot.

«Es jūs tik ilgi meklēju.»

Samulsusi vai vienaldzīga viņa pagriezās un soļoja tālāk.

Vai tad viņiem nekā nebija ko runāt?

Viņas seja noslīga uz krūtīm. Viņam likās, ka tai ietrīcētos pleci. Jeb viņš maldījās?

«Līvij!» Sirsnīgi kluss viņš gāja tai līdzās.

«To dara tāda muļķīga atkalredzēšanās,» viņa pagriezās spītīga, neslēpdama, ka acis valgas. «Nu sakait, no kurienes jūs nākat?»

Un vēl nenogaidījusi atbildes, jau jautāja tālāk: Cik ilgi Maskavā? Ko te darot? Kā ejot pa Rīgu? Vai tā noturēšoties pret vāciešiem?

Acīm redzot jautāja, lai pati netiktu izjautāta.

Pie upes akmeņa žogs izauga par augstu trellīnainu valni. Tā uzdevums bija sargāt parku pret draudošiem pavasara plūdiem. Sniega notīrīti kāpieni veda uz valni.

«Uzkāpsim! Es jums ko parādīšu.»

Līvija gāja papriekšu.

Augšā bija liela terasveidīga platforma, kas izskatījās kā izaugusi tieši no upes.

Biezie mūri turējās ledus ciešajos skāvienos. Pretī mir-dzēja miljoniem logainā pilsēta, pa labi pacēlās kremļa augstiene, sniegdamās ar tumšo torņu mežu elektrisku spuldžu atblāzmotās debesis. Ap terasi bija lieli koki. Vasaras karstumā še vajadzēja būt jaukai atpūtas vietai.

«Ko jūs man parādīsīt?» jautāja Vidvuts.

«No šīs vietas viņi nogrūduši upē Mariannu.»

«Kādu Mariannu?»

«Tur tās saplosītās pils īpašnieci. Redziet parkā plato joslu aplauzīto krūmu. Tur gāzies pūlis ar savu upuri, kad iepriekš to bija izgrūdis pa logu.»

«No augšas, pa izsisto logu?»

Līvija pamāja piekritoši un tad sāka stāstīt kā kādu senlaiku šausmu notikumu. Tā viņai to bija attēlojusi vērtsarga sieva Akuļina. Tā tas bija noticis maijā 1915. gadā, Maskavas vācu gŗautiņos.

Maiga bijusi Marianna. Jauna, skaista. Paŗa mēnešus tik kā precējusies. Iemilējusies vīrā. Priekšpusdienās gaŗlaikojusies, jo vīrs tad skrējis savos daudzos veikalos un fabrikās. Par kaŗu Mariannai nebijis ne prātā. Nekā tai nav trūcis. Tai ritā izskraidījusies pie dārznieka, pie vērtsargiem. Papļāpājusies. Visur gaŗlaicīgi. Likusi sa-nest klēpjiem puķu no siltumnīcām, pabaŗojusi savas zelta zivis, pavaļājusies uz zīda segām, paskatījusies grāmatā. Tāda kā nemiera pilna.

Un tad šie nākuši. No tālienes izdzirdusi rūkoņu, svil-pienus, urrā, boŗe carja chraņi! Istabas meita ieskrējusi: Vāciešus sit! — Jā, nu tai iekritis prātā, ka tā pati vāciete. Ka kaut ko dzirdējusi par gŗautiņiem — vācieši vainīgi pie kaŗa. Nu skrien pie telefona.

Kur vīrs? Kur viņas Alfonss? Nav savienojuma. Ne-atbild. Zvana uz centrāli. Kādēļ neatbild? Vai vācu veikals? Jā. — Tad tur laikam gŗautiņš.

Paskatās laukā. Tūkstoš draudošu roku. Cīrvji. Lāpstas. Vārti brīkšķ un lūst. Ziedošie krūmi, roŗu rondoles, viss samīts vienā acumirkļi. Nu viņa bēg. No vienas istabas otrā. Augšā pa trepēm. Klieudz. Kas atbildēs? Diendeŗi aizbēguši. Durvis vaļā.

Torņa istabā aizbarikādējusies. Norāvusi no kuŗetes

zīda segu, ietinusies aizslēpusies aiz japāņu širmjiem. Kā bērns aiz salmiņa. Grāmatu, ko lasījusi, piespicdusi pie sirds. Tā viņu atradis trakojošais pūlis.

«Kādēļ to tā iztēloties? Vai tā maz bijis?»

«Varbūt vēl šausmīgāki. Kur instinkti trako! Viegli ir samīt sievieti! Par upuriem cilvēka gļēvulība arvien izvēlas tos, kas nespēj turēties pretī. Šai pašā vietā piesējuši tai smagus sudraba kandelabrus pie kājām un — Vai jūs domājat, ka fantazija var izdomāt ko šausmīgāku? Nē, nē! Cilvēki ir zvēri!»

«Nevajaga par to domāt. Nevajaga piepildīt sevi tādām šausmu ainām.»

«Ko lai daru? Nabaga Marianna mani vajā. Un man tas dabā: kad sirdī kas ieēdas, tad tas ir jāizdzīvo un jāizzēlo. Tās trīs dienas, kamēr še esmu, es ikvakaru nāku pie upes kā pie viņas kapa. Bet jūs domājat, ka tas ir sentimentāli.»

«Trīs dienas tik jūs esat Maskavā?» Vidvuts jautāja, priecīgs, ka tā beidzot sāks runāt par sevi.

«Jā.»

«Un no kurienes? —»

«Nejautājiet! — Redziet,» viņa atkal pārtrauca: «Griša notīrija man sniegu no šī celiņa. Jauks zēns! Uz spožu naudu gan kārs.»

Viņi kāpa pa celiņu uz augšu.

«Kas ir Griša?» jautāja Vidvuts.

«Semjona un Akuļinas dēlēns. Viņi ir vārtsargi.»

«Ā, tas puika!» teica Vidvuts. «Tas mani ielaida.»

«Griša jūs ielaida? Par cik?»

«Par pusrubli.»

«Par pusrubli viņš pārdod velnam dvēseli. Traks puika! Ja tēvs dabūs zināt, ka tas šie ielaidis svešinieku, tad tam kūliens kā lietus,» Līvija iesmējās.

«Ceru, ka jūs nekā neteiksīt. Un mani arī neviens neredzēs. Līvija, es atnākšu rīt.»

«Ko jūs nāksīt? Mani izjautāt?» viņas seja aptumšojās.

«Itnekā es jums nejautāšu, ko negribēsīt man sacīt. Bet ir tuk labi, ka šai svešajā pilsētā ir kāds, ar ko parunāt vārdu. Varbūt kāds draugs.»

«Nu labi. Tik un tā jau jūs gribēsīt zināt. Esmu Maskavā tikai dažas dienas. Iebraucu — no kādas Volgas

pilsētas. Tur palikt nebija vairs iespējams. Un kā šie iekļuvu? — Manai dzīvokļa saimniecei — tur — Semjons ir brālis. Viņa rekomandēja mani. Nebija arī citur, kur palikt. Ļaudis godīgi. Visu mūžu pie vieniem kungiem. Paprickš par kučiepiem, vēlāk par vārtsargiem. Vēl tagad sargā uzticīgi tās drupas, kas palikušas. Jumts virs galvas ir, bet maizes vairs nav. Kungi bez vēsts pazuduši. Pelnās šā tā. Bet Maskavā, redzu, maizes garoza vēl retāka manta nekā tur, kur biju.»

Viņi bija uznākuši augšā.

Līviņa sniedza roku.

«Rīt, Līvij, ja? Kuņā laikā?»

Līviņa purināja galvu.

«Vai nu jūs purināt galvu, vai raidāt mani prom, bet nākt es nākšu. Ap šito pašu laiku, ja?»

No vārtiem tas atskatījās. Starp ēkām nekustoša stāvēja Līviņa un pavadīja to acīm. Tas viņu pildīja ar sāpīgu prieku.

Griša izlēca no sniega kupenām.

«Ja rītu, ap šo laiku, būsi pie vārtiem, dabūsi atkal savu pusrubli.»

«Klausos, kungs. Te vien apkārt maisīšos, bet ja taisni nebūtu, tad tikai pasvelp.»

Vidvuta atkalredzēšanās priekā bija vērmelu piliens. Tā nebija vairs agrākā Līviņa. Viņa skanēja kā iedragāts zvans, un dragājums likās būt dziļš. No agrākās viengabalainās saskanības trūka daudz. Viņa slēpās sevī. Maskojās. Kur viņa bija bijusi? Ko pārdzīvojusi, ka tā jau pie pirmās satikšanās atrada par vajadzīgu nodrošināties pret neaicinātiem jautājumiem, pret pieskāšanos pārdzīvotam? Tad žēlabas par Mariannu. Vai tajās nebija žēlabas par sevi pašu? Sašutums par likteņa nežēlību, par cilvēku zvērgumu. Atkalredzēšanās ar Līviņu nebija izklaidējusi Vidvuta šaubas un bažas, bet gan pielikusi tām klāt daudz mocošu jautājumu. Tomēr, lai nu kā: atradis viņš to bija.

Bernātam Avēnam bija viesis. Vidvutam ienākot, slaidis jauneklis pietrūkās kājās un sasita papēžus.

«Redziet šo vīru! Tas ir no miroņiem augšāmcēlies!» teica Avēns, uzsizdams jauneklim uz pleca.

«Tādēļ jau arī tas: iekšā! skanēja tik priecīgi un skaļi, kad pieklauvēju», smaidīja Pente un, sasveicinājās ar Arvi.

«Tik daudz jau par jums dzirdēts. Šodien mums visiem ir istā laimes diena,» viņš piebilda, silti pieminēdams pats savu laimi.

«Jā, mūsu vidū nu ir viens īsts ziemassvētku varonis,» priecājās Avēns. «Dzīvs un vesels. Un ar apbalvojumu. Ar paaugstinājumu. Ar diviem mēnešiem atvaļinājumu. Māsa raksta, lai uzbažojot viņu še Maskavā. Uzbažot, uzbažot,» viņš uzreiz kā aprāvās, nodudinādams pie sevis un uzmeklēdams vietu māšas vēstulē.

«Jā, tas neies tik viegli, kā novinnēt šacha partiju,» zoboja Vidvuts. Šacha meistari viņi abi bija lieli.

«Nav tik traki!» Avēns viltīgi pasmīnēja un izgāja vārīt tēju. Ienācis ar kūpošu katliņu, viņš uzaicināja Penti ienest arī savu glāzi un dziļot līdz. Svētīšot pamatīgus atkalredzēšanās svētkus. Un tad tas sāka likt galdā tīri pasakainas lietas. Tur bija aveņu ievārijums, siers, sviests, konservi, biskvīti.

«Kur jūs nemat tādu bagātību?»

«Par labu naudu un labu vārdu dažreiz pat velns ko izlaiž no savām ķetnām,» Avēns atteica noslēpumaini.

«Ak, mīļais, piespiediet tak to velnu arī priekš manis kaut ko izlaist no savām ķetnām, jo arī man ir kāds uzbažojams,» lūdzās Vidvuts.

«Par to var parunāt,» atteica Avēns ar tādu žestu, it kā viņam tiešām kalpotu iespaidīgas varas.

«Jābrauc mājās,» domāja Vidvuts. Šī lielā pilsēta ar savu draudošo postu viņam likās kā neizbrienams purvs. Nu arī Līvija bija nonākusi pie šī purva. Viņa jāvēd uz dzimteni. Ko viņš arī gribēja še pats? Viņa nodarbošanās bija nelietīga. Strādāt priekš šī nolādētā kaŗa? Nē, to viņš negribēja. Brauks mājā, un lai tad nāk kas nākdams.

Griša jau gaidīja pie vārtiem, acīgs kā vanags, no kuŗas puses tuvosies solītais pusrublis. Vidvutu ieraugot, jau pa gabalu cēla vārtus.

«Jaunkundze tāda jocīga,» izpaticīgi pļāpāja zēns, teodams papriekšu. «Ceļas un krīt. Kā ceļas, tā krīt.»

«Slima?»

«Nezinu,» zēns rādīja baltus zobus.

«Tu paliec tuvumā, varbūt tevi vajadzēs kur aizsūtīt.»
«Klausos.»

Viņš ielaida Vidvutu nelielā priekšīnā, bet pats palika laukā.

«Es tepat aiz logiem. Ja vajaga, pasvelp.»

Vidvuts piekļāvēja pie zemām durvīm. Neviens neatsaucās. Viņš iegāja.

Istaba bija prāva, četrstūraina. Kumode zem svētbildes, galds, pāris gultas. Vienā gulēja Līvija. Pietrūkās, seja pārklājās liesmainu sārtumu. Pārlika kājas pār gultas malu, tad, kā reibonim uznākot, satvēra galvu, atslīdēja atpakaļ uz spilvena. Viņa bija mētelī. Istaba bija auksta.

«Līvij, kas ar jums? Jūs slima?»

«Nekas liels, domāju. Tikai neganti reibst galva.

Gan jau pāries.»

«Temperatūra?»

«Kas viņu zina! — Apskataities, kur piesēst. Es tūlīt celšos.»

Bet necēlās.

Sakustoties tikai izslīdēja no gultas mazs zeltlapām sējumiņš sarkanā ādā.

Gētes — Hermanis un Doroteja.

«Vai tā nebūs Mariannas grāmata?» Vidvuts minēja.

Jā. Akuļina pacēlusi to parkā pussamīdītu tai liktenīgajā dienā.»

«Un jums nu taisni viņu vajaga lasīt!»

«Ko lai dara. Varbūt man arī, tāpat kā viņai, vajaga turēties aiz kaut kā — kāda salmiņa.»

«Negrābjiet Dievam acīs. Še jums ir dzīvs cilvēks. Turieties pie tā.»

Tam vajadzēja būt jokam, kas to uzjautrina, bet Līvija nopūtās.

«Ai, Vidvut, tie laiki ir pāri.»

Viņš aizmeta grāmatu.

«Tā! Prom ar Mariannu, un domāsim par Līviju. Vai zināt, ka te ir šausmīgi auksts?»

«Laikam gan.»

«Vai tas arvien tā?»

«Kad kurina, ir silts. Vakar iekurināja, bet vējš izpūta.»

Līvija savilka mēteli ciešāk pār krūtīm.

«Pārņāks Akuļina, iekurs savu svēto krāsni, tad būs silti.»

«Kuŗu svēto krāsni?»

«Tur,» viņa pamāja ar galvu pret svētbildi. Zobgalības smaidis, kā senlaikus, atplaiksniņās ap lūpām.

Vidvuts izgāja laukā, pasauca Griŗu.

«Samovārs tev ir?»

«Ir.»

«Ogles.»

«Riekuŗa būs,»

«Malka?»

Zēns purināja galvu.

«Vari dabūt?»

«Varu.»

«ŗe nauda un rikojies. Samovāru dod, cik drīz vien vari.»

«Klausos.»

Zēns aizskrēja skaitīdams, cik izdos, cik paliks pāri.

Līviŗa bija piecēlusies. Staigāja zobus klabinādama un berzēdama rokas.

«Nosalu tai gultā. No apakŗas velk.»

«Pacietieties. Griŗa uzvāris tēju.»

«Ko viņŗ vāris! Es jūs pacienāt nevaru.»

«Un jūs domājat, ka es bez kukuŗa nāku!»

Platām acīm Līviŗa skatījās, ka viņŗ izvilkta no ķeŗām vienu aizsainīti pēc otra un salika tos galdā.

«Vai jums ir zināma kāda Gozenes zeme?» viņa jautāja.

«Jā, tāda man ir zināma. Atļaujiet tik man gādāt, un jums nekas netrūks.»

«Ieradies gādnieks,» viņa pasmaidīja, bet skats bija tāls un vēss.

Griŗa ienesa patvāri, uzlika galdā divas lielas zeltītas tases, no kuŗu apaŗuma skatījās pretī Nikolajs, paceltu bārdiņu, un Aleksandra platā pērļu diadēmā. Nikolajs ar savu glēvo smaidu, Aleksandra ar drūmo Kasandras skatu, kā neatvairāmu likteni pār sevi jauzdama.

Krāsns kurējās. Vidvuts piebīdīja tuvāk galdu. Sarkanā liesmiņa pārlīja Līviŗas augumu, kas ŗļauganiem locekļiem saguma mazajā siltuma lokā, ko izstaroja krāsns mute. Siltums vēl vairāk sabiezināja nogurumu, kas tumīgs nocēja locekļos.

«Patikama izolācija. Kā uz oāzes tuksnesī. Tik negaidot šī siltā krāsns.»

«Un vairāk nekā?» jautāja Vidvuts, pasniegdams tasi tējas.

«Un tāds labs cilvēks. Atvainojiet, ka es tīri dzīvnieciski izjūtu papriekš to, kas der miesai.»

Viņa izdzēra tēju un atdeva tasi, lai Vidvuts to piepildītu par jaunu. Roka viegli trīcēja.

«Jums tomēr vēl auksti?» Vidvuts vaicāja norūpējies.

«Tur tie vilcieni vainīgi. Pārpildīti līdz neiespējamībai. Nekārtīgi iet. Piestātnēs stundām jāgaida. Un kur nu kādreiz iznāk gulēt: uz galdiem, pat uz grīdas. Tas iegulas kaulos. Un tad tā gaisa pārmaiņa. Vakar kādā pusdienas lokālā es tikko nepaģību. Varbūt arī biju paģībusi. — Nejauši atrados pie durvīm, kur šausmīgi velk. Tas man, tik veselam cilvēkam, vēl nebija atgadījies.»

Līviņa to stāstīja ar smaidošu muti, bet Vidvutu nespēja maldināt. Stipri tā bij pārvērtusies. Seja noliesējusi, deguns izspiedies, acis neparasti platas, tumši kaistošas. Dziļi viņā iesmeldzās žēlums.

«Jums, bez šaubām, arī būs pietrūcis naudas. Ja es varētu — varbūt — labprāt —»

Nemaz nebij tik viegli to pateikt.

Tūlīt neatbildēja Līviņa. Un tad tā atbilde bij tik savāda.

«Vai tas jums atmaksāsies?»

«Kā, atmaksāsies?» Vidvuts nesaprata.

«Nu — tā. Ja es būtu neglīta un veca, par piemēru. Vai jūs būtu man vakar tik neatlaidīgi sekojuši?»

Vidvuts uzrāvās no sēdekļa. Nojauta viņas nolūku ievainot. Kādēļ viņa to darīja?

«Nu, protams, ka es sekoju jums un nevienai citai, lai nu tā būtu jauna vai veca,» viņš teica apvaldīts.

Varbūt Līviņa jau nožēloja. Pār aso vārdu šķautni salūza viņas spīte.

«Piedodiet!» viņa jau teica. «Bet jūs varat iedomāties, ka aizņemties tagad ir tas pats, kas izlūgties pabalstu.»

«Jums ir lepns prāts. Vai tad tie graši tiešām vairāk sveķ nekā cilvēks?»

Bet pie sevis domāja Vidvuts:

«Viņa ceļ barikādes, lai nepielaiestu sev tuvāk.»

«Man gan vēl Rīgas bankās daļa kuģu akciju,» atminējās Līvija.

«Nu, tāpēc! Ko tad jūs bēdājat!»

«Bet varbūt tās tagad tikai der papīru kurvim.»

«Tā jau nu nebūs. Izrakstiet droši kvīti. Es viņas ņemu kā ķilu,» viņš teica lietišķi, kā komersants, un uzlika galdā sumu naudas.

Līvija sēdēja nolaistām acīm un nekā neatbildēja.

Griša ienāca kā velis ar sveci.

«Nolieciet tālāk, uz kumodi,» Līvija rīkoja, aizbildinādamās Vidvutam, ka viņai no gaismas sūrstot acis.

Bet, varbūt, viņa negribēja rādīt svecei savu seju.

«Es esmu nepateicīgs cilvēks, vai nē, Vidvut? Visi labie gari jūs sūta, bet es duŗu kā dadzis.»

Vidvuts nenoteikti pasmaidīja.

«Nabaga Marianna varbūt būtu atdevusi visas pasaules mantas, ja viņa varētu sēdēt sava vārtsarga gultā un dzert tēju, kā es tagad.»

Valodas apklusā.

Līvija tistija mēteli pār krūtīm, lai gan siltums pieņēmas. Pastaipījās, atvainojoties:

«Miegs lauza locekļus.»

«Vai nepasaukt ārstu?»

«Izgulēšos, un būs labi,» viņa atteica, pastiepdama karstu roku.

Griša izvadīja viesi.

«Tu uzmani, kā kundzei klājas. Ja paliek ļaunāki, nāc mani saukt.»

«Nebaidies, kungs, Griša visu izdarīs labi,» teica zēns, paņēmis adresi un pusrubli.

Otrā rītā kalpone Paša, ko visi dzīvokļa iemītnieki kopīgi algoja, piesita pie Vidvuta durvīm.

«Celieties! Pie jums kāds puika.»

«Griša?»

«Tā saucas.»

Puika jau stāvēja pie gultas.

«Nu ir bēda,» viņš teica. «Karstumi. Murgo. Nepazīst nevienu.»

Vidvuts aizsteidzās ar ārstu.

Akuļina iznāca no Līvijas istabas, šūpodama rokas, ielītas plātā sarkanraibā priekšautā. Palaida ārstu pie

slimnieces, bet Vidvutu atturēja priekšīņā un čukstoši stāstīja:

«Nu redz, kas nu! Laba bija jaunkundze. Vīra māsa rakstīja: kā eņģelis to slimībā kopusi. Par to arī uzņēmām viņu. Bet laikam gan trūkumu cieta. Man dārgu gredzenu iedeva. Lai paturot par īri. Ko nu es ņemšu! Uzglabāju. Varu parādīt kungam.»

Arsts konstatēja plaušu karsoni asā veidā. Cerību varot dot tikai pie visrūpīgākās kopšanas.

«Tad jāved uz vācu evaņģēlisko slimnīcu. Tā ir laba. Tur mūsu kunga tēvu no nāves izglāba,» ieteica Akuļina. «Semjon, vai tā nebij, ka tur labi?» viņa tāpat čukstoši sauca vīru, ko dzirdēja ienākam priekšīņā.

Semjons ienāca, nokrustijās pret svētbildi, paskatījās uz gultu un nopurināja galvu.

«Vajadzēja vairāk rūpēties. Tāda teicama kundzīte. Ak, mēs grēcinieki!»

Tai pašā vakarā Līviju aizveda pie vācu evaņģēliskām māsām, kur tā daudzas nedēļas cīnījās ar neatlaidīgi uzbrūkošo slimību, līdz beidzot uzvarēja jaunie, vēl nesalauztie dzīvības spēki.

Katru rītu Arvim likās, it kā nakti Laimes māte to būtu dzirdījusi no jauna spēka traukiem, tā pieņēmās un auga viņa labsajūta, dažādu likteņa labvēlību atbalstīta. Jauniegūtā veselība, pavasara tuvums, jaunība, atvaļinājums ar brīvi darīt, ko grib, sveši apstākļi, jauna apkārtnē. Viss tas likās atgūts un iegūts par jaunu, svaigs un dārgs, ar agrāk vēl nekad tā neizjustu vērtības apziņu. Tikai par paaugstinājumu dienestā, par apbalvošanu «par varonību cīņās» viņam negribējās domāt. Tas viņu neiepriecināja, bet pildīja vēl vienmēr ar rūgtumu un sašutumu par visu to, kas bij noticis pēc tam, kad sanitāri to aiznesa no kaujas lauka. Kas bij iedzinis strēlniekus kā upuŗa jērus šausmīgajā nāves dejā? Vai kara vadības trulums un nespēja, vai arī nodevība, neļēdzīgi, noziedzīgi nolūki, dzenot tiši nāvē, apslēpkavot kādas reālas tautas ziedu — lai iemesli būtu kādi būdami, bet kad Arvis atveseļošanās sākumā dabūja nejauši dzirdēt par karstās un nepieredzēti sekmīgās ziemašvētku kaujas bēdīgiem iznākumiem, par Sinepa un daudz citu kaujas biedru velti ziedotām dzīvī-

bām, tad izmisums viņu draudēja par jaunu aiztrīkt pie Nāves upes krastiem, un tādēļ arī humānais ārsts un māsa Vera ne mazāk kā viņa paša vecāki bija rūpējušies par to, lai tas uz kādu laiku, līdz jaunu spēku atgūšanai, aizstieptu lielus attālumus, kā biezu plīvuri starp sevi un sāpīgiem piedzīvojumiem.

Maskavā tas izkāpa kā uz jauna krasta. Katrs mirklis ar svaigiem iespaidiem pārklāja vecās rētas kā ar ziedainu segu. Arī Vaidas tēls, gan ar saldām ilgām smeldzošs, atkāpās dziļākās dvēseles slēptuvēs. Reālais piedzīvojums Zemgales rasotajā birzī, gandrīz irreālais redzējums slimnīcā, pirmo reiz atmostoties no drudža murgiem, arvien dārgi, arvien neaizmirstami, tomēr cauri spēcīgai jaunu dziņu un piedzīvojumu plūsmi, dažreiz rādījās kā naīvi mīļi skicējumi vieglos pasteltoņos, kas mums dārgi tikai ar savu atmiņu mirdzumu.

Izgāja rītos agri, kad abi kaļa piederumu darbinieki jau bij prom, un pārnāca vēlu. Ar sviestmaizēm ķešā iegriezās kādā tējnīcā vai patērēja tās uz kāda sola vai galerijā. Tur ņēma visu pamatīgi. No gleznas uz gleznu, no vitrīnas uz vitrīnu, kur katru priekšmetu uzņēma sevī ar visu vēsturisko bagāžu. Mākslas mīlestība Arvim bij asinīs, jo mātes rados bij viens otrs labi pazīstams un atzīts mākslinieks. Gleznotāji «sev par prieku» bij gandrīz visi Avēni. Lielākas mākslas krātuves Arvis nebij apmeklējis, un te nu viņš šai kultūras slāpei atrada bagātu avotu. Izstaigāja arī baznīcas un protestantiski papurināja galvu par visām stīvacu dievmātēm pārļu un dārgakmeņu rotās, par zelta plāksnēm nokaltām sienām patvaldnieku varas paudējās katedrālēs, par akmeņu mozaīku grīdām, izgrumbotām kā sirmgalvju sejas, miljoniem kāju mītām un miljoniem pieru daudzītām smagu grēku nožēlošanā, vai arī pazemībā satriektām no purpura, zelta, dārgakmeņu mirdzas, kas zem vīrāka dūmiem vairāk slavinaja pasaulīgo cara varenību nekā Dieva godību. Labi bij pastaigāties pa Kremļa augstieni, just ap sevi plūstam senlaiku dvesmu un apzināties, ka dzīvo divdesmitā gadsimtenī, tālu no tā laika, kad cari briesmoņi lika acis izdurt arhitektiem, kas cēla tiem par slavu baznīcas, vai arī zinaugt tūkstošiem cilvēku zem asiņainā cirvja Sarkanā laukumā uz paaugstinātās Pieres vietas. Vasiļa templī-

tis ar asiņainajām leģendām tagad savu torņu barokā raibumā atgādināja jautru operetu dīvu, kas lielo katedrāļu piekāvē paslēpusies kā drāmatisko tenoru pacepurē. No tālicnes aicināja Aleksandra III pieminekli, lielais Pestītāja templis, kurā dievkalpojumu laikos virda cilvēku straumes iekšā un ārā kā pa tautu staigu ceļiem. Varenās granīta kāpes, lielie samēri imponēja. Kontrasti uzturēja interesi možu. Likās, ka šai pilsētai nav ne gala, ne malas, bet tad piepeši, no kāda nokalna, tā sabrūka lejā kā ticīgs dievlūdžējs savas svētbildes priekšā un ļāva skatiem klist netraucētiem pāri līdz mežu zilgmēm tālos apvāršņos.

Noguris un izsalcis kā vilks, Arvis pārnāca mājās. Un tad arī ēda. Avēns ar gandarījumu pasmaidīja, ka viss nozuda no galda, ko tas rūpīgi bij sagādājis. Tad abi gribēja zināt, kādus iespaidus Arvis guvis. Kā viņam pār visām lietām patikusi krievu piramīda, Avēns jautāja.

Kas tā par piramīdu, Arvis nezināja.

Nu, tas pats Kremli.

Skaidri viņš to nevarot pateikt. Viņam liekoties, ka visā visumā šajās celtnēs, baznīcās, klosteros, zobainajos mūros, torņu masīvimā, izpaužoties tāda patvaldnieka brutāla griba, tāda varas apmātība, pat briesmība, kas nospiežot materiāļā ieguldīto mistiku, neļaujot tai atbrīvoties. Ne tautas dvēseli, bet varas dvēseli vien vairāk jūtot.

«Piramīdas arvienu ceļ vergi, bet tiranni tām uzspiež savas piederuma zīmes. Nevis lai slavētu Dievu, bet lai baidītu ļaudis, viņi ceļ savus stipros mūrus un tāpat kā senāk viņos iekāļ dzīvu tautu dvēseles. Vai mūsu tauta mazlmu meslu devusi šim Molocham? Mēs barojam to ar krējumu un taukiem, lai tas spīd, un metamies ceļos un pielūdzam viņa spožumu.»

Pente smaidīja. Viņš jau zināja ka Avēns bij tikpat liels skeptiķis, kā šacha meistars.

«Mana māte teiktu: jūs esat revolūcionārs, kā visi latvieši,» viņš teica.

«Tādas sugas revolūcionāru, kā es, ir ļoti maz,» atteica Avēns. «Par daudz lielu bijību mums iedvesušas viņu baznīcas, skolas, cietumi un žandarmerijas.» Un pēc īsas pauzes piebilda: «Papriekš mums jāiemācās domāt.»

Svētdienas pēcpusdienā Avēns ar Penti spēlēja šahu. Arvis ar lielu interesi sekoja sava mātes brāļa uzbrukumiem un viņa partnera aizstāvēšanās manevriem un daudz no tiem mācījās, kad pieklauvēja, un, negaidot, aicinājuma, durvis atvēra gaišmataina, mazliet šaubīgu matu gaišumu, jaunkundze, smejošām acīm.

«Visi ļaudis runā, ka jums sabraukuši varoņi, bet mums nesakāt ne vārda. Ai, kaimiņi, kaimiņi, kā nu var būt tik skaudīgi!» viņa teica, visiem pēc kārtas roku sniedzama. Kā pēdējam pastiepa Arvim pirkstus, stingri ieskatīdamās acīs. Tas bij pietvīcis par to varoni, saslējās un pārbrauca ar roku pār matiem, kas dīga, cirtās veldamies kā mežs. Viņš iedomājās, ka tas svešām acīm izskatoties spocīgs ar šo atveseļošanās balvu, jo pirms tīfa tam mati bij gludi.

«Nācu jūs aicināt uz tēju. Man šodien dzimšanas diena,» teica gaišmate.

«Jūs aizmirsāt, ka to jau nosvinējām priekš divām nedēļām,» Avēns teica, norādams.

«Ai, jā,» gaišmate atminējās kā pārskatījusies. «Nu tad svinēsim varoņu atgriešanās svētkus. Tāds gadījums nav slikts, un objekts mums šepat pie rokas. Paņemiet savas tējas glāzes un cukura graudus un sekojiet mums.»

Tā runājot, viņa ātri ielika savu roku Arvja elkonī un pagriezta to pret durvīm.

Arvis samulsa. Negribēja būt tā vienkārši aizvedams, bet izrauties dāmai arī nevarēja.

Atkal atvērās durvis, un viņa rāmī iestājās otra, ne mazāk glīta meiča, zibenīgiem skatiem pētot telpu. Tumšu matu apēnotā seja bij samtaini sārtā.

«Sveiki!» viņa sveicināja lieliski, pasizdama roku uz augšu, kā romiešu gladiators savu cēzaru.

Tā bij Žena Valdmane.

«Ā!» sveicienam atsaucās Avēns un vairāk nekā. Tūdaļ atkal iegrīma spēlē. Vidvuts pat nepacēla acu. Apbrīnojami vienaldzīgi pret skaistulēm likās būt abi šaha spēlmaņi.

Žena piegāja pie galda un nostājās apvainotās pozā.

«Mums trūkst vārdu!» paceldama plecus, noteica patētiski.

«Bez šaubām, jā, atvainojos,» atkal ierunājās Avēns, ar vienu roku bīdīdams figūras, ar otru it kā atvairīdams

viešņu. «Jā, es tam piekrītu: ņemiet to karavīru. Tas ir acumirkli bez nodarbošanās. Bez tam es esmu ar mieru arī nest upurus.»

«Kādus upurus?» jautāja gaišmate, neatlaizdamās no Arvja.

Avēns piecēlās, steidzīgi atgāja kaktā, atslēdza un aizslēdza kādu siksnām apjoztu ceļa somu un atnesa viešņai prāvu tūtu apcukurotu dzērveņu.

«To es ziedoju vispārības labā.»

Gaišmate paškielēja tūtā ar vienu aci un draudzīgi pagriezās pret Arvi.

«Ja nezinātu, ka viņš pats par tām neiztaisa ne velna, tad varētu vēl priecāties. Bet viņš pērk visu, ko var dabūt. Un kas tas par upuri, kas pašam nav ne graša vērts.»

«Lūdzu!» Avēns izstiepa roku, lai dod atpakaļ. «Aizējiet tak un pērciet tās par grasi.»

«Jums par sodu es tās paturu,» gaišmate tītināja, ievilkdama dāvanu padusē. «Iesim priecāties! Lai nosūno tie egoisti!» Un viņa ātri izveda Arvi pa durvīm. Žena tai sekoja.

Valda Tītiņa bij maza provinces aktrise. Pirmā kara gada saņēmusi no tēvbrāļa prāvāku mantojumu, tā papulējās to iztērēt un tai pašā laikā papildināties drāmatiskā mākslā. Pirmo uzdevumu tā bij jau veikusi ar atzīstamām sekmēm, kas attiecās uz otru, tad tur bija daudz tādu skaudnicku, kas šaubījās par viņas dāvanām šai virzienā. Par tiem viņa nekā negribēja dzirdēt. Viņa bij stipri sadraudzējusies ar Ženu, kas strādāja bēgļu komitejā un arī ņēma drāmatiskas stundas pie kādas krievu aktrises. Viņas ticēja viena otrai. Ženai bij talants uz visu, ko tā sāka, cik ilgi to vadīja sajūsma, bet viņas sajūsma dega ar īsu liesmu. To baroja asiņu ņirbums, ne gara kvēle. Māksla tai nebij mērķis par sevi, bet līdzeklis, kā patikt. Drāmatiskas studijas izlocīja daiļskanīgāku viņas balsi, padarīja brīvākas kustības, mācīja apzinīgi spēlēt ar savu ķermeni, lai izdevīgi izlietotu katru situāciju, kā parādīt to vislabākā gaismā.

Valdas istaba nebij tukša. Gar sienām uz kastēm un rupjiem, uz Sucharevas pirktiem koka ķebļiem sēdēja jaunieši. Daži likās būt jau agrāk atnākuši, daži nupat, Valdas īsajā prombūtnē. Valda apsveicinājās, tāpat pa-

sviezdama roku uz augšu, un defilēja gaŗām ar savu pavadoni. «Te ir mana ŗivakara trofeja,» viņa iepazīstināja.

No guļamā rāmjā kāds sveicināja, palikdams cieŗi piespiedies jaunkundzei, kas strinkŗķināja balalaiku.

«Ā, Bujān! Sveiks!»

«Māls?» brīnījās Arvis.

«Sēsties tur līdzās!» Valda norādīja.

«Lai ko es būtu cerējis ŗe sastapt, bet tik ne tevi,» Arvis teica, kā vēl negribēdams ticēt.

«Tikai naīvitāte par visu brīnās,» aroganti vīpsnāja Māls.

«Mīcērā! Nekodiet manus viesus!» Valda piedraudēja.

Māls palika sēdot tikpat plati kā sēdējis, bet jaunava ievilkās ŗaurāka un rādīja uz atbrīvoto stūri. «Lūdzu!»

Arvis negribēja ierādīt, ka ceremonējas, un piesēdās.

«Kā iet frontē?» jautāja laipni jaunava.

Arvis atbildēja, ka bijis slims un tādēļ jau trešo mēnesi ārpus kursa.

«Ko jūs viņam jautājat, Mīlīt,» runāja Māls starpā. «Ko strēlnieks citu zina, kā «uz eņņas galvu likt». Tās viņiem tik viegli turas uz pleciem, ka tie katrā laikā gatavi tās nosviet kā izdobtas bumbas.»

Par Mīlīti nosauktā aizturēja Mālam muti.

«Jūs nedrīkstat profanēt. Strēlniekus visi mīl.»

«Ha — ha — ha!» — Māls smējās.

«Nesmejieties!» norāja Valda.

«Ko tad viņi ir izdarījuŗi, tie strēlnieki?» Māls teica auksti, ar redzamu nolūku ievainot. «Ar ieročiem rokās ļāvuŗies apkauties kā vērŗi no miesnieka. Ne cīnītāji tie ir bijuŗi, bet labi, klausīgi vergi.»

«Nerunā — tu — nerunā!»

Arvis uzlēca kājās, viņa dūre pasitās gaisā, viņŗ nevaldīja pār sevi, viņŗ nepazina sevi, ko tas izdarītu nākoŗā acumirkļi.

Kāda maiga roka novilkta viņa saņņaugto dūri, piespieda sev pie krūtīm.

«Rāmi! ŗe ir miera un satīcības valsts!»

Arvis attapās. Samulsa. Ko viņŗ bija gribējis? Vai te lai būtu puīŗu izkauŗanās?

ŗena neatlaida viņa roku. Izlikdamās, ka grib to nomierināt, piespiedās tam jo tuvu. Viņnas mati kutēja sejā.

Viņš gribēja atvairīties, bet salds mulsums to padarīja vāju.

Māls runāja talak, it kā ar pravieša patētiku:

«Izej laukā un paosti gaisu. Tu jutīsi aukas tuvumu. Viņa jau mostas, jau nāk. Mēs to jaužam. Bet ko dara Latvija? Ko dara strēlnieki? Guļ lielle varoņi. Un kad prasīs, tad daudz, ja autonomiju izlūgsies no augstajiem kungiem. Tāpat kā tie patriotiskie plānprātiņi Pēterpilī. Bet mēs izcīnīsim Latviju ar galvām.» Viņš aplusa, paturēdams turpmāko augstprātīgi pie sevis.

Žena ieglauda Arvja ausi abās sauļās un ar savu silto dvašu pūta viņā:

«Nestrīdieaties ar Mālu. Viņš pieder pie slepenās organizācijas, kas grib izkaņot neatkarīgu Latviju. Viņš ir tās idejas dvēsele. Sasauc sapulces, raksta brošūras.»

«Jā?» Arvis paskatījās tai acīs izbrīnījies un iepriecināts. Viņš labprāt gribēja salabt.

«Jā, jā. Nu jūs varat viņam visu piedot, vai nē?»

«Protams, protams. Ja tā. — Bet atļaujiet. — Lai viņš man pasaka.»

«Lūdzu, lūdzu. Nekādu strīdu un nekādu politiku šodien. Mēs gribam prieciņu. Vairāk vienkopus sēsties!» sauca Valda.

«Nē, pa pāriem,» protestēja Žena, kas arvien vēl turējās Arvja elkonī.

«Es jau tev viņa neatņemšu, neatņemšu,» smējās Valda. «Man viņš par saldu.»

Māls arī iesmējās, izaicinoši paskatījās, bet Arvis sarka un dusmojās par to. Šī sabiedrība viņu dzēla un kaitināja, bet viņš negribēja ierādīt jūtu reakciju, kas dotu varbūt iemeslu turpmākiem dzeloņiem. Tā viņš lāvās Ženas ļoti izaicinošai protekcijai.

Valda paņēra vienīgo galdu istabā un pierāva to pie rāmja. Visi sabruka tam apkārt ar saviem sēdamiem.

«Jums glāzes tomēr nav?» istabas saimniece stingri noprasīja Arvim.

«Atnesīšu,» tas piecēlās.

«Nē, nē, nē! Es viņu nelaižu. Tad viņš vairs neatnāks,» protestēja Žena.

«Vai redzat šo vēni-vīdi-vīči? Piesējis mūsu Ženu kā ar līmi,» smējās Valda, pati aizskriedama pēc glāzes.

«Traka meita! Izmeklējusies tādu Avēnu pēcnācēju, kur viņai vajaga —»

Bet Žena norāva Mālam vārdu no lūpām, ieklupdama tam matos abām rokām.

«Pamēģini tik izrunāt,» viņa biedināja.

«Lai arī viņa man neļauj izrunāt, jūs tomēr visi zināt, ko es domāju,» Māls teica, vairīdamies Ženas nadziņu.

«Zinām un redzam arī, ka tas tik ir eksperiments, lai padarītu tevi greisirdīgāku,» pūta Mālam ar pašķiebtu muti bāls jauneklis ar degunkniebi.

Valda bij atpakaļ.

«Nu ko tie divi? Nenāk?» Žena vaicāja.

«Vai tev vēl nav diezgan?» Valda paraustīja plecus.

«Vīriešu nekad nav par daudz.»

«Vai tu dzirdi?» jautāja bālais jauneklis, pavērsdams pret Mālu savu degunkniebi.

«Nu, kā mēs sēdēsim? Dekorācija par brīvu. Tā tad raibā rindā. Žena ar Arvi, tos jau nešķirsim; Māls ar Mīlīti, labi saskan; Alita ar Bobīti, Oļa ar Pauliņu, Ksenija ar Frēdiņu. Un kas man? Nāciet šu', Zīdaustiņ.»

Valda pavilka uz priekšu jaunekli ar tikko dīgstošu tumšu bārdiņu, zem kuņas lielā mezglā rēgojās sarkana kravate. Viņš nāca kā nelabprāt, sāniski noliektu galvu.

Galdā bij Avēna cukurotās dzērveņogas un groziņš ar kaltētām maizes atliekām, ko Valda mēdza sakrāt no reizes uz reizi, jo tā kā arī viņa vēl prata atrast pa mārciņai miltu vai zirņu, tad no kartiņu maizes ik dienu varēja kādu nieku atlicināt.

«Ņemiet par labu,» viņa aicināja. «Bads un —» aplaida ap klātesošiem žestu un nobeidza — «mīlestība.»

«Tās es gan neredzu,» šaubījās Māls.

«Tas tik atkarājas no jums. Pagaidām tikai deg Zīdaustiņa.» Viņa paplūkāja tā sarkano kravati — «bet, diemžēl, ne priekš manis.»

Visi, izņemot Mālu, saucās priekšvārdos vai arī iesauktos vārdos, kas lika nojaust savstarpējās intimās attiecības. Tuvāk ar Arvi neviena neiepazīstināja. Runas, nozīmīgas piezīmes skrēja tam gažām un pāri. Tās neattiecās uz jauniešu nodarbošanos, nenorādīja viņu dzīves veidu, ciņas vai šaubas, tā tik bij tāda mēlošana, it kā ar nezīnātāja izlikšanos katru mirkli pieskartos kaut kam ap-

slēptam, mulsinošam, ar nevainīgu muti paustu tik daudz neparasta, ka Arvis bieži izbrīnā atskatījās: Vai tās bij jaunas sievietes, kas laida tādus vārdus pār lūpām? Vai viņas tikai izlikās tik drošas un uzņēmīgas pārgalvīgi pārlekt parasto mērauklu? Vai tāds bija šie brīvās jaunatnes tonis? Vai jau agrāk tāds bijis, vai izšāvis kā nezāle šai kaŗa laikā, kas visas robežas notrieca?

Viņš varēja pamaldīties ar jautājošiem skatiem, bet kad apstājās pie Valdas, viss likās tik vienkāršs un komilfo. Viņas gaišais smaids pārklājās visam kā maģisks plīvuris, un ja no viņas lūpām nāca kāda bīstama replika, tad varēja arī aizbildināties, ka to varbūt tā citē no kādas lugas, ko mācījusies savā drāmatiskā studijā. Tad Arvim likās, ka tikai viņš vien ir zemnieciski smags un aizdomīgs, kas neprot cienīt sprigstošu sarunu toni. Ka šie jaunie vīrieši te bij nostājušies ar dāmām pavisam citādās biedriskās attiecībās, jā, varbūt vai nu pārāk brīvās, vai arī mazvērtīgās, ka Pente, kas nekad ar tādu vienaldzību — pieņemtu, kā Arvim likās — nebūtu izturējies pret kādu vīrieti, kā pirmīt pret Valdu.

Nopietnu sarunu toni šie necieta. Oļa ar Bobīti nošķīrās tālāk un sāka strīdēties par mākslu. «Tā nav atļauts. Sauc viņus pie kārtības, Valda,» atgādināja dzīvokļa saimniecei Žena.

«Pulkā, pulkā!» tā sauca. «Divvientulībai pieder nakts. Bet tagad mēs gribam priecāties kopīgi.»

«Ko tad mēs darīsim?» jautāja Milīte. «Ja būtu gramofons, varētu dejot.»

«Valda jau apsoliņās demonstrēt programmu: Bads un —»

«Mīlestība,» nobeidza Valda Māla piezīmi. «Vai jūs degsit?»

«Atkarāsies no degvielas,» tas atteica, smīnā savilkdams lūpas.

Kāds lika priekšā iet rotaļās.

«Rotaļas ir ūdeņainas un —»

«Par daudz nevainīgas,» Ženu pārtrauca Valda ar to pašu mazmeitiņas mutīti.

«Katrs sākums ir nevainīgs,» zīmīgi novilkā Māls.

«Labi. Iesim arī rotaļās. Bet tad izdomāsim ko pavisam traku,» Žena proponēja.

«Tad izdomājiet jūs. Kāpinājums ir jūsu dabā,» Māls teica tikpat vēsi.

«Jā, lai Žena vada,» visi piekrita.

Žena ātri sačukstējās ar Valdu. Abas apspieda sauja izbrūkošus smieklus.

«Viņas signalizē, tas nav atļauts,» citi protestēja.

Sākās kaut kāda nenozīmīga rotaļa ar noteiktu ritmu, kuņģā nekā improvizēta nevarēja ielikt, tikai Žena čakli ievāca ķilas. Tās vajadzēja izpirkt. Žena ar Valdu bij tiesneses un notceica sodus.

Nu bij pienācis laiks fantastiskām izdomām. Katras ķilas izpirkšana notika ar redzamu nolūku iedzīt sodāmo tādā situācijā, kuņģā tas, vai nu bēgot, uzbrūkot vai aizstāvoties, ierāva citus līdz trakulībā, ja ne izlaidībā, tā netikvien nevaldīdams sevi, bet arī nejudams nekādas atbildības pret citiem, tos gāzdams, raudams un griezdam līdz kā virpulī. Visi gāja, tā sakot, pa kaklu, pa galvu. Drīz tie bij zem galda, drīz gultā, drīz sakrita visi jundā uz grīdas smieklos un klaigās. Žena griezās visos jandaliņos līdz, bet Valda stāvēja mierīga istabas vidū, lai gan smieklu kaskādes guldza tai kaklā kā nepārtraukti ritošas gammas, un kad trakā joņošana jau taisījās pāriet orgijā, uzsauca: «Diezgan! Ko citu!»

Tad nāca cita izdoma ar līdzīgu rezultātu.

It kā nevilus un nejauši Žena tinās tikai ap Arvi. Tādā trakas kustības brāzmā viņš juta viņas vijīgo augumu drīz vienā pusē, drīz otrā, viņas roku piepeši ap kaklu, viņas vaigu pie sava, viņas plīvojošos matus sejā, viņas muti ar balto zobu rindu smaidošu, ziedošu un tad kā zibenis zūdošu, viņas acu dzirkstis ap to, bet bēga no viņa skatiem, bēgot pati no kāda vajātāja, viņa svērās aiz jauneklā, griezās tam apkārt, grieza to sev līdz, tad pēkšņi, kā reiboni, ļengani sabruka. Arvis nejaudāja to noturēt. Arī nemācēja. Žena atstreipuloja, kā līdzsvaru zaudējusi, aiz rotaļniekiem, pieplaka ar pieri pie sienas.

Arvis bij nelaimīgs. Samulsis. Vai viņš bij ko izdarījis? Nepratis uzvesties? Vai kāda lēkme bij Ženu ķerušī tik pēkšņi? Viņam bij interese to uzzināt. Salabt. Lai būtu tā, kā bija. Tā jau nekas. Bija patikami.

«Nu ko? Kas ar jums Žena?»

Pasprucis bija tas vārds. Tāds draudzīgs, intims.

Nu viņa pameta acu zibeņus. Simts velniņu ar tiem lēkāja.

Ak tā! Viņa spēlēja.

Nu jā, viņa spēlēja, vai tad viņš nē? Tāda velna nebēda iedziedājās viņā. Kaut kas no tās ēvergēlības, kā tai nakti ar Mālu ap baznīcu, kaut kas arī no tā trakā spēka ziemsvētku kaujās. Elementi bija vaļā, asinis šovakar bija diezgan kurtas, un tās kūsoja. Kaut kas tāds traks — vienalga! Lai iet!

«Žena, tava ķīla! Tev jāizpērk. Kādu sodu mēs viņai lemsim?»

«Jūs man? Es pati sev lemšu sodu,» Žena stāvēja lepna.

Tas patika Arvim. Tas patika arī citiem. Kā šī Žena grozījās un vijās. Lokana kā ķirzata.

«Es improvizēju, jūs darāt man visu pakaļ. Tā es lemju.»

Izaicinoša Žena skatījās tieši acīs Arvim, it kā biedinādama: «Tagad sargies. Nu tu dabūsi!»

Ā, par to viņam nebija bēdas! Tā velna nebēda šalca tam pāri. Viņš pieņēma izaicinājumu: «Nu tad nāc ar'!»

Čigāniski draiska, Žena pakampa jaunekļa roku, ierāva to trallinādama kā dejas ritmā.

«Vilciņš griežas!»

Un griezās ap viņu neprātīgais ritenis. Arvienu kāpinādama tempu, Žena kļiedza: «Ātrāk, ātrāk, ātrāk.»

Lai skrien tālāk.

Viņa izrāva to no rindas, pieplaka pie sienas. Knik! zem viņas pirkstiem noslēdzās vads. Uguns apdzisa.

Ā! iekļiedzās visas mutes reizē, tad balsis salūza savādā švikoņā un apspiestos smieklos.

Arvis juta karstas krūtis uz savām. Divas rokas tam apvija kaklu. Salds tvans kāpa tam rīklē un draudējo to nosmacēt. Ženas elpa tā bija, ko tas juta uz savām lūpām. Lai iet! aicināja to tvīkdams kaut kas. Un tad piepeši tas juta kā asu sitienu pret sirdi. Nē, nē! Šo muti tu nedabūsi! Viņš atlieca tās divas tvīkstošās rokas no sava kakla, izlobījās kā kodols no čaulas, sataustīja kontakta pogu sienā, pagrieza to un pats zem pēkšņā gaismas uzliesmojuma pazuda aiz durvīm, vispārējā kņadā tik vēl

nodzirdedams Māla vārdus: «Nu, šitajā farsa gan vairs nav atjautas.»

Savā galā, kur abi šacha spēlētāji vēl tāpat studēja figūru gājienus, viņš nepamaniņš paķēra mēteli un laidās pa trepēm lejup.

«Lai nu šie mani meklē, ja grib!»

Kaut ko dārgu, pēkšņi atkal atrastu, kā azotī slēpdams viņš nesa sev līdz:

Zaļais bērns rīta saulē. Vaida! Sāpju svaiguma pierasotais zieds! Pirmā skūpstā dzīvības saldums. Jā, tas bija kas cits. Un šis cits bija atkal tuvu. Bija atmodies kā ar cīruļa saucieniem pirms pavasarī. Kā varēja to izdedzināt kādas Ženas raganīgie uguns raksti? Atmiņa bija neizdzēšama. Viņa veldzēja pietvaicētās asinis kā tīra avota spirdzinošs malks. Nē, nē! Lai Ženai bija kāda māka, bet apburt šo naīvo zēniņu, kā viņa to dēvēja, tai tomēr nebija izdevies.

2. Svešas balsis

Pirmajā martā tramvaji negāja. Ormaņi nebrauca. Ielas bija pilnas ļaužu, karogu, skaļu vārdu un klaigu. Kas bija noticis?

Milzīgais pumpurs, ko krievu tauta gaŗā ziemā bija izdzinusi pie sava dzīvības koka, un kas pēdējā laikā tik varen ātri bija tūcis un briedis, nu bija pēkšņi pārplisīis, un no viņa izvēlies sarkanais revolūcijas zieds.

Ielas bija tik nevainīgi priecīgas, tik naīvi nemierīgas. No logiem, pāri pretī, bija redzama kazarma. Tās fronti apstaigāja zaldāts, šurpu turpu soļodams, kā jau zaldātam pienākas. Zaldātam tuvojās pūlis ļaužu, runāja ar to kādus vārdus. Zaldāts mudīgi atvēra durvis, ielaida ļaudis, kas bija pret likumu un disciplīnu. Redzēja šos svešos ļaudis klīstam pa gaŗajiem koridoriem, cauri sētai, zaldāti uz viņu saucieniem saskrēja pūlī, pārsteigti savicinājās rokām, pameta katrs savu darāmo darbu un bariem izplūda uz ielas. Sargzaldātiņš noskatījās tiem žēli pakal, tomēr pats vēl neuzdrošinājās sekot, bet palika savā sargvietā.

Asi notrinkšķēja zvans. Žena bija klāt. Klauvēja pie

visām durvīm. Valdai vēl gulošai norāva segas: Augšā, augšā! Visas ielas pilnas ļaužu. Revolūcija!

Drīz pēc tam abas jau bija Avēna istabā. Valda ar vienu roku jau mētelī, ar otru baroja muti saviem kaltētiem sausīņiem. Žena dzina steigties. Vīriešus aicināja līdz.

Pente jau bija pazudis. Avēns izvairījās. Skatu lugu tas vislabāk baudot viens pats.

Arvis izvairīties nevarēja. Viņa dēļ jau arī bija aicinājums. To viņš zināja. Žena, izlikdamās drausmīgi nikna, kratīja dūri: «To es jums nepiedošu.»

Viņš smaidīja, pārāku sevi juzdams. Lai nu redz, kā ir pārskatījusies, viņu par paijiņu noturēdama. Tagad viņš bija tas meistars. Paldies Vaidai!

Ielās ieplūda arvien jaunas cilvēku masas. Visi gāja un steidzās pusskriešus: Uz centru! Uz Kremli!

Dvēseles bija sastīgotas līdz ekstāzei.

Revolūcijas uzvara! Svētākā diena. Veikali slēgti, izņemot pārtikas veikalus, kuņģos platām skotelēm apjoztie pārdevēji sargāja savos logos izkārtos koka šķiņķus un sierus kā koka dievus, patiesās ēdamvielas jau bija lotīm sveramas, maize — ārpus kartiņām — ar uguni meklējama. Bet ja veikali bija slēgti, toties platāki atvērās māju logi un durvis. Logos izkāra raibas segas un sarkanu drēbi. Logos un uz jumtiem drūzmējās cilvēki. Sveicieni un sasaukšanās no augšas. no apakšas.

«Sveiki, sveiki! Urrā! Revolūcija! Lai dzīvo revolūcija!»

Sarkani lakati plīvoja no logiem, no jumtiem, no pagrabjiem.

«Brāļi, brāļi! Brīvība! Lai dzīvo brīvība!»

Stāvgrūdu pilns drāzās smagais auto.

Sarkani apjoztī tēli. Revolūcijas simboli ar degošām lāpām rokās. Kvēpušas sejas. Jaunas žīdienes, kā menādas, plīvošiem matiem, izaicinošiem skatiem, svieda blāķiem proklamāciju ļaudīs. Lai dzīvo, lai dzīvo! kļiedza.

«Lieliski, lieliski!»

Žena kļiedza pretī, vicināja lakatiņu. Nožēloja, ka nebija sarkana. Ja būtu veikali vaļā, — tūlīt nopirktu. Ak tu negals, ka trūka ārējās zīmes, bet par to viņa kļiedza cik varēja.

«Ak, ko es dotu, ja varētu būt augšā pie viņiem!» viņa

želojās, iekniebdama abās dūrēs Arvja roku un ar ilg-
pilniem skatiem pavadīdama auto.

Bet aiz tā jau drāzās nākamais ar jauniem heroldiem
un pazuda kā aukas aiznests sarkans mākonis.

Mazi židčņi, kustīgi kā ķirzatas, slidēja caur pūli, pie-
dāvādami literatūru un marksistu svētbildes. Viņu vei-
kali zēla, jo katrs gribēja būt situācijas pulsā.

Žena bija ekstazē, un Arvja elkonis to dabūja just.
Varbūt viņa arī atriebās par neseno neveiksmi. Vaļā viņu
tomēr nelaida. Valda turējās pie otrā elkoņa, un citādi
nevarēja, ja gribēja palikt kopā. Ļaudis plūda kā straume
un atsevišķo gājēju nesa pa vidu kā skaidu.

Pie teātra laukuma viņi vairs tālāk netika. Tūkstoš-
galvainā masa abpusīgi blīvējās kā mūris. Kārtībnieks
turēja ielu brīvu un visus spieda atpakaļ uz malām, aiz
sarkanās auklas. Teātra laukumā bija paredzētā gājiena
piestāšanās un mītiņš.

Tukšās ielas pašā vidū, kur gadījies, kur nē, parādījās
Hitrovkas baskājis. Nodilis ketavejs, skrandainas nan-
kinga bikses ar rupju saiti pavēderē iežņaugtas, melnais
krekls pār krūtīm pārplisī, rūsgansirmi matu saņi un
bārda ieslēdza tukšu, ūdeņaini bālu seju. Ļodzīgi dejo-
jošiem soļiem tas nāca, sveicinādams mētāja rokas uz
abām pusēm pret sapulcēto tautu kā imperātors no ska-
tuves: «Sveika, tauta! Sveika, brīve! Brīvība zeltainā!
Maizes cik grib. Šņabja cik grib. Ai, dzīve! Dzīvīte
jaukā!»

Viņam piesteidzās kārtībnieks sniega baltiēm cimdiem.
«Lūdzu, biedri, griezties pie malas. Pa vidu nav atļauts.»

Baskājis saslējās militāriski, sveicināja cēli izliektu
roku un atkāpās norādītā virzienā. Piepūstām nāsīm
lepni pacēla galvu un paskatījās visapkārt:

«Vai jūs dzirdējāt? Biedrs! Es, biedrs!» Un visap-
kārt tam atbildēja mīļi un smaidīgi skati:

Brīvība, vienlīdzība, brālība!

Kur bija palicis agrākais: ģerži mordu; kur bija palicis:
nost no kājām! Tagad: Lūdzu, biedri! Redz, ko nozīmē
revolūcija!

Šalkoņa sapurināja masas, izskriedama cauri kā spējš
vēja grūdiens.

Viņi nāk, viņi nāk!

Ielas dziļumā izšķīlās zibošs fanfaņu mežs. Uz baltiem zirgiem slidošs tas tuvojās kā pirmais lavīnas vilnis. Zirgu muguras līdz zemei klāja smags sarkanu karogu zīds.

Visas cepures nost, visas mutes vaļā.

Ekstātisks, kā nerimstošs, bezgalībā dārdošs pērkona grāviens pirmais apsveikuma kliedziens bangoja no mutes uz muti, no masas uz masu, no ielas uz ielu.

Fanfaņu auka. Internacionāle!

Skatītāji nodrebēja, vietām izlauzās elsas. Raudāja, krita cits citam ap kaklu, skūpstījās.

Ak, kāda laime, kāds savīļņojums!

— Brīnišķīgā revolūcija! Ne asins pilienu izliets! Tikai brālība, dievišķa saskaņa!

Ārdošais skaļums pārskrēja, raudamies uz priekšu vēl nemodinātā, neatpestītā, neatbrīvotā, pavērdams aiz sevis ceļu bezgalīgajiem cilvēku plūdiem, kas gāja tam pakaļ.

Tad interese sāka atslābt. Pirmajam elpu aizraujošam vilnim sekoja vienmuļais plūdums. Nekas sevišķs vairs nenāca, nekādas ekstazes vairs nesacēla. Gājienā atspoguļojās iela, kaut arī organizēta, karogiem pārbagāti uzposta un mūzikas koņiem un internacionāli ik pa atstatumu sapurināta. Kareivji, pilsoņi, tauta, baskāji, katordznieki, seja pie sejas, tik dažādas un tomēr tik vienmuļas savā izteiksmē, kā atmiņā tās iespiedās kā viena, un šai vienā pāris raksturīgu dominējošu vilcienu: savāda gurdenuma, neizklaidētu skumju apdvestas likteņa padevības: še mēs esam. Lai nāk kas grib. Lai dara, ko grib.

Bija pagājušas dažas stundas. Ļaudis tomēr vēl gaidīja kaut ko. To lielo.

Žena vedināja prom, bet viņi nevarēja pakustēties no vietas.

«Nu, ko mēs te stāvam? Kādu brīnumu še vēl gaida?» viņa teica nepacietīgi.

Beidzot viņi varēja pavirzīties uz priekšu, bet nu bija noklīdusi Valda. Viņi apstājās ielas vidū un gaidīja. Drīz viņa arī iznāca no drūzmas kopā ar Mālu.

Tas arvien vēl bija sajūsmināts.

«Nu ko, lielišķi?» jautāja Ženai.

«Es biju sagaidījusi vairāk,» tā teica, jau aizmirsusi savu ekstāzi.

«Vai jūs pavisam esat ko spējīga redzēt, ja jums tāds vīriņš pie sāniem?»

«Jūs dabūsit pa muti!» Žena piedraudēja, pasizdamās atpakaļ. Bet blakus abi palika.

«Nesakait nekā. Tie divi ir lielajā,» Valda pačukstēja Arvim, baidīdamās, ka neizceļas strīdus. Māla izturēšanās bija izaicinoša.

Viņš runāja lielīgi, pārgudri:

«Jā, jā, mīlīši. Nu jūs esat spīlēs. Nu ir jāizšķīras. Etaps starp divām pasaulēm. Viena mirst, otra dzimst; viena krīt, otra ceļas. Kur jūs nostāsities? Viss vecais ir satrunējis.»

«Un jūs?» Žena kā mēdīdama atcirta. «Ko jūs mūs šē tirdāt?» viņa paraustīja plecus.

«Viss vecais vēl stāv. Skataities!» Valda rādīja uz zobainajiem Kremļa mūriem.

«Tam jāsaagrūst. Visai šai architektūrai, literātūrai, mākslai, visam līdzšinējam. Tad tikai var celties kas jauns. Man ir idejas. Idejas!»

«Māls ir atkal paradokšāls. Žena, vai tu varbūt zini iemeslu?» Valda jautāja zīmīgi.

«Un kas tad būs tai jaunajā?» jautāja Arvis, iekaitināts par Māla aroganci. «Tak atkal cilvēks un vairāk nekas.»

«Tur viņš būs un sauksies — Māls,» Valda teica svinīgi, pat paškielēja zobgalīgi.

«Tā ir mietpilsoniska mēļošana,» Māls nicinoši savilka lūpas un palika stāvot. Ženai pastiepa roku, bet viņa tam iesita pa pirkstiem: «Tāds kā! —»

Pilns nicināšanas Māls pagriezās un aizgāja.

«Bet jūs abi nāksit man līdz,» Žena aicināja.

«Paldies, es eju uz mājām,» atteica Arvis.

«Jūs uz mājām?» Žena nostājās tam priekšā ieplestām acīm, draudoša. «Nu pamēģināt tik!»

Par atbildi Arvis pasniedza roku, papriekš Valdai, tad Ženai.

Bet tā, ne vārda vairs neatbildējusi, spītīgi apgriezās, paķēra draudzeni aiz elkoņa un aizskrēja neatvadījusies.

Ilgi Arvis vēl negāja uz mājām. Viņš aizklīda ielu un laukumu labirintos. Visur kā melna nakts plūda ļaudis. No improvizētām tribīnēm — galdiem, mucām, laternu

stabiem, pieminekļu paaugstinājumiem kļiedza orātori. Arī no māju logiem un durvju kāpšļiem. Ap katru runātāju kā miesas sargi spiedās piekritēji. Nedaudzi vēl, kā skaņu pastiprinātāji, viņi vadīja oratora domas un žestus, neļaudami tālāk stāvošiem nokļīst nevēlamā opozīcijā. «Organizējieties, organizējieties, biedri!» Viņi rādīja piemēru. Viņi jau bija kaut kas. Organizāciju kodols. Šūniņa.

Uz katra lielāka laukuma ik pa pāra simtu soļu bija runātājs. Ap to griezās kā rotācijas spārns. Vaļējie atomi cietēja par kosmu. Šūniņas veidojās.

«Tūlīt, uz vietas izbeigt karu. Saut karavīrus mājā. Darba šē pilnas rokas. Jāpadziļina revolūcija.»

Lielākā daļa runātāju bija žīdi. Bet ļaudis priecājās.

«Lai arī žīds, bet runā kā kristīts.»

Izbeigt karu. To saprata visi. Tad būs atkal maize bez kartiņām, būs drēbes, būs arī šņabis. Padziļināt revolūciju? Tie bija mīklaini vārdi, bet gan jau kungi-biedri zinās.

Citā vietā runāja, pēc izloknes, nekrievs, zilām acīm, stāvcirtu gaišiem matiem, bet ļoti fanātisks, un kūra sārtus visām garīgām vērtībām. Nost ar lielajiem cilvēces ģenijiem! Ar Šekspīru, Danti, Mikelandželo un citiem. Nost ar individu no pjedestāla! Jaunais elks ir kolektīvs. Viņa cīņas sauciens: proletkults. Proletārietim nevajaga buržuju radīto grāmatu, gleznu, celtnu, tēlu! Proletārietim nevajaga ne Dieva, ne reliģijas! Proletārietim vajaga domāt kolektīvi. Individuālas domas tam vajaga baidīties kā nāvi, jo individuāla doma ir buržuju doma. Konsekventi: lai iznīdētu buržuju domu, nepietika ar to, ka iznīcināja buržujus (apkāva — vēl nekur neteica), bet vajadzēja iznīcināt visu to, ko viņi radījuši: namus, mājas, lietas, drēbes, apavus.

Tik tad, kad pasaule bija pilnīgi tukša, bija sagatavota vieta, kur nākt tam jaunajam, varenajam, visam tam, kas dotu cilvēcei nekad vēl neiegūtu laimi, nekad vēl nebijušu garu un veidu.

To vajadzēja dzirdēt Mālam, domāja Arvis. Bet varbūt viņš to jau arī šinī pašā acumirkli nokļiedza no kādas mucas vai paaugstinājuma citā vietā.

Arvis gāja mājā, pilns smagu domu. Izbeigt karu bija

svēta lieta. Bet atstāt fronti? Tas tak bija vairāk kā ārprāts. Tā bija noziedzība.

Avēns sēdēja noliecies pār savām šacha figūrām, kad ienāca Arvis.

«Vai tu nekur nebiji šodien?»

«Biju.»

«Daudz redzēji?»

«To, ko vajadzēja.»

«Un kas tas bija?»

«Jauna dūre. Baltā ar manikētajiem nadziņiem bija palikusi nespēcīga, nu ceļas melna un žņaudzoša kā dzelzs. Daudz asiņu notecēs, līdz atkal to nomazgās tikpat baltu kā pirmo.»

«Atrīvotā tauta to nepieļaus.»

«Atrīvotā tauta? Tu viņu redzēji. Dīdītāja pātaga tai pāri līdz šim bija bože carja chraņi, tagad tā būs internacionāle. Un nezin vēl, kuŗa būs sāpigāka.»

Kādu laiku viņš bidīja figūras un tad kā nobeigdams noteica:

«Jo jaunais cars sauksies Zems, un tas ir tas asinskā-rīgākais no Noasa dēliem.»

Kādu nedēļu vēlāk Valda sastapās ar Arvi nama durvīs, pie ieejas.

«Es jau gribēju jums pieklaupēt ar labām vēstīm. Uz-
aicināt līdz uz latviešu mītiņu.»

«Kur tāds būs?»

«Par to man vēl paziņos. Runās arī Māls. Latvieši sa-
kustējusies kā Betezdas ūdeņi. Lozungs: neatkarīgā
Latvija.»

«Tā nu gan ir laba vēsts. Ja nav jūsu izdomāta.»

«Nē, nē! To es pavisam nevarētu. Politiskā atspere man
vāja. Par milas lietām, tas kas cits. Paiesimies drusku
pa iclu, tad es jums pastāstīšu.»

Iela bija saules piesildīta, gar namu dzegām pilēja led-
tekas. Tā bija šaura šķērsielīņa ar maz gājējiem un brau-
cejiem, un viņi staigāja pa pašu vidu...

Valda slāstīja. Latvija un Latvija! Viņa noteikti zinot,
ka Maskavas latviešu intelliģences, bēgļu un arī vietējo,
apmindās neatkarīgas Latvijas ideja jau tiekot propagan-
dēta labu laiku. Tai mītiņā to noskaidrošot lielākām

masām. Tagad visas tautas sakustējušās kā skudru pūžņi. Nacionāli atdzimstot arī tādas, kas līdz šim pat neapzinājušās, ka viņas, kā tautas, ir pasaulē. Katru dienu notiekot nacionāli mītiņi. Baškīri, tatāri, ķirgizi, samojedi, un kā viņus visus saucot. Ja varētu nocelt Maskavas jumtus un ikvakarus noklausīties šai tautu rūkoņā, tad izklausītos kā pie Bābeles torņa. Tagad katra tauta jūtot: ja šo laiku aizgulēšot, tad tāds vairs par simtiem gadu atkal nenākšot. Un ja jau neattīstītas tautas sākot tā šiverēties, kur nu vēl latvieši, kas tak skaitoties pie Krievijas kultūrālākām nācijām.

Arvis saņēma šos stāstus kā dzīvības maizi. Domu par Latviju juta iepļūstam sevī kā auglīgu asins strāvu. Tukšā iela un prozaiskā apkārtnē pildījās ar kaut ko skanošu un bagātu. Tās bija neskaitāmas rokas, kas neredzamas sniedzās tam pretī. Tik daudzi bija še tālumā, kas mīlēja Latviju, tāpat kā viņš. Varbūt vēl varēja kas iznākt. Varbūt nebija veltas bijušas karstās ciņas, kas tādā bezcerībā bija izbeigušās. Varbūt tiešām nāca Lieldienu augšāmcelsšanās pēc kapa nakts.

«Bet Māls? Viņa Latvijas mīlestībai es ticēt nevaru. Vai tas ko darītu Latvijas labā?»

«Varbūt viņš to dara Ženas labā. Viņš grib imponēt Ženai,» teica Valda. «Viņi jau bija uz tu un tu, bet tad piepeši atbraucāt jūs. Un Ženai kā no ziemassvētkiem bija uznākusi tā varoņu indeve. Tā viņa iemīlējās jūsos. Es arī iemīlējos jūsos. Tas bija, tikko atbraucāt, un es nolūrēju pa atslēgas caurumu, bet pret Ženu es nēvarēju pastāvēt. Bet viņa jau arī nepastāvēja, jo jūs noslēpāties aiz barjēras, kuņai netiek pāri. Kas tas ir, nezinu. Vai nu jūs esat pavisam vēl puika, jeb jums jau ir kāda ideālā. Jā, jā, tā būs gan. Kur vārtus sargā tāda ideālā, taš cietoksnis visgrūtāk iesturmējams. Bet Žena laužas kā traka. Tas viņas dabā. Kad iemīlas, tad — kauč vai ar varu! Un Māls? Tas viņu eršīnāja kā šuneli, kamēr nebija sāncensša, bet tagad gribētu jūs vai zobiem samalt. Un nu viņš gribēs rādīt, ka ir liels. Es jau jums teicu to svētdien. Ar to Latvijas ideju jau sen lielās, ka viņš šās pirmdzemdētājs. Dzirdēsīt gan!»

Arvis pasmaidīja.

«Te nu bija! Jus visu izskaidrojāt ar mīlestību! Sargaities, ka jūs šais laikos nesadzird zvērinātie marksisti.»

«Jā, ko tad šie? Mani pakārtu?»

«Varbūt!»

«Lai kā. Bet bez manis iztikt nevar,» runāja Valda spītīgi atmetu galvu.

Pēc dažām jaukām dienām bija atkal apmeties stipri auksts. Bija vējains, nemiēns un taisījās uz sniegu. Bet gadsimtu ilgi aizdambēti runas strauti Maskavas neskaitāmās sapulcēs un mītiņos gāzās pāri krastiem dienu un nakti. Pie galvaspilsētas debesīm uzlēca jaunas zvaigznes. Brīvdomīgā inteliģentā jaunatne laikam ne par vienu pirmklasīgu tenoru nebija vairāk jūsmojusi, kā par «lielisko runātāju» Kerenski. Viņš bija visu mutē. Viņa jūsmīgo runu bija pilnas avīzes. Katru dienu ziņoja gaŗi un plaši, cik ilgi tas runājis, cik roku spiedis, cik reižu iekritis ģiņņos no lielas sasveicināšanās ar tautu.

«Tautas pestītājs!» sauca jūsmotāji.

«Operetes varonis!» rūca skeptiķi.

Arvis ar Valdu steidzās uz latviešu mītiņu. Vējš bija ass un cauri pūzdams purināja plānos mēteļus, bet viņi bija jautri un labā omā. Visu par Latviju. Tas bija spārnots sauciens. Pat Valda domāja, ka viņa tiešām varētu atdot visu par Latviju, un ne ar pusaci šovakar neflirtēja. Šai lietā, zināms, arī Arvis jau bija pārbaudīts, un tālākie eksperimenti neatmaksājās.

Sapulces zāle bija liela, ar tribīni dibenā. Tautas saņācis daudz. Visi soli pilni. Kad viņi iegāja, no priekšējiem pācēlās Žena un tiem māja. Viņa bija rezervējusi vietas. Vēlāku pienāca arī Māls, pavirši sasveicinājies, likās izklaidīgs un drusku uztraukts, pāra reizes vēl aizgāja līdz tribīnei, kur klusu sarunājās, domājams, ar sapulces sasaucējiem, bet atkal atnāca atpakaļ.

Kur vien skatījās, redzēja latviskas sejas. Sevišķi kurzemnieciskas, kādas ikdien varēja sastapt tik daudz uz Pokrovkas, ap Latviešu biedrību. No visām pilsētas malām bija nākuši latvieši klausīties, kas būs ar Latviju. Vai varēs drīz braukt mājās. Tie bija jautājumi, kas katru interesēja.

Kas vēlāk pienāca, vairs nedabūja vietas, bet saspiedās ejās un ap durvīm. Isi priekš astoņiem kāda desmit vīru

liela grupa spraucās cauri ļaužu drūzmai un zosu gājienā devās uz katēdru. Rindas izlocīšanās izskatījās demonstratīva, vēl jo vairāk tādēļ, ka aiz viņas kā laivas ierautā ceļā ieplūda bars jaunekļu un pusaudžu, pa lielākai daļai nelatviskām sejām, kas, sadalīdamies, izslīdēja kā adatas pa zāles kaktiem. Pirmie vīri no sava ceļa nenovērsās, bet gāja kā uz drošu mērķi un bija gandrīz visi kā izlasīti stalta auguma, žokejcepurēm galvās, labi šūtos demisezonmēteļos, saceltām krāgām. Rokas tie turēja ķešās un tā izskatījās varen uzņēmīgi.

«Opozīcija nāk! opozīcija nāk!»

Šos vārdus priecīgi pāri soliem sviezdama sauca kāda sieviete, kas sēdēja cieši blakām Valdai. No balta adīta lakata skatījās droša, vēju appūsta seja. Krūtis zem atpogātā mēteļa cēla sarkanu blūzi.

Laipna izskata pusmūža vīrietis atklāja sapulci ar īsu uzrunu.

«Cienījamie tautieši! Liels laiks ir pienācis, kur nevaram vairs rokas turēt klēpī, bet kur mums ar šīm mūsu rokām jāsatver un jāizveido pašu liktenis. Pašu nākotne. Neviens cits to priekš mums nedarīs. To arī katrs no mums sapratīs. Tādēļ mēs esam sanākuši šē tik lielā skaitā. Visus mūs ir saucis, aicinājis, apvienojis viens vārds, viens burvja vārds, kas liek skanēt visām mūsu sirds stīgām. Šis vārds ir Latvija! Pacelsim tagad droši savas galvas un teiksim: Patstāvīgā Latvija!»

Šos vārdus runātājs izteica droši, sajūsmā paceltu galvu. Viņš skatījās laipni visiem pretī, it kā aicinādams: «Es priecājos. Priecāsimies tagad visi.»

Valdai patika runātājs. Viņa bija sajūsmā. «Jauki, jauki!» piegrūda Ženai. Apskatījās smaidoši apkārt. Daudzās acis redzēja valgu spožumu.

Applausi skanēja un ieilga, bet starp tiem pa zāles kaktiem dzirdējās svilpieni un tādi vārdi, kā: Buržuj! Plānprātiņš! Idiots!

Sieviete adītajā lakatā vērigi klausījās, paceltu pirkstu. Arī Māls bažīgi pētīja zāli: vai vēju grozība?

Runātājs, kā rādījās, dzirdēja tikai aplausus. Viņš bija mierīgs. Lūdza sapulci jo dzīvi atsaukties uzstādītajam tematam. Pieteica referātu par patstāvīgo Latviju.

«Ejiet nu. Tagad jūsu reize,» Valda raidīja Mālu.

«Mācīties mani mierā!» tas nikni atmāja.

«Nekādus referātus! Nekādas izplāpāšanās. Pie kārtības! Pie kārtības! Sapulces vadoni!» kļiedza zāle.

Jā, jā, Tūlīt. Runātājs piekāpīgi solījās. Nosauca savu kandidātu, kāda pazistama latviešu sabiedriska darbinieka vārdu, kas daudz strādājis bēgļu labā.

Zāle atbildēja ar izsmieku un svilpieniem. Tur neapstājās tā kandidāta. Arī trešā un ceturtnā ne. Vīri ar aroktcepurēm arī tam bija pretī. Dūres, baltas kā piens, dancoja pa gaisu. Viņi nerimās, iekam nebija tāda sapulces vadona, kas tiem pa prātam.

Apsveikts kā Cēzars, izvēlētais vadonis kāpa tribīnē. Pateicās sapulcei par uzticību. Izteica prieku, ka sapulce izrādījusies tik progresīvi noskaņota, kā to pierādījusi ar viņa izvēli. Lūdza biedrus atturēties izrādīt savu sašutumu reakcijas kalpiem, aprobežotājiem tautībniekiem — un tā tālāk, cik vien tādu jauku vārdu pielaida izrunāt taktika.

«Reakcijas kalpi» un «aprobežotie tautībnieki» sacēlās kā spārnos. Pie vārda! Pie vārda! Rindām pieteicās. Pozīcija un opozīcija rāva vārdus viena otrai no lūpām. Opozīcijai vēlamās vietās svilpēji iekrita ar tādu precizitāti kā mūziķi, kas sekoja diriģenta zizlim. Daudziem pazibēja zobos metalla svilpes. Sieviete adītā lakatā piedalījās ar lielu sajūsmu. Viņa nemaz neklausījās runātājos. Viņa skatījās noteiktā virzienā zālē un vēroja, kad no turienes izšausies protests. Tad viņa laida savu balsi līdz ar tādu spēku, ka aukas laikā katrs kuģa komandants to būtu varējis apskaust.

Divi naidīgi lēģeri stāvēja viens pret otru kā slīpēti naži. Vienā pusē bija jūsmotāji, milētāji, varbūt arī uzpurētāji, otrā karotāji un tiesneši. Jā, kā šie spēka vīri tur gāja šķelt naidīgās pretvaras, pagaidām gan tikai vēl ar vārdu šķēpiem; viņi izskatījās kā īsta soda ekspedīcija: Tādi mēs esam, tādi jūs esat! To darījāt jūs, to darījām mēs. Un ko mēs darījām, ir labi darīts, bet jūsu darbi ir nelietība un noziegums.

Patsāvīgā Latvija bija aizmirsta.

«Ir gan tie vīrieši! Ko viņi tā kašājas!» Valda raustīja plecus.

«Ko tad lai dara ar tādiem rikļu rāvējiem?» teica viņas kaimiņiene baltajā lakatā.

«Kuņi ir tie rikļu rāvēji?» Valda izlikās nezinātāja.

Otra tūlīt atcirta ar dusmām:

«Tad jūs pati esat buržujieta! Atpakaļrāpulis!»

«Ko?» Valda pasitās pret balto lakatu, draudoša kā uz karu. Bet Žena ieknieba tai sānos. Čukstēja uztraukta:

«Ciet klusu! Ciet klusu! Nesāc strīdu! Neblamējies! Visi še ir progresisti.»

«Nu lai viņi ir!»

Valda pameta skatu apkārt.

Kā viņi te strīdējās un rāvās. Visa atmosfēra bija naida piesātināta.

«Tiem katram tik vajag pielaist spičku, un viņi svils,» viņa teica.

«Jūsu spriedums ir nevietā, jaunkundze,» norāja Māls.

«Jā, to es arī saku,» Žena piebalsoja.

Nu ko tā Žena? Vai viņai bail? Valda nesaprata.

Šais naida brāzmās, kad svilpieni, protesti un starpsaucieni sajuka kā valodas pie Bābeles torņa, mierīgi uzkāpa katedrā vīrs un stāvēja jau labu laiku kā bāka sabangotos ūdeņos. Arvis to pazina.

Tas bija Magnus.

Drusku turīgāks tas izskatījās nekā toreiz Rīgā. No pastāvīgās stāvēšanas uz katedrām un citiem paaugstinājumiem augums bija vēl vairāk sagumis uz priekšu, bet skats bija drošs, radis raudzīties masās. Kādu laiku Magnus plātīja muti ar izteiksmīgiem žestiem, bet vārda neviena nedzirdēja. Iekam nomierinājās kņada, viņš tā izpalīdzējās ar žestiem vien, saudzēdams balsi, kas bija daudz zaudējusi no savas agrākās labskaņas un spēka. Bet kā runātāju viņu arvien skaitīja pirmajās rindās. Ticis beidzot pie vārda, viņš ar pāra teikumiem jau parādīja savu meistarību. Sabangotās kaislības sakoncentrēja un lika lietā. Viņa metode bija tā pati agrākā. Papriekš nogādāt no klāja tuvākos domu pretiniekus. Ieinteresēt ar tuvo, personīgo. Vārdu bultas bira kā drīgeņu ziedi. Par katru no šiem vīriem, kas te gribēja plāties tautas priekšā, Magnus bija tik labi informēts kā no simtām anonīmu vēstuļu. Cik reiz ar tagadējiem pretiniekiem nebija krustojušies ceļi! Jau no skolas laikiem. Katra

utsevišķa «reakcijas kalpa» vājība tika pieskaitīta visiem reakcijas kalpiem. Tāds bija tas vīrs, un tādi bija tie vīri. Melni kā velni. Tautas tiesai vajadzēja tos nolināt, bet revolūcija jau bija augstsirdīga.

Vairums klausītāju nesaprata, kādēļ šiem aplaudē un tos nokliedz. Viņi bija nākuši klausīties ko citu. Citi sēdēja izstieptiem kakliem, naīvi tīksminādamies, kā tautas brāļi cits citam tik jauki «sadod». Tas viņiem varen patika. Vienalga, kurš bija «sadevējs». Citi nojauca mostamies jaunu varu un bijīgi klusēja, jo bija vārgi un nabagi un nebija raduši spārdīt pret dzeloņiem. Viņi prata tikai ciest. Bija atnākuši ar savām bēdām, bet to nevienam še nevajadzēja.

Bet bija arī tādi, kas protestēja un traucēja ar starpsaucieniem:

«Mēs esam še, lai runātu par savu tautisko lietu. Mēs esam atmodušies kā nācija.»

Tādiem atbildēja runātājs, pagrieždams tagad droši savu stūri idejiskos ūdeņos.

«Nav nācijas, ir tikai buržuji un proletārieši, apspiedēji un apspiestie, izsūcēji un izsūktie.»

«Mēs prasām patstāvīgu Latviju.»

«Patstāvīga Latvija ir ziepju burbulis bērnu spēlei. Latvija ir nešķirama no Krievijas.»

«Kas būs ar mūsu bēgļiem? Tie mirst badā un ilgojas pēc mājām.»

«Neviens bēglis nedrīkst atgriezties Latvijā. Kas to dara, ir revolūcijas nodevējs. Katram jāpaliek uz vietas un jāpadziļina revolūcija.»

«Bet mūsu lauki guļ atmatā un gaida savu arāju.»

«Proletārietis ars to Latviju. Vai tas būs vācietis, krievs vai polis, tas vienalga. Proletārietim dzimtenes nav.»

«Vai mūsu strēlnieki tad būtu velti cīnījušies?»

«Mūsu strēlnieki ir neģēlīgu cara kalpu upurī, savervēti noslepkavošanai. Strēlniekiem nekavējoši jābrāļojas ar vāciešiem un jāatstāj fronte.»

«Kas tad notiks ar Kurzemi?»

«Kurzeme ir caura zeķe, kuŗas dēļ nav vērts tērēt viedu.»

Šis izteiciens, kas toreiz gāja no mītiņa uz mītiņa kā

apustuļa vārdi, sacēla dārdošu piekrišanu. Tam vajadzēja galīgi sagraut «tautībnieku» cerības un drosmi.

Priekam par Kurzemi, kā cauru zeķi, vajadzēja būt trokšņainam un iespaidīgam. To prasīja partijas taktika. Aplausi negribēja rimties.

«Organizēta vara!» Māls ierunājās pirmo reiz pēc pozīcijas sakaušanas.

«Jā, vara!» Žena čukstēja godbijīgi.

Arvis gāja uz durvīm. Viņam sekoja Valda. Atskatoties tā redzēja, ka nāk arī Māls un Žena.

«Bet jums tak vēl jāpateic sava teikšana. Ejiet tak un runājiet,» Valda mudināja to, ar spīti kaitinādama.

«Ko tur runāt! Iznākums skaidrs kā diena. Rezolūciju iznesīs tādu, kādu gribēs augošais spēks. Tautībnieki jauki zaudējuši.»

«Tautībnieki! Jā, kas tad jūs tāds esat?»

«Atļaujiet, jaunkundze,» Māls piepūta nāsis un aprāva.

«Zinu, zinu. Jūs jau ātri apsviežaties apkārt, bet man nāk raudas. Vai tie nu ir latvieši? Es iedomājos šo sapulci tik jauku. Tik ilgi mēs esam dubļus briduši, nu tak varēja nākt kas labs.»

«Jūs gribējāt uzprišināt savas jūtiņas, un tas neizdevās,» teica Māls kodīgi.

«Labāk nerunājiet,» Valda parāvās tālāk no viņa.

Bet Māls gribēja parādīt, ka šovakar guvis jaunas atziņas. Starp vēja brāzmām, kas dzina tam sniegu mutē, jautāja Arvim.

«Nu, ko tad mūsu varonis?»

«Ko tu no viņa gribi?» Arvis asi atsaucās.

«Vērtību pārvērtēšana sākusies.»

«Vai tu tādas pārvērtē? Man tas nav vajadzīgs.»

«Klausaities, nesākait nu' jūs arī vēl. Tas jau par traku. Kā mēs šovakar dzirdējām, tad latvietis latvietim vairs neder. Krievs, žīds un vācietis, tie tagad nu būs latvieša brāļi,» teica Valda skumji.

«Visas šīs runas ir galvā izdomātas un kā ar vēju izpūstas,» Arvis teica ar to pamatību, kas sakopojas piedzīvojumos. «Lai izbauda un pieredz to, ko mēs, tad runās citādi. Ko mēs paspējām, to paspējām latvietis turēdamies kopā ar latvieti. Krievi nav mums parādījuši brāļa sirdi mūsu lielākos briesmu brīžos, un vācieti mēs

«Jolam pārāk labi. Svārks nekad nebūs tuvāk par
lokulu. Mums lai nestāsta pasakas.»

«Zemnieks, un vairāk nekas. Tā galīgi nesaprast jauno
mikroloģiju var tikai zemnieks.»

Arvim drebēja lūpas.

«Zemnieks! Ak tā: zemnieks! Smalki tu to pateic.
Kurš barons varētu mācīties no tevis. Laikam jau visi
vurus nesēji nicina tos, kas tos baro. To dara ļauna
sirdsapziņa.»

«Ak, Dievs! Šie nu arī sāks iet uz nažiem,» Valda
iemeta starpā.

«Nav vērts! Idiotisks trulums,» teica Māls.

Nākošā šķērsielā tas nogriezās neardievojies.

«Es ar Mālu,» Žena teica, steidzīgi paspiezdama roku
Valdai.

Vējš dzina tos abus drīz sev papriekšu, drīz bēra tiem
sniegu acīs kā no maisa.

Māls nerunāja. Toties vairāk Žena.

«Man patika, man patika tie šovakar. Spēks. Aizrau-
tība. Vara. Darbība. Straujums. Tas man pa dabai.»

Vējš aizpūta tai muti. Viņa nopurināja sniegu.

«Ū, cik traki! — Jā, tur vird dzīve! Un kā noorgani-
zējušies. Tur mūsējiem ko mācīties!»

«Kādiem mūsējiem!» Nu arī atsaucās Māls. «Negribu
vairs par tiem dzirdēt. Labi mūsējie, pie kuņiem pieder
tāds idiots, kā tas jūsu Bujāns.»

Ženai nebija vārdu, ko aizstāvēt «savu» Bujānu.

Māls gāja par ātru. Ielas bija sniega pienestas, un
Žena paklupa kupenā.

«Neskrieniet tak kā automobilis!» viņa atgādināja. Ne-
cēlās un gaidīja.

Māls panācās atpakaļ.

«Celieties!» pastiepa tai roku.

Viņa necēlās.

«Es jau esmu garām savai ielai, bet jūs to neievērojāt,»
viņa pārmeta.

«Kas par to!»

«Kas par to! Man tak jātiek mājās.»

«Kudēļ?»

«Kur tad lai es palieku?»

«Manas mājas ir tuvu.»

«Tāds kā —»

«Manas mājas ir tuvu, Žena,» Māls nu teica drošs, tik drošs kā uzvarētājs, un aiz abām rokām uzrāva to stāvus un sev klāt. It tuvu savai sejai.

«Nu es tevi mācīšu!»

«Jā, lai māca. Žena tā gribēja. Viņa tam pieplaka kā putns saglaustiem spārniem. Māla zvaigzne bija ataususi. Ar viņu bija vara. Bija nākotne.

Kalnainās ielas rūca kā strauti. No augstāk gulošiem dārziem gāzās dubļu un sniega šaltis. Pricīgi atbrīvoti aizskalojās gaŗās ziemas melnumi un netīrumi. Nemierīgi urdzošie trokšņi, tuvo pavasari vēstīdami, ielēja arī asiņš mulsiņošu nemieru un tvīku, kas traucās atbrīvoties tais bezgalīgajos vārdu un domu pretstatu bangojumos, kas gāja visam pāri kā grēku plūdi. Dienu un nakti runāja, kļiedza, strīdējās, putoja un kūsoja Maskava no savām miljonu mutēm.

Lieldienas bija klāt. Tukši pagrabi, krātuves, veikali. Tukšiem kurvjiem skraidīja nabadzīgie ļaudis, sevišķi bēgļi, kā palīdzības meklēdami, skatījās vekalu logos. Grūtas tiem nāca Lieldienas. Biezam makam vai arī varai slepenie avoti vēl bija labi pazīstami. Vismaz to iedomājās katrs, kas cieta trūkumu. Tādēļ arī arvien biežāk atkārtojās revolūcijas cīņas sauciens: proletāriātam jāsagrābj visa vara savās rokās. Buržujiem jāatņem pārtikas krājumi. Kuŗā pusē maize un manta, tas arī būs situācijas kungs.

Lieldienu naktī Valda aicināja Arvi līdz uz Kremli. Lieldienu nakts Maskavā esot tikpat amizanta kā Jāņu nakts Latvijā. Un viņa zinot no drošiem avotiem — šie avoti bija kalpone Paša — ka garīdzniecība, nojauzdamā pie savas varas pamatiem gruzdošu degli, sacentīšoties darīt ko spēj: baznīcas būšot vienā mirdzumā un dzīvās puķēs «no galvas līdz kājām.»

Arvis labāk palika mājās. Nams, ko apdzīvoja šie latvieši, bija vienā no Maskavas augstākām vietām: lielā pilsēta atsedzās skatam no loga kā puslauzts gredzens vidū ar dārgakmeni — Kremļa augstieni.

Nakts bija tumša un klusa, bet savā tumsā tik dziļa un dzīva, kā svētku nams, kuŗā saime, pārsteigumus gatavo-

jot, skraida uz pirkstgaliem, liksmi sačukstodamas un un sveces saujās slēpdama. Isi priekš divpadsmitiem uzlēca pirmā zvaigznīte mazā tornīti, kas kā kuprains rūķītis pacēlās pāri jumtu biezoknim. Viņš pasteidzās sevi parādīt, iekam lielle ar savu mirdzumu to nenomāca. Viņš deva pirmo signālu.

Zibenātri uzsvitroja ugunīgas pērļu virknes gar dievnamu fasādēm, kuņģu jumiem, jumtu dzegām, pāvālu šķautnēm augšup torņos! Tie atzaigojās daudzkrāsainu dārgakmeņu pulgā. Krusti, krusti, gaismā gavilējoši, pret zvaigznēm augoši!

Sulīgi biezs, kā kāda muzikāla milža krūštonis, ierēcās no klusuma pirmais zvana sauciens. To raidīja Kremļa varenais, modrīgais zvans sargs Ivans Veļikis. Kā skaņīga bumba tas ieripoja pusnakts telpā, vidū lūzdams un sadalīdamies tūkstoš un atkal tūkstoš ugunīgās mēlēs, kas ar chaotisku zvāgstoņu sita pāri dzirdei kā dzelmju izgrūzts vulkānisks izvirums. Bet tad pārplūdums viegli aiztecēja vibrējošās trīsās, sadalījās harmoniskos toņu grupējumos, ausis glāstīja dziestošas oktāvas, kvintas un terces, pamatos nepārtraukti dimdēja Lielā Ivana kontrabass, skaņu augstēs kā ciruļu treši virpuļoja un dejoja sīkie zvārguļzvaniņi.

Viss Lielās nakts debesu kupols, izrakstīts svītrainiem gaismas ceļiem, pildīts līdz apvāršņiem šo zvano dunoņas, bija viens vienīgs miljoniem mēļu sauciens:

«Kristus ir augšāmcēlies!»

«Viņš patiesi augšāmcēlies.»

Neskaitāmas lūpas to apliecināja šai brīdī, neskaitāmās sejās atplaiksnījās ne tik vien elektrisko spuldžu, bet arī dvēseļu saules mirdza. Cik labi tak bija pasaulē! Mīlestība bija augšāmcēlusies. Mīlestība nekad nevarēja mirt. Mūžīgi slavēts lai ir viņas dievišķais Paudējs!

Tie trīs latvieši, stāvēdami pie saviem augstajiem logiem, nejuzdami nakts vēsmu, iegrīma šai zvano okeana tā aizmirstībā kā saldā mistērijā.

Popēši blaurīgs kļiedziens iebruka šinī svinīgumā kā pūdzeries klaidonis templī. Tam sekoja citi. Raķetes vīkateja. Šāvieni. Pirotehnika. Kļaiģas. Bļāvieni. Harmonika. Dubinuška. Neķītri vārdi kā dubļu sviedrēni uzakreja līdz logiem.

Avēns ātri tos aizvēra.

«Tādi viņi ir. Lieliskāko inscēnējumu tie mīl nobeigt ar vodeviļu vai farsu.»

Arvis lauzās uz mājām. Sen jau viņam rūpēja Latvija, rūpēja fronte. Avēns nevarēja to vairs pierunāt palikt līdz atvaļinājuma beigām. Viņš jutās pilnīgi vesels. Viņš bija norunājis braukt kopā ar Penti un šodien vēl izskraidīja Maskavu.

Jauns sniegs kusa no jumtiem. Saule dzirkstīja. Dzidrajā gaisā apžilbinoši mirdzēja Cietējas Dievmātes klosteru zilums un dimantadaini dūra acis savas daudzstarainās zelta zvaigznes. Tik svaigas kā no veļas trauka iznira jumtu krāsainās dzegas un kores.

Puškina tēls laukumā izstiepa aprīļa debesis savu vareno roku. Rokā plandījās sarkans karogs, jo revolūcija bija dzejnieka attēlu pieskaņojusi apstākļiem.

Klosterī zvanīja visos torņos. Zvani cirta griezīgi kā rīkstes, it kā gribētu pārkliegt cilvēku balsis, kas murdēja ap pieminekli. Tur, kā parasts, noturēja mītiņu.

Uz pieminekļa pakājes stāvēja rinda dažādu uzskatu orātoru, cits cita beigu vārdus gaidīdami.

Fronti atstāt! Fronti neatstāt!

Fronti atstāt! Fronti neatstāt!

Par to kļiedza jau stundām. Daži runātāji izskatījās bāli kā kaļķis, kaislīgas nežēlības piebangoti. Daži tikai vairs ķērca aizsmakušām balsīm. Katrs gribēja pārliecināt ar jo skaļāku saucienu, ar jo stiprākiem vārdiem.

Ļaužu masa apakšā bij tumša un drūma. Savstarpēji naidīgi noskaņota. Neuzticības sēkla, ko jau otru mēnesi sēja no visām runātavām, sāka kupli sazelt.

Melnīgsnējs orātors, stāvcirtu matiem, nobeidza ar draudrošu žestu, kuŗa pavadošos vārdus aprija aplausi, un palaida priekšā sievieti. Augstiem papēžiem tā balansēja uz bāzes. Melnā mētelī, ar sarkanu cepurīti, kas koķeti bija uzspiesta īsi apcirptiem matiem, tā pielipa melnajam marmoram kā bēržlapīte nosūnojušam celmam.

«Biedri!» viņas sīkā, asā balstiņa sacentās ar zvanu cirtieniem.

Žena!

Ko teiks Žena? — Vējš svaidīja viņas vārdus.

— Atstāt fronti. Padziņināt revolūciju. Sagrābt varu. Iznīcināt buržuaziju. Nost, nost, nost! Atriebt, atriebt. Nekavējoši. Tūlīt, tūlīt uz pēdām!

Un tā tālāk. To pašu jau teikuši visas šīs dienas neskaitāmi citi. Nav nekas jauns Ženas vārdu saturā, bet jauns ir tas veids, kā viņa izber šos vārdus, tā sugestīvošā steidzība, tas drudzainais nemiers, kas liekas kliegzam ne ar vienu pašu tādu naidā koncentrētu balsi kā pie virieša, bet ar tūkstošām sīciņām, kas savu: tūlīt, tūlīt! dzen nervos kā adatas.

Tūlīt, uz pēdām! Aizdegt pasauli, satricināt zemi, sagraut kalnus, noraut sauli!

Viņa nobeidz ar to, ka sauc uz asins kauju. Asinis! Stiprāku saucienu viņai nav.

Tad viņa aiziet, tikpat steidzīgi kā uznākusi, tipinādama sīkiem soliņiem pa pieminekļa bāzes marmoršķautni kā primadonna, kas noiet no koncerta estrādes, dimdošu aplausu pavadīta.

Arī viņai aplaudē.

Kāds saka:

«Redz, kur orātore! Labi pateica! Tā vajaga runāt!»

Arvis gāja mājās nevērodams ne ielu, ne ļaudis. Belzienus sānos dabūja, no trotuāra nogrūda to pretimnākošie. Viņš arvien vēl redzēja pūli ap pieminekli un jauno sievieti, vēl meiteni gandrīz, kas ar graciozo žestikulējošo siluetu rēgojās aprīļa dzidrajā gaisā un sauca uz asins kauju. Žena! Tā pati Žena, kas, kairinoša kā sātānēla, trakoja to svētdien rotaļās, kas neatkāpās no viņa sāniem revolūcijas dienā un tad mītiņa vakarā aizgāja ar Mālu. — Rieksta čaulā ar putojošiem palu viņiem viņa nu brauca. Kādi viesuļi viņu dzina? Par postu sev vai par laimi viņa skrēja, it kā baidīdamās, lai kaut ko nenokavētu, lai būtu visur ar pirmajiem.

Un viņš? Par postu vai par laimi sev, viņš nevarēja citādi kā darīja. Ar to likteņa kravu, kas tam asinis, viņa dzīves laiva bija dziļi ejoša. Sī likteņa krava bij visas dzīves parādības dziļi pētītāja un skaidrotāja doma.

Mājus koridorā sastapās ar Valdu.

— Žena tagad skrien pa mītiņiem. Uzstājas. Runā.»

— Zinu —

«Arī Māls.»

«Zinu.»

Vairāk par to nebija ko sacīt.»

«Un jūs braucat uz Rīgu?» Valda gaņi nopūtās. «Kaut es arī varētu!»

«Kādēļ nevarat?»

«Teikšu jums atklāti. Esmu iemīlējusies.»

«Tad jau varbūt labi.»

«Nē, man nav tik izdevīgi kā Ženai. Man ir tikai laime būdīnā. Un tur drīzi priekš diviem var arī pietrūkt manu garozu sausiņu, kas man tagad sakrāti vienai. Un tad tā laime kļūst problēmatiska.»

«Vai tad Ženai ir vairāk nekā būdīņa?»

«Ko nu Žena? Tās būdīņa ar persiešu grīdsegu un ar putu krējumu uz galda.»

Abas istabas bij pilnas kastēm un saiņiem. Arvis ar Penti ņēma līdz daudz lieku mantu. Tās sanesa pazīstami vai arī maz pazīstami latvieši, kas paši vēl, nedabūjot atļaujas, bija spiesti palikt ilgāk svešumā, bet labprāt gribeja jau iepriekš nosūtīt kādu labāku mantu dzimtenē, bēdzinot to tagad tikpat bailīgi no visādām varbūtībām revolūcijas bangās rūgstošā lielajā pilsētā, kā agrāk to bēdzinājuši no vāciem. Ar pavasaļa sākumu bēgļu aizceļošana sākās ar drudžainu skubu. Kam vien iespēja vai arī kas nebija atradis svešumā darbu un maizi, steidzās nokļūt Rīgā, iekam to ieņē vāci, tāpat kā piecpadsmitā gadā ar lielajiem bēgļu plūdiem bija steidzies pamest dzimteni, iekam ienāk vāci. Jo tagad bija tikpat daudz apgalvojumu, ka Rīgas pozīcijas ir absolūti neieņemamas, kā to, kas zvērēja, ka Rīga var krist kuŗu katru dienu. Bet dzimtenes bēdzēju ilūzijas, it kā tiem būtu kopēja tēvija ar lielo krievu tautu, bija cietušas bankrotu. Krievija nebija nekāda tēvija, bet svešums. Un pamatīgi viņi bija iepazīnušies ar šī svešuma aizdurvēm, ar viņa melno pusi, ar viņa skābo seju, pārvērstu pret «pierobežniekiem», kas nepratuši ar savu krustu palikt uz vietas, bet atnesuši to, padarot nemierīgu lielās matuškas sirdspukstu. Nu viņiem bija diezgan no šī svešuma.

Pente neatsakās paņemt līdz svešas mantas. Lai nes vien. Gan aizgādās. Pašam viņam to ir maz.

Griša atskrēja pie Pentes vai desmit reiz dienā ar ziņām par Līviju. Mazais resgalis drīz vien noskārta: «kunga» ausīm tās gardas. Ko jaunkundze teikusi, kā smaidījusi, kur gājusi, ko runājusi. Jo Līvija no slimnīcas atgriezusies atkal Semjona mazajā namiņā. Citur meklēt istabu nebija ļāvusi, tik sirsnīgus un taisnīgus ļaudis nekur citur neatradišot. Un laiks aiziet drīz, jo viņa taisās Vidvutam līdz uz Rīgu.

Griša ir arvien pa kājām, kustīgs un klausīgs, vai nebūtu kur lietojams. Ievajāgas pārsiet vai aiznaglot kastes, zēns prom kā vējš un drīz ierodas ar pāra gaļiem melnīgsnējiem vīriem puķainos, guļamsvārkiem līdzīgos tērpos. Tie ir sarti, kas ar pavasari kā gājputni saradušies lielās metropoles tautu mudžeklī. Diendienā viņi redzami guļam vai sēžam ap namiem, kājas izstiepuši uz ledainā trotuāra, kur tie ar savu puķainību izskatās kā krāsains atloks ap netīru maisu. Viņi ir klusi, veikli, pieticīgi, smaidīgi un prot strādāt. Sētnieks Stepanš ienāk ar izrakstītām pasēm un noskatās, ironiski smīnēdams.

Kā šie aziāti tagad pārņem pakalpojumu, no kuņiem vēl mēnesi atpakaļ tas katru neaicinātu būtu greizsirdīgi atgainājis! Revolūcijas padziļināšana to neatvairāmi bīda dzīves augstumos. Nama pārvaldnieka postenis tam tikpat kā rokā. Tagadējais pārvaldnieks runājams tik vēl aiz aizslēgtām durvīm. Papirosu, ko agrāk, sarunājoties ar kungiem, Stepanš rūpīgi slēpa sauļā, tas nu pīpē katrā vietā un buržujiem tieši acīs. Viņš atvācis no provinces savu meitu, kas nu izpilda dažus viņa aizlaistos pienākumus. Šo meitu dzird dažreiz koridoros klabinām savus augstos poļu zābaciņus. Viņa lūkojas pasaulē ar bizantiņu dievmātes acīm un vēsmo ar Parīzes smaržām, kas atgādina jautras negulētas naktis. Revolūcijas padziļināšanā arī viņa, kā rādās, dara cik spēj.

Aizbraukšanas dienas rītā Arvis ierauga Valdu koridora otrā galā. Viņa ir nepilnīgi apģērbusies, glābjas savā istabā un izkar durvīs galvu.

«Vai jūs jau braucat?»

«Nē, mēs tik ar vakara vilcienu. Caur Pēterpili.»

«Zēl! Es vēlu pārnākšu. Roku paspiest vairs nevarēšu.»

«Tad dariet to tagad,» Arvis paspēra dažus soļus tai

preti

«Nē, nē, nē,» Valda, saturēdama pie kakla neaizpogāto blūzi, vairās. «Nenāciet nemaz šurp. Es, zinat, neesmu viena,» viņa čukstoši sauc pāri.

«Tad neko darīt,» Arvis smejas.

«Varbūt vēl reiz redzamiēs. Tad sniegsimies rokas uz jaunu draudzību. Sveiciniet Rīgu!»

«Drīz jau atbrauksit pati.»

«Nē, nē! Ko nu es ar to puisī! Man jau būs še vien jāpaliek tai murdā.»

Smakru pastiepusi tā dvesa:

«Viņš jau ir krieviņš.»

«Kā tad tā, Valdas jaunkundze, jūs tik nekonsekventa?» Arvis atcerējās viņas patriotisko jūsmu mītiņā.

«Jā, neko darīt, tādas mēs esam,» Valda atteica, liktenim padevīga. «Un bez tam — tas tak ir pavisam kaut kas cits.»

Uz ko attiecās šis cits, Arvis nedabūja zināt. Galva pazuda aiz durvīm.

Ar biļetēm rokā un ceļa somām apkārvies, Arvis jau gandrīz stundu gaidīja, cieši piespiests barjēras treliņiem, aiz kuriem nekustīgs kā sfinga stāvēja biļešu caurlūkotājs dzelzceļnieks, un ar rokas mājienu, it kā eļļu pār satrakotiem vilņiem liedams, šad tad novaldīja barjērai uzbrūkošo publiku, kuŗas kolektīvā galvā bij tik viena vienīga, visu citu izslēdzoša doma: «Ka tik nu dabūtu vietu!»

Ik pa piecām minūtēm dzelzceļnieks lika atskanēt savai balsij:

«Rāmi, rāmi, kungi — biedri! Vilciens vēl nav padots. Kad vilcienu pados, laidīs cauri.»

Nu arī pienāca Vidvuts Pente ar jaunu dāmu, kas pāri mētelim vēl bija ietinusies pledā. Liela auguma nastu nesējs gāja tiem papriekšu. Lielīgs kā Goliāts tas solīja labas vietas.

Bet kad padeva vilcienu, un ļaužu masa gāzās pret to kā trieciēna bataljons, izrādījās, ka visas labās vietas jau bija aizņemtas. Ceļnieks stāvēja apspriedzdamies vagona koridorā, kad no pretējās kupejas atskanēja labi pazīstama balss: Šurp, kungs, šurp, še tavas vietas!

Augšā visā gaŗumā izstiepies gulēja Griša, bet no pretējā sola spīdēja otra tāda paša smiča priecīgās acis.

«Es tev teicu: par vietām nebēdā! Bet tu man neticēji,» pārmetoši teica zēns, laimīgs, ka tam izdevies izdarīt šo pēdējo pakalpojumu saviem draugiem. Viņš jau bija pietiekoši noslīpējies izlīst kā ilens pa visādām nelegālām spraugām un sasniegt savu mērķi.

Augšējās vietas bija jāieņem abiem rekonvalescentiem. Tā nolēma Vidvuts. Novietošanās steigā Līvija vienkārši pasniedza Arvim roku kā sen pazīstamam. No šīs smalkās rokas pieskāriena jauneklī atraisījās visas labās sabiedriskās īpašības: smalkjūtīga uzmanība uzklaut katru ceļa biedres vārdu, pasteigšanās ar pakalpojumu, tikko tā grasījās ko paņemt vai nolikt. Ar rokas pasviedieni tas bija palicis par kavalieri, bet ar visu to jutās daudz noteiktākā un drošākā stāvoklī nekā ar Valdu un Ženu, kuru kaprizes to ik mirkli draudēja izsist no ieņemtās pozīcijas.

Tāda slepena stīga bij viņā sakustējusies jau pie pirmā Līvijas skata un nenorima liegi trīsēt. Kas tas bija? Kaut kas pazīstams? Dārgs? Kāda atmiņa? Ko viņa atgādināja?

Kamēr viņš aizgāja vagona otrā galā uzmeklēt Penti, kas tur bija ierīkojies labi, jo pāra pietātnes no metropoles daži braucēji bija izkāpuši, Līvija bij klusu ierīkojusies savā guļvietā. Apakšējie soli jau krāca. Ar savu kara laikā gūto vingribu Arvis uzsviedās savā vietā ar vēsmas vieglumu. Kaimiņiene likās iemigusi. Arī ar skatu viņš negribēja to traucēt, bet nevarēja nekā darīt, ka tai zibenātrā acu uzmetienā jaunā auguma pievilcīgās līnijas iegulās tajā — un ka viņam bija patīkami iešūpot domas tuvās elpas ritmā. Nekā apskurbinoša, uzbudinoša šajā sajūtā nebij, vienkārši patīkami. Kā birzs šalkoņā justies.

Birzs šalkoņa? Nu viņš zināja, ko visu laiku bij minējis. Ceļa biedre kaut kā atgādināja Vaidu.

Vai tiešām atgādināja, tūlīt pats šaubījās. Kustībā, sejas pantos līdzības neatrada, un tomēr kaut kas bija šīs jaunās paziņas būtībā, kas tam pāra reizes naktī lika traukties, kā no kāda tuva, tīksmīga sapņa.

Logā jau skatījās rīts. Līvija dzēra tēju, ko bija pagādājis Pente. Arī Arvis dabūja glāzi. Ar nakti bija visi apmierināti.

Pēterpilī Pentem bija jānokārto veikala darīšanas, kas

tam, izbeidzot nodarbošanos kroņa iestādē, tagad atkal izvirzījās pirmā plānā. Viņš gribēja ceļa mantas aizvest uz Baltijas piestātņi un tad pazust uz visu dienu, uzticēdams Arvim rūpēties par Līviju. Vilciens uz Rīgu nogāja ap astoņiem, un vēlākais septiņos ceļa biedri norunāja ierasties piestātņē. Tā Arvis ar Līviju abi Pēterpilī pirmo reizi tieši no Nikolaja piestātnes ienira Ņevas prospektā, apskatījās, kas interesēja, aizklīda līdz Izaka katedrālei, līdz Ziemas pilij, kuŗas imponējošie portāli citkārt lika nojaust pasaulīgās varas tuvumu, bet tagad likās būt tik bārenīgi pieticīgi, it kā sargātu zārku noliktavu, pameta acis uz Pēterļa Pāvila cietoksni, kas, paceldamies no Ņevas melnās dzelmes, pavasarīgi tvaikainajā miglas rītā pēkšņi stāvēja priekšā kā spoku parādība ar drausmīgiem pagātnes noslēpumiem. Beidzot viņi aizmaldījās Eremitāzā, jo nevarēja izskriet cauri Pēterpilij to neredzējuši, tie sprieda. Bet nu Līvija bija tā nogurusi, ka kājas vairs nenesa. Ilgākiem gājieniem tai trūka spēka, jo bija tikai pāra nedēļas ārpus slimnīcas.

«Ejiet vien un skataities, es te pagaidīšu,» viņa raidīja prom Arvi, un atlaizdamās uz zilā dīvāna samta, labprāt būtu uz tā arī novietojusi ne tik vien smagās kājas, bet arī visu to vienaldzības un skumju nastu, kas nospieda dvēseli.

Līvija mīlēja galerijas. Kad viņai, vēl meitenei esot, uznāca kāda sirdi nospiedoša skumība vai mocoša nemiērība, ka nezināja kur likties, viņa aizskrēja uz gleznu galeriju un nosēdēja dažreiz stundu tikai šo zeltīto rāmju tuvumā, kas ieslēdza kā sprostā gleznas kā klusas dvēseles, bagātas un liktenim padevīgas. Katrā gleznā viņai likās būt kāds papildījums, kāda nobeigtība, kas nekad nebeidza iedvest dziļu apmierinājumu, jo viss tapšanas nemiers bija kļuvis miers, bij iegūstīts viņā uz nekad neatmošanos.

Līvijas skats klīda arī tagad no gleznas uz gleznu, bet viņas domas gāja citus ceļus.

«Es braucu uz mājām, bet ko es tur darišu? Kam manis tur vajaga? Bez mērķa, bez mērķa ir viss! Vidvuts? Vai viņš ko cerē? Gaida no manis? Tad tas ir velti. Mana sirds ir mēma.»

«Mana sirds ir mēma,» viņai gandrīz izlauzās pār lūpām kā žēlaba, skaļa un skumja.

Vidvuts bij labs. Kur radies tāds ar tik vienkāršu skaidrību? Vakar viņš, pirms aizbraukšanas, bij tai icdevis lielāku sumu kā avansu uz Rīgā pārdodamām akcijām, ko tēvs cerot vēl realizēt ļoti izdevīgi. Varbūt ka kaut kas tamlīdzīgs arī bija. Pa pusei viņa ticēja, pa pusei šaubījās. Lai arī kā. Pieņemt no Vidvuta pabalstu viņu vairs nemocija tā, kā tas būtu bijis pirms slimības. Viņš bij darījis tik daudz. Viņam tai bij jāpateicas par atdabūto dzīvību. Nu jau vairs nebij no svara, cik vairāk vai mazāk tas tam bij maksājis naudas. Bet ja viņš vēl ko vairāk cerēja, gaidīja? Velti. Viņas sirds bij mēma.

Soļos šūpodamies, no lielajām zālēm atgriezās Arvis, neļaudams saskārties ar parketu saviem zaldāta zābaku papēžiem. Zālēs redzēja šur tur pa apmeklētājam, kas aizklida kā ēnas. Tomēr viņš runāja čukstoši:

«Biju cerējis redzēt daudz Rembrandtu, bet nekā. Ir pāra mazas gleznas, bet lielās pametušas tikai savus rāmjus un pašas aizgājušas «restorēties», kā saka apkalpotājs.»

«Ko jūs zināt par Rembrandtu?» Līvija ātri iesaucās, bet tūlīt nožēloja savu netaktību. Kā viņai bij pasprukusi vecā mēraukla: dāma un nabaga zaldātiņš. Tas še likās būt pavisam nevietā.

«Man viņš patik,» Arvis mierīgi atbildēja. «Esmu redzējis daudz reprodukciju, un nu cerēju labi paskatīties oriģinālos. Tik isā laikā nevar apskriet visu, un tādēļ jānorobežojas labāk uz vienu pašu meistaru. Tad arī paņem līdz kādu iespaidu.»

«Tas ir gudri,» Līvija piekrita, nenovērsdama no jaunā strēlnieka savu spulgo, pētošo acu skatu. «Bet nu arī jūsu kājām, tāpat kā acīm, ir gana. Apsēdieties. Atpūtīsieties abi.»

Viņa pavirzījās laipni tālāk, dodama tam vietu sev līdzās uz šaurā samta sola. Viņa gribēja izlabot savu kļūdu.

Kā visi mazrunātnīgie cilvēki, Arvis pie labvēlīgas izdevības varēja piepēši atplaukt necerēti līdzdalīgs. Līvija bij pratusi iekustināt stīgu, kas aizskanēja bērībā. Bērība un pavasaris! Šūpoles Bujānos, pilni grāvji pavasara ūdeņu un lapu plauka Avēnos. Viņa brīnišķie ceļojumi no vienām mājām uz otrām. — Vai nu tā bija retā vieta, vientulība izmeklēti daļā telpā ar pievilcīgu sievieti. ka

viņam bij uznākusi tāda tiksmē runāt kā reti kad. Bet kad tas nejausi sastapās ar Līvijas skatu, viņš pēkšņi sevi pārtrauca kā uz muti sists. Viņa jau neklausījās. Svešums bija viņas skatā, tāli domu ceļi, kas gāja tam pāri.

Viņa gan tūdaļ atgīdās.

«Nu, ko jūs nerunājat? Tas bij tik jauki, ko stāstījāt,» bet pati jau pie šā jautājuma nebija. Piecēlās un teica: «Zinat ko? Iesim kaut kur pusdienā.»

Viņas boā bija noslīdējusi. Viņš to pacēla, aplika tai ap pleciem. Kā apdedzināties pietvika no pieskāriena. Šī diena tomēr bij jauka.

Līvija paņēma viņa elkoni, draudzīgi uz tā atbalstīdamās. Kā senu laiku biedri nu viņi gāja un trieca.

Isi priekš septiņiem viņi nonāca pietātnē, kur Pente jau tos nepacietīgi gaidīja:

«Ātri, ātri, ja gribam godīgi nokļūt Rīgā!»

Pie viņu mantām jau stāvēja nesējs, rokas sakrustojis kā pašā. Uz Pentes neuzkritošu mājienu viņš neticami ātri sarāva siksnās kurvjus un somas, sameta tos sev apkārt, un sāniski sagriezies, izslīdēja kā zivs caur ļaudīm. Visi trīs ceļa biedri turējās tam pa pēdām. Pa publikai neejamām durvīm viņi izkļuva uz slīdēm un pusskriešus devās prom no pietātnes. Līvija saprata, ka iet atkal pa nelegāliem ceļiem. Vidvuts gāja ar maku rokā un atpirkāns no vīriem, kas izauga kā no zemes aiz kaudzēs sakrāutām mucām vai tukšiem vagoniem.

Vēlāk ceļš bija brīvs. Viņi skrēja, neskatīdamies, kur liek kājas, cauri dubļiem un peļķēm, jo lietus, kas tiem jau tramvajā braucot bij sācis līt, tagad tecēja kā no spaiņa. Vidvuts šad tad pameta acis atpakaļ: Vai nav Līvijai par grūtu? Bet kas te varēja kam līdzēt? Laiks bij dārgs. Un skrējiem nebija gala. Varbūt tas jau gāja pāri par versti.

Tad kā pēkšņi izaudzis priekšā stāvēja vilciens. Sakārtotais vilciens, ar kuŗu tie notiks dzimtenē, nekur vairs nepārsēstoties. Viņi uzelpoja. Bet vagoni bija noslēgti. Aiz katrām durvīm rēgojās durklis ar revolūcionārmieti.

Ātri, ātri! skubināja nesējs.

Vidvutam rokā zibēja piecnieks.

Durvis atdarījās. Durkļi nozuda.

«Augšā, Bujān!» komandēja Pente. «Saņemiet dāmu.»

Kāpieni sievietes kājām bij nesniedzami augstu. Bet Arvis jau bija gar turekļa stieni augšā kā kaķis. Sagumis uz ceļiem, gaidīja.

«Turieties pie stieņa. Lieciet man kājas uz pleca!» komandēja Pente, celdams Līviņu uz kāpieniem.

No Pentes pleca tā satvēra stieni, aplika vienu roku Arvim ap kaklu, tad otru. Viņš pacēlās viegli ar to kājās, — un jau vairs neatlaida vaļā, kamēr ienesa to vagonā un nosēdināja uz sola.

«Tas tik bij jauki!» Līviņa atelpoja.

«Jā, jauki!»

Abi sirsnīgi iesmējās. Bij pavisam brīvi un jautri. Arvim likās, ka šīs dienas ceļi kā tāds gaišs pavediens būtu ap abiem viņiem vērpies visu dienu, bet nu miglā sasaistījies. Nedabūja ne apskatīties, kad vilciens jau kustējās uz piestātnes pusi.

«Bet Pente! Kur Pente?» Arvis iesaucās, jo nu tikai viņam bij iekritis prātā trešais.

Tur jau viņš stāvēja vagona durvīs un slaucīja sviedrus. Nesējs nokārtoja plauktos somas.

«Velnš lai parauj,» tas teica, saņemdamš atalgojumu. kas nebija mazais, «vēl pārā sekundes, un mēs tur stāvētu uz sliedēm. Veselu versti ārpus pilsētas.»

Visi smējās kā blēži. Tas bij izdevies labi.

Kad vilciens pieripoja piestātnē, ļaudis gāzās iekšā kā kaucošs okeana vilnis, un nevienam neiekrita prātā izmeklēt, kādā ceļā tur ickļuvuši jau priekšā sēdošie.

Lai bijušas kur bijušas, Arvja acis arvien atgriezās pie Līviņas, it kā meklēdamas to tuvības sajūtu, ko vakardiena bij devusi, un kas pēkšņi viņu bij piepildījusi ar tādu saldu tviku. To viņš būtu labprāt turējis ciet, bet likās, ka viņa jutekļi tai vairs lāgā neticēja. Te viņa tiksmīgi smeldzināja, te zuda kā rožaini dziestošs tvaiks. Līviņa gulēja uz sava augšējā sola, skatīdamās, kā aizskrēja garām bālās pavasaņa debesis un pumpuru dīgstošās bērzu birzis. Viņa likās būt apātiska un skumja.

Koridori un kupejās bija bāztin pilni. Lielākā daļa ar trešās klases braucamzīmēm vai ar nekādām. Kareivji, virsnieki līdzās un blakus. Dēmonkrājas ieguvums. Vienādas tiesības. Un kontroles nekādas.

Pārbraucot Latvijas robežu, viss vagoni it kā atdzīvojas. Vidvuts ar Arvi turējās kupejas durvīs, jo vilciens neganti svaidījās. Pienāca kāds Sibīrijas pulka strēlnieks un sasveicinājās ar Penti. Tas bija viņa paziņa, Rīgas latvietis, mobilizēts skolotājs, kas atgriezās no Somijas, kur bija pavadījis pēdējos dienesta mēnešus. Viņš bija pilns slavas par Somiju. Kāda cildena tauta! Cik stingra raksturā! Cik augsta kultūrā!

Uz apakšējiem kupejas soliēm, cieši cits pie cita bija saspiedušies vairāki krievu virsnieki, kas brauca uz fronti. Pa lielākai daļai viņi snauda plecu pie pleca, bet spilgtā diena dzina miegu kā ar pātagu. Izgulēties jau arī vairs nebija nekādas cerības. Tā arī starp viņiem drīz iedegās sarunas un auga ar asu nervozitāti. Strīdējās ap tekošo momentu. Kāds vecāks virsnieks uztraucās par atdalīšanās sērgu, no kuņas atklīkstot visa Pēterpils. Atdalīties! Kas visi tagad negribot atdalīties. — Ne tikai vien poļi, ukraiņi, somi, drīz jau arī to gribēšot igauņi, latvieši, leiši! Un tad tālāk varbūt arī tatāri, baškīri, čuvaši, un velns zina, kas vēl! Jā, ko tad! Tad jau vairs nebūšot Krievijas, bet palikšot Maskavija vien.

Apklusā uztraukti raustīdams pļecus.

Viņa pretimsēdētājs, jauns elegants dragūns, patlaban ar odekolonu nomazgājis rokas, nagus tīrīdams, atbildēja jau mērenāki. Vajagot skatīties objektīvi. Pret nomalēm esot daudz grēkots. Nu jau varot to izlabot. Vajagot dot plašas reformas. Galvenais — reformas, par kurām visi brēcot. Nu, viņa dēļ, arī autonomiju. Lai notiekot nomalēm, ko tās prasot. Tikai ko tām nevarot dot, esot: sava nauda, savi dzelzceļi un savs nacionālais kaŗaspēks! Dieva dēļ, tik ne nacionālu kaŗaspēku nomalēm!

«Un viss tas mums būs. Sava nauda mums būs, savi dzelzceļi un savs nacionālais kaŗaspēks! Jūs redzēsīt!»

Līviņa to sauca no sava augšējā sola, atspiedusies uz vienas rokas, bet otru pacēlusi ar kareivisku uzvarētājas žestu, viņa skatījās lejā uz runātājiem.

Virsnieki drusku aprāvās, bet tad runāja tālāk. Nesaprazdami vārdus, viņi domāja, ka svešā dāma iejaukusies savu līdztautiešu sarunā. Sarunas temats varbūt gan attiecās uz viņiem, bet tā kā viņi nesaprot valodu, tad nav vērts to ievērot.

Visu triju latviešu acu pāri pacēlās pret Līviju.

«Nu jūs runājat kā somiete,» gļēvi smaidīja Sibīrijas pulka strēlnieks, tie arī tādi: ar galvu pret sienu, un lai vai piere šķīst drupās. Viņu nācionālisms ir tiešām kaut kas fenomenāls. Citādi jauki ļaudis, bet tik tā viena sliktā īpašība.»

«Bet vai šīs vienas īpašības dēļ viņiem nav viņu augstā kultūra un stingrais raksturs, ko jūs nupat cildinājāt?»

«Var jau gan būt,» skolotājs pagrozīja galvu.

«Nu tad redziet, kur jums paraugs. Jūs esat skolotājs. Audzinait šādus latviešu nācionālistus.»

«Kur nu to!» skolotājs pasmaidīja. «Tad jau mūs sāktu turēt par šovinistiem.

«Nu, protams! Kaut arī ar nācionālu spēku būtu iegūstama augsta kultūra un nelokāma griba, bet ja nu notur par šovinistu, ko tad? Tad latvietis labāk lien caur adatas aci,» Līvija ar asu ironiju paraustīja plecus un novērsās.

Visi aplūsa.

Arvis pagriezās pret logu un iegrima domās, tik dziļās domās, ka nekā vairs nedzirdēja. Bet ko bija teikusi Līvija, viņš bija gan dzirdējis un bez tam arī kaut ko redzējis.

Ko Līvija teica, bija patiess, īsts, cienījams un jauks. Tā vajadzēja runāt cilvēkam ar lepnu sirdi. Bet Vidvuta Pentes skats, tik sajūsmināts un glāstošs, ko tas nevarēja atraut no viņas sejas, tas arī bija kaut kas. Daudz vairāk nekā tas, kas vakar bija noticis starp viņu un šo jauno dāmu.

Bija noticis? Jā, kas tad īsti? Kad viņš labi apdomāja, tad itnekas. No viņas puses jau pavisam nē.

Un tad? Šī Līvija nekad nebija Vaida. Nē, ne! Tikpat maz kā Žena. Lai gan droša, stipra un lepna tā likās būt. Un atkal viņam vajadzēja domāt par šo meiteni, kuŗas tēlu nejaušs mirklis tam bija ieracis dvēselē ar pirmā skūpstā neizdzēšamo rakstu.

Tā bija un palika. Vakar viņš gan staigāja ar Līviju kā pa siltām pavasara miglām, kas visas lietas pievirzīja tik tuvu, un bija laimīgs. Šodien miglas bija nokritušas, nu tas iegāja atkal savā atmiņā kā klusā svētnīcā.

Piestātnes nāca cita pēc citas, un katrā spiedās vilcienā jauni braucēju plūdi, kas sacēla kņadu un uztraukumu, jo pienākušiem tak vajadzēja novietoties, lai nu kur, bet vietu nebija. Vienā tādā mazā piestātnē, kur, vilcienam pieturot tik kādu minūti, vajadzēja lēkt vagonos, kur pagadās, gribēja iekāpt divas sievietes ar pulciņu bērnu, bet nekur tās nelaide iekšā. Jaunākā, žēlsirdīgās māsas apģērbā, neklausīdamās ne uz kādiem protestiem, ar spēcīgu elkoņu un tikpat spēcīgu vārdu palīdzību iekāroja ieeju, atrāva logu, pa kuŗu tai vecākā iesniedza iekšā bērņus. Vilciens jau sāka kustēties. «Mamma, mamma!» kļiedza piecas mutēs bailēs, ka māte varētu palikt atpakaļ. Bet viņa jau bija paguvusi uzlēkt uz kāpšļiem, un tālāk viņu ievilka, gandrīz ienesa māsas stiprās rokas.

Bet nu viņi tur stāvēja, septiņas dzīvības, gandrīz cits citam uz galvas. Činkstēja, kņadēja, smējās un runāja.

«Dodiet man še augšā kādu pāri no mazajiem,» teica Līviņa.

«Vai jums tur ir vietas?»

«Lieliskas.»

Bet bērņi negribēja. Ja nāk tante līdz, tad jā, bet citādi nē.

«Vai ņemsit mani ar'?» jautāja žēlsirdīgā.

«Bez šaubām.»

Ar ilgu sasaukšanos no augšas uz apakšu, ar daudz vārdiem un smiekliem ir panākts gandrīz neiespējamais, un jaunie ceļinieki sēd augšā kā silķes. Bet nu ar' ir miers.

«Tā, nu var atkal justies kā cilvēks,» teica žēlsirdīgā māsa un laipni smaidīdama noņēma cepuri un tā parādīja skaistu enerģisku seju. «Kam tagad jālaužas vilcienos, tas paliek līdzīgs zvēram, jo arvienu viņu sagaida pulks ļaužu, kas tur jau iekārojuši tiesības, un nu katram jaunam pienācējam turas pretī kā noziedzniekam, kas grib tiem tās laupīt. Ja nebūtu manis, māsa ar visiem bērņiem vēl stāvētu, kā likts, uz piestātnes platformas.»

Vidvuts vēl dzirdēja svešo stāstām, kā viņas ar māsu — kuŗas vīrs arī kaŗā, — bijušas ciemā Ziemeļvidzemē pie tēva, kam nosvētījušas septiņdesmito dzimšanas dienu. Māsa ar bērņiem braucot līdz Cēsīm, bet viņa uz Rīgu, atpakaļ darbā, kaŗa slimnīcā. Pēc tam viņu saruna palika

klusāka, bet tik intensīva, it kā tās jau gadiem būtu pazīstamas. Cēsīs kundze ar bērniem izkāpa, pie kam māsa tai bija tikpat enerģiski palīdzīga kā pie iekāpšanas. Līvija noskatījās no loga atvadišanās skatā un likās dziļi ieinteresēta. Visā ceļā Vidvuts to nebija redzējis tik dzīvu un atplaukušu.

«Nu, ko tā svešā jums tik labu pastāstīja tur augšā?» viņš jautāja paklusi, nostājies līdzās.

«Ļoti ko labu, Vidvut. Viņa man parādīja ceļu ko darīt.»

«Taču ne palikt par žēlsirdīgo māsu?»

«Jā, taisni tā, Vidvut. Nekā labāka es tagad nevarētu izdomāt.»

Par to Vidvuts nemaz nebija iepriecināts. Pirmkārt, žēlsirdīgā māsa bija jēdziens, kas dažādi diskreditējies šai kaŗa laikā — par to viņš, zināms, cieta klusu — bet Līvijai tak ir jāatpūšas pēc grūtās slimības, pamatīgi jāatspirgst. To viņš tai cieši piekodinādams ieteica.

«Jūtos jau pilnīgi vesela,» teica Līvija. «Ja tā vēlaties, aizbraukšu vēl pāra nedēļas uz laukiem, un tad. — Jūs nezināt, kā es esmu izslāpusi darīt kaut ko — varbūt kaut ko labu.»

Saskumis apklusā Vidvuts. Par savu sevišķu vēlēšanos viņš neuzdrošinājās runāt.

Rīgā pienākuši visi atvadījās. Katram bija uz savu pusi. Līvija pastiepa Arvim roku.

«Sveiks, lāga zēns, jūs! Lai labi jums klājas!»

To varēja teikt katram. Rokas spiediens tomēr bija draudzīgs un silts.

Varbūt kādreiz vēl redzēsīmies.»

«Varbūt!»

3. Jūs un mēs

Arvis sēdēja bulvāŗa apstādījumos uz sola, virpinādams pirkstos ziedošu jasmīnu zariņu. Tā virpinājās viņa domas, kā pusloku uz priekšu un atpakaļ mērodamas un ceļa nerazdamas.

Cik ilgi tas tā ies? Mītiņš aiz mītiņa, rezolūcija aiz rezolūcijas. Bet briesmas nāca tuvāk, stāvoklis sarežģījās ik ar dienu. Jo vairāk to nojauca katrs atsevišķi, jo

skaļākas un neiecietīgākas kļuva mītiņu runas, jo katēgoriskākas prasības.

Katru dienu dzirdēdams tās šķiras un sabiedrības vērtību niecināšanu, no kuņas tas bija izaudzis un kuņa līdz šim, apzinoties vai arī neapzinoties, tam tomēr bija bijusi pamats un mēraukla, viņš juta arī sevi savā dziļākā būtībā apdraudētu. Iekšķīgi viņš gan sacietēja kā tērauds, bet tas viņam šķita mazs ieguvums pret to, kas bija zaudēts: atklātība un sirsnība kuņa biedru starpā, noteikta mērķa un tāda izcilus uzdevuma apzināšanās. Tagad viņš juta sevi nekam neatbildīgu un lieku.

Pa liepu gatvi nāca divi strēlnieki. Tie bija Saša Tiftāls un Juris Skudra. Sašu Arvis pēc savas pārbraukšanas vēl nebija redzējis. Skudru pazina kā nosvērtu cilvēku, kas savas patstāvīgās domas labprāt slēpa aiz pieņemtas rotaļīgas zobgalības. Pienākuši solam, strēlnieki bez aicinājuma noslīga Arvim katrā pusē. Saša pastiepa roku, it kā vakar tik vēl būtu ar biedru redzējies. Viņi nāca no mītiņa.

«Ko labu spriedāt?» jautāja Arvis.

«Taisījām rezolūcijas, lozungus, visādu šuru muru un beigās, kā parasts, izteicām neuzticību.»

«Kam? Virsniekiem?»

«Pa lielākai daļai.»

«Un tad?»

«Nodibinājām dzelzs disciplīnu. Tas tagad katra mītiņa nagla.»

Skudra ar mākslotu bramanību piepūta vaigus, tā ka pats izskatījās pēc bismarciska riekstu kodēja.

«Vai tu uz mītiņiem neej?» Skudra jautāja, aizkūpinādams papirosu.

«Ko es tur darīšu,» atmeta Arvis.

Saša, kas visu laiku bija klusējis, izpūta no papirosa pēdējo dūmu un aizmeta to kā noskaities.

«Ticiet man, tā lieta ir tāda, kāda viņa ir,» viņš nu ierunājās.

«Jā,» piekrita Skudra. «Tā tas ir.»

«Kādu lietu tu domā?» jautāja Arvis.

«Nu to pašu. Iznesām to septiņpadsmitā maija rezolūciju, bet nu pašiem bailes. Buržuji brēcot. Bet vai paši brēcam mazāk? Caurums ieplēsts. Ko krāmēs virsū.

Dzelzs disciplīnu. Atraduši ko. Ielāps jau labs, bet vienkārt: kur viņu ņems, otrkārt: kas tic, ka ar to to caurumu aizbāzīs?»

«Kerenskis tic. Par to mēs viņu kā caru sagaidījām,» teica Skudra.

«Ko tas putlūriņš!» Saša atmeta ar roku.

«No tevis es tādu valodu nebiju gaidījis,» teica Arvis.

«Kāpēc?» Saša atsaucās dzīvi. «Es tak vairs neesmu kantorī tupētājs. Esmu tāpat riskējis savu ādu, un citādi ir, kad par ko runā, un citādi, kad ko dara. Par ko mēs tagad rejamies kā lielkungu suņi kūti? Galu galā mēs tak gribam to pašu, ko tie buržuji grib.»

«To tu nesaki mītiņā,» Skudra to pamācīja.

«Lūdzu!» Saša skaitīja pa pirkstiem: «Latvijas autonomiju. Latgales pievienošanu. Latvisku skolu. Latvisku Rīgas pilsētas domi. Vienu no Rīgas teātriem, kas pārietu pilnīgi latviešu rokās.»

«Kuŗa vadība gan nesolās nekādā ziņā neievērot un nepieņemt nacionālismu,» piebilda Skudra.

«Nu lai ir! Tā tik tagad tāda runāšana. Ne arvien mēs visi tā būsim uz nažiem.»

«Un šķiru cīņa? Internacionāle? Brāļošanās evaņģēlijs? Kurzemes atbrīvošana? Tam vajadzētu būt smagam blukim, kas varētu nolīdzināt tagadējās uzskatu pretešķības, kas skalda mūsu tautu,» skumji runāja Arvis.

«Tur viņu kaļ to bluki!» Saša, nepaceldams galvu, pastiepa roku pret dienvidiem, kur sākās lielgabalu dunoņa. Visi trīs aplusa.

Pulciņš strēlnieku pagāja tiem gaŗām, dzīvi sarunādams un žestikulēdami. Viens no viņiem, pametis uz sēdētājiem īsu skatu, tagad apgriezās, un salikdams rokas taurē, sauca atpakaļ:

«Kontrevolūcionāri!»

Saniknots Saša uzlēca kājās.

«Kos? Ko? Kontrevolūcionāri? Šitāds bezkauna! Ietriekšu tam zobus riklē!»

«Un kas tad iznāks? Brāļu kaŗš uz līdzenas vietas.»

Skudra novilkta Sašu atpakaļ uz sola.

«Te nu ir tās sekas,» Saša drūmi teica.

«Biedrs izteica mums neuzticību. Tas tagad uz dienas kurtības.»

«Vai zināt, ka tas ir tas briesmīgākais. Drīz mēs būsīm visi aplīpuši kā ar spitālību. Vajaga kādā mītiņā tikai kādam pagadīties, kas «ienes» tev izteikt neuzticību, un tu jau esi spitāligs. Tas ir, kas visu izārda. Tiešām velna izdoma.»

«Runā, ka atbraukšot Magnus,» teica Arvis.

«Lai viņu!» Saša atmeta ar roku, kas nepārprotami pierādīja, ka tas bija novērsies no sava agrākā pravieša.

«Ir dzīvots, ir arī sākts domāt,» viņš vēl piebilda, kā dodams paskaidrojumu. Tad atgriezās atkal pie tā, kas tam rūpēja.

Tas trakākais ir, ka mēs maļam, maļam, maļam ikdien vienu un to pašu, bet neredzam, kas jādara. Par tūkstots gadiem vienreiz nāk laime un ieliek mums klēpi: Te ir jūsu zeme. Jums tik vajaga paņemt. Un vadonis jums ir.»

«Tu domā pulkvedi?»

«Ko citu!» atteica Saša.

«Vai viņš kur vēl tagad redzēts? Man nav bijusi laime.»

«Kā nē? Iet arī mītiņos. Noklausās skumji. Aiziet klusi. Varat gan iedomāties, kā tagad viņam, ja jau mums no visa tā griežas dūša.»

«Jā, tā jau ir,» Skudra nopietni piekrita.

«Sakait, vai mēs tad nebijām citi cilvēki? Par sevi es to varu pilnīgi sacīt. Es zināju, kas es esmu, ko es gribu. Sakait, ko gribat, bet tas bija laimīgākais laiks. Dzīve bija kaut kas liels,» Saša teica sajūsmināts.

«Ko nu par to runāt!» atsaucās Skudra, domīgi rušinādams smiltis ar zābakpurnu.

«Bet ja dzīve tāda kā tagad, lai tad viņas arī nav. Kurp skrien viss lielais vairums šo nenosvērto zēnu? Mani bailes māc!»

«Tie skrien pa vējam. Bet saki, kur paliksim mēs?» jautāja Skudra.

Visi apklusā.

«Tā ir traģiska lieta,» Skudra izpūta tikko dzirdami, nepaceldams galvu.

«Ko dara vecāki? Arvis jautāja Sašam, pārtraukdams drūmo klusumu.

«Vecāki? Tur?» Saša rādīja ar pirkstu uz zemi.

«Ko? Miruši? Nevar būt!»

Arvis uzrāvās taisni un skatījās līdzbiedrā, kas novērsa seju prom.

«Kas tur ko brīnīties? Ļaudis mirst, kā lapas birst. Pieraduši pie labām telpām, ziemu vadīja tādā caurumā, kādā ne suns nebūtu izturējis. Piesitusies gripa, un —»

Saša pārtrauca, nevēlēdamies tālāk runāt.

Visi piecēlās un gāja līdz alejas galam, Arvim bija jānogriežas.

«Uz redzēšanos!»

Viņi sadevās rokas.

«Ar to redzēšanos tā būs, kā būs. Rīt aizejam uz pozīcijām, un man tā vien ir, ka šoreiz būs jāpaliek tur.»

«Ko nu runā,» Skudra uzsita tam viegli uz pleca, «nu jau vairs nav kaņošanas, bet niekošanās.»

Pēc dažiem soļiem Arvis atskatījās. To pašu darīja arī Saša. Sveicinādami abi reizē pacēla roku pie cepures.

Tā bija pēdējā atsveicināšanās. Sašu ķēra nejauša lode no vācu pozīcijām, vēl iekam sākās lielais viņu uzbrukums.

Arvi mocīja neizpildīta pienākuma apziņa. Vajadzēja aiznest pēdējo sveicienu tai nepazīstamai jaunavai, ko «mūžu mūžos neaizmirst» bija nosolījis aizgājušais Sineps. Pēdējā dienā slimnīcā, uzgērbdam savas drēbes, viņš bija atradis tās atdresi savā ķešā un tā atcerējies vakaru priekš lielās ziemsvētku kaujas un pēdējo sarunu ar jautro kaņa biedru.

Augusta pirmajā pusē, kad pulks bija atpūtā, Arvis ņēma pārā dienu atvaļinājuma un aizbrauca to uzmeklēt. Viņa saucās Olga Dzirna un dzīvoja kādās mājās Siguldas apkārtnē.

No piestātnes bija dažas verstis ko iet. Laiks bija brīnišķi jauks. Druvas kuplas un bagātas, tāpat arī dārzi pilni augļu šai auglīgajā vasarā. Rudzi tik retās vietās nopļauti, bet viss vairums vēl uz kājas; redzams, ka trūka darba roku, lai gan pa ceļiem sastapa tik daudz cilvēku, kā vēl nekad darba pilnās vasaras dienās. Tie bija zaldāti, pa diviem, pa trim vai arī lielākos pulciņos, kas steidzās kaut kur jautrām, spīdošām sejām; veselīgi, labi paēduši, saulē nodeguši, viņi devās izrunāties pa mītiņiem vai arī izdejojoties pa visādiem izrikojumiem, kas mainījās ikdienas

ar jaunu programmu un jaunu aicinājumu. Ja nebūtu šo zaldātu, ja nebūtu tīrumos tiši vai netiši sapostītu: izgulētu vai noganītu un zirgiem un cilvēkiem nomīdītu plankumu, kas ar savu disharmoniju nepatīkami dūrās acīs dabas pilniskanīgajā ainā, tad tiešām nevarētu iedomāties, ka dažus desmitus kilometrus tālāk kā glūnošs nezvērs stāv draudošā ienaidnieka fronte.

Gaiss bija pilnīgi bez vēja, ļoti silts, bet ne tveicīgs, jo sauli apvāza mākonis zeltītām malām kā milzīgs saulsargs. Kad viņa, nesteigdamās izlobījās no mākoņa apakšas, tad tā jau grima pret rietu. Pār mežiem nolaidās svētvakars. Likās, ka daba pati apmierināta gatavotos uz svētkiem. Viņas čaklo roku darbs bija piepildīts. Un viss bija labi.

Mājas, kurās vajadzēja dzīvot Olgai Dzirnai, bija kalnā. Arvis uzkāpa, sviēdrus slaucīdams. Pie akas stāvēja kāda sieviete, piesmeltu spaini un gaidīja to pienākam, acu nenolaidusi.

«Ak tā,» sieviete atsaucās gaŗi, kad nācējs bija pateicis ko meklē. «Tur, tai ērbeģi,» viņa rādīja ar roku uz leju, kur no pakalna pacēlās pelēks jumts kā barvika no sūrām.

«Jūs nezināt, vai tā jaunkundze mājā?» Arvis jautāja, lai tikai būtu ko sacīt, jo viņam likās, ka vajadzētu salabināt šo sievieti ar pāŗa laipniem vārdiem.

«Mājās, vai?» sieviete atjautāja. «Ko es zinu!» Tad it kā padomājusi pameta ar roku un novilka gaŗi: «Ē, vai nu nezinu, kur tādas bēģles siŗo. Būs jau atkal kādā ballītē.»

Sievietes runa nepatika Arvim. Viņš atsveicinājās un pazuda no akas, bet atskatījies redzēja vēl to stāvam un turam viņu acīs. Viņa izskatījās nedaiŗa, idzīga un neapmierināta.

Kad ērbeģa ļaudīm, Dzirnu tēvam un mātei, Arvis bija pateicis, ka atnesis Sinepa pēdējos sveicienus, to saņēma ļoti laipni. Bez tam Arvis bija vēl arī kurzemnieks. Lai gan ne no tā apvidus, kur Dzirnas, bet vecais bij izbroukājis dažādās darīšanās visu Kurzemi un pazina arī Arvja pagastu. Pat Bujānus pazina un Avēnus. Bija braucis tur gaŗām un vērojis, cik skaisti dāŗzi. Mārci Bujānu bija iepazinis kādās lielās kāzās, abiem attālos rados. Tais laikos vēl, kad radu radus aicināja. No tām kāzām seci-

nāja tālāk, un tā jau pašā sākumā garās valodās laidās. Dzirna žēlojās, ka nu vairs neesot tie laiki, kad, saejot kopā uz mūžu, jaunieši skatījušies, vai kuņķis ir lielu radu un labu ļaužu, bet tagad tik ņemot, kur pagadoties, vai krūmā čigānu; ne sirds prātu vairs, bet acu kāri tik apmierinot, un tad lai nu nebrīnoties, ka beidzot izešot dažam labam pārim kā čigāniem, kur: krūmiņš salaulāja, krūmiņš atlaulāja. Dzirna daudz runāja, šad tad pie saviem vārdiem iesmiedamies, kā saimnieks, kas bija paradis izteikt brīvi savus uzskatus un pretī runāšanu reti dzirdēja. Dzirnene vīra runā ilgi neklausījās, teicās gādāt vakariņas un izejot atgādināja vīram ciemiņu ar savām tenkām par daudz nenokausēt. Viņa staigāja dzīviem, ņipriem soļiem kā jauna meita. Abi vēl bija ne visai attālinājušies no dzīves dienvida, spēcīga, veselīga izskata un bēgļu dzīves grūtības, kā rādījās, panesa labi.

Dzirna aizkūpināja papirosu un piedāvāja arī Arvim. Tas atsacījās kā nepīpotājs.

«Prātīgi darīts,» Dzirna noslavēja.

Tad viņi runāja par Sinepu.

Labs puisis bijis, Dzirna lielīja. Lai gan bārenis un bez radu, bet lai dažs labs tēva dēls izaugot tik krietns un tāds darba zinātājs. Ar laiku pieraduši pie šā, kā pie dēla. Un ja būtu dzīvojis, kas var zināt, vai nebūtu arī tā iznācis. Laiki grozījušies, un domas arī palikušas citādas nekā priekš kaņa, kad vienīgai meitai nu gan diezi' vai būtu atļāvuši ar kalpa dēlu un vēl ar tādu pliku bāreni cerēties. Tomēr Dieva prāts iznācis atkal citāds nekā cilvēku prāts.

Arvis domāja, ka nu arī pienācis laiks apjautāties, kur jaunkundze, jo tās nekur neredzēja.

Dzirna pameta netiksmīgi ar roku.

«Aizgāja uz izrikojumu. Visu priekšpusdienu palīdzēja saimniekiem siet rudzus, bet ap palaunagu kā atdauzījās tepat no kaimiņiem — tāda pilsētniece, tad ar to arī aizgāja. Tālu jau nu nav, un es pieteicu, lai ilgi nepaliek.» Dzirnene ienāca un ātri piemetināja:

«Kad jau būtu zinājusi, ka atnāk ciemiņš, tad jau ne mēs būtu laiduši, ne pati būtu gājusi.»

«Kas nu es, tāds svešnieks, par ciemiņu,» Arvis pasmaidīja.

«Vij, kā nu nē. No vienas tēvu zemes un tik labu ļaužu bērns.» Dzirnene atsaucās laipni. Tad parīkoja vīru, lai ejot paskatīties, vai nenākot jau mājā gotiņas, un Arvim ieteica ieiet Olgas kambarītī, kamēr viņa šē salikšot galdā vakariņas. Tad, kā ko atminējusies, parāva vaļā tā paša kambarīša durvis, un pametusi tajā ātru skatu, likās būt amierināta.

Kambarītis bija maza, kā cimdīnš, atdalīts no prāvākās telpas ar plānu dēļu sienu. Gultas rāmis uz bukiem, par galdiņu un sēdekli pārklātas kastes, kādas «mēbeles» Arvis jau bija redzējis pie Maskavas bēgļiem. Raibu segu gultiņa, balts spilvens, pie sienas izklāta vēl jo košāka rakstu sega, uz tās piestiprinātas dažas atklātnes: kareivji visādās pozēs, krieviskām sejām, lauku fotogrāfu uzņemti. Uz vienas atklātnes bija arī Sineps starp diviem citiem strēlniekiem, naīvi bezbēdīgs, balti mirdzošiem zobiem pavērtā mutē. Tālāk atklātne ar strēlnieku, kas turēja augsti paceltu, balti caurstrīpoto karogu. Zem tā pants:

«Latvija, mosties, garā nakts jau beidzas;
Paskat', kur ritos sārta blāzma aust;
Ārā no rūpēm un vergu darbiem,
Lavija, celies, jauna diena aust!»

Bet zem panta krievu valodā: «Sveiki, skaistulīt! Daudz laimes!» Un nesalasāms paraksts.

«Lūdzu, nu lūdzu!»

Dzirnene sauca vakariņās. Galdā bija kurzemnieku cieņa: cepta gaļa, pladiņas un tēja. Dzirna ienāca un apsēdās ar viesi, bet pati, uzaicinājusi ņemt par labu un dūšīgi iekost, izskrēja savās gaitās, teikdama, ka iešot pretī lopiem.

«Kur nu šī skries, kad lopi vēl pa versti tālu. Bet tāda man tā saimniece ir. Radušai lielas saimniecības gaitas, viņai visur darba par maz. Tā nu tek vietā, tek nevietā, bet gaitu arvien pietrūkst, un soļi atliek.»

«Vai tad jūs lopus arī saglabājāt?» tautāja Arvis.

«Paldies Dievam, pāra zirgu un dažas govīs palaimējās līdz šim izvilkt cauri. Labi iznāca ar to mitekļa atrašanu. Šai ērbēgītī bija dzīvojis kāds amatnieks, kas īsi priekš mums aizvācies uz Cēsīm, kur mantojis māju. Bija iekopts dārziņš, zemes stūrītis, kūtiņa lopiem. Šo māju saimniece pāra gadus jau kā atraitle ar maziem bērniem,

iedzīve paputējusi, un tā man bija viegli pāra lopus vairāk nodot mitināt pie viņas. Dabūju arī nomāt dažas pūrvietas pļavas. Izlīdzu viņai šad tad ar labu padomu, arī ar savu spēku neskopojos, un tā kā man tā saimniece arī ir saticīgas dabas, tad nevaram sūdzēties. Ja Dievs palīdzētu atkal tikt dzimtenē, sākumam jau elpa būtu.»

«Vai jums tik tas viens bērns?» jautāja Arvis.»

«Nē, divi puikas ir Valmierā, pie brāļa, kas ņēma pavēru tai malā. Tur vairāk tādu zeņķu, kam brāļa dēls pa vasaru iebuldurē šo to, jo tagad ar tām skolām tā ir kā ir. Puikām, zināt, būs maize citādi jāpelna, jo mājas dabū Olga. Es, redziet, biju iegātnis. Un mājas arī nepiederēja manai sievai, bet viņas mātai, un tā mirstot nosacīja, lai nevis dēli būtu mantinieki, bet meita, jo tā bija viņas krustmeita. Tā ir tās lietas.»

«Bet nu, lūdzu, ņemiet par labu. Lai saimniece redz, ka nepulgojam viņas devumu,» aicināja namatēvs, noņemdam cepuri un apglauzdam matus. Ēdiens bija diezgan nostāvējies, un viņi ēda to nesteigdamies, bet labajai Dieva dāvanai godu darīdami. Kad bija pusē ēduši, saimnieks ar labpatiku sejā piecēlās, viegliem soļiem piegāja līdzatvestai pūra lādei kaktā, izcēla puspilnu pudeli un ielēja viesim.

«Zāļu tiesu!»

Arvis pielika lūpas, ieņēma mazu malku, nopurinājās un atdeva atpakaļ.

«Prātīgi darīts!» Dzirna noteica, izdzēra atlikumu un pudeli noglabāja.

Pēc vakariņām Arvis nosēdās uz sola mājiņas priekšā un klausījās. Vakara pamala Kurzemes pusē dūca un drebēja kā drudža slimnieka pulss, kuŗa sitienus jau vairs nespēja saskaitīt.

«Skaudīgi šauj,» klausījās arī Dzirna.

«Viesuļuguns.»

«Kāpēc tā? Vai prūši uzbrūk?»

«Kur nu šie uzbrūk! Tikai fronte ir pienākusi tuvāk. Un kamēr viņi ierīkojas jaunajās pozīcijās, tie baida mūsējos.»

«Fronte tuvāk? Vai die'? Tad jau gan mūsējie atkāpušies.»

«Vai tad avīzēs nelasijāt? Nāves sala atdota un —»
aprāva, vairāk neteicis.

«Nelasīju, nelasīju. Kur nu tagad avīzes! Raujamies ar darbiem no vienas tumsas līdz otrai. — Ak atdota Nāves sala? Vai Die' kā tad tā? Kur liets tik daudz asiņu!»

«Nav stratēģiskas nozīmes to ilgāk vairs paturēt.»

«Tā, tā. Tad jau nu gan. Vienu aiz otra. — Tad jau arī vairs neaizturēs.»

«Kā nu tā var runāt,» uztraucās Arvis.

«Runāt, runāt! Ar runāšanu vien caurumus frontē neieraus. Bet vai tie slamsti, kas še pilda visus krūmus, šķūņus un piederbus, vairs ir kaņotāji? Paprasi! Mutes bajāri un meitu jēgeri, tādi viņi ir. Šie nebūšot vairs vilkus dzenāt no buržuļu avīm! Bet ja tas buržulis kopj tās avis un dod tev gaļu un dod tev kažoku, tad tev ir gan jādzenā tas vilks, priekš tam tu esi nolikts. Ja viena roka otrai nepalīdzēs, abas nopūs no kaula. Tā ir tās lietas,» Dzirna runāja uztraukts.

«Krievu biedri, diemžēl, nesajūt nekādu pienākumu pret mūsu dzimteni,» teica jaunais strēlnieks.

«Lūk, tur tu teici pareizo vārdu!» Dzirna atsaucās dzīvi, it kā Arvis būtu kādu mīklu atminējis. «Par savu zemi tik var cīnīties latvietis, bet ja nu tā sāls palikusi nelietīga, ar ko tad sālis?»

Aizkūpinājis jaunu papirosu un apmierinājies, viņš aicināja, jau vairs neatgriezdamies pie jūs.

«Nāc, es tev ko parādīšu.»

Viņi nokāpa gar biezā atāla sazēlušu āboliņa lauciņu līdz kraujai grāvai. Āboliņu bija ieaudzinājis Dzirna. Te varēšot šo māju saimniece priecāties par viņa roku darbu, kad pats jau būšot dzimtenē. Lai! Viņam esot labs prāts pamest aiz muguras patīkamu atmiņu. Vienā otrā vietā viņu pieminēšot, kur ar labu padomu pamācījis vidzemniekus. Šo to arī esot te noskatījies, kā labāki iekārtot darbus, un to, atgriežoties mājās, ievēdišot arī pie sevis. Tā bēgšana dažā labā ziņā nemaz neesot bijusi par ļaunu: cik daudzām palikusi par dzīves augstu skolu, cik dažu labu izmācījusi par cilvēku.

Viņi iegāja gravā pa iemītu taciņu, kas pa lēzenu slīpumu aizvijās līču loču un nobeidzās pie klinšu nokāres apjumta iedobuma. Šī vieta bija vēl mākslīgi paplašinā-

ta, bija zemē iedzīti mieti un visvairāk aizsargātā pusē sanests lopu ēdamais. Aiz šī improvizētā laidara taciņu pārgrieza šaura šķērsgrava ar burbuļojošu urdziņu. Straujām kaskādēm lēkādama, tā devās uz strautu, kas, mulodams gravas muldā, kā aizgūtnēm rāva sevī tādas notekas pa labi un pa kreisi un nesa tās uz Gauju kā visu ūdeni māti.»

«Sajā vietā jūs gribat nobēdzināt lopus?» jautāja Arvis.

«Tā jau es izdomāju. Vismaz kamēr pārskrīs tas pirmais viesulis.

«Ceru, ka tas tomēr nebūs vajadzīgs. Vēl var iziet viss par labu. Es nezaudēju cerību.»

«Ja nebūs vajadzīgs, tad pateikšu paldies Dievam, un sviedru man žēl nebūs, ko esmu šē iztērējis. Katrā ziņā: cik cilvēks var, tik dara, lai cits ir Dieva ziņā.»

Atpakaļ viņi gāja pa citu taku. Dzirna papriekšu, šķirstīdams zarus, jo krūmi te bija tā saauguši, ka grūti tikt cauri. Vienreiz viņš pagriezās atpakaļ un apstādināja arī Arvi.

«Kustoni jau var nosargāt no laupītāja. Paņem pie virves un aizved, kurp gribi. Bet kā nosargāsi cilvēku, kas neklausā? Pasaki man!»

Arvis nezināja atbildes šim piepēšam jautājumam, un viņa viesturis, kā rādījās, arī tās negaidīja. Viņš gāja atkal papriekšu caur lapu biezokņa augošo tumsu. Taciņa paliecās uz augšu, un viņi izkāpa no gravas. Tai pašā brīdī, kā no sprosta izsprukušas, tos apstināja tālas ragu skaņas. Tās nāca no kāda izrikojuma.

«Dzi'» Dzirna apstājās.

«Sestdienas vakars,» Arvis paraustīja plecus.

«Tāds tas sestdienas un svētdienas, un tādi tie citi vakari. No ballītes uz ballīti! Un mūsu meitas skrej turp kā pašutušas. Liptin pielīp tā skriešana citai no citas kā slimība.»

Un it kā nevēlētos vairs runāt, Dzirna gāja lieliem soļiem, klusēdams taisni caur rasoto zāli.

Vakars bija silts kā jūlijā. Augošs mēness kāpa pār gravu un ar sudrabskliem aizsedza dziestošo rietu. Arvis gulēja uz augšīņas sienā. Lūks bija vaļā. Aiz tumstošam koku galotnēm dega zvaigznes, lielas un siltas. Tīrumā cirpa grieze. Šad un tad ieņūcās ragi no attālās

izrikojumu vietas. Atri kā bulta aizskrēja gar atvērtni nakts putna siluets. Arvis pacēla galvu un klausījās, vai nedimd horizonts. Nekas nebija sadzirdams. Miers, miers! Kā ar atbrīvotu krūti viņš dziļi ieslīga sienā, ievilkdams pilniem malkiem arompilno gaisu. Tiksmīgs nogurums atraisīja nervu sprādzes.

Arvis atmodās. Trepju galā kāds sita plaukstās, un kāda jauna balss sauca: «Augšā, augšā, kas nu tā gulēs! Saule jau lidinās pa zemes virsu!» Lūka atvērtne bija pret ziemeļiem, un viņam šķita vēl ļoti agrs. Bet tai pašā pusē, no kuŗas vakar bij nākušas ragu skaņas, zvanīja kādā baznīcā. Nevarīgi trizuļoja un pārtrūka zvana sitieni gaisa dzelmēs. Vai viņš tik ilgi būtu dzēris šo saldo nakts miegu, ka jau tādu gabalu aizgulējies svētrītā?

«Jāpaskatās, vai tas ciemiņš pavisam vēl ir augšā! Vai nav aizšāvies pa lūku kā bezdelīga?» dzirdējās tā pati balss, un redeles galā, pa kuŗu tas bija uzrāpies augšienē, pacēlās tumša galva, brūnām, pārgalvīgi zibošām acīm, kas to apmētāja ašiem skatiem, jo viņš bija uztraucies sēdus, kā apjucis un nokaunējies par savu ilgo gulēšanu.

«Vai ēst vēl negribas? Tad lūdzu brokastis! Ūdens, ko nomazgāties, būs durvpriekšā.»

Ne uz vienu teikumu Arvis nedabūja atbildēt, jo tumšā galviņa nozuda tikpat ātri, kā bija parādījusies.

Kad Arvis, saposies, iegāja istabā, Dzirna svētdienīgi tīrā kreklā sēdēja pie loga un lasīja grāmatā, labi tālu to no acīm turēdams. Brokastis vēl nebija. Galds bija sniegbalti apklāts, lielā krūzē smaržoja asteres, samtenes un rezēdas, vēl rasotas, kā tikko grieztas. Pušķis bija bagāts. Lai redz, ka kopējai nav žēl.

Nu viņa arī ienāca paņ ar kafijas kannu un apsveica viesi. Tiešām glīta meiča, pāri vidējam augumam, drošām, ātrām kustībām. Nekādu paģiru vai noguruma nevarēja tai nomanīt. Vai vēlū bija no izrikojuma pārnākusi, par to neviens nerunāja.

«Es taisni pie jums ar kādu uzdevumu —» Arvis griezās paklusi, kā paskaidrodams, pie Olgas.

«Jā, man teica,» viņa atbildēja ātri, bet viesi pārtraukdama griezās pie tēva ar uzaicinājumu bez kavēšanās sēsties pie galda.

Arvis samulsa, ka izdarījis netaktību. Viņš saprata, ka cilvēkiem, un kauču arī tēvam, klāt esot, tā nevēlējās runāt par Sinepu.

Nu viņš apjautājās par šā apvidus ceļiem. Viņa nolūks esot doties kādas pāra pietātnes pa Gaujas leju augšup, nakti pārgulēt kādā krogū un vēl ar kādu pēcpusdienas vilcienu atgriezties Rīgā.

«Nē, nē, nē!» Olga protestēja ar abām rokām. Nekādas tālākas klejošanas viņa nepielaida. Ja jau pie šiem esot braucis, tad arī tepat jāpaliekot. Gaujas leja tepat esot tik jauka, kā nekur citur. Nedēļām varot iet un neatieties jauko vietu. Bez tam tak viņiem esot tik daudz ko runāt. Kad visu to izrunāšot?

Ienāca pati saimniece, baltā linu divielī rokas slaucīdama. Viņa ar meitu bija pilnam vienis prātis. Kā tad tā! Ciemiņš aiziesot, un viņi lai tad pusdienā vieni paši ar kauna acīm ēdot to pīli, ko nupat noplūkusi. Nē, nē, to šī nekādā ziņā nepielaidīšot!

«Izklejosimies tiku tikām pa lejām un grāvām un vakarā aiziesim uz izrikojumu pie Vilku alas,» nolēma Olga.

«Atkal jau uz izrikojumu! Vai tad nemaz vairs prāta nav tais meitīšu galvās. Ar sauli iet, ar gaismu nāk mājās!»

«Nē, tēt, pulkstens bija taisni divpadsmit, kad pārnācu.»

«Tas varbūt tev bija par agru?»

«Nestrīdies nu atkal, papiņ,» mierināja pati, «vai tad nu jauns meitēns lai dzīvo kā mūķene klosterī.»

«Kāpēc pērn nekur neskrēja, un tomēr mirt nenomira?»

«Pērn bija pērn,» atteica māte.

«To īso padomu, to īso padomu!» Dzirna piesita sev pie pieres, it kā ar to gribētu illūstrēt, cik īss tas padoms, kas viņa sieviešiem slēpjas aiz šīs kaula čaulas.

«Bet ja ciemiņš nāk līdz, kāpēc es tad šovakar nevaru iet uz izrikojumu?» spītējās Olga.

«Ja ciemiņš iet līdz! Te nu gudrība! Vai t' es pušplēstu vārdu pret ciemiņu, pret pašu cilvēku! Bet kādi brāļi jums tie krieveļi? Pasaki!»

«Ļopus nemil krievu zaldātus,» teica Olga Arvim, kad nbi bija izgājuši, lai dotos klajā. «Kurzemē, tai vasarā pirmā brauciana, bija pavisam otrādi. Mēs izdzirdījām tad vecelus slaukumus piena zaldātiem, šķiņķa meitas

sacepa tādas bļodas, ka tikko vīrs varēja panest. Visās mājās tad tā darīja, kad viņi vilkās šurpu turpu un nezinaja, vai iet uzbrukumā, vai bēgt, bet glābiņu no viņiem tomēr gaidīja kā no eņģeļiem. Tagad tas vairs nav. Nu viņiem saka, ka tiem nav nekur jāiet un nekas nav jādara, jo viss ir noticis buržuju dēļ. Varbūt, ka tas arī ir tiesa. Ko lai viņi tur dara!»

«Tēvs viņus nemīl, bet toties vairāk jūs viņus mīlat un aizstāvat un apmeklējat viņu izrikojumus.»

«Vij, cik gudrs!» Olga pašūpoja galvu. «Kur tad lai iet? Pasakait!»

«Bet kādēļ mēs kāpjam kalnā, ja gribam iet uz Gauju?» jautāja Arvis, redzēdams, ka viņi iet uz mājām, kuņģam vakar nācis cauri.

«Tur iet ceļš.»

«Nesakait nu man! Še var nogriezties kuņģā katrā vietā un uzmeklēt taku.»

Un ne vārda vairāk neteikdams, tas apgriezās un gāja tieši uz grāvu un nogrima tajā, lejup slīdēdams un aizkociem un krūmiem turēdamies.

Olga sekoja smiedamās un drīz to panāca.

«Esat gan jūs ērcīgs. Es jau tik gribēju tām mājām tīšām iet cauri, lai pakaitinātu Edu. Kā viņa mani redz kopā ar kādu puisi, tad tūlīt acis tai zaļas no skaudības.»

«Kas tā par Edu?»

«Mūsu saimnieces māsa. Tūļa tāda!»

«Un jums tas dara prieku kaitināt cilvēku, kas tak nekā nevar par to, ka gadījies tāds — tūļa?»

Arvis apgriezās, lai pie šiem vārdiem paskatītos jaunavā. Viņas seja starp kokiem laistījās ēnu ierāmēta spilgtā saules spogulī un bija ņīk atklāta, skaista, bet tāda sakaitināta: ko šis gan bija iedomājies? Sprediķot!

«Ūja, kāds gadījies mācītājs!» viņa sarāva plecus, iesita tam ar lazdas zariņu un paskrēja gaļām un pazuda grāvā. Pa brīžam ieūjinādamās un tā ceļu rādīdama, viņa tomēr tā steidzās, ka Arvis to panāca tikai pie pašas upes.

«Kad es viņai varēšu pateikt par Sinepu?» Arvis domāja, nevarēdams nekad notvert istā acumirkļa, jo viņam šķita pat, ka Olga izvairās kaut ko dzirdēt par kritušo biedru. Arvien ar jaunu sarunu tematu par visādiem

miekiem tā aizmaldījās prom no nopietnā. Tāda vējainība bija viņā. Ko tā atgādināja? Ženu?

Saule spieda pret dienvidu. Noguruši tie nosēdās vītola ēnā. Olga norāva lakatiņu un nometa sev līdzās.

«Stāstait nu!» viņa piepēši teica.

Arvis bija visu laiku tikai domājis, kā izpildīt kara biedra pēdējo vēlēšanos. Viņš negribēja nekā slēpt, iespaidīgi visu attēlot, lai dzīvi un neaizmirstami ierakstītos šī zaļokšņā jaunekļa pēdējie dzīves brīži tās sievietes dvēselē, ko tas bija mīlējis, un radītu tajā vienīgo pieminekli, ko tas būtu kārojis sev uzcelt zemes augū. Bet nu pats stāstītājs mulsa un neatrada vārdu. Jau tīri ārēji viņa prāti netīksmīgi novērsās no — gan jau rudenīgi apdvestā, bet vēl pilnskanīgā dabas krāšņuma, lai atrastu aizbērtos kapus. Un kas varēja attēlot tos mirklus, degošus kā peklē liesmu un dūmu mutuļos. Vārdi izklausījās bāli un bezskanīgi, tie nespēja dzīvu darīt. Tā viņš tikai pieturējās pie Sinepa paša stāstījuma, kas grozījās ap to un Olgu, un uzticīgi nodeva, jau tagad ārpus kursa esoša biedra solījumu mūžu mūžos neaizmirst mīļoto meiteni.

Jaunava sēdēja nekustīga, rokas klēpī salikusi. Ne vienu reiz viņa nepacēla acu pret stāstītāju. Viņi sēdēja kādu brīdi nerunādami ne vārda. Beidzot Olga teica tikko dzirdami:

«Tā viņš to bija iedomājies.»

«Kā? Tikai iedomājies? Arvis pacēla ātru skatu. Vai ticšām nekādas vētras mīļotā cilvēka zaudējuma dēļ nebija plosījušās šai dvēselē? Ne rokas sažņaugušās, ne acis asaras lējušās, ne lūpas izmisuma kļiedzīenos raustījušās un neprātīgus jautājumus liktenim raidījušās? Viņa palika klusa un mierīga kā dīķis ar necaurredzamu ūdeni: vai tas dziļš vai sekls, kas to varēja zināt?

Olga sēdēja kādu laiku, skatīdamās Gaujā. Tad uzlēca kājās.

«Vai neiesim peldēties?»

Arvis paskatījās jautājoši, tad arī piecēlās.

Viņi gāja kādu gabaliņu gar krastu.

«Te ir mana vieta,» Olga teica apstādamās, «bet jūs ejiet tālāk.»

«Cik tālu?»

«Gan jau es pasaukšu. Bet tad arī klausait. Gauja ir viltīga un var jūs aprīt viens divi. Vajaga pazīt viņas straujumus.»

Ik pa pārā desmit soļu Arvis atskatījās.

«Vai šeit varēs?»

«Tālāk, tālāk!»

Viņa stāvēja turpat, saules apspīdēta, nodegusi sārta kā brūklene un vicināja tam ar lakatu.

Vēl pēc dažiem soļiem jauneklis apstājās.

«Cik tālu jūs mani sūtīsīt?»

«Nu jau var,» atsaucās Olgas balss, bet viņa pati jau bija neredzama. Neticami ātri viņa bija ieslīdējusi ūdenī. Tur viņa jau peldēja kā balts ūdens zieds. Upe, kā rotaļīgi paijādama, vija tai apkārt sudrabvizošu viļņu grīsti, bet viņa griezās turpat uz vietas, no visa spēka ūdeni pērdama un mīkstus, šlakstošus trokšņus līdz otram peldētājam aizsviezdama.

Tas jau bija upē, pašā dziļumā. Brīnišķa labsajūta, kā visu saišu atbrīvotāja, pildīja to ar pārgalvīgu prieku. Viņš atdevās elementam un nekā vairs nedomāja. Kādu laiku peldēja uz augšu, apgriezās un ļāvās straumei. Tā nesa viņu tuvu tam baltajam ūdens ziedam. Bet jau notālēm to brīdināja skaļa balss: «Atpakaļ, atpakaļ! Tā nav norunāts. Jūs nedrīkstat!»

«Nē, nē, nē!» viņš smējās un nekavējoši pasitās atpakaļ.

Viņi gāja mājā. Dienvidrietumu puse drebēja. Dažreiz likās, it kā dobji ievaidēdamās atbalsotos gravas. Arvis palika stāvēt un klausījās gaisa līnijā.

«Ir gan traki,» teica kā brīnīdamās Olga, «ko viņi tagad tā šauj?»

«Kalnciema frontē,» Arvis konstatēja pie sevis.

«Nu lai viņi arī šauj, bet uz izrikojumu iesim. Jūs man solijāt.»

Par tādu solījumu Arvis nekā nezināja, bet pretī nestrīdējās. Savāda neuzņēmība viņu noturēja uz vietas. Viņš nevarēja izšķirties: vai iet augšup gar Gauju un braukt tad uz fronti no kādas tālākas piestātnes, kā bija domājis vakar, vai arī doties tūlīt atpakaļ. Bet pēcpusdienā tomēr aizgāja ar Olgu uz izrikojumu.

Tieši pāri laukiem nebija tālu ko iet. Bungu un tauņu rīboņu jau pa gabalu dzirdēja. Liels šķūnis bija izmēsts,

klons pamatīgi ar ūdeni saslacīts, meijas no vienas victas gar mūļiem sastatītas. Kareivji, kas caurām dienām greizsirdīgi sargāja jauniegūtās tiesības, un aiz bailēm darīt pāri revolūcijai, izvairījās no katra nopietnāka pienākuma un darba, savas izpriecas arvien sagatavoja ar pienācīgu rūpību. Izprieču sarīkošanā viens pulks ar otru sacentās ar tādu aizrautību un tādām aizgūtnēm, it kā būtu jāpasteidzas izpriecei, iekam pienāk pasaules gals. Likās, ka zaldāti, nespēdami sev noslēpt stāvokļa nopietnību un kaut kur sevī vēl sajuzdami pienākuma aicinājumu, uzlika šīs prieku un nebēdības maskas, lai aiz tām paslēptu savas istās sejas.

«Atkal jau visi sveši,» teica Olga, novērojusi dalībniekus. «Nez', ko viņi tagad tik bieži mainās? Ā, tur gan vēl ir Markovs,» viņa sveicināja, pamādama ar roku gaŗa auguma krievam, kas stāvēja grupā ar divām jaunām meitām pie šķūņa ieejas.

«Un kas tas ir tāds par Markovu?»

«Skrīveris kādā štābā, kas te jau guļ divas nedēļas. Tur tais mājās,» viņa rādīja uz netālu grupu sarkanu juntu. Kad viņam jautā, ko dara, tad citu neko: evakuējamies! Tā viņš evakuējas ik dienas. Jocīgs tāds!»

Olga iesmējās. Arvim nepatika šie smieklī, un arī nekā jocīga viņš neatrada citētā izteicienā. Viņam likās, ka Olga aiz smiekliem slēpj uztraukumu. Viņš palika atstumā no šķūņa durvīm. Te varēja redzēt telpas iekšu, kurā deļotāji griezās kā dzirnu rats.

«Iesim tak tuvāk,» aicināja Olga.

«Lūdzu, lūdzu!» Arvis atsaucās, it kā dodams tai brīvu vaļu. Viņa pakavējās vēl pāra mirklus, tad piegāja tām divām jaunajām meitām, kas sarunājās ar Markovu. Visi, likās, draudzīgi sasveicinājās un pazuda šķūnī.

Arvis pastāvēja kādu brīdi. Paraustīja netīksmīgi plecus. Kādēļ viņš bija atnācis? Ko viņš še gribēja?

Tas bija pazaudēts laiks, kurā it labi varēja izpētīt apkārtni.

Viņš pagriezās uz Gaujas pusi. Bet te pieskrēja Olga, stipri pietvikusi un ieķērās tam elkonī: «Zināt ko, tagad es deļošu tikai ar jums. Netiek tie krievi. Tādi uzbāzīgi.»

«Es nekāds deļotājs neesmu.»

«Gan jau būsit.»

Mūzika notrūka, un dejotāji pa pāriem vien izplūda laukā. Vīrieša laucinieka neredzēja neviena, bet meitas bija visas latvietes no apkārtējām mājām vai vēl tālāk. Uzcirtušās baltās vai arī raibās caurspidīgās blūzēs un kleitās, spožās korpēs. Daudzām bija mākslīgi savīti mati ar iespraustiem vasaras ziediem. Bija arī starp viņām pilsētnieces, kas izturējās skaļāk, ar kavalieriem dzīvāk sarunājās, kā jau labākas krievu valodas pratējas. Laucinieces aprobežojās ar dažām frazēm, un iedamas pāršos, vairāk sarunājās savā starpā, to pašu darīja arī kavalieri, tā kā domu izmaiņa iznāca pārtieši. Arvim viss tas bija parasts skats. Lai arī reti, tomēr šad tad bija būts tādos zaldātu izrikojumos. Arvien viņš tajos staigāja apkārt ar neizteiktu, bet neatvairāmu protestu. Latviešu meitu lielā vajība ar krievu zaldātiem viņam nepatīkami dūrās acīs, viņam likās, ka tādu pretimnākšanu tikai varētu atļauties pret pašu zēniem un arī ne arvien. «Trakas tās mūsu meitas, un vairāk nekās,» viņš bieži domāja. Tādēļ varbūt arī Olgai bij taisnība, kad viņa to sapurināja aiz elkoņa:

«Klausaities, jūs nemaz neizskatāties pēc ballinieka!»

«Bet deju jūs man apsoliņāt.»

Viņa pagrieza to atpakaļ.

«Nu, nāciet!»

Netālu no šķūņa viņiem paskrēja no mugurpuses garām tas krievs, ko Olga bij nosaukusi par Markovu. Divas smejošas, ēvergēlīgas meitas tam turējās pie katra elkoņa. Viņš atmeta galvu, ar nekaunīgu skatu zibsnodams Olgai acīs savu balto zobu rindu. Dusmīgi pietvīkdama, tā pacirta galvu sānis.

«Kas tas jums tāds par paziņu?» Arvis jautāja, saņrauktu pieri.

«Kas šis man par paziņu!» Olga uzmeta lūpas.

Mūzika spēlēja, un pāri griezās. Arvis dejoja ar Olgu. Bet kā tas notika, viņš nebūtu varējis pateikt. Piepēši ar tišu spērienu, sveša kāja bija pasitusies, lai izjauktu kustību ritmu. Viņš sagrīļojās, bet viņam izdevās noturēties un arī noturēt streipuļojošo dejotāju. Tuvu paslīdēja Markova atņirgtais smīns.

Ak tā! Viņu gribēja padarīt smieklīgu. Tad arī viņš palika negants.

«Biedri, mācaities pieklājību!» viņš uzsauca krievam bargām acīm.

Krievs palika uz vietas vēl negantāks.

«Biedri, biedri,» tas kļiedza, pārkļiegdams mūziku, «dzirdiet latvieti! Latvietis mūs grib mācīt, latvietis mūs apvairo. To mēs nepielaidīsim, biedri!»

Dejas kustība kā uz mājienu pārlūza. Ap Arvi sastājās draudošs loks. Tas jau izskatījās pēc organizēta uzbrukuma. Saucieni špāca cits caur citu:

«Nekaunīgais latvietis!»

«Nolādētie latvieši! Buržuji! Kungļi!»

«Varoņi! Atradušies varoņi! Latviešu strēlnieki! Pamācīsim viņu!»

«Pamācīsim viņu! Sitiet latvieti!»

«Viņš mums atņem meitas! Sitiet latvieti!»

«Nolādētais latvietis! Mums jāšargā viņa zeme, jālej še savas asinis, bet viņš mūs mācīs! Velnš ar viņu!»

«Sist tikai!»

Vienā acumirkļi Arvis redzēja šo raķetu sviedrienu niko acu un draudošo dūru, kas pacēlās tam apkārt, jaukdams ar pļerkššošu tauņu galiem, ko neviens neapsauca. Viņam pazibēja prātā vēl priekš dažām dienām notikušais kautiņš starp krievu nāves bataljoniem un latvju strēlniekiem, kas nobeidzās ar asiņainām sekām. Varbūt arī še bij daļa no tiem pašiem pušiem, kas steidzīgi evakuējās, lai nebūtu jāskatās ienaidniekam pierē. Rīvēšanās starp abu tautību kareivjiem jau bij sākusies no pirmiem spīdošiem latvju strēlnieku panākumiem kaujas laukos un par spīti visai kļiedzošai brālības un internacionāles sludināšanai, slepenībā asinājusies un attistijusies kā ērkšķu krūms izdevīgā zemē. Tādēļ arī nav nekāds brīnums, ka Arvis jau otrā acumirkļi stāvēja ar muguru pie sienas, rokā resnu meiju, kam bij nolauzis galu. Izaicinoši to pacēla. Nāciet šurp!

Aši tas bij izdarīts, paklausot ašam instinktam. Bij parasts slēpties aiz ieroča, un te viņš bij. Viņš zināja, ka arī citi bij neapbruņoti, bet meiju še bij diezgan. «Tad nu gūn iznāks pamatīga izkaušanās,» viņš domāja jau ironizēdams, jau atgūdamas pārākumu un aukstasinību. Paskatījās pretiniekos.

«Kauns. Es tak neiešu ar viņiem kauties!» izsaucās Arvis un nosvieda rungu. Tad viņš gāja tieši vidū savos pretiniekos un uz durvīm.

Aiz viņa nošalca kā bišu spiets, bet tam pāri tas dzirdēja mierinošu balsi: «Polno, polno, ostavķe jevo!»

Viņš neskatījās atpakaļ, arī nepaātrināja soļus. Tas risks bij uzticības pierādīšana biedru cilvēcībai, sak': jūs tomēr neuzdrošināsit izvest savus draudus.

Bet rūgtums palika. Kaut arī tikai mirkli, bet viņi tur bij stāvējuši runga pret rungām, un viņš bij juties viens, kā mežā starp zvēriem. Viņš un tie citi. Mēs un jūs.

Olga viņu panāca. Apmulsusi un nokaunējusies.

«Kur jūs tā steidzaties?»

Par atbildi viņš parādīja ar roku uz melni pietūkušo debesi aiz mežu gabaliem. Mākoņu šķautnēs lēkāja zibeņi. Gŗava nodārdēja. Tumša bij tā debesu apmala.

«Neteiciet nu tik tēvam,» Olga ierunājās, skriedama blakus un tūlīt sevi pārļaboja. «Zinu, zinu, jūs jau nekā neteiksiet. Esat jau no lepnajiem.»

Pēc brīža viņa apstājās un ausījās uz Kurzemes pusi.

«Klausaities, kā tur šauj!»

«Vai nu es to nedzirdu?»

«Visu laiku, visu laiku! Ko viņi tagad cauras dienas, cauras naktis kā traki.»

«Viņi zina, ko grib.»

Negaiss kāpa, bet neuzkāpa. Kaut kāds svešs vējš to paķēra savā pavadā un aizrāva līdz, kur tas sabruka aiz mežiem kā pārvarēts nezvērs. Mēness izpeldēja debesu dzidrumā, un daba norima kā kokle, no kuŗas izskanējusi dziesma. Tikai dienvidmala vārijās. Arvim likās, it kā īsie vilņi, kas ducinādami kapāja zemi, šaltu šaltīm atskrietu sapurināt kluso ēku, kuŗā kāds kareivis cerēja atrast nakts mieru. Viņš nevarēja atrast nakts mieru. Viņš nevarēja aizmigt. Asinīs bij savāds uztraukums. Pulsi gāja ātri.

Varēja jau sen būt pāri pusnaktij. Kaut kur iečikstējās durvis.

«Vai jūs jau guļat?» drīz pēc tam Olgas balss čukstēja. Mēness apspīdēta, viņas galva pacēlās uz redelēm.

Viegli būtu bijis Arvim izlikties gulošam. Bet viņš negribēja izlikties.

«Nē, neguļu!»

Arī viņa balss skanēja tumša, it kā tam būtu kumoss kaklā.

Jaunava tur stāvēja.

«Vai jums kā vajaga?» vaicāja Arvis, tūlīt dusmodamies pie sevis: «Kāds muļķīgs jautājums!»

«Gribēju nolūgties,» dvesa no redelēm.

«Nolūgties? Par ko?»

«Nu neesiet jau nu tāds!» balss kļuva nepacietīga.

Nolūgties par to, ka to bij ievedusi nepatīkamā situācijā ar krieviem? Nu jā, protams, bet tagad? Ko nu tagad? Vajadzēja tak kaut ko teikt, aicināt.

Aicināt? Un tad?

«Visu laiku jūs skaišaties,» teica Olga.

«Nē, jūs maldaties. Par ko lai es skaistos?»

«Kāpēc tad jūs esat tāds?»

«Kāds?»

Klusums.

«Tāds liels mācītājs, ko domā,» nu viņa teica spītīgi.

«Tiesa gan. Nevajadzēja. Kāda man daļa.»

«Nu jūs atkal tā: nevajadzēja! Krietni vajadzēja. Zinu gan. Bet jums viegli runāt. Jūs tik kaujaties un kaujaties. Bet mēs arī esam cilvēki,» atkal aprāva Olga.

Arvis neatbildēja. Pat nepakustējās. Tvīkstoša asins dunēja deniņos: «Jā, jā. Tu vari, visu tu vari. Ņem! Baudi! Viss ir tepat.»

Nē! Dvēsele atraidīja.

Nevaru. Negribu. Neesmu tāds, kā «tie». Un viņa nav tā.

«Kādas tad tev vajaga?» gaidītāja uz redeles likās jautājam.

To viņš zināja gan. Viens vārds bij visspēcīgs. Tas bij kā dārga esence, kas padarīja to neieņemīgu pret visām citām mīlas potēm. Tas laikam bij viņa liktenis.

Olga pakāpās vēl pāra kāpienu augstāk un nosēdās uz lūka malas. Viņam vajadzētu tikai pastiept roku, tik tuvu viņa bij tagad.

«Tukša ir tā pasaule,» viņa netīksmīgi izmeta.

Šis nevarīgais teikums, ar kuņu tā atsacījās no ciņas, iekam vēl bij labi sākusī, izvilināja Arvim smīnu. Bet ar

to jau viņa bij zaudējusi. Ko viņai palīdzēja šāda smīna līdzjūta? Labi bij, ka tā palika neizteikta.

Viņiem nu nebij vairs ko runāt.

Pēkšņi jauneklis uzrausās kājās un tā darija šai situācijai galu.

«Jāiet!»

«Uz kurieni?»

«Jūs dzirdat. Šauj bez apstājas. Braukšu ar pirmo vilcienu.»

«Pirmais iet cauri ap sešiem. Bet vai tas nav vienalga, vai nu jūs notiekat tur agrāk, vai vēlāk.»

«Nerunājiet niekus!» Arvis asi atraidīja viņas iebildumu.

«Nu, tad es jūs pavadišu,» Olga teica, nozuzdama no redeles.

Gaisma ausa zeltaini dzidra. Pelēkas smagas pārļu auklas stiepās pāri zālei un auzu skarām, gaidīdamas purpurota saullēkta. Viņi nerunāja daudz, jo jāsteidzas bij ātri, un šaurās lauku ežas piespieda iet vienu aiz otra. Kad nāca redzama piestātne, Arvis apstājās.

«Es nu skriešu, un jums tālāk nav vērts nākt. Paldies par visu un — neņemiet ļaunā.»

«Neņemiet ļaunā!»

Dziļi un sirsnīgi ieskatījās jaunavai acīs. Tāds kā brālis. Tur bij nolūgšanās un saprašana. Bet — tāds es esmu, un citāds būt nevaru, teica šis skats.

Vēl reiz atskatījās, pielika roku pie cepures, militāriski godu dodams, tad aizskrēja, sadildams starp briestošām druvām.

«Jauki ir tomēr tie mūsu pašu zēni,» domāja Olga, palikdama uz vietas un gaidīdama, kad vilciens aiznesīs garām šo nejaušo viesi, ko tā tik labprāt būtu gribējusi saistīt varbūt nesaraujamām saitēm.

Un tad viņai iekrita prātā, ka viņa tāpat bij stāvējusi šķiršanās vietā pirms vairāk kā gada. Atšķirējies tad bij cits. Un cik daudz daudz reiz tas bij atskatījies un arvienu vēl viņu sveicinājis.

«Un nu sen, sen jau atdusas kapu kalniņā,» viņā iedziedājās kāda balss. Žēli, žēli iedziedājās.

Piepēšas sāpes kā ass dzelons pašai par pārsteigumu iedūra krūtīs.

Vēlu izlauzušās šķiršanās sāpes pēc vairāk kā gada, zaudējuma sāpes, žēluma sāpes par sevi un par to, kas to bij solījies neaizmirst mūžu mūžos.

Sūrstošas, dzelošas tās plosīja krūti un birdināja asaras kā arkls, kas uzplēš zemes krūti, padarīdams to par auglīgu druvu.

Vai tas bij tā viena dēļ, kas bij aizgājis tik sen, vai tas bij tā otra dēļ, kas nupat izdzisa skatā kā melns punkts, — kas to varēja zināt.

Tusnīdams un šnākdams nelielā attālumā paskrēja garām vilciens. Viņa pavēdināja lakatiņu, bet logi palika mēmi.

Lēnām Olga atgriezās mājā. Sāpes vairs nekrimta, asaras nebira, krūts bij skumja, bet viegla kā izlijis padebess. Viņai likās, ka tā uz īsu laiku būtu gājusi ar diviem ceļa biedriem, kas bij abi tik patīkami. Bet viens bij nogriezies pa labi, otrs pa kreisi uz nekad neatgriešanos.

Bet taisni pretī viņas domu ceļam pagadījās trešais nācējs.

Tas nebij ne jauns, ne skaists, ne kvēlošs, tas bij kā pavarda uguntiņa rudens vakarā; kad ēnas gulstas pār laukiem, tad tīkas tai piesteigties, lai sildītu rokas. Arvien vienāds, laipns, skumji jautrs. Tas ir — skumjš, ja viņa tam neuzsmaidīja, jautrs, ja viņa to darīja. Viņi bij no vienas Kurzemes malas, un lai būtu viņai tuvu, tas arī tagad turpat kaimiņos bij ņēmis savu bēgļu patvēru. Lielāku prieku vecākiem viņa vairs nevarētu sagādāt, ja viņa pie tā ietu.

4. Sērdiene Rīga

Neparasti trokšņaina bij tai priekšpusdienā iela. Laužu straume tecēja, kaŗa rati dārdēdami gravoja bruģi, lielpabalū baterijas brauca, kareivju rindas aizsprūdoja ielu pārejas, autobusi taurēja, tramvaji nemitīgi šķindēja. Bet pa neilgiem, it kā nomērotiem starpbrīžiem šai trakajā orķestrī iesita kā milzu bungas vēl nedzirdēti sprādzieni, kas uz acumirkli sastrēdzināja kustību un svešas sejas noslēdīja citu citai pretī ar baigu jautājumu acīs:

«Kas tas bij?»

«Cepelīni. Mūsējie tos apšauda.»

«Cepelīnu neredz.»

«Viņi mākoņos. Gaiss tveicīgs.»

«Tās nav bumbas, bet šrapneļi.»

«Tie nav šrapneļi, bet granātas.»

Sprādzieni norima. Laužu prāti nomierinājās. Kustība tecēja tālāk kā ieeļļots ritenis.

Pēc trim stundām pirmā granāta plīsa tuvu centram, izgrūzdama melnu dūmu stabu. Nu vairs nebij šaubu. Vāci bombardēja Rīgu.

Kur nokrita granāta, tur iela bij vienā acumirkli kā noslaucīta. Cits glābās pajumē, cits pieplaka pie zemes. Ormani un auto aizlaidās kā aizšauti putni. Tikai nami, nekur aizbēgt nevarēdami, izslējās droši un spītīgi.

Pēc tam sāka birt ļaudis laukā no namiem, it kā kratīti no cieši piebāztiem maisiem. Kanclejas, štābi, noliktavas, slimnīcas, kas vēl nebij paguvušas izvākties, dabūja pavēli to darīt uz pēdām. Kareivji, aizmugures personāls, privātie iedzīvotāji plūda ielās, apkāpējušies somām un paunām, cits cita ceļu krustodami. Sejās atspoguļojās pānika, kustības jucekļi.

Aizslēdzās veikali, iestādes, kantoņi. Kā lielai katastrofai tuvojoties, katrs steidzās mājās ar rūpēm par sevi un savējiem.

Vecais Pente brauca mājā ar ormani. Tas bij no pilsētas nomales un zināja stāstīt, ka pie viņiem jau no paša rīta krītot bumbas kā pupas.

«Tēmēja, tēmēja, pagāni, kamēr notēmēja,» viņš turpināja, mierīgi kustinādams grožus. «Viņi jau uz tiem latviešu namiem vien. Papīris priekšā, un tad ņemot kā ogas.»

Pasažieris neatbildēja, ģet braucējs pieņēma, ka būtu atbildēts.

«Nesakiet nu man. Brāļi še un brāļi tur. Rīgu pazīst kā delnu. Un kāpēc nemērķē uz pili, uz rāti, uz saviem baznīctorņiem? Ēhē! Tie rāda preti kā ar pirkstu. Bet nē! Neiešot jau sapostīt paši savu pilsētu. Tā pasakot.»

Ormanis apstādināja pie nama. No otras puses piestēdzās Vaida. «Ātri, ātri, mīļo onkul.» Zvagstēdama un gaisus gāzdama, nāca jauna granāta. Ormanis, sagumis, noslīdēja no bukas. Visi ieskrēja namā.

Turpat tuvumā tā sprāga. Nams nodrebēja. Smilts un akmeņi no izsvaidītā bruģa šļāca pa atvērtiem logiem. Kodīgiem dūmiem pildījās trepju telpa. Stikli plīsa, jo neatvērtie logi izbira.

Vaida ar Penti kāpa augšup. Viņu dzīvoklis bij ceturtnā stāvā. No piektā viņiem nāca pretī mājas līdziedzīvotāja Eglīša kundze. Apskautu viņa turēja jaunu meiteni, kas drebēja vārga. Tā bij viņas radniece, jauna kurzemniece, kuŗas piederīgie aizklīduši bēgļu gaitās, bet pati Rīgā cerēja glābiņu no grūtas slimības.

«Nams dreb un raustās. Novēdišu savu slimnieci apakšstāvā.»

Vaida piesteidzās un atbalstīja slimnieci no otras puses. Tā viņas to novadīja pa trepēm.

«Jā, lūdzu!» apkašstāva saimniece, noklausījusies Eglīša kundzes lūgumu pēc īsa patvēra slimniecei, norādīja uz kādām durvīm un steidzīgi pazuda.

Viņas iegāja parastā mēbelētā istabā. Tur kāds steidzīgi posās uz aiziešanu. Grīda bij piemētāta papīriem un avīzēm, dīvāns un gulta izvandītiem veļas un drēbju gabaliem.

«Atvainojiet, ka mēs tā iebrūkam. Nezinājam, ka istaba vēl apdzīvota,» Eglīša kundze aizbildinājās.

«Nekas, nekas,» atsaucās virsnieks ar latviešu saulīti pie cepures, kas tam bij atbīdīta no sviedrainās pieres. «Mēs aizejam, jūs ienākat; kad mēs atkal ienāksim, jūs aiziesit,» atsaucās virsnieks pār plecu.

Eglīša kundze aizsteidzās pēc spilvena un segas. Vaida ar slimnieci stāvēja istabas vidū, lai nebūtu pa kājām istabas iemītņiekam, kas skraidīja starp rakstāmgaldū un drēbju šķirstu.

Dzīvokļa īpašniece pavēra durvis.

«Deikas kungs, steidzieties! Jūs gaida.»

«Jā, saki, ka nāku.»

Viņš izvandīja atvilktnes, bāza ķešās papīrus, citus saplēsa. Nu viņš steidzīgi piecēlās, apgāzdam smagu krēslu. Slimniece nodrebēja un sagraļojās. Viņas nervi šodien bij pārmērīgi nomocīti.

«Vai tā nobijās buržuju preilenītes?» ar zobgalīgu skatu pavērās pirmo reiz virsnieks.

Vuidas acis pacēlās tam pretī, pārmetošas un skumjas.

«Vediet tak viņu tur uz dīvāna,» viņš ar puskustību grasījās palīdzēt. Bet tad, kā laikā apdomājies, atrāvās un izsteidzās ārā.

Pēcpusdienā sākās kārtīgā atkāpšanās. Mūzikas koņi ar spožām taurēm gāja pūzdami pa priekšu. Tad nāca sarkani karogi. Bezgala sarkanu karogu no smaga zīda, ar zeltu izrakstīti, tik pat bieza kārtā bij viņu kā pie Keren-ska sagaidīšanas maijā, un tikpat jauni viņi vēl bij un spoži. Aiz tiem dziedādami pulks aiz pulka. Pricīgas un skaļas viņu dziesmas atsitās Rīgas mūros. Bet tās bij parastās zaldātu dziesmas, ar ko tik labi vedās soļot. Revolūcionārās, ar gājienam pretējiem ritmiem, nevarēja sek-mēt pricīgu aiziešanu. Arī mūzikas koņi pūta parastos jautros maršus. Viens — divi! Viens — divi! vienmērīgi šalca tūkstošiem un atkal tūkstošiem soļu kā tumša upe.

«Atkāpjas! Tomēr, tomēr atkāpjas!» runāja latvieši, smagi nopūzdamies.

«Beidzot, beidzot, beidzot!» gaviļēja vāci.

Ap vakaru nomācās. Tumši mākoņi gulēja saules pusē un spieda savas ēnas uz Rīgas torņiem. Nakts gulās pār aizejošiem pulkiem silta un tveicīga.

Bet arī otrā dienā Rīga rādīja to pašu ainu. Soļu takts šalca un šalca. Pulki gāja un gāja. Tikai mūzikas vairs nebij, un nebij dziesmu. Skaņais vilnis bij aizplūdis un neatkārtojās. Zaldāti likās noguruši, bet soļu temps daudz steidzīgāks nekā vakar. It kā ko panākt gribētu, somām apkāvušies, tecēja privātie ļaudis, kas bēdza no Rīgas.

Nelielas lielgabalnieku un kājnieku nodaļas devās pretējā virzienā, uz frontes pusi. Varbūt tās gāja aizturēt ienaidnieku? Ko gan citu! Kas gribēja cerēt, tas to varēja. Un tādu bij daudz, kas līdz pēdējam acumirklim cerību nezaudēja.

Latviešu strēlnieki! Jā, latviešu strēlnieki bij atmodušies. Ko viņiem vajadzēja krievu! Tie tik maisījās pa kājām. Viņi cīnījās kā lauvas pie Kalnciema, pie Ikšķiles! Kamēr tie bij tur, neviens vācietis savu kāju pār Dau-gavu nepārcels. Un ja viņi vieni paši aizturēs ienaidnieku, tad lai nerunā vairs starpā ne krievs, ne velns. Tad tā būs viņu pašu zeme, ar asinīm izpirkta.

Strēlnieki! Strēlnieki! Tie bij visspēcīgi. Ko viņi bij paspējuši izdarīt ziemsvētku kaujās, Nāves salā, Ložmetēju kalnā, to simtkārt vairāk iespēs tagad.

Tā cerība strādāja ar savu bezdrāts telegrafu. Katra dvēsele bij uztvērēja.

Brīnišķas lietas notika frontē. Leģendas gāja no mutes uz muti. Kas tās bij stāstījis? Neviena nezināja. Neviena nejaudāja.

Otra diena gāja pret vakaru.

Arvien pelēkāka palika zaldātu masa, kas plūda cauri Rīgai. Pēdējās rezerves tur aizgāja. Pret frontes pusi negāja vairs neviens.

Un strēlnieki?

Atkal te strādājusi nodevība. Visu, kā stāv, virspavēlnieks Parskis jau bij pārdevis ienaidniekam. Neieņemamas pozīcijas līcis pamest bez šāviena. Strēlnieku pulkus līcis nostādīt bistamākā vietā, pie Ikšķiles. Tur viņi domājuši, ka cinās par Latviju, bet pavēlniekam nav bijis cita nolūka, kā ar varonīgiem pulkiem segt sev aizmuguri pie atkāpšanās. Gubām tur krituši strēlnieki ar sejām pret Kurzemi. Nolādētais, nolādētais Parskis!

Asaru pilni bij šie stāsti. Nokārtas galvas. Nu bij arī vienalga, kas nāca.

Ausa trešais rīts. Nekārtīgi vilkās karavānes. Juku jukām kājnieki, jātnieki, vezumnieki. Vienaldzīgi tie izskatījās, netīri. Miegaini, varbūt neēduši, īstie pekles gājēji. Tās bij kaņaspēka paliekas.

Neviens vairs neinteresējās par viņiem.

«Kaut viņi drīzāk aizietu. Kaut nu būtu viss pāri!»

Tad nāca kaut kas, ko nevarēja neviens sev iepriekš iztēloties, ne iedomāties.

Piepēši mežoniņš daudzrīkļu kliedziens no kaut kurienes iebruka rīta pelēkajā agrumā, iebruka zaldātu rindā uz ielas, kas tur vilkās kā sliekas, bet nu uzreiz sacirtās un ausījās kā nodzīti zirgi, pātagu juzdami. Viens atkliedzās pretī, ūjinādams cik spēka, kā pēkšņai pavēlei paklausīdams, bez apdoma saķēra šauteni rokā, izlēca no rindas, ar šautenes resgali iezvēla pirmajā skatu logā, kas gaidīja priekšā. Biezais stikls neieplīsa necik. Palīgā! sauca zaldāts. Pieskrēja citi. Šauteņu resgaļi nu bira logā kā krusa. Citi lēca pa izdauzītajiem caurumiem iekšā veika-

los un svieda uz ielas, ko vien sagrāba; citi, kā ārprāta lēkmē, skrēja no loga uz logu, nežēlīgi rūtis daudzdami un nebēdēdami, ka šķilas lēca tiem uz rokām, drēbēs un sejā. Pie tam katrs nepārtraukti kļiedza, cik turēja rīkle. Sie kļiedzieni savienojās ar citiem, kas, šausmas iedvesdami, nāca no visām malām, tā ka tie, kopā saplūzdami, izklausījās kā viens vienīgs rēciens, un no tālienes varēja iedomāties, ka Rīga tur gaudo kā ievainots zvērs.

Nedaudz mirkļos ielas bij pilnas. Tas bij kopā samētāts pūlis. Kareivju drēbēs un privātās. Frontes un aizmugures padibenes bij sabrāļojušās uz laupīšanu. No iekšpilsētas bagātajiem veikaliem, kas jau bij izlaupīti, tie gāzās uz ārpusi. Viņu kļiedzieni bij kā gavilējošu mežoņu sasaukšanās. Pilnas rokas un pilnas paduses tie nesa. Daudzi zāldāti bij tā apkrāvušies, ka nevarēja paiet. Ko acs bij iekārojusi, bij paņemts. Aizgūtnēm un bez jēgas. Ko tālāk panest nevarēja, nosvieda uz ielas vai uzbāzīgi piedāvāja garāmģājējiem. Vezumniekus un mantas autobusus apturēja un uz vietas izdalīja vai par smiekla naudu pārdeva. Tumši veikalnieki vēlās prom ar pilniem kurvjem kā melnas vaboles.

Bet bij darba ļaudis, trūcīgi bēdu ļaudis, kas gāja cauri šiem trakuļiem savās gaitās un lepni paceltām galvām atraidīja ar riebumu katru pieskaršanos svešai mantai.

Bij arī ļaudis, kas ar visu krūti stājās pretī pūlim un ar asarām acīs runāja tam par goda jūtām un cilvēcību. Donkichoti tie bij, kas gāja pret sudmalu spārniem.

Jā, ko tad šie gribēja? Valdība bij beigta, un policija nozudusi.

Orgija pārskrēja kā posta viesulis un izbeidzās. Kas nu vēl nāca un gribēja ko darīt, tie varēja nomeklēt jau iztukšotās vietās. Briesmas novēlās tālāk, caur Rīgas vārtiem uz nelaimīgo Vidzemi. Pūlis nozuda. Kuŗa laupītāja instinkts bija apmierināts, tas ielīda kā alā.

Gar namiem vilkāš nepārtrauktas svītras sadrumstalotu stiklu.

Gaiss krāca un drebēja no nemitīgiem sprādzieniem. Spridzināja kaŗa piederumus, noliktavas un visu, ko nepēja aizvākt. Vai arī dragāja tiltus, lai aizkavētu ienaidnieku. Vai arī vāci raidīja granātas pāri Rīgai, lai pada-

rītu lunkanāku aizejoša puķa asti. Katrs varēja domāt, ko grib, un tā arī domāja.

Pa ielām sāka tecēt miltu maisi. Zaglīgi aizsteidzās uz saknupušiem stāviem, bailīgām kājām, nevarēdami nekur paslēpt savu baltumu. Citi brauca ar čikstošiem ratiņiem, viens ar bērnu kamanīnām, kas nežēlīgi kviekdamas grieza bruģi. Maiss bij par lielu. Kamanīnām atsitoties pret prāvāku akmeni, tās vēlās. Sešas jaunas rokas to turēja un rāva atpakaļ. Sešas kājas bij drīz vienā pusē, drīz otrā. Smieklī un jautri iesaucieni atdzīvināja ielu ar patīkamu ikdienas tuvumu.

Tas bij pretī Pentu mājai, kuŗā tagad dienu un nakti bij atvērti logi. Pie viena stāvēja Kristīne. Iela viņu arvien interesēja, un tagad bij tik daudz brīva laika. Visas rokas bij nolikušas darbu.

«Vaidas jaunkundze, nāciet, nāciet! Vai tā nav mūsu Irma ar saviem brāļiem tur apakšā?» Kristīne sauca.

Vaida pienāca.

Jā, tur apakšā bij Irma.

Maiss bij atkal laimīgi savā vietā. Irma skatījās uz augšu, logos, un smējās.

«Tāds pagāns! Kustīgs kā zutis. Kā vienā pusē uzvel, viņš pa otru atkal lejā,» viņa runāja skaļi uz augšu.

«Irma, meiten, vai tev prāts! No kurienes tev tas maiss?»

«Tur viņu pilna iela,» Irma rādīja uz preču piestātnes pusi. Iznesti veselām gubām. Tos nevarējuši aizvest. Lai nu ļaudis ņem. Un tad arī brauc visi kā šķūtītis. Tur vi-sāda manta, bet mēs tikai paņēmām miltus.»

«Bet ja nu nedrīkst? Un vēlāk nāk sods?» Kristīne sa-ņēma rokas.

«Nedrīkst? Bet kam tad tā manta pieder? Viss vēja vaļā. Prickšnieki aizbēguši. Bet zaldāti iet, spridzina un dedzina. Vai tad nedrīkst? Vai tad labāk lai sadedzina, kad ļaudīm nav ko ēst?»

Augšā viņai neatbildēja.

«Nē, nē, kad tik tālu esam vilkuši, tad mājā jādabū,» Irma smējās, it kā dabūjusi piekrišanu, un pamāja atvado-ties. Pakāļ brāļiem, kas jau ar kaucošām ragaviņām bij labā gabalā, viņa aizskrēja, stipra un sārta zem piekvēpu-

šajām padebesim, kas pāri galvām mutuļoja un griezās, kā no milzīga katla uzkāpjošus garaiņus veldamas.

Ielas nu palika tukšas kā iztecējuši sieti un sprādzienu starpbrīžos klusas kā kaps. Minūtes izlikās stundām garas, tik baigs un smags bija laiks. Šad tad kaut kur ieparkšķējās ložmetēji, bieži un sīki paukšķēja sprādzieni. Durvis nevērās, mājas bij kā izmirušas. Ļaudis slēpās pagrabos, bet kas dzīvokļos bij palikuši, sarunājās čukstoši.

Gaisos gatavojās baigi vēju grieži. Mainījās varas.

Nu brauca kāds ātrā tempā pa ielu. Ratu dārdi bij tik uzkrītoši šai vispārīgā klusumā. Rati turpat pieturēja. Tā bij parastā krievu vienjūga droška. Uz bukas sēdēja jauns cilvēks. Privātās drēbes nevarēja noslēpt zaldāta dresūru.

Viņš gaidīja kādu laiku. No pretējām pusēm ātri pienāca divi vīrieši un iekāpa. Arī tie bij privātās drēbēs. Rokās viņi turēja revolverus.

Vienu pazina Vaida.

Tas bij tas virsnieks no apakštāva.

Kā tak viņu bij nosaukusi dzīvokļa saimniece?

Deika?

Bet tas bij aizvakar. Tad jau viņš bij posies uz aiziešanu. Un trešā dienā bij vēl tepat.

Abi jaunie vīrieši saspiedās uz sēdekļa sāniski, ar mugurām kopā. Revolverus pacēla pret logu rindām katrs savā ielas pusē. Tā viņi aizbrauca.

Klusums nu iestājās vēl dziļāks, vēl nāvīgāks. Tā pagāja stundas.

Un tad auļojošu pakavu troksnis.

No Daugavas puses viesuļvējam līdzīgi brāza cauri pil-sētai pelēks jātnieks. Ziberhātri viņa galva šaudījās uz vienu pusi, uz otru pusi, vai no kāda loga nenāks lode. Viņa uz acumirkli pazibošā sejā vairāk nebij redzams kā nāvīgas bailes, it kā pati Nāve sēdētu aiz viņa, uz zirga muguras, un turētu tam pāri savu sirpi kaulainajā rokā. Bet viņš bij pirmais. Bij uzvarētājs. Varonis, kuŗa vārds rīt skanēs visā Vācijā.

Kā uz burvja mājienu nu pildījās iela. Iznāca laukā tie, kas bij trīs dienas slēpušies pagrabos, iznāca greznojušies kā uz augstiem svētkiem. Ne vairs biedri un bied-

renes nu bij ielās, ne vairs laupītāja instinkta sagrābts pūlis, bet kungi un dāmas. Frakās, cilindros, baltās kravatēs kungi, zīdā, dārgās rotās un mākslīgi frizētām galvām dāmas. Jaunavas, baltās kleitās, vadīja godbijīgi zem rokas sirmgalves melnā zīdā, ar smagām zelta ķēdēm, kādas valkāja daudz, daudz gadu atpakaļ. Visi stāvēja kailām galvām, tikai vecie ļaudis turēja sev pāri atvērtus lietus sargus, jo gaisi visapkārt arvien vēl sprakšķēja kā raķetes.

Rīgas vāci sagaidīja savus tautiešus.

Un viņi nāca no Aleksandra vārtu puses, kādā virzienā jau sen norādīja gaidītāju izstieptie kakli.

Avangardē pieskrēja nepacietīgie, kas bij izgājuši preti karapulkiem ar ziediem un gardiem cepumiem.

«Sie kommen!»

Visi sakustējās.

Griezīgi svilpjoša, savādas nomāktības apdvesta, bungu pārkliegta mūzika un aiz tās slīd ielā pelēkas rindas, ik rindā pa četri, noputējuši, vienaldzīgi, drūmi, milzīgām nastām apkrāvušies cilvēki.

Tikai ārējā izskatā un dresūrā, bet citādi ne ar ko šie uzvarētāji neatšķīrās no uzvarētiem, kas nupat tiem nogāja no ceļa. Viņi soļo savā cērtošā taktī starp «Willkommen!» saucieniem un batista mutautiņu spalieri, nepārgrozīdami vaibstu un nepaskatīdamies ne pa labi, ne pa kreisi. Ne cilvēki, bet konstruētas figūras.

Daži pulki dzied. Bet nav šais dziesmās ne krievu bezgalīgā plašuma, ne latviešu mežu šalkas vai strautu čalas. Sausas ir šīs dziesmas kā herbāriju ziedi. Augstākais vilnis uzsit ar — fidrallalā!

«Vai tie nu ir vācieši?» jautā viens otrs latvietis, kas sagaidījis redzēt vairāk. Kaut ko no tās godības, kas mirdz pāri visiem laikiem no veimāriskā gadsimta un viņa gara milža.

Kad viss bij gaŗām, divi sētnieki kaimiņi iznāca pirmie uz ielas un apskatīja to postu. Iela bij kā mēslu kaudze.

«Tad nu ir gan! Diezi', ko nu tagad darīt?» grozījās pirmais.

«Gaidīs pavēli,» atrūca otrs.

«Diezi'!» pirmais kasīja pakausi.

Bet tur jau skrēja no nama namā izdarīgi un pavēlīgi cilvēki, ar dzeltenām lentēm ap piedurkni.

«Fegen, fegen! Strasse fegen!»

Viņi izlikās, it kā tie nekad nebūtu dzirdējuši latviešu mēli.

«Te tev nu bij! Vara klāt,» teica pirmais sētnieks.

«Jā, vara gan! Un cik šo ir? Ne labai stundai nepietika, ko nākt, kur mūsējie gāja trīs dienas.»

«Ko nu par mūsējiem!» pirmais atmeta ar lielīgu žestu, bet tad, it kā apdomājies, norūca:

«Visu pilsētu piemēsloja, sātāni. Būs cauru nakti ko mēst.»

Un viņi mēza cauru nakti. Vairāk kā nedēļu iela nebij redzējusi slotu. Tik ilgi sētnieki bij streikojuši, karodami par savām tiesībām, kā tas revolūcionārai tautai pienācās. Bet rītu bij uzvaras svētki, un ielām vajadzēja būt spodrām.

Tai dienā Kristīne vakariņas noņēma tādas pat, kādas bij uzlikusi. Viņa smagi nopūtās.

«Neēd, neēd! Sēd visi kā bērēs, uztūkušām acīm, bet viens no otra kaunas kā grēka tās rādīt. Vaida pat no savas istabas laukā nenāk. Žēl mums visiem savas tēvzemes. Tādi mēs esam latvieši.»

Pentes kundze sēdēja virtuvē un aprunājās ar Kristīni par saimniecības lietām. Viņa nesen bij pārcietusi dizenteriju, kas tovasar plosījās Latvijā un sevišķi Rīgā, un jūtās vēl vārga. Tā Kristīnei vajadzēja visu iepirkt, un viņai bija par pašreizējo stāvokli daudz ko sacīt:

«Tāda nu ir tā mūsu pilsēta, tāda tā Rīga. Vai var vairs pažīt? Tirgi tukši, bodes ciet. Eče! Stāvi nu astē un gaidi, ja gribi ko dabūt. Un vai ir ko dot? Prūsis lokās gar asti un brauka ūsas* ordnunga, ordnunga! Baksti nu ar ordnungu zobus, kad vēders tukšs.

Un tad tie mūsvācieši. Traki kas traki. Trīs dienas dzeļ kā kāzas. Tepiķi kaņas laukā pa logiem, paši pa ielām kā pa balles zāli. Ielas pilnas kā grūžu. Kā tepat vakar. Es uz tirgu, bet šie mani nelaidīs. Ņeizar, Ņeizar! Kas tu man par Ņeizar! Nelaidīsi tur, gan es zināšu, kur tikt cauri. Es caur sētu, pie Vilciņiem, kur man ķēkša pazīstama, un prūsim atkal priekšā. Kliedz šis man pakaļ kā traks. Kliedz cik gribi! Vai es tavu valodu saprotu?

Un tur nu arī bija tas viņu ķeizars. Liels kā bāka un ar platām šerpēm apvijies. Spīd jau nu gan, bet vai tāpēc jāgāž nost Rīgas jumti? Es jums saku, kundzīt, visi koki pilni, visi jumti pilni. Parāde šiem esot! Na, lai rādās, ja jārādās, bet vai šie tos jumtus cēlušī? Tur bija latvieša rokas un latvieša sviedri, un vairāk nekas. Bet nu tagad mūsvāci tie rādītāji!»

Durvis nočīkstēja. Kristīne pameta acis atpakaļ un redzēja, ka kundze bija izgājusi no virtuves. Tad viņa runāja tālāk pati ar sevi:

«Tādi viņi nu ir. Pat kundze. Mēmi kas mēmi. Agrāk izjokojās, izrunājās, nu mute cieti. Pats iet stundām, rokas uz muguras, un pie sevis izmet pa vārdam. Saprast tur nekā nevar, bet redz, ka labs prāts nav. Jaunais atkal tikai pērk tās viņu grāmatas un avīzes un no tām tad tē-mē, ko prūši gribot darīt ar mūsu zemi. Kam viņam tās būtu jāpērk? Tad labāk lai ir tas, kas ir, bet es nekā nezīnu. Vaida iet nodurtām acīm un neskatās virsū nevienam prūsīm. Tā arī vajaga.»

Kristīne kasīja kartupeļus un šad tad noberzēja gar sā-niem roku, uz kuņas bija uzpīlējusi asara:

«Jā, tie bija laiki, kad mūsu zēni gāja un dziedāja pa ielām, un tad skrējām pie logiem. Kur nu!»

Tad viņas rokas bezdarbīgi noslīdēja klēpī. Pavisam noslēpumaini viņa čukstēja:

«Kad varētu ko padarīt tam Villemam! Cik daudzreiz nobeidzas cilvēks no nieka lietas, un vai te nu nevarētu —? Tad nozustu tas velna kaŗš kā māņi no pasaules, un visi nāktu mājā dziedādami. Tad tikai būtu! Jā, jā! tad tikai būtu! Ak tu Dievs!» Kristīne sajūsmā sasita rokas: «Glābta tēvija! glābta Latvija!»

Tā lieta ir skaidra, ka Villemam būtu jānoiet pie malas. Tepat nu viņš bija. Pavisam tuvu, un miljoniem ļaužu apkārt, kas gribēja, lai viņa nav. Cik nav dzirdēts, ka cilvēki nevarot panest ne kādas zemes gaisa, ne ūdens. Nu vai tad Rīgas gaiss nevarētu saņemties un nomaitāt vienu tādu Villemu? Un ja arī ne gaiss, vai mazums bija iemeslu, kā nomirt. Tāda nelāgi ieēsta zivs, par piemēru, vai pat oda kodiens, kā pērn bija ar vienu noticis. Un tad — bet —

Bet ja nu nekā negadās, un ja neviens nerodas, kas ko nodara, vai tad viņa pati — ? —

Kristīne palika kā sastingusi, abas rokas uz ceļgaliem, ar dūrē sažņaugtu kartupeļu mizojamo tuteni. Sajukušas ainas dejoja smadzenēs. Tās nevarēja pat vārdiem uzticēt.

Judīte. — Oluperns. — Slepēnas ejas, kā peļu alas. — Kā akmeņi nomīguši sargi. — Vilems beigts. — Prūši prom svilstošiem papēžiem. — Tikai uz robežas pamet acis atpakaļ. Tēvijai novēlies kā kalns. Ak tu prieks! Ak tu prieks! Bet kā tas noticies, neviens nezina. Kristīne tik iet un slauka asaras. Kristīne nesaka nevienam. Ka tikai atkal miers un laime pasaulē.

Un viņai nobira divas lielas asaras.

Bet tad tā atmeta ar roku.

«Lai Dieva rokā! Tādu grēku neviens latvietis neņems uz savu sirdsapziņu. Arī Villemam jādzīvo, cik ilgi nolikts laiks. Ja būs jāsoda, gan Dievs pats viņu sodīs!»

Nopūzdamās Kristīne atkal turpināja savu darbu. Sirds bija tāda kā mierīgāka. Lai nu Dievs bēdā tālāk šo bēdu!

Bet miers nebija ilgstošs. Kāds miers var būt, kad ienaidnieks sēd pašā sētas vidū? Un kad viņš strādā tādus darbus, ko agrāk nevarēja ne sapnī iedomāties.

Caurām naktīm dārdēja ielā. Aiz nemiera nevarēja salikt acu. Kristīne piecēlās un izgāja cauri koridoram un ēdamistabai pie ielas logiem. Tur brauca prūši. Tur viņi veda savus vezumus kara orēs, kas bija tik lielas kā šķūņi, priekšā pa četriem zirgiem. Ko vien cilvēks varēja iedomāties, bija šajās orēs. Latvijas manta. Kara laupījums.

«Aizved visu. Aizved visu. Ne zirneķļa tīkls vairs nepaslēpsies. Aplaupa atraitnes un bāriņus. Paliksim visi bez krekla,» Kristīne sūdzējās pati sev.

«Kristīn, vai jūs tur esat?» jautāja Pentes kundze, pāri no savas istabas.

«Es jau šē esmu, kundzīt. Prūši aizved visu mūsu mantu.»

«Vai tas kas jauns? To jau jūs redzat ik dienas.»

«Bet vai tur nekā nevar darīt?»

«Ejiet labāk gulēt, Kristīn.»

Vai nu tā bija, ka nekā nevarēja darīt? Samierināties ar to nevarēja.

Tajā paša diena Kristīne aizgāja pie Staltīnu Emmas. Tur arvien dabūja just plašāku elpu.

Emmai mazs veikaliņš, diezgan tālu ārpuslētā. Kristīne bieži tur taisīja savus iepirkumus. Ar Staltīnu Emmu tās bija no vienas puses. Tādēļ vien viņai varēja novēlēt tās pārā kapeikas peļņas. Bet Emma bija arī valodīga un jautra kā bezdelīga. Dūšu tik viegli nepalaida. Kristīnei bija labi pakārt viņas vieglajos plecās daļu no savām bēdām, kādu viņai nekad netrūka.

Emma bija laimīga atkal ieraudzīt pašu cilvēku.

Ko tik ilgi nenākusi?

«Nu to pašu prūšu dēļ,» Kristīne pūta.

Emma smējās:

«Prūšu dēļ jau mēs par miroņiem nepaliksīm.»

Kristīnei vajadzēja piena. Vairāk dienu jau tā nevarēja dabūt.

Emma purināja galvu.

Arī viņai nebija piena. Viss rekvizēts. Tomēr — tik veici paziņai un labai kundei kaut kā izpalīdzēt vajadzēja.

Un pienu Kristīne dabūja. Tikai zem lakata vajadzēja nest krūzu, lai neviens neapskauž viņas priekšrocības.

Pagaidām krūzu noslēpa veikalā. Emma aicināja ienākt dziļāk dzīvoklī, kas ar vienu istabu un virtuvīti bija turpat dibenā ar logu pret gaismas sētu. Bet nāca atkal ļaudis pēc precēm. To nebija, bet Emma priecināja, ka nu arī vācu pilsoņiem iznākot gaŗi deguni. Gan sākumā, redzot visu aizvedam, mierinājuši, ka iekārotājiem tā vajagot visu pievākt, lai labāk varētu pārredzēt un reģistrēt, bet nu, kad ieregistrēts viss Vācijas lielajā, tukšajā vēderā, paši mutes vien plātot. Pat no zivīm vairs neredzot ne asakas paši savā lielajā ūdeņu pilsētā. Ne tik vien dārgie zuši un laši, pat reņģes aizejot gaŗu ceļu. Zvejnieki tik noskatoties un nopūšoties. Smičus-kazragus, tos atstājot. Lai nu lepņajiem galdiem spiežot no tiem eļļas, taisot pastētes un citus gardumus. Tā viņa zināja daudz ko stāstīt, citi stāstīja pretī, ko bija dzirdējuši, kā Viļums norājis savus tautiešus par meitu baltajām kleitām tik dārgu ziepju laikā un par smagajiem sudraba traukiem, kur kaŗam tikdaudz līdzekļu vajagot.

Kad pircēji bija aizgājuši, Emma teica:

«Par tām bēdu dienām, ko izcietuši vidzemnieki papiēš ar krieviem, tad ar prūšiem, es nemaz nestāstīju. Man jau visu pienes. Bet ko likt akmeni pie akmeņa. Vieglāki netiek.»

«Tā jau ir,» atteica Kristīne.

«Labdien, Emma,» iesaucās kāds no durvīm steidzīgi un skaļi.

«Brālīt, brālīt!» Emma krita ienācējam ap kaklu.

Tik tiešām tas bij viņas Jelgavā dzīvojošais brālis, galdnieks, ar ko tā vairāk kā divus gadus nebija redzējusies. Nu bija fronte lauzta, un nu varēja nākt.

Abi divi nu jautāja reizē, atbildēja reizē, un tad atkal palika kā uz mutes sisti. Nebija gandrīz nekā jauna, un tomēr bija piedzīvots tik bezgala daudz.

Emma raudāja no prieka, un Kristīne, kā arvien tādās reizēs, turēja līdz.

«Labi, ka viņi tevi ir izlaiduši cauri. Taču kaut kam der arī tie prūši.»

«Tā tu nesaki,» norāja viņu brālis, palicis tūlīt nopietns. «Tu vēl nekā nezini no ienaidnieka. Padzīvo, un tad redzēsi.»

Nu arī viņš noslaucīja acis.

«Ak Dievs, ak Dievs! Nu ko tad nenāca tie mūsu zēni? Mūsu pulkvedis Briedis?» viņš jautāja, it kā Emma tur vainīga.

«Vai tad jūs Jelgavā arī ko zinājāt par Briedi?» Kristīne izbrīnījies jautāja.

«Vai sauli var noslēpt pie debesīm, kad viņa spīd? Un kas bēdas cieš, tie redz caur akmeni dzird caur mūriem. Mūsu pulkvedis! Mūsu! Ko jūs zināt, kā tiem ir, kas visu cerību zaudējuši, un nu viņiem uzreiz uzlec gaišākā zvaigznīte. Kad gandrīz nē Jelgavas jau varēja redzēt mūsējos. Bet tam nebija tā notikt. Un nu ir viss pagalam.»

«Nē, nav vis! Pagaidiet. Nu es jums teikšu. Tas ir gan noslēpums, bet jums es teikšu,» Emma iekrita sajūsmīnāta starpā. Bet tad bodītē ienāca vecā Lauķene. Nokrita uz krēsla un sāka pļāpāt:

Šai nekā nevajagot, viņa teica. Mājā visa kā diezgan. Meita, Štrauchene, jau priekšlaikus nodrošinājusies. Lai nākot kauču bads, viņi necietīšot. Par tiem saviem bēr-

niem tik gribējusi pastāstīt. Kādi viņi droši un krūtis pretim griezēji, lai vai tur prūsis, vai pats prūšu ķeizars. Un tāda tā meita, tāds tas dēls. Šorīt viens prūsis ar pilnu atabili kartupeļu piebraucis uz ielas. Visi lauki jau to vēl pilni. Kartupeļu gads. Bet nevienam neļauj novākt pat savu. Un prūsis nu pie kādas kaudzes piegājis un sa-grābies. Ļaudis redz gan, kur manta, bet nedrīkst iet klāt. Bet tad nu Štrauchene droša kas droša: Kas ir ar tiem kartupeļiem? Vai nevar pārdot? Vācu mēli jau tā beŗ kā pupas. Un prūsis arī pretī: «Šēne frau, šēne frau — un tā izšēnējusi visu atabili — visiem pieticis.

Tāpat šās dēls. Ne velna nebēdājot par prūšiem. Prūsis vai krievs, ja tik pats esot viens riktīgs pralietis, tad varot iet ar katru valdību. Jelgavnieks staigāja pa bodīti un bija nepacietīgs.

«Ienāciet dziļāk!» Emma aicināja savus intimos.

Lauķene palika un stāstīja savu stāstīšanu tukšiem plauktiem.

«Nu, ko tu mums gribēji teikt?» nepacietīgi jautāja galdnieks, kad tie bij iegājuši dībena telpā un Emma noslēgusi durvis. Lai nedzirdot tā vecā plāpa.

«Noslēpums tas ir, bet jums es to varu uzticēt. Tikai nesakiet tālāk,» viņa nu iesāka čukstoši. «Strēlnieki nav nekur aizgājuši. Viņi tepat noslēpušies un gatavojas.»

«Gatavojas?» Kristīne pagalam nesaprata.

«Viņi ir šur tur. Arvien Rīgas tuvumā. Lauku šķūņos, mežos, purvos. Viens otrs pa bēniņiem un pagrabiem slapstās. Ar slepenām zīmēm sazinās. Tie ir izlūki. Es vienu tādu pat redzēju. Bet no Dieva puses, esiet mēmi kā kaps!» viņa uzspieda roku uz lūpām un apmeta neviļus acis pati savai istabai.

«Vai nu mēs mazie bērni!» Kristīne atsaucās ar sirdspukstēšanu.

«Un tie prūši laikam guļ, jā?» skeptiski iemeta jelgavnieks. «Tad jūs viņus nepazīstat!»

«Mūsējie ir gudrāki nekā visi prūši. Un cik tad šo te ir, to prūšu? Kauns, ka no tām paliekām aizbēga viss krievu lēviņš! Bet lai viņi bēg. Tagad mūsējiem vien paliks visa slava, kad būs aizdzinuši prūšus.»

«Labi jau būtu, bet ko viņi vienī pašī izdarīs?» Kristīne ļoti teica.

«Kā viņi neizdarīs, ja Briedis tos vada?»

«Kā? Briedis? Vai tad nu viņi atkal klausā Briedi? Vai tad nu viņi atkal klausā? Vai tad Briedis ir vēl dzīvs?» Kristīne un jelgavnieks jautāja reizē.

Nu kā tad! Emma zināja stāstīt. Viss labi. Viss jauki. Strēlnieki ar asarām lūguši savu pulkvedi, lai tas tos vada, lai iet atkal ar viņiem uz dzīvību vai nāvi. Un tas apsolījies: Trijās dienās Rīga būs brīva! Un tad sāksies Latvijai zelta laiki. Ne vairs tāda muldēšana kā līdz šim.

«Māsiņ, māsiņ, ja tas būtu!» jelgavnieks stāvēja aizgrābts, kā nolaidis nastu no pleciem. «Bet vai tam var ticēt?»

Emma saskaitās.

«Nu netici,» viņa atcirta. «Tad tu būsi viens, kas netic, kad visa tauta tic.»

«Ko tu saki? Visa tauta?» Kristīne jautāja.

«Nu kā tad! Vai tad citādi es jums to stāstītu? Cik pie manis nenāk! Iekšā, ārā! Un nav neviena, kas neticētu, ka tā notiks. Par citu neviens nemaz nerunā, kā tikai par Briedi.»

Kristīne pakratīja apstiprinoši galvu.

«Tad gan. Kad jau visa tauta tam tic.»

«Brīnumus neizdarīs arī Briedis,» galdnieks šaubījās.

«Brīnumus?» aprāva viņa māsa, nostādamās tam priekšā: «nu, tad es tev teikšu: tam, kas nekā nav redzējis, nevar nekā iestāstīt. Vai tad neizdarīja jau brīnumus? Un ko izdarīja, to izdarīs vēl. Kauns. Uzreiz tu šaubies, kur pats nupat teici, kas jums bijis saulīte un zvaigzne. Un vai jums vien? Te ir nākuši sievas un vīri pie manis ar simtām vēstuļu, ko rakstīja bēgļi no visām Krievijas malām. Man tās bij jālasa. Un ko viņi rakstīja? Strēlnieki un Briedis, Briedis un strēlnieki. Par tiem vien. Ar tiem tik svešumā savas sirdis mierinājuši. Bet tu netici. Neņem mums mūsu ticību!» viņa beidzot uzsauca bargi brālim un izskrēja uztraukta bodītē, kur arvien vēl runāja Lauķene ar tukšajiem plauktiem.

Kristīne paņēma savu piena krūzu.

«Man jāiet, man jāiet!» kļuva pačukstēja Emmai. «Es jau ticu. Es visu ticu.»

«Akurāt kā pie mums,» runāja galdnieks, palicis viens ar sevi: «To izdomāja, ko nevar nemaz pieņemt vesela cilvēka prāts, trakas, neiespējamās cerības, un visi tam ticēja. Un kad arī pēc tam nokrita kā no plaukta, otrā reizē nāca vēl kas trakāks, un atkal ticēja. Un labi, ka ticēja.»

Emma ienāca un atvainojās.

«Neņem nu ļaunā, ka es tev tā uzkliežu. Bet visi nāk un maļ savas bēdas: posts un bads pie durvīm, un ienaidsnieks žņaudz. Kas tu vairs tagad esi, tu nabaga latvietis! Tad tak ir labi dzirdēt ko jauku un skaistu. Lai tak spīd mums tālā zvaigznīte.»

«Jā, vai tad ar tām baumām ir kaut kas paties?» jautāja viņas brālis.

«Kā nu nav! Vai tad viss tas nevar būt?»

«Protams, protams! Tas viss var būt,» atsaucās jelgavnieks dzīvi.

Kā bez elpas Kristīne ieskrēja kundzes istabā.

«Kundze, nu es jums pateikšu ko labu. Bet jūs nedrīkstiet to stāstīt nevienam, nevienam.»

«Kas ir, Kristīnīt?»

«Mūsu strēlnieki... Briedis... Pēc trim dienām visi prūši aiz — i e t ! Mūsējie lauku šķūņos ar ieročiem, ar lielgabaliem. Divdesmit tūkstošu vienā, divdesmit otrā — divdesmit —»

«Kristīnīt, kur mums tādi šķūņi, kur var noslēpties divdesmit tūkstošu?»

«Kā nē, kundzīt. Jūs paši man stāstījāt, ka svešās zemēs esot tādas baznīcas, kurās ieejot pa četrdesmit tūkstošu, bet kas tad baznīca pret šķūni?»

Todien pie vakariņu galda visiem bija jautrākas runas un pat smaidi. To darija Kristīnes noslēpums, par kuru, zināms, neviens nerunāja.

Ilgi vēl šīs baumas par strēlniekiem un varonīgo pulkvedi Briedi visneticamākās variācijās uzliesmoja kā pēkšņa uguns zem pelniem, uzturēdamas pacilātību prātos un cerības sirdīs, tikpat kā no katastrofā bojā gājuša debesu spīdekļa vēl gadu simtus cauri viņa gaisma priecina zemes bērnu skatus. Baumas un cerības radija tautas pašūzturēšanās instinkts kā pretnāvekli badam, slimībām, salam un tumsai.

Tā kaļa mašīnērija, kas līdz šim arī lielā mērā bija nodarbinājusi mierīgos iedzīvotājus, bija izārdīta. Nevajadzēja vairs ne tranšēju racēju, ne aizmugures nostiprinātāju. Apstājās darbs un peļņa. Pārvaldes aparāts bija vācisks, ierēdņi vācieši. Kartiņu maize bija cepta no neizdibināmiem surrogātiem. Koku miltus pārdeva veikalos. Kaļa ķēķos izdalīja zupas, no kuļām cilvēki uztūka zili melni. Dažādas nespējnieku patversmes ātri izmīra.

Pa trepu trepēm tipināja mazas kājas. Pa aizdurvēm slēpās. Pie durvīm bailīgi zvanija. Garozīņu. Kartupeļu miziņu, lūdzās vārgas balstiņas.

Rindām zārku ik dienas veda uz kapsētas pusi. Baltus, no rupjiem dēļiem darinātus, tos veda visprimitīvākā kārtā, ar noliesējušu zirdziņu priekšā, vai pat vilkšus vilka un stūma uz maziem ratiņiem.

Kārtība bija. Uz ielu stūriem arvien jauni noteikumi, starp citu stingri normētas cenas par visādiem pārtikas līdzekļiem. Kas ar tiem spekulēs vai ņems vairāk, kā sacīts noteikumos, to uz vietas nošaus un pakārs. Tikai nekur nebija sacīts, kur tādus pārtikas līdzekļus varētu atrast.

Atvērās lieli gaļas veikali, kas kārdināja logos ar milzīgiem desu struņķiem. Tur pārdeva zirgu gaļu, kas bija legalizēts uztura līdzeklis. Pārdeva to brīvā tirdzniecībā, bet piekrišanas viņai bija maz. Iedzimto aizspriedumu latvietis nevar tik viegli pārvarēt. Viens otru atbaidīja ar riebumu. Tie visi esot krievu armijas atstātie kašķainie un kņaupainie kaļa zirgi, kas nu tiekot likti lietā. Bet vācu kareivji pulkiem vien kavējās pie šādiem logiem un studēja tos, it kā tie būtu izkārtne ar ēģiptiešu hieroglifiem.

Kad Kristīne redzēja viņus tā stāvam un skatāmies, arī viņa palika stāvot un skumji papurināja galvu. Viņas sirdī iedegās žēlsirdība.

«Nekā, kundzīt, nekā,» viņa teica mājā savai kundzei. «Kauču arī ienāca ar bungām un trumpetēm, bet kāda godība tur var būt, kad jau uz zirgu gaļu siekalas tek? Mūsējie nebūtu ne aci pagriezuši uz tādu maltīti. Un kāds tas tev tad nu ir ienaidnieks, kad viņu bads ņem pušu? Un cilvēki vien visi ir.»

Nevarēja īsti saprast, ko Kristīne ar pēdējiem vārdiem grib teikt, bet to jau redzēja, ka viņas prāts ir lēnīgs.

«Jūs domājat, ka jāapron vien būs ar tiem pašiem prūšiem, kad jau mūsējie vairs nenāk atpakaļ?» jautāja kundze.

«Vij, kā jūs runājat,» Kristīne to norāja. «Viņi nāks, un viņiem jānāk. Un lai man velti jātic no rīta līdz vakaram un no vakara līdz rītam, es tomēr ticu. Viņi tikai nevar tik ātri. Viņiem jāgatavojas un jāorganizējas. Un nu tik viņi zina, kā ir, kad nav savas tēvuzemes.»

Vienu rītu virtuvē ieradās Irma. Mugarā viņai bija mātes vecs mētelis, viduci apjozts. Viņa pamāja Kristīnei priecīgu smaidu: Nu es ko parādīšu!

Viņai bija ko parādīt. Pavēra mēteli un sāka vilkt laukā nelielus aizsainīšus. Tie bija novietoti visapkārt jostai. Aizsainīšos bij sadalīti pa vairākiem paņēmiem sviests, olas, milti, putraimi.

Kristīne pārsteigta sasīta rokas.

«Meitēn, meitēn, kur tu to ņēmi?»

«Leišos.»

«Tu biji Leišos?»

«Jā. Biju ar pazīstamām sievietēm, bet nu es zinu ceļu un ņemšu līdz puikas. Tad pārnesīsim paši sev pārtiku un vēl labi nopelnīsim.»

Kristīne jau zināja par tiem slepeniem kontrbandnieku pulkiem, kas vilka izsalkušajai Rīgai pārtiku kā pelītes pa nelegāliem ceļiem. No tādiem avotiem Emma apgādāja arī savu veikalu un apmierināja visslepenākā kārtā savus visuzticamākos klientus. Tas bija uz Rīgas bada kā piliens uz karsta akmeņa, bet tomēr kaut kas bija.

Kristīnei tomēr iekrita pratā: šaut, kārt un viss tas briesmīgais, kas uz ielu stūriem bija lasāms.

«Vai Die', meitēn, ja nu tevi noķer!»

«Kas mani noķers!»

«Bet ja nu tev — ja nu ar tevi — ja tev kaut kas notiek?» Kristīnei vārdi nemaz negāja no lūpām. Kā pirmo reiz viņa ieraudzīja, cik liela un skaista bija izaugusi Irma.

«Kas man var notikt?» jaunā meitene pasvieda galvu leņņi uz augšu. «Ko tik daudz runāt, Kristīnes jaun-

kundze. Kas jādara, tas jādara. Es tik gribu zināt, vai jūs ņemsit to manu mantu, vai nē, lai man ir noteikta vieta, kur nodot.»

Tāda valoda Kristīnei par vari patika. Jā, tā Irma bij pati sev labākais sargs un vadonis. Tādi cilvēki sitās cauri visiem šķēršļiem.

Protams, ka šīs dārgās uztura vielas paturēs visas. Kristīne to varēja droši apgalvot, lai gan kundze vēl gulēja. Pentes gan nebija bez padoma šais grūtajos laikos, bet uz viņu devīgajām rokām gaidīja viens otrs. Palīdzību atraut tās nebija radušas.

Irma izrādījās par īstu veikalnieci. Viņa ņēma un deva tikai pret skaidru samaksu. Un deva tikai drošā vietā.

Kristīne vēl daudz ko gribēja zināt. Neticami bija, ka Leiši tāda Gozenes zeme. Kādēļ tur neņēma nost prūši, kad te paņēma visu?

«Nav jau arī tur nekāda paradīze,» Irma zināja labāk. «Ir arī tur savas bēdas. Un labi ir, kā ir. Kur bēdas, tur arī cilvēki labāki.»

«Redz, kā tu mācies pazīt pasauli,» teica Kristīne. «Es jau domāju, ka vajaga būt labiem tiem leišiem, ja jau mūsu izsalkušos uzņem un guldina.»

«Guldina jau guldina,» Irma smējās. «Drīz pieguļnieka būdiņā, drīz pirtī uz klona, drīz akmeni pagalvī un smilgu par apsedziņu.»

«Jā, jā,» Kristīne nopūtās, «svešā sētā ciets pagalvis. Bet kā tiek galā ar tiem prūšu zaldātiem?»

«Vai tiem laba negribas? Vienā padusē labs vīkšķis; ja ar to nepietiek, velk no otras paduses. Tad ir abas acis cieti. Un paldies Vaidas jaunkundzei par valodas mācīšanu. Tik daudz kā saprasties var. Un cilvēki vien ir.»

«Nu jā, ka cilvēki vien! To es arī saku. Labi ir pasaulē, ja cilvēki saprotas,» Kristīne iepriecināta atsaucās.

«Vai tu esi ievērojis mūsu Vaidu!» Pentes kundze jau tāja kādu vakaru savam vīram. «Man viņa ņemaz nepatīk.»

«Kā, nepatīk? Kā Vaida nevar patīkt?» tas nesaprata izbrīnījies.

«Ak. Es jau nedomāju tā. Bet vai tu esi redzējis viņu pasmejamies šais divos mēnešos, kamēr ienāca vācieši? Iet galvu nodūrusi kā akla. Tišām ievaicājos: «Kādi tad tev rādās tie prūši?» «Neesmu neviena vēl no viņiem apskatījusi,» tā atbild.

«Nu jā, un tad? Kas tad tur vainas?»

«Kas vainas? Kur tad mēs paliksim? Te vien būs jādzīvo. Un pareizi tas no tevis nav, ka tu viņu vēl satracini.»

«Kā satracinu?»

«Ar savu kritiku par — par mums visiem. Latvieši jau sākot piemērot savus kaklus tam dzelzs jūgam... un citām tamlīdzīgām valodām. Jaunā sirdī tas iekožas ar tādu spītību, un kāds no tam labums? Ar galvu caur sienu tomēr izskriet nevar. Labi būtu, ka tu ar viņu parunātu.»

«Ko lai es runāju?»

«Lai viņa ņem vieglāki. — Ko tas līdz tā nobēdāties un ņemt visu tik smagi? Parunā gan, viņa tevi klausīs.»

Zāmelis Pente papurināja atraidoši galvu.

«Lai viņa ņem smagi. Tādēļ mums bēdas ir uzsūtītas, lai ciešam. Ka Vaida tik dziļi var ciest, tas pierāda dvēseles lielumu. Un arī stiprumu, bez šaubām. Par to es viņu neiešu rāt. Gan viņa pati ar sevi tiks galā.»

«Jā, jūs visi ciešat, bet man par daudz grūti ar jums. Agrāk vienos jokos un asprātībās vien dzīvoja. Bet nu arī Vidvuts gandrīz neatdara ne muti. Tas nu tik vēl trūka, ka to prūšu dēļ visu dzīvi sev sarūgtina.»

Vīrs neatbildēja, un viņa turpināja pēc īsa brīža:

«Labi, ka Ivārs neatbrauca uz latviešu pulkiem, kā pats tik ļoti vēlējas. Krievi nelaida, pagāni, spītēdami, bet varbūt bij uz labu. Tagad vai nu būtu kritis vācu gūstā, vai būtu bijis jāskrien līdz tai murdā. Un kāda tur tā dzīve, to Dievs vien zina.»

Ivārs vēl atradās Kaukazijā.

Vienu dien' Vaidai iekrita prātā kā ass pārmetums. Nevienu reiz viņa nebija apjautājusies, kā klājas slimajai kurzemnieci. Kristīne, bez šaubām, zināja, bet Kristīnei nepatikās jautāt. Viņa runāja daudz lieku vārdu. Šai laikā nepatika tajos klausīties.

Viņa uzkāpa augštāvā.

Egliša kundze bija iepriecināta par Vaidas apciemojumu.

«Nu Elviņai atnāca gaidītais ciemiņš. Viņa arvien par jums runā.»

«To es nevarēju iedomāties. Tad jau sen būtu uznākusi.»

«Tā jau ir. Veselais nesaprot slima, jauns veca. Un kas slimam cits ko darīt cauru dienu, kā domāt, gaidīt un ilgoties.»

«Vai ar slimību iet uz labo pusi?»

«Jūs jau redzēsīt,» kundze izvairījās atbildēt.

Ar ātru kustību slimnieces galva pagriezās pret icnācējām. Acīs bij drudzaina kvēle. Jautājums. Gaidas. Tās aizgrima atkal aiz gaŗajām skropstām. Bāls smaids atausa ap lūpām.

«Redzi nu, kādu viesi es tev vedu,» teica radiniece.

Vaida sniedza roku. Slimās pirksti to satvēra sausi un karsti, bet ar spēcīgu spiedienu.

«Ilgi es jūs gaidīju.»

«Kādēļ nesaucāt?»

«Kā lai to uzdrošinos? Varbūt jūs baidāties no manas slimības. Daudzi baidās.»

Vaida nosēdās pie gultas. Egliša kundze klusi izgāja.

«Vai es daudz esmu pārvērtusies no tā laika, kad ienāca vācieši, un jūs mani pirmo reiz redzējāt uz trepēm?» jautāja slimā, pētoši viešņā skatīdamās.

«Nē, man neliekas.»

«Bet toreiz es vēl varēju staigāt, un tagad gultā vien.»

«Tas viss no lielajiem satricinājumiem. Gan tas pāries.»

«Jā, vai nē? Jūs arī to sakāt. Tāpat kā ārsts. Cik tas labi! Zināms. Es domāju, ka jau jaunnedēļ varēšu atkal celties.»

«Un pavasarī brauksit uz Kurzemi. Runā jau, ka bēģļus laidīšot atpakaļ.»

Pēkšņi smaids nodzisa no slimās lūpām. Tikko dzirdami tā čukstēja, bet vārdi skanēja rūgti un asi.

«Nekad es vairs nebraukšu uz Kurzemi. Nekad, nekad!»

«Kādēļ jūs tā domājat?»

«Kādēļ? Ko es tur darišu, tai postažā? Vai tur tās vairs būs manas mājas? Ne ēnas vairs no tām!»

«To jūs tak nevarat zināt.»

Elva papurināja galvu.

«Eglīša kundze domā, kad man nekā nesaka, tad es arī nekā nezinu un man ir miers. Bet tā tas nav. Es dzirdu, redzu, jūtu, katra nervu stīdziņa ir uztvērējs, es zinu vairāk nekā veselie. Ko līdz man slēpt? Es zinu labāk nekā visi, kā ienaidnieks mūsu zemē strādā. Naktīs esmu par visiem nomodā.»

Viņa pacēla no ovālā, ne visai noliesējušā vaidziņa samtaini brūnās acis. Divas smagas matu pīnes ar briedušū kastaņu mirdzumu sniedzās tai pār balto linkreklu gar spēcīgi veidotām rokām, kuŗu āda vēl saglabāja aiztecējušu saules vasaru iedegumu.

«Kad es būtu vesela, es nedomātu un nemocītos, tad es vienkārši strādātu. Ar šīm rokām atkal visu uzpostu.»

Slimā izņēma mēriņu no paduses.

«Temperātūra krīt! Par vienu stripiņu zemāk nekā vakar ap šo laiku. Tas tāpēc, ka jūs atnācāt.»

«Redzat nu! Un rudens tik silts. Atspirgsit viens divi!»

«Manā dārzā arī vēl varbūt zied flokši, kriņģeles, rūtkumeles, heliantes. Man vēlinās dobes pret sauli. Kad nekur vairs neziedēja, man vēl ziedēja.»

«Jums gan laikam bij skaistas mājas?»

«Ai, jā! Skaistas. Arvien viņas tādas redzu.»

Kādu brīdi viņa klusēja kā iegrimusi un smaidā aizmirsusies, tad sāka stāstīt savā neskanīgajā balsī, kam vajadzēja pieiet tuvu, lai to sadzirdētu:

Kādi plaši tūrumi bijuši, druvas, ka ne spēt nokopt rudeni, kādas mājas staltām ēkām! Enainais dārzs ar tuvās klēts vēsumu vasarā. Bišu stropi rindām, agri un vēlu skanīgā darba dziesma. Kāds ziedu kuplums pavasaros, kā mīksta sniega klēpji iegulušies jaunajās ābelēs, ķiršos un plūmēs, ko pati vēl skolas gados stādījusi, kopā ar brāli. Simtgadējas bumbieres jau verstīm tālu rādījušas, kur mājas. Kā patikusies diendusas tveice ēnainā zālē, amoliņa ziedos, kad bites dūc apkārt. Rītos arvien uzmodusies ar steidzama darba sajūtu, kas asinīs kā uguni ielējusi. Lielā saime, lielais lopu pulks, piena slaukšana, dzesēšana, kas arvien notikusi zem viņas acīm un rokām. Kādu spēku jutusi saaugt kopā ar darbu, ko paradums un izveicība vieglu darījuši. Un sestdienas vakars! Ko par

viņa svētumu zinot pilsētā! Kad pašas rokām uzkoptas istabas, notīrīti celiņi dārzā, ziediem pienestas krūzes, tad gan esot tā, it kā viss piepildītos neredzamiem labiem gariem, kas svētidami apstaigātu sētu un māju. Un kad vēl gaidāmi mīļi ciemiņi. Tad tā skatīšanās jau stundām! Tukšs un tukšs tas ceļš, tukšs un tukšs, līdz beidzot — — Jā, un tad to prieku!

«Jums tādas gaidītājas acis. Kad es ienācu, arī jūs domājāt sagaidījusi — kādu citu.»

«Jā,» Elva klusi teica. «Gaidīju gan. To, kas nāk ar atmiņu par veselajiem un skaistajiem laikiem. Bērnības draugu. Tuvu, tuvu cilvēku.»

«Nelolo veltas cerības, bērns. Kā viņš var atnākt?» teica Eglīša kundze, kas bija nedzirdot ienākusi. «Viņš ir Krievijā, un priekšā vācu fronte.»

«Un tomēr var! Viss ir iespējams. Sakiet, ka viss ir iespējams,» viņa pagriezās pret Vaidu, it kā ar katēgorisku prasību.

Vaida nedabūja atbildēt. Eglīša kundze deva tai slepenu mājienu, ka jāpārtrauc saruna.

Slimnieces plaksti bija pieplūduši asarām. Viņa kaut ko teica. Vaida noliecās dziļāk.

«Viss ir iespējams, vai nē? Jūs tam ticat?»

«Jā,» Vaida atbildēja nenoteikti.

Ar spēju kustību slimniece uzrāvās pussēdu. Viņa cīnījās pēc elpas. Divas reizes gārdoša skaņa nolūza tai kaklā. Tad viņa to atdabūja. Un ar atdabūto elpu gandrīz skaļi izgrūda: «Es gribu dzīvot! Es — gribu dzīvot!»

Vaida bij satriekta un mēma. Ko viņa varēja atbildēt šim izmisuma kļedzienam?

Nekādas atbildes negaidīja Elva. Viņa jau bij nespēkā sabrukusi. Lielas sviedru lāses izspiedās uz pieres.

«Ko saka ārsts?» Vaida jautāja, kad abas bija aiz durvīm.

«Vai tam vairs kāda nozīme? Es redzu, ka viņa pārvēršas dien' no dienas. Tā nav vairs tā meitene. Jums vajadzēja viņu pazīt, kad tā bija vesela. Tik brīnišķīgi pilnskanīgs cilvēks!»

Elvas slimības vēsture bija īsa. Sākumā neievērots un arī neievērojams katarrs, kas bēgļu laika grūtumos un pārmērīgos satricinājumos nemanot bija pārvērties par

nāvīgu slimību. Ja palīdzība būtu nākusi laikā, spēcīgais organisms, bez šaubām, būtu slimību pārvarējis, bet kad sāka par to domāt, jau bija par vēlu. Un tad nu vēl tas nemiers, kas saēda, tās dzīvības slāpes, ilgas, gaidīšana. It kā tas, kas tur ārā, varētu atnest dzīvību, laimi, atpestīšanu.

Rudens bija vēls un jauks. Vēl novembrī nebija nakts-salnu. Dārzos uzplauka pēdējie pumpuri. Bez vēja nāca un gāja dienas, skumjas un klusas.

Mēneša beigās uznāca vētra. Trakoja vienu dienu, trakoja cauru nakti. Tukšās un tumšās ielas bija viņas varā. Izkārtnes gāzās, namu stūri krakšķēja, skursteņi kauca. Augšējie stāvi drebēja un ligojās kā no granātu sprādzieniem.

Agri jau Vaida uzkāpa pie Elvas. Kā viņa būs pār-laidusi šo nakti?

Klusēdama atvēra Eglīša kundze un klusēdama gāja tai papriekšu slimnieces istabā. Pārsteigta sastinga Vaida. Seja uz baltajiem spilveniem vairs nebija pazīstama. Tāpat kā dabā vairs vēlti meklēja vēl nesenās jaukās dienas, arī še bija notikusi pārvēršanās. No dzīvības uz nāvi.

«Vai augsta temperatūra?» lai kaut ko teiktu, jautāja Vaida.

«Temperatūras vairs nav. Jau vakar vakarā nebija. Cīņa ir galā.»

Nekustoša bija miļā, jaunā seja. Nāvīgā bālumā izspie-dušos vaigu galus vairs nesārtoja asiņu dzīvinošais spēks. Viņu uzdevums bija galā.

Šad tad no pusstingušiem plakstiem maldijās skats pār telpu. Bet neviena tas neredzēja. Neviena vairs negai-dija. Dzīvības dziņa bija vidū pušu lauzta.

Eglīša kundze izgāja neatliekamā māju darbā. Vaida palika. Stīvu skatu lūkojās šai sejā, kas nu bija tik tāla. Nekāda sasaukšanās, nekāda sazināšanās vairs nebija iespējama. Neredzama, nepārkāpjama siena bija starpā izaugusi.

Dvēsele aizvēra savus vākus, kā pār Zemgales vasaras medus sulas pildītu trauku, un nevienam vairs neatvērās.

«Dzīvība,» Vaida čukstēja karsti, «cik dārga tu esi, cik neatsverama un jauka! Nāves vaigā skatoties, to jūt vis-dziļāki. Es gribu izpirt katru brīdi, ko tu man dod. Es

gribu just, mīlēt, ciest, ciest, kad jācieš. Neviena mirkļa es tev nedāvāšu. Baltās vai nebaltās dienās es gribu sevi piepildīt. Esi tu mans meistars, Dzīvība!»

Un viņa iedomājās, ka tā nogrēkojusies pret dzīvību, staigādama visus šos mēnešus izmisumā vien un bēdās par jauno verdzības jūgu, kas lēnām gulās uz latviešu mugurām. Tā bija velta spēku izšķiešana, maldoties pa nepareizu ceļu. Tauta bija gadu simtus bridusi tumšus bēdu purvus, bet aiz sevis atstājusi saules pēdas, kas atmirdzēja Dainās. Visu tautu neviens tiranns nedomāks, bija tiecis Leja.

Leja! Arī tas nu bija Aizsaule. Bet saules stiga, ko tas bija ievilcis tautas dzīvē, mirdzēja gaiša.

Katram vajadzēja būt saulītei, zvaigznei, spīgulītim vai arī tikai atspīdumam. No spīdumiem un atspīdumiem tautas dvēseles saule savija savus starus.

Mirēja pēkšņi sakustējās. Pasvieda augšā rokas, krampjainām plaukstām vairāk reizes pēc kaut kā tvēra, acis pavērās kā šausmu ainā, krūtis dobji gārda. Vaida apskāva šīs nabaga rokas, nomierinādama guldīja sev pie krūtīm, turpat arī noslīga bālā galva. Vēl nedaudz sekundes, tad pēkšņs grūdiens kā no lūstošas atsperes izskrēja, raustīdams agonijā stingstošos locekļus, tad palika klusu.

Klusu.

Pentes kundze uzsūtīja visas savas puķes. Baltā zārkā, zem palmām, gulēja Elva ar pēdējām krizantēmām, kas bija sanestas no daudziem dārziem. Miršu pušķītis gulēja starp sakrustotajām rokām. Mirtēm nosprausts bija baltais nāves auts kā līgavas plīvuris.

Debess bija vētras sakulta un drūma. Vakars nāca agri. Tumsai sabiezējot nedaudzie bērinieki atdeva zemei balto šķirstu. Tad sāka snigt lielām, biežām pārslām. Nedaudzās minūtēs zeme bija balta. Ziema bija atnākusi.

Otrā dienā Vaida uzmeklēja Lapas kundzi.

«Es brīnos, ka jūs visā šai laikā ne reizes pie manis neatnācāt?» teica Marija, kad abas bija apsveicinājušās.

«Nevarēju. Pārdzīvoju ļoti gūtu laiku. Man bija tā —»

Tagad tik Vaida ieraudzīja, ka viņas nebija vienas, un tūlīt aplusa. Kaktā, uz grīdas, tupēja vecāka sieviete ar

sakrustotām kājām kā turks un bļodiņu klēpī un garšīgi strēba. Nu viņa steidzīgi piecēlās.

«Es jau eju, es jau eju. Negribu traucēt. Zupīti nevaru vis vārēt. Pārlietu savā kausiņā. Būs rītam. Vai es varu iet jūsu ķēķītī? Manā caurumā neganti auksts.»

«Jā, Lauķen, to jūs varat darīt», laipni atvēlēja Lapas kundze.

Lauķenes vārds Vaidai lika ko atminēties. Kristīne bija stāstījusi par tādu Lauķeni, kas varen savus bērnus lietot. Vai tā varētu būt tā pati, viņa jautāja Marijai.

Laikam gan, tā atteica. Bet ar to lielību esot tā: kad paēdusi, tad bērnus vai debesis ceļot, bet kad neēdusi, tad turpat arī ellē gāžot. Un bērni nekādi labie vis neesot. Latviešu vecākiem daudz biežāk, nekā domājot, Indrānu liktenis draudot, jo tāda neizprotama cietsirdība, kā neizkausējams ledus, esot daudzu bērnu sirdīs. Tā arī vecajai Lauķenei, bada laikiem iestājoties, bērni bieži to pašu bada kumosu vairs neatmetot, lai gan paši vēl nekāda trūkuma neciešot. Tā nu viņa katru dienu uznākot pēc sava kausiņa zupas, ko arī tai neliegšot, kamēr vien vēl pašiem nevajadzēšot glābties prūšu kaŗa ķēķos, ko tie tagad atveŗot lielā daudzumā, ar nolūku iedzīt viņos visus iedzīvotājus.

«Un jūs arī daudz cietāt to prūšu dēļ?» jautāja tagad Marija, pēc sava paraduma saņēmusi Vaidas abas rokas, lai tā viņu justu sev tuvāk.

Jā, atzinās Vaida. Tos trīs mēnešus nodzīvojusi kā peklē. Nu viņa tikai varot saprast un izjust, ko cietusi tauta gaŗajā verdzības laikā. Viņai licies, ka visi tāpat arī tagad ieietu bezcerību naktī, vienai gaismiņai pēc otras nodziestot. Kā visi jau staigājuši kā ēnas no veļu valsts, gaŗīgas nāves agonijā. Vienā dienā latvieši bijuši nozuduši no skatuves. Ne skaņas vairs, ne maņas. Latvija nu bijusi tikai vācu zeme, kuŗā dzīvojusi vācu tauta jau no mūžības. Uzvarētāji gājuši tiem gaŗām un cauri kā gaisam. Rītos, uzmostoties, viņai vajadzējis aptaustīt locekļus, lai pārlicinātos, vai tā vēl dzīva.

«Kādēj jūs neatnācāt pie manis? Es neesmu zaudējusi cerības. Jūs redzēsīt, ka viss tas nozudīs kā māņi, un Viļuma godībai būs drīz beigas, Un es saku: itin drīz! Mana sirds man to saka.»

«Jā, cik sirdij vajaga, lai gūtu cerības?» atbildēja Vaida. «Šurp nākot, ieraudzīju divpadsmit vācu kareivjus, kas zirgu vietā stūma vienu savu malkas ori. Un manas cerības tūlīt sāka kāpt, kā barometrs uz jauku laiku. Nav labi, ja ienaidnieks pats tā bojā savu prestižu. Jeb viņš mūs jau uzskata par tik nopiestiem, kuŗu priekšā nav vērts saņemties.»

«Arī tas ir tiesa. Mēs viņam esam kopā saspiesta ļaužu masa, bet mums varbūt tikai šī spiediena trūka, lai nobriestu par tautu. Trīs mēnešus atpakaļ mēs bijām saskaldīti kā malka, bet tagad jūtamies visi kā viena tēva bērni. Jā Dievs grib mums darīt ko labu, tad nu mēs esam gatavi.»

«Jā, Visi vienlīdz esam tagad nosodīti uz bezdarbību.»

«Kā, bezdarbību? Jūs cietāt un cerējāt, es darīju to pašu. Un tūkstoši līdz ar mums. Vai tie nav dvēseles spēki, kas darbojas? Vai tas var palikt bez iespaيدا? Jums nevajaga domāt, ka tie, kas cieš un sapņo, darbojas mazāk, nekā tie, kas tos kalnus gāž. Tad jau man būtu jāatzīst sevi par pilnīgi nevērtīgu radījumu. Jo ko tad es varu, pēc aktīvo ļaužu domām? Tikai skatīties no iekšienes uz visām lietām. Bet redzēt varu varbūt vairāk, nekā tie gudrie redz.»

«Jūs esat stipra,» teica Vaida, pievilkdama pie lūpām runātājas maigo, dvēselīgo roku.

«Ja jūs tā sakāt, tad jums arī jāatzīst, ka sapņi ir stipri. Es esmu sapņotāja. Tas mans uzdevums. Kas būtu pasaule, ja nebūtu tādu sapņotāju, kā bērnu, sieviešu un mākslinieku. Mēs stāvam tuvāki dievībai un esam viņas gribas mēdiji. Ko tie aktīvie!» Marija smaidīja. «Viņu darbi ir daudz maldīgāki nekā mūsu sapņi, un mūsu uzdevums ir atkal izlabot, ko viņi sašķobījuši un samaitājuši ar savām pārgudrām rokām. Kas man liedz sapņot to vispilnīgāko un tā palīdzēt Dievam izvest viņa nodomus? Ja es savus sapņus vadu uz noteiktu mērķi, tad, es domāju, tie ir tepat labi, kā viskarstākā lūgšana.»

«Es zinu, jūs sapņojat par Latviju», klusi teica Vaida.

«Jā. Un mans sapnis saistās bieži ar kādu vīziju. Dzimtenē manās tēva mājās, bija skaista bērzu birzs. Vidū neapaudzis zaļš laukums, un visapkārt tam, kā sargi, milzīgie bērzi. Pavasaros mēs tur satikāmies ar «kaimiņu

bērniem», kā toreiz mēdza teikt pat tad, kad jau bija iesvētamiem gadiem pāri. Bērņībā šo laukumu mēs saucām par baznīcu, vēlāk par templi vai svētnīcu. Tagad es pat nezinu, vai nav nocirsta tā birzs, vai vismaz tie bērzi, kas mums toreiz bija kā svētnīcas pilāri. Bet savos sapņos par Latviju es to redzu tik ideāli skaistu, kā to varbūt tik var iedomāties tāds, kuŗa miesīgām acīm jau sāk aizvērties gaismas avoti. Un tad tur sanāk «kaimiņu bērni», manas tautas jaunatne, stipra, spēcīga, vesela Acis brūnas, zilas, melnas, rudas, ir paceltas pret gaismu, viņās ir saules spēks. Viņi ir garīgi veseli, šie mani kaimiņu bērni, un tāpēc nepazīst savstarpēju naidu un skaudību. Citu pārākumā tie redz tikai pamudinājumu uz sacensību. Par darbu viņi runā un ne par naidu. Par savstarpēju sacensību. Kā palikt pašiem pilnīgākiem. Kā padarīt Latviju skaistāku. Tā viņi aug darbā, spēkā un gaismā. Viņi ir mūsu sapņu piepildījums.»

«Vai būs reiz tāda Latvija?»

«Būs. Jo tumšāka nakts, jo gaišākas atspīd zvaigšes! Viengabalainai tai jābūt, cietai kā dimants. Tad tā pastāvēs kā dārgakmens tautu vaiņagā. Ja tauta būs izaugusi līdz tādai apziņai, tad būs Latvija. Citādi nē. Citādi mēs paliksim tāda «tautu skabarga», kā tagad priedzēšanas mūsu ienaidnieki, nobeidza Lapas kundze.

Vaida cēlās.

«Man jāsteidzas uz kursiem,»

«Jūs papildināties kādā mākslā?»

«Jā, tai vislielākā. Mācos apstrādāt zemi: sēt, dēstīt, ravēt, kopt. Pavasarī mēs ņemsim ģimenes dārziņu, pat divus, ja dabūsim; tur mēs ar Kristīni gribam izaudzināt saknes nākošai ziemai. Tad arī jūs apgādāsim.»

«Tā ir teicama doma.»

«Tā man bija pirmais grūdiens uz atveseļošanos. Trīs mēnešus nomocījos kā miglā ar bezcerību un šaubām. Nu jāsāk darbs, jo uz laukiem vairs netieku. Tur man bija jau pulciņš skolnieku. Bet tagad man ir tāds prieks mācīties kā jākopj zeme, ka nemaz nevaru to sev izskaidrot.»

«Tas ir labi. Par prūšiem vairs nedomājat. Tie nokūpēs kā dūmi.»

«Es domāšu tikai par ģimenes dārziņu,» smējās Vaida.

Dzidrs atnāca februāris. Saule pie bezmākoņu debesīm sildījā dienvidos jau ar īstu maija siltumu, bet naktis sala tā, kā tas labam februārim pieklājas. Tikko atausa diena, ielās iedudinājās savāda rīboņa, kā no tāla pērkona, izauga liela, lēnām attālinājās, aizgrima. Tad iedudinājās atkal un nāca tuvāk ar jaunu vilni. Tur brauca bēgļi gaŗās rindās, pa vieniem vārtiem iekšā, pāri Daugavai, pa otriem ārā. Uz Kurzemi, uz mājām! Šī vienmuļā rīboņa bija latviešu ausīm kā jaukāka muzika.

Begļus vadīja pēc stingri noteiktas kārtības. Katrai karavānei gāja līdz vācu kareivis, kas nepielaida nekādas vaļības. Neviens nedrīkstēja izkustēt no savas vietas. Ja kāds apstājās, tad apstājās visi. Neviens nedrīkstēja bēgļu ceļā aizturēt vai ar tiem sarunāties. Tā aizbrauca rinda pēc rindas, nopietnas un klusas, ar noliesējušiem zirdziņiem, ar piesietiem pie ratiem ragulopiem, kas raus-tījās un nežēlīgi māva. Jo lai gan katrs, savu gotiņu žēlodams, bija aptinis tai nagus ar visādām lupatām un vecām zeķēm, tomēr gaŗais ceļš pa sasalušo zemi un tagad pilsētas akmeņi lopus mocīja tā, ka lielākā daļa kliboja un tik ar redzamām pūlēm varēja sekot ratiem.

Vaida sēdēja savā istabā, kad uztraukta ieskrēja Kristīne.

«Tur ir viens vācu zaldāts un grib ar jums runāt.»

«Ar mani?»

«Ar jums vai ar kundzi, es jau nesaprotu. Bet kundzes nav mājā. — Vai Die', ka tik nu negribēs pie mums iekortelēties!»

Vaida palika nopietna.

Jā, tā būtu nepatīkama lieta. Tādas likstas līdz šim viņiem bija laimīgi pagājušas gaŗām. Runāja, ka vācieši ne labprāt ņemot istabas tādās ģimenēs, kas pret viņiem naidīgi noskaņotas. Un latvju inteliģence gandrīz bija visa tāda. Tādēļ arī latvju namos «iekortelēšanās» bija reta lieta.

Vācietis stāvēja aiz durvīm. Tur Kristīne viņu bija atstājusi. Un Vaidai jau nu arī nebija nodoms viņu laist tuvāk.

«Man jānodod jums vēstule un sveicieni no Vārpas kundzes,» tas teica militāriski sveicinādam.

«No kā? No manas tantes?»

«Laikam gan tādas būs jūsu radniecīgās attiecības. Jo es tak nevaru pieņemt, ka jūs būtu Pentes kundze!»

Vācietis pavērās viņā droši. Zobgalības velniņi lēkāja tam acīs. Nu viņš iestājās ar vienu kāju durvīs un taustījās pa kabatām pēc vēstules. Pie tam viņš tā grozījās, it kā būtu neiespējami noturēties pusviru durvīs.

«Lūdzu, nāciet tak iekšā,» Vaida nu vairs citādi nevarēja.

Vācietis netikvien ienāca iekšā, bet tūlīt, neuzaicināts, novilkta virsdrēbes un tās pakāra, nevainojami paklanījās, kas lika nojaust labākas sabiedrības cilvēku, un nosauca savu vārdu:

«Lichtenštein.»

«Daudz dzirdēts vārds.»

«Ā, jūs tūlīt domājat pie pils un prinčiem. Nekā tam līdzīga. Esmu vienkāršs mirstīgais. Pat ne leitnants, kā redzat. Tikai tāds laukpelēks Fricis, kā jūs mūs šē dēvējat. Tās vielas, no kuņģiem leitnantus taisa, mums ir pārāk daudz. Nekas cits neatliek, kā iespiest viņus ierindā. Lūdzu jūs. Ko tāds profesors arī der par leitnantu? Vai viņš māk, kā nākas, izšņākt pavēles, dresēt zaldātus un izsviest sevi kā atsperi elegantā figūrā? Kaņā viņš noder, ko dzīt kaņā ķēķiem vērsus un vārīt putru.»

«Jūs tak profesors neesat?»

«Nē,» vācietis izbrauca ar roku savam matu mežam un sapurināja galvu. «To tak redz, ka es neesmu istabas cilvēks. Es esmu kandidāts uz virsmežkungu. Tas ir — kādreiz es tas būšu. Pagaidām strādāju pie sava tēvoča, bet man ir labākās izredzes. Nē, nē, brīvs gaiss un plāšums, tie manas mājas! Cits zaldāts varbūt to sajūt kā pazemojumu, ka viņam jāiet ar jūsu bēgļiem kā etapa pavadonim, man tas pa prātam. Tur es varu no rīta līdz vakaram izlocīt kājas, un tas man atgādina dzimteni.»

«Viņš sataisās uz gaŗu runāšanu,» domāja Vaida, «cits nekas neatliks, kā ieaicināt to kabinetā.»

To viņa tad arī darīja.

Ar elegantu kustību vācietis iegrimā mikstajā krēslā, kad iepriekš bija pabīdījis Vaidai sēdekli un nogaidījis, kamēr tā apsēstas.

«Jūs vadāt mūsu bēgļus?» jautāja Vaida.

«Jā. Jau trešo reiz es eju no Vidzemes uz Kurzemi. Bet šī reize būs pēdējā. Man ir cerības dabūt atvaļinājumu.»
«Atļaujiet man jums piedāvāt glāzi tējas,» Vaida piecēlās un izgāja ārā parīkot Kristīni.

Kristīne bija turpat pie kabineta durvīm priekšnamā.

«Vai Die', jaunkundze,» viņa uztraukta čukstēja. «Es jau piekto reiz skreju priekšnamā lūkot, kas ar jums notiek. Un vēl prūša mētelis kā karājas, tā karājas. Nu gan traki, es domāju, Ka tik ko nenodara.»

«Uztaisait tēju un kādas sviestmaizes.»

«Kam? Tam prūsim?»

«Viņš vada mūsu bēgļus. Un galu galā — cilvēki vien visi ir.»

«Nu jā, ka tā,» Kristīne dzīvi atsaucās, jo šie vārdi viņai pa laikam patika. «Ejiet vien iekšā. Sviestmaizes tas dabūs un tūlīt redzēs, ko latvieši spēj.»

«Jums būs jāatzīst, cienītā kundze, ka mana kaŗa metode ir sekmīga, lai gan es esmu tikai vienkāršs laukpeļkalis,» teica vācietis, kad Vaida bija atgriezusies.

«Kāda metode?»

«Jūs negribējāt mani ielaist pa durvīm un ielaidāt, jūs negribējāt mani ievest kabinetā un ievēdāt, jūs — no Dieva puses! — ne par ko nesēdinātu ienaidnieku pie sava galda un tagad to gribat darīt.»

«Jūs man izdarījāt pakalpojumu.»

«Vai par to vien? Nē, tas nav tas. Gluži tāpat kā ar jums, man gāja ar jūsu tanti un daudziem citiem jūsu ļaudīm. Saprotu. Lūdzu jūs. Kas laidīs labprāt vilku avju barā! Durvis ciet. Aizšautne priekšā, un diezgan. Bet es nevaru dzīvot naida atmosfērā. Tumša, saīgušas sejas! Brr! Nē, nē! jūsu zemē man bija jābūt. Tur es neko nevaru darīt. Bet kādēļ man jābūt par jūsu ienaidnieku? Lūdzu jūs! Kas es jums par ienaidnieku, vai jūs man? Un tā es gāju meklēt cilvēkus, ne ienaidniekus, bet kas man to ticēja? Bija jālieto viltība, jā, jā. Ar valodu arī gāja grūti. Prūsiski vēl viens otrs šai zemē prot, bet bavāriski! Es esmu bavārietis, ā, skaista zeme, mana dzimtene! Arī jūsu zeme ir skaista, bet lai es mainītu ar savu — nē, nē!»

Kristīne ienesa tēju. Viņa bija uzlikusi baltu pārpiერი un apsējusi tīru priekšautu. Bavārietis pamāja tai drau-

dzīgi kā vecai paziņai, jo viņi jau bija redzējušies pie durvīm.

«Jocīgs cilvēks!» viņa tūca tai labā pārlicībā, ka to nesaprot. Tad viņa pagāja līdz durvīm, bet neizgāja un izlikās it kā vajadzētu ko kārtot uz grāmatu etažēres, jo gribēja novērot, kādu iespaidu atstāj viņas sviestmaizes.

Vaida piesolīja, un divreiz vācietis nelikās lūgties.

«Prāchtig, prāchtig!» viņš slavēja, pagriezdamies pret Kristīni ar iekoztu maizīti.

«Un tās vēl ir tās bada laika maizes; kad visu ko jūs esat aizveduši no mūsu zemes,» Kristīne nenocietās.

«Nu es viņam pa krietnam pateicu,» viņa priecājās iziedama.

Ko viņa teikusi, gribēja zināt vācietis.

«To, ka — mums ir gājis ļoti grūti.»

«Zinu, zinu. Kur iet pāri prūši, tur zāle vairs neaug. Tiesa, viņi sprāgst no savām vilēm laukā, bet vai tāpēc jābrūk virsū citai tautai un tā jānīcina? Paliec savā zemē un ēd godīgi savu maizi. Un ierobežojies! Tas ir cilvēciģi un kristīgi. Bet kaŗš? Nē, nē, tā ir velna padarišana.»

«Bet jūs esat vācietis.»

«Nu jā — ak tu Kungs! — savs nolādētais pienākums katram jādara, bet citādi — Nē, es jums saku: man ir labi patīcis jūsu zemē un ar jūsu ļaudīm. Te ir cilvēki, kas atdarās kā grāmatas — ja prot viņas lasīt, zināms. Ar jūsu tanti mēs norunājām, ka viņa brauks pie manis ciemā, kad pāries kaŗš. Skaista zeme mana dzimtene! Un vai ticat, vai nē, es neesmu viņu redzējis nu jau ceturto gadu. Tas grieŗ kaulā. Mani puikas būs jau izauguŗi man līdz pleciem.»

«Jums ir ģimene?»

«Ā, bez ņaubām! Lūdzu jūs.»

Steidzīgi viņš izņēma no krūŗu kabatas mazu ādas aploksnī, pilnu fotografijām, Tur viņŗ bija redzams drīz ar sievu un diviem nelieliem knauŗiem dažādās pozās, drīz viens pats mednieku uzvalkā ar tirolieŗu cepuri un stāvspalvu, drīz viesību svārkos, vai pat frakā ar baltu kravati un ņampanieŗa pokālu rokā, draugu un paziņu pulkā. Fotografijas labi noskaidroja viņa sabiedrisko stāvokli un ģimenes attiecības. Varēja vērot: no pārtikuŗas vidus ņķiras, labs ģimenes cilvēks.

«Švīts zellis, vai nē?» viņš teica, paskatījies ar labpaticu savos dažādos attēlos. «Kas tagad? Izskatās pēc aprepējuša landsknehta, lūdzu jūs.»

«Nu, tā tak nav,» negribēdama glaimot, bet tomēr netīši izaicināta, Vaida salīdzināja dzīvo cilvēku ar attēlu. Viņš nevarēja sūdzēties. Skaistas, dzīvas acis, kupli mati, laba samēra sejas panti, vingrs augums.

Vācietis pamāja viņas pētošam skatam:

«Vai nē, ko cienītā jaunkundze, lūdzu jūs.»

«Vajaga būt pieticīgam,» Vaida smaidīja.

Tas viņam patika.

«O, jūs esat šķelme, vai nē?»

Nu viņš jutās izaicināts uz vēl lielākiem atklājumiem.

«Tagad es jums parādišu, ko es nēsāju uz sirds,» viņš teica, atpogādams uniformu.

Tā bija cita aploksnīte ar fotografiju, ko tas noņēma no sirds. Ietīta velura papīrā un pēc tam nodzeltējušā smalkā šķidrauta gabaliņā. Viņš pats stāvēja uz tās ar miršu pušķīti pie krūts, un līdzās tam līgava ar milzīgu buķeti un tik gaŗu astainu tērpu, ka tam tur vairs nebija telpas, bet tas vienā malā izskatījās kā nocirsts. Tai stūrī bija pielipināts izkaltēts miršu zariņš.

«Tas ir mans talismans. Tieši no mūsu laulībām. Sieva man to iedeva šķīroties. Tas ir jauki, vai nē?»

«Te vēl vajadzētu būt sprogai no viņas matiem,» domāja Vaida. Viņai kaut kas iekutējās krūtīs. Bet šī seja, pretī, bija tik jūsmīgi noskaņota. Tā viņa tikai pasmaidīja, atdodama atpakaļ ģimetni.

«Skaista sieviete, vai nē?» elegiski teica vācietis, nogrimdams tagad pats ģimetnes aplūkošanā.

«Varbūt dzīvē,» atbildēja saudzīgi Vaida. Par sievieti uz ģimetnes nevarēja sajūsmināties, tik neievērojama tā izskatījās nevien līgavas tērpā, bet arī citos uzņēmumos.

«Jā, vai nē?» bavārietis atsaucās, it kā sagaidījis piekrišanu. «Un uzticama man ir sieva, uzticama kā zelts. To tagad nevar sacīt par katru. Ko man kam'rādi stāsta! Ai jā, ai jā! Vācu sieviete ir nogāzusies no sava pjedestāla. To ir darijis kaŗš! Kaŗš, cienītā jaunkundze! Lauības pārkāpšanas. Izpostītas ģimenes. Kur tas agrāk bija dzirdēts? Bet tagad tā ir pasaules kārtība. Un ir labi zināt, ka kaut kur ir svētums. Vai nē, lūdzu jūs!»

Esmu redzējis kara biedrus, kas pārcieta necilvēcīgas grūtības, bet kad dabūja dzirdēt par sievas neuzticību, tad — ko par to runāt!» Vācietis pameta ar roku. «Bet kad vienam ir mājās uzticama sieva, tad varat gan iedomāties, kā ilgas grauz. Vai nē, lūdzu jūs!»

Nu viņš pameta acis rokas pulkstenī un uzšāvās kājās kā dzelts.

«Jāiet, jāiet! Pienākums sauc. Cik ātri aizskrējais laiks patīkamā sabiedrībā. Nu jūs gan domāsit: tas tik bija plāpīgs bavārietis, vai nē? Bet tas tā nav. Mēnešiem, gadiem mēs nesastopam cilvēku. Es nerunāju ar kara biedriem. Tie — gadījuma ļaudis: skarbs putns, skarba dziesma. Bet tādu, ar ko no sirds — smalkāku dvēseli, kā teikt — nu jā, jūs jau saprotat un tā tad neņemat ļaunā. Mēs visi esam tikai cilvēki. Vai nē, lūdzu jūs!»

Vēl priekšnamā viņš stāstīja.

«Tagad iešu nodot raportu, paklejošu pa pilsētu un tad atpakaļ pie saviem bērniem. Mums ir atpūta līdz rītam. Tas derēs. Labu ceļa gabalu esam nostaigājuši. Noguris cilvēks un lops.»

«To jūs labi sacījāt,» Vaida atzinīgi paskatījās.

«O jā. Ticat man, vai nē, tas ir labākais, ko es esmu darījis šai sasodītajā karā. Aizvadīt cilvēkus atpakaļ uz viņu dzimteni. Tas dara prieku, lūdzu jūs!»

Tikko bija aizgājis vācietis, ienāca Kristīne. Viņas seja spīdēja kā arvien, kad tā nāca ar jaunu ziņu.

«Tur ir Irma. Ar svarīgu lietu.»

Irma tai jau stāvēja aiz muguras.

«Redziet, kas ir. Nupat atnāca Ansītis —»

«Kāds Ansītis?»

Irma atdūrās kā pret sienu un paskatījās uz Kristīni. Vai tā tagad nevarētu iet?

Kristīne saprata un izgāja. Pat uz pirkstgaliem. Viņa bija labvēlīga pret citu noslēpumiem.

Irma stāstīja un stomījās.

«Ansītis, jā... Meteņu Ansītis... Tas ir tas... zināt toreiz, pa ziemassvētkiem, kad jūs atnācāt pie mums ar eglīti... un kad tad gājāt mājā... es jūs pavadīju... un tad skatījāties zvaigznēs... un es teicu, ka vajaga par kādu domāt... jā, un tad viņš tas bija atmināties?»

Jā. Vaida atminējās.

«Stāsti tālāk.»

Nu jau gāja daudz gludāk.

Nu un Ansītis šorīt atnācis. Viņš braucot ar bēgļiem uz Kurzemi kopā ar māti. Tēvs jau miris. Bet māte vairs nekāda saimniece nebūšot. Viņai reumatisms un slima sirds. — Un viņiem vēl tagad esot trīs zirgi un picas govīs. Ansītis lopus izmītināt pa vairākām vietām. Viņš esot lielisks saimnieks.

Un tie Meteņi esot varenas mājas. Irma tur nesen vēl iemetusi likumu, nākdama no Leišiem.

Lielas mājas un labi apkoptas. Nemaz tā, kā tagad lielākā daļa no Kurzemes mājām. Tas tāpēc, ka tuvumā, savās mājās esot palicis kāds klibis Ansīša tēvbrālis, un tas nu pieskatot abas saimniecības. Meteņos ielicis zināmu cilvēku. Un lielišķi tas esot, kā abi veči protot piemānīt vāciešus. Jo tie gudri un viltīgi, jo šie vēl cērtot pāri. Kad mājās aprakstīts pēdējais pilēns vai pat varde diķī, no kā visa vāciešiem spaidu mesli jādodot, tad šie tik audzinot pa visādām augšienēm putnus un sivēnus un pat govslopus mākot tā nobēdzināt, ka vācieši ne just nejutot, ka sviesta mārčiņas tiem gar degunu aizslīdot. Un kad jau veči visādus stiķus izgudrojot, kā pasist vāciešiem knipi, kur nu vēl kad nāktu jauns tai vietā.

«Kā tu, par piemēru,» smaidīja Vaida.

«Tas jau ir tas joks,» Irma atsaucās dzīvi. «Tāpēc jau Ansītis atnāca. Lai tik visi mēs braucot līdz. Ko te Rīgā kvernēšot un bada maizi ēdīšot. Viņa māte tā gribot, un viņš jau nu arī. Māte, zināt, ir ar manu māti gandrīz tuvas radnieces, bez tam vēl skolā kopā gājušas un visu dzīves laiku mīļas bijušas. Un viņu lauka galā esot mazmājiņa ar pāra desmit pūrvietu zemes. Tā stāvot tukša. Tā būtu, kā likts, ko apstrādāt manam tēvam ar lielākiem zēniem. Zirgu un govī došot Ansītis. Saimniecības rīku viņam arī diezgan. Tēvbrālis visu pievācis un neļāvis izvazāt, kā tas noticis ar citu atstāto mantu.»

«Bet vai tavs tēvs būs zemes strādnieks?»

«Jūs domājat tāpēc, ka viņu atlaida no kara dienesta kā nederīgu? Ko nu par to runāt! Karotāji jau tādi veči vairs nav, bet pie zemes darba vēl labu labie. Un mans tēvs laikam visu mūžu tais fabrikas dūmos pēc zemes vien ir vārdzis. Kad jūs viņu tagad redzētu! Iet kā spārnos!

Viņš jau vai kalnus apgāzīs! Un vecākie puikas, kas man nāca līdz uz Leišiem, atkal stāsta tiem mazajiem pilnas galvas, kādi tie lauki. Tur aug maize, tur aug kartupeļi, tur ir saule un vēji un meži. Ko jūs gan iedomājaties, kad visu to sola tādiem ieslodzītiem kumeļiem kā mūsu mazie! Tagad pie mums mājā murkšķ kā žīdu skolā. Viens ar un ecē, otrs pļauj, kuļ un maļ, bet pastarpām kaņķo ar prūšiem, jo ka nu aizbrauks uz Kurzemi vesels pulks kaņķavīru, par to prūši lai ne vienu mirkli nešaubās. Tā čaloja Irma savā jautrajā valodiņā.

«Nu labi, labi, bet kā jūs tur tiksit?»

«Tā jau ir tā lieta? Kā mēs tur tiksim? Ne mums atļaujās, ne naudas, ar ko aizbraukt, ne zirgu, ar ko aizvest mūsu pāra mantas. Vienīgā izeja braukt tūlīt līdz ar bēgļiem. Ansītim ir trīs pajūgi, un viņš viens pats ar māti un lopiem. Grūti arī ir, ka nav neviena, kas lopus dzen. Te nu mēs būtu kā saukti. Ansītis arī tā grib, un mēs visi tā gribam. Un tad mēs iedomājamies: kur citur iet, kā pie jums. Varbūt jūs zināt padomu.»

«Mīļā Irmiņ, es?»

«Jūs protat valodu, un bēgļiem šoreiz iet līdz viens tāds prūsis, kas nemaz nav pēc prūša; tāds prūsis kā saulīte, un ja ar to labi parunātu —»

«Slaidis, brūnām acīm?»

«Neesmu redzējusi.»

«Būtu tu tak atnākusi desmit minūtes ātrāk. Man liekas, tas bija tas pats, kas man atnesa sveicienus no laukiem: Lichtenšteins.»

Viņas nebija dzirdējušas zvana. Kristīne atrāva durvis, iekliedza iekšā:

«Tas pats jau ir. Prūsis klāt kā Dieva eņģelis.»

Viņām nebija vaļas padomāt, kādā ceļā Kristīne bija sekojusi viņu sarunai. Virtuves durvis bija vaļā, un viņai dzirdīgas ausis.

Vaida steidzās priekšnamā un saskrējās ar bavārieti gandrīz krūtīs.

«Atvainojos, atvainojos, cienītā jaunkundze! Bet mans talismans, lūdzu jūs! Kāzu uzņēmums. Mana sieva līgas tērpā. Tikko es biju pagājis kādu gabalu, man iekrita prātā, vai tik to esmu noglabājis kā nākas. Paraugu: nav!

Skreju atpakaļ. Te man būs izkritis. Esiet tik laipni, lūdzu jūs!»

Viņš tūlīt devās kabinetā nomeklēt galdu. Abas jaunavas palīdzēja. Zem lampas, paplātes, galda segas. Nebija nekur.

Pietvīcis no uztraukuma vācietis meklēja. Ne priekš kā cita tam nebija ne acu, ne ausu.

Irma atrada pazudušo. Aploksnīte bija dažus soļus tālāk paslidējusi zem grīdsegas, aizsviesta turp ar paša bavārieša pirmītējo ātro uzcelšanos un steidzīgo savu piemiņu glabāšanu.

Vācietis, priekā atplaucis, paklanījās Irmai, tad Vaidai.

«Smieklīgs jums liekas mans uztraukums, vai nē? Bet jūs varbūt esat dzirdējušas par to vīru, kas gadiem ilgi nēsājis uz sirds sauju dzimtenes zemes. Tāds nieks dzimtenes zemes man arī ir šī ģimietne. Vai nē, lūdzu jūs,» viņš teica, rūpīgi noglabādams aploksnīti.

«Lichtenšteina kungs, mums būtu liels lūgums pie jums,» Vaida iesāka ar sparū, bet tad viņai aizcirtās vārdi. Nemaz tik viegli nebija nākt vācietim ar tādu priekšlikumu.

«Lūgums pie manis? Bet labprāt, labprāt, lūdzu jūs! Ja tik vien man ir iespējams,» laipnais vācietis to uzmodināja.

Nu Vaida izstāstīja par tiem bēgļiem, kas patiesībā nebija nekādi bēgļi, bet gribēja līdzī tikt uz Kurzemi. Irma tvīka un sarka un attiecīgās vietās, cik nu mācēja, piebalsoja pa vārdam. Bavārietis pakasīja pakausi, dažreiz pakratīja galvu. Hm, hm, padomāja.

«Jūs gribat, lai es viņus aizvedu nelegāli?»

«Jā, bet vai tad jūs še esat —» legāli, gribēja teikt Vaida, bet aprāva. Ar to vārdu varēja visu sabojāt.

Vācietis viņu saprata un iesmējās.

«Jā, vai nē, lūdzu jūs!»

Viņš pagājās dažus soļus pa kabinetu un tad teica: «Ak tu Dievs! Nāves grēks jau nu tur nekāds nav.» Un pavēlniecība var būt apmierināta, ja daži pāri strādīgu roku vairāk aiziet tai Kurzemē. Un galu galā — jā — ko es varēju, to darišu. Kā saka: palidzi savam tuvākam, vai nē, lūdzu jūs!»

Abas jaunavas bija iepriecinātas. Vaida izsteidzās lauka un drīz atgriezās, slēpdama sauļā dažus ostus.

«Jums varētu ar šo lietu celties izdevumi,» viņa ieminejās nedroši.

«Izdevumi?»

«A, jā», viņš tad saprata. «Mazliet ieeļļot skrūves nav par sliktu. Zaldāts neatsakās ne no kā. Kara laiki, lūdzu jūs.»

Viņš paņēma pāris sīkās naudas zīmes un citu atdeva atpakaļ.

«Lielos piebāzt man nevajaga, un to mēs arī nespētu, bet priekš mazā vīra, kas man jūsu ļaudis ievēdis sarakstā, ar to pietiek.»

Bavārietis atvadījās. Pēc pāra stundām viņš gribēja būt bēgļu nometnē. Tur Irma tad saņems atbildi, ko tas pa to starpu izdarījis.

Irma bija pārlicināta, ka viss izdosies labi. Tikko bavārietis bija izgājis, viņa krita Vaidai ap kaklu un skūpstīja to karsti pateicīga, pieglauzdama vaigu pie vaiga.

«Paldies, paldies, paldies! No pirmās dienas jūs mums tikai labu vien esat darījusi un arvien vēl darāt. Nekad to nepiemirsīšu.»

Vaida atlieca maigi jaunavas galvu un lūkojās viņā kā jaunākā māsā. Irma tagad bija tikko astoņpadsmitā gadā, bet viņa izskatījās jau pilnīgi uzplaukusi. Vidējs, spēcīgs augums, zilās acis zem melnām skropstām, sārta mute. Agrās rūpes par mazākajiem brāļiem tai bija devušas daudz piedzīvojumu un praktiskas dzīves gudrības. Bet nekāda sevišķa jūtu spilgtuma Vaida pie viņas nebija ievērojusi. Vai tas nu bija Anša nopelns, ka tās tagad tik pēkšņi izlauzās. Lai kā, bet tas patīkami pārsteidza. Irma bija īsts cilvēks, pie kuŗa dvēseles koka vēl brieda daudz pumpuru, kas solīja krāšņus ziedus.

Vakarā Irma atnāca atvadīties. Bavārietis bija visu labi izdarījis, un rīt viņi varēja braukt. Bet šovakar jau ar visām mantām vajadzēja aizvākties uz bēgļu punktu, lai izskatītos, ka viņi jau no paša sākuma pieder pie bēgļu transporta. Tā viņi bija nemanot tecējuši visi desmit vairākas reizes līdz bēgļu punktam un neuzkrītoši aizvākuši savu kustamo nabadzību, bet pāra smagākas lietas

novietojuši pie Lapas kundzes. Nu bija viss kārtībā, un Meteņu Ansīša vezumi pilni.

Ar karstiem skūpstiem un ātrām asarām, jo ilgi nebija laika, Irma atvadījās no Kristīnes un Pentes kundzes, bet ar Vaidu tai bija noruna, ka tā rīt nāks izvadīt bēgļus.

Bēgļu punkts bija uz Pēterpils šosejas, kādā īpašnieka pamestā vasarnīcā ar klāt piederošiem dārziem, siltumnīcām, kūtim un lielu sētu. Vāciešu labierīcība pastāvēja iekš tam, ka tie tukšajās telpās bija likuši ievest zāģu skaidas, kas nu nakti no nakts uzņēma savās cisās nogurušos Kurzemes mājās braucējus, apbalvodamas ar kustīgiem daudzķājaiņiem, kas siltajās skaidās neticami ātri savairojās.

Kad Vaida otrā rītā aizgāja punktā, lielajā sētā jau pajūgi stāvēja kārtībā. Zirgi zviēda un kašāja sasalušo zemi, lopi māva, ratos jau sēdēja kažokos un lakatos satīti bērni un vecāki ļaudis, bet sēta bija vēl pilna kā tirgus, jo līdz aizbraukšanai vēl bija stundu ko gaidīt. Bavārietis, izdarīgs, staigāja ap pajūgiem, tur pamādams ar galvu, tur pateikdams kādus vārdus; visur tam laipni uzsmaidīja, jo atbildēt retais ko prata.

Irma skrēja caur sētu un saņēma Vaidu kā laipna saimniece viesi. Tur jau arī bija Meteņu Ansītis, pavisam liels un stalts puisis. Varēja pabrīnīties, kā viņš bija izgājis nemobilizēts caur šito kaŗu. Vaida arī par to iejautājās, kad Irma bija īsi iepazīstinājusi un Ansītis aizgājis atkal pie saviem pajūgiem, kur tam bija daudz ko darīt, lai ievietotu tajos visas klāt pienākušās galvas.

Ansītis esot lēnas dabas, stāstīja Irma. Kamēr domājis iestāties strēlniekos, uznākusi revolūcija, un tagad ar to arī iznācis labi, jo nu varot braukt mājās, kur tas arī esot savā istā vietā. Savas mājas un zemi tas mīlot kā negudrs. Un kad reiz ko ieņemot galvā, tad tikpat kā uz mūžu. Un tāpēc jau viņiem tagad arī iznākot tā braukšana līdz. Tā jocīgi esot ar tām dabām. Ansītim lēna, ilgi domājot, kamēr izdarot, viņai atkal ātra kā zibens: pusdomas galvā, un jau padarīts. Un tā, lai runāja ko runādama, Irma pa visiem ceļiem atgriezās pie Ansīša.

Bavārietis stāvēja vārtos.

«Allons, Kinder!»

Rinda sāka kustēties. Viņš palaida visus gaŗām, uzma-

nīgi skaitīdams. Mūsu bēgļus neievēroja sevišķi, īsi galvu palocīdams, sveicināja Vaidu. Nu viņš bija tikai laukpelēkais Fricis, kas izpildīja savu pienākumu.

Kad rinda bija apstājusies uz šosejas, viņš apstaigāja to vēlreiz no viena gala līdz otram. Kamēr vācietis aizgāja rindas galā, ratus apsēda visādi ļaudis, kas bariem dien' no dienas lasījās ap bēgļu punktu, cerēdami dabūt gabaliņu maizes vai sauju kartupeļu. Sētā tie nedrīkstēja rādīties un arī uz ceļa rāvās zagšus klāt. Bavārietis nelikās viņus redzam. Tā pastiepās no vieniem un otriem ratiem pilna roka. Lai arī cik nabadzīgas izskatījās bēgļu orītes, tomēr tur brauca bagātāki nekā tie, kas še nīka uz kailajiem akmeņiem. Un viņi atgriezās pie cerību pilna zemes galda.

Ansiša pajūgi gāja rindā paši pēdējie. Viņam bija visvairāk lopu, un tie bija dzenami. Nemitīgi tie rāvās nost no saitēm un idēja. Ar visiem aptinamiem kājas bija atspiestas un vairījās akmeņu.

Ansītis ar Irmu gāja aiz lopiem pa ielas vidu. Ari Vaida tiem piebiedrojās. Zēni, galvu pie galvas, sēdēja Ansiša ratos un iejutās lieliski situācijā tā braukt pa pašu ielas vidu, skatīties Rīgas namos un ļaut sevi aprīnot, jo visur ielās apstājās ļaudis un noskatījās braucējos kā tālo labo laiku atkalredzēšanā.

Pie Esplanādes viena govš, kas bija visu laiku raustījusi savu saiti, beidzot to pārrāva, un priecīgi iemaudamās un pakalkājas gaisā pamezdamā, aizskrēja savvaļā. Visi trīs dzinēji devās to ielenkt. Lops ieskrēja apstādījumu alejās, kas bija gludas kā spogulis no februāra saules kausētā un nakts salā atkal sastingušā ledus. Govš klupa, slīdēja, bet vajātājiem nedevās. Atpakaļ dzenoties ar izmisuma riksi tā mēģināja glābties aiz katedrāles, kad tai piepeši no bulvāra puses, kā no zemes izaudzis, gadījās priekšā garš vācu vīrs ar vēl garāku nūju, pār galvu paceltu, un uz vietas ierobežoja bēgles tālāko vaļību.

«Dummes Vieh, unreines Vieh!» vācu vīrs nikni kļiedza, kratīdams savu nūju, jo govij bija pašlaik noticis kas dabisks.

Bavārietis bija apstādinājis rindu un pienāca lūkoties, kas noticis. Viņš tūlīt palīdzēja Meteņu Ansim govi savtvert aiz ragiem un uzvest tai saiti. Tad viņš pagriezās

pret savu ciltsbrāli, kas stāvēja uz asfalta un vēl arvien bārās.

«Ko tas vīrs grib?» viņš tam jautāja.

Un dabūja dzirdēt pamācību:

Viņam, kā vācu zaldātam, vajagot iedzīt vairāk respektu šai bauru tautai un aizrādīt, ka še neesot vis nekāda govju kūts, bet viena īsta vācu pilsēta, kuŗā nedrīkstot laisīt nekādu šmuci.

«Tas ir gan vīrs!» bavārietis iesmiedamies paraustīja plecus un atgāja atkal savas rindas priekšgalā.

Iesmējās arī visi trīs jaunieši, saskatīdamies un saprazdamies bez vārda. Bija gan šis donkichots kā no veca mūŗa nokāpis akmeņa tēls, kas ar savu rungu še sargāja «savu» pilsētu no rupjās dabas pieskāriena! Viņš laikam sen vairs nezināja, ka šī pilsēta piederēja un piederēs tiem, kas palikuši paši tuvu dzīvei, tuvu dabai un savai zemei.

Aiz tilta šķīrās Vaida. Atvadišanās bija ātra, jo priekšējie braucēji devās knaši uz priekšu. Vaida noskatījās ilgi, kā ceļnieku rinda saŗaucās īsāka un īsāka, slīdēdama pa šosejas taisno līniju, kas, tālumā saŗaurinādams, likās bezgalībā stiepjamijs. Rindu noslēdza tie divi jaunie, brašie soļotāji, kas tagad bija sadevuŗies rokās kā bērni.

Vaida atgriezās pāri tiltam, domās kavēdamās pie Kurzemes braucējiem ar to vieglu skumju apdvesto labvēlību, ar kādu domā par citu laimi, kad pats vēl staigā ar ilg-pilnu, slāpstoŗu dvēseli. Daugava, zem baltās ledus segas, atvērās, plaŗumā augdama. Nedzīva tā likās tagad, bet tumŗie ūdeņi apakŗā bija moŗi kā pati dzīve. Teiku aijātā, dziesmu šūpotā Daugava, kas nebeigs stāstīt tālām audzēm par tautas varoņlaika upuŗa ziediem, kas krita pie Ikšķiles un Nāves salā!

«Četrdesmit piektais,» Vaida turpināja domās. «Kas viņš bija? Kur viņš ir?»

5. Sapņi un viņu piepildīšanās

Tūkstoŗ deviņi simti astoņpadsmitā gada astoņpadsmitais novembris!

Pēcpusdienā, īsi pēc trim, Vaida ar Pentes kundzi piedzīdās pie II Pilsētas teātra. No visām pusēm plūst uz turieni ļaudis. Še jānotiek Latvijas valsts proklamēŗanai.

Kā kāda liela brīnuma pārņemtas ir vēl abas. Nav vēl aiztecējusi laba stunda, kad Zāmelis Pente atnesa tām ieejas zīmes un pateica, ka pulkstens četros notikšot svinīgais akts. Tas bija bijis liels pārsteigums. Noslēpums bija ticis labi glabāts līdz pēdējam acumirklim. Gaidās un cerībās, ka kaut kam sevišķam jānotiek, jau gan stāigāja visi, bet nu tas šķita kā sapnis, kas bija pienācis taustāmi tuvu.

Vecais Pente pats nav nācis. Jau vairākas dienas tas jūtas saguris un staigā apkārt ar temperatūru. Kundze pierunājusi viņu likties gultā, un arī pats viņš nav gribējis svinīgai stundai rādīt nogurušu seju.

Vietas tām ierāda dežūrējošie studenti. No tālienes tās redz Vidvutu, kam arī šie liekas kādi pienākumi: no šīs dienas jau tas skaitās jaunās valsts dienestā.

Uz skatuves palmu un lauru mežs. Pāri tam visam sarkanbaltsarkanais karogs. Dekorātori steigšus vēl stiepj vītnes un sit naglas. Viss tas notiek skatītāju acu priekšā, kas, atnākuši par agru, seko šai sagatavošanai kā skaistākai izrādei.

Vaida sēd iespiedusies ložas stūrī, nogrimusi kā sapnī. Viņa ir sārta un vesela. Vasaras iedegums sejā nav vēl nozudis. Tā ir bijusi krietna darba vasara ģimenes dārziņos vējā un saulē. Darba augļi guļ noglabāti pagrabā, atmiņās glabājas tik daudz prieka par klēpjiem ziedu un augļu, kas iegūti, par panākumiem un izmaņu, ko devis darbs un piedzīvojumi. Ik dienas pētot zemes auglības brīnumu, laiks ir aizgājis kā ar spārniem. Kur tālās Lieldienas, kad vāci ar savām uzvarām piekļiedza pasauli! Kad viss likās zudis, un negribējās vairs ne zieda iespraust krūzā. Tad lēnām sāka pārveidoties uzvaras līnija. Vāciešus dzina atpakaļ viņu zemē.

Ģimeņu dārziņos ar kaimiņiem Vaida bija arvien bijusi kaŗa gājienu kursā. Šie čaklie zemes kopēji bija arī čakli politiķi un pret Vāciju vai vesels sazvērnieku pulks. Daudzi studēja kaŗa karti kā rakstu mācītāji bībeli, un ikdien karodami pa frontes līniju ar kniepadatu baterijām, palīdzēja sabiedrotiem doties uz priekšu. Sāka gaidīt angļus. Bija dzirdēta lielgabalu dunoņa jūrā. Kas cits tur varēja būt? Un ja ne šodien, tad rīt, un ja ne rīt,

tad parīt angļi nāks, un Vācijas godībai būs beigas, un dzelzs jūgam, kas tik nežēlīgi žņaudza Latvijas plecus, vajadzēs lūst.

Vaida domāja par to vakaru pie Lejām. Ja gleznotājs būtu piedzīvojis šo dienu! Neviļot skats slīdēja pār apmēklētāju rindām, it kā vajadzētu kur ieraudzīt viņa aparāto, vīrišķo seju. Acis sastapās ar Vaivaru, kas skatījās no netālās rožas. Kā signalizēdams, tas sveicināja, mazliet pacēlis roku. Laimīgs smaids atplauksnījās tam sejā. Rokas signāls bija it kā jautājums: Vai atceraties to vakaru? Jā, Vaida atbildēja tādā pat zīmju valodā, aplaimota, ka abi viņi domāja par Latviju.

Ik ar dienu viņa bija mācījusies vairāk un vairāk cienīt un mīlēt šo dzejnieku. Kā karalis, kas trūkcūcietējai tautai devīgi atslēdza savas mantas kambaņus, tā Vaivars tagad gāja bārstīt sava talanta zeltu pār tautas putekļainajiem bēdu ceļiem. Viņš nerakstīja vairs kā agrāk lirisks pantus, pilnus mīlestības salduma un tvikas, viņa dzeja tagad bija kā dārgs trauks, kuņā tas ar dievišķa samarieša žēlsirdību krāja tautas asaru rasu. Pelēkās avīžu slejās bija iespiestas šīs mirdzošās prozas rindas, ko tūkstošiem acu lasīja kā savu bēdu un raudu dziesmu. Ko varēja dzejnieks vairāk, kā būt par tulku savai tautai, atbrīvot viņu no satricinošu pārdzīvojumu neizteiktiem vārdiem, kas spiež vairāk nekā neatpestīts grēks!

Valgi mirdzošām acīm viņš tur sēdēja. Nebija neviena, kas varēja sevi dēvēt par karstāku Latvijas mīlētāju. Nu arī viņa lielais sapnis bija piepildīts.

Baznīcas klusums bija iestājies zālē. Nu viņiem vajadzēja nākt.

Plati atvērās durvis kreisajā pusē. Visi sacēlās kājās.

Rinda nopietnu vīru, drusku pasmagiem, kā zem visu acīm apzinātiem soļiem iziet caur zāli — uz skatuvi, tā simboliski norādīdami uz Latvijas Valsts pirmo uzstāšanos uz tautu skatuves. Pirmais Latvijas parlaments.

Dievs, svētī Latviju!

Pirmo reiz brīva, pirmo reiz suverēna, pirmo reiz valdoša atskan himna.

Latvijas neredzamais karogs tā ir bijusi, kam visās vajāšanās turējušas uzticības zvērstu patriotiskās sirdis.

Ja viņas skaņu plūsma spētu materiālizēties, tad tā neizrādītu mazāk varonīgu cīņu atzīmes, kā slavenākie kara karogi. Brīvi atritināts nu plandījās šis karogs, augšup traukdams kā piepildīta sapņa gaviļes.

Latvijas republika.

Lielus zaudējumus un lielu piepildīšanos tauta māk panest klusēdama. Nebija lielu ovāciju, ne arī skaļu vārdu vai solījumu. Pirmā ministru prezidenta svēti ticīgie vārdi: Latvija ir, Latvija būs, — bija kā ceļa zvaigzne, ko katrs aiznesa no svētku nama tumšā novembra vakara neapgaismotās ielās. Stāvokļa nopietnību apzinājās ikkatrs. Drūmi mākoņi gulēja pār Latvijas dzimšanas stundu.

Katrus šūpuļa draudēja pacelta dūre.

Dievs, svētī Latviju!

Ar tādu sveicienu uz lūpām Vaida ienāca pie slimnieka.

Viņš bija nepacietīgi gaidījis. Visu gribēja zināt.

«Es gulēju un visu laiku par to vien domāju,» viņš teica.

Vaida sajūsmināta stāstīja visu.

Pentes kundze grozīja galvu. Viņa bija pesimistiski noskaņota.

«Nekas jau nekaitēja, bet vai teātris bija tā istā vieta, kur Latvijai teikt pirmo vārdu? Tak varēja vispirms uz baznīcu aiziet. Un tad man arī nepatika tas, kā runāja dakteris Kalniņš. Tur neredzēja nekādas nedalītas gribas stāvēt nu arī tagad par to Latviju uz dzīvību un nāvi. Šaurs partijas viedoklis: «Tiktāl, ciktāl». Vai dieniņ, kā tas atsaldēja! Tā Latvija tak nu mums visiem ir tas lielākais. Un lielās lietās mums vajadzētu būt lieliem, citādi mēs visi iebrauksim grāvī. Un tāpēc es nevarēju sajūsmīnāties. Vēl nav labi tie pamati ierakti, bet jau atkal zvērīna augšā naida zibeņus, kas tos var sagraut. Ko laba tur var paredzēt? Tāpat jūs vīrieši ēdisities un plēsīsities gar to lāča ādu, kamēr atnāks kāds gudrāks un izraus jums viņu no rokām.»

Tā Pentes kundze, pēc savas dabas, norunāja rūgtumu no sirds un nebija ievērojusi, ka slimnieks bija pietvīcis, un plaksti tam viegli trīcēja. Nu viņa pameta uz to acis un palika kā uz mutēs sista.

«Temperatūra būs kāpusi,» viņa domāja.

Un tā tas bija. Temperatūra turpināja celties otrā un trešā dienā. Ataicinātais ārsts konstatēja smagu gripas lēkmi.

Nebija ilgi, kā bija parādījusies šī slimība. Viņas epidēmisko raksturu vēl nepazina, tomēr ārsts ieteica vislielāko uzmanību un rūpīgāko kopšanu.

Par Vaidu Pentas kundze jutās atbildīga brālim, no kuŗa vēl arvien nebija nekādu ziņu, un no paša sākuma jau to izslēdza no slimnieka kopšanas. Bet viņa pati ar savu uztraukumu un nemieru arī necieta ilgi. Tā nolēma pieņemt žēlsirdīgo māsu.

Vidvuts bija iestājies armijā. Retu brīdi jaunie pienākumi atļāva tam uzskriet dzīvoklī un palūkoties, kā iet tēvam.

Viendien pie ēdamgalda stāvēja slaidis stāvs un maisīja kādā traukā. Vidvuts, ātri ienākot, sastinga uz sliekšņa. Zila kleita ar baltu pārpieri. Neparasts tērps, bet neaizmirstama pakauša līnija un gaišu matu vijums ap deniņiem. Līvija!

Nu viņa pagriezās tam pretī. Ilgi neredzēts smaids atvizēja kā saulīte.

Saulīte, kuŗas staros iedegās to atmiņu uguns raksti, ko tas jau šķita nobālējušus. Pusotra gada viņš to nebija redzējis, bet viens mirklis, un bija atkal viss kā bijis. Viņa bija dzīva. Bija tuva. Un cik tā viņam dārga, to liecināja šis atkalredzēšanās prieks, kas bija tik gavilējoši pārgalvīgs, ka grūti bija to noslodzīt aiz pieklājības maskas.

Slēpdams pietvikušo seju, viņš noliecās pār viņas roku. Bet viņa neļāva tai pieskarties lūpām.

«Diezgan, Vidvut. Es neesmu dāma, bet slimnieka kopēja. Es še esmu pie jūsu tēva.

«Jūs, Līvij?» viņš brīnījās un nu tik saprata.

«Es biju pašlaik brīva. Un nācu labprāt. Ļoti labprāt. Jūsu māte arī bija ar mieru. Un jūs?»

«Kā jūs tā varat jautāt!»

Viņa smējās.

«Jā, jūs skatāties ar simpatiju. Tas man glaimo kā sievietei, bet ne kā arodniecei. Labi, ka jūsu mātes kun-

dze skatījās no lietderības stāvokļa. Ja priekšniece mani nebūtu rekomandējusi, tad es gan te nestāvētu, un lai arī desmit reiz vēl es sauktos «agrākā» Saikas jaunkundze.»

«Tā tad laikam priekšzīmīga žēlsirdīgā?» viņš jautāja, jau piemērodamies viņas tonim.

«Apmēram tā,» viņa atbildēja, paņēma dzēriena trauku un atstāja istabu, durvīs palaizdama gaŗām Pentes kundzi.

«Kā iet tēvam?» jautāja Vidvuts.

Pentes kundze pagrozīja galvu un nopūtās. Sliktāk neesot, bet stāvoklis tomēr ļoti nopietns. Ārsts tikai cenšoties uzturēt sirds darbību. No tam viss atkarājoties. Un no kopšanas.

«Tu labāk šodien pie viņa neej. Nakts bija slikta. Un viņš nenocietīsies un jautās par politiku, un tev būs jāatbild. Tā Latvija, tā Latvija, tā viņam guļ kaulos.»

«Nebēdāties nu arī tu tik daudz.»

«Kā lai nebēdā, kur bēdas visapkārt. Vai tev nu arī vajadzēja tā steigties ar to iestāšanos tai armijā. Kas tā nu par armiju, ak tu Kungs! Tie pāŗa cilvēku. Ko tā saujiņa iespēj?»

«Saujiņa pie saujiņas dod pilnu apcirkni, mām.»

«Jā, vai tad pieteicas arī kādi brīvprātīgie, kā priecina avīzes?» Pentes kundze jautāja ar vāju cerību balsi.

«Kā nē, kā nē,» Vidvuts atteica drošinādams. Un domāja: kaut viņa labāk runātu par Līviju. Pats viņš tak nevarēja sākt.

«Sieviešiem jau jūs arī nekā nestāstīsiet, kā īsti tās lietas,» Pentes kundze teica, arvien vēl domās kavēdamās pie Latvijas drošības. «Labi jau nu tagad būtu. Valdība, ministri, bet kur tie kaŗavīri? Ielas pilnas jaunu vīriešu, bet gaidi, ka tie ies pie jums! Jums tukšas rokas, bet viņiem ir, kas sola debesi zemes virsū. Kas tādiem Latvija! Jau tagad runā, ka Rīga pilna slepenu ienaidnieku kā kažoks blusu. Kā tur lai mātes sirds nesāp?»

«Mām, ko tu saki par Līviju Saiku?» Vidvuts to pārtrauca.

Pentes kundze paskatījās dēlā platām acīm kā atminēdamās.

«Līvija? Jā, es neiedomājos, ka tev arī vajaga viņu pazīt. Man jāsaka, ka es biju gan pārsteigta, kad priekšniece man viņu ieteica par kopēju. Man pat bija neveikli.

Gribēju atraidīt. Domāju: tik izlutināta dāma. Sabiedrībā pazīstama. Varbūt tikai aiz untuma žēlsirdīgā māsa. Ko tāda gribēs, vai varēs. Bet kā nu redzu, tad varbūt pats Dievs mums viņu būs sūtījis. Tagad jau lieliska. Nogaidīsim, kā būs turpmāk.»

Ar to runa bija izrunāta. Tālāko interesi vajadzēja aplāpēt, jo Kristīne parādījās durvīs. Viņa kvēloja kā ogle.

«Kundzīt, kundzīt!»

«Vai, Kristīnīt, atkal jau kas sliktis?» kundze uztraucās kājās, arvien nelabu ziņu bailēs.

«Nē, kas labs. Kas ļoti labs.»

Paskatījās uz Vidvutu un aizspieda sev muti. Tas arvien viņu rāja, kad tā ko izplāpāja priekšlaikus. Tad labāk bija tūlīt pazust kur nākusi.

«Pagaidi, mām,» Vidvuts atturēja māti, kas gribēja doties pakal Kristīnei. «Man liekas, ka —» Viņš izskrēja priekšistabā.

«Ivārs! Ivārs!» Pentēs kundze iesaucās nevarīgi žēlā balsī un noslidēja atkal uz sava krēsla.

Vidvuts ievēda brāli, apskāvis ap pleciem.

«Tu bēdājies par kaņavīriem, māt. Kas kaiš šim pašam?» viņš palocījās ar žestu, it kā ieteiktu Ivāru kādam ģenerālim.

Pentēs kundze smējās un raudāja starp skūpstiem un jautājumiem. No kurienes? Kā atbraucis? Vai lieliņieki laiduši ar labu? Vai pārcietis daudz grūtības? Ivāra valoda bija īsa. Visu atbilžu kodols: Es esmu še. Ko vairāk jautāt?

Māte nevarēja ne atskatīties šai dēlā, ko tā nebija redzējusi visus šos kara gadus. Vai tāds tagad bija Ivārs? Tā bija cieta, nopietna kaņavīra seja, kuŗā laiks bija iespiedis desu rakstu. Četros gados jauneklis bija nobriedis par vīru. Bet kāds bija šis vīrs, kas atgriezās uz īsu brīdi tēva mājās? Ko viņš mīlēja, ticēja, cerēja? Ja kāds to viņai jautātu, viņa nevarētu pateikt.

Abi brāļi jau bija dziļās runās. Tās gāja pāri mātei, kas tajās neklausījās vai arī viņas nesaprata. «Vai tu neatrodi, ka Ivārs ir ļoti pārvērties?» viņa jautāja vecākajam dēlam.

«Pārvērties? Bet it nebūt! — Jā, varbūt tikai tajā ziņā, ka viņš būs kļuvis lielisks kaņavīrs. Katrā ziņā pā-

rāks par mani. Tūlīt tev jāstāda rota,» Vidvuts griezās tieši pie brāļa. «Es pirmais pārņāksū pie tevis.»

«Kā? Lai Ivārs arī iestājas jūsu armijā? Nē, nē, to nu gan es nepielaidīšu. Vismaz tak ļauj tam kādu laiku atpūsties,» Pentes kundze nelaimīga runāja starpā.

Ivārs paglāstīja tai roku kā bērnam.

«Tur nekā nevar darīt, māmucīt.» Pirmo reiz viņš to tā sauca, un šis vārds sadzina tai no jauna asaras acīs. «Ne tādēļ, lai atpūstos, esmu steidzies dienas un nakts. Pirmo reiz tak tam nejēdzīgajam kaņam ir kaut kāda jēga. Ir kaut kas, ko dara ar prieku. Ar tādu prieku, ka...»

Ivārs pastaipīja rokas.

«Tagad es iešu mazgāties.»

Bet iziedams vēl pamāja brālim.

«Ar to Latviju to jūs esat labi izdarījuši.»

Kristīne nāca ar traukiem un nesa galdā, ko vien spēja vēl dot virtuve un krātuves. Laimīgais smaids vēl arvien apspīlēja tai seju.

«Kristīn, vai tik jūs nepasvilpāt jau kungam, kas pārņācis?» bažīgi atminējās kundze.

«Nē, nē, mani jau tur nemaz nelaiž tuvumā,» Kristīne teica mazliet apvainota.

«Bet kas tēvam to pateiks? Viņam tak jāzina.»

«To darīs Līvijs, māsa Līvijs,» pārlaboja sevi Pentes kundze. «Arī mani tur nelaiž tuvumā,» viņa paskatījās smaidīdama dēlā.

«Līvijs, Līvijs! Varbūt manis dēļ viņa tik sirsnīgi rūpējas par tēvu,» aplaimots domāja Vidvuts.

«Es nācu labprāt. Ļoti labprāt,» tā viņa bija teikusi. Vai tiem vārdiem lai nebūtu nekādas nozīmes?

«Es jau arī tagad pilnīgi viņai uzticos. Priekšniece teica: kur vien bijusi, tās labākās atsauksmes,» runāja Pentes kundze.

Nu ja: kur vien bijusi. Tā tad nekāds izņēmums šeit, saplaka atkal Vidvuta laimes vilnītis.

Nāca grūtas dienas, kur Pentes mājā valdīja tikai viena baiga doma: Vai paies nāve gaņām mūsu sliekšnim? Viss cits bija izslēgts.

Cik reiz Vidvuts jautāja Līvijai: «Vai var ieiet pie

tēva?» Viņa atteica, vilcinādamās: «Var, tomēr labāk nē.»

Viņš uzticējās tai, tāpat kā visi. Labāk nē.

Un kādu rītu Līvija ienāca ēdamistabā, bāla no negulētas nakts, bet ar laimīgu smaidu. Krīze bija pāri.

Otrā dienā pēc tam viņa teica Vidvutam:

«Nu jūs varat ienākt. Bet tikai paskatīties. Runāt nemaz.»

«Un Ivārs?»

«Par to slimnieks nekā vēl nezina. Lai arī tās būtu labas zāles, tomēr vēl par stiprām. Lai iedegas gaišāka dzīvības svečīte, tad pateiksim.»

Slimnieka istabā Līvija bija katēgoriska. Viņa parādīja Vidvutam nostāties kājgalī, bet pirkstu pakratīdama brīdināja slimnieku nerunāt. Viņš gulēja kluss un paklausīgs.

Līvija sataustīja pulsu.

«Lielisks», paslavēja kā par nopelnu.

Tad viņa nostājās kājgalī, Vidvutam līdzās.

«Jūsu dēlam ir tulzna mēlē, un viņš nekā nevar stāstīt. Rīt laikam tā būs jau sadzijusi.»

Slimnieks pasmaidīja. To viņa tik gribēja.

Tā viņa te runāja, rotaļīgi jokodama, zobgalīgi skabargainām piezīmēm, kas aizmaldīja prom no visa nepatīkamā, no šķietamām briesmām un palīdzēja tai slimniektelpas smago atmosfēru noskaņot tā, it kā slimība tikai būtu patīkama pagulēšanās. Te drīkstēja skanēt tikai viena stīga, kas slīdēja viegli pār izmocītajiem nerviem, tos glāstīdama, nomierinādama un iežūzodama. Jo labāk viņa to prata, jo drošāki bija panākumi. Viņa valdīja slimniekistabā tāpat kā agrāk, salonā. Vidvuts to apbrīvoja.

Slimnieks ļāva savām acīm iet no vienas sejas uz otru. Cik labi tās saderēja kopā, jaunas, skaistas un smaidīgas, kas tam tur skatījās pretī.

«Tā tur,» viņš čukstēja un rādīja ar acīm uz Līviju, «ja viņas nebūtu —»

Tālākie vārdi noraustījās lūpās. Līvija jau zināja, kas nāks. Mazākā pieskārsšanās pārciestajām mokām satricināja slimnieku un radīja asaras.

«Tā ir īstais tiranns. Un šis te jau ar labu neies, ja

viņu neizvadīs,» viņa smējās, paņēma Vidvutu aiz elkoņa un pagrieza pret durvim.

«Tā viņš tur guļ zem jūsu rokām kā gaismā. Kas viņam nekaiš,» teica Vidvuts, kad tie bija ārā.

«Ai, Vidvut, nesakait, tās bija grūtas dienas,» Līvija nopietna papurināja galvu.

Priekšistaba bija tukša. Šo dārgo, īso brīdi tā nevarēja palaist.

«Līvij, tik daudz pateicības, tik daudz labu vārdu jums dotu...»

Bet nepateica neviena ar skatiem viņas sejā, viņas acīs.

Viņa neatrāvās. Izturēja viņa skatu. Tuvuma tvīkdams, viņš liecās tai pretī. Ātri tā pastiepa roku un piespieda viņa vaigu cieši pie sava. Tikai tādu zibeņātru acumirkli, tad viņa bija prom.

Šis īsais mirklis apstaroja nākošās dienas ar austošu cerību blāzmu.

Slimnieka stāvoklis ik ar dienu redzami uzlabojās. Laimīgais notikums, ka bija pārbraucis jaunākais dēls, ne mazumu sekmēja atveseļošanās. Kad gadījās abiem brāļiem reizē būt mājās, kas gan reti notika, visi četri jaunieši kopā pie tējas galda ar savām atjautībām un zobgālibām atgādināja agrākos laikus. Tad iznāca jautra vārdu kauja, jo Vaida ar Līviju abiem brāļiem bija sīvas pretinieces un nepadevās ne par matu. Tad Pentes kundze, klusi smaidīdama, aizgāja uz pirkstgaliem un atvēra durvis līdz slimnieka istabai, lai arī viņš klausās. Viņš klausījās un domās lēma saviem bērniem laimīgus likteņus un vadīja tos gaišus ceļus. Tas lēja viņa asinis divkāršu atveseļošanās spēku.

Reiz, kad Vidvuts bija viens pats pie tēva, tas saņēma viņa roku un teica neparasti svinīgi: «Es zinu tavas domas un kurp tavš prāts nesas. Ja abi jūs esat skaidribā un domājat nopietni, tad zini, ka mēs ar māti apsveiksim tavu izredzēto kā mīļu meitu. Viņa ir tevis cienīga.»

Dēls pietvīka un neatbildēja ne vārda. Nekā viņam arī nebija ko sacīt, jo tuvāk tas nebija ticis. Laikam gan tak jau mājinieki zināja, kā stāv ar viņu un Līviju. Katrs jau gan smalkjūtīgi izvairījās taisīt kaut mazāko piezīmi, bet taisni šī izvairīšanās to liecināja. Un tad tā cienība, kādu izrādīja Līvijai. Tādu neizrādīja žēlsirdīgai māsai,

kaut arī ideālai, vai kādai agrākai paziņai, tādu izrādīja tikai ģimenes loceklim, nākamai ģimenes tradīciju glabātājai.

Arī Līvija likās būt laimīga. Viņa gāja viegliem, mīkstiem soļiem, kā pa puķotu paklāju. Viņas smaids visus sildīja, viņas atjautīgās piezīmes sacēla smieklus un sirsniņu, viņa kustējās kā tādā gaišā lokā, ko apmirdzēja mīlestības saule, viņai patika gozēties šo divu acu apbrīnības ugunos, bet bieži viņai bija uz lūpām: kamēr es še esmu, ir labi.

Tāds mirklis, kā to vienu reizi, vairs nenāca, lai arī Vidvuts tāda karsti meklēja: Līvija prata no tā izvairīties. Tas viņu iedzina atkal šaubās un nemierā. Kādēļ viņa to darīja? Laiks bija tik īss un dārgs. Viņš gribēja un viņam vajadzēja izskaidroties, iekam neuzkāpj draudoši padebeši, kas gulēja pie horizonta. Bet viens viņas smaids, un viņa debesis bija atkal skaidras. Tad viņam likās, it kā tas justu atkal pie sava vaiga samtaino glāstu, kas teiktu: gaidi un esi mierīgs.

Vācieši lēnām izvācās, kā labi iedzīvojušies graudnieks, kas nespēj aizvest vien savas mantas. Aizveda pus grauda, aizveda trīs ceturtdaļas, aizveda visu. Kas to varēja aizturēt? Viņi turējās vēl visās oficiālās ēkās, bet Latvijas suverēnās tautas valdība mitinājās Centrālviensnīcas mēbelētā istabā, un viņas stiprākās bruņas arvien vēl bija īsto zemes mantinieku tiesību apziņa un zelta cerības, kas jau sāka apmigloties uzkāpjošu briesmu saltajos tvaikos.

Angļu kuģis iebrauca Daugavā. Pelēkbruņots augstmastu slietenis, tas stāvēja pie krasta kā pats jūras Līvīatāns, draudošiem lielgabalu dzeloņiem visapkārt. Ļaudis gāja bariem to apbrīnot. Kur vien parādījās angļu matroži, ļaudis palika tāpat bariem stāvēt un apbrīnoja arī tos. Nu viņi bija atbraukuši, tie bezgala gaidītie! Tur viņi staigāja, skaisti zilos jaunos tērpos, atturīgi, vēsi, smaidīgi, pieklājīgi, kā patīkams nervu apmierinājums, kā miesās tērptas jaukas cerības. Pret kara laika noplūsušo tautu viņi izskatījās kā svešu kungu dēli, kas atbraukuši ekskursijā. Kad viņiem iepatikās pajārēties un izpikoties ar jaunkritušu sniegu, Rīgas tauta jutās iepriecināta, ka viņai taču ir kaut kas, ko neapņicina dārgie viesi, un labvēlīgi smaidīdami noskatījās viņos.

Viņi ir mūsu draugi un labvēļi. Viņi atzīst apvienotu, neatkarīgu Latvijas brīvvalsti un pabalsta viņas nodibināšanos un nostiprināšanos.

Un tad? —

Vairāk nekā.

Kustība palika drudzaināka. Vācieši izvācās paātrinātā tempā. Viņiem līdz daudzi vācu tautības Rīgas pilsoņi.

Tad nāca latviešu reize. «Princese Margareta» stāvēja ostā un uzņēma kā mātes klēpī visus, kas atstāja dzimteni.

Pentes mājas ļaudis tikai tad sataisīja smaidīgas sejas, kad tuvojās pats mājas tēvs, kas jau nu varēja staigāt pa istabām un ar atdabūto veselību jutās kā līgavainis ar piepildītām cerībām. Savējo šad tad izmestos vārdos par draudošām briesmām, kuŗu nolūks bija to sagatavot, tas laida pār galvu kā laimīgs bērns. Kas vairs varēja nākt? Nāvīgākais ienaidnieks bija piespiests pie sienas.

Neatvadījies, lai neuztrauktu tēvu, bija jau aizbraucis Ivārs. Nu bija pēdējā diena. Krēslas stundā Līvija sāka stāstīt savam slimniekam par stāvokļa nopietnību. Viņš palika nekustošs savā krēslā ar tumsas apēnotu seju, mierīgāks, nekā viņa to bija sagaidījusi. Beidzot tas teica:

«Ja tam ir jānotiek, tad tas ir Dieva prāts, un tur nekā nevar darīt. Bet Latvija nezudīs. Tāda man sajūta.»

Līvija skumji pasmaidīja. Atkal jau viens, kas Latviju dibināja uz cerībām, kā namu uz smiltīm. Tomēr labi bija tā.

Vidvuts vēl bija pilsētā, viens no pēdējiem. Ar vēl otru biedru tie bija salikuši vezumā rotas mantas un gribēja izbraukt ap vienpadsmitiem. Oficiāli jau tas bija atvadījies no savējiem un aizvācis arī savu nelielo ceļa somu. Bet desmitos tas uzkāpa vēlreiz pa neapgaismotām trepēm līdz dzīvokļa durvīm klusi kā zaglis. Nedabūja piespiest zvana pogu, kad durvis atvērās. Līvija tam atdarīja.

Cieši saskāvās divas rokas. Neatlaizdamies viens no otra, viņi iegāja uz pirkstgaliem kabinetā. Istaba bija tumša kā visa māja. Arvien vēl viņš turēja viņas roku, piepiēda to pie krūtīm, apskāva mīloto augumu, galvu, kas tam liecās pretī kā atvāzts kauss. Viņš bija izslāpis, ka tukšneša ceļinieks. Kā reiboni tvīkdams, viņš lēja savas pirmās mīlestības neapvaldīto liesmu pār mīlotās

sievietes acīm, muti, kaklu, krutīm. Viņam likas, ka nu ir nākusi viņa stunda, jo viņas ļaušanās šķita tam bezgalīga.

Un pekšņi viņa atlieca ta rokas un atgāja nost.

«Līvij!»

Ne tādēļ es jūs saucu, Vidvut. Mums jārunā. Es stāstīšu.»

Jā. Vidvuts zināja. Tādēļ jau viņš bija kavējies pats pēdējais. Izrunāšanos abi bija gribējuši.

Bet tagad? Kādēļ tagad? Kam vēl vajadzēja vārdu?

Pret loga atspīdumu atdalījās viņas siluets. Viņa sēdēja krēslā, noliektu galvu.

Vidvuts nosliģa ceļos un ielika tai savu galvu klēpī.

Viņa uzlika viegli roku viņa matiem, bet neglāstīja.

«Kad jūs te gulāt, es nevaru runāt.»

«Jūs, Līvij?» viņš atgādināja pārmetoši.

Viņa neatbildēja. Viņas roka noslīdēja no viņa matiem. Nu viņš jūta, ka velti atsaukt bēgošo mirkli, piecēlās un atgāja dažus soļus.

Viņš gaidīja.

Svešādi apspiesta skanēja viņas balss no istabas tumšā fona.

«Baumas — toreiz — par manas aizbraukšanas iemeslu jūs bez šaubām dzirdējāt!»

«Nekad es neesmu ticējis baumām.»

Ar ko viņa sāka! Kādēļ? Kam tas ir vajadzīgs?»

«Man vajadzēja prom, jo tālāk, jo labāk,» viņa turpināja, sākumā vārdus atdalīdama īsām pauzēm. «Svešumā es dzemdēju. Līdzekļu nebija daudz, un es nepratu rīkoties taupīgi. Drīz man to aprūka. Vēlāk es gan dabūju vietu turpat bēgļu apgādības komitejā, bet algas pietika ja daudz sālsmaizei. Es bija ietaisījusi parādus, bērnam negribēju ļaut ciest, — viņš bija vārgs — no tuvākās pazīšanās ar latviešiem izvairījos, jo negribēju ļaut ieskatīties dziļāk savā dzīvē. Par laimi rīdzinieku tur tikpat kā nemaz nebija.

Un nabagi bija visi. Ko katrs varēja līdzēt? Nebūtu bijis gudri padot tikai ziņu par sevi un nekā neiegūt.

Tad kādu dienu ieraudzīju pilsētā cilvēku, ko jau pazinu no Rīgas. Nu man iekrita prātā, ka jau avīzē biju lasījusi viņa vārdu. Viņam bija kaut kāda firma. Viņš

še pelnīja naudu. Jau Rīgā viņu turēja par mantīgu cilvēku. Viņš apgrozījās sabiedrībā. Es biju ar viņu bijusi vairākās viesībās, kur tas man bija vērtījis daudz uzmanības. Patīkams. Vairāk par viņu nezināju. Tas būtu varējis palīdzēt.

Ilgi šaubījos, pārliku. Stāvoklis nepanesami spieda. Beidzot aizgāju.»

«Viņš atsacījās?»

Lai gan Līvijas stāsts satrieca cilvēku, tomēr vīrietis viņā cerēja, kaut būtu tā bijis.

«Nē, Vidvut, viņš bija pretimnākošs bez vārda runās, un viņa veids palīdzēt tik smalkjūtīgs, ka es — es pieņemu.»

Vidvuts ātri sakustējās.

Un tad? Un vēl? Ko viņa teiks?

Pēc tam es labu laiku nekā nezināju par viņu. Domāju, ka tas aizbraucis. Vai arī nemaz nedomāju. Tik pelēks bija viss un vienaldzīgs.

Bērns negribēja atspirt. Grūti bija dabūt pienu.

Divas reizes nedēļā gāju tam pakal ārpus pilsētas, uz sādžu. Vienreiz bija jauka diena, bet ceļš salijis, mālains. Aiz manis nāca auto. Es gribēju nozust no slidenās ceļa malas, lēcu pāri grāvim un paliku guļot. Biju izmežģījusi kāju.

Auto apturēja. No viņa izkāpa tas cilvēks.

Ko tur teikt. Viņš izturējās korrekti. Pārveda mani mājā. Pēc tam pāra reizes atsūtīja apvaicāties. Pat puķes nesūtīja. Pats nenāca. Nabaga ierēdnei, kas bija no viņa aizņēmusies, viņš nevarēja izrādīt tādu uzmanību kā dāmai no sabiedrības.

Vaina nebija liela un ātri sadzija.

Drīz pēc tam nomira mans bērns.

Ziemas sākumā, kādu vakaru, satiku to cilvēku uz pilsētas galvenās ielas. Tur bija taisni promenādes laiks. Laudis staigāja un flirtēja. Es steigšos garām, bet viņš sveicināja un aizturēja mani. Mēs gājām kādu laiku blakus, un mūsu sarunu tonis bija tagad pavisam citāds, nekā pie agrākās satikšanās. Kādēļ, es nezinu. Vai tas bija skaidrnis ziemas vakars, tik priecīgs ar čalojošiem laudim un zvarguļu šķindoņu — vienalga, mēs bijām

kontaktā, ar vienu rāvienu daudz daudz tuvāki, nekā es varēju iedomāties.

Beidzot viņš vedināja kafejnīcā. Es atteicos. Viņš saprata. Bet tomēr gribētos kaut kur vēl satikties. Sarunas tik labi vedās. Varbūt, ja es atļautu apciemot?

Nē, tas nebija iespējams. Uzņemt tādu kungu pie sevis man nebija pa spēkam.

Tad nekā. Pie sevis viņš jau nedrīkstot aicināt.

Tas jautājums bija izsmelts. Vārdi vairs no viņa neatgāja, bet grozījās apkārt un apkārt. Beidzot tas izlikās tik vienkāšs, tik saprotams. Mans Dievs, kādēļ arī ne! — Kas tad tur vainas, kad divi veci pazīstami... Un tā mēs galu galā vienojāmies par kādu vakaru.

«Tu nu gan vari gaidīt,» es domāju, kad mēs bijām atvadījušies.

Bet kad pienāca tas vakars, es aizgāju.

Viņš dzīvoja lieliskā dzīvoklī un sagaidīja mani kā pasaku princis, kas nometis savu lāčādu. Arī es biju kā pelnrušķīte, kas dabūjusi savu zelta kleitu. Visas akas bija vaļā, kā izsītušas sprūdus.

Tai naktī es nepārgāju mājā.»

«Nelietis, nelietis!» Vidvuts iesaucās sažņaugtām dūrēm.

«Jūs aizmirstat, ka viņš nebija viens.»

«Nelietīgs pavedējs, rūdīts visās mīlas mākslās...»

«To es nenoliedzu. Tāds viņš bija. Bet nekā viņš nebūtu panācis, ja mani pašu nebūtu viņa rokās dzinis spēks, kuŗa arī toreiz vēl nepazinu, lai gan jau reiz tas man bija aptumšojis prātu,» Līvija nobeidza vairāk pie sevis, domādama pie tās nakts ar Hanikenenu.

«Kas tas par spēku?» kļiedza Vidvuts tumsā, sabangots un bargs kā soģis.

«Temperaments, Vidvut. Vai arī dodat tam citu vārdu. Uguns kodeļa, kas zem rāmām debesīm ģimenes klēpī var izvērsties sapņos, ilgās, bet šī laika kvēlošos vējos var sagriezties par uguns valgu, kas apvijas mums ap kaklu un iespiež notikumu neatvairāmos slazdos.»

«Jūs runājat par sevi?»

«Es runāju par sevi. Un tāpēc neviena netiesāju.»

«Un tad? Jūs palikāt...»

«Nē, nekad, nevienu reizi es vairs turp neaizgāju. Bet tas cilvēks bija palicis kā ārprātīgs. No tās nakts tas bija kā nāvekli iesūcis. Viņš mani gribēja par savu ar lūgšanām, ar viltu, ar draudiem, ar uzmākšanos, apbēra mani ar dāvanām, ko es atraidīju, rakstīja vēstuļu kaudzes, kuņās tas mani pielūdza kā dievieti, viņš bija gatavs palikt par manu vergu, par manu kāju pameslu. Man bija viss vienalga. Man nebija pat līdzcietības. Es dzīvoju pretstrāvīgu jūtu mētāta. No vienas puses īgna, pazemota, ka biju vēl parādā tam cilvēkam, no otras puses man likās, ka viss jau būtu izlīdzināts ar to, ja būtu tam atļāvusi tik vien kā pieskarties savam mazajam pirkstiņam. Es sāku apzināties savu varu.

Un kas apzinās savu varu, tas grib to arī izmēģināt. To es dariju.»

Istabas kaktā, pie grāmatplaukta grēdas, viņa saskatīja Vidvuta siluetu. Kā mēmās mokās viņš stāvēja, ar rokām pār galvu. Bet gandrīz nežēlīgi nāca no Livijas lūpām:

«Es spēju atraisīt kaislības. Tā bija mana vara. Un es mācījos spēlēt ar viņām. Es nežēloju, un mani arī neviens nežēloja. Tā bija dzīves spēļu elle. Es iegāju azartā. Jo trakāki, jo lielāks šķita augam mans spēks. Izdevība? O, tikko man bija acis atdarījušās, viņa pati nāca man pretī pa visiem ceļiem. Neielaidīšos sīkumos. Izvēle bija liela. Spožu dzīvi man solīja.

Par mani jau runāja pilsētā. Greizsirdība vīriešu starpā radīja konfliktus, par upuri krita tas pats jau minētais pirmais cilvēks. Ar to es arī iekļuvu avīzēs. Izrakstījās gaŗi un plaši.

Tai laikā mana dzīvokļa saimniece saslima ar tīfu. Tas man nāca kā saukts. Tur es varēju aprakties kādu laiku. Uzņemos viņu kopt. Nu es gribēju atpakaļ, kur bijusi. Bet tas nebija tik viegli.

Maldu ceļi, maldu ceļi! Viegli to pateikt. Ieskrej viņos kn tuurenis, bet atpakaļ jāvelkas kā sliekai. Es meklēju savu nemirstīgo daļu, Vidvut, ko es bija aizsviedusi kā dārgu amuletu bezdibenā, domādama: kad man vajadzēs, tad tas atkal būs. Bet viņa vairs nebija. Tai vietā tukšums.

Tas darbs, ko biju labprātīgi uzņēmies, bija labs regulātors asiņu bangojumiem. Viņš paņēma tikdaudz miesas un dvēseles spēku. Tādēļ es arī tam piegriezos vēlāk.

Beidzot aizbraucu uz Maskavu, gandrīz bez kapeikas, bet ar to neskaidro cerību atrast sevi, agrāko Līviņu. — Tālāko jūs zināt.»

Vai tā ir Līvijas balss? — Vai tā ir viņa, kas to tur stāsta? Jeb vai tas ir tikai sapnis? Kaut kas grima un aizgrima, atstādams dedzinošas sāpes.

Pār pilsētu lēnām slīdēja sudrabota gaismas strūkļa kā milzīga cheruba taure, kas ar savu tievgalu atdūrās acīm neredzamā horizontā. Tas bija staru metējs no aizejošiem angļu kuģiem, kas atstāja Rīgu savam liktenim. Spilgtais prožektors ierāva sevī istabas saturu un parādīja pēdējo sīkumu. Uzliesmoja un nozuda dīvāns, Pentes jaunības portrets pie sienas, rakstāmgalds ar plankumainām marmora tintnīcām, grāmatskapis, virsū ar kristalla vāzi, kam pret sienu pagrieztajā pusē bija robs, etažēre, pie kuŗas vēl arvien stāvēja Vidvuts ar nost vērstu seju.

«Tam tikt pāri viņš nevar. To es zināju. Un tā tam jābūt,» domāja Līviņa. Tad viņa teica:

«Bet kas ir palicis pāri, ja jūs jautātu? Kur Hanikēns? Viņa jau vairs nebija, kad es dzemdēju viņa bērnu. Un arī uz tā kapa manā dvēselē ir tik sakaltis zars. Kā svešus un nepiederošus viņa ir izstūmusi tā tēvu, kā bērnu. Nemaz jau nerunājot par to zināmo cilvēku. Un vēl tiem vēlākiem. Ilgāks vai īsāks mirklis, un viņu nav. Bet dvēsele grib mūžības, «Denn alles Glück will Ewigkeit, will tiefe, tiefe Ewigkeit.» Kādu nozīmi dabū šādi vārdi, ja viņi atbalsojas kā rūgts pārdzīvojums.»

Atbildes nebija un Līviņa runāja tālāk.

«Vai jūs atceraties, Vidvut, pavasari priekš kuŗa? Jūs un es laivā uz Baltezera, tādā jaukā priekšpusdienā? Nieciņš piedzīvojums, bet liekas mūžīgs. Tai trakajā laikā es sapņoju par to ik nakti. Visādās variācijās arvien atgriezās šis piedzīvojums kā sapnis.»

Ielā bija dzirdams pakavu troksnis.

«Tur brauc jūsu biedrs,» teica Līviņa un piecēlās

Cheruba taure, nomeklējusi plašo debess jomu, atgriezās un ieslidēja atkal kabinetā. Gaismā ierauti stāvēja Vidvuts un Līvija. Šo gaismas mirkļa ilgumu viņš redzēja skaisto gaišo galvu noliektu dziļās skumjās, bet ciešā apņēmībā.

Viņš ierāva to savās rokās.

«Līvij! Mūžīgi daiļā, mīlā, mīlā!»

«Nesaki nekā. Nekā vairāk!»

Viņa lūdzās paceltām rokām un uzelsodama sabruka tam uz krūtīm.

Tā viņi atvadījās.

No apakšas atskanēja īss svilpiens. Bija laiks iet.

Otrā dienā Līvija atvadījās arī no Pentēm. Tie bija pārsteigti.

Kādēļ, kādēļ? Viņi tak domājuši, nu paliks visi kopā un kopā pārcietīs grūto laiku. Domājuši tak jau Līviju kā pie ģimenes piederošu.

Līvija palika nelokāma, pat cieta. Laipna kā arvien, bet izvairījās no intimitātes. Tad arī viņi vairs tālāk neuzspiedās.

Pēc tam viņa atvadījās no Vaidas. Kad abas vēl bija nopietnās pārrunās, iesteidzās Kristīne ar prieka ziņu.

«Būs labi, būs labi. Sakait kungam un kundzei, lai apmierinās. Tauta kā vienā mutē: tie paši mūsu zēni, kas nāk. Tie paši brāļi, tie paši dēli. Labi tiem izstrādāts. Pašiem sava valdība, viss. Ko viņi vairāk gribēs. Ies un vedīs tik valdību atpakaļ, un visi dzīvos zaļu dienu. Lai tik neviens nebēdā. Man jau arī tāds prieks, tāds prieks, kad to dzirdēju.» Un viņa izgāja, acis slaucīdama.

Viņa nāca no Emmas, kur bija notikušas daudzas apspriešanās un taisīts tāds gala slēdziens.

«Savādi tas ir, bet visur ļaudis tā runā. Tamlīdzīgu teica man arī Lapas kundze. Ar prieku ļaudis gaidot strēlniekus, kā bruņotu spēku jaunajai valstij,» runāja Vanda. «Strēlnieki nevarot darīt ļauna.»

Līvija papurināja skumji galvu.

«Atcevišķs strēlnieks var būt zelta gabals par sevi, un tomēr, kurš te jutīsies atbildīgs? Un kur nav atbildības, tur valda chaos. Masa un masu instinkti. Vai nav jau pieredzēts? Ak Dievs!»

Smagās domās aplusa abas. Tad Līvija cēlās. «No tā laika, kas nu nāk, nav nekā ko cerēt. Labi, ja varēs palīdzēt atsevišķi vienam otram. Es redzēšu. Varbūt arī es varu kaut ko,» viņa aprāva, kā par daudz izteikusi.

6. Ienaida negaisos

Pentu logi bija tukši. Tikai pie viena Kristīne stāvēja un gaidīja. Rokā tai bija ziedi.

Nebija jau nu gan nekādi lepnie. Salmainās immorteles no vasaras ģimeņu dārziņa, pušķītis tāpat sakaltušu viršu no tiem laikiem, kad vēl vasaras pavadīja jūrmalā. Bet šais bada laikos arī tie bija krāšņi diezgan. Lai redz viņas labo sirdi, kā tā apsveic dzimtenes dēlus.

Pavērusi logu platāk un izliekusies, viņa skatījās uz Vidzemes pusi. Tur jau bija ļaužu melns. Tur jau nu nāca.

Bet tā neglīti nāca. Pāris sarkano karogu gan plandījās pa ielas vidu, bet strēlnieki gāja gan pa ielas vidu, gan pa trotuāru, juku jukām ar publiku, daži ar sievietēm zem rokas vai pat apkampušies. Kaut kur vidū pūta taures: «Kur tu teci, gailīti?»

Pretī uz bulvāža stūra, bija stalts nams ar akmeņu palieveni priekšā. Kad pienāca gājiens, kāds vīrs atdalījās no pulka, uzskrēja pa kāpēm palieveni un apstādināja ļaudis, dodams plašu rokas mājienu, un nogaidīja, kamēr tie apskrien tam apkārt kā atpakaļ atsists vilnis. Mugurā tam bija pa poļu modei šūts puskažoks ar tresainu izšuvumu un galvā sarkana cepure. Bet no augšas nevarēja daudz redzēt, vai tas ir jauns vai vecs, glīts vai neglīts.

Kristīne pamanīja apakšā savu draudzeni Emmu.

«Kas tas tāds ir?» viņa sauca uz apakšu ar delnās sašpiestu balsi.

Emma pasita galvu uz augšu, pakratīja to par zīmi, ka arī viņa nepazina, bet griezās pie apkārt stāvētājiem. Tie viņai pateica. Nu viņa pasvieda to vārdu uz augšu, Kristīnes pašķiebtajā ausī: Mag—nus!

«Ak tu joks, kāds vārds!» Kristīne paraustīja plecus, ar to izrādīdama, ka viņa tikpat gudra kā pirmāk.

«Jā, nu gan redz, ka gudrāki nav palikuši, kā aizgāja. Bet lai nu arī kā: runāšana vēl nav darišana. Tik karstu, kā vāra, nevar strēbt. Un kas tad šiem būs tie kāvēji? Nav vairs vagmaņu laiki, kad tik viegli radās citu ādu dīrātāji. Paši ar savām baltajām rokām nevienam pie rīkles neķersies. Un kur tos bendes tad ņems, kas apkaus tik daudzus? Nē, nē, es tam neticu,» Kristīne, kas labprāt gribēja nokratīt smagas domas, noteica jau ar dziļu pārlicību, ka tā nevar notikt.

«Es arī tam neticu. Ja jau viņi visu tā izdara, kā runā, tad jau dzīvošanas vairs nav ne šim, ne tam,» piebilda Emma domīgi.

Tamlīdzīgas valodas gāja šodien pa Rīgu. Degošais jautājums, ko bija stādījuši dienas kārtībā tie, kas teicās nest cilvēcei jaunu laimi, bija — cilvēku iznīdēšana. Cilvēku iznīdēšana, kas bija legalizējusies ar kara sākumu, tagad draudēja legalizēties vēl šausmīgākā veidā kā cilvēku medības. Vienu ļauzu šķiru te gribēja «putna brīvībā» pamest nāvi nesošai bultai. Slacīt zemi asinīm, lai varētu dīgt jauna laimes sēkla. Tāds bija revolūcijas likums.

Sākumā varēja dažam likties, ka tauta, lepna un klusa, novērsās no domām pacelt cirvi pret saviem pašas dēliem. Jo pagāja jau dienas, un vēl arvien pilsoņi dzīvoja savos namos un gulēja savās gultās. Viens otrs varēja domāt: Varas nesēji tikai runā savas runas, lai iebiedētu, vai: Tas neattiecas uz mani, jo es esmu nevainīgs, vai: Man jau gan klāt neķersies, jo man ir nopelni tautas labā. Ar ko nu katrs apmierinājās, bija vienalga, bet neviens to nepaspēja tik pilnīgi, lai šai nospiedošā gaidīšanas laikā visam cauri nedzirdētu baigas asmeņu trisas.

Neatminama kā sfiņa mākla bija jaunā vara. Padarīt nevērtīgu cilvēku, izpostīt viņa cieņu bija pirmais uzdevums. Kā dzimtlaikos cilvēks sākās ar baronu, tā tagad tas sākās ar komunistu.

Vērtību zaudējušus cilvēkus dzina reģistrācijas birojos, kur tos pēc kaut cik līdzīgas nodarbošanās lieliem jomiem sabāza arodsavienībās. Nebija vairs vārdu, bet numuri, nebija vairs cilvēku, bet skriemeļi. Sanestus krātuvēs varēja pārbaudīt, vai tie derīgi jaunajai mašīnerijai, vai izmetami laukā.

Jaunā vara bija kā aktieris, kas spēlē nebeidzamus monologus tādas publikas priekšā, kas virvēm saistīta un kamoliem mutēs, nespēja ne svilpt, ne aplaudēt. Katra kritika varēja būt piedauzības akmens viņas māla kājām. Tādēļ arī vārds tika vajāts par visu vairāk. Kā vācu okupācijai, tā arī padomēm nacionālā literatūra bija kā dadzis acīs. Dziedoņi un spēlmaņi bija vajadzīgi koncertmītniņiem un arī lai uzturētu valdības kā mākslas veicinātājas prestižu, bet rakstnieku darbu jau iznīcināja un paralizēja ar to, ka aizliedza žurnālus un laikrakstus, nacionālizēja apgādniecības un grāmatnīcas un tā iespieda rakstniekus tai beztiesiskā masā, kuŗas darba vairs nevajadzēja, un kuŗai vairs nav tiesības ēst no proletārieša maizes rikas.

Ielās parādījās savādas procesijas. Slotām un lāpstām apkŗāvušies «buržuji» staigāja līdz mēslu ratiem, kuŗos tiem vajadzēja ievietot ielas atkritumus, kas sētniekiem bija tiši jāpamet uz ielām. Trīs vai četrkārt lielāks uzraugu bars staigāja tiem pa pēdām pakal. Tie, ko tur dzina, bija ievērojami pilsoņi, notiesāti pie spaidu vai tā sauktajiem sabiedriskiem darbiem. Arī Aliks gāja tā kādu laiku. Tad viņš nozuda. Kā daudzi, tā arī viņš nebija izturējis pazemojuma un cietumā mira.

Šie sabiedriskie darbi pilsētas ielās tomēr nepanāca vēlamā iespaida. Līdz ar notiesātajiem arī viņu uzraugi jūtās kā nostādīti pie kauna staba. Gaŗāmgājēji novērsās, lai nebūtu jānoskatās līdzcilvēku tīšā spīdzināšanā. Tad varas vīri apmainīja šāda veida sodu pret citu.

Gadījās, ka ielās vai arī uz tirgus sagrāba kaut cik labāki apģērbtas sievietes un aizdzina tās uz cietumiem, kur tām bija jāmazgā veļa un jāstrādā rupjākie darbi. Bet cietumos bija utis un izsitumu tifs.

Ar katru dienu pieņēmas posts, bads, slimības un nāve. Jo dziļāka grima nakts, jo skaļākas kļuva aģitācijas runas. Pilsoņi bija visa posta cēlonis. Viņu mājas bija kā neizņemami apcirkņi, kur glabājās ieroči, uztura līdzekļi, zelts un sudrabs.

Tie bij jāatņem ar varu.

Sākns kratīšanas.

Aizveda vienu otru redzamu pilsoni, un tas nekad vairs neatgriezās.

Naktis sāka skriet noslēpumaini automobiļi no cietumiem Ķeizarmeža virzienā. Daudzi bija dzirdējuši atskanam no viņiem šausmu kļiedzienus.

Kad visus jau mājā šķita guļam, Kristīne nedzirdami piecēlās, uzrāva zeķes, apņēma segu un izgāja uz pirkstgaliem. Kā kaķis viņa pielīda pie ielas loga, atvēra to nedzirdami un izbāza galvu. Iela bija tumša un klusa. Nejuta cilvēka soļa.

«Labi jau ir,» viņa apmierināta čukstēja pie sevis, «bet pie tiem pagāniem drošs nevar būt ne acumirkli. Kā nupat Emma teica, kur cilvēki sastāvējuši augšā sen pāri pusnaktij, un kā nu nolikušies uz pirmo nomigu: kratītāji klāt! Tā arī visu paņēmuši, pašus aizveduši. Nē, nē! Sargies pats, tad arī Dievs tevi sargās!»

Viņa nosēdās ēdamistabā pie loga, no kuŗa varēja paturēt acis ielu, un pussnaudā pārdomāja vēlreiz visu plānu, lai neaizmirstos. Kā dzirdēs «šos» pie parādes durvīm, tā tūdaļ iekšā pie kunga. To no gultas laukā, drēbēs iekšā. Kažoks jau nolikts gatavs pie pašām durvīm. Tad pa sētas trepēm uz augšieni. Tur jau pieliekamā klēts atslēga vaļā, tur jau aiz skrusteņa no visādām kastēm un aizliekamiem ir sataisīta paslēptuve. Matracis un segas arī noliktas, kā par vadīt nakti. Un kad nu nāk «šie» iekšā: nav! Nemaz nav bijis. Vakar vakarā nemaz nav pārnācis, un diezgan. Lai domā ko grib.

Tā Kristīnei vakar bija pasvilpusi Emma: lai sargānot savu kungu. Sarkaniem frontē ejot slikti, un tie varot aizlaisties pat jau šonakt. Tad ņemšot līdz ķilniekus, un viņas kungs, bez šaubām, arī esot uz listes. Tā nu tagad Kristīne še sargāja. Viņa to darīja uz savu roku, jo nebija nekā sacījusi, lai velti neuztrauktu mājīniekus.

Zināms, tāda trauksme jau nenāca pirmo reiz. Vai ik pārdienas gaidīja kādu katastrofu, kas aizdzīs lielniekus. Stāstīja par kādu gaišreģi, kuŗai parādījies milzīgs sarkans cimds ar roku. Cimds bijis izstiepts pāri Rīgai ar pirkstiem pret dienvidiem. Bet uzreiz no pirkstgaliem tas sācis irt. Pavedieni iruši, iruši un tinušie projām pret ziemeļiem, aizvilkdami visu roku, kas dilusi un sadilusi.

Sapnis jau nu gan bija pāra nedēļas vecs. Tādās briesmu dienās tas ir ilgs laiks, bet nekas vēl nebij noticis. Tā-

pat kratija, tāpat ņēma cilvēkus un pazudināja no ļaužu acīm.

Ar visām smagajām pārdomām Kristīnei mājās virsū miegs. Lai uzturētu sevi možu, viņai iekrita prātā palūkoties, ko dara viņas cara simtnieki. To viņai bija pieci, visi jauni un čaukstoši kā zīds, un kopā ar citu naudu viņas kapitāls bija daudz lielāks nekā pēc lielinieku noteikumiem katram drīkstēja būt naudas. Tā kā noteikumos paredzētā suma bija tik niecīga, ka daudz, ja pietika dažu dienu uzturam, tad katrs slēpa, cik varēja, un te nu dzīvokļu kratīšanai bija dotas visplašākās tiesības. Nāca, kratīja, atņēma. Izdurstīja mēbeles, uzlauza grīdas, noplēsa tapetes.

Kristīnes simtnieki nebija ietaupījums no algas. Dažādās svinīgās reizēs viņa bija no kungiem dabūjusi pa vienam, lai pēc patikas ko sevišķu par to iegādātos. Viņa nekad to nedarīja, arī nenolika tos krājkasē, kā to mēdza darīt ar zināmu daļu no savas algas. Sestdienas pēcpusdienās, pēc izlasītas avīzes, viņa tos izņēma no vecā kalendāra, kurā tie gulēja kā piecas kronētas Katrīnes, un pāprietējās par viņiem, dzīvi iedomādamās par visām tām lietām, ko tā būtu varējusi par šiem papīriem nopirkt.

Kaŗa laikā, ar visiem satricinošiem notikumiem, viņa ne reiz vairs nebija mīlinājusies ar šo savu mantu, bet nu lielinieku dekrets, kas draudēja viņai to atņemt, izcēla tās vērtību tik lielā mērā, ka tā iedomājās, ja to pazaudēšot, tad zaudēšot arī visu savu rocību un cieņu un tikpat kā pati sevi. Un tas trakākais bija, ka visā mājā nebija nevienas vietas, kas tai būtu izlikusies pietiekoši droša, kur to noslēpt. Bija dzirdēts, ka izkrata ogļu kastes un kartupeļu grozus. Arī augšienei, kur tā tik labi domāja noslēpt savu kungu, viņa neuzticējās. Vienu nakti tā izkāra savu niecīgo naudas maisiņu ārā pa logu, bet Emma, tīri nobijusies, biedināja to vairs pa otru lāgu nedarīt: ārpus loga esot tas pirmais, kur «šie» ar elektrisko lampiņu lodurot kā ar zagļa aci. Vakar nu viņas skats laimīgi bija kritis uz ventiles treliņu. Tā tik bija vieta, kas nevienam nedūrās acīs! Un tā viņa drēbes strēmelē kā gaŗā dosnā nosūtus simtniekus bija iebāzusi pa ventiles treliņa lodziņu un tagad staigāja apkārt ar mierīgu sirdi.

Bet nu bija jāapskatās, ko šie tur dara. Laika bija tik

daudz, ka nezināja kur likt. Pielika krēslu, izstiepās, cik gara varēja, un tad tikko vēl apakšējā lodziņā varēja ie-
bāzt pirkstu. Vakar tas bija izdarīts daudz vieglāk. Bet
kas tas bija? Nekā nevarēja sataustīt. Karsts vien pār-
skrēja. Kur bij palikusi drēbes lente! Pirksts urbās lo-
dziņā uztraukts. Tukšs kas tukšs! Nu jau viņš griezās ap-
kārt kā pa tauku podu un piesitās kaut kam mīkstum. Tur
jau nu bija! Bet atslidēja un aizslidēja. Akmentiņš iz-
kustējās, grabēdams skurstenī noskanēja, un Kristīnes
kapitāls aizčaukstēja tam līdz.

«Vai!» Kristīne iekliedzās un nolaida rokas.

«Ko jūs te darāt nakts laikā, Kristīn?» aiz muguras ie-
runājās.

Tur stāvēja Pentes kundze, vēl neizgērbusies kā no va-
kara.

Kristīne izstāstīja savu klizmu. Kundze to mierināja:
ja nāksot kārtīgi laiki, tādu simtnieku varot rasties du-
bultīgi, ja nenāksot — tad tik tā kā tā visam beigas. To
dēļ viņai nakts laikā nevajadzējis klīst apkārt kā spokam.

Nu Kristīne atzinās, ka nevis naudas dēļ, bet lai sargā-
tu savu maizes tēvu, viņa turoties nomodā.

Bet aiz tā paša iemesla staigāja arī Pentes kundze nakts
laikā bez miega un ar sirds drebēšanu klausījās uz katru
mazāko troksnīti, kas nāca no ielas. Jau daudzas nakts
viņa pavadīja bez miera, jo brīdinājums aiz brīdinājuma
bija nācis, ka apdraudēta Zāmeļa Pentes dzīvība, un lai
naktis tas labāk uzturoties ārpus mājas. Bet viņš nebija
pierunājams to darīt. Viņa vecumā, pēc tik grūtas sli-
mības, dzīvības spēki atgriezās lēnām, un naktis tas gulēja
mierīgi un dziļi, nemaz nezinādams, ka viņa dēļ sievietes
nesalika acu.

Jo kā trešā rūpīgā sardze ēdamistaba iznaca arī Vaida,
nemierīga, izdzirdusi balsis. Arī viņa tā bija vadījusi
naktis, domādama viena pati iznēsāt šīs bēdas. Bet nu
viņa arī pateica tām abām, cik niecīgas un nederīgas esot
viņu pūles un aizgādība. Kur bijuši kratītāji, tur tie rī-
kojušies ar tādu māku un pamatību, ka ne peles ala ne-
palikusi neatrasta. Velti tur esot domāt iztikt laukā pa
citām trepēm vai durvīm, kad māja visapkārt ieslēgta no
bruņotiem vīriem, un visas durvis apsargātas.

Klusēdamas viņas tad saskatījās un klusēdamas aizgāja katra uz savu gultu.

Iemeslu baidīties par Penti bija daudz. Viņš bija redzams patriots, kas nekad nebij slēpis savus politiskos uzskatus, un viņa abi dēli bija nacionālā armijā, vai, kā lielnieki teica: baltgvardijā. Tomēr līdz šim tas bija atstāts pilnīgi mierā. Viņa mājā nebija notikušas kratīšanas, ne arī citādi kā tas bija ticis spīdzināts. Tikai viņa īpašumi bija nacionālizēti jau pirmajās dienās. Tomēr likteņa draudi gulēja pār visiem kā negaisa mākoņi. Tādēļ arī no Pentu sliekšņa nepazuda nemiers un rūpes.

Kādu dienu Vaida nejauši redzēja uz ielas Līviju. Viņa nāca kopā ar kādu vīrieti. Netālu no Vaidas vīrietis pacēla noliekto galvu, un Vaida ar pēkšņu pārsteigumu ieraudzīja to virsnieku no apakštāva. Deiku. Latviešu saulīti viņš bija izmainījis pret komunistu zvaigzni.

Sarunādamies ar viņu, Līvija pagāja gaŗām, nepaskatījusies un nesveicinājusī. Kā Vaidai likās, tas notika ar nolūku. Vaida atskatījās. To darīja arī Līvija. Ātri viņa pasīta atpakaļ galvu un pielika divus pirkstus pie lūpām. Tā bija slepena zīme, ko saprata Vaida. Nu viņa zināja. Līvija bij tā, kas viņus sargāja. Kaut kādos sakaros viņa bija ar varas nesējiem. Līvija!

Ar kaujas saucieniem uz lūpām!

Aiz sarkana zārka vilkās daži simti nogurušu un nosalušu cilvēku. Viņi jau staigāja vairākas stundas, jo viņu ceļš negāja tieši uz kapsētu, bet pēc priekšraksta tam vajadzēja līkumot pa daudzām ielām, lai arī pie šā gadījuma demonstrētu komūnisma varenību un pilsonības niecību. Aizgājējs bija bijis komūnists un līdz savas partijas varas laikiem mazs ierēdnītis kādā privātā uzņēmumā, kas tagad bija nacionālizēts un pieskaitīts attiecīgam komisāriātam, kuŗā nu mazais ierēdnītis ieņēma lielu vietu. Viņa dzīvībai bija padarījušas galu ieilgstošas gripas sekas, bet viņi nu tāpēc, ka tas partijas labā kādreiz bija cietis, vai arī tāpēc vien, ka tas bija komūnists, viņu pavadīja ar parasto rituālu: karogiem, dziesmām un attiecīgiem lāstiem tiem, kas komūnisti nebija. Pavadīšanā bija jāpiedalās obligatoriski visiem komisāriāta darbiniekiem.

Laiks bija ledaini auksts, lai gan pavasaris jau stāvēja

pie durvīm. Pūta asi vēji. Gājiens izskatījās kā notiesāto karavāne, kas vilka drūmas naida dziesmas. Kad vienā galā beidzās «Ienaida negaisi», otrā sākās: «Ar kaujas saucieniem». Tad visiem vīriešiem bija jānoņem cepures.

Rindas malā, netālu aiz zārka, gāja vecāks vīrs. Viņa uzņēmums bija nacionalizēts, un viņš tajā atstāts kā mazs ierēdnītis, kas bija padots visiem komisāriāta rīkojumiem. Šis gājiens viņam bija rūgts kā nāve. Viņš bija ar novājinātu sirdi, un sviedru lāses tam sasala uz pieres, cik reiz tas noņēma cepuri ledainajā vējā. Bet ik pa pusstundu no priekšējām rindām atskanēja «kaujas saucieni».

Beidzot viņi bija galā. Izvadītājs bija Magnus.

Kā visiem vējiem un naidīgām pretvarām par spīti viņš stāvēja kapa malā un teica savus stipros vārdus: Slava kritušiem, lāsts slepkavām. Lāsts, lāsts, lāsts!

Kā lāsta akmeņu krusa bira sasalušās zemes gabali pār nabaga mironi.

Tad nāca vēl internacionāle, un vergu ļaudis varēja iet mājās.

Magnus dzīvoja tā paša lielā nama belletāžā, kuŗa augšienē atradās Lapas kundzes mazais mājoklis un otrā korpusa pagraba telpās bija dzīvojuši Ziediņi. Dzīvoklis bija nacionalizēts. Viņa īpašnieki bija aizbēguši un par sargu pametuši ilggadēju kalponi, kas pazina visus lielās mājas iedzīvotājus kā savus radus. Lielinieki to bija atstājuši savā istabā. Par to tai bija jāuzkopj telpas un jāapgādā biedrs Magnus, kas tagad bija dzīvokļa kungs.

Magnus, kā paties bauslības kalps, bija puritānisks savās parašās. Gulta, galds un krēsls, vairāk viņam nevajadzēja. Uz tā paša galda rakstīja, uz tā paša ēda. Lietas no citām telpām bija aizgājušas pie tādiem biedriem, kas dzīves ērtības neturēja par nesavienojamām ar savas ticības dogmu.

Tāpat kā citi mirstīgie, arī Magnus bija gaŗajā gājienā izsalis un izsalcis. Saimniece tam bija pagādājusi labas vakariņas, ne aiz vēlēšanās tam iztapt, bet aiz bailēm, lai neaiziet un nenāk cits, ko nemaz nepazīst un nezina kur un kā. Cik iespējams, viņa tam rādījās maz un arvien ar baiļu sviedriem.

Piesēžoties pie galda, Magnus, kā uzsviests uz šķīvja, pazibēja atmiņā tā vīra vaigs, no kuŗa pieres bija ritēju-

šas sviedru lāses: cik reiz tas bija atskatījies, tik reiz tas bija to redzējis. Viņš pavīpsnāja drusku. «Tas to pie-minēs,» viņš domāja.

Kad tas bija iebaudījis dažus kumosus, viņš atbīdīja šķīvi. Vai ēdiens bija tik negards, vai viņam pašam kāda vaina? Viņš bija zaudējis garšu. Netikvien to, viņam pašam vairs nebija ēstgribas.

Kad saimniece ienāca ar tēju, kas tāpat kā gaļa bija Magnus, kā jau agrākā Zemgales saimniekdēla, neiztrūkstošs maltītes piederums, viņa ar izbailēm redzēja, ka šķīvis bija atbīdīts, un uz viņa gulēja nazis un dakša ar iekostu kumosu. Bet biedrs pats staigāja pa istabu ātri ātri, nopurināja šad tad plecus un daudzīja rokas. Piepeši tam bija sācis salt, un tas nevarēja sasildīties.

Saimniece atvainojās un izskaidrojās. Maltīti tā bija pagatavojusi no labākiem produktiem, ko šinī posta laikā varēja dabūt. Ja negaršojot, tad lai atvainojot pārdrošību — bet tad vaina varot vienīgi būt ēdējā pašā. Varbūt kāda maza gripīte.

Magnus neatbildēja.

Saimniece nevarēja to tā atstāt. Lai arī biedrs, bet cilvēks vien bija.

Labākās zāles pret gripu esot konjaks. Daudzus tas izcēlis turpat no nāves. Pusglāzes konjaka un virsū karsta tēja, tas palīdzot.

Drusku, drusku viņai vēl esot pudelē no veciem kungiem.

Par tādu lietu viņa ne par ko nebūtu atzinusies citā laikā, bet kad cilvēks turpat taisās slims, tad jāatmet visas bailes. Kad biedrs arī tagad nekā neatbildēja, viņa ienesa pudeli, kuŗā tiešām tikai bija atstāta «zāļu tiesa», un nolika galdā.

«Lai nu dara ko grib,» noteica pie sevis.

Pēc tam viņa vēl ienesa biezu segu un pārklāja pār gultu. Bet arī par to tā nedabūja ne nē, ne jā.

Magnum apnika drebināties. Nikns viņš pieskrēja pie galdā, izlēja visu konjaku glāzē, piepildīja iztrūkstošo ar tēju un cukuru un izdzēra to ar vienu paņēmienu.

«Varbūt tas vīrs arī tagad meklē konjaku,» viņam atkal iekrita prātā sviedrainā seja.

«Fū, velns!» viņš aizdzina šo uz mācošos domu, īgni atbīdīja traukus un sēdās pie iesāktā manuskripta, jo partijas laikrakstam bija vajadzīgs «nāvīgs» artiķelis.

Tomēr jau pēc dažiem teikumiem saķērās domas un spalva izslīdēja no pirkstiem. Kaut kas smags bija iegulies pierē un spieda acis ciet.

Viņš saritinājās gultā, un tūlīt tam likās, ka locekļus tam neatvairāmi velk kādā siltā lipīgā smagumā, netikās pakustināt ne pirksta. Bet cauri plakstiem tas redzēja skaidri, ka ienāca tas vīrs no šīs dienas gājiena, izslīdēja istabai cauri kā Hamleta tēva gars pār skatuvi un pazuda sienā. Bet viņš nespēja pat pavērt muti pret šo uz mācošos parādību un pateikt kā pirmīt: Fū, velns!

Divas dienas Magnus cēlās, gāja un nāca, bet trešā, ienākusi ar brokastu, saimniece atrada to gultā. Konjaks laikam nekā nebija līdzējis, un biedrs bija slimš. Līdzcietīga viņa piegāja tam.

«Vai jums kā nevajaga?»

«Nē!»

«Vai neiet kam pateikt?»

«Nē!»

«Vai neatsaukt ārstu?»

«Nē!»

Visi: «nē» bija cieti kā akmeņu sviedieni, bet pēdējais bija viscietākais. Magnus nekad nebija bijis pie ārsta. Viņš nevienam neuzticējās. Pēc viņa domām, visi ārsti bija buržuji pēc savas nodarbošanās, kas tiem uzlika par pienākumu likt savai saulītei spīdēt kā pār proletu, tā pār buržuju.

«Lai viņš gul,» domāja saimniece. «Ēst viņam tāpat piensīšu kā nesusi. Un gar citu lai man nav daļas.»

Viendien, Vaidai atgriežoties no kāda gājiena un ienākot priekšistabas patumsā, kāda liela, skaista meita metās tai vētraiņai ap kaklu.

Irma!

Nu bija pirmie jautājumi, kā tikusi galā ar visiem sarkanarmiešu tikliem un slazdiem, kas ar bargiem draudiem izstiepti pa visiem ceļiem. Irma atteica bezbēdīgi, ka vēl vieglāki gājis kā ar friču slazdiem. Esot jau iemītas un zināmas tekas. Un ja gribot ko panākt, riskēt vajagot.

Viņai tā rūpējis zināt, ko dara rīdzinieki tai murdā, ka nevarējusi vairs nociesties nenākusi.

Cik nu varējusi, viņa bija arī atnesusi no savas svētības, kā īsta Lauku un Druvu māte. Vaidai vajadzēja nākt virtuvē un apskatīties ilgi neredzētos gardumus.

«Un ko dara Ansītis?» jautāja Vaida.

«Raujas ar darbiem,» atteica Irma šķelmīgi zibošām acīm. «Mazos zēnus man tā iedīda, ka tīri prieks. Viņam ir nags. Puikas viņu vairāk klausā un bīstas nekā tēvu.»

«Nu un citādi?» Vaida gribēja zināt tālāk.

Irma saprata neizteikto.

«Citādi vēl tāpat. Bet ja laiki paliks mierīgi, tad lūdzu Jāņos uz kāzām. Abas mātes negribēja agrāk, un mēs arī nelauzāmies. Ir jau arī šis laiks tik skaists, ka nemaz nevar iedomāties ko jaukāku. Bet nu man jau astoņpadsmit pāri, un mātes arī vairs nav pretī.»

«Jā, ja nu tie laiki tikai paliktu citādi,» Kristīne grozīja galvu.

«Kā nu nepaliks! Tikai plūdu laikā peld duļķes un smiltis pa virsu, bet mūžam jau nebūs plūdi. Un kad būs ūdeņi atkal tīri, smiltis nogrimst, kur tām jānogrimst.»

«Gudra palikusi mūsu Irma,» Kristīne atzinīgi paslavēja.

«Es redzu, kā tas notiek dabā,» Irma atteica.

Irma bija apstājusies pie Lapas kundzes.

«Kā tu viņu atrodi?» jautāja Vaida.

Irma papurināja skumji galvu.

«Viņa dilst kā ēna.»

«Viņai vien tev vajadzēja atstāt arī šīs pārā mārčiņas spēka barības.»

«Un jūs domājat, viņa mani laistu pie jums bez ciema kukuļa! Nē, nē! Viņai patīk visu iztēlot un papriecāties, kā es še ienāku pa durvīm ar pilnām rokām, un ko Kristīne tad saka, un kādas acis tad jūs taisāt. Katrs mazākais prieks viņai ir vairāk nekā barība. Man jau bija grūti uztriept viņai tik, cik tai palika. Nez' kam vēl gribēja lai nesu. Bet es nē. Ko nesu, to nesu tiem, kas man tikpat kā rudi, bet visu pasauli pildīt nevaru. Man jau bija tā dusmas, ka viņa ar visu savu trūkumu tik ilgi ēdinājusi to lieko muti.»

«Lauķeni tu domā?»

«Jā. Bet tagad tā vairs pie Lapām neiet. Ar lieliniekiem pati palikusi liela. Viņas izlielītajiem bērniem jau tagad zelta laiki. Jaunais Lauķis strādā politiskā pārvaldē, bet Strauchenes meita Cecile iet par plintnieci un katru nakti pie kratīšanām līdz. Par to nu Lapas kundze ņēmusi priekšā veco Lauķeni: lai tak meitai ierunājot prātu un neļaujot samaitāt jaunu bērnu — Cecile nemaz vēl nav manā vecumā — bet Lauķene ar tādu aizrādījumu palikusi tik ļauna, ka nemaz vairs aizklausīties. Jā, tādas blēņas jau viņai arī klāstījis viens un otrs, bet tas viss notiekot aiz tīras zaļas skaudības, kur viņas bērni tagad tik labās vietās, un tos tā ieredzot augstie kungi; ka nu sākot nākt labums pa logiem, pa durvīm, tur citi šai to nenovīdot. Bet lai pielūkojot vien, vai tik pašiem tās galvas tik cieši uz rumpjiem turoties, un lai neiedomājoties, ka par tām pāra garozām, kas šai te atmestas, jau varot muti palaist. Tagad esot citādi laiki. Lapas kundze tīri nobijusies no Lauķenes bardzības, kad tā pa istabu skraidījusi, viņai gar acīm vien vējodama, un kad tā beidzot izskrējusi, aizcirdama durvis, viņa vēl ilgi nevarējusi saprast, kā šīs labi domātās piezīmes varējušas tik neganti nokaitināt veco sievu.»

«Un to Cecīli tu redzēji?» jautāja Kristīne.

«Kā es neredzēju! Iegāju apciemot. Mēs tak kopā augām.»

«Un kāda viņa nu ir?» Kristīne bij ziņkārīga.

«Pēc puskažāka ar savu plinti, bet citādi nekas. Jā, lūk, ko viņa man iedeva. Ar šīm lai es ejot operā.»

Irma izņēma no ķešas divas operas biļetes un rādīja Vaidai.

«Kādēļ viņa neiet pati?»

«Ko viņa tur darišot? Partijniekiem visiem dalīts par brīvu, bet viens otrs arī tāpat gan atdevis, gan pārdevis. Kas tur labs varot būt, ja jau par velti laižot? Ka es gribot, lai ejot.»

«Katrā ziņā aizej. «Tannheizera» pirmizrāde! Tas būs tev rets baudījums.»

«Ko es no tās saprotu! Ja jūs nākat līdz un paskaidrojāt, tad tā ir cita lieta.»

Vaida pati nevarēja apslāpēt prieku pieņemt uzaicinā-

jumu. Viņai tikai nepatika tādā kārtā iegūtā ieeja. Pirmizrāde bija valdošās šķiras un viņas trabantu privilēģija. Apspiestos izslēdza no tās. Biļetes nepārdeva, bet tikai izdalīja proletāriātam.

Tomēr viņa pārvarēja visus iebildumus, un abas aizgāja.

Viņu vietas bija pirmā balkona ložas otrā rindā. Nams ātri pildījās. Par daudz ātri, lai Irma paspētu apskatīt publikas raibo sastāvu, kur juku jukām bija zīds un samts, nobružātas uniformas, nodilušas kleitīņas; ar nolūku izrādīta vienkāršība un nevērība apģērbā un ar bailību slēpta elegances. Orķestra telpa jau bija pilna mūziķiem. Tur visu laiku notika nemitīga čīgāšana un stīgu skaņošana, kas ar juceklīgiem trokšņiem Irmāi kāpa galvā. Viņa slaucīja sviedrus.

«Vai zināt, es to nevarēšu ilgi izturēt!» viņa bezdūšīgi pačukstēja Vaidai.

Apspiedusi sauja smieklus, Vaida pieliecās pret to mierinādama. Tai brīdī nošalca gaŗām zīda svārki. Priekšējās ložas vietās ienāca kungs ar dāmu. Dāmas graciozā galviņa pasitās pa labi un pa kreisi, publiku pētīdama.

«Žena!» Vaidai paspruka, bet viņa aprāvās. Virieti tā nepazina.

Tas bija palicis kājās un skatiem pārskrēja plašo telpu. Sašutis pagriezās pret savu pavadoni.

«Nedzirdēti! Kur tik skatās, buržuju mūļi! Kur tas proletāriāts? Vai buržujiem par izprieču mēs rīkojam šo izrādi?»

Žena pacēla binokli.

«Jā, tiešām, tiešām! Tev taisnība. Tas tak par traku! Tur jāpainterēsējas.»

Nodzīsa gaisma. Čala aplkusa. Pie pulsts parādījās diriģenta Reitera siluets. Viņš sasveicinājās ar mūziķiem, stāvēja nekustošs kādu brīdi, kamēr telpā palika tik kluss, ka būtu varēts dzirdēt adatu kritam. Tad deva signālu. Fanfares iekrita.

Bet līdz ar fanfarēm šai svinīgajā klusumā iekrita no galerijas arī kāda nāvīgi izbiedēta zīdaņa bazūne. Dažus acumirkļus sacentās ar to tauru un vijolu brāzmas, bet spiedzošā taure augšā nepadevās. Cērtošām kaskādēm. kā sisenis lēkādama, tā nežēlīgi kapāja varenās skaņu

plūsmas, līdz tās pēkšņi notrūka, un viņa palika uzvarētāja. Ar asu signālu diriģents pārtrauca uvertīru un atstāja pulti. Galerijas bazūni nekādi signāli aplūsināt nespēja.

Bridi valdija apjukums. Tad no valdības ložas nāca visvarenā pavēle: biedrenei ar zīdaini tūlīt atstāt telpas. To viņa darija, un aizkrītošās durvis pārcirta brēkuļa bazūni.

Pagāja vēl labs brīdis, kur publika bija neziņā, vai ar tādu pat katēgorisku pavēli varēs atsaukt diriģentu pie pulsts.

Beidzot viņš nāca.

Kā bargas elektrības piesātināts pacēla no jauna savu zisli. Kontakts bija izjaukts, sastīgojums pārtrūcis. Nu vajadzēja divkārsa spēka. Nevien lai izrautos no negribēti smieklīgās situācijas iespaida, bet lai arī visus šos nīdējus un ienīstos, nomācējus un nomāktos atraisītu no tās pekles atmosfēras, kādā tie jau mēnešus smaka, un paceltu tos mākslas debesu godībā.

Tam vīram, kas drošu roku vadīja savus instrumentu pulkus, netrūka šī spēka. Lielā pacilātībā aizšalca varemais ievads.

Izmaldījies apakšzemē pa mīlas dieves saldtvīkas un kaisles valstību, Tannheizers — ar maija skaidrību un ganu stabules pirmatnību — atmostas pie dabas krūts, lai tā sagatavots ar dievišķu dzirksti krūtīs trauktos pie Elīzabetes — Madonnas Atpestītājas.

Pirmais cēliens bija galā. Vaida atmodās kā no brīnišķa sapņa.

«Nu? Kā bija?» laimīgi smaidīdama, zem dzirdētās mūzikas iespaida, viņa pagriezās pret Irmu, ar nolūku noliekdamās dziļāk, lai Žena, iedama garām, neieskatītos tai sejā un to nepazītu.

«Jāpamēģina, vai vēl galva turas uz pleciem,» atteica Irma, komisku žestu paceldama rokas un saspiezdama abas ausis. «Tad nu gan grāva kā pērkonis!»

Vaida sāka tai paskaidrot turpmāko cēlienu gaitu.

Žena ar savu pavadoni vēl neizkustējās. Abi pētīja publiku un taisīja par to savstarpēji piezīmes. Piepeši iesaucās Žena:

«Paskat tur, vai tas nav Bujāns?»

«Kur?» atjautāja viņas pavadonis.

«Pie orķestra ložas, pa labi. Stāvus.»

Instinktīvi piecēlās arī Vaida ar Irmu un pastiepās uz priekšu, lai redzētu, kas tur stāv pie orķestra ložas, pa labi. Visi četri skatījās norādītajā virzienā.

«Vai!» klusi iesaucās Vaida, saņņaudza Irmas roku. Tas tur bija viņš! Jauneklis no Zemgales birzs. Tīfa slimnieks no četrdesmit piektās gultas Mētraines slimnīcā. Vai tiešām viens un tas pats? Vienalga! Tas bija viņš, viņš! Vai par to viņi runāja? Bujāns? Un tā viņu sauca? Bujāns?

«Tas viņš. Bez šaubām. Arvis Bujāns,» teica tagad Ženas pavadonis.

«Arvis Bujāns,» starp saspīestām lūpām atkārtoja Vaida.

«Vai tas tagad Rīgā? Ko viņš te dara? Un privātās drānās? Tad tad būs dezertieris?» Žena bēra savus ātros teikumus.

«Kā gan citādi? Ar viņa uzskatiem! O, bet tad nu gan puisis būs neskrējis lamatās. Tad lai mācās pazīt Mālu!»

«Bet šaubām, bez šaubām! Vajaga painteresēties. Vai te nav kāds no politiskās pārvaldes?» Žena meklēja skatiem zālē.

«Nebaidies! Tas mums neizbēgs. Tā dēļ tagad nevajaga traucēt noskaņojumu.»

«Aizrādīt jau var. Ja še taisni kāds būtu.»

«Iesim!» Māls isi pārtrauca.

Zibeņātri Vaida novilka Irmu uz krēsla, ļāva galvai ieslīdēt uz ceļa atbalstītā rokā un izlikās, it kā būtu nogrimusi programmas pētīšanā. Šī piesardzība bija lieka. Žena ar pavadoni pagāja gaŗām, it kā uz pakaļējiem krēsliem nesēdētu ne ēnas, ko jau arī liecināja viņu isā saruna, ka tā augstprātīgi nemaz neņņēma vērā varbūtējos kaimiņus.

Ženas zīda svārki nošalca gaŗām. Vaida no jauna saņņaudza Irmas roku.

«Tu dzirdēji?»

«Jā. To viņi ņņems aiz krāgas.»

«Irmu, Irmu! Ko mēs darīsim? Viņš ir jāglābj.»

«Jūs viņu pazīstat?»

«Jā.»

«Bet kā lai to iesākam? Ja es skrietu apakšā un brīdinātu? — Bet tā dāma, kas te runāja, mani pazīst, un ar viņu mēs nemaz tik pazīstami neesam. Tas ir — tā — es tev to nevaru pateikt, runājuši mēs tikai esam dažus vārdus, —» Vaida nostomijās.

Irma redzēja viņas pietvikušos vaigus, mirdzošās acis un kā drusku vibrējošās rokas; viņa saprata.

«Es zinu, jums viņš ir tā kā man Ansītis.»

«Irmiņ!»

«Zināt ko,» Irma iekrita starpā kā piepeši atradusi padomu. «Lai viņš nāk man līdz. Rīt no rīta mēs aizejam. Līdz Meteņiem tiksim, par to es galvoju, un tad jau redzēsim. Ansītis zinās padomu. Viņš gudrāks par mani.»

Vaida paskatījās tai cieši acīs.

«Tas jādara uz pēdām. Tas ir tas labākais. Vai tu viņu pazīsi starp cilvēkiem?»

Irma paliecās uz priekšu un ieskatījās zālē.

«Viņš vēl tur stāv. Nē, patlaban viņš iziet ārā. Jā, es viņu pazītu starp simtiem. Zils uzvalks, slaidis, pabrūni, cirtaini mati.

Vaida bija sameklējusi rokas somiņā zīmuli un rakstija uz programmas malas: «Jums draud briesmas. Uz pēdām atstājiet teātri un Rīgu. Sekojiet nonesējai.»

«Irmiņ, no Dieva puses, ja to kāds cits redzētu!»

«Nebēdājiet! Tik muļķe es neesmu. Gan es viņam parādišu, kā vajaga.»

«Pauze būs gara. Tu paspēsi. Un ja esat skaidrībā, tad nogaidait, katrs savā garderobē, kamēr otrs zvans un publika sāk plūst atpakaļ zālē. Tad izņemiet drēbes un pazūdiet no teātra,» Vaida pamācīja.

«Jā, jā, jā, to jau zināsim. Bet kad viņš man jautās: kas sūta? Ko lai saku?»

«Saki: Vaida. Bet ja nu viņš pavisam vairs neatmin mana vārda?» Vaida iekrita šaubās. «Vienalga, saki tik tā.»

«Tādās reizēs arvien zina, kas jādara,» Irma teica droši. «Ja es vairs nenāktu atpakaļ, tad zinait, ka ir izdevies.»

Tikko viņa bija prom. Vaida būtu to ar simts balsim saukusi atpakaļ. Tā viņu plosīja šaubas. Vai tas bija pareizi, ko viņas darīja? Vai svešais jauneklis pavisam bija tā apdraudēts? Un ja tiešām tā, vai viņas nepadarīja visu vēl bīstamāku? Vai Irma ko panāks? Vai viņš nepaskatīsies uz to svešām acīm, izbrīnījies, un neatraidīs viņas priekšlikumu? Briesmas tak pastāvēja, bija tuvas, bija draudošas. Cilvēki bija redzēti dzīvi un veseli, šķietami vēl neaiztikti un nepamanīti, un tagad viņu vairs nebija. Nošauto saraksti pieauga bīstamos apmēros. Starp tiem bija pazīstami vārdi, izcilus vārdi. Kāda bija viņu vaina? Un kādas vajadzēja vainas? Kas varēja sevi attaisnot? Lode aizslēdza katru muti uz mūžu. Nē, nē, — tas nedrīkst būt! Irmiņ, steidzies, steidzies! Runā ar eņģeļu mēlēm. Pārliecini, ka tam nāve aiz muguras. Prom, prom no šīs vietas! No acīm, kas tevi vajādamas meklē un tev nāvi vēlē. Steidzies, mans mīlais! Uzticies! Manas domas ir ar tevi! Mana sirds ir ar tevi!»

Starpbrīdis bija pāri. Cilvēki plūda ložās. Gandrīz līdz zemei noliecās Vaida, slēpdama sevi no Ženas. Tā pagāja gaŗām. Dažus mirkļus vēlāk nāca Māls.

«Vai tu runāji ar kādu?» Žena vaicāja.

«Runāju. Pēc izrādes būs kontrole uz ielām. Tad jau redzēs.»

Vaidai pamira sirds. Viņa saprata.

Pēdējā acumirkļī tā redzēja, ka vieta apakšā palika tukša. Arī Irma neatgriezās. Ugunis noslāpa.

Vaida uzelpoja dziļi. Viņi bija prom. Pār sabangotās sirds vilņiem atmirdzēja saule.

Augstajā dziesminieku zālē, uz skatuves, parādījās Elizabete ar gavilējošo sveicienu:

«Sveiks, jaukais nams, šai augstā telpā

«No drūmā sapņa attapos,

«Nu atkal viņa dziesmu elpā

«Viss most uz augšāmcelšanos!»

«Viss most uz augšāmcelšanos?» gavilēja līdz Vaida, nu likai laudama vaļu tai prieka šaltij, kas bija iesitusies asinis ar pirmo acu uzmetienu tam stāvētājam tur apakšā un tagad, ka no dziļiem avotiem strūklodama, apmirdzēja viņas divasdesmit ziedus ar zelta rasu.

«Cik tukša bij šī māja,
«Cik atstāta es še,
«Kad draugs mans projām gāja
«Un zuda pasaule.»

Jā, tā bij! Elizabete izteica viņas sāpes un ilgas, Elizabete atminēja viņas dvēseles mīklu. Aizgrābtības asaras pamirdzēja acīs. Kā tas varēja būt! Viens vienīgs acumirkļis tur, Zemgales birzī. Un iegulies sirdī uz mūžu mūžiem. Arvis Bujāns! Kā tas varēja būt!

Uz skatuves cīnījās zemes kaislības un dievišķa mīlestība. Instrumentu mežs kņāca un bangoja. Elizabete salūza. Salūstot uzvarēja. Kā atpestītāja aiznesa sevi un savu mīlo dievišķā skaidrībā. Kā okeans bez gala un malu aizsalca reliģiozā ekstāze, izdzēsdamā visu zemo, ieraudama sevī kā mūžības bezgalībā visu esošo.

«Pār sauļu saulēm valda Dievs,
«Allēlūjā, Allēlūjā!

Maestro Reiters nolika zizli. Viņš bija uzvarējis. Neticamo, neiespējamo veicis. Četras stundas tas bija turējis atvērtas debesis, kuņās notika dievības un visu dievišķo vērtību glorifikācija. «Svēts, svēts, svēts!» tur skanēja visās toņu kārtās. Tā bija spēcīgākā aģitācija, uzrakstīta dievišķā sajūsmā. Kā to varēja pielaist varas nesēji, kas bija pulcējušies valdības ložā! Vai nevajadzēja visus tos dziedoņus un spēlmaņus pielikt pie sienas un padarīt par vienu dzīvību nabagākus? Viņi to nedarīja. Viņi rikojās pēc citu seno tirannu priekšzīmes, kas bija reizē cilvēka un viņa vērtību iznīcinātāji un mākslas mecenāti jeb balstītāji.

Vaida, kas jau pēc otrā cēliena bija aizgājusi uz kādu tukšu vietu, tālāk no Ženas, tagad pirmā izsteidzās ārā.

Ielas bija milicijas ielenktas, kas sijāja kā caur sietu mājās ejošo publiku. Vai nav kāds, mākslas vilināts, iemaldījies slazdā, no kuņa tas laukā tikt lai vairs nedomā.

Lai gan jau bija pāri pusnaktij, mājinieki vēl bija modā. Ar izbrīnu Vaida vēroja gaismas svītru zem kabineta durvīm. Iekšā dudināja balsis. Kristīnes soli skanēja virtuvē. Kas tam bija par iemeslu?

Kabinetā sēdēja Pentes kundze un viņai pretī Kristaps, agrākais Vaidas tēva kučieris, kas tagad dzīvoja Vārpās.

Viņu sejas bija rūpju nomāktas. Vaida nedabūja pavērt muti, kad jau ierunājās Pentes kundze:

«Mēs tevi tā gaidījām. Kaut kas būs jādara. Kristaps atbrauca un — nu Krācēs neesot labi. Vārpu mamma jau trešo dienu kā prom. Roberts sarkano apcietināts. Ja kaut kas notiek — Ilze neizcietīs.» Pentes kundze norija asaras.

«Nevajaga tūlīt domāt to ļaunāko,» teica Vaida.

«Kristaps arī to saka, bet tā jau mēs viņus nevaram atstāt grūtā dienā. Onkuli vēl nedrīkst uztraukt. Arī tagad jau es viņu laikus nolīku gulēt, lai nemaz nezina, ka atbraucis Kristaps. Es jau brauktu līdz —»

«Tas ir skaidrs, ka tu to nevari darīt un arī nedarīsi, mīļo krustmāt. Vienīgā braucēja būšu es.»

«Man bail tevi laist,» bēdējās Pentes kundze.

«Tagad nevar vairs izbaidīties un izbēdāties, jo briesmas var uzbrukt vai gultā, vai ceļā esot,» atteica Vaida, domādama par šī vakara notikumiem.

«Tā jau ir,» piemeta Kristaps. Ja tik laimīgi tiekam laukā no Rīgas, tad par tālāko man nav bēdu. Zirgi man ir uz šosejas pie pazīstama namsaimnieka. No turienes es zinu izbraukt pa lauku ceļiem vien. Bet no Rīgas mums jāiet kājām, ja varētu, jau šonakt.»

«Un kā jūs tikāt šurp?» jautāja Vaida.

«Man ir papīrs. Bija tur tāds — »Kristaps pameta ar roku — «man izgādāja.»

«Un es riskēju ar savu teātra biļeti, kas līdz divpadsmitiem der kā atļaujas zīme. Cerēsim, ka neviens milicis mums neuzkulsies, jo viņi visi tagad operas rajonā. Tikai tad jāiet tūlīt.»

«Es esmu gatavs,» Kristaps piecēlās.

«Un es pārgērbšos siltākās drānās piecās minūtēs,» Vaida teica, jau aiz durvīm.

Iрмаi nebija vaļas pārlikt, kā rīkoties un ko teikt svešajam jauneklīm. Viņa sazīmēja to apakšējās ejās, starp laudīm, kur viņš soļoja vientuļš, un kā likās, sevi slēdzies. Viņa pūja tam droši pretī un paņēma to, kā sen pazīstamu, nīz elkoņa.

«Sveiki, Bujāna kungs,» viņa uzsvēra, ar ātru skatu pārliecinādamas, vai viņš šo vārdu pieņems par savu. «Es

tak nemaldos? Arvis Bujāns?» vel paprasīja, ieskatīdamās tam cieši sejā.

«Jūs nemaldāties. Es tas esmu. Bet man jāatzīstas, ka es jūs gan —»

Viņa paņēma to draudzīgi zem elkoņa un uzlika tam uz piedurknes atlocīto programmu.

«Lasait!»

Arvis lasīja: «Jums draud briesmas. Uz pēdām atstājiet teātri un Rīgu. Sekojiet nonesējai.»

Mierīgi Arvis iebīdīja programmu Irmāi rokās.

«Kas to saka?»

«Vaida. Mani sūta Vaida.»

Irmāi likās, it kā tas būtu viegli nodrebējis, bet varbūt tā bija maldījusies. Viņi pagāja dažus soļus. Tad viņš to apstādināja.

«Labi. Pie izejas gaidīšu.»

Irmā gribēja savu glābjamo vest līdz pie Lapas kundzes, kur tā pārnākšņoja pati. Bet pēdējā acumirkli tai uznāca šaubas. Vecās Lauķenes uzpūtība un draudi Lapas kundzei, par kuņiem tā Irmāi bija stāstījusi, viņai iekrita prātā. Lauķene un Strauchi bija nenosvērti cilvēki, un tagad viņi maisījās ar komunistiem. Lapas kundzei, šai trauslajai, smalkajai dvēselei, nedrīkstēja sagādāt pat nepatīkšanas ēnu.

Irmā aizveda Arvi pa šauru koridoru līdz dibena trepēm, uzkāpa vienu stāvu un klusu pieklauvēja. Tas bija tas dzīvoklis, kuŗā uzturējās Magnus. Pēc vairākkārtīgas pieklauvēšanas durvis bailīgi pavērās, un ārā pastiepās roka ar degošu sveci.

«Kas tur ir?»

«Ēs, Paulas jaunkundze,» atbildēja Irmā un bez uzaicinājuma ieslīdēja pa durvju atvērtni iekšā.

«Ko tu tik vēlā laikā,» par Paulas jaunkundzi uzrunātā bārās, «un kas tev tas otrs?»

«Tam jādod naktsmājas. Laidiet viņu iekšā.»

«Ko vēl nē,» Paula atsaucās atraidoši. Dievs Kungs, kādi laiki. Es jau nu viņa iekšā nelaidīšu. Kas viņš tāds ir?»

«Mūsu pašu. Strēlnieks.»

«Strēlnieks, strēlnieks! Kādi viņi tagad.»

«Nerunājiet, bet darait. Tas cilvēks ir jāglābj. Citādi viņu nomaitās.»

«Ak tā,» Paula atsaucās jau piekāpīgāki. «Bet man ir viens no šiem. Slims gan. Neko nejut. Diez' kas būs, kas nebūs.»

«Viens pats?»

«Viens gan. Neviena nelaiž sev tuvumā.»

«Kratītāji nenāk?»

«Ko šie te kratīs!»

Apakšā noklaudzēja durvis.

Irma izpūta sveci un ievilka Arvi virtuvē. Visi nogaidīja, kamēr nācējs uzkāpa un aiztaustījās līdz kādām durvīm augšstāvā.

«Jūs izgulēsities te. Rīt, ar gaismiņu, būšu klāt,» Irma klusi teica un izslidēja pa durvīm.

Uz pirkstgaliem Paula izveda Arvi caur divām istabām trešajā un parādīja dīvānu, pie sienas.

«Izturieties klusi. Sveci un sērkociņus atstāšu, bet bez vajadzības nelietojiet. Spilvens būs tē, un mētelis jums pašam.»

Arvis atraisīja kakla saiti, noāva zābakus un izstiepās uz dīvāna. Nogurums bija liels, bet domas nedeļa miera. Starp pēdējo nakti, ko tas bija pavadījis Rīgā — pirms izešanas uz Kalnciema pozīcijām priekš Rīgas krišanas, — un šo — gulēja dzīves posms, ko tas domās palaida garām dienu pēc dienas, kā virknē likdams krelli pie krelles, pievienodams tai šo pēdējo kā noslēgumu. Šo posmu, kā viņš domāja, tas būtu arī varējis izstrīpot no savas dzīves, izņemot šī vakara saņemto dzīvības zīmi no Vaidas.

Pavadītais laiks tam izlikās kā liels purvs, ko tas bija pārgājis glābdamies no ciņa uz cini. Šausmu un kauna pilnā atkāpšanās no Rīgas bija kaņaspēka vienību iekšējas dezorganizācijas spilgts atspoguļojums. Pārmainot pozīcijas, tā palika ļaunāka ik ar dienu. Nāca brīdis, kad pretīgu notikumu svars pārrāva to sadīlušo pavedienu, ar kuru viņš vēl turējās pie sava pulka. Pēc tam viņš bija ieguvis putna brīvību. Vecākiem tas negribēja nest savu postu. Pirmā laikā tas uzturējās Igaunijā pie kāda kaņa biedra. Tas drīz pēc tam iestājās partizānos, bet Arvis meklēja citu patvēru.

Tas vietas, kurās tas uz ilgāku vai īsāku laiku bija dabūjis darbu un maizi, bija kā mezglis tai tīklā, kādā tas bija pinies. Dzīves vietu tam vajadzēja mainīt bieži, jo nekāds likums to nesargāja. Pa lielākai daļai viņa līdzšinējais darba devējs to ieteica nākošam, labam paziņam un zināmam cilvēkam. Tā viņš bija izklejojis gan Igauniju, gan dziļi iekšā Vitebskas guberniju, gan Vidzemi un strādājis drīz kantorī, drīz amatnieka darbnīcā, bet visvairāk uz laukiem, kur arī jutās drošāki. Pusotra gada smagās dzīves skolas tam bija aiz muguras. Ar neīstu pasi un atļaujas zīmi tas šodien bija ienācis Rīgā. Ilgas pēc savējiem un mājām to bija atdzinušas.

Vecāki jau bija atgriezušies mājās ar bēgļu vilni, māsa bija apprecējusi kādu jaunu tirgotāju no Valkas.

Radus tas atrada novārgušus no slimībām un trūkuma un pavisam lielinieku barbariskā režīmā nospiestus. Bernāts Avēns pat šachu vairs nespēlēja. Viņš bija gan atstāts kā ierēdnis savā vietā, jo vietnieku viņam bija grūti atrast, bet bija pārliecināts, ka uz viņu skatās ar neuzticību. Katru nakti gaidīja kratītājus.

Kratītāju dēļ Arvis nedrīkstēja palikt pie radiem. Avēnam bija operas biļete, ko bija dabūjis kāds labāk pie priekšniecības pierakstīts kollēga un atdāvājis viņam. Cik nāvēgi noguris arī jutās Arvis, vajadzēja apvilkt mātes brāļa uzvalku un iet uz operu, lai būtu drošībā. Avēns viņam ieteica starpcēlienā uzmeklēt kādu ložu slēdzēju, Avēna bērnības biedru, pie kuŗa tas varētu pārļaut nakti.

Viņš bija taisni ceļā to darīt, kad to uzrunāja Irma.

Steidzoties prom no operas, viņa tam bija īsumā pastāstījusi, ko tās dzirdējušas, un ko viņam ieteic darīt. Viņš bija ar mieru. Ka Rīgā nav palikšana, to viņš jau zināja no radu nostāstiem.

Paldies visiem labajiem gariem, paldies Vaidai, kas to brīdināja briesmu brīdī!

Un labi, ka viņa nenāca to darīt pati!

Ne tagad bija tas laiks rādīties viņai acīs. Kas tad viņš bija? Kā akmens no kalna tas bija noslīdējis dzīves un cilvēku un viszemāk savā pašvērtējumā. Kailā dzīvība bija uzturēta, bet vai tas bija dzīves mērķis? Viņam likās, ka tas šais gaitās būtu sevi notrinis jēlu. Pilns brūcēm un skrumbām tas bija. Viņa dvēseles svārks nodris-

kāts un apputējis. Ta nevarēja radīties savai domu karalienei.

Nogurums beidzot prasīja savu tiesu. Kā smiltīs iztecēja domu avoti un apsīka. Vaigs izslīdēja no plaukstas. Viņš bija iemidzis.

Blakus istabā gulēja Magnus. Jau devīto dienu slimība to mocīja. Spītīgi un neatlaidīgi viņš bija cīnījies ar šo uzbrūkošo ienaidnieku, bet tas viņu bija pārvarējis un turēja kā važās sasietu.

Biedri šad tad iemeta acis. Bet sākumā tas jau tos dzina pa gabalu. Nekā, nekā viņam nevajagot. Lai liekot mierā. Rīt būšot vesels.

Un nu viņu lika mierā. Viņš bija no mehanisma izlēkusi atspere, ko atvietoja ar citu.

Viņš domāja, ka tik vajaga izgulēties, un būs labi. Miegš, miegš nāca tam virsū veseliem kalniem. Miega kalni bija izaloti spraišlotām velvēm, un viņās dzīvoja sapņi un pagātnes tēli.

Viņu nesauca Magnu. Tā vārdu tur nepazina. Par to tam bija daudz citu. Frēdiņš, Prīdiņš, Zūniņš. Tā viņu bija saukuši māte, kalpi un vientiesīgā tēvmāte. Bet vācu guvernante to sauca Frederīgo.

Viens pats viņš auga, jo tēvs neturēja precētu kalpu. Citus bērnus tik redzēja, kad atbrauca ciemā kādi radi vai viņu kur aizveda. Dažreiz, ābolu laikā, lielajos dārzos pazība svešu puiku kājas, bet tās dabūja ar sprungulu un aizbēga.

Visu, ko tas iekāroja vai arī tikai būtu iedomājies iekārot, viņš dabūja. Caura diena bija viena vēlējumos piepildīšanās. Tā pārklāja kā kupla nezāle viņa dvēseles dārzu un neatstāja vietas nekur, kur augt tvīkai, ilgām un nepiepildītām cerībām. Viņš nezināja, ka tā bija šī mūžīgā visu labu dāvanu pārsātināšana, kas tam sadeva dusmas, bet kad tas notika, tad drebēja visa māja. Tad tas daudzīja abām dūrēm klavieres, krita zemē un spārdījās, odienu neņēma. Māte tekāja pakal un lūdzās. Bet viņš notupēja cauru dienu pie tēvmātes. Tā stāstīja gan pasakas, gan deva arī pamācības vienā laidā. Bet kad salaba atkal ar māti, vecmātes pasakām vairs neticēja un

viņas pamācības laida pār galvu. Jo māte teica: «Neej pie tās vecenes. Viņa ir muļķe.»

Lauku skolā Frēdiņu nelaida. Valodās un smalkumā to mācīja vācu guvernante. Tā bija arvien uztraukta un pietvikusi, kā no pirts. Par visiem nedarbiem, ko darīja Frēdiņš, viņa dabūja vainu. Viņa neaizstāvējās, bet varenajai Zemgales saimniecei aiz muguras bieži parādīja mēli. No sirds tā nicināja šos zemniekus, bet vietas tai vajadzēja, un bagātajā lauku mājā gāja labi. Par visu icdomāto pazemojumu viņa atriebās ar to, ka nemanot Frēdiņa jaunajā sirdī iepotēja mazcieņu pret latviešu gara dzīvi un nacionālo pašizjūtu, kas palika viņā uz visu mūžu.

Mazbrenģuļi, kroņa mājas Zemgales kviešu zemē, ar savām brangajām ēkām ne ar ko neatšķirās no kāda vietējā muižas centra. Dzīvoklis, vēl priekš Frēda dzimšanas uzceltā ēkā, ar daudzajām istabām un iekārtu, bija taisni lielmanīgs. Tēvs gan bija liels dzērājs, bet arī labs saimnieks. Un kvieši auga tik traki, ka nespēja nodzert, ne naudu nodzīvot. Magnus studēja ārzemēs. Vasarās pārbrauca ar jaukām idejām, ko izvadāja ar velosipēdu redzamākiem saimniekdēliem. Svešs savai zemei un tautai Magnus bija aizgājis, un svešs viņš pārnāca. Nevienas vagas viņš nebija tīrumā dzinis. Nekādas sāpes vai prieka, ko kādas tautas locekļi kopīgi smeļ no dabas un darba, viņš nebija izbaudījis. Varbūt tā bija netikvien dogmas taktika, bet arī istabas cilvēka teorētiskais skats uz dzīvi, kas pamudināja to sludināt darbu par lāstu. Viņa pirmais cīņas cirtiens bija, ka tas degradēja darbu. «Jo sliktāki kādu darbu dara, jo labāk priekš mums. Jo sliktākas attiecības darba devējam ar darba darītāju, jo labāk priekš mums.» Tādi vārdi vēl nebija dzirdēti, un tiem bija postošas sekas. Nemanot, bet droši tie saēda tautas ētisko uzskatu fermentus, kā termītu bari slepeni saēd varenu celtnu saišķvielas. Kur tie bija sairuši, tur tagad varēja nostāties kā tālākais noārdītājs Šķiru Naidis.

Mazbrenģuļi bija nonākuši zem āmura. Bija uznākusi tāda virkne gadu, kad zeme aizliedza auglību un debess svētību, un kvieši vairs nepadevās. Māte bija mirusi, un tēvs mitinājās kaut kur pie radiem, ja vēl dzīvoja.

Magnus bija idejisks cīnītājs. Partija tam bija mājas,

bija tēvs, māte un sieva. Viņa dzīvē romānam nebija vietas. Kā stingrs dogmatīķis, viņš bija stipri konservatīvs. Sievietei politikā neatzina. Politika bija vīriešu profesija. Karstās partijas biedres cieta klusēdams. Plintnieces pat slepeni nicināja. Bet buržujskai sievietei tuvotes viņam liedza šķiras apziņa.

Tai naktī viņa stāvoklis piepeši pasliktinājās. Uznāca elpas lēkme, kad visas gaisa pieejas likās aizsprūditas. Krūtis gan beidzot, ar izlēcošu kāsa vilni, izsita šos sprūdus, bet locekļus grauza sāpes, un miesa dega kā peklē.

«Man būs plaušu mēris,» piepeši viņam izskrēja kā dedzinošas adatas caur galvu, sēdot gultā un cīnoties pēc elpas.

Kur viņam bija radusies šī trakā iedoma! Pa ausu galam tā bija dzirdēta. Pilsētā runāja, ka daudzi gripas saslimšanas gadījumi beigušies ļaundabīgi, ka ārsti nezinājuši, kā tos izskaidrot. Savā slimā fantazijā tas nu iedomājās, ka arī viņa slimība ir viens tāds gadījums. Bailes sažņaudza rīkli. Mēle lipa pie žokļiem. Meklēja dzērienu, bet nevarēja to sataustīt. Sērkokciņus satvēra, tie nokrita zemē. Tikko viņš atkal iekrita pussamaņā, gāzās tam virsū murgu un rēgu bari.

Tie nebija vairs tie pusreālie redzējumi, izkāpuši no pagātnes atceres, ar drusku veclaicīgu māžošanos, ar pelējuma piegaršu no Zemgales lielmāju mūra istabām, kas to bija piemeklējuši slimības pirmajā laikā; tie bija velns zina no kurienes, no tādas pasaules, ko Magnus visu savu mūžu bija apšaubījis un noliedzis. Fantazijas izdzimums, kas pārrāva reālības robežas, pārgrozīja redzamās parādības. Nekas vairs neturējās vietā, neviena lieta nepaturēja savu parasto veidu. Vai acis bija cieti, vai vaļā, rokas auga kā masti, miesa tūka kā kuģis. Miesa bija kuģis, ko trenca ārpātīgas būtnes. Sienas izzuda, priekšmeti izgaisa, viņš grimta bezdibēnā.

Bet ķēmīgās parādības nenogrima. Spožs misiņa patvāris bij tas kuģis, tas pats, ko Mazbrenguļos uzstādīja, kad atbrauca tēva draugi, pagasta dižvīri, dzēra tēju ar groku un spēlēja kartis. Vēderainajā patvārī atspoguļojās viņu sejas, dzeltenī sarkanās, smieklīgi izķēmotas. Patvāris izdīga asos ragos, kā pusmēnesis, un zibeņus mezdams, aizskrēja melnā bezgalībā.

Nu atkal tas bija gluži maziņš.

«Prīdiņ, Prīdiņ,» viņu sauca.

Viņš sēdēja Mazbrenģuļu kalpu galā, blakus ubagam Pēkānim. Kalpu gals bija melns un visādu varzu piesvaidīts. Uz galda, ap pusiegiezētu maizes klaipu sīca mušas. Galdi un logi bija aplīpuši ar tām kā ar melnu biežputru. Pēkānim bija balta kadiķa boze, un viņš skaitīja pātarus.

«Kam tu tici?» Prīdiņš jautāja Pēkānim.

«Neticu ne Dievam, ne velnam, ne augšamcelšanai,» Pēkānis bargi noskaitīja kā pātaru pantu.

Jā, un tas bij patiesi Pēkānis, jo tā viņš mēdza skaitīt pēc saviem pātariem.

«Bet tu jau nemaz neesi cilvēks, tu esi tik liels kā cimdiņš,» brīnījās Prīdiņš.

«Tāds jau es arī tagad esmu,» Pēkānis pamirkšķināja acīm, sarukdams vēl mazāks.

Mušas sīca un džingstēja.

«Sīt viņas nost!» Prīdiņš pavēlēja.

«Kuš! Vai tad tu neredzi?» klusināja Pēkānis. Mušas pasviedās mutulī, un no mutuļa izlīda Jelgavas ģimnazijas virsskolotājs Šēnhofs melnos, gaļos svārkos.

Nu viņi atkal visi trīs stāvēja Mazbrenģuļu sētšvidū, un Šēnhofs pacēla pirkstu kā miglas stabu uz augšu, nolikdams vārdu aiz vārda: «Tas, ko mēs parasti saucam par Piena vai Putnu ceļu, pastāv no miriādiem stāvzvaigžņu un miglas plankumu — — —»

«Vadzi, tur iet gan traki. Citi augšā, citi apakšā. Un tā kā uz zaķiem,» Pēkānis krita Šēnhofam starpā. Šēnhofs aplkusa.

«Parādi man ar',» Prīdiņš raustīja aiz picdurknes Pēkāni.

«Vai ta tu neredzi?» Pēkānis bārās.

Jā, nu redzēja gan. Augšā bija galva pie galvas un seja pie sejas. Visas pasaules cilvēki bija tur sakāpuši kā šūpolēs. Bet ko viņi tur darīja? Viss kūsāja vienā jūklī.

«Bet nu nāk lejā. Man bail! Paskat! Tīrās ugunis!» Pēkānis iesaucās, saruka dūres lielumā un pazuda aiz Šēnhofa naglainā papēža.

Debesu loks kvēlodams grima. Kā bezgalīgu apmēru putns, kuŗa spārngali sniedzās apvāršņos, tā tas laidās pret zemi.

«Debesu ķermenis iedegās zemes atmosfērā. Pasaules bojā eja!» Šēnhofs citēja, pastieptu roku, kā Liktenis Andrēja lūgā.

«Glābiet, glābiet!» kiedza Prīdiņš, bet Šēnhofs piešķieda tam pilnu rīkli melnas miglas. Viņš slāpa nost. Par to viņš iezvēla Šēnhofam ar Pēkāņa kadiķa bozi pa roku. Roka notrūka un aizlidoja.

Nu viņš bija atkal Magnus un gulēja savā gultā. Kvēlošais loks kā apaļa stīpa dega pie griestiem. Vidū griezās zemeslode. Nu viņš to pazina un pasmejās. Nekā briesmīga tur nebija. Tas bija virsskolotāja Šēnhofa globus ar nolauztu melna koka kāju. Kur, ellē, tas gadījās pie griestiem, viņa stāvamā vieta tak bija uz grāmatskapja Šēnhofa kabinetā starp bronzas pūci un Belvedēras Apollonu.

Un atkal uz galvas! Nu tās bira no griestiem. Kvēlainā stīpa atlicās un atkrita vaļā kā kāda milzīga priekš-kara ieloki, un galvas sniga no tā laukā kā sniegs. Vāliem kā miglas jūkļi viņas griezās tam acu priekšā. Redzētas tās bija visas, bet kaut jel vienu varētu atcerēties! Pierē tās urbās kā sāpīgi ilēni. Atcerēties vajadzēja, bet nevarēja. Kur viņas bija redzētas! Nu viņš zināja. Neskaitāmos mītiņos tās tūkstošiem bija iegājušas viņa acu dzīlēs un šķīta pazudušas, bet kāds rūpīgs kārtotājs tās bija savācis un nu svieda tam pretī kā skaidas.

Un vienu tas nu pēkšņi atcerējās. Pazina! To pašu viņa vajātāju no pat slimības pirmajām dienām. Savās trakās dūsmās viņš nu nozvērējās pakampt, kas tik pie rokas, un zvelt viņai tā, ka tā sašķīst kā poda dibens. Viņš sa-grāba kaut ko no galda. Nodžinkstēja stikli.

Arvis jau labu laiku kā bija uzrāvis no trokšņa blakus istabā. Tur bruka un gāzās. Kaut ko svieda. Tur cilvēks kungstēja, gārdza, rāvās elpas.

Viņš pagaidīja kādu laiku, bet kad kaimiņš nerimās, aizdedza sveci un gāja lūkot.

Gultā sēdēja drudža apmāts cilvēks un aizsmakušā balsī pusčukstoši runāja vienā laidā un plātījās ar rokām, it kā atrastos uz tribīnes. Ieskatījies tuvāk, Arvis pazina Magnu. Nekopts un noliesējis tas izskatījās. Slimības laikā saaugušā bārda ietina seju kā ēnās. Pieradis pie visāda veida pārsteidzošiem atgadījumiem, Arvis ātri uzminēja sakarību. Viņa labvēles to laikam ar nolūku bija ie-

vedušas lielinicku rekvizētā dzīvoklī, lai būtu drošībā. Kā Magnus te atradās slimš un nebīstams viens pats, par to viņš ne mirkli nešaubījās.

Arvis nu pieliecās tuvāk un ieklausījās, ko slimais tur stāsta. Vārdi nāca kā no maisa. Drudža slimais tos bēra kā ticīgais savus pātarus, nevienā vietā nestomīdamies. Tā bija tipiska mītiņa runa, ko tas turēja iedomātiem klausītājiem. Ar četrdesmit gradu temperatūras tā bija apbrīnības vērtā.

Ka Magnum fenomenāla atmiņa, jau bija stāstījis Saša. Stundas laikā izlasītu brošūru tas varēja uzņemt sevī vārdu pa vārdam. Savas mītiņa runas tas pa lielākai daļai citējis no tādās vienreiz izlasītas grāmatas vai brošūras. Viens no tiem smadzeņu vāciņiem, zem kuņģiem glabājās varbūt simtiem tādu brošūru kā konservu skārdiņu pārdotavu plauktos, bija pagājis vaļā, un tagad viss bira laukā, loģiskā sakarībā kā krelles no diega.

«Ak tu aizslēgtā vārdu kaste!» pasmaidīja Arvis.

Garā runa sāka jukt. Slimais sāka mētāties, runāja nesakarīgi, sitās rokām, it kā cīnoties ar uzbrūkošiem pulkiem, sāpīgi ievaidējās, čapstinādams sausās lūpas.

Ūdens trauks bija notriekts zemē un saplīsis. Bet otrpusgultai, uz krēsla, bija krūza ar citronlimonādi, ko tur bija nolikusi Paulas — pret gribu— gādīgā roka. Arvis piepildīja glāzi, apņēma slimnieku ap pleciem un ar otru roku pielika tam dzērienu pie lūpām. Viņš rikojās tā, kā bija redzējis darām sanitārus, kad pats atradās slimnīcā.

Slimais kāri iesūca malku, tad atgrūda devēja roku. Atgrūzdams paskatījās tam sejā, pavērtu muti. Kaut kāda atmiņa atplaiksnījās ap lūpām.

«Tu gribi savu manuskriptu? Še viņš ir,» pasvieda palaga stūri uz augšu.

«Vai viņš ko atceras?» domāja Arvis.

Magnus seja savilkās tai izsmejošā ignajā vaibstā, kādu tas tik bieži rādīja no tribīnes. Bez šaubām, viņš teica izsmejošus vārdus, jo kaut ko čukstēja.

Arvis noliecās zemāk.

«Dzīve ir īsa... Dievišķi kalngali... Kalngali... Dvēseļu ilgas... E—pe—pe—pe—pe!» Balss pārgāja neprātīgā murmināšanā, lūpu kaktiņi nošļuka, kā vidū ielauzts slimais ieklikstējās un sabruka uz spilveniem.

Elpu aizrūvējis klausījās Arvis. Tie vārdi, ko slimais tik izsmejoši izmeta, bija viņa. No tā raksta tie bija, ko tas reiz bija atnesis Magnum kā idejisku protestu, un atraidītu, iemetis ugunī. Kā tak bij tā vieta? Ieracis roku matos, viņš mēģināja atcerēties. Jā, tā viņa skanēja:

«Dzīve ir īsa. No tumsas nākam, tumsā ejam. Bet mūžīga gaisma deg dvēseļu kalngalos. Kas tā ir par gaisu? Tās ir dievišķas ilgas. Tie ir ugunssignāli skaidrākām, cēlākām pasaulēm, signāli pilnīgākām būtnēm nekā esam paši. Jo tā brālība nav brālība, sasaistīties kopējās interesēs, lai pildītu sev vēderu, bet lai iededzinātu viens otrā dievišķas ilgas, lai neļautu nodzist dvēseļu kalngaliem.»

Kur tā nakts, kad tas bija rakstīts! Uzreiz acu priekšā nostājās toreizējā istaba, lielās papīra loksnes, kas tik tā šķīda no rokām, tintes pudelē bija par maz, un spalvu pastāvīgi iemērcot, tā palika trula. Bet sajūsma tik tā kā pa kā termometrs saulē. Un tas, ko rakstīja, likās tik paties, tik pirmatrusts un jauks.

«Dievišķi kalngali — ē—pe—pe—pe—pe,» vēl tagad izsmejoši bija murminājis slimais Magnus. Arī Arvis pasmaidīja. Naīvi toreiz rakstītie teikumi bija bez šaubām. Naīva viņa ticība sviest toreiz Magnum ar šo papīra bultu. Bet labi bija to atcerēties. Kā pēc ilgām nīkstošām lietuss dienām nez' no kurienes vējš ar pēkšņu zilu debesi un sauli uzpūš jaunu dzīves prieku, tā viņu iesildīja šis sauciens no pārļautā dzīves posma, kā mājiens no paša dvēseles.

Tāda niecīga pagrūdiņa varbūt vajadzēja, lai aprūsējušie dzīvot gribas ritentiņi sāktu atkal straujāki ritēt. Pirmīt Vaidas sūtne, tagad šī sagādīšanās ar Magnu. Tās, bez šaubām, bija labas zīmes. Vēl viņš nebija likteņa atmests. Vēl varbūt varēja dzīvību likt ķīlā par kaut ko dārgu. Kas to zina!

Viņš palika sēdot un ļāva augt pār sevi visādām labām un jaukām domām.

Itz īenācis pie slimnieka, Arvis vairs nevarēja aiziet. To vajadzēja pasniegt roku, jo pēc visām zīmēm Magnus bija miris. Varbūt jau bija sākusies agonija. Gārdošā nīzraucēšanās krūtīs tikai tad aprima, kad slimo pacēla augstāk. Tu sturpām elpa elsa tikko saskatāma.

kā kāds tai sekotu, it kā kāda neredzama roka akli taustītos to satvert. Ko gribēja šīs bailes, kas nervos pilināja nevarības nāvekli, kad sirds alka prieka kā dūja marta saules?

Viņa nojauca, ka Vārpas paliek arvien tukšākas. No klētīm bija aizvesta labība, no kūtim govīs un zirgi. Bet no tiem vīriem, kas aizveda Vārpu turību, viņa neviena nebija redzējusi. Vārpu mamma to arvien bija pratusi nobēdzināt, kad kāds nelūgts viesis bija parādījies māju tuvumā.

Bet Vārpu mamma nu jau bija otru dienu prom. Arī Kristaps bija aizbraucis ar abiem vēl atlikušajiem zirgiem. Kristaps viņu arī neieredzēja, to viņa jau sen juta. Zināja: tas bija tēva dēļ. Bet vai viņa tur bija vainīga?

Lopus apkopa kalpone Ede ar vecu vaļenieti, kas bija atvākusies no lejas ērbērgīša. Abas viņas dzīvoja jau Vārpās, cik tālu vien Tilla varēja atcerēties. Tagad viņas bija ierausušās plītsgalā kā siltā lizdā, bet savas sirdis pret Tillu bija apbruņojušas kā cietokšņus. Kad Tilla bija ārā, viņa dzirdēja tās nepārtraukti runājam vai arī bažamies, bet kad viņa iegāja plītsgalā, tās sāka dziedāt baznīcas dziesmas viena par otru skaļāki, staigādamas vai rīkodamās ap jauno meiteni tā, it kā viņas vietā nekā cita nebūtu, kā tikai tīrais gaiss. Visa viņu izturēšanās rādīja kā ar pirkstu: vācies vien prom!

Tilla dzīvoja pa saimnieku galu, uzposa un sakārtoja istabas, bet nosēsties ar kādu rokdarbu viņai nebija miera. Visur tai sekoja pa pēdām jaunais putnu suns Tīrass, ko kā mazu kuceniņu Vārpās bija atvedis Roberts Lazda. Gudrais kostonis nenolaida acu no jaunavas sejas, it kā gribēdams jautāt: Kas šie notiek? Kur palikuši citi ļaudis? Vai tu ko saproti? Vai tu man nevari to pateikt?

Vārpās bija ciemiņu istaba, kuņā mājinieki reti uzturējās. Še bija labākās lietas, Vārpu mammas divdurvju pūķis, sēdētājs, dīvāns, labi krēsli, kumode ar lielu spoguļi, izklāta grīda, dažādām fotogrāfijām un reprodukcijām noklātas sienas, stūrī grāmatu etažēre, pie logiem gardīnes. Iznetodami gadījumu, kad neviena nebija mājās, Tilla ar Tīrasu šeit labprāt ienāca izbaudīt telpas jaukumu, ko citā neize neapmeklēja. Arī drošāki šeit jutās.

Tilla nosēdās krēslā pretī spogulim. Suns uzlika tai purnu uz ceļiem, asti vicinādams ar to pašu neatlaidīgo jautājumu acīs. Tilla noglāstīja tam galvu: jauks suns. Krietns suns. Viss būs labi.

Apmierināts, kustonis tiksmīgi gaži nožāvājās, izstaipījās un tad ļodzīgi gorīdamies attālinājās, pameklēdams uz paklāja piemērotu vietu, uz kuŗas tad novēlās kā sapals, atstiepdams nost no sevis visas četras kājas un šad tad pablisinādams to aci, kuŗā glabājās sarga pienākums.

Tillu vilka tuvāk spogulim. Reti viņa dabūja ieskatīties tik lielā. Un skatīties tā patika. Kāda tik viņa isti bija? Viņai likās, ka atkal citādāka nekā ziemu, kad Vārpu mamma to bija sūtījusi atnest ko no kumodes, un pie tās reizes tad pamatīgi tā bija varējusi sevi apskatīt. Daudz kas tagad viņai pašas sejā patika labāk, bet daudz kas pavisam uztrauca. Acis likās būt zilākas, seja sārtāka un pilnāka, bet kur bija radušies jau tie vasaras raibumi, kas apsēda vaigu galus kā tikko nojauzamas tumšas punktiņas? Vasara vēl tālu, bet viņi jau klāt kā pāragras vaboles vai smicēni, kuŗu vajadzību neviens nesaprot. Piere jau gan bija balta, zīdaini smalka kā jaunu bērzu tāss pavasarī, uzaču pusloki apliecās acīm kā tumšdzeltenas mirdzošas stīdziņas, bet matu mežs ar resno bizi bija tāds rūsgans, nē, ne rūsgans, pagāns, bet kad ieskatījās — sarkans kas sarkans, tur nekā nevarēja darīt! Īsti raganas mati! Un noslēpt tos nekur. Ko nu līdzēja, ka mute bija sārta kā magones zieds un zobi tik pārļaini balti, kad smējās! Bet kad tagad varēja smieties? Kas to uzdrošinājās, kad visi skumji, un arī pašai tik daudz bēdu?

Tas tēvs, tas viņas tēvs! Kas nu no tāda! Kur viņš gāja, ko darīja, Tilla nezināja. Šad tad uztvēra vārdus: greizais skroderis skraidot pa pagastu un ālējoties. Labs jau nu nekas tas nebija. Nekad ļaudis ar cienību par viņu nerunāja. Un vai izrādītā nelaipnībā, vai neizrādītā, arvien meitene juta pret sevi vērstu it kā dzeloņainu žogu, kas to atdalīja no citiem, un kam pāri tikt nebija iespējams. Tikai Vārpu mamma bija palikusi vienādi laipna un gādīga, bet pēdējās nedēļās pirms aizbraukšanas uz Krācēm tā bija staigājusi iegrimusi dziļās bēdās un klušumā daudz raudājusi, bet kad meitene, reiz saņēmusies, bija apjautājusies par šo skumju cēloni, tad tik isi atbil-

dējusi: «Ko nu, bērns, tādi jau tagad tie laiki!» Vārpu laudis nemilēja runāt par savām bēdām.

Bet vai tad nu tiešām nebija nekā, kas varēja dot prieku? Daudz kas labs taču glabājās lielajā skapī un kumodē. Atslēgas Tillai bija rokā. Atslēgt, paskatīties. Tur tak nekas ļauns nenotika, ne arī kādai lietai tika darīts pāri. Jā, paskatīties gan! Tilla apgriezās uz papēža ar kņudošu prieku krūtīs tik strauji, ka Tīrass pasvieđa galvu pret viņu, it kā jautādams: nez', vai manis ar' vajadzēs? Kad viņa nevajadzēja, tas gaŗi nopūtās, nolaida galvu uz ķetnām un snauda tālāk.

Tik bija tās bailes kā ar to atslēgšanu! Kad šķirsts bija vaļā, tad jau tur nekā vairs nevarēja darīt, tad bija jāskatās, vai grib vai negrib. Par daudz tur bija iekšā dažādu brīnumu!

Jau pats tas šķirsts ar savu masīvo smagumu, ko varēja tikai kustināt četri vīri, bija ievēribas cienīgs. Rozēm izcirsts kronis, rožu vītņem izrakstītas durvis! Iekša sadalījās divās pusēs. Viena kā bāztin piebāzta drēbēm, kas bija rūpīgi uz kloķiem uzkabinātas, otra ierīkota plauktiem, gan lieliem, gan maziem, atvilktņem, gan vaļējām, gan slēgtām, kas visas pilnas dažādu sīku, priekš meitenes visai interesantu mantu. Viņa ievilka kāri saldeno smaršu pēc vītušām rozēm, krūzu mētrām, dievkociņiem, zalpijām, ko glabāja šķirsts līdz ar baznīcas drēbēm un krāšņiem vecmodīgiem zīda un vilnas lakatiem un sagšām, kādu Vārpu saimniecei nebija mazums. Tilla visus izcilāja, izsitināja. Kā viņi visi vēsmoja pēc jaukiem ceļiem, lieliem svētkiem, priecīgiem vai svinīgiem notikumiem. Neviļus viņas roka piedūrās aplēptai vietai. Atsprāga kāda atspere. Šķirsta sienā cits mazs šķirstiņš. Tajā bija zelta lietas: gredzeni, auskari, pulkstenis resnā, smagā zelta ķēdē. Viņa apmeta to ap kaklu. Cik gaŗa un auksta! Nost ar to! Pulkstenis bija mēms. Nu, protams! Tā jau vairs še gulēja gadu gadiem bez darba. Neuzvilks, nevaļkātis. Gredzeni bij dažādi. Tādi pavisam neredzēti. Vieni, ar enkuru, sirdi un krustu, meitene uzvilka pirkstā. Nemaz nebija par lielu. Brīnišķi jauki mirdzēja, kad palīdza roku. Varbūt tas bija Vārpu mammas līgavas gredzens. Iekšā nodilušiem burtiem: Ticība, mīlestība, cerība. Jauki, jauki! meitene jūsmoja. Ko gan neiztaisa

un neizdomā cilvēki. Kad man tādu kāds dotu! Bet nekā! Nav neviena, kas dod. Nopūtās un atlika atpakaļ gredzenu.

Izskatījās šo un to. Bet par visu vairāk patika zītara krelles. Kā tās mirdzēja caurspīdīgas, kā glaudās pie kakla! To vajadzēja redzēt! Par ko bija spogulis?

Bet kā būtu, ja apvilktu vēl klāt pie krellēm kādu no tām skaistajām kleitām, kas glabājās skapī? Tā doma nebija zemē metama. Viņa izšķīrstīja drēbes kā lapas grāmatā, bet skaistu tur nebij. Biezas tās bija, tumšas, smagas. Varbūt arī dārgas. Bet tādas nepatika meitenei. Kāpēc ļaudīm arvien vajadzēja staigāt tādās drēbēs kā bēdu nesējiem, to viņa nesaprata. Vai tad nekā cita nebija? Jā, šķirsta dibenā muskulā savīts gulēja kaut kas kā zaļš vilnītis. Ai, dieņiņa baltā! Tas jau bija tas brīnišķais tērps no jūras zaļa zīda ar baltām ūdens rozēm! Kā dzirksts no šķiltavas izlēca no bērņības atmiņu krātuves tā reize, kad viņas ar Vaidu, citiem ciemā esot, še bija spēlējušas princeses kāzas. Vaida bija tā princese, un viņai tas bija bijis mugurā. Arī Tilla bija skaista, ar dzīparainu lakatu ap pleciem un zīda lentu ap pieri. Viņa bija zvaigžņu karaliene, bet tas nebija tas. Ne uz pusi. Viņai toreiz tā iekārojās šo ūdens rožu, ka gribējās vai mirt. Bet Vaida tai nedeva. Nē un nē! Viņa esot vēl par mazu. Un tērps tāds nezināms, kas zina, svēti glabājams, varbūt no Vārpu mammas jaunības laikiem. Un kad nedeva, tā aizskrēja gravā, raudāja cauru dienu un nevienam nerādījās.

Un nu viņš atkal izkāpa ar savu burvību kā no kapa tumsas. Skaists kas skaists, grozi kā gribi. Kas varēja atturēties to uzlaikot!

Un nemaz nebija ne daudz par gaŗu, ne arī par platu. Vajadzēja tikai prast uzvilkt. Atsiet tur, atspraust še. Tikai kreklis kavēja. Tas līda laukā ar gaŗām piedurknēm un augstu apkakli, tumšs un rupjš.

Bet vai viņa vajadzēja? Taču nepavisam!

Tomēr kā tad tā? Ko tad teiks — ? —

Vai Tīrass neredz?

Nē, Tīrass krāca, atstiepis visas četras.

Bet durvis?

Durvis būs cieti. Viens un divi.

Atslēga nostrinkšķēja.

Balts zīda nieks gulēja uz grīdas. Tas bija izkritis līdz ar zaļo tērpu. Īss svārciņš, laikam apakšā velkams. Jā, tā bij pavisam cita lieta.

Ak tu spogulis, tu brīnišķais burvis!

Nobijusies, pārsteigta viņa tajā ieskatījās.

Vai tā bija viņa, Tilla, ko tas tur atrēgoja preti? Grūti ticēt.

Kur gadījās šīs rokas ar tik smalkiem pirkstiem, tādi stilbi ar ziedaini maigajiem elkoņiem, kakls — slaidis un pilns, ar šitādu ādu kā jauni ābolziedi! Viņa vadīja acis no pirkstgaliem līdz plecam. Cik brīnišķīgi saistījās locekļītis pie locekliša! Nudien joks! Kas to tā bija iedomājies!

Jaunās, briestošās krūtis, slaidie gurni, kājas — ak tu traks! Kājās vēl bija rupjās kurpes. Prom ar tām! Nu viņas bija brīvas! Vai bija pie viņām kāda vaina? Nekādas! Visā augumā nekādas! Viņa tādu vēl nebija redzējusi nekur kā še, pati pie sevis. Ne pirtī, ne upē ar meitām mazgājoties. Šis augums bija citāds nekā citām, tas tai patika par visiem labāk. Viņš bija skaists, — jā, bija skaists! Bet tad tak arī viņa pati bija skaista. Nudien skaista? Vai tas varēja būt?

Bet mati? Viņas raganas mati?

Tur viņi apklāja galvas virsu, mirdzēdami tik drusku sarkanāki nekā zītara virkne ap kaklu.

Viņa izvilka adatas, atrāva bizes valā, atsvabinātā bagātība nokrita pāri jostas vietai, cirtaina, mežaini kupla aplikās kā rāmis ovāli veidotai sejiņai, krūšu pumpurotam krāšņumam. Vēl jo gleznaināka, caurspīdīgāka izdalījās āda no sulīgi mirdzošā matu pamattona. Un tikai tāds ierāmējums noderēja viņas augumam. Tikai tādām viņām vajadzēja būt. Nu viņa to redzēja un zināja. Viss bija labi. Viņa bija samierināta ar sevi. Viņa — viņa bija skaista, lai saka ko grib!

Tas bija kaut kas neizdomājams. Viņa aizklāja rokām acis, it kā šai jaunā kūsājošā atziņā, kurā to bija iemetis nepierasts jūtu iekvēlojums, tā meklētu atkal atrast pati sevi. Tad tā atkal atsedza acis, un kā nokaunējusies, un tomēr nevarēdama apvaldīt skatus, uzsāka jaunu pētījumu apskati pa savu ziedonīgi plaukstošo augumu.

Kā izslāpušais kāri dzer, tā viņa kāri iesūca sevī pati savu daiļumu.

Skaists, skaists! Viss viņai patika. Tur nekā nevarēja darīt. Ak tu lielā, neizdomājamā laime!

Un tomēr dziļi, dziļi kaut kas vēl krimta, kaut kā vēl trūka. Bet kas tas bija? Viena, viena viņa bija.

Kad nu kāds nāktu!

Zibenīgas bailes izšāvās, durstīdamas līdz pirkstu galiem.

Kas tad varēja nākt? Durvis bija cieti.

Bet vai pa durvīm vien bija jānāk? Varēja jau tieši iznākt no kāda kakta, no sienas, izlīst no zemes, nolaisties no griestiem. Un piepeši tai stāvēt aiz muguras un skatīties līdz ar viņu pašu spogulī.

Ak tu Kungs, ak tu Kungs!

Skatīties uz viņu un redzēt, kāda tā līdz pēdējam matīņam. Kur tad varētu tverties aiz kauna!

Bet ja nu stāvētājs aiz muguras būtu tas... Būtu tas — — ? — — Tad gan — — —

Jā, bet kas tad, kas tad? To viņa nezināja. Ašie pulsi arī neļāva pētīt. Jo piepeši viņai likās, ka tiešām kāds nāk. Nedzirdams kā vēsma, neredzams kā gaiss, bet nāk. Ir jau klāt. Viņš izstiepj rokas, viņš liks tās viņai uz pleciem; vēl nē, bet jau izvird no viņa karsts vilnis, pārlej to līdz kāju galiem, viņa slēpdamās savās rokās, savos matos, vēl dziļāk slēpdamās sevī, saliecas uz priekšu, iekliedzas. Šausmas, bailes, gaviles, cerības, tāds traks, mežonīgs prieks ir šai kliedziņā.

Ar skaļu rējienu Tīrass uzlec no miega.

Kas še notiek tāds neparasts? Tilla, Tilla!

Viņš iegruž tai purnu kailajās krūtīs, sānos, ar savām ķetnām grib tai uz pleciem!

Tīrass, vai būsi rāms!

Nu viņai tak jārauj pāri locekļiem zīda tērps. Ātri. Iai Tīrass neko nemana, bet tas nav rāms, viņš netaisnīgs: sakampj zobos plāno audumu — gan tikai pa jokiem — purina un ņurd. Tilla nevar novaldīties nopietna, no lielā kliedziņa tai izbiris klēpis smieklu, un viegli tai top kā bezdelīgai, un Tīrass jūt, ka nu iet jautrība vaļā, un ka var visu sev atļauties. Kamēr meitene priekš spoguļa rotājas un grozās, viņš lēkā tai apkārt, drīz skaļi riedams,

atmetis galvu, drīz kaut kadu lēverainu zīda stūri plosīdams un tā bez mitas aicinādams: Trakosim nu, trakosim!

Tilla izrauj sunim laupījumu no zobiem, iesit tam pa purnu, apsauc, bažas, bet tā kā tas viss notiek pa starnām ar nevaldāmiem smiekliem, tad kustonis plosās un jārējas vēl vairāk. Vairoties no viņa un likumojot ap galdiem un krēsliem, meitene jūt, cik vieglas tai nu kājas, cik viegli locekļi tais zīda lēvaros. Viņa var skriet kā pa gaisu, var griezties un dejot, un jo aukainākas un trakākas kustības, jo vairāk to kutina smiekli. Prieks par to visu ir tāds, ka tas trauc izlauzties caur dzīslām kā aizdambēts ūdens caur slūžām. Nu viņa pati kaitējas ar savu spēļu biedru, uzmušinādama to uz trakulībām, vairīdamās, bēgdama, slēpdamās, lēkdama beidzot pa krēsliem, no krēsliem uz galdu un no tā tālāk uz otru. Tīrass tai visur pakaļ, bet nav tik viegls. Priekšķetnas uzmetis uz galdu, nevar uzsviest tām līdz dibena pusei. Ar nagiem pārklājā, ar pārklāju zemē kā maiss un galdu sev virsū. Nu ir kaukšana un zobu trīcēšana. Plēš ausis pušu.

«Tīrass, kuš! Kuš, Tīrass!»

Meitene nobīstas, jo tāds jandaliņš nevar palikt apslēpts.

Jā, tur jau skrien no otra gala abas mājas sargātājas.

«Kas tur notiek? Kas tur par elles troksni? Vai jau zagļu pilna māja? Laupītāju?»

Sauc un kliedz. Krīt durvīs. Durvis par laimi aizslēgtas.

«Vai tu tur esi, Tilla? Laid iekšā!»

Eda krata un purina slēdzeni.

«Ā, kas jums par daļu!» Tilla spītīgi čukst, bet skaļi atbildēt neuzdrošinās. Sēd ieslīdējusi krēslā kā pelīte, jo tas tagad liekas būt tas gudrākais. Tīrass lec durvīs, skrāpējas nagiem un neganti rej.

Eda purināja durvis ar atkārtotu joni, bet tas bija velti. Meitene klusi priecājās.

«Varbūt viņas tur iekšā nemaz nebūs,» velti izsaukusies, Eda prātoja.

«Nebūs, nebūs! Es jau tev teicu. Ieslēgusi suni un aizskreņusi,» atbildēja otra.

«Negantais meitietis!»

«Ābols nekrīt tālu no ābeles. Es jau tev teicu. Vai no greizā skroderņa var nākt labāka atvase?»

Iemetušas šo slepeno dzelonu kaut arī netīši, bet tieši meitenes sirdī, abas iegāja savā galā.

Tilla palika sēdot kā nomirušiem locekļiem. Te nu bij jau atkal tas pats: greizais skroderis — viņas tēvs.

Bez trokšņa, bet ātri, kā ar vainīguma apziņu, meitene pārmainīja drēbes un noglabāja vieglo tērpu šķirstā tā, lai nerastos mazākās aizdomas, ka te notikušas kādas nerātības.

Tīrass sekoja viņas kustībām izbrīnējušiem un pārmeto-šiem skatiem: kā, vai tad nu visam priekam beigas, un nekas vairāk nenāks?

Tā gan likās. Ne uzmudinošiem rējieniem, ne laipnai astes kulšanai nebija vairs ne mazāko panākumu. Jāliekas tik vien atkal uz ausi.

Meitene bij iegrimusi domās.

«Man gan nekad nebūs lemts pasaulē priecāties. Tikko uznāk kāds vilnis, tūlīt bēdas pakal.» Tādā virzienā gāja viņas domas. Nekādu bēdu jau nu vēl nejauda, bet vai viņas tāpēc izpaliks? Tādēļ vien, ka viņa nupat bija bijusi tik traki priecīga, viņām bija jānāk, tikpat kā pēc karsta, jauka laika mēdz nākt negaiss. Jā, jā, to jau viņa savā īsajā mūžā bija diezgan piedzīvojusi.

Un stiprāki nekā jebkad viņai uzmācās tā tumšā jau-
da, ka kaut kas staigā tai apkārt, arvien apkārt, drīz at-
tālinādamies, drīz tuvodamies, bet beidzot, beidzot tas ne-
novēršami būs klāt.

Šis «kaut kas» skauda viņai katru prieka brīdi, pēc ku-
ŗa tas arvien rēgojās daudz melnāks un draudošāks.

Viņa gan bija iemanījusi «to» salabināt un iemest vi-
ņa glūnošā rīklē tās asaru tūces, kas neizbēgami sabiezēja
aiz katras pricka stundas. Un tad viņai likās, ka «tas»
būtu uz laiku samierināts.

Bet tik lielu prieku, kā šodien, jau viņa arī nebija pie-
dzīvojusi. Redzēt sevi tādu, tik skaistu, zināt to, izjust
to, tas jau bija tā, it kā piepeši izaugt ar galvu cauri gries-
tiem. Vai tad tas bija tiešām tā? Vai tā nebija burvju
parādība?

Nē, kad viņa ieklausījās sevī, tad tur jaunā asins arvien
vēl nemitīgi šalkoja un gavilēja: Tā ir, tā ir!

Tā bija laime! Bet to vajadzēja izpirkt ar dziļām asarām. Citādi «tas» skauda un uzsūtīja likstas.

Viņa zināja kādu dziesmu, kas arvien to padarīja skumju.

To viņa bija uzgājusi tai lielajā «Dainu» grāmatā, ko Vaida vasarā bija aizmirsusi Vārpās. To viņa gribēja lasīt.

Dziesma bija tāda, kādu citu šai grāmatā nebija. Ģaŗa un ar virsrakstu. Viņa uzšķira.

Tā skanēja dziesma:

Brāļu naidis.

Eit, meitiņas, ielaidiet,
Kas aiz duru buldurē.
— Tas, māmiņa, tavs dēliņš,
Kas aiz duru buldurē.
Kājas, rokas asiņainas,
Vaigu gali asaroti.
— Ai dēliņš, mīļš dēliņš,
Kādu grēku tu dariji?
— Ai māmiņa, mīļa, balta,
Es nokāvu sav' brālīti.
— Ai dēliņš, mīļš dēliņš,
Kur nu iesi, kur paliksi?
— Māte, mana mīļā māte,
Nu es ieŗu pasaulē.
— Dēliņš, manis mīļš dēliņš,
Kad pārnāksi apraudzīt?
— Kad sētai mieti plauks,
Kad zaļosi akmentiņi.

Tilla izlasīja ſo dziesmu lēni, ģukstoŗām lūpām, vārdu pēc vārda. Tie nebija vārdi, bet tēli, tik pārdabīgi lieli, tik nospiedoŗi. Tur bija tumŗā istaba vēlā vakarā. Baltā māmiņa sēŗ un gaida. Bēdas lauŗ viņas sirdi, jo viņas dēli ir naidā. Abi viņi ir prom, bet viņu ceļus tā nezina. Ja viņi iet tos kopā, nav labi, ja viņi iet tos ſķirtus un pieŗosi satiekas, nav labi. Kad pienāk pusnakts, dauza durvis. Kuŗŗ tur no abiem? Vai mīļlais, vai visumīļlais?

— Tur, māmiņa, tavs dēliņŗ asiņainām rokām un kājām, asaru paltīm vaigos.

— Dēliņ, mīlais, visumīlais, kādu grēku tu nodarīji?

— Es nokāvu savu brāli.

Tilla paliek pie šīs vietas, aizturēta no dziļas smagas domas kā no kalna. Viņai piepeši liekas, ka šie vārdi nav rakstīti vienam notikumam, bet ka tiem ir cita, daudz dziļāka nozīme. Kā šis visumīlais dēls, kas nokāvis savu brāli, staigā vēl arvien apkārt. Par piemēru tāds — kā viņas pašas tēvs. Vai Die'! Cik šausmīgi, ka viņai iekrita šē prātā tēvs! Bet tā bija. Kaut ko līdzīgu viņš darīja. Viņa darbus tā veda sakarā ar ļaužu izmestiem vārdiem, ar Vārpu mammašs nopūtām, ar viņas noslēpumaino aizbraukšanu un Kristapa nozušanu, ar visu to, kam izskaidrojumu viņa meklēja tikai tumšās nojaušanās. Viņa zināja tikai, ka viņas tēvs šai laikā ir liels varas vīrs, ka visi no viņa baidījās kā no spoka, ka viņš kaut ko darīja, par ko grūti būtu bijis atbildēt baltai māmuliņai. Bet kas bija «baltā māmuliņa»? Tas pats, kas šē dziļi krūtīs visu vēroja, visu zināja, kas labs un kas ļauns. Vārbūt tas bija, ko ļaudis sauca par zināmu sirdi? — Bet ja tai nevarēja atbildēt, tad bija jāpazūd «līdz sētai mieti plauks, līdz zaļosi akmentiņi».

Bet kur lai paliek viņa pati? Tā dēla meita, kas staigā «asiņainām rokām, kājām»? Tad arī viņai nav vietas pasaulē. Nekur, nekur!

Un meitene atdevās savām bēdām, saviem iedomu tēliem, nolieca galvu uz rokām un ļāva asarām aumaļām ritēt.

Piepeši Tīrass pārtrauca klusumu. Uzrāva galvu, izgrūda asu rējienu, tālumam ostīdams. Kāds tuvojās mājām. Tilla noslaucīja asaras, pieskrēja logam. Ceļa ietekā kustējās pajūgs. Vārpu zirgi. Kristaps. Uzreiz palika droši.

Bet Kristaps nebija viens. Kas tam līdzās? Vaida! Ieraudzīja, pazina.

Vaida, Vaida! Meitene izklīdza, sasīta rokas, salēcās priekā.

Sētsvidū skriešu! Viņai pretī!

Nē, tur jau bija izsteīgušās abas sievietes. Tad nē. Ar viņām reizē rādīties Vaidai tā negribēja. Viņa noslēpās aiz loga priekšskara.

Vēl viņi stāvēja pie ratiem, sētsvidū un runājās.

Vai mamma mājās? bija atbraucēju pirmais vārds.

Kad Eda papurināja galvu, Vaida saskatījās ar Krīnī tapu.

Tad tā lieta nav laba, abi domāja.

«Būtu jābrauc tūlīt uz Krācēm,» teica Vaida.

«Zirgi jāpabažo un jāatpūtina. Ātrāk nevar kā rītu agri.»

Tilla domāja, ka tuvu durvīm, no loga aizkara viņa varētu nobiedēt Vaidu. Aizstājās aiz otra loga, no tā iebēga galējā istabas kaktā, tur nožēloja, ka nebija laika vairs aizskriet un noslēpties pavisam. Vaida jau ienāca

«Tilla!»

Kā vējš nu meitene bij klāt, nevarēja apkrīst ap kaklu, jo viešņa bija notinusies vilnainē, to nu viņa atsēja, zobiem un nagiem palīdzēdama, vienu no lielā lakata stūriem rokā paturēdama, pārgalvīgi piesviedās riteniski viešņai tā, ka abas nu bija satītas vienā vilnainē.

«Nu, kā tev iet, meitēn?»

«Labi, labi, labi! Tu jau atbrauci.»

Vaida nogulās ciemiņu istabā, uz dīvāna. Viņa negribeja galīgi izģērbties, lai rīt, uz pirmā klauvējiena, būtu gatava.

Ienāca Tilla ar spilvenu padusē.

«Es palikšu pie tevis.»

«Kur tu gulēsi?»

«Tepat, uz grīdsegas. Kad tik tu ļauj vaļu.»

Viņa izstiepās, ietinusies savā vilnainē. Bet ne ilgi, jau tā pacēla galvu, klausījās.

«Dzi', vai tur kāds nebrauc?»

«Es nekā nedzirdu.»

«Bet es arvienu. Kā kāds brauktu vai nāktu.»

Un atkal pēc dažām minūtēm:

«Es nākšu pie tevis.»

«Nāc!»

Divāns bija plats. Vaida pavirzījās un deva tai vietu. Pastiepa savu segu pāri meitenei un to apsedza.

«Tu esi pavisam nosalusi.»

«Nē!»

«Kādēļ tad tu drebi?»

«Man ir tik bail, tik bail.»

«Kādēļ tu baidies?»

«Es esmu tik gluži viena pasaulē!»

Tas izlaužas kā liels elsu vilnis. Viņa pieplaka Vaidai. Krūts raustījās.

Vaida jūta, ka meitene pārdzīvo kaut ko, par ko tā pati nav skaidrībā. Nevarēja to mierināt parastajiem vārdiem. Klusēdama viņa glāstīja tai matus un pieri. Vairāk varbūt arī nevajadzēja Tillai. Pamazām noklusa elsu izvirdums. Viņa likās iemiegam.

Arī Vaida laidās miegā. Nogurums ņēma virsroku.

Bet atkal jau Tilla pacēla klausīdamās galvu.

«Tu teic, ka nekā nedzirdot, un tomēr kaut kas ir. Suņi raustās ķēdēs un ņurd. Suņi dzird vai nojauš.»

Pameta segu atpakaļ un pieskrēja pie loga. Rieta atspīdums, kā jau agrā pavasarī, turējās ilgi. Kur sāta svītra pārgrieza ceļu, kaut kas kustējās.

«Brauc, jā, vai nāk,» iesaucās Tilla. «Vai Die'! Ja nu sarkanie! Man tik bail, tik bail!»

Viņa skrēja uz durvīm, atrāva tās, atkal aizcirta un devās paslēpties pie Vaidas. Tik uztraukta tā bija.

«Esi mierīga,» Vaida teica laipni, bet stingri, piecēlās, sakārtoja apģērbu un piegāja pie loga.

Jā, kāds pajūgs tuvojās. Suņi rēja plēsdami.

Nu tas bija tuvu. Lieca pagalmā ap klētīm. Kaut kas gulēja ratos. Virietis un sieviete sēdēja katrā pusē.

«Tā ir Ilze,» teica Vaida.

«Es jau tā domāju, es jau tā domāju,» izkiedza Tilla un izšāvās Vaidai papriekšu ārā pa durvīm.

Pajūgs apturēja. Kristaps izgāja pretī, aiz tā, bailīgi vairīdamās, kalpones. Ilze ar pavadoni, katrs savā pusē, noslidēja no ratiem. Neviens neteica ne vārda. Mēms un sastindzis Ilzes skats gāja visiem pāri.

«Roberts?» šausmās izdvesā Vaida.

«Skaties!» Ilze atsaucās šim jautājumam, ātru, briesmīgu žestu, kā apsūdzētāja pasīdamās pret ratiem un satverdama segu, ar kuņu bija pārklāts noslēpumainais vedamais, bet nespēdama to noraut, sabruka pati uz pleciem Vaidai, kas pasteidzās to balstīt.

Skaļi ieraudādamās, iebēdza namā abas kalpotājas.

Virieši bija klusi un saprātīgi. Sataisīja istabā uz dēļiem ciskas, ienesa un noguldīja uz tām Robertu Lazdu. Ilze, atkal atdabūjusi līdzsvaru, uzmanīja katru mazāko viņu rikošanos ar to pašu mēmo, stingušo skatu. Stipra

un cieta viņa tagad rīkoja ļaudis. Edai lika sildīt ūdeni, Kristapam vajadzēja braukt uz Kalnpietēm, tuvākām kaimiņu mājām, kur vecais Kalnpietis, pats vēl stiprs un vesels, glabāja zārku istabas augšienē. To zārku viņam vajadzēja izlūgties, un tas būs arī gaļamā labs, jo vecais Kalnpietis bija liela auguma. Pēc tam abiem vīriem nekavējoši vajadzēja braukt uz Mēru kalna kapsētu rakt kapu. Kristaps zināja Vārpu ģimenes vietu. Un ja varētu jau pirms saules lēkta aizvest uz kapiem, būtu labi. Iekām neuzož pēdas un nedzenas pakal.

«To mīlestības darbu jūs man izdariat,» teica Ilze, sniedzama abiem vīriem roku.

Kristaps paņēma to pašu aizjūgu un aizbrauca.

Ilze aizdedza vējlukturi un ar smagajām atslēgām gāja uz klēti, kur dziļā lādē bija noglabātas viņas tēva drānas un linu krekli; no tiem viņa gribēja izmeklēt miroņtērpu savam vīram.

Vaida gāja tai pie rokas, neuzdrošinādamās tomēr ne ar vārdu pieskārties asiņojošām brūcēm.

Tik, cik stāstīja Ilze pati.

Kā caur sakostiem zobiem, kas šad tad ieklabinājās kā drudzī, viņa izmeta vārdus:

Šorīt tas noticis. Ar mazu gaismiņu izvests mežā un nošauts. Turpat iekasīts, nedziļi. To nākuši viņai nateikt. Šis pats vīrs, kas tagad atbraucis līdz. Kurzemes bēglis, kam Roberts daudz laba darījis. Brāja sirdi tas rādījis. Divi vien tie Robertu izrakuši. Silts vēl bijis. Un — saliektiem ceļiem. — Ilze uzseloja kā no aizžņaugta kakla. — «Saliektiem ceļiem!» tā izkiedza. Tā tad pusedzīvu viņi to bedrē iemetuši!

Cieši saspieda abām rokām galvu, norija to žņaudzēju kaklā un bija atkal mierīga.

Locekļus taisnus izliekuši, skujām apseguši, bedri atkal piebēruši. Kurzemnieks, bez vārda ierunas, visur par palīgu un padomdevēju bijis. Tā šurp atveduši.

Mirstamās drānas tā atnesa. Tālāko Vaidas palīdzību Ilze atraidīja.

«Paturi atmiņā un acīs viņa dzīvo tēlu. Kad būs izcilāt par grūtu, palīdzēs kurzemnieks. Mēs jau nu viņu esam redzējuši abi. Bet tad es gribu būt viena. Izlasīt pēdējo

smiltiņu no viņa matiem, no acu plakstiem. Lai neviens tad vairs nenāk.»

Gaiss skanēja no cīruļu treļļiem. Jauni asni dīga. Zeme smaršoja. Zaru pumpurotā brūnumā pelēkas mišloja pūpolu vālītes.

Caur šiem skanošiem tūrumiem viņi aizveda Robertu Lazdu. Cilvēka neredzēja neviena laukos, ne arī satika uz ceļa. Bija svētdienas rīts, un uz kapu pusi Mētru kalnā reti kāds gāja.

Abi vīri gāja blakus zārkam. Aiz tā Ilze ar Vaidu. Kā automats Ilze lika soli aiz soļa. Viņa nejuta savu locekļu. Visa dzīvība likās būt vēl vienīgi acīs, kas ne mirkli nenovērsās no zārka.

Uz baltiem dvieļiem visi četri aiznesa zārku no vārtiem līdz kapam. Kad bija ielaiduši zemes klēpī, pavadītāji vaicājoši paskatījās Ilzē. Nē, nekā, nekā! Ne vārda, ne dziesmas, ne skaņas! Tikai cīruļi nerimās nepārtraukti zvanīt pa apkārtējām druvām.

Dobji dunot sāka birt zemes.

Pacēlās kapu kopiņa. Vīri vispēdīgi noglāstīja to lāpstām gludu un iespieda krustu. Vaida uzlika tam pāri lielus pūpolu zarus, ko bija lauzusi ceļmalā.

Lēni cēlās Ilzes mēmais skats un gāja no viena uz otru. Pavadītāji saprata un atkāpās.

Nu bija viss padarīts. Kā palu vilnis, kas izrāvis mākslīgu aizsprostojumu, gāzās tai pāri sāpes un izmisums. Izmisuma neprāts. Vaimanas, žēlas, lāsti, saldi mīlestības vārdi. Bet viņas acis palika sausas.

Viņa nokrita pie kapa. Rokām ierakās svaigajā smiltī, plēsa to, it kā atkal gribētu atraut zemei viņas laupījumu. Nekad nebija pasaulē lielāku bēdu, kā tās, ko viņa cieta. Tās gāja pāri cilvēku mēriem. Nekad pār viņas lūpām nebija nākuši cietāki vārdi. Lāsts tam aklajam bezprāta naidam, kas slepkavoja, lāsts tam spēkam, kas ļāva tam plosīties zemes virsū!

Vaida pienāca, noslīdēja māsīcai līdzās, glāstīja viņas vaigu un rokas un runāja maigus vārdus.

«Tev ir bērni, Ilzīt, apdomā, tu nepaliec viena.»

Skarbi atsaucās Ilze:

«Ko tu man atgādini? Bērni nav vīrs. Katrs bērns tik

vēl pavairo zaudējuma apziņu. Visi mēs bijām viņa kā zari kokā. Mūsu koks, jā, tas nesa augļus un ziedus reizē. Tāda bija mūsu dzīve. Ik ar dienu krāšņāka, ik ar dienu kuplāka. Jo viņš auga, jo augām mēs līdz. Jūs varbūt visi domājat, ka es esmu vāja rakstura, bez gribas sievietē, ka es tā visa biju zem sava vīra. Nē, nē, mana griba paklausīt, piekļauties bija pilnīgi brīva, bija man nepieciešamība, augstākais manas būtības likums, jo Roberts bija dzīves valdnieks. Jā, tāds viņš bija!» viņa jau runāja mierīgāka, eļģiskāka, kā atskatīdamās atpakaļ, kā mēģinādama pati sev izskaidrot aizgājēja būtību. «Viņa uzskati par dzīvi un cilvēkiem bija citādi, savdabīgi, viņa pieredzējumi neizkūpēja kā dūmi, bet deva tam jaunas atziņas. Un jo plašāks viņa redzes loks, jo tuvāk es viņa sirdij. Un es arvien tā iedomājos, ka mūža galā — mūža galā mēs stāvēsim abi kā augstā kalnā, un tālu ap mums tā pasaule — tā pasaule, ko mēs, ko viņš —» Un atkal nosmaka viņas balss kā aizņņaugtā kaktā, un vārdi pēc tam nāca kā smilšu apputināti.

«Vienu, vienu tu mani esi pametis! Kopā mēs priecājāties par sauli, par zemes dzīvi. Par pavasari un par ziediem. Katru pirmo pumpuriņu mūsu dārzā glāstīja tavas acis, un tu mani aicināji par to priecāties. Par ko nu es priecāšos? Tu esi aizgājis un visu, visu paņēmis līdz. Prieku un gaismu, prieku un gaismu. Ko lai es daru? Ko lai es tagad daru?»

Tā viņa izkliedza, kā meklēdama un nekā nesaprazdama aplaida acis pumpuru pilnajiem krūmiem, kas te stāvēja kā kapu apstādījumi un mierīgi iekvēlojās saules pirmstarojumā, un no jauna sabruka pār kapa smiltīm.

Vaida meklēja mierinošus vārdus, bet neatrada. Viņai gan bija tas piedzīvojums, kad tā no Elvas apbedīšanas bija pārnākusi ar lielu spēku, ar jaunu dzīves uzņēmību un drosmi, un viņai bija sākusi ataugt atziņa, ka tas, ko mēs saucam par iznīcību, ir tas pats neiznīcināmais dzīvības satvars, ko Gars Radītājs pārvērš jaunā esībā, jaunā attīstības un tapšanas posmā, bet viņa arī jūta, ka tādas domas nevar tagad apmierināt Ilzi, kas slīka savu bēdu plūdus un turējās pie katra asiņu siltā aizgājušās dzīves mirkļa kā pie trūkstoša pavediena.

Vairāk nekā vārdi iespēja asaras, kas lēnām noritēja uz

Ilzes rokām. Ar spēji izlauzušos asaru tūci, kas meklēja glāsta un balsta, tā beidzot apviya rokas ap Vaidas kaklu un raudāja ilgi. Tā bija labi. Tas bija atvieglinājums.

Tad arī tas bija pāri. Mēmu un klusu Vaida to pārveda mājās, izgērba kā bērnu un noguldīja. Daba prasīja savu tiesu.

Arī Vaida bija gulējusi. Cik ilgi un kur tā atrodas, viņa nevarēja apjaust pirmā acumirkli, kad tā uztrūkās no kāda izbailu sauciena. Viņa gribēja atsaukties, piecelties, bet locekļi neklausīja.

«Celieties, celieties!»

Istabas vidū stāvēja Eda.

«Kas ir?» Vaida uztrūkās sēdus un redzēja, ka laukā bija novakare, apmācies, un krita slapja sniega pārslas.

«Kas ir? Greizais skroderis klāt. Zvērs uzodis pēdas. Vai Die', vai Die'! Es jau domāju, ka tā nāks. Ko nu tik iesāksim?»

«Kā? Vai tad tam ir kāds sakars ar to, kas noticis?» nesaprazdama jautāja Vaida.

«Nu kā tad! Viņš jau ir tas, kas tagad kaņ un šauj. Pats jau varbūt tieši nē, bet pār visiem spriež tiesu. Tas tas pats. Un Kņāču kungu viņš ieģrūdis nāvei rīklē. Un tagad nu tas ir izdarīts, ka nošauto izrakuši, un viņam trumpa rokā. Nu viņš dzenas pēc kundzes, jūs redzēsīt. Tā ir tikpat kā pagalam. Vai manu! Es to nevaru pieredzēt. Es skriešu prom, lai dara ko grib.»

«Nekur jūs neiesīt,» Vaida to apstādināja.

«Kur Tilla?» viņai iekrita prātā, ka tā no vakarnakts vairs nebija redzējusi meiteni.

«Kas viņu zina! Varbūt blandās pa ģravu. Šorīt, kad aizbraucāt, bij gabalu maizes paķērusi un tā atkal nozudusi. Suņa arī nav. Ar to viņa bizo apkārt. Būs jau arī saodusi, ka labi nav. Tāds rupuču dzimums.»

«Kad meiteni redzat, sūtiet pie manis. Un Kristapam pasakiet, lai tūlīt mēģina sajūgt zirgus — katram gadījumam. Tikai, protams, lai turas aiz ēkām.»

«Vai manu, vai manu!» Eda saņēma galvu un izskrēja ārā.

Saimes lielstabā staigāja Pūpulaksts nemierīgi no viena gala līdz otram. Rokā tam bija revolveris. Mūgurā zie-

mas mētelis ar bebrādas apkakli, vidū sažņaugts no jautu, jo bija par platu un par īsu. Spīdīgi stulmu zobaki tam bija kājās, bet galvā mednieka cepure ar divām puķu stāvspalvām. Kaktā, uz sola, sēdēja viņa pavadonis, neliels vīrelis, pelēkā puskažokā, abām rokām stutēdamis šauteni un ar amata personas stingrību skatīdamies sienās.

«Labdien, Pupulaksta kungs,» sveicināja Vaida, cik iespējams mēģinādama piešķirt vārdiem vienkāršas satikšanās nokrāsu. «Jūs meklējat —?»

Aprāva, kā nobaidījusies no savu pašas pasprukušo vārdu tiešās nozīmes.

«Biedrs Pupulaksts, pilsonē,» pārlaboja augstprātīgi skroderis, «un ko es meklēju, to es pats atradišu. Noziegums ir pastrādāts pret revolūcionāro tautu. Viņas lēmumi ir zaimoti un kājām mīdīti. Tas brēc pēc asinīm. Noziedzniece ir zem šī jumta.»

Iekām Vaida ko paspēja atbildēt, Pupulaksta skats pasitās pret Ilzes istabas durvim. Vaidai aizrāvās elpa. Tur viņa stāvēja pati. Lepna, skaista un briesmīga.

Viņa bija tikai apakšdrēbēs, kā gulējusi. Kakls un rokas kaili. Pār pleciem raisījās kā kviešu kūļa vijums kuplo matu pines. Viņas acis bija lielas un tumšas kā krēslas pieņoti ezeri.

Tai īsajā mirklī Vaida redzēja divus naidus, kas nebija dzimuši šai stundā, divus likteņus, kas sacirtās kā pretēju spēku piesātināti mākoņi.

Tur bija Ilze, varena savas sievietības pilnskanībā, savu sāpju diženumā. Pārbagāts apcirknis visa tā, pēc kā bija tvīcis šis dabas bārenis Pupulaksts, kas par sava mūža neprātīgu tvīku tik bija saņēmis Ilzes nevēribu un pasaules smieklu dzeloņaino balvu. Nu viņš trakoja. Atriebties par neapmierinātām dziņām, par dzīves baudu aizliegšanu, atriebties viņai, viņas ciltij un šķirai! Tautai, cilvēcei, Radītājam!

Jā, nu bija viņa laiks. Tiem vārdiem, ko nu viņš teiks, vajadzēja to satriekt un pīšļos pazemot. Viņš sapurinājās plecos un pacēla balsi. Bet ai, arī tā nebija brīva no tā lāsta, zem kuŗa smaka viņš pats. Viņa grīļojās, viņa lūza vidū un pāra reizes tam vajadzēja atkāstēties, kamēr tas izkļiedza:

«Pilsone Ilze Lazda! Revolūcionārās tautas vārdā es tevi apcietinu!»

Pie «revolūcionārās tautas» pelēkais vīrelis kaktā salēcās kājās un uzsita ar šautenes resgali uz grīdu.

Ilze stāvēja kā stāvējusi. Viņas plaksti savilkās. No sašaurinātām acu dzelmēm dūra zibēni kā adatas.

«Slepkava, slepkava, slepkava!»

«Pilsone, revolūcionārās tautas vārdā es aizliedzu —!»

«Slepkava, slepkava, es tevi nolādu! Nolādu, nolādu!» kļiedza Ilze.

«Lai notiek!»

Vicinādams ieroci, gāzās uz priekšu Pupulaksts.

«Nost, nost!» Vaida iesaucās, iekrita starpā.

Ilze stāvēja tai aiz muguras, pacēlusi savas baltās rokas.

«Šauj, ja tu esi velns! Šauj!»

Tai acumirkli ieskrēja Tilla. Aiz viņas, neganti riedams, Tīrass. Viņa redzēja tikai, ka apdraudēta Vaida. Ar lēcieniem, līdzīgi Tīrasam, meitene metās pie sava tēva, rāva, plēsa, koda zobiem un cīnījās, lai atņemtu tam ieroci. Pastarpām viņa kļiedza briesmīgus vārdus, ko nevarēja sadzirdēt aiz Tīrasa rējieniem.

Ilze nozuda no durvīm. Kāds ievilka to iekšā ar varu. Durvis aizcirtās. To bija darījis Kristaps. Vaida izsteidzās nemanīta. Vajadzēja gādāt par Ilzi.

Kaudamies ar suni un cinīdamies ar Tillu, Pupulaksts tomēr durvis paturēja acīs. Nu bija prom Ilze. Varbūt vēl aizbēga, izspruka viņa nagiem, kad tik tuvu atriebība.

«Dzenies, biedri, dzenies, nepieļauj!» viņš uzkļiedza pavadonim. Tas arī iekrita durvīs, bet tās bija cieti. Tālāk viņš nezināja. Viņa dedzība nebija tik liela.

Pupulaksts kūšāja no dušnām un uztraukuma. Viņa redzokļi pārvilkās balti. Ar visu spēku tas notrieca meiteni, kas, kopā ar suni, bija kā kamols savijušies tam ap roku. Bet suns bija ar lēcieniem un zobus atņirdzis cirta rokā Pupulakstam.

«Šē, šē, šē!» viņš kļiedza un šāva kā traks.

Kaukdams aizdiedza Tīrass. Tilla palika kā nopļauta.

Iestājās nāves klusums.

«Ārē, kā nu iznāca,» glēvu izbrīnu ieteicās Pupulaksta pavadonis.

Kā neticēdams Pupulaksts piegrūda meitenei ar kūju
«Celies! Celies, celies, celies!» atkārtoja arvien niknāki,
kad pavēle palika bez panākuma.

«Ko šī celsies!» sikiem smieklīgiem iekreškinājās pelēkais.

Nu palika Pupulaksts ar pavērtu muti, kā triekas ķertis. Acis skraidīja pār izstiepto roku ar ieroci, ko tā krampjaini turēja.

«Nu, kas tad ir?» mudināja pelēkais, bet kad biedrs turpināja tā stāvēt, norūca, paraustīja plecus: «Dumjš kas dumjš!»

Viņi nebija dzirdējuši jātniekus, kas ieskrēja sētsvidū. Durvis parādījās trīs piecstūrainas zvaigznes. Stingra balss teica:

«Jūs esat pārkāpuši savas varas robežas, biedri. Es jūs apcietinu.»

Ar tādu pašu vaļēju muti Pupulaksts pavērās runātājā kā spoka parādībā. Tad, izkliegdam kaut ko nesakarīgu, brāzās uz durvīm, ar piepešu sparū pasizdam sānis abus sarkanarmiešus. Tie neattapās, kad tas jau bija laukā.

«Dzenieties tam pakāļ. Nežēlojiet!» pavēlēja tas pats runātājs, bez šaubām, virsnieks.

Sarkanarmieši izskrēja kā medinieki pēc medījuma.

«Ko viņš te nošāvis?» jautāja svešais pelēkajam vīrelim.

«Savu paša meitu.»

«Traks vai?»

«Tā jau ir. Kad pudele rokā, dzeņ; kad plinte rokā, šauj,» tas atmeta ar to pašu glēvi vienaldzīgo nirdzību.

Sarkanais virsnieks paraustīja durvis, kuņģis bija parādījusies Ilze. Tās bija aizslēgtas. Tad viņš iegāja citās telpās pa otrā durvīm, kas atradās tajā pašā šķērssienā.

Vaida bija pārliecinājusies, ka Ilze drošībā. Kristaps bija to aizvedis. Nu viņa nāca. Viņa jau zināja, kas noticis, jo Eda, pusārprātīga no bailēm, skrēja apkārt mājām un to izkļiedza. Durvis viņa satricās kopā ar pelēko vīreli, kas, izlietodams neapsargāto brīdi, metās laukā kā no stobra sviests.

Sausmu un žēlabu pārņemta Vaida nokrita pie Tillas. Klausījās pulsu, sirdi, pacēla rokas, kas smagi atkrita kā nepiederošais vairs tai miesai, kam tās kalpojušas. Dzīvība bija prom. Veltas visas pūles. To viņa redzēja.

«Manu māsiņ, manu draudziņ, manu mīlulīt!»

Durvīs, kuņās bija stāvējusi Ilze, noskanēja slēdzene. Vaida pameta acis. Vārdi sasala tai uz lūpām. Tur stāvēja — Deika.

Arī viņš, kā likās, to pazina.

«Ja nemaldos, es esmu jūs jau redzējis kādā līdzīgā situācijā, jaunkundze. Jocīgi, kā tas sagadās.»

Vaida piecēlās, slēpdama savu savilņojumu aiz atraidošā skata, ko tas, kā likās, neievēroja.

«Atbraucu pārrevidēt tās jūsu lietas. Traki strādājis tas vīrs. Tribunāla priekšsēdētājs,» virsnieks iesmējās ironiski.

«Tur arī jūs revidējāt?» Vaida nu pirmo reizi lika atskanēt balsij, pamezdama ar galvu pret durvīm, pa kurām tas bija iznācis. Un jau nožēloja skarbumu.

Velti bija šķiest te vārdus.

«Ak tā,» viņš atsaucās viegli. «Laikam tādēļ, ka bij aizslēgts? Bet mīlā, mīlā, jūs vēl nezinat? Atslēgas tak priekš mums neeksistē.»

Tas bij pateikts ar to pašu vieglo ironiju. Vārdiem: «Mīlā, mīlā,» vajadzēja tik vēl pielikt: «vientiesīte», lai teikums būtu pilnīgāks.

Aiz logiem dzirdēja sarkanarmiešus. Deika izgāja tiem pretī.

Viņi bija padarījuši darbu.

«Neklausīja, dabūja biksēs. Lai nu guļ nost!» Vaida nodrebēja un ātri izgāja no istabas.

Atvērusi lielo šķirstu viesistabā, Vaida meklēja mirstamo tērpu savai bērnības spēļu biedrei. Atrada to jūras zaļo zīda nieciņu ar baltajām ūdens rozēm. Arī viņā tas atsaucā tālo bērnības dienu ar Tillas lielajām sāpēm par to, ka tai toreiz aizliedza iekāroto tērpu.

«Nu tu to dabūsi, mazo māsiņ,» Vaida skumji čukstēja.

«Nu ko te laba darāt?» aiz muguras ierunājās Deika.

Viņš bija ienācis un stāvēja, rokas bikšu ķešās, atpogāto frenci atbīdījis no krūtīm.

Vaida neatbildēja, ne arī likās to ievērojam.

Viņš sēdēja kādu laiku un pīpoja, tad piecēlās, aplūkoja pavirši gleznas, grāmatas, nostājās tad, papirosu zobos, rokas bikšu ķešās, savā agrākā pozē, un skatījās, ko Vaida dara. Viņa acis sekoja tai neatlaidīgi. To viņa juta. Šis

cilvēks bija nepatīkams. Pēc kāda laika atgāja atkal, ieslīdēja krēslā, ieurbās skatiem grīdā un likās visu aizmirsis.

Tomēr ārā negāja. Viņai vajadzēja pārsūt Tillas ķitelīti, bet zem tām acīm viņa to nevarēja. Un tā viņa bezmērķīgi ņēma, lika un kārtoja un izlikās darbīga, lai nebūtu nekas jaārunā ar šo cilvēku.

No šī rīta vēl gulēja izvaidītas drēbes un linkrekli, ko tās ar Ilzi bija atnesušas no klēts. Vienu tādu pacēlusi rokā, viņa nejauši paskatījās un sastapās ar Deikas acīm. Rokas ar papirosu gulēja uz ceļiem, un viņš skatījās no apakšas uz to. Viņa acis bija pelēki zilas, bet redzokļi bija tik lieli, ka tās izskatījās tumšas. Kaut kas glūnoši pētošs bija tajās un reizē arī maigs un glāstošs.

«Uzmācīgs!» domāja Vaida ar dusmām, ka šīs acis to bija piespiedušas atskatīties. Lai pārtrauktu nepatīkamo klusēšanu, viņa piepeši iejautājās:

«Ko jūs darīsiet ar to?»

«Ar ko?» viņš nesaprata.

«Ar to savu cilvēku, — ko nošāvāt?»

«Pie lielā zvana jau nekārsim. Rīt agri puīši pievāks.»

«Tādu, kā tas stāv?»

«Tādu, kā tas guļ, jūs gan gribējāt sacīt? Varbūt to bebrādas apakli neļaus tamlīdz paņemt. Tā man liekas. Par to es nezinu, un nav mana darišana. Bet jūs laikam to vīru gribat ietērt šķīstās linu drānās?» viņš īsi iesmējās, redzēdams Vaidai rokās kreklu, atsviedās atpakaļ krēslā un pārlika vienu kāju pār otru.

«No kāda gadu simteņa jūs esat?» ironiski piemiedzis acis, tas izpūta dūmu.

Vaida novērsās un sāka likt veļu šķīrstā.

Viņš pienāca tuvāk.

«Dodiet man to kreklu.»

Vaida iedeva.

«Redziet. Kā aģitācijas priekšmets tas vīrs mums ir nulle. Un citādi? Jūsu debesīs viņš nelauzīsies. Tur viņam tā baltā izkārtne varbūt derētu. Tā tad nav vērts. Tos var citādi likt lietā. Vai jums vēl kāds?» jautāja, pastiepis roku.

Vaida iedeva otru.

«Nu jūs redzēsīt, ka tur tulīt bus prāts iekšā. Tos dabūs mani puīši.»

Kā piekrišanu dabūjis, pamāja Vaidai ar galvu un izgāja kā labs saimnieks, kas iet iepriecēt «savus puīšus».

Varēja jau būt tuvu pusnaktij vai arī vēlāk. Vaida bija izdarījusi savu skumjo pienākumu. Tilla gulēja uz tiem pašiem dēļiem, uz kuņiem nakti iepriekš bija gulējis Roberts Lazda. Rīt varēs domāt tālāk, kā dabūt zārku, kā aizvest kapsētā. Varbūt palīdzēs tas pats kurzemnieks, kas bija atbraucis ar Ilzi un tagad atradās ar savu pajūgu patālākā lauku šķūnī, bēdzinādams no sarkanarmiešiem sevi un zirgus. Šodien vairs darīt nekā nevarēja.

Viņa bija jau pa pusei noģērbusies, kad ienāca Eda. Sa-
bozudies un miegaina.

«Lai jūs nākot!»

«Kam vajaga?» Vaida nesaprata.

«Viņš sauc. Tas «lielais». Lai jūs nākot.»

«Vakariņas jūs tak tiem padevāt?»

«Padevu. Tiem diviem saimes galā, un tie jau krāc nost. Tam lielajam mammas istabā, kur jūs vēlējāt arī tam pataisīt vietu. Bet nemierīgs. Man jau krīt acis cieti, viņš vēl iedauzās kukņā. Kur tā jaunkundze? Vai jau guļot? Nu kad tā uzprasa, es teicu, ka pasaukšu. Jā, lai pasaucot, atsaka.»

«Ko viņš grib?» Vaida iesaucās skarbi, ātri aizpogādama blūzi, jo blakus bija dzirdami soļi.

Deika jau stāvēja uz sliekšņa.

«Itnekā vairāk, kā tikai izdzert ar jums kopā glāzi tējas. Es domāju, ka tas būtu jūsu, kā saimnieces, pienākums pret viesi.»

«Kādu komēdiju viņš spēlē?» domāja Vaida. Bet bai-
les viņa nedrīkstēja izrādīt. Arī sašutumu nē. Vai apjukumu, kas būtu vēl bīstamāki. Viņa jūta, ka jābrunojas pret kaut ko, un ka neapzināmie dvēseles spēki jau to dara. Bet viņa ļāvās impulsam.

«Labi. Ja jūs uz to pastāvat.»

«Es — lūdzu!» uzsvēra viņš un palaida to kā kavalieris garām.

Istaba, kurā viņš iegāja, bija tāda, kā Vārpu mamma to bija steigā atstājusi, un arī Eda tai nebija pielikusi roku.

Vaida tulīt sāka kārtot, novietodama šo to no krēsliem un gultām. Tā viņai bija viegli apslēpt savu nemieru.

«Atstājiet tak šos krāmus!» Deika nepacietīgi sauca «Ne to dēļ es jūs izlūdzos kā dieviņu. Lūdzu!»

Viņš bija ielējis tēju, bet glāze tik bija viena.

Vaida teicās ienest vēl otru.

«Labi, bet es tad līdz. Šai spoku stundā jūs tur ārā varat izkūpēt kā dūmi.»

Bet tomēr palika tikai vaļējās durvīs ar lampu rokā, apgaismodams izeju. Neparastais svešinieka rīcībā vienā acumirkli biedināja no tā piesargāties, bet otrā atkal kaut kas it kā sen pazīstams nomierināja un aplusināja tādas bažas.

Deika piepildīja arī otru glāzi, bet Vaida sēdēja kā salususi un tai nepieskārās.

«Nu, kas ir,» viņš uzmudināja, piesizdams savu glāzi pie viņas. «Sadzersim ar' kā divi ienaidnieki.»

«Jūs man neesat nekāds ienaidnieks.»

«Tā? Par ko tad jūs mani turat?» viņš pašķielēja no acu kakta.

«Nelaimīgs jūs esat. Kā mēs visi.»

«Pietiek, pietiek, jaunkundze,» viņš to pārtrauca nervozi. «Tālāko jau zinām. Jūs nesagaidījāt to, ko mēs darām, bet kaut ko pavisam citu. Tādu baltu pasaciņu. Par Latviju un tā tālāk. Mēs esam tie lāči, kas, dzīdami mušu no sava labdaļa pieres, nosit to pašu. Kā jūs domājat, es zinu, kā es domāju, jūs zināt. Kādēļ tad par to runāt? Skaista sieviete top nepievilcīga, ja viņa taisa pārmetumus. Un tālab citu tematu!»

Vaida paraustīja plecus un klusēja.

Deika izdzēra savu glāzi un pastūma prom.

«Jūs vairs nevēlaties?»

Viņa taisījās novākt traukus.

Pāri galdam Deika saturēja viņas rokas.

«Lai stāv, lai tak stāv tas! Vai tad jums nav nekā cita —?»

«Ko jūs gribat, lai es ar jums runāju?» viņa leidaini jautāja.

«Ein neues Lied, ein and'res Lied!» viņš nepacietīgi bungoja uz galda.

«Zemgales saimniekdēls. Tie visi prot vāciski,» Vaidai paspruka zobgalīgi.

«Ā, un jūs protat minēt miklas. Pagaidiet, un es jums tūlīt kādu uzdošu.»

Šis sarunas virziens Vaidai šķita bīstams.

«Nepūlieties, es nevienas neatminēšu.»

«Jā, par ko tad mēs runāsim?»

«To jums vajaga zināt,» viņa atbildēja neapdomīgi.

«Ak jūs man atļaujiet temata izvēli? Nu tad labi. Runāsim par jums.»

«Izbeigsim labāk katru tematu,» Vaida ar atraidošu kustību parāvās atpakaļ.

«Par jums, jā,» viņš neļāvās atbaidīties. «Vai zināt, ka tas ir ārkārtīgi pievilcīgs temats. To jums varbūt neviens nav teicis. Jūs esat tik skaista meiča—»

«Es jums aizliedzu katru kritiku par sevi,» Vaida to pārtrauca, iekšēji drebēdama.

«Jūs man aizliedzat?» viņš jautāja, paliekdamies tai pretī. «Tie ir velti vārdi. Nekā jūs man neaizliegšit. Nekā, nekā! Tās būtu veltas pūles. Un neprātīgas pūles.»

Viņš runāja, katru vārdu lēnām atdalīdams un nozīmīgi, kā hipnotizētājs.

Viņa acis kvēloja. Otrpus galda tās bija, bet Vaidai likās tik tuvas, ka viņai gribējās atsviest tās ar savām rokām.

«Ko lai es daru, ko lai es daru?» nemitīgi viņai gāja caur galvu, bet viņa palika kā sasalusi, baidīdamās ar nējaušo kustību izsaukt ko nevēlamu.

«Jau toreiz, Rīgā, jūs man iekritāt acīs, un es esmu pie jums domājis. Neteikšu: vienmēr, bet šad tad, kā nu zaldāts var domāt. Bet šovakar — nūdien, vai zināt, tā ir tāda liktenīga sagadišanās, un jūs esat skaista un skarba kā velnēns, un — jā. Te mēs esam divi veseli jauni cilvēki, divi, kā uz vientuļas salas. Kas tad mums cits atliek?»

Tas iesita kā zibenis. Krēsls noribēja. Vaida atlēca kā atspere. Ar domām bija jau aiz durvīm.

Tas bija tas neprātīgākais, ko viņa varēja darīt. Pie galda stūra Deika tai jau bija priekšā.

Trīs reizes šurp un atpakaļ — viņš tai aizkrustoja ceļu.

Viņai bija veiklība un ātrums, bet viņam izmaņa un

spēks. Sacīkste beidzās ar to, ka vīrieša rokas tai apvijās kā liesmaini žņaugi.

Krūtis elsa pret krūtīm, seja tvīka pret seju.

«Laidiet vaļā!»

«Atpērcieties!»

Viņa mute kaisa ar karstu elpu.

Vaida pasīta atpakaļ seju.

Nu viņa jūta mugurā vīrieša elkoņus, savu pakausi viņa plaukstās.

Viņa spieda tam uz krūtīm savas stiprās dūres, bet panākumu tam nebija.

«Jūs laidiet mani vaļā!» viņa teica pavēloši, zibeņus no pievilktiem plakstiem šaudīdama.

«Vai jūs turat mani par tādu muļķi?»

Viņa liesmainās acis gavilēja.

Jā, tas bija velti. Pretoties ar varu viņa nespēja. Stiprākais bija vīrietis. Viņa nu vairs nerāvās vaļā, lai atsvabinātu savu augumu. Savām dūrēm ļāva noslīdēt uz viņa rokām. Mierīgi un lepni viņa teica:

«Jūs laidīsiet mani vaļā. Jūs nedarīsiet man nekā. Jo dziļi, dziļi jūs esat cilvēks. Cilvēks, cilvēks!»

Šo vārdu viņa nemitīgi atkārtoja, it kā atradusi vienīgo atbalstu, vienīgo ieroci. Tas viņai bija cīņas kliedziens, bija lūgšana un visu labo garu piesaukšana. Viņa turēja to sev priekšā kā bruņas. Viņas uzticēšanās šim vārdam bija bezgalīga.

«Cilvēks, cilvēks, cilvēks!»

Viņa nebeidza skaitīt šo burvju formulu.

Ne kā lūdzēja un sevi aizstāvētājās viņa jau beidzot to teica, bet kā pārliecināta uzvarētāja.

Un vai tas bija šī vārda pārvarētājs spēks, vai dzelmāni dziļās acis un skarbā, jaunavīgā mute, kas lika nojaust dvēseles varas, neiegūstamas nekādai varmācībai, vīrieša seja pakāpeniski pārvērtās. Iekāres zaļganās uguntiņas nodzisa acīs. Ap muti atplaksnījās neveikls smīns. Pleci ieguma tādā labsirdīgā pavirzienā, kā pirmīt, kad tas bija aizgājis ar krekliem saviem puīšiem. Roku sakrampējums ap jaunavas augumu atraisījās.

«Ejiet!»

Tikko dzirdami tas bija sacīts.

Kā medījums no dzinēja Valda aizskrēja savā istabā.

Un nu arī bija beigas viņas pašsavaldīšanai un mieram. Viņa norāva savas drēbes, nometa tās, it kā ar to būtu padarīta nebijusi šī svešā virieša pieskāšanās. Viņa mazgāja rokas un trina seju, kuņģī tā arvien vēl juta viņa elpu. Ar šo varmācīgo pieskāšanos viņa juta sevi pazemotu un apvainotu. Viņa tiesāja sevi. Kā tas bija varējis notikt? Vai viņa bija pielaidusi kādu neapdomību? Bijusi par daudz draudzīga, pretimnākoša viņa zobgalīgajām piezīmēm? Par daudz atsaucīga viņa aicinājumam dzert ar to kopā tēju? Ja bija noticis tas, kas notika, tad, zināms, visi soļi bija bijuši kļūdaini. Bet ja tā būtu rikojušies citādi, vai tad rezultāts būtu bijis citāds? Viņa skumji papurināja galvu. Pirmo reizi viņa apzinājās, kādā stāvoklī tā atradās kā sieviete pretī iekārei un kaislībām. Nu viņa redzēja tās briesmas. Bet viņa tām bija izbēgusi. Dziļš, noslēpumains dvēseles spēks to bija glābis. Arī to viņa nebija pazinusi. Cilvēcību viņa bija piesaukusi kā slīcējs. Cilvēcība viņu bija pasargājusi no pazemošanas un kauna. Arī viņu, to svešo.

Nē, par to viņa negribēja domāt! Tas bija riebums, ne-jēdzība, kā viņš to bija iežņaudzis, it kā ieraudams sevī, ar tādu nekautrību.

Pulsi nenorima, jūtu bangojums neapmierinājās, traipi likās būt iekodušies tik dziļi, kamēr atvērās asaru strautiņš un tos nomazgāja.

Lēnām noskaidrojās debesis. Un viņu skaidrībā parādījās tēls, kas Vaidas domās arvien bija dzīvojis, kā pavisam kaut kas cits nekā viss parastais.

Arvis Bujāns!

Kamēr viņa zināja tā vārdu, viņa tēls bij kļuvis daudz noteiktāks, un viņa to redzēja savās domās dažādās situācijās.

Tas bija pretstats visam, kas ievainoja, apvainoja, aizskāra.

Dziļāki kā jebkad iesmeldzās šis vārds. Kā slepens sauciens asinīs. Kā jauna skaņa, kas iešķilās kā uguntiņa uztraukto jūtu dziļumos.

Domas par viņu nomierināja, šķīstīja. Līdz pievērtiem plakstiem viņa redzēja: saulē gulēja Zemgales diženais plašums. Saldtveicē smaršoja āboliņa lauks no miljoniem

rožainu galviņu. Gar lauku viņš nāca. Viņa stāvēja ma-
lā, sanošas liepas ēnā, un to gaidīja.

«Nāc, Arvi, nāc! Es tevi milu, milu!»

Tikai pret gaismu iemīga Vaida, un jau ar saules lēktu
bija augšā. Bet mājā jau visi bija nomodā. Kad viņa,
ātri apģērbusies, izgāja lielstabā, Deika nāca tai pretī no
ara, virsdrēbēs un cepuri dziļi pierē.

«Labi, ka es jūs vēl satieku. Bez šaubām, jūs gribēsīt
tik Rīgā. Lai nepiedzīvotu nepatīkšanas, jums šē būs
atļaujas zīme.»

«Paldies,» Vaida atbildēja, nepacēlusi acu.

Žena ar Mālu dzīvoja nacionālīzētā dzīvoklī, tuvu Es-
planādei. Dzīvoklis bija piecu istabu, gluži jauns reno-
vēts, ar greznu iekārtu. To bija apdzīvojis tikko precējies
pāris, vācieši, kas, laikam pašā pēdējā brīdī, zem piepe-
šas pānikas spiediena bija aizskrējuši līdz saviem aizejo-
šiem līdztautiešiem. Bija atstāts pats nepieciešamais, un
pamests likteņa ziņā, kas citkārt varbūt bija dārgs un svē-
ti glabājams. Šķirstos un kumodēs Žena atrada daudz ko,
kas tai pirmajā laikā sagādāja pārmaiņu un prieku. Se-
višķi veļa bija krāšņa. Te viņi varēja tūlīt restaurēties
abi ar Mālu. To viņa arī darīja jau pirmajā vakarā, sa-
bāzdamā virtuves krāsnī savus pāra noplukušus, apskran-
dušus rupja madepolāna komplektus un ietērpdamā zie-
došo augumu tīrā batistā un kruzulēs. Kad viņa tad pla-
tajā polizanda koka gultā, zem zīda drānām izstiepa slai-
dos locekļus, viņa varēja slavēt māti Revolūciju, kas zi-
nāja cienīt savu bērnu nopelnus. Jo, ka viņai tādu bija
daudz, par to tā nešaubījās ne acumirkli.

Tomēr apmierinātība nebija Ženas dabā. Viņas nopelnus
neatzina tā, kā būtu bijis jāatzīst. Viņai nebija ticis, ko
tā vēlējusies. Nebija pat ievērota viņas protekcija Māla
labā, lai tas dabūtu izglītības komisāra posteni. Viņam
pagāja garām un šai vietā iecēla jaunu zenķi, kam, pēc
Māla izteicieniem, vēl bija slapjš aiz ausīm. Māls bija
sašutis par to, un Žena ne mazāk, jo Māla apiešanā viņa
ieraudzīja partijas netaktību, vērstu pret sevi. Viņai bija
skaistums, grācija, gaume, atjauta, viņa arī bija ievēlēta
partijas padomē, bet atgadījās bieži, ka viņas ašos, impul-
sīvos iebildumus noraidīja, un panākumus guva biedrene

kā bifšteku jātnieka smago miesas daļu. Izbaļu izspīlētām acīm jātnieks turējās netikvien sedlos un aiz pavadus, bet bija jau ar abām rokām krēpēs un, bailīgi acis svaidīdams, kur būtu labāka vieta nokrist, sataisījās kuŗu katru brīdi laisties trakulim pār galvu, nezināmā liktenī, kad rumaks pats no sevis nometa untumu un sāka iet rāmi. Nu tikai, pēc trešās apjājes, Žena redzēja, ka jājējs ir Sotaks. Viņa nu ierāva smieklus savā burvīgākā smaidā, un tikko jātnieks tuvojās no jauna, sveicināja to jau no tālienes ar mutautiņu, paskriedamās gabaliņu tam blakus, kad tas bij piejājis tuvu. Paskrējis vēl dažus desmit soļus, Sotaks nolēca un apskatījās pēc biedra instruktora. Tas piesteidzās no laukuma vidus, kur tas bij stāvējis un novērojis jājējus. Sotaks iemeta tam pavadu rokās, kaut ko norūkdams par «tādu maitas lopu». Pamatīgi noslaucījis sviedrus, viņš griezās pretī Ženai, kas piesteidzās liksma par satikšanos. Viņa izteica tam komplimentu par eleganto figūru uz zirga.

Viņa pati mīlot šo sportu un labprāt piekoptu, ja tikai gadītos iespēja. Bet ar visu laipno baletēzes smaidu, kas nenozuda no lūpām, Sotaks bija atturīgs. Viņš domāja, ka biedrenēm šai intensīvajā revolūcijas padziļināšanas laikā labāk piestāvat šautene uz muguras, nekā kad viņas kāptu zirgam mugurā. Žena tam piekrita. Viņa tūlīt upurēja savas domas, lai izpatiktu lielajam varas vīram, ar kuŗu parādīties uz ielas bija visai izdevīgi. Bez tam Sotaks arvien bija ģērbies komilfō, arī tagad tam bija piemērots jātnieka uzvalks ar lakādas stulmu zābakiem, manšetu cimdiem un jātnieka cepuri.

Sarunas koncentrējās ap Sotaku. Žena to prata. Nu viņa arī cildināja to kā runātāju mītiņos. Viņam esot gan vārdi, kas varot satricināt pasauli. Viņa pati esot no tiem nodrebējusi cik reizes, bet nu viņa redzot, ka lieliskais runātājs varot arī būt vienkāršs un patīkams biedrs.

Sotaka aģitācijas runas atšķīrās no tamlīdzīgām citu runām tikai ar to, ka tās bija par dažiem gradiem vēl izaicinošākas, vēl asinsarkanākas. Parasti viņš nobeidza ar uzsaukumu sarīkot buržujiem un citiem kontrrevolucionāriem tādas asins dzīres, ka varētu brist līdz kāju potītēm. Tik stiprus vārdus nebija vēl neviens teicis, un buržujski

apaļais Sotaks tos izrunāja ar tik sārtām lūpām un kā Rūbensa bazūņu eņģeļiem sārti piepūstiem vaigiem.

Sotaks aicināja Ženu līdz apskatīties viņa dzīvokli, kas atradās vienā no staltākiem un modernākiem Rīgas namiem. Namā bija arī viņa komisāriāts ar visām virs- un apakšnodalām. Namu tas bija nacionālizējis, izdzīdams no tā visus iedzīvotājus divdesmit četru stundu laikā. Tas bij spīdoši izdevies, un revolūcijas padziļināšanas lietā tas pieskaitīja to sev par lielu nopelnu. Savu dzīvokli tas bij ierīkojis turpat no rekvizētām mantām ar priekšzīmīgu izlasi un gaumi. Žena tik gāja un apbrīnoja. Viņa bija sajūsmināta. Tādā dzīvoklī dzīvot tak bij bauda. Tas bij pavisam kaut kas cits, nekā apmierināties ar cita bezgaršību. Tas izskanēja ik vārda galā.

Sotaks paklanījās smalki un teica diplomātiski:

«Tādā dzīvoklī dzīvot atkarājas vienīgi no laba gribētāja.»

Viņš izvadāja to pa visām telpām. Iedams papriekšu, uzgrieza koridoros uguni, izrādīja virtuves moderno ietaisi, vannas istabā atgrieza krānus, lielīdams, cik labi tie funkcionē ar aukstu un karstu ūdeni katrā laikā, un ievāca par to viešņas atzinību, it kā pats viņš būtu šī nama arhitekts un cēlājs. «Lūdzu! Varbūt patīk vannīņa!» viņš smaidīdams pamāja pret krāniem, no kuņģiem ūdens kūpošs gāzās spožā niķeļa vannā. Žena pateicās tāpat ar smaidu. Viņa pat nebija nolikusi virsdrēbes, jo viņai bija jāsteidzas.

Nams bija kluss. Biroji slēgti, jo darba laiks pāri. Tās jau arī bija tās stundas, ko ievērojamais varas vīrs varēja ziedot atpūtai un veselības kopšanai.

Nu viņš vēl izvadāja Ženu pa savām darba telpām bellētāzā. Tur bija lielas plašas zāles, ar bagātām spuldžu rindām pie griestiem. Tajās kādreiz bija mitinājusies kāda liela banka.

«Cik labi še būtu sarīkot kādu vakariņu,» izteicās Žena.

«Tā ir laba ideja. To prieku es jums varu izdarīt,» novēlīgi piekrita Sotaks.

Viņš atvadījās tā, ka lika nojaust lielas iespējamības višādu vēlēšanos papildīšanā. Sis vīrs varēja sagādāt patīkamu pārmaiņu, kādas jau sen alka Žena. Māls bija palicis neciešams ar savām bezgalīgajām prasībām, aroganci

un lieluma māniju. Katru dienu viņi tagad salecās kopā kā divi krami, bet dzirkstis, ko tie šķīla, viņai vairs nebija interesantas. Viņa lika tam nojaust, ka tai nav vairs respekta pret viņa gara pārākumu, un ka tagad tā sākot saprast, kādēļ tas neesot iecelts par izglītības komisāru. Taču tiem vīriem bijušas pareizākas novērtēšanas spējas. Jo kodīgāki Mālu ēda tādas piezīmes, jo Žena skrumbāja un plēsa.

Vakariņš, ko solīja sarīkot Sotaks, bija noticis, un Žena tajā triumfēja. Viņai par pārsteigumu Sotaks bija atsūtījis pakaļ auto. To viņa nebija gaidījusi. Vēl vairāk negaidīts bija, ka tas saņēma viņu pie ieejas namā, izceldams no auto un uznesdams pa trepēm, lai «sudrabotās kājiņas» nepiedurtos netīrumu pienestām kāpēm. Parādīdams sevi kā uzmanīgu un rūpīgu kavalieri, jo Ženai pārkurpišu nebija, viņš ar šo izcelšanu no auto ierādīja šai vienai biedrenei izcilus stāvokli sev līdzās, ko tā arī paturēja visu vakaru.

Žena pateicās ar to, ka viņa tam patika. Viņa bija darījusi daudz, lai to panāktu. No sava dzīvokļa agrākās īpašnieces atstātās garderobes tā bija ņēmusi to labāko, un salikdama kopā savu gaumi ar pirmklasīgas šuvējas izpratni un veiklību, bija dabūjusi tērpu, kam nebūtu bijis jākaunas kaut kuņģā Parīzes salonā. Citu biedreņu vidū viņa gāja daļa kā princese. Arī augstprātīga. To jau zināja, ka viņa prata zoboties tikpat par patikas kārajām biedrenēm, kas savos apģērbos neprata ievērot samēra, kā arī par idejiskajām, kas nēsāja savus, no nacionālizētiem krājumiem iegūtos, caunu un hermelīna kažokus un boā pie apskrandušiem svārkkiem un nošķiebtiem papēžiem. To viņa sievietei nevarēja piedot. Virskārtu viņa arvien bija pratusi uzturēt nevainojamu, lai arī kāds krekls bija apakšā.

Ženas attiecības ar Sotaku nobrieda tai vakarā tik tālu, cik tālu tā vēlējās, lai tas notiktu. Viņš neizlaida to ne no acīm, ne no rokām. Kad nu tā bija droša, viņa ļāva sev laiku. Kāpinājums jau bija viņas dabā, kā to reiz bija sacījis Māls.

Žena bija piecēlusies vēlu. Māls jau bija prom. Uz viņa galda tā vairs neredzēja izvaidītās manuskripta lok-

snes. Viņa zināja, ka tas kaut ko raksta teātrim. Lielu aģitācijas lugu. Kaut ko nepārspētu, tā tas bija izskanējis viņa vārdos. Protams: ko nepārspētu. Kā jau parasts pie Māla! Domās viņa savilka lūpas ar to pašu smīnu, ar kādu tā bija pēdējā laikā atbaidījusi katru Māla lielīgo vārdu, ko tas tad sevī nosmacēja dziļā sašutumā. Lai liek to mierā! Māls bija izsmiets. Bija atmests. Viņa nekā vairs no tā negaidīja.

Viņa ies pie Sotaka. Tas bija skaidrs. Tas cilvēks arī vairs gaidīt negribēja. Bet arvien jaunu iespaidu slāpstošā Žena ar degošu interesi gaidīja arī sava pēdējā cēliena ar Mālu. Tam viņa gatavojās.

Ar mīkstu suku spodrinādama nagus, tā staigāja pa istabām vaļējā zīda rīta kleitē ar fantastiskām rožu vītnēm. Istabās bija nekārtība. Bieza putekļu kārtā gulēja uz galdiem un krēsliem.

«Biedrene Klāra!» Žena iesaucās nepacietīgi, jo virtuvē tā dzirdēja traukus šķindam.

Biedrene Klāra, jeb Klāra Spilve, bija Ženas mātes veca apteksne, kas pazina Ženu jau no bērnu dienām. Žena bija to atradusi savas mātes dzīvoklī, kādā Torņkalna koka nameļa divās mazās istabiņās. Māte bija mirusi okupācijas laikā aiz nepietiekoša uztura, un Spilve ievadājusies viņas dzīvoklī, lai saglabātu aizgājējas meitām tāluma pārā atstātās mantas. Žena dzīvokli bija noslēgusi, bet Spilvi paņēmusi pie sevis, jo Māls, lai nebojātu prestižu, neļāva pieņemt kalponi. Žena dēvēja to par biedreni Klāru un lika arī saukties par biedreni Ženu. Bet Spilve nedabūja šo vārdu pār savām lūpām, un kad Žena to sauca par biedreni, tad ieklikstēja ceļos un katreiz atsaucās dziļi nelaimīga un kā vainīga juzdamās: «Vai, kundzīt!» Ja tik vien viņa būtu uzdrošinājusies, viņa kuŗu katru brīdi būtu aizskrējusi no šiem saviem kungiem. Ženu jau kā mazu skuķi tā turēja par traku, bet bailes arī tagad viņai nekādas lielas no tās nebija, Māls turpretī, kas izskatījās kā negaiss, pa istabu apkārt šaudīdamies un šad tad pie galda pieskriedams un ko rakstīdams, viņai izlikās taisni drausmīgs. Viņa veda to sakarā ar visām briesmām, kas nāca pār nelaimīgajiem iedzīvotājiem. Vai viņš bija tieši pats visam cēlonis, vai tikai viens no tiem, kas to postu lēma, to jau nevarēja zināt. Viņš bija kopā ar «tiem»,

tā tad viens un tas pats. Vakaros tā sakrustoja rokas ar dziļu nopūtu par tādiem vaininiekiem: Lai Dievs tēvs sarg' un glabā!

Žena jau bija aizmirsusi, ko tai liks darīt, kad ātri ienāca biedrene Klāra.

«Kundzīt, kundzīt, nu jūs gan priecāsities,» tā teica, pati priecīga pasizdamās sāņus, lai redz, kam tā rādījusi ceļu. Aiz viņas ienāca jauna sieviete kņokotā krievu kažokā.

«Ā, Edīte!» Žena iesaucās, ne sevišķi pārsteigta. Un piezīmēja, kad abas bija samutējušās: «Uz ielas gandrīz tevi nebūtu pazinusi. Vai ilgi kā atbrauci?»

«Priekš dažām stundām. Tikko uzzināju tavu adresi, steidzos šurp. Cvetkovs palika gaidot ar lietām.»

«Cvetkovs? Vēl arvien tu ar to?»

«Kā citādi?»

«Pie manis palikt tu nevarēsi.»

«To es arī negribēju. Klāra vairījās man pateikt, vai māte savā dzīvoklī —»

«Jā, pareizi, mātes dzīvoklī tu varēsi dabūt.»

«Un māte?»

Žena neatbildēja.

Edīte saprata un piepēši uzelsodama pārkrīta pār galdu. Elsoja ilgi.

Žena pagājās nepacietīgi pār istabu. Tad viņa aizpīpoja papirosu.

«Tu esi samocījusi nervus,» viņa teica.

«Vai tas tev izliekas tik savādi, ka es raudu pēc mātes?»

«Kas viss tagad nenotiek! Ja mēs pie katra gadījuma brēktu! Pagātne ir jāaizmirst.»

«Ak Dievs! Nenāc man ar tādām teorētiskām frazēm!»

Žena ātri apgriezās, saņauktu pieri.

«Man liekas, tu nevarēsi še piemēroties. Ko tad tu gribi iesākt?»

«Cvetkovs taču dabūs kādu posteni. Viņš ir jau bijis agrākās kustībās. Arī cietis.»

«Tādu cietušo mums ir daudz. Tagadējā revolūcijā viņam nekādu nopelnu nav!»

«Nē, tagadējā viņam nav. Viņš vispāri atrod, ka tagad — tā nocirta teikumu un pārgāja uz citu.

«Kur apjautajos pēc jums, es dabuju iespaidu, it kā jūs šē spēlētu lomu. Varbūt palīdzētu Māls —?»

«Māls?» Žena izgrūda nicinoši. Tici man, ne viņa dēļ tev radās tas iespaids, ka mēs šē spēlējam lomu.

«Tas būtu bēdīgi, ja mēs neatrastu darba. Bet es vienkārši vairs nevarēju izturēt tur. Tā mana vaina, ka braucām,» viņa nobeidza izmisusi.

«Noņem tak virsdrēbes,» Žena, maigāka, aicināja.

«Jā, te ir brīnišķi silti,» teica Edīte, ar labsajūtu aplaizdama skatu istabai, «tu te dzīvo skaistā telpā.»

Viņa noņēma lakatu un kņokoto krievu kažoku. Apakšā bija nodilusi kleitiņa.

«Novelc arī tos vaļenkus.»

Edīte pietvika un pasmaidīja ar savu agrāko meitenes smaidu.

«Ka tu redzētu manus zābakus!»

Ne vārda neteikusi, Žena aizgāja un atnesa no krājuma, ko tā bija atradusi šē priekšā, dažus pārus skaistu apavu.

«Man vienu numuru par lielu. Tā tad tev būs pašā laikā.»

Noskatīdamās, kā Edīte tos pielaiko, viņa teica.

«Dzen to krievu pie velna un paliec, kas tu bijī. Jauna un skaista tu esi. Es garantēju par spožiem panākumiem.»

Edīte pacēla skumjas acis.

«Nē, Žena,» viņa teica drusku patētiski. «Mēs esam tu rējušies kopā kā divi no dragāta kuģa nejauši laiviņā iemestie. Visu to laiku mēs esam balstījuši viens otru. Ja es to tagad pamestu, tad es nemaz nebūtu cilvēks.»

Žena bija pagriezusi pret logu.

«Un kā iet visiem pazištamiem? Ko dara Pentes?» Edīte iejautājās dzīvāki.

Žena paraustīja plecus.

«Tu tak vari iedomāties, ka es neatjaunošu agrākās pazišanās. Pentes dēli, bez šaubām, būs baltgvardos un aizbēguši. Tad vecajiem var iziet plāni. Jā, labi, ka tu atgādināji. Būs jāaizrāda, kur vajadzīgs.»

«Kā, Žena? Vai tad jūs šē arī tāpat šauj un kaujat?» Edīte iesaucās.

«Un tu domā, tos buržujus laikam te glaudīs?»

«Buržuji, Žena! Runā tak par cilvēkiem. Kas tad mēs visi esam!»

«Netarkšķi tādas blēņas!» Žena iesaucās rupji, strauji apgriezdamās un piesizdama kāju. «Tas tev var maksāt galvu!»

«Žena!» izbailēs ietricējās Edītes balss.

Kādu laiku bija klusums, tad Žena ierunājās apvaldītāka.

«Labi. Varbūt varēs kur to tavu Cvetkovu. Parunāšu ar Sotaku. Tam liela vara.»

«Sotaks, Žena? Tas pats, par kuņu dzirdēju caurbraucot Maskavā? Šausmīgi radikāls?»

«Apmēram.»

«Nē, nē. To, ko dzirdēju — Ne radikāls vien, pat briesmonis. Ar to nestrādās kopā Cvetkovs. Viņa uzskati ir gluži pretējie. Viņam ir citi mērķi un cita taktika. Viņš iziet uz cilvēcību. Viņam jāmeklē saprašanās ar līdzīgiem. Ar domu biedriem kaut cik. Viņš nāk ar jaunu mācību. Tas, kā jūs rikojaties, ir gluži nepareizs ceļš. Ne piliens asins vairs —»

«Ha-ha-hā!» Žena to pārtrauca, ar strauju kustību saraudama plecus, nometa papirosu, pagrābstijās gar zīda kleitu, it kā meklētu ķešas, kur iegrūst rokas, «ha-ha-ha!» vēl reiz iecirtās pret māsu, izskrēja laukā, augstajiem poļu zābacīņiem klabinādama, un atgriezās ar atslēgu no mātes dzīvokļa, ko nometa māsai priekšā.

«Še, un lieciet mani mierā! Es vairs priekš jums rokas nekustināšu.»

«Bet, māsiņ, ko t' es ļauna —?» Edīte izbrīnīta ierunājās.

Žena bija uztraukta.

«Kā var cilvēks būt tik stupids!» viņa iesaucās, pieskriedama māsai tuvu un iesizdama sev pāra reizes ar dūri pierē.

«Tu esi neiecietīga pret citu uzskatiem.»

«Un tu vēl to nejutī, ka divu uzskatu še nevar būt. Nedrīkst būt. Kas nav ar mums, ir pret mums. Skrej ar savu sektantu. Un ja ar tevi kas notiek, nedomā paslēpties aiz manas muguras. Un vispār: es negribu nekā par jums zināt. Mani tas kompromitē. Saproti?»

Edīte paskatījās tai acīs biklu, it kā nesaprotošu skatu. Māsas acīs bija lielāks svešums nekā tas, no kuŗa tā bija atgriezusies. Viņa piecēlās, paņēma atslēgu, un ne vārda vairs neteikusi, izgāja pa durvīm.

Žena skraidīja pa istabu un nevarēja nomierināties. Aizkūpināja vienu papirosu, nometa, aizkūpināja otru. Kā šī domstarpība ar māsu to tā varēja uztraukt! Edītes vārdos tā dzirdēja kritiku par sevi, par Sotaku, par visu, kas bija noticis. To viņa nevarēja panest. Edīte, šī stulbā, stulbā! Viņa varēja uzdrošināties to pateikt!

Nu nāca Māls. Viņa dzirdēja tā trokšņainos soļus jau pa vairākām istabām. Acumirkli tā ierāva sevi uztraukumu un dusmas un sagaidīja to ar saltu skatu.

It kā viss tam būtu par smagu, Māls atsvabinājās vispirms no tā, kas tam bija rokā un ķešās. Nometa uz klavierēm revolveri, ko tas, kā komūnists, arvien nēsāja līdz, tam pakal, no otras ķešas, kuplu manuskriptu. Tas iekrita nošu gubā, uzsizdams biezu putekļu mākonī. Tas deva iemeslu piezīmei.

«Tas ir gan! Kā mēs te dzīvojam!»

«Un tad?» Žena paskatījās izaicinoši. «Vai es lai būtu par to atbildīga!»

To neuzdrošinājās apgalvot Māls.

Viņš staigāja izlocīdamies starp galdiem, krēsliem un dīvānu, pa reizei izbraidams caur saviem stāvcirtu matiem, meta apkārt nemierīgus skatus.

Žena paņēma manuskriptu un pāršķirstīja.

«Par to es neko nezināju,» viņa teica.

«Ko tu arī zini!» Māls izmeta.

«Un šo «drāmu» — Žena asi izsvēra to vārdu — «šo» drāmu tu biji iesniedzis teātrim, un nu tev atdeva atpakaļ?»

«Man atdeva? Es viņiem atprasīju. Es izrāvu tiem no rokām.»

«Kādēļ?»

«Kādēļ? Cik ilgi lai viņa tur gul? Kamēr tā sapūst? Temats ir aktuāls. Tik aktuāls, ka viņa tagad būtu jāspēlē katru dienu, jā: piecreiz dienā. Tā sveŗ vairāk nekā visas viņu aģitāciju brēkas, koncertmītiņi un tamlīdzīgi bleķi.»

«Vajaga paciesties. Gan jau uzvedīs,» Žena teica ar slēptu ironiju.

«Paciesties? Tad tu pazīsti mani vāji. Gan es zināšu atrast taisnību. Vēl būs vīri, kas sapratīs, kas šai darbā. Atrisināta problēma. Proletmāksla augstākā potencē. Te viņa ir. O, sen man vajadzēja ņemt to lietu pašam savās rokās. Sēd tur tādi «komisāri», kas tikai zina uzvest savas un dažu savu favorītu lugas. Un kas no viņām! Pārkrāsota buržuāziska ideoloģija un vairāk nekas. Tam jā-dara gals. Gan viņi man aizlidos!»

«Jā, repertuārs ir tiešām gaļlaicīgs un pagalam apnicis,» Žena izlikās tam piekrītam. «Ja tu tur vari ko darīt, tad papūlies tak pieaicināt pie teātra mūsu spējīgos rakstniekus.»

«Spējīgos? Kādus?» Māls ieplēta acis.

«Nu, mums tak tādu ir diezgan.»

«Vārdus, vārdus!» kļiedza Māls.

«Nu par piemēru tas pats Vaivars,» Žena teica it kā uz labu laimi. «Es gan nezinu, vai tas lugas raksta, bet runāt tas var uz tautu kā neviens. Kādēļ jūs tiem visiem tagad aizbāzat mutes? Dziedātāji dzied, aktieři spēlē, bet rakstnieki nosodīti bada nāvei. Vai tu par to nemaz neesi domājis? Tie tak tavi kolēģas.»

Izaicinoši Žena nostājās aizstāves pozē, bet Māls vēl arvie nenojauca, ka viņa tikai manevrē. Viņš iesmējās no uztraukuma.

«Ārprātīga tik tā var runāt! Buržuju rakstniekus viņa mums ieteic. Tos, kas ar savu ideoloģiju, savu morāli, savu absurdo reliģiju ir kā kaitīgi reptiļi, kas būtu jāiznīcina vispirms.»

«Kam viņi ir kaitīgi?» Žena jautāja nevainīgi. «Vispirms tak laikam tev un tev līdzīgiem. Jo viņiem ir talanti. Un tas ir bīstami. Tie ir jāiznīcina. Ja tas atkarātos no tevis, tad tu gan visus pieliktu pie sienas? Lai netaisa konkurenci tādiem — tādiem Pietuka Krustiņiem.»

«Žena!» Māls sacirtās pret viņu.

«Jā!» viņa atsaucās. Šķietami mierīgi ieslīdēja atzvēltnes krēslā un sāka darboties ar savu nagu suku.

«Vai Vaivars ir reliģiozs? Es nezināju,» viņa tāpat mierīgi turpināja. «Tāpēc viņš varbūt arī prot godā celt Die-

va radību, bet tu tik proti to apgrauzt. Kā žurka! Jā, draugs. Ar šņākšanu un zobu griešanu nekā nevar panākt. Vajaga milestības,» viņa nobeidza pamācoši. «Mīle—stī—bas, saproti!»

Māls atgriezās no istabas kakta, gandrīz nedzirdamiem soļiem pienāca pie galda un iurbās viņā ar stīvu skatu.

«Es gribētu zināt, kas tu esi.»

«Viņa izturēja šo skatu.

«Varbūt es esmu spoks, vai ne? Apskati labi spoku. Rīt tas vairs še nesēdēs.»

Viņu strīdi pa lielākai daļai bija beigušies ar to, ka zem Ženas kaķenes nadziņiem izstiepās polipu pirksti, kas to neatvairāmi ierāva tajos valgos, kādu tas alka. Bet šoreiz nekā nebija no tā. Viņa tam izlikās glūnoša kā zvērs uz lēcieniem. Viņas vārdos bija apslēpti draudi. Daudz vairāk viņos bija, nekā tie izteica.

«Kur tad tas paliks?» viņš jautāja, mēchaniski tuvodamies kaut kam izšķīrošam.

«Aizies. Itin vienkārši. Aizies, un vairs nebūs.»

«Aizies,» kā neizprazdams noteica, vēl arvien gribēdams uzminēt, ko viņa domā.

«Ir jau aizgājusi tā Žena. Sen jau, mans mīlais. Vai tu to nejutī?» viņa jautāja rotaļīgi.

Ar piepešu gaišredzību viņš nu saprata. Atsevišķi momenti zibeņātri uzliesmoja. Sotaks! Ārprātīgas dusmas uz šo vīru, nāvīgas bailes pazaudēt Ženu žņaudza tam kā valgu ap kaklu.

Viņš sagrauba Ženas rokas, kratīja tās draudēdams un izgrūda vārdus:

«Sotaks, Žena! Es tev aizliedzu par viņu domāt. Dzirdi! Viņš ir tas, kā dēļ viņi nepieņēma manu drāmu. To man pateica. Visur viņš bāž savu degunu, šis idiotiskais despots. Viņš ir noteicējs par karātavām un par mākslu. Nolādamais! Es tev aizliedzu!»

Žena atgrūda Mālu. Tad viņa salika rokas aiz pakauša un ieglauda tajās galvu.

«Tu man aizliedz? Tu! Smieklīgi!» noteica, izsvērda ma ik vārdu.

«Aizliedzu, jā. Izvēlies! Viņš, vai es. Par manu sliek—sni pāri tu netiksi. Viņš, vai es!»

«Ko tas nozīmē? Tu man draudē?»

«Izvēlies! Viņš, vai es!»

Māla skats skrēja meklēdams un palika pie ieroča.

Bet ar zibeņātru kustību Žena bija tam jau prickšā. Gandrīz vienā acumirkli viņi bija abi pie klavierēm, bet Žena paķēra ieroci pirmā. Viņš nepaguva tai iesist zem elkoņa, kad stobrs jau tam bija pavērsts pret krūtīm.

Izbailēs viņš atkāpās. Un bija zaudējis.

Ženas acis bija ārprāts.

«Tu, vai es! Tu, tu, tu!»

Un viņa nospicda atsperi. Šāvieni krita.

Tā viņa vēl stāvēja kā pārakmeņota, izstieptu roku, iespilētām acīm, kad ieskrēja Klāra.

«Vai Dieviņ, vai Dieviņ!» tā kļiedza, saņēmusi galvu.

Tad attapās Žena. Nometa ieroci. Viņas skats bija briesmīgs, kad tā uzkliedza Klārai.

«Kuš! Turēt muti! Un uz pēdām prom no šīs mājas. Ejiet pie Edītes!»

Par Mālu izgāja tāda bauma, ka tas iesniedzis teātrim revolūcijai pilnīgi nepiemērotu gabalu, ticis atraidīts un tādēļ nošāvijs.

Pāra nedēļas vēlāk abas māsas sastapās uz ielas. Žena steidzās no apmācībām ar šauteni plecos. Viņa bija isā, teicami piestāvošā kostīmā ar augstajiem poļu zābacīņiem kājās. Viņas ātrie, ritmiskie soļi skanēja ielās. Edīte pagāja tai garām savā kņokotajā krievu kažokā, dziļi noliekta galvu. Viņas nesaskatījās.

Žena atmodās savā mīkstajā gultā jau ar mazu gaismiņu. Sotaka gulta blakām bij tukša. Sega puskārus no gultas, pa pusei ārā parautais spilvens rādīja, ka tas bija atstājis to steigā.

Žena pievēra acis un mēģināja vēl satvert rīta sapni. Sapni, kas bija pieplūdinājis asins traukus tik pilnus, ka tie daudzija sirdi.

Viņa bija maza meitene un gāja ar savu māti caur labības druvu. Lielas, smagas vārpas tur līgoja, un starp tām bij rudzu puķes, kokālīši, vārnu kājas un citas puķes, kas te pazibēja, te zuda starp stiebriem.

Viņa gāja un cirta vārpas. Viņas rokās bija tikai sauss zāļu stiebrīņš. Ar to viņa cirta. Bet vārpas lūza. No-

krizdamas tās skanēja, kā kad ievaidētos cilvēku balsis. Māte pagriežās atpakaļ un viņu rāja:

«Necērt vārpas! Mēs te esam svešā druvā, un mums var iziet slikti. Meklē labāk puķītes.»

Žena zināja, ka viņas ar māti ir pilsētniecības, ka tās iet pa svešu druvu, un ka nav brīv tā darīt. Bet taisni tāpēc viņai patikās cirst vārpas.

«Nu tev nāk sods,» teica māte bēgdama, ieskrēja labībā un pazuda.

Lai nāk! Žena cirta un cirta. Nu jau lūza un krita arī tās, pie kuņģam tā nebija pieskārusies. Kamēr nāk «tas», viņa gribēja padarīt cik vien iespējams posta.

Viņa zināja, ka «tas» nāca. Nu jau tas bija tuvu, bet viņa neatskatījās. Viņa dzirdēja aiz sevis krācošu šalkoņu, viņas dzīslas pietūka no uztraukuma un gaidām, viņa vairs nebija maza meitene, bet bija jau nodzīvojusi mūžus. Neskaitāmus mūžus. Un nu nāca tas, pēc kā viņa nepiekususi bija dzinusies. Tas nekad nebijušais. Nervu stīgas draudēja pārtrūkt. Viņa bija pilna saldkāres tvana, kas smacēja to nost. Viņas mute plīsa no mežonīgām gavilēm, ka nav vairs kur izbēgt. Ka nupat būs klāt. Un viņa zinās.

Tad viņa bija atmodusies. Blakus istabā dzirdēja balsis.

Viņa spieda acis ciet un pirkstus ausīs. Viņa gribēja atsaukt sapņa izjūtu. Bet tas gaisa un aizklīda kā migla. Nekas nebija noticis. Nekā tas nebija pateicis. Viss palika nezināms.

Balsis blakām viņa dzirdēja. Tur runāja Sotaks ar kādu svešu.

«Un viņi tiešām atsakās, tu teici?» jautāja Sotaks.

Ženai likās, ka viņa balsī skan bailes. Viņa iedomājās, ka viņš tur stāv, rokas bikšu ķešās, bet bikses pašļukušas pavēderē. Mati tam bija izpūruši kā no gultas. Ženai nāca smiekls. «Nu viņš atkal kādai lietai nezina padoma, tas gudrais vīrs!» viņa domāja. Jau sen viņa vairs neturēja no tā lielas lietas. Par daudz labi jau viņa pazina šo varas vīru. Bet tas viņu nekavēja arvien vēl padarīt to traku.

«Jā, viņi atsakās šaut. Katru dienu blākus. Viņi arī esot cilvēki un nekādi bendes.»

Žena uzklausiņās.

«Mēs nevaram tur nekā darīt. Stāvoklis var kuņģu karu brīdi grozīties un — kur lai mēs viņus tad liekam. Telpas arī vajaga atbrīvot citiem. Vajaga dot tiem šāvējiem.»

«Ir jau darīts.»

«Solīt —»

«Nekas vairs nekairina.»

«Jā, ko tad?»

«Man tas nav jāzina.»

«Ja atsakās no līdzšinējās taktikas —?»

«Tad jāatceļ tribunāls. Revolucionārais tribunāls tiesā pēc revolucionārās sirdsapziņas. Un revolucionārā sirdsapziņa ir tā, ka «ar saviem pretiniekiem mums ir jāizrēķinājas bez žēlastības». Ja nemaldos, tad tā raksta «Cīņā» Sīmanis Sotaks!»

Svešā balss skanēja ironiski.

Sotaks kaut ko atrūca, ko nesaprata Žena.

«Ne komūnists, bet komunistu karikatūra tu esi,» cirta tā otrā balss. «Lauku vējš tev arvien vēl svilpo gar ausīm. Īsts komūnists ir akmeņa audzējs. Kur nedīgst ne zāle, ne nezāle, ne grauds, ne salms. Jūs visi esat te satupušies vietās, kādas jums nepieder. Tam reiz būs jādara gals.»

Atkal aizkrita daži teikumi nesadzirdami, Sotaks nomierināja, kā likās. Beidzot tas teica:

«Pagaidi, es aiziešu pats.»

«Komunistu karikatūra,» atkārtoja Žena, raudama kājās savas zīda zeķes, kas tai sniedzās gandrīz līdz gurniem. Sotaks ienāca īgns.

«Nav arī miera ne dienu, ne nakti. Un tad vēl tās nepatīkšanas,» viņš rūca, meklēdams savus apgērba piederumus.

«Tev trūkst vajadzīgās stingrības. Tā nevar valdīt. Ja valdīšana pastāv cik iespējams daudzu nošaušanā, tad arī vajaga šaut un nežēlot!»

Sotaks ātri pavērās Ženā. Vai tā bija noklausījusies? Vai tikai ironizēja? Tas tagad pavisam nebija vietā. Nē! Viņa tik mierīga stāvēja pie marmora mazgājamā galda un sataisījās tīrīt zobus.

«Tu laikam dzirdēji!» viņš izmeta.

«Liec tos šāvējus pašus pie sienas, un būs darīts.»

Tie bija tajās dienās tik parasti vārdi. Tos izrunāja tik vieglām lūpām, it kā trallinātu operetes motīvu. Viņus izrunājot, ne vaibsts nepārgrozījās Ženas skaistajā sejā.

«Kas tos šaus?» atsaucas Sotaks.

«Tu pats. Parādi viņiem, kā skrej lode, un es ticu, ka ar vienu reizi pietiks.»

«Es nevaru. Man ir riebums. To tu zini,» Sotaks teica saspīestām lūpām.

Žena nicinoši iesmējās.

«Virietis! Pēdējo galējību izaicina, un tad pats bēg kā zaķa pastala.»

«Tad ej tak tu. Ej! Kas tev liedz, ja tev tāda dūša un kāre. Sacensties ar tām, kas jau to dara. Ar tām — tām briesmonēm.»

Viņš bija tik sašutis un uztraukts, ka tam vajadzēja nomierināties. Meklēja papirosus, bet tie bija palikuši otrā istabā. Tur stāvēja vēl tas ziņnesis un gaidīja.

«Nu, vai tu reiz nāksi?»

«Jā, jā, jā!» Sotaks atcirta, paķerdams papirosus.

Kad viņš atgāja guļamistabā, Žena stāvēja, gatava uz izešanu, tērpusies savā graciozajā kostīmā. Abās rokās paceltu tā turēja šauteni.

«Kur viņi ir?»

«Žena!» Sotaks nobālēja. Viņa roka saļodzījās.

«Laid!»

Žena pazuda aiz durvīm, kur gaidīja ziņnesis.

Sotaks noslīdēja no krēsla. Apriebusies bija viņam šī sieviete.

Rīgā zināja jau sen, ka nesekmes frontē vai arī politisko nolūku izvešanā jaunie varas vīri maskēja ar pastiprinātu teroru. Vēl dažas dienas tik bija pagājušas no pēdējā dekrēta izlaišanas, kas savā fantastikā pārspēja visus agrākos, jo pusei Rīgas iedzīvotāju no galvenām ielām pavēlēja pārvietoties uz pāra mazām Daugavas salīņām. Dekrētu izvest visā pilnībā bija tikpat maz izredzes, cik maisa saturu sabērt uzpirkstenī. Tad kādu rītu pilsētu apskrēja ziņa, ka nakti nedzirdētos apmēros izdarīti aresti. Mātes bija atrautas no zīdaiņiem, kas pamesti likteņa varā, grūti slimie izcelti no gultām un aizvesti.

Starp apcietinātiem bija arī Lapas kundze.

Tiklīdz Vaidai tas nāca zināms, tā steidzās uz politisko pārvaldi. Tur deva strupas un noraidošas atbildes. Bet viņa nelikās atbaidīties no cietajiem, pētošajiem skatiem un gribēja noteiktas ziņas.

Beidzot to noraidīja uz tribunālu, istaba 23.

Tā bija liela, četrstūraina istaba, ar masīvu ozola galdu un diviem kluba krēsliem brūnā ādā, bez šaubām, no kāda eleganta kabineta. Galds stāvēja pie loga, bet durvju tuvumā brūni krāsots koka sols. Uz tā saspiedušies, sagumuši sēdēja lūdzēji un izziņas meklētāji, izpaticīgi un sprindīgi salēkdamiem tikai tad, kad pie galda sēdošais jauneklis pagriezās ar jautājumu pret kādu no viņiem. Jautājumama un atbildei visi sekoja izbaiļu pilnām acīm, it kā katra atsevišķa bēda būtu visiem kopēja.

Ieraudzījis Vaidu, jauneklis pacēla roku, lai tā nākot ar savu jautājumu.

«Marija Lapa? Marija Lapa?» tas atkārtoja, noklausījies viņā, nesteidzīgiem soļiem izgāja blakus telpā, kur klaudzēja rakstāmmašīnas, un atgriezās ar žūksni papīru. Gaŗi izlaistām kājām krēslā, rokām bikšu ķešās, tas pamatīgi izpētīja sīki aprakstītās lielās loksnes.

«Marija Lapa arestēta uz aizdomu pamata, vienu dienu paturēta apcietinājumā, patlaban atrodas Centrālcietumā.»

«Aizdomas pret Lapas kundzi! — Kādas viņa var radīt aizdomas?»

«To rādīs izmeklēšana.»

«Bet viņa to neizcietīs. Viņa ir vārģa.»

«Jā, to mēs nevaram ņemt vērā,» jaunais cilvēks teica nolaistiem plakstiem.

Vaidai bija ašs vārds mēles galā, bet viņa aprāvās. Šai vietā bija velti ko runāt. Viņa tikai gribēja vēl apjautāties, vai un kad cietumā pielaiž apmeklētājus. Bet jaunais cilvēks paliecās tai pretī, no paceltiem plakstiem paskatījās divas siltas acis, un klusināta balss teica:

«Gādājiet, ka viņa tiek cietuma slimnīcā. Tad būs labi.»

«Bet tas būtu pilnīgi iespējams, jo viņa jau slima ir,» Vaida pateicīgi atsaucās, «ja jūs man varētu dot padomu —»

«Es esmu tikai darbvedis.»

«Darbveža kungs —»

«Biedrs darbvedis,» viņš pārļabojā.

Pa durvīm kreisajā pusē iznāca kāds cilvēks un izgāja ārā.

«Ieejiet tur,» biedrs darbvedis tādā pat klusinātā balsī rādīja uz durvīm. «Varbūt jūs ko panāksit. Ieejiet pie biedra Vilka.»

«Pie kā?» Vaida iejautājās pārsteigta.

«Ieejiet! Izlietojiet izdevību,» darbvedis vēlreiz noteikti atkārtāja.

Vilks! Šis vārds Vaidai sauca atmiņā visādus pretrunīgus spriedumus, kas pilsētā bija izplatījušies par šo vīru. Vieni turēja viņu par visu briesmu un asiņainā terora galveno vaininieku, otri turpretī apgalvoja, ka vienīgi viņam varot pateikties par to saudzību, kādu baudīja vēl daudzi izcilus gara un sabiedriski darbinieki, kas bez viņa aizgādības jau sen smaktu cietumos vai būtu nošauti. Kas tas Vilks tāds bija, un ko viņš šē nozīmēja? Ilgi apsvērt tai nebija laika. Varbūt ko varēs panākt Marijas lietā. Tā viņa iegāja tādā pat lielā, kailā istabā.

Vidū, pie galda, sēdēja kāds cilvēks un rakstīja.

«Tuvāk!»

Vaida piegāja un pārsteigta parāvās atpakaļ.

Deika!

Arī viņš likas pārsteigts.

«Es nezināju,» stomijās Vaida un atkārtāja vēlreiz: «es nezināju.»

«Ko nezinājāt?»

«Ka Vilks esat jūs.»

«Kas tad lai es būtu?»

«Domāju, ka jūs sauc Deiku.»

«Un pie Deikas jūs nebūtā nākusi?»

«Nē!»

Viņš pacēla acis un gaidīja. Vajadzēja runāt.

«Es atnācu —»

«Aizrunāt par kādu apcietināto, jā? Bet tur jūs ne spējat, ne nespējat aizrunāt.»

«Tad — atvainojiet.»

Vaida gribēja iet.

«Pagaidiet,» Deika to atturēja un rādīja uz krēslu. «Atsēstieties!»

Vaida palika stāvot.

«Jūs nevarat aizmirst to reizi?»

«Priekš kā to tagad?» Vaida nesaprata.

«Es pat nezinu, kā jūs sauc. Domās jūs man plātījāties kā tā jaunkundze, kas tik nežēlīgi kļiedza: cilvēks, cilvēks! Bet nu tagad pasakiet man, ko jūs saprotat ar: cilvēks, un kas tad ir tā jūsu cilvēcība?»

Pie tam viņš vēl reiz norādīja uz krēslu ar mēmu uz-
aicinājumu.

Vaida piesēdās.

«Nu pasakiet!» vēl reiz iejautājās.

«Atbildības sajūta,» Vaida atteica aši.

«Un mums tās nebūtu?»

«Fanātiķu šaurībā iežņaugta.»

«Bet jūsu atbildība ir tikai pinekļi un važas.»

«Važas instinktām, bet ne garam. Bet garu jau jūs
žņaudzat nost. Visa jūsu cīņa iziet uz to.»

«Ko jūs tur nesarunājāt!» viņš iesaucās īsi.

«Notikumi runā, ne es. Jums tak vajaga zināt visu la-
bāki, un nekas man nav jāatkārto,» Vaida aprāva, jo vi-
ņai šķita, ka viņu vārdi bija kļuvuši kā cirtieni vienam
pret otru.

«Es būtu gribējis jums pasniegt roku,» Deika negaidot
teica. Viņa seja bija drūma un skumja.

Bet skumjas atraisa žēlas. Vienu acumirkli Vaida ļāva
vaļu savām sāpēm.

«Kādēļ jūs visu to darījāt? Kas jūs nolādēja nest šo
postu un nelaimi? Jūsu rokās bija vara. Kaut cik gais-
mas kad jūs būtu nesuši, kaut cik laba darījuši! Bet ta-
gad, padomājiet, kas aiz jums paliek? Nepildāmu dek-
rētu, nošautu cilvēku kaudzes. It nekā, kas attaisnotu
kaut cik visu to briesmīgo!»

Nemierīgi Deikas roka vadīja zīmuli pa papīru, mezda-
ma uz tā dažādu figūru siluetus.

«Dodiet mums laiku, laiku —»

Viņš pameta ātru skatu. Viņa acīs bija kaut kas tāds,
kā jau reiz tai naktī Vārpās, kas likās būt cilvēcīgi tuvs
un meta drebošu tiltu pāri, kā saprašanas meklēdams.

Pie durvim piekļauvēja, un tūlīt arī ienāca Livija Sai-
ka. Aiz viņas kāds cilvēks ar portfeli.

Vaida piecēlās un gāja. Līvija nelikās to pazīstam. Pie durvīm Vaida attapās, ka tai bija izslidējusi rokas somiņa. Viņa atgriezās to pacelt, un tai brīdī arī Līvija noliecās ar viņu reizē.

«Esi bez bēdām. Viss būs labi,» čukstēja Līvija ātri.

Cilvēks ar portfeli pie galda kaut ko paskaidroja par nodotiem papīriem. Pie durvīm Vaida palika dažus acumirkļus un dzirdēja Deiku noteiktā balsī sakām: «Biedrene Saika, esmu spiests jums izsacīt pārmetumu. Kā nupat dzirdu, jūs, kopā ar dakteri, tikai bāžot tos buržujus slimnīcā un baļojot ar sausīņiem un mannā putru. To jūs tak sapratīsiet, ka tas tā ilgāki vairs nevar iet.»

Jā, Līvija! Tagad Vaida zināja viņas noslēpumu. Viņa bija aizgājusi, lai būtu šais vilku bedrēs kritušiem nelaimīgiem par atspaidu un cerību. Bet Deika? Tas palika neatminama mikla.

Palicis viens, Deika saguma krēslā. Nemierīgi roka vilka figūras uz papīra, nemierīgi gāja domas. Kas ar viņu bija? Simtas apsūdzības tam akmeņus ceļā nevelt, bet tā viena grauza. Jau no tās reizes, kad viņš bija turējis savās rokās jauno sievieti, lepnu, nepievaramu, viņš bija atsacījies, atkāpies no kaut kā, ko agrāk nebūtu darījis. Tur bija sācies lūzums, nemanot, ar šaubām par visu to «velna padarīšanu», kā viņš bieži rūca aiz sava sarkastiskā smīna. Jau senāk viņš zināja, kā rīkojās apcietināto labā cietuma ārsts un Līvija Saika. Nu lai! Humānisma švinēlis. Viņš bija piemiedzis acis.

Bet ja viņš to darīja, tad tā jau bija zvērasta laušana. Tad jau viņam vairs nebija cienības pret to varu, kam kalpoja. Bet kam to pasacīt? Viņu jau uzmanīja, kā rādījās. Šis aizrādījums nupat par Saiku. Tā bija netaktība vislielākā mērā. To viņš nepielaidīs.

Bet tad? Ko tad? Ja kāja lamatās?

Nedomāt! Labāk neko nedomāt. Uz priekšu!

Vienreiz vēl vajadzēja satvert šo mazo, slaiko roku. Pa-teikt kaut ko. Ardievu, dzimtene!

Kādēļ: ardievu, dzimtene? Sentimentāli.

Un kādēļ arī nē? Atvadās no tās, kas bija visa tā iemiesojums, par ko vērts dzīvot, bija līdzīgs kaut kam tādā —

Diezgan par to!

Deika atgrūda krēslu. Sāka soļot pa istabu.

Vara. Vara bija lāsts, ja vajadzēja būt zvēram, bet nevarēja atsacīties no cilvēka.

Pie durvīm daudzja. Ienāca bikli kāds lūdzējs, kas ar nāves bailēm acīs tuvojās varas vīram.

Lapas kundze bija izlaista no cietuma. Vaida atrada to gultā nomocītu un novārgušu.

«Baidījos, ka nenomirstu un nevarēšu jums visu pateikt, ko piedzīvoju,» viņa vārgi smaidīja.

«Kas varēja jūs nodot un apmelot? Kristīne un viņas draudzene apgalvo, ka tā vienīgi varējusi būt vecā Lauķene,» teica Vaida.

«Tā jau gan būs. Pēdējā laikā tā bija sanaidojusies ar meitu un nāca atkal pie manis uz pusdienām, bet man pašai nekā nebija. Vīrs bija izbraucis uz laukiem atvest kādus pārtikas līdzekļus. Viņa nu būs noticējusi, ka es tikai slēpju un tīšām nedodu, un iesūdzējusi mani tai ticībā, ka dara labu darbu, jo meli un nodevība tagad ir pārcelti par pirmiem tikumiem. Bet lai nu kā. Labi, ka neatraduši mājā vīra, viņi paņēma mani. Vīrs man ātrs, bez asa vārda nebūtu palicis, un tad varbūt nebūtu nogājis tik gludi. Es jau arī atsacījos iet, teicu, ka esmu slimā, bet tad tie divi vīri ar šautenēm, kas mani bija nākuši apcietināt, teica, ka izvedīšot mani sētā un nošaušot. Tad es gāju. Tāds ir cilvēks. Lai cik īss vēl priekšā tas dzīves mirklis, bet pārdzīvot to gribas visā dziļumā.»

«Vai tad tie vīri tiešām būtu izpildījuši savus draudus?» Vaida izsaucās.

«Nezinu, ko tie būtu darījuši. Labi, ka es viņus nevedu tādā pārbaudījumā. Cilvēks ir Dieva bērns, un ticiet man, viņam vieglāk būt cilvēcīgam nekā necilvēcīgam. Tā arī bija ar mums. Sadzinuši mūs ielās tādu baru — teica, ka esot līdz trīs tūkstoši — un nezināja, kur mūs likt un ko ar mums iesākt. Pa slapju sniegu līdz ceļiem aizdzina mūs pirmajā vietā. Tur noturēja kā mucā dienu un nakti. Tad uz cietumu. Ledainā pagrabā iegrūda, kur stāvējām cilvēks pie cilvēka. No mūsu siltuma ūdens sāka skriet no griestiem. Grīdas pludoja. Un tur mēs, kopā samētāti cilvēki, atradāmies kā bēdu pirtī. Neviens nezināja, kādēļ tas apcietināts, un kas ar to notiks.

Daudzi bija paņēmti citu piederīgu vietā, kuŗu nebijis mājās, vai arī kas bija paguvuši kur aizbēgt. Sargi drūmi, pārpulēti, tikpat nelaimīgi kā mēs. Kā var tie būt citādi? Tik daudz cilvēku izmisums, vaimanas vai nāves apātija gulstas uz viņiem. Šausmu piezīdušies tur ir mūri un akmeņi. Un tā mēs nīkām. Vēlāk sadalīja mazākos pulciņos, dabūjām labākas telpas, dabūjām pa gabalam maizes, bet cerības nedabūjām. Čukstot stāstīja par kādu matrozi, kuŗa priekšā pat bargākie sargi drebot kā lapas. Tā balsi katrs domāja dzirdam caur visiem mūriem, un katrs to gaidīja kā savu bendi.»

Lapas kundze dziļi atvilka elpu un tad turpināja.

«Un tad jūs varat gan domāt, kā tad ir, kad tādā vietā un pie tādiem izmisuma ļaudīm ienāk cilvēks un pasaka: «Jūs esat brīvi un varat iet!» Un tas tā notika. Un nemaz tas nelikās būt citādi, kā kad Kristus būtu nokāpis peklē pie mūžīgi nosodītiem. Kā tam cilvēkam gruva apkārt ļaudis, kā krita viņa priekšā uz ceļiem, skūpstīja tā drēbes. Varbūt jums liksies, ka tiem ļaudīm nebija lepnuma, bet tagad ir tāds laiks, kas izdzēš visus agrākos mērus. Jūtu lēcieni ir tik pārmērīgi, un zem nāves asmeņa liekas, ka dzīvība ietu pāri visam. Es nezinu, kā tam cilvēkam bija, kas redzēja visas šīs dvēseles savā kailumā. Man likās, ka viņa balss drebēja. Varbūt tā bija laime, ka tas varēja būt cilvēks. Ka varēja sajust ap sevi tik plašu dzīvības straumi. Tā atjauno. To es jūtu pie sevis. Zinu, ka manas dienas ir skaitītas. Cietumā pavadītais laiks ir lielā mērā paātrinājis kādas iekšējas vainas procesu. Bet es esmu pateicīga, ka man bija lemts to vēl piedzīvot. Tādu dziļumu sevi nebiju vēl izjutusi. Saprast un piedot vajaga. Pīnīgi piedot. Jo nelaimīgāki vēl par mums ir tie mūsu pāridarītāji. Varbūt tas viens to izjuta, bet kāds liktenis gaida viņu pašu? Kas to pateiks?»

«Un kas tas tāds bija?»

«Teica: komisārs, kāds — Vilks.»

Klusēdama Vaida nolieca galvu.

Vilks — Deika? Kuŗš no šiem vārdiem bija viņa īstais, un kuŗa no sejām bija viņa īstā?

Vienā naktī no Rīgas ielām bij nozuduši vecie stūru dēlīši, uz kuņiem latviešu valoda kā istā mātes meita pasaka tik ilgi bij cīnījusies pēc savām tiesībām, pazemīgi, bet neatlaidīgi kāpdama no apakšas uz augšu. Viņu vieta bija jauni, uz kuņiem uzraksti spīdēja lieliem sarkaniem burtiem, un šie uzraksti bija vienīgi latviešu valodā. Visā Rīgas vēsturē tas notikās pirmo reiz. Ielu latviskošana gan bija izvesta tikai pēc burta, bet ne pēc gara. Nosaukumi bija ņemti no Marksa katķisma un latvieša būtībai tikpat tāli kā vārdu virknējumi no Mozus ciltskoka, tomēr pats fakts lika iezaigoties tādai vājai cerībīnai: varbūt reiz šiem trakojošiem revolūcionāriem, arī tāpat kā vadātāja apmātiem maldoniem teikā, iedziedāsies gailis, un tiem atvērsies acis, ka tie ieraudzīs savas pašu tēvu mājas.

Tā varēja domāt kas grib, bet patiesībā ielu pārdēvēšana notika par godu revolūcijai un pirmajam maijam, kas nu bija pie durvīm.

Jau veselu nedēļu pušķoja Rīgu. Visas sarkanās drēbes jau sen bij rekvizētas. Sarkanām no skursteņa līdz pagrabam vajadzēja būt visām valdības ēkām. Tribunāla āriene izskatījās kā ķeizara loža valsts operā ar sarkan-samta draperijām un dārgiem pušķiem gar sienām. Sarkanu, sarkanu! Rīga kļiedza, province kļiedza. Province bija tukša un rijīga kā haizivs rīkle. Tai vajadzēja tūkstoš karogu un citu sarkanu spīdumu, ar ko pierādīt krāsu. Province kurnēja pret mākslas lietu komisāru Rīgā, kas visas dārgās sarkanās drēbes glabāja metropolei, bet provincei atmēta slikti krāsoto plūksnaino nātnu audumu, kuŗā sarkanā krāsa ne par ko negribēja iekosties. Bet ko paspēja nabaga komisārs! Bija jau pārkrāsots zīds, lins, vilna, kokvilna un pakula. Nacionālizētajos veikalos nebija vairs neviena balta drēbju baķa. Krāsotājiem pietrūka krāsu un darba roku, bet sarkanais izsalkums kā nebija, tā nebija apmierināts.

Uz Komūnārā laukuma no skaliņu plāksnēm cēla kolonu rindas. Baltas un asinsarkanas tās sviedās pret debesīm kā milža pirksti no Apakšzemes. Bars mālderu un mālderieņu audekla ķitelos tekāja ar krāsu podiņiem un apmētāja baltās stabu kājas ar futūristiskiem otas sviedieniem, kuŗu nozīmi neviens nesaprata. Elektrisko spuldzītu galos rēgojās milzu putni, atplestiem knābjiem

un fantastiski saceltiem spārniem. Viņiem vajadzēja simbolizēt komūnisma neatturamo varu. Tāds uzdevums bija arī sarkanajām papes figūrām, kas stāvēja gar tiltiem un uz operas un teātra terasēm un izskatījās kā no skārpiem izvilktas izkārtnes. Uz Pēterļa Lielā tukšā postamenta — kuŗu paši krievi kaŗa sākumā, bēdzinādami no vāciešiem, bija iebēdzinājuši jūrā — pacēlās runātāju tribīne. Viņu greznoja tas jaukākais, ko varēja atrast šai papes un klīsterļa valstībā. Tā bija Ubāna glezna: uz balta zirga pār ziedošiem laukiem jāja Pirmais Maijs, un skaistas meitenes kaisīja tam ceļā pavasaŗa puķes. Agrāko patvaldības varas simbolu, krievu katedrāli, bija mēģināts līdz pusaugstumam aizsegt ar dekorātīvu izvedumu, kas rādītu proletāriāta cīņu ar buržuaziju un viņa uzvaru pār to. Bet latvju jaunie mākslinieki ar bezdievīgu necieņu bija izgleznojuši figūrām bagātu vodeviļu, kuŗā ar asu humoru bija rādīta viņu pašu cīņa ar vecajiem kolēģām un pēdējo nogāšana no troņiem. Labi pazīstamās sejas, slēptā komisma izteiksmīgās pozēs, strādāja tur ar durķiem un asiņu šlakām, un viņu cīņa bija tikpat amizanta kā Šekspīra viltus Priāma cīņa ar lauvām. Vēl jo vairāk šī mākslinieku nebēda izteicās marksistu svētbilžu gleznojumos, kas kā svētās Veronikas liķauti, pie gaŗām kārtīm piestiprināti, nokarājās pār ielu krustojumiem un visgaŗām valdības ēkām. Asās semītu sejas, pārdabīgos apmēros, skatītas kā zem desmitkārtīga palielinājuma, būtu darījušas drausmīgu iespaidu, ja šur tur gleznotāja otai nebūtu piegrūdies kāds patvaļīgs velniņš un nejauši ieracis šais sejās tādu mazu mazu vilcienu, kas karali pārvērš klaunā un patētisku pravieti ēzeļu dzinējā.

Maigs un jauks bija šis pēdējais aprīļa vakars. Īsti pavasarīgi noskaņots. Jauns zaļums kokos un krūmos. Agrajās dobēs krokusi, jacintes, anemones. Saule grima pret vakaru, un kā skudru bars skrēja prom no savām darbīvietām pirmā maija vīkšēji. Slotas, krāsu podiņi un redelē tecēja tiem līdz. Viss bija gatavs.

Tukšs patoss un teātrālība bija šai papes godībā. Bet zem atmostošās dabas izlīdzinošā glāsta viss tas izlikās netiešs un rotaļīgs. Pat semītu stāvbildes ar Cēzara žestu: Metieties ceļos un pielūdziet! bez cēzaru varenības izlikās kā sitiens ūdenī.

Vaida gāja pār Esplanādi. Nogramusi balto kolonu futūristisko triepienu pētīšanā, viņa nebija ievērojusi tās trīs sievietes, kas tai gāja priekšā.

Dzirdēts vārds lika tai uzklausīties. Tur runāja par Cecīli.

Sievietes gāja lēni, kā pastaigādamās. Viņas neskatījās uz izpušķoto pilsētu, bet bija nogrimušas savās valodās. Vai tā viena, pavisam jauna meitene vēl, kas pagriezās profilā, teikdama kaut ko vecākai, bija Štrauchu Cecīle? Pēc Irmas apraksta, ar pastrupo, uz augšu uzmosto deguntiņu, tai vajadzēja būt.

«Es savai Cecīlei arvien saku: kas jādara, to dari aši. Ilgas toņāšanās un baidīšanās pie tās lietas nav. Tur lai neapdomājas ne tas, kas šauj, ne tas, kas krīt,» teica vecākā.

«Es jau arī tevi klausu, mamm,» atsaucās par Cecīli apzīmētā, «bet šī,» viņa piegrūda trešajai gājējai. «Kā ar viņu iznāk kopā, tā es trīcu un drebu. Tad viņa gaida, gaida, skatās, skatās, mērķē, mērķē. — Kā velns tāda!»

«Bet kad liek, tad gan arī gāžas,» atzinīgi piemeta vecākā.

Trešā iesmējās īsi.

«He — he. Es zinu, ko es daru.»

Šī trešā bija Žena.

Mēchaniski viņām bij sekojusi Vaida. Nu viņas kājas atsacījās klausīt.

Kā juzdama svešu skatu, Žena ātri pagriezās atpakaļ.

«Ā!» viņa iesaucās, pazīdama Vaidu, un jau pastiepa roku ar to pavirši familjāro kustību, ar kādu tā mēdza rītos apskriet darba galdus «Aizmugurē». Bet tad atsitās pret Vaidas skatu kā pret sienu. Dažas sekundes tikai vilkās šī saskatīšanās, bet abas ieraudzīja to bezdibenu, kas bija atvēries viņu starpā. Ne vārda neteikušas, viņas novērsās un steigšus aizgāja katra uz savu pusi.

Kā ar uguni zem kājām Vaida skrēja atpakaļ gar sarkanajiem namiem, kas savā izgreznojumā tagad stāvēja kā romiešu senātori togās tīnušies. Bet nu viņai šī dekoratīvā maska izlikās drausmīga. Zem karogu vēdām slēpās slepkavu cirvjī. Un kas viņus cilāja? Sieviete! Nu bija tauta ievainota pašā serdē. Nu kropļoja viņas dvēseli, jo svētākās dzirksts glabātāja bija pazemota un no-

vārtā likta. Viņa bij padarīta par bendi. Tas bija grēks, ko nevarēja vairs izdzēst mūžu mūžos. Ja tauta gribēja iet pa tādu ceļu, tad viņai priekšā tikai bija bojā eja. Zemāk krist vairs nevarēja.

Žena gulēja līdz pusdienai. Šonakt tā bija bijusi «darbā». Daudz notiesāto bija izvesti ar rīta ausmu, jo tribunāls bij drudžaini strādājis.

Viņas šautene stāvēja kaktā. Drēbes bij izsvaidītas. Viņa bija gulējusi smagu murgu miegu ar nelāgiem sapņiem.

Viņa nebija redzējusi, ka visu rītu riņķoja ap pilsētu vācu aeroplāni. Viņa nebija redzējusi, ka neērti uz salmiem un netīriem maisiem guldītus laucinieku pajūgos ievada ievainotos. Tās bija parādības, kas varēja būt ļoti nozīmīgas, bet likās, ka tas neko nenozīmēja, jo kustība ielās bija nepārtraukti dzīva, un neviens nenojauca ko ārkārtēju.

Žena vairākkārt bija pavērusi acis un atkal iemigusi. Tādi dzelmāini smagumi vilka viņu atpakaļ. Nepatika skatīties dienā.

Nama mūri norībēja no auļojoša trokšņa. Vilni aiz viņa atbalsoja sienas. Pakavi dimdēja. Auto neganti pūta.

Žena ieklausījās. Aizsvieda segu.

«Kas tur tik ellīgi trauca?»

Baskāju piesteidzās logam un atrāva priekškaru. Balti kvēlaina pusdienas saule iesita acīs mirdzošu miglu.

Kad tā nokrita, redzētais pēkšņi sasaldēja ledū asiņu traukus.

Kas bija noticis? Kas svieda un trieca šos ļaudis, kā ārprātā, prom no savām vietām?

Ormaņi, raspuskas, auto, autobusi, zemnieku rati skrēja un auļoja juku jukām kā trākā sacensībā krustām šķēršām. Priekšā, gaļām, ātrāki par citiem, lai tikai būtu pirmie. Tur saķērās ilksis, tur krita un palika guļot. Tur nāca jau citi un drāzās pāri. Pajūgus un autobusus ļaudis bija aplipuši kā mušas; kur katrs iekritis, tur turējās: uz kāpšļiem, uz ratu malām, ar kājām ārā.

Dažus acumirkļus Žena uzņēma šo trauksmi kā kaut ko pavisam neattiecošos uz sevi. Tur notika kaut kas, ko viņa konstatēja pēc būtības. Atsevišķās ainas virknējās acu tīklenē un pildīja dārgos acumirkļus.

«Nost no logiem!» kļiedza no apakšas. Tai pretī pacēlās šauteņu stobri.

Tad piepeši viņa saprata. Asiņu šalts pārlēja to ar karstu dušu. Tai acumirkli viņa ar šausmīgu kļiedzienu atlēca no loga, saķēra galvu un iebēga kaktā.

Nu bija piepildījies viņas sapnis. «Tas» bija klāt. Ne aiz muguras vairs. Tuvu, tuvu. Viņa dvaša bija dzirdama telpā. Viņa kļiedza, lai to nedzirdētu. Viņa spieda cieti acis, lai to neredzētu.

Bet tas neko nelīdzēja. «Tas» stāvēja tai tuvu, smags kā akmens. Uz priekšu vairs nevarēja.

Un atpakaļ vairs nevarēja. Tur gulēja tēls aiz tēla, un acis aiz acīm svieda tai pretī savu dzīvību pēdējos starus. Neviens nebija izdzisis, neviens nebija pazudis. Kā karstas dzelzis tie dūrās tai smadzenēs.

«Šausmas, šausmas, šausmas!»

Šai kļiedzienā viņa gribēja izzust un iznīkt.

Bet skaņa pēkšņi pārtrūka un iestīga kaklā.

Viņa atvēra acis un paskatījās. Neviens nebija tai blakām. Telpa bija tukša. Lustru kristala prizmās mierīgi lūza saulstari, piekaisīdami rožsārtās tapetes vaļavīksnotām pārslām. Kā nemitīgi pērkona dārdieni troksnis gāzās ielās.

Ženas rīcība vēl arvien bija nesamanīga un bezmērķīga. Viņa piestrepuloja pie tualetes galda. Tur stāvēja Sotaka ģimietne zeltītā rāmī. Stikli plīsa. Ar to nebija gana. Viņa izrāva to no rāmja, saplosīja smalkās drumslās un aizsvieda pār istabu.

«Zvērs, zvērs, zvērs!»

Tā Žena pavadīja katru dusmu izvirdumu.

Iemetās spilvenos ar galvu.

«Ko viņi ar mani ir izdarījuši?» iekungstējās žēli kā bērns un palika tā, nāvēģu gurdenumu locekļos. Kaut nekur, nekur vairs nebūtu jāiet.

Durvis noklaudzēja.

Žena ieklausījās, uzlēca stāvus. Nu viņa bij pilnīgi atmodusies. Rāva kājās zeķes, pogāja zābakus.

Sotaks ieskrēja. Elsdams no lielas steigas saturēja krūtis, pēc elpas raudams, tad klupa pie tualetes galda, kuŗa atvilktnē glabājās naudas pakas.

«Vai tev apakšā ir auto?» Žena jautāja.

«Auto? Prasi, kur viņi ir. Katrs rāvis, ko varējis. Velni tādi!»

«Kā tad mēs tiksīm prom?»

«Smago ormani vēl sadzinu. Arī ar revolveri uz krūtīm. Tur jānovieto komisāriāta mantas. Man jau nu vieta būs.»

«Tev? Bet man?»

«Jā, tur es nekā nevaru darīt. Mūsu jau tā būs cilvēki seši, septiņi.»

«Tavas nepieciešamās mašīnrakstītājas?»

«Netarkšķi blēņas! Tās arī ir nepieciešamas. Še!»

Sotaks izrāva paku naudas un iesvieda to gultā.

«Tā es uz to tev atbildu!» Žena kļiedza un paķēra šauteni.

Bet rokas ar ieroci nosliģa kā lauztas. Šautene bija tukša. Šorīt bija izšautas visas lodes.

Sotaks jau bija aiz durvīm.

Drudzainā steigā Žena aprāva drēbes, pielādēja ieroci.

Nu viņa bija uz ielas. Kurp iet, tā nezināja. Viņa ļāvās savām kājām. Tās skrēja kādu gabalu tajā virzienā, kurā bēga citi. Tad pēkšņi tā ielieca šķērsielā. No kādas mājas izskrēja daži cilvēki, nāvīgi bālām sejām un šautenēm rokās. Tie devās uz Daugavas pusi. Žena steidzās aiz viņiem. Cilvēki priekšā līda, slēpdamies gar namiem, un turēja paceltus stobrus. Žena darīja tāpat. Piepeši no nezināmām vietām sāka birt lodes. Viņi skrēja. Viņi jau bija pie bulvāriem. Divi no priekšējiem saļodzījās kā ielauztas niedres un pakrita. Citus Žena vairs neredzēja. Viņa skrēja — — krita. —

Otrā dienā, pret vakaru, pie Pentu virtuves durvīm zvanīja kā uz ugunsgrēku. Kad atdarīja, ieskrēja vecā Lauķene. Ar tādu trauksmi skrēja, ka pasīta Kristīni sānis, gribēja cauri virtuvei, pakrita tomēr turpat uz krēsla un sāka vaimanāt vienā laidā:

«Glābiet, ļautiņi, glābiet, glābiet!»

Viņas kļiedzieni atbalsojās dzīvoklī.

Uz jautājumiem viņa nespēja atbildēt. No saraustītā stāstījuma varēja izlobīt, ka viņas dēls un meita ar piederīgiem vai nu nošauti, vai aizbēguši, ka pati tūlīt, kā uzbrukušas briesmas, aizskrējusi pa Aleksandra vārtiem prom uz mežu, tur tad brēkusi un kaukusi un sūnas plē-

susi. Domājusi: kaut nu nāktu lode vai kristu bumba, bet Dievs nav žēlojis. Dienu un nakti sabijusi mežā. Saskrējūšas tādas pašas mātes kā viņa, tāpat rokas laužījušas un sūnas plēsušas, bet tad kādi citi sākuši skriet un saukt, ka vācieši nu jau Rīgai cauri, ka tur visi cilvēki jau apšauti, un ka šie gāžoties laukā pa vārtiem. Tad vairs mežā palikšanas nebijis, un viņa savās bailēs devusies atkal atpakaļ uz Rīgu. Bet kā nu Rīgā, tā redz, ka vācieši tikai iet pa ielām un visus nolasa kā ogas. Tad nu par laimi iekritis prātā, ka glābsies pie Kristīnītes, kuŗas labo sirdi tā pazīstot. Lai nu neliedzot patvēra un žēlastības.

Cik viņas stāstījumā bija fantazijas, cik patiesa piedzivojuma, zināt nevarēja. Pamazām tā nomierinājās. Sevišķi, kad Pentes kundze tai bija iznesusi kādas nervus apmierinošas zāles.

«Tukšas iekšas!» sieva sūdzējās. «Divas dienas nav ne miltumiņa dots iekšā.»

Kristīne to paēdināja.

Tā viņa atdbūja spēku jaunām vaimanām:

«Zvēri, zvēri! Dzīvus cilvēkus sit un kuŗ. Kur tas dzirdēts? Kā Dievs to var pielaist?»

«Bet kas tad bija vēl nesen tie sitēji un kārēji? Vai jūsu dēls arī tur nebija starpā?» Kristīne noprasīja stingri. Tādi darbi, kādus bija strādājuši latvieši šai laikā, viņai kremta sirdi.

«Teicu jau, ka tā nevajaga. Kas nu zina, kas nu zina! Ak Kungs, mēs jau visi esam nabaga grēcinieki. Tāpēc jau arī nāk tas Dieva sods!» Lauķene atbildēja diplomātiski nu pavisam maziņa.

Ienāca Vaida. Vācieši jau esot ieslēguši tuvākos namus, meklēdami komunistus.

Lauķene uzšāvās kājās.

«Vai Die', vai Die'! Tad es skriešu. Tad, jau mani vien tik dzenā. Ko citu, ko citu! Gan jau būs kāds pšvilpis. Tikai nāciet man kāds līdz, kas prot viņu mēli. Pasargiet mani. Citādi es esmu pagalam. Miļā, miļā!» bezpalīdzīgi lugdamās tā tiecās pēc Vaidas rokas.

Vaidai līdz šim bij bijis rūgtums sirdī pret veco sievu, kas tik nepateicīgi bija nodevusi Lapas kundzi. Bet tagad viņa sajuta tikai žēlumu par viņas nevarību.

«Es jūs palaidīšu kādu gabaliņu,» viņa piesolījās.

«Paldies, paldies, dārgā, augstā! Es jau pa laikam saku: pašu cilvēks tev arvien būs kā stipra klints bēdās, un tā arī ir. Tepat vien visi dzīvojam, vienu debestību skatāmies, viens otram rociņu pasniedzam.»

Turēdamās pie rokas kā bērns, viņa neatlaidās no Vaidas, kamēr bija tālu ārpus šķietamām briesmām. Turpat viņa aizskrēja Aleksandra vārtu virzienā, no kurienes bija nākusi. Viņai tur pašas meita esot. Varbūt pie tās patvērumu atradīšot.

Smagā nospiestībā Vaida steidzās pa ielām. Briesmu piesātināta bija atmosfēra. Cilvēki bēga un slapstījās kā trenkāti zvēri. Ložmetēji nemitīgi kaut kur parkšķēja. Stāstīja, ka gūstekņus apšaujot tūlīt, bez vārda, pa simtiem uz reizi.

Baumas auga ar briesmām fantastiskas, pārmērīgas.

Lai nesastaptos ar tirdītājiem, kas pārmeklēja namus, Vaida meta līkumu ap bulvāriem.

Un tur, ielu krustojumā, tā redzēja guļam cilvēkus. Viņu bija trīs. No vakardienas tie jau gulēja. Vācieši pavēlēja tos atstāt uz ielām trīs dienas, par biedinājumu iedzīvotājiem.

Nošautie bija divi vīrieši un viena sieviete.

Uz trotuāra gulēja mazas kājas, sarkanos poļu zābacīņos.

Tā bija Žena!

Nošautiem bija pāri pārsviesti maisi. No vīriešiem tikai redzēja kājas. Bet Ženas pārklājs, laikam kādas ziņkārīgas rokas norauts, gulēja sānis. Galva bija atsviesta atpakaļ, un mazā mute ar balto zobu rindu pavērta kā uz protestu.

Paklausīdama pēkšņam impulsam, Vaida norāva šalli no kakla un pārsvieda to pār jaunās sievietes seju. Tā bija japāņu šalle, vioieta, ar fantastiskiem zelta putniem. Kā spilgts krāsu plankums tā palika uz asiņu piezīdušā bruģa.

7. Pret jaunu rītausmu

Ar agrām salnām, negaidot, pienāca rudens. Sekoja aukstas dienas, kad pat ap pusdienu temperatūra vairs turējās tik pāra gradu virs nulles. Katrs steidzās novākt vasaras ražu. Vaida bija strādājusi ģimenes dārziņā no

rīta līdz vakaram un ar pēkšņo temperatūras maiņu apsaldējusies, tā ka pāra dienas neizgāja no mājas. Ar stipru nogurumu locekļos viņa gulēja viesistabā uz divāna un lasīja Irmas vēstuli, ko bija nodevusi kāda nepazīstama, aizbildinādams, ka vēstule, aiz dažādiem iemesliem, nogulējusi pie viņas tepat jau divi mēneši, jo augusta sākumā tā bija to saņēmusi Jelgavā no vēstules rakstītājas, lai novestu adresātei Rīgā. Irma rakstīja:

Sveiki!

Iebraucu Jelgavā ar āboliem un satikos ar kādu kundzi, kas brauc uz Rīgu un solās Jums aizvest manu vēstuli. Tad nu arī rakstu uz labu laimi.

Redziet, kā iznāca. Netiku šovasar pie Jums, ne arī Jūs uz manām kāzām, kā bijām runājušas. Ko nu par kāzām! Tās jau nemaz vēl nav bijušas. Un vācieši ar saviem ausveisiem mūs tur kā mazus bērņus, ko mātes piesien pie gultas stakles, lai nemaisās pa kājām. Tāpēc nevarēju Jums dot ātrāk nekādas ziņas, lai arī diez' kā būtu gribējusi.

Tai reizē mēs ar Bujānu izkļuvām no Rīgas laukā diezgan gludi. Tikai vienā vietā aizturēja mūs sarkanarmieši, bet es savu mēli nemaz nedabūju laist darbā. B. ar viņiem izrunājās īsi, mierīgi un ātri, un viņi mūs palaida. Viņš ir drošs un vīrišķīgs, nav vārdam vietas. Meteņos visiem patika. Ansīša māte teic, ka esot gandrīz to pašu metu kā Ansītis. Man liekas, ka gluži tā gan nav, bet jauks zēns jau ir. Un neņemiet ļaunā, ka par Jums arī pateicu, kas un kā. Liela izrunāšanās nu gan neiznāca, jo viņš gāja tā apkārt, kā ap karstu putru: strēbt gribas, mutē deg. Tā šis ar': zināt grib, bet kā nu tā izjautās. To jau nu es nomanīju labi. Un cik pēc manām domām Jūs man būtu atļāvusi pati, tik jau arī pateicu. Un ļauna tur nekā nav.

Meteņos B. palika dažas dienas, bet ilgāk arī nevarēja, jo sarkanie siroja vienā sirošanā turpat apkaimē. Sākumā tas gribēja iet uz savām mājām, pie vecākiem — viņš ir zemgalietis no Dobeles apvida — bet vēlāk pārlika, ka arī tur nebūtu drošības, un tā ieskatīja par labāko tikt aiz Ventas, pie mūsējiem. Bet redziet, kā nu iznāca. B. aizgāja, un Ansītis aizgāja līdz. Un es tur nekā nesaku, un arī māte bij ar mieru. Katram tagad jāpalīdz, lai izbeig-

tos šīs jukas, un cilvēki varētu uzelpot. Citādi nav dzīves. Bet kā nu viņi aizgāja, tā arī tālāk nekā vairs par viņiem nezinām. Es savā prātā domāju, ka viņi nebūs bijuši starp tiem mūsējiem, kas maijā, kopā ar vāciešiem, gāja dzīt lielniekus no Rīgas, jo taču tad Ansītis man būtu atlaidis kādu ziņu. Viņi būs varbūt starp tiem, kas ap Jāņiem ienāca Rīgā no Cēsu puses un izdzina vāciešus. To laiku Kurzemes muižas piešķīda pilnin pilnas vāciešu, gan friču, gan mūsu pašu Rīgas kungu, kas bija bēguši pa kaklu pa galvu. Gan jau viņi slēpa un mīklās runāja, bet ko nu noslēps! Ausīm var, bet ne acīm. Un tās arī tagad redz, kas nava labs. Nebrīnieties, ka kādā jaukā dienā friči būs atkal pie Rīgas vārtiem. Jo viņi tepat vēl maišās un maļas. Teicās: nu jau, nu jau iešot uz fāterlandi. Pēc dienām divām, pēc nedēļas, pēc pāra nedēļām. Bet kad tas laiks ir pagājis: paskat vien! Netikvien acupriekšā rēgojas vēl tie paši friči, bet viņu saradies vēl otrtik. Un tagad jau nu mēs visi redzam un zinām droši, ka viņi te spēlē teāteri. Pa vienu ceļu aiziet, pa diviem trim nāk pastiprināti atpakaļ. Jelgava ir tik pilna zaldātu, lielgabalu un kaŗa lietu, ka bailes māt. Junkuri un leitnanti iet uz stīrnām un zaķiem, zaldāti netaupa arī mūsu pīles dīķos. Ko tu padarīsi tādām, kam šautene rokā! Kad nu arī laukam nezina robežas un dārzam žoga vai vārtu, tomēr vēl tā pusgodīgi turas, bet kā gan būs tad, kad sāks kaŗot? Veci ļaudis to vien daudzina: kungu laiki, klaušu laiki nāksot atkal atpakaļ. Un ir jau arī starp leitnantiem tik daudz mūsu pašu baronu un lielmaņu dēlu, ka mudž vien. Viņi lauza latviešu mēli un uzvedas kā jau daždien kungi. Vajadzētu būt aklam, lai neredzētu, ka tie visi cerē atgūt agrāko kundzību. Dažs fricis nu gan ir tāds apsūbējis. Maz ticams, ka 'tam kaŗot diez' kā gribētos. Dažs pasaka: dabūjot savas vienpadsmit markas dienā un labi paēst, ko vēl vairāk! Vai tad Vācijā būšot labāk? Un zemi. Uz to visi cerē. Zeme še esot skaista un auglīga. Jā, auglīga gan, ja to apkopj latvieša rokas, tā es vienam atbildu, kas bija ienācis Meteņos. Un kad visu viņam izlieku, kā tas ir, paliek domīgs. Jā, latvieši esot skarbi, nelaipni, un acīm redzot, nevarot šos ieredzēt. Par to sūdzas arī citi. Bet es pasaku tam vienam: mēs jūs redzam un ieredzam ļoti labi, bet tikai, kad jūs rādāties no

muguras puses. Nu mans prūsis padomā labi ilgi un tad nosaka: nu, vai zināt, iebūvēties tādā novadā, kur visapkārt dzīvo naidīgi brāļi, arī nav nekāda prieka. Tad jau labāk ēst savā zemē maizes riecieni ar sāli, nekā to ēst ar sviestu un šķiņķa šķēli tādā apvidū, kur tevi neieredz. — Tā jau nu gan viens otrs domā, bet tādas baltas bezdelīgas ir tomēr retas. Viss lielais vairums zobus knaksta vien uz Kurzemi, ko tie dziņas iekaņot un paturēt ar savām labām tiesībām uz mūžu mūžiem. Nu jābeidz. Varbūt ka jūs Rīgā esat jau redzējuši mūsu zēnus, un jums prāts mierīgs. Man gan tā nav. Tagad zinu, kas ir rūpes un nemiers. Bet galvu nenolaižu. Sirds man saka, ka viss izies labi, un prūšus aizdzīsim, ka ne smakas vairs nepalik. Daudz labu dienu.

Irma.

Izlasījusi vēstuli, Vaida iegrīma domās. Šīs vasaras uztraucošie notikumi un pārdzīvojumi virknējās gara acu priekšā. Lielinieku aiziešana, vāciešu brutālā izrēķināšanās ar to patiesiem vai iedomātiem piekritējiem, vēlāk pastāvīgā rīvēšanās starp latviešu un vācu kareivjiem, kas nereti izvērtās atklātās sadursmēs, ziemeļarmijas ieņākšana Rīgā un valdības atgriešanās. Tie bija piedzīvojumi, kas uzturēja prātus pastāvīgā drebēšanā un uzbudinājumā kā kokus vētrās. Laika ritenis mētāja ļaudis kā paijas. Tie paši, kas bija ar gandarījumu maijā apsveikuši «miļās vācu kaskas», nu ne pieri nebija īgnumā saņaukuši, kad ienācēji ar ložmetējiem bija nošāvuši nelaimīgos gūstekņus, jūnijā, neprātīgās pānikas sagrabti, bēga no latviešu nacionālās armijas kā no pūķa ķetnām. Lielākā daļa šo vācu bēgļu uzturējās Kurzemes pilsētās, kā to apliecināja arī Irmas vēstule, un gaidīja, kamēr viņu tautieši uzvaras gājienā atkal ieņems Rīgu, un tie varēs griezties atpakaļ. Prāts tomēr liedzās ticēt šai varbūtībai, kā dzīvība liedzas ticēt nāvei, veselība slimībai. Rīga arvien vēl cerēja, ka vācieši turēšot solījumu un aiziešot ar labu. Rūpes bija par Kurzemi, bet ne par kaut kādu slepenu uzbrukumu Rīgai. Tikai pašā pēdējā laikā sāka biedēt draudošie padebeši.

Pentu dēli bija atgriezušies ar ziemeļarmiju. Vidvuts piekomandēts štābam, Ivārs frontē, viņpus Daugavas. Jau četras dienas tas nebija redzēts.

Vaida gan bija gribējusi pavaicāt brālēniem vienam vai otram par kādu Bujānu, bet nebija to izdarījusi. Kad būtu bijusi uz to drosme, nebija izdevības, bet kad bija izdevība, nebija drosmes. Tā viņai bija palicis nezināms Arvja liktenis.

Vaidai pretī karājās spogulis, ovālā rāmī. Viņā atspoguļojās debesis ar mākoņiem, kas, vēja dzīti, atplauka un izgaisa. No tēraudzilas dzelmes iznira putns, slidēja tuvāk, it kā ar sašķiebtu spārnu.

«Ekstrātelegrama! Ekstrātelegrama!» kļiedza ielā.

Ugunīgākas iekvēlojās mākoņšķautnes. Drūzmainām grēdām pārskrēja pāri. Skarainas svītras, vēju solītājas, atspulga un dzisa. Atkal iznira fatālais putns. Daudz tuvāk jau apmetis lokū ap Rīgu. Kā karātavu cilpu. Kā zibeņmetiens iesītās spogulī viņa spārnu pasviediens pret rieta kvēlu.

«Ekstrātelegrama! Ekstrātelegrama!» kļiedza ielā.

«Tar-tar-tar-tar-tar!» strādāja motori. Rijīgais putns bija pāri galvām.

Vācu aeroplāns. Tas nenozīmēja labu.

«Kristīn!» Vaida sauca, jo dzirdēja to blakus telpā.

«Kas tā par ekstrātelegramu? Vai nevarat kādu dabūt?»

«Te jau viena ir. Kundze gan nevēlēja jums dot. Bet ko nu ar tādu nevēlēšanu. Kas jāzina, tas jāzina.»

Vaida lasīja:

Armijas Virspavēlnieka Štāba
Ziņojums.

9. oktobra rītā, 1919. g.

Vakar visu nakti turpinājās ārkārtīgi sīvas cīņas ar lielā pārspēkā uzbrūkošu un visiem tehniskiem līdzekļiem bagātīgi apgādāto pretinieku. Neskatoties uz negēlīgo līdzekli, uzbrukt mūsu kaŗaspēkam tad, kad lielākā daļa no tā izkaŗo sīvas un uzvaroŗas cīņas lielinieku frontē, vācu nodomi neizdodas. Visi uzbrukumi, ar lieliem zaudējumiem pretinieku pusē, atsisti. Daŗi punkti, kas sīvās cīņās gāja no rokas rokās, tagad pilnīgi ieņemti no mums. Mūsu nodaļas, izsīto ienaidnieku no Katrīnmuīzas, ieguva 8 loŗmetējus. Saņemtie gūstekņi visi — vācieŗi.

Vēl iegūti no vācieŗiem 6 smagie loŗmetēji.

Kristīne ienāca ar vakara avīzēm.

«Ja jau esat izlasījuši telegramu, tad varat arī izlasīt avīzes. Labi jau nu vairs nav,» viņa nopūtās.

Visu tautas spēku mobilizācija. Aplenkšanas stāvoklis kara apdraudētajos apgabalos. Mācību pārtraukšana augstskolā.

Un tālāk:

«Uz ežiņas galvu liku liku...»

«Mums ziņo, ka brīvprātīgo pieteikšanās melnā bruņnieka satriekšanai ir ārkārtīgi dzīva. Tēvijas sargu rindās iestājušies visi Tautas padomes locekļi, ļoti daudzi sabiedriski darbinieki, skolotāji, rakstnieki, mākslinieki, profesori, skolu jaunatne.»

Bet tālāk Vaida lasīja, ka stāvoklis nostiprinājoties. Viskritiskākais tas bijis pagājušo nakti, bet nu jau briesmas vājinātas — kaut arī ne garām. Ienaidnieka uzbrukums atsists. Vietām mūsu karaspēks pat sācis pretuzbrukumu.

Tādas bija ziņas. Pretrunīgas. Briesmu paudējas, bet arī nomierinātājas. Pirmās dvēsele labprāt noraidīja, otrās kāri iesūca.

Vēlā vakara stundā viņa izdzirda Vidvuta balsi. Viņš bija savā istabā. Lika somā nepieciešamās lietas, kārtoja papīrus. Kāds kareivis tam bija palīgos. Jauns zēns vēl, tas nebija paspējis ieaukt tikko šūtā formas tērpā. Nagu gali vien tikai lida no platajām piedurknēm, mētelis līdz zemei. Pilnā bruņojumā, sprādzēs, ar šauteni un somu plecos, viņš bija kā pinekļos. Sviedri lija tam aumaļām no pieres pār gludo, meitenīgo seju un muti. Lielās lāses spīdēja elektrības gaismā. Steīga, uztraukums vai bailes dzina šos sviedrus.

Sejas trauksmainā vibrācijā, locekļu drudzainībā izpaudās tikai viena vēlēšanās: prom, prom, cik ātri vien iespējams. Zeme dega zem kājām.

«Kas ir, Vidvut? Kas tagad notiek?» jautāja Vaida.

«Nevajaga uztraukties. Nekas sevišķs.» Vidvuts atbildēja iespējami mierīgi. Iedeva kareivim pildīto somu. «Gaidiet mani priekšnamā.» Kad tas bija izgājis, viņš teica:

«No virspavēlniecības valdībai dots mājiens aizbraukt uz Cēsīm. Esmu piekomandēts pavadoņos, un rīt būšu atpakaļ. Vecākiem pagaidām par to nekas nav jāzina.»

«Vai tikai valdība aizbrauc?»

«Arī iestādes, cik iespējams.»

«Bet uzbrukums tak atsists?»

«Atsists, jā, bez šaubām,» Vidvuts izvairījās.

«Vidvut, Vidvut, vai tad tā tas atkal beigsies?»

Vidvuts sniedza atvadīdamies roku.

«Kā tas beigsies, to neviens nezina. Ceļa jūtīs stāvam. Viss var iznākt labāki nekā domājam.»

Vaida palika viena. Domas drudžaini strādāja. Kas tagad notika zem nakts segas? Ko dara frontē? Vai aizturēs ienaidnieku? Vai bij jāatkāpjas izbailēs un apjukumā? Bet ja tā, kas tad atliek? Nozudīsim atkal kā noslaucīti ar uguns slotu. Tad šī nakts būs pēdējā Latvijas brīvībai! To domā tagad katrs savās mājās, sakļaudamies savās bailēs kā putns spārnos zem odzes skata.

Bet bija tak vēl cerība. Bija. Ienaidnieks aizturēts. Lielgabalu nedzirdēja. Avīzes tak rakstīja, ka būs labi. Ielās klusums.

Viņa klausījās kādu laiku.

Klusums? Nē! Dobjš troksnis vai grāvieni kaut kur tālu laukā nemitīgi dunēja. Drīz tālāk, drīz tuvāk. Nakts dziļumos murdēja. Rūca. Kaut kas ārkārtīgs bija ielās.

Viņa izlēca no gultas. Piegāja pie loga. Kā tumsā iesviests pārvarēts milzis, bezgalībā izstieptām rokām gulēja krustojumā iela. Debess bija apmākusies. Aiz mākoņiem noslēpies mēness vērpā zenītā blāvi miglainus atspīdumus. Namu logos bija šur tur uguni. Tur skraidīja nemierīgas ēnas.

Dimdēja pakavi. No tumsas izskrēja jātnieks.

Aizauļoja. Grupa cilvēku, it kā ko dzīdamās, ātri nozuda. Pa trotuāru skrēja kareivji. Kā viesuļa triekts aizlaidās auto. Gausākā tempā iznira jauni pajūgi. Uzmundrinošiem saucieniem skubinājās. Govis māva. Laucinieku rati tie bija ar pakaļā piesietiem lopiem.

Ai, šie skati! Sen zināmie un pazīstamie skati!

Tā brauca bēgļi!

Tad ienaidnieks bija uz pēdām. Varbūt jau pilsētā. Pie tiltiem. Pāri tiltiem.

Drudžaināka, karstāka murdēja iela. Nebija vairs šaubu.

Vaida sabruka ceļos.

Un tomēr nē!

Nē, nē, nē! Tas nevar būt! Tas nevar būt! Un tas nebūs!

Un kā toreiz to bēgļu nakti jūrmalā, tikai vēl daudz lielāku spēku viņa juta sevī augam. It kā tai vajadzētu un viņa arī varētu sevi nomest par nepārejamu sliekšni ienaidniekam, par valni, kas aiztur visas ļaunās varas, visas nāvīgās bultas no tautas sirds.

Lielais pārdzīvojums to ierāva ekstazē.

Viņai bija tā, it kā miesas cietoksnis salūztu, un viņas būtne bezgalībā paplašinātos. Bezgalībā tā juta aizstiepijamies nervu stīgas kā saknes caur necaurskatāmiem mūžiem, bezgalībā sniedzamies jūtas kā straumes, kuŗu avoti bija tautas pirmsākums. Viņa bija tikai atoms, tikai puteklītis, bet viņa bija arī viss. Tauta bija viņa. Jo viņa apzinājās sevi. Apzinājās sevī ietvertu visas tautas likteni: ciešanas, ilgas, sapņus, gadsimtu slāpes. Un ar šī mirkļa varenību un spēku viņa stāvēja vaigu vaigā ar likteni. Vaigu vaigā ar Dievu. Un viņai likās, it kā tai būtu dota tiesība cieši satvert šo neredzamo roku, kas vadīja tautu likteņus, kas pašķīra izplatījuma ceļus. Viņa juta sevi tuvu, tuvu tam neizdibinājamam noslēpumam spēku avotam, ko sauc par mūžīgu esamību. Viņa nelūdzās, nerunāja, nekiedza, viņa bija pati visa kā skanīga gamma, kas ierauta radniecīgu spēku plūsmā. Viņa zināja, ka kauja pazaudēta. Kareivji bēga no «lielā pārspēkā uzbrūkošā un visiem tehniskiem līdzekļiem bagātīgi apgādātā pretinieka». Zināja, ka nav ne pārspēka, ne rezervju, ne tehnisku līdzekļu. Runāja par vienu vecu lielgabalu, kas ik pa sešām minūtēm izlaižot vienu šāvienu. Un tomēr, un tomēr. Mēs nepazudīsim, mēs nepazudīsim! Mēs izbridām visas ciešanu pekles un stāvam uz sliekšņa. Tagad, vai nekad. Mēs esam gatavi gaismai, un mūs nedrīkst vairs mest atpakaļ tumsā. Mums nekā vairs nav, kā tikai mūsu dvēseļu spēks. Modinātājs ir tuvu. Šonakt vajaga visiem dzirdēt viņa alarmsaucienus. Lielajam brīnumam vajaga notikt. Pārbaudīšanas liesmas mums vajaga iziet cauri, lai kļūtu nepārvarami. Katram īpatnim atplūst atkal šai vienībā. Ne es vairs, bet mēs. Kopā uzvarēt, vai pazust, kopā mirt, vai augšām celties. Ārpus

vienības nav spēka, ārpus tautas nav dzīves. Visi ir viens, un viens ir visi.

Tādu bangojošu jūtu un domu trauksmi pārdzīvoja Vaida. Viņai nebija nekā kā tikai dvēseles spēks. Ticības spēks, kas pārstata kalnus. To viņa meta rokās tam lielajam, vēl neesošajam, bet tikko topošajam, kam nu bija jānāk. Bija jānāk, citādi bija bojā eja.

Pēc tam viņu bija pārņēmis liels miers. Viņa bija iekritusi dziļā miegā un gulējusi dažas stundas. Kad tā atmodās, bij gaisma. Ratu trokšņa nedzirdēja ielās. Auto nerūca. Bet nepārtraukti dunēja vienmērīgu soļu takts.

Kas tur bija gājēji? Uz kuŗu pusi tecēja viņu soļi? Kas bija noticis šais stundās?

Vienu acumirkli vilcinājās Vaida pie loga. Ko es redzēju? Tad atrāva aizkaru, atgrūda logu un izliecās ārā.

Debesis sārtoja saules ausa. Gaiss bija dzidrs un auksts.

Gājēji ielās bija latviešu kareivji. Pa vienam, pa diviem, pa veseliem pulciņiem. Visi viņu ceļi šais stundās bija pagriezušies atpakaļ. Visi ceļi nu tecēja pret Daugavu.

Vaida pēkšņi sarāvās. Seja apsitās kā ar liesmu. It tuvu apakšā, pāri pretī logiem stāvēja grupa kareivju, kā rādījās, virsnieku. Tie sveicināja un skatījās uz augšu, viņai pretī. Visas sejas palika kā miglā, bet viena bija skaidra. Viena vienīga.

Tā bij tā, kas iesvieda kā liesmu sejā asiņu vilni. Nebija šaubu. Arvis Bujāns tur stāvēja.

Arvis! Arvis Bujāns!

Viņa nesamanīja, ko darīt. Aizvērt logu, vai vēl paskatīties. Taču atbildēt uz sveicienu? Jā, jā, atbildēt, jo viņa to nebija darījusi.

Bet bija jau par vēlu. Kaŗavīri apakšā atsveicinājās, sadodamies rokas. Nošķīrās pa labi, pa kreisi, bet viens nāca tieši pāri, uz mājas durvīm. Nu tikai Vaida ievēroja, ka šis viens bija Ivārs, un pietvika no jauna. Ieraudzījusi Arvi, viņa vairs nebija pazinusi pat šī miesīgā brālēna. Tas jau bija par traku.

Viņa izskrēja tam pretī. Atvēra plati durvis un gaidīja. Bet pamanīdama viņa galvu trepju spirālē, nenocietās un notecēja tam pretī, līdz apakšstāvam. Prieks tā daudzījās

krutis, ka nezināja, kā to novaldīt. Būtu labprāt noņēmusi visu smagumu brālēnam, lai tam viegli uzkāpt.

Jocīgi spēra soļus Ivārs. Kā jūrnieks uz sauszemes, kas šaubās, vai kāju pamats pietiekoši drošs. Tas bija norēķis no noguruma.

«Vispirms tev gribēsies ēst?» jautāja Vaida.

«Vispirms, jā, daudz kā...» viņš smaidīja un jocīgi blišinādams acis skatījās uz rokām, kas bija ieaugušas netīrumos kā cimdos, no kuņiem tikai spīdēja laukā apdrupušie nagu gali.

Ar vienu šo roku viņš pamāja māsīcai un aizgāja uz vannas istabu. Tur dzirdēja labu laiku šļācam un gāzamiem ūdeni.

Vaidas acis kāri gaidīja to atpakaļ. Daudzi jautājumi viņās dega. Bet ko nu uzmākties ar jautājumu cilvēkam, kam jau pašam tā mācās virsū nogurums. Un tā viņa tikai teica, kad tas atgriezās:

«Kristīne tūlīt ienesīs brokastis.»

Ivārs nenoteikti piemiedza vienu aci.

«E, nezin, kas tagad būtu labāki?»

Miegs viņu vilktin vilka uz guļamistabu.

«Nāc līdz, es tev ko pateikšu,» viņš aicināja māsīcu, iedams uz savu istabu.

Noņēma savu pulksteni un iedeva tai.

«Tagad ir pusastoņi. Pusdeviņi, pusdesmit, pusvienpadsmit, pusdivpadsmit. Četras stundas tu man ļauj gulēt, un ne minūti ilgāk. Dzirdi: ne minūti ilgāk.»

Nosēdās savā dzelzs tīkla gultā un izstiepa kājas. No vienas zābaks nobruka viegli. Bet visām pūlēm nodabūt zābaku arī no otrās nebija nekādu panākumu.

«Kāja būs satūkusi,» viņš pamāja draudzīgi Vaidai, it kā paužot kādu intīmu noslēpumu. «Nē, nē, nē,» atraidīja māsīcas piedāvāto palīdzību, un atlaizdams gultā kā apauto, tā neapauto, dziļi uzelpoja.

«Vai kāja ievainota?» Vaida jautāja.

«Nē. Būšu viņu ieogrūdis kādā pasekmē. Grāvī, bedrē, akmeņu lauznā. Kas vairs atmin! Viņa jau arī nekā nesacīja, nu tikai sāk činkstēt. Tu padabū man vēlāk kādus vecākus tēva zābakus. Viņam ir liels numurs.»

«Bet kāja tak ir, jāredz un jāapkopj,» Vaida neatlaidās.

«Paliēc rāma! Klausies,» viņš to atvairīja, nevēlēdamies atgādinām sāpju. «Tas bij traks gabals,» iesmējās.

«Kur tagad vācieši?» jautāja Vaida.

«Kur šie būs. Tepat aiz tiltiem.»

Vaida apspieda iekliedzienu.

«Nesaki nekā. Tur viņi kūpēs un izkūpēs. Pāri jau netiks. Klau, kā mūsējie šauj.»

Ģraudams un burkšķēdams kā grūstošs akmeņu kalns pāri jumtiem vēlās lielgaballādiņš uz Pārdaugavu.

«Bet mums vairāk neesot kā tas viens lielgabals.»

«Nerunā niekus. Mums ir vairāk nekā četri.»

Tas izklausiņās kā joks, bet jau tūlīt nopietns bija Ivārs.

«Mēs neesam bērni. Zinām labi, kas viņiem ir, un kas mums ir. Teiksim labāk: viņiem ir viss, mums — nu, mēs paši esam viss. Ko tur teikt. Tāds pat Bujāns —» Ivārs aprāva, jo Kristīne ienesa kafiju.

«Bujāns?» Vaida mēmi pasita galvu uz augšu.

«Ā, jā. Tas ir kas labs. Paldies!» Ivārs slavēja Kristīnes gādību. Gribēja piecerties, bet kāja, kā likās, to traucēja.

«Paliēc guļot. Es tev pasniegšu.»

Vaida sagrieza maizi kumosos un turēja tam šķīvi priekšā.

«Tu gribēji stāstīt par —»

«Jā, velna zellis!» atminējās Ivārs.

Bet tad tas bija atkal jāpamudina.

«Kā tad tas bija?» Vaida nenocietās.

«Tas cilvēks man patīk, zini. Ne jau ka viņš tā sevišķi izceltos. Cik varonīgi esam vai neesam, turēties turamies visi kā nākas. Bet tai vīrā ir tāda noslēgtība, kas imponē, tāda iniciatīva, kas redz līdz galam.»

Ivārs ņēma pārā malku, bet Vaida nenolaida acu no viņa, it kā gribētu nolasīt tam no lūpām katru vārdu. Viņš dzīvi pārdzīvoja vēl nakts notikumus un turpināja:

«Jā. Tā bija tāda lieta. Bermonts varēja tagad griest savu polkā pa Rīgu, ja būtu tam izdevies tikt pāri tiltiem. Mēs pārnācām pēdējie, un tad tie palika prūšiem kā pastieptas plaukstas. Tilti jāgriež laukā! To zināja katrs. Un kur gadījāties, kur nē: saradās cilvēki kā veļi no tumsas. Viens prāts, viena doma. Man blakus šis pats Bujāns. Nekāds atlēts, var sacīt, bet kas par spēku un iz-

maņu kaulos! Redzams: labā skolā bijis. Rāvāmiēs šņākdami, bez vārda, tikai komandu kļiedza. Kas bija komandētājs, vēl tagad nezinu. Bet padarīts ir. Vācietim zobu priekšā ūdens bomis. Lai nu peld kā zurka, ja grib pāri. Bet kā nu esam Daugavmalā, kas nu? Kur tilta sargi? Tukšs! Nu nojaušam gan, ka Rīga sajukusi. Bailes strādā kā slota. Mēs jau nu pozīcijās paliekam. Bet cik mūsu ir? Un tie paši kritam uz deguna. Dienas trīs četras ne gulējuši, ne ēduši. Uzreiz, gar Daugavmalu, kā no zemes — jātnieks. Laiž, ka pakavi zibeņus met. Bēg, ko citu. Mans Bujāns priekšā. Saķeņ iemauktus. Kurp jādams. Tā un tā. Vārds pa vārdam.

Bujāns tur iemauktus, jātnieks raujas:

«Laid vaļā!»

«Kāp zemē un dod man zirgu.» .

«Laid vaļā!»

«Kāp zemē un dod man zirgu.»

Beidzot, jā. Redz, ka nekā neizdaris un nokāpj. Bujāns metas sedlos. «Šai pašā vietā tu saņemsi savu zirgu!» Un projām ir. Bet no sedliem izceltais uzraušas uz kāda tirgus galda un gaida.

Un tā Bujāns saķēra mūsu bēgļus kā tīklā. Varbūt tas arī bija citādi, bet drosmi iedvesis viņš ir. Lai nu teica ko teikdams. Un kā iet pret gaismu, jau sāk, jau sāk mūsējie līt atpakaļ kā lēns lietiņš. Arvien vairāk un vairāk. Rāmi, mierīgi, bailes nometuši kā lietuvēnu. Ar vārdu sakot: varoņi atkal. Daugava lai nu ir droša.»

«Nu, un tas vīrs?» jautāja Vaida, kas ļoti vēlējās uzturēt možu stāstītāju.

«Tas vīrs likās uz kāda tirgus galda un krāca nost. Ar lielu gaismu atļaidās Bujāns, uzmodināja viņu un atdeva zirgu. Tas paņēma zirgu aiz iemauktiem un pārveda mājās. Bēgšanas domas tam bij pārgājušas. Kas viņš tāds, par to neviens neinteresējās. Mēs dabūjām apmaiņu un nācām ar Bujānu reizē atpūtā. Es to apsveicu ar panākumiem. Ko šiem teicis, jautāju. Tas jau neesot no svara, ko saka, kad tik varot pārliecināt. Tas esot izdevies. Tie vairs bēdzēji nebūšot.»

«Vai jūs vienā pulkā?» Vaida gribēja zināt, bet atbildes vairs nesagaidīja. Roka ar paņemto sviestmaizi bija no-

slidejusi gar sāniem, mute aizslegusies, šai pašā mirkli Ivārs bija aizmidzis.

Paēdis tas nebija, arī kāja nebija apkopta. To vismaz vajadzēja izdarīt. Vaida izmēģinājās atsvabināt no apa-va, bet tas nebija citādi iespējams, kā pārgriežot zābaku. To viņa darija. Tādā pat kārtā noņēma zeķi. Pušuma nebija, tikai ap kauliņu sagrūstā vieta uztūkusi un iekai-susi. Viņa notīrīja kāju ar eļļu, ietina to kompresē. Ka-mēr tas te gulēs, varēs pāra reizes pārmainīt, tūkums at-slābs, un zābaks vairs nedarīs grūtības.

Cik labi bija kopt šo brālēnu. Cik mīļš viņš bija! Pār-nācis ar tik labām vēstīm, izstrādājis kaŗa darbus, tas še gulēja dziļi un saldi kā bērns, nejudzams pat gādīgo roku ap sevi, kas apkopa viņa ievainojumus.

Bet lai darīja ko darīdama, Vaidas domas bija kā gaisa izlūki, kas bez mitas cēlās vērot un pētīt un meklēt savu ilgoto mērķi.

Ienākusi savā istabā, viņa nu lāvās tām pilnīgi. Te nu tas cilvēks, kas sirdij tik tuvu, bija iznācis no biezās lai-ku miglas un atkal parādījies. Un ko viņš darija? Kāds viņš bija? Tāds, kādu vienīgi Vaida to bija domājusi, ce-rībās tumši lolojusi un gaidījusi.

Kā viens piliens var noteikt trauka saturu, tā mirklis var parādīt cilvēku. No tā, ko viņa zināja, viņas domas meta gaismekli pār to, kas bija slēpts tumsā. Ja viņš ne-būtu «tāds», vai dvēsele viņu meklētu un mīlētu? Ar pirmo skūpstu Zemgales birzī viņš bija skūpstījis viņā tā lielo bēdu līdzbēdātāju, bet viņa savas dvēseles sapratēju. Jā, tā tas bija. Dvēselei nevajadzēja jutekliskas izziņas un gaismas, viņa pati bija zinātāja.

Un šonakt tas jātnieks, ka tā bija redzējusi ielā, bija bi-jis Arvis. — Neviens cits. Viņš tur, un viņa te, bet vie-nas domas, viena vēlēšanās bija dzīva viņos abos. Ivārs bija teicis, ka Arvis iegūstījis bēgošos kā tīklā. Un vai viņa nepalīdzēja tam saturēt šo tīklu ar visu savas dvē-seles spēku? Neviens saturēt, bet vilkt uz augšu. Ne tos vien, bet visus grimstošos.

Visspēcīga viņa sevi jutās. Gavilēt gribēja domas kā cīruļtreļļi aprīļa rītā.

Viņa nevarēja beigt pārdzīvot domās to acumirkli, kad

tā atrāva priekškaru, izliecās pa logu un ieraudzīja viņu. Kā var pārvērsties pasaule ar vienu vienīgu acu skatu!

Un nu viņai pēkšņi iekrita prātā:

«Bet kāda gan es izskatījos, kad parādījos logā viņa acīm?»

Skrēja pie spoguļa un palika pārsteigta.

Vai šī apstarotā seja bija viņas?

Skatījās un minēja kā miklu.

Mati tomēr bija nekārtībā. Steigšus tos vajadzēja pār-
pīt.

Div' dūjiņas gaisā skrēja...

Rīga nu atradās pirmajās pozīcijās. Kara darbi un kara domas pārņēma galvaspilsētu. Kaŗš neļāva sevi aiz-
mirst ne acumirkli. Kŗākdami skrēja pāri lielgabalu
lādiņi. Mīnu metēji pa īsiem starpbrīžiem izsplāva savus
nāvekļus. Tie nokrita dobji stenēdami un kā viltīgi ne-
zvēri plosīja ielas un namus. Vāci mērķēja teicami.
Granātas nokrita ielu mezglojumos, kur izraka dziļas
dobes. Šrapneļu šķembeles grāva mūršus, ārdīja jumtus,
sprādzienu trokšņi izgāza logus. Postījuma zīmes auga
ik mirkli. Zem nāves sirpja staigāja visi.

Kustība, kas pirmā uzbrukuma laikā bija it kā para-
lizējusies, ieslīdēdama namos un paslēptuvēs, drīz vien
atdzīvojās, palika steidzīgāka, jo drudzaināka. Nenodar-
bināti ne no kādām blakus domām, cilvēki skrēja savos
pienākumos. Nekur neredzēja apstājamies un sarunāja-
mies. Kam nebija steidzamu darbu vai pienākumu, ne-
maz neizgāja no mājas. Rīga bija tagad pilnīgi latviska
pilsēta, jo tikai latviešiem bija šais dienās tie steidzāmie
darbi rokās, tikai viņiem bija jāizcīna šī cīņa, no kuŗas
atkarājās viņu dzīvība vai nāve.

Skolnieki bija pametuši savus skolas solus, skolotāji
katedras, amatnieki savas darbnīcas, strādnieki savus
darba rīkus. Pulciņiem steidzās uz apmācībām brīvprātī-
gie, kas bija nākuši no jumtistabām, pagrabtelpām, salo-
niem, mākslinieku darbnīcām. Tur bija tikko zēna gadus
pārauguši jaunekļi, zaļokšņi vīri, sirmi ģimenes tēvi,
trausli rakstāmistabu sēdētāji; nebija vairs kārtu un
vecuma izšķirības, bija tikai tēvijas aizstāvji, par taisnu
lietu kaŗotāji.

Velti latvieši bija gaidījuši atbalstu no ārpuses, un nu ar' vairs tā negaidīja. Bet tiem, ko šķita un teica esam bez pagātnes, gaŗos ciešanu gadsimtos aizgrimušā pagātnē nu atvēra savas slepenās krātuves un lielo spēka mantojumu: izturību, panesību, neatlaidību un vienotas gribas drosmi. Šos tautas psihē apraktos zelta slāņus, ko savos strēlniekos bija pratis celt gaismā pirmais nacionālais varonis Briedis, tā darinādams savus brīnumdarbus, šis pēdējais pārbaudījums nu parādīja visspilgtākā spožumā.

Un cēla cilvēcība beidzot tomēr modina cilvēcību. Kādu dienu asajā pliksala gaisā atskanēja svešādi auto signāli. Tur kāds bagāts brālis bija atminējies nabaga brāli. Amerikas Sarkanais Krusts sūtīja savu palīdzību tautai, kas cīnījās ar izmisumu par savu brīvību. Bagātīgā mērā tas apgādāja mūsu ievainotos ar pārsienamo materiālu, veļu, medikāmentiem. Kā no pilnības raga tas lika pār mums līt visādām Dieva dāvanām. Mēs nebijām vēl pamesti un aizmirsti. Pretim nežēlībai vēl stāvēja žēlsirdība, pretim naidam — mīlestība. Tas bija liels faktisks un morālisks pabalsts, ko sūtīja amerikāņi.

Vēlu pēc saules, pa pelēku rudens novakari kustējās pajūgs. Lēnā gaitā tas brauca. Viens vienīgs kareivis to vadīja. Ar pelēku segu bija pārklāts pajūgs. Bet vienā galā sega nesniedza pāri. Un tur rēgojās tumsā daudzas kājas. Mēmas, stingušas kājas, smagos, noputējušos kareivju zābakos.

Nemierīgā miegā pavadīja to nakti Vaida. Viņu plosīja rūpes un sāpes. Kur bija Arvis? Ja nu arī viņš —

Saipus un viņpus Daugavai grāva liegabali. Saulains bija rīts. Vaida klausījās, kā dziedādams nāca pretī kareivju pulks.

«Div' dūjiņas gaisā skrēja,
Abas skrēja dūdodamas.»

Augstā asiņu vilnī sacēlās Vaidas sirds. Tas priekšgalā gājējs bija Arvis Bujāns.

«Div' bāliņi kaŗā jāja,
Abi jāja domādami.»

Vaida palika namu ēnā un gaidīja.

«Vai būs jāti, vai nejāti,
Vai palikti sētiņā?»

Pirmā rindā aiz Arvja gāja divi braši puisi, kas likās redzēti. Tuvāk tiem pienākot, Vaida pazina. Meteņu Ansītis tas bija un «biedrs darbvedis» no lielnieku tri-bunāla.

«Kur palika mans bāliņis,
Karodziņa nesējiņš?»

Spēcīgiem krūšņiem jaunās balsis svieda šo jautā-jumu dzestrajā rudens rītā kā bargu izaicinājumu.

«Tur palika mans bāliņis,
Uz tām prūšu robežām.»

Abās ielas pusēs steigšus atvērās logi. Gājēji ielā palika stāvot un gaidīja pienākam kareivjus.

«Tur staigāja Dievu dēli,
Dvēselītes lasidami.»

Nu tie bija tuvu. Arvis pagāja gažām. Tikai daži soļi viņus šķīra. Viņš neredzēja to, nenojauda viņas tuvumu. Vīrišķā jaunā seja bija pilnīgi dziesmas varā un kā ap-garota vērās nenoteicamā tālumā.

«Atraduši dvēselīti,
Ietin baltā vilnainē.»

Vaida apgriezās un gāja pa trotuāru līdzās. Cik tālu varēs saskatīt jauno kaņavīru, viņa gribēja to pavadīt un paturēt acīs.

Ielu krustojumā Arvis pagriezās pa labi, vadīdams savus zēnus gar Pentes logiem. Vaida pietvika kā roze. Vai tas ar nolūku? Vai manis dēļ viņš to dara?

Kas to varēja zināt? Skatīties tas neskatījās ne pa labi, ne pa kreisi.

«Ietin baltā vilnainē,
Ienes Dievu pagalmā.»

Kad tie bija pienākuši pie Pentu nama, augšā atvērās logs. Izšāvās roka. Liela sauja baltu ziedu nobira pār kaņavīriem. Arvis gan bija gažām. «Biedrs darbvedis» veikli uztvēra krizantēmu, kas tam vēlās pār degunu, un ar atzinīgu smaidu paskatījās uz augšu. Citi neizjauca disciplīnu un ļāva ziediem nokrist.

«Aijā, miļā dvēselīte,
Kaņā kauta, nemirus'»

Kā kustoša lenta aizslidēja kareivju rindas. Dziesma apklusā.

Ar nenorimušu sirdi Vaida uzskreja dzīvokli. Kristīne atvēra. Spidīga kā jauna mēnesnīca.

«Kristīn, kur jūs ņemāt tos ziedus?».

«Tie jau vēl no kundzes dzimšanas dienas. Atcerieties. Tur sanesa podu puķes vien, tāpēc ka tagad grūti laiki, un lai ilgāk turas. Es viņus iznesu laukā, kopu un glabāju, sak, taču kad izgadās, ir ko nomest. Un šad tad jau iznāca. Bet šodien, kā iet dziedādami, domāju: nu ir reize, un laižu pakaļ. Rokas trīc. Kad tik nu dabūtu noraut un laikā atskriet atpakaļ, ka nepaiet garām. Dabūju gan. Un tad arī bija tādi zēni kā izlasīti. Prieks vien daudzās krūtīs, ka tādiem var nosviest puķes. Un nu tas ir izdarīts, un prāts mierīgs. Vairāk man nu ar' vairs nav. Kad kundze baŗ, lai baŗ.»

«Neviens jūs nebārs,» smējās Vaida un laimes pilna apskāva Kristīni un to nomutēja.

«Redzu gan,» teica Kristīne, «arī jums tagad ir pavisam citāds prāts, nekā kad cietām to nāves nakti. Kur latvieši cīnās par savu tēvu zemi, tur nu esam atkal visi kā viena tēva bērni.»

Arvis ar savu rotu stāvēja pozīcijās. Patiesībā viņam vajadzēja atrasties gultā. Tā bija noteicis ārsts, kas to divas dienas atpakaļ iesvaidīja dažādām smērēm un ietina vatē. Pozīcijās iekritušā vācu granāta aizrāva vienu kaŗa biedru, ievainoja divus, bet viņam deva stipru triecienu un apskrāmbāja ādu. Tā tagad sūrstēja un niezēja. Bet citādi, atskaitot vēl smagumu galvā un locekļos, tas nevarēja sūdzēties. Lielāks kā fiziskais bija trieciena garīgais satraukums. Gultā tas pavisam nedotu miera.

Šo laiku viņš bija vadījis tādā pacilātībā kā pirms ziemsvētku kaujām. Latviešu vienotība, cīņa par taisnu un tamlīdz arī svētu lietu iedvesa spēku un priecīgu cīņas garu, ko pavairoja vēl tā apziņa, ka Vaida Rīgā, ka viņš to redzējis, ka viņa zina arī par viņu. Tas rīta sveiciens vaļējā logā, mirklis, kad viņu ieraugot jaunā seja loga rāmī bija ieliesmojusies pārsteigumā un priekā, un viņš bija redzējis sevi pazītu, spīdēja kā saule pār visām šīm dienām. Viņš nebija pēc tās apjautājies, nebija to uzmeklējis. Viena lielā uzdevuma priekšā visiem citiem vaja-

dzēja atkāpties, arī šim klusajam sirds noslepumam. Papietriku un vienu neatliekamo darbu, un tad.

Bet gaŗas dienas un naktis pagāja, un nekas nenotika. Viņi palika uz vietas. Likās, ka dienas aiziet bezdarbībā, un bezdarbība bija tik smaga. Gaidīšana sāka mocīt. Glūnošais ienaidnieks otrpus Daugavas varēja sākt uzbrukumu katru mirkli. Sals pieņēmas ik ar dienu. Daugava varēja pārsalt un radīt dabīgus tiltus kuŗā katrā vietā. Tad varēja viss būt par vēlu. Tagad latvieši stāvēja ciešā vienībā gar Daugavu kā rokās sadevušies. Saprindzinātu uzmanību, savilktiem muskuļiem, kā uz lēcieni cīņā. Bet ja ienaidnieks aizlēca priekšā? Ja pārņāva viņu ķēdi, izārdīja uzmanību, atslābināja muskuļus, noņņaudza vīrietību? Ko tad? Arī izmisuma cīņa varēja būt liela, bet reti tā varēja tapt par uzvaras cīņu. Dvēseļu spēki bija izsalkuši, ja viņiem nedeva jaunu barību, viņi atteicās kalpot. Un kas varēja būt stiprāks nāveklis par šaubām! Arvis to juta. Tāpat kā tai atkāpšanās dienā no Kalnciema viņš juta, ka šaubas lēnām apliekas tam apkrūtīm kā ledaina reptīļa žņaugš. Un ja nu tas tā gāja no vīru uz vīru kā lipīga slimība, kas sabeidza nervu spēku? Ko tad?

Nē, nē! Tas nedrīkstēja būt. Un tas arī nebija. Tikai pārsienamo un vates bruņas padarīja asinis smagas un domas mazticīgas. Vēl šodien no tām jāatsvabinās.

Kaut tik varētu tikt laukā no šiem grāvjiem! Uz priekšu! Ienaidniekam pretī! Visas ugunis vienā kvēlojumā, vienā liesmā, iekam neizgrūzd pagales.

Arvis ieklausījās.

Ko tik neparasti stipra bija šodien mūsu pusē lielgabalu dunona? Kā tur sprakšķēja, rībēja, grāva! Kā milzu orķestrī arvien no jauna iekrītošas instrumentu baterijas kāpina augšup raujošu kreščendo, tā šai apdullinošā koncertā gāzās iekšā arvien jaunas lādiņu zalves, līdz gaisi drebēja vienā rūkoņā, atsevišķi sprādzieni salējās kopā nepartrauktā dimā, kas gāzās pār jumtiem kā no kras-tiem izlēcis okeans. Likās, ka nami sabruks, un ielas pārplīsīs pušu. Kā izbrīnījušies vai jautādami šad tad ierēcās lielgabali vācu pusē, un mīnu metēji slinki ieurkšķējās kā asiņu piezīdušies nezvēri.

Arvja pieradušā auss ātri pārliccinājās, ka mūsējie šāvu no jauniem lielgabaliem. Kara materiāli tā tad bija ievērojami paplašinājušies, un lielā šaušana laikam bija jauno spēku demonstrācija.

Piepeši jūras pusē izšķīlās ugunīgas strēles. Sarkani asmeņi zibēja pār Torņkalnu. Kā ievainota nodrebēja kreisā Daugavmala. Tur iesita lielās kara bungas.

Noslēpumainais jūras kakts pie Bolderājas, kas tik ilgi bija bijis neatsaucīgs, nejutīgs, kurls un mēms, bija sācis tagad bargu valodu.

«Angļi šauj! Sabiedrotie šauj! Angļi šauj!»

Tā tas gāja gar labo Daugavas krastu no mutes uz muti.

«Angļi šauj! Angļi šauj!»

Lai gan katrs to redzēja pats un dzirdēja pats, bet pie sviesta otram šī prieka vēsts bija kā brālīgs sveiciens.

«Angļi šauj! Oho! Tie pērkonī tīra gaisu. Slava! Slava!»

Ar dziļu elpas vilcienu Arvis pildīja krūtis. Pārtrūka žņaudzošā saite. Atvērās plašums.

«Beidzot, beidzot! Mūsu uzbrukums sākās. Paldies Dievam!»

Kristīne vairs nevarēja norimt un mierīgi turpināt savu darbu. Gaņajos kara gados viņa bija diezgan dzirdējusi visādu ieroču troksni un nocietinājusies pret to, bet kas par daudz, bija par daudz. Nu gan tā šāva, ka zeme atvērās, un gaiss sprāga pušu. Rībēja kā milža rati pār akmeņšķautnēm. Sprādzieni sprāga, bet kuņā pusē vairāk šāva, nevarēja izšķirt. Droši vien tie bija prūši. Nu jau atkal kādu putru vārīja. Lai Dievs sarg'!

Par visu to viņa labprāt būtu izrunājusies ar kādu citu cilvēku, bet neviena nebija mājās. Pentu laulāts pāris, tāpat kā bēgļu laikos, strādāja atkal aizmugures organizācijās, kur tie lika lietā savus talantus un bagātīgos piedzīvojumus palīdzības sniegšanā kareivjiem un viņu piederīgiem. Vaida bija Korpusā.

Pie virtuves durvīm uztraukti klauvēja. Kristīne priecājās, ka būs Emma, ko tā gaidīja, bet par pārsteigumu ienāca vecā Lauķene.

«Laujiet nu man paglābties kādā kaktiņā. Nevaru vairs aiz bailēm. Dzīvas ugunis, dzīvi pērkonī un zibeņi vien skrien pa gaisu.»

«Kur jūs, vecs cilvēks, maisāties tādā laikā,» Kristīne bārās.

«Mīlie, mīlie, kamēr dzīvība kaulos, vēders prasa savu tiesu. Gribēju uz Katrindambi. Tur man solīja saujiņu kartupeļu. Pazīstami no veciem laikiem tur dzīvo. Un tā gāju un neaizgāju ar to lielo šaušanu. Paslēpos vienos vārtos, gaidu, kad šie metīs mieru. Nekā. Tad nu saņēmos dūšu un uznācu pie jums, sak', vai nu briesmu brīdī īsti patvēru aizliegs.»

«Jā, te jau nu jūs briesmu brīžos atradusi to stipro pili,» Kristīne diezgan strupi atteica, lai gan viņas darbīgās rokas pa to starpu jau bija ielējušas krūzi kafijas, un savu gabalu maizes jau arī bija saņēmusi neaicinātā viesņa. Pricīgi tencinādama viņa nu pasteidzās atbildēt:

«Ko nu, mīlie. Neaizmirstu vis tik lēti, kur man māsas sirdi rāda. Kā toreiz, kad tāpat bruka virsū nāve kā elles ugunis. Cik reiziņu jau nebūtu pieklauvējusi. Bet kad dabūju zināt —» te viņa nolaida balsi līdz čukstam un pasvieda skatu uz durvīm, — «kad dabūju zināt, ka tie jūsu dēli baltajos, tad jau likumus vien metu. Neņemiet ļaunā. Katram sava dzīvība dārga.»

«Nu ir gan jāsmejas,» Kristīne lepni pacēla plecus. «Mūsu dēli laikam ies ķencēties ar visādām vecām bābām!»

«Ir jau tiesa, ir jau tiesa,» Lauķene, neievērodama Kristīnes nelainību, pasteidzās izlabot. «Un tagad jau nu arī balts viens kā otrs. Ko nu vairs izmeklēs! Es jau nu pati tagad esmu varoņu māte, kā ceitungās raksta.»

«No kuŗa gala?» Kristīne izplēta acis.

«Nu man tas meitas dēlēns. Nav gan vēl visu septiņpadsmit. Par mālderī iet līdz. Un abi ar tēvu tad arī iestājās zaldātos. Tēvs neko, kā jau nu vecāks, bet tas zēns, kas par varoni! Iela līgojas, kad iet dziedādams ar saviem. Un tādu kā pats savācis dučiem. «Ja nenāksi glābt tēvu zemi, acīs man nerādies,» tā nostrastē tos savus draugus. Un šie nāk ar'. Viņš jau kā puika, kad ar citiem sīta bumbas vai, tad par ķēniņu vien. Viņš tāds, kam klausa.»

«Kas tas tāds jums par meitas dēlu un kas par meitu? Pirmā dzirdēšana. Līdz šim tak tādas nebija.»

«Jaunākā, jaunākā. Kā nu nebija. Izgāja pie tāda vīru, kas mums nepatika, un tā mēs arī vairs to nepiemēinām. Bet redz, kā nu Dievs parāda. Strauchiene aizskrēja, dēls aizskrēja. Jāmeklē pajumts pie pastarītes.»

«Pasakait!» Kristīne atsaucās, ieinteresēta kā arvien par citu likteņiem. «Un ko tad šī?»

«Rūca gan, rūca no sākuma, bet kad nu vīrs pieņēma, tad neko. Vīrs jau tāds zelta cilvēks.»

«Un par ko tad jūs viņa negribējāt?»

«Ko nu es? Es jau neko. Tur jau man vecākā tā gudrā. Kā tā noteica, tā bija. Dēls, mans Žanis, tas jau arī viņas mutē vien klausījās. Un tā par šo jaunāko znotu: tāds ķesteris esot, pusbatists un visādi. Vai nu cilvēks tāpēc zemē metams! Un kas nu ir? Šis nicinātais tagad nu iet ar saviem dēliem — citi jau gan vēl mazi — kā Dieva bērni slavēdami un tēvuzemi svētīdami, bet kur tā pasaules gudrā ar saviem galvu liek? Un tāpat mans Žanis. Paprasait!»

Lauķene iešņukstējās īsi.

«Nekā tuvāka vairs par šiem nezināt?»

«Nezinu, nezinu,» viešņa pakratīja galvu, ātri noslaucīja acis ar delnu un tad klusinātā balsī, it kā noslēpumu pauzdama, pieliecās Kristīnei tuvāk.

«Bet kā es tagad savā muļķa prātā tās lietas noģiedu, tad viņas abas ir kārojušas vienu.»

«Kādu vienu?» Kristīne jautāja.

«Nu to pašu pusbatistu. Un tai jaunākai viņš ir ticis, bet tai vecākai ne. Un tāpēc tas naidis un tā skaudība. Un tas greizais, lepnais prāts. Un tā visa mūsu nelaime. Vai tādus darbus vajadzēja ļaut darīt tai pašai skuķei, tai Cecīlei, kā iet un šaut cilvēkus! Mātes vaina, nekas cits.»

Durvīs klauvēja. Ienāca Emma.

«Vai jūs nedzirdat, kā šauj!»

Viņa bija uztraukta kā no ugunsgrēka.

«Kā nu nedzirdu? Visu laiku jau bēdājos. Kas tas isti ir?» Kristīne paskatījās draudzenē, it kā visu gudrību no viņas gaidīdama.

«Vai tavi kungi mājās?» Emma jautāja.

«Nē!»

«Nu tad iesim paskatīties.»

Viņas gāja uz istabu ielas pusē. Koridorā Lauķene negribēja vairs tālāk.

«No tās puses man bail.»

Kristīne uzgriezta griestu spuldzi, un vecā sieva noslīga uz grīdas. Kaŗa trokšņi starp divkāršiem mūriem vairs neizlikās tik bargi.

Emma pieveda Kristīni pie logiem un rādīja uz jūras pusi.

«Vai tu redzi, kas tur notiek?»

«Vai, kā tur debesu bezbibens griežas. Kā virvju fabrikā. Vienā galā, otrā galā kā būtu lielas vārpstas, un ugunīgas dzijas virpinātas pa vidu. Lūk, kā atspīd Pārdaugavas torņi, kad skrien ugunis pāri,» Kristīne apbrīvoja.

«Nu tu redzēsi tos brīnumus. Angļi šauj no kuģiem.»

«Angļi šauj no kuģiem? Vai tas ir labi?»

«Tu ar' netiec gudrāka, lai kaŗš iet mūžu mūžos,» Emma nepacietīgi bārās. «To vien jau mēs visu laiku esam gaidījuši.»

«Tā jau gan, tā jau gan, bet ja nu prūši tā grauj, kā šovakar?»

«Prūši grauj! Vai tad nejaudi, ka tie ir mūsējie?»

«Mūsējie? Kungs Dievs! Es jau gan klausījos, klausījos, bet nespēju ticēt. Kur mūsējie ņemtu tik daudz lielgabalu?»

«Lielgabalu mums ir kā smilšu jūrmalā,» Emma teica ar tādu varenību, it kā viņa būtu visspēcīga feja un birdinātu lielgabalus no savas piedurknes laukā.

«Tad jau lai šauj, tad jau lai šauj vien,» Kristīne nu labvēlīgi piekrita.

Bet kad viņas atgāja koridorā, kur Lauķene balstīja mūri, izstiepusi kājas, Kristīnei iekrita sirdī, ka tā šaušana tomēr ir briesmīga.

«Ko tie nabaga pārdaugavieši? Tie jau vairs ne peles alā nevar tverties. Un visi tak mūsu cilvēki.»

«Kaŗa laiki. Vai mums iet labāk? Bet ja jau uz sieviešu žēlabām klausīties, tad nevienas lodes izšaut nevarēs,» Emma drosmīgi atbildēja.

«Nesakait neka, mīļie,» saka nu arī Lauķene. «Šis laiks ir apakš Dieva ziņas. Kur tā šauj, kā uz mums pruši, tur, domā, vajadzētu krist simtiem un tūkstošiem. Bet vai krīt? Nekā. Viens otrs, kam laiks nolikts, bet citādi — brīnumi vien notiek. Tā viens no mūsu mājām iet vakar gar krievu baznīcu. Kā trīs soļi gaŗām — bumba nāk griezdamās. Koks nost, vienam namam stūris nost, bet cilvēks iziet sveiks un vesels. Vai tas nav brīnums? Vai tā nav Dieva sargāšana?»

Emma nu arī zināja daudz brīnumainu notikumu par bumbām. Gājuši no rīta agri vīrs ar sievu darbā. Vīrs kaut ko aizmirsis, gribējis atpakaļ. Sieva negribējusi. Viņš neatlaidies un to pārrunājis. Kamēr abi strīdējušies, netālu ielā, kur šiem bijis jāiet, nokritusi bumba. Ja būtu skrējuši bez aizkavēšanās, taisni būtu ieskrējuši nāvē.

Tādu nostāstu bija daudz. Vairākums ar laimīgām beigām, bet bija arī ar nelaimīgām. Emma zināja par Smilšu kalnu apkārtni, Maskavas ārpilsētu, pat par Pārdaugavu, Lauķene vairāk par Katrīndambja un Keizardārza nomalēm. Viena jauna meita aiz mūžīgām bailēm no bumbām nekur miera neradusi, no mājām prom bēgusi, pie svešiem ļaudīm slēpusies, un tur, kā likts, bumba iekritusi. Taisni to galu, kur patvēra meklētāja atradusies, sagrāvusi un viņu līdz nositusi.

«Tā nebija Dievu lūgusi,» Lauķene nobeidza savu stāstīšanu.

Tāds Lauķenes noslēgums kaitināja Emmu. Vai tad šī pati, slēpdamās pa svešu ļaužu mājām, esot mazāk bailīga, un vai viņa jau domājot savu muti esam tik svētu, ka varot gaidīt Dievu paklausām, viņa jautāja nozīmīgi un iecirta ar to vārīgā vietā.

«To viņa mērķē uz tām manām lielinieku laika labām dienām. Visi mani par to skauž,» domāja Lauķene. Tomēr viņa nebēdāja par to, bet pacēlās lepnumā.

«Kas nokratījis pišļus no savām kājām, ieies godībā. Tā saka raksti. Un kad Dievs mani neklausītu, tad viņš man nesūtītu tādus sapņus.»

«Ko tad jūs sapņojāt?» interesējās Kristīne, kas arī bija liela sapņotāja.

«Tēvu zemei laimīgus laikus nosapņoju. Tā trakoja jūra, tā cēlās bangas, akurāt, kā tie tur tagad šauj. Un tad izauga vidū kalns un uz tā kalna zelta pils. Un jūra palika mierīga, un baltas laivas peldēja visapkārt —»

Tai mirklī atskanēja durvju zvans, un visas trīs nākotnes zilētājas aprāva savu stāstīšanu.

Vaida nāca no Latviešu biedrības un steidzās pie savas nodaļas priekšnieces ar ziņojumu. Gaiss drebēja, un viņas soļi tīri neviļot kļuva drudzaināki. Viņa iegriezās Suvo-rova ielā. Tai brīdī tā izdzirda pāri galvai to brutālo zvāgstoņu, kā kad tēraudkatlā bērtu oļus. Gaiss sarāvās kā čulnā. Granāta šāvās uz zemi kā milzīgs svārpsts un pārā simts soļu tālāk eksplodēja ielā. Acumirkli visi sprādziena tuvumā atrodošies pieplaka pie zemes vai sastinga nāves klusumā. Neviens nezināja, kas noticis.

Nu atskanēja saucieni, vaimanas. Ļaudis skrēja uz notikuma vietu.

Sadragāts Sarkanā Krusta auto. Cilvēki ievainoti, nosisi. Tā gāja no mutes uz muti.

Jo tuvāk, jo ziņas jau bija noteiktākas.

Auto braucis uz pozīcijām pēc ievainotiem. To ķērušas eksplodējušās granātas šķembeles. Izgāzti vieni sāni. Šoferis kontuzēts. Sanitārs un žēlsirdīgā māsa ievainoti.

Kad Vaida piegāja tuvu, jau bija piesteidzies cits Sarkanā Krusta pašskrējējs. Ievainotos pārvietoja. Vaida ieraudzīja uz sanitāru rokām gaišmatainu galviņu, no kuņas bija nobrucis baltais māsas lakatiņš.

«Līvija!» viņa satriekta iesaucās.

Sanitāri bija visapkārt. Klāt netika.

Auto aizdrāzās un ātri nozuda tumstošā ielā.

Vaida steidzās tam pakal uz Sarkanā Krustu. Varbūt viņa tomēr bija maldījusies krēslainās gaismas atspīdumā, tik uz acumirkli uztvertu bālo sejiņu noturēdama par Līviju.

Ilgi viņa gaidīja. Ievainotie bija tikko ievesti un atradās pārsienamā telpā.

Patiesība bija smaga. Ievainotā māsa bija Līvija Saika. Sanitāra ievainojumi tik grūti nebija. Viņš bija atradies otrā pusē.

«Bet ir tak cerība?» Vaida tikko dabūja pār lūpām.

«Viņai tūlīt izdarīs operāciju,» atbildes vietā paskaidroja žēlsirdīgā māsa.

«Vai es pēc tam varēšu viņu redzēt?»

«To jūs nevarēsīt. Pienāciet rīt.»

Otrā rītā Līvija bija pārcietusi jaunu operāciju. Vaidai ieteica atnākt pret vakaru, jo klāt nelaida.

Pēcpusdienā tai bija jāgaida ilgi, kamēr iznāca dežūrējošā māsa.

«Vaicāju ārstam. Viņš atļāva jums ieiet. Viņa dabūjusi injekciju un ir pie samaņas.»

Pavadijusi Vaidu līdz slimnīcas durvīm, māsa piebilda:

«Varētu jums piesacīt nerunāt daudz, neuztraukt, bet vai tam tagad kāda nozīme.»

Vaida novaldīja uztraukumu un iegāja smaidīdama. Baltās segās gulēja Līvija. Skaistā seja nebija dabūjusi neviena skrambājuma. Viņas nāvīgo bālumu pārlidoja smaids. Bet tas bija kā rieta stars pār krēslainiem ūdeņiem.

«Es zināju, ka tu nāksi, es zināju, ka tu nāksi,» viņa čukstēja. Apklusā tad. Runāt, kā likās, bija grūti.

Vaida noliecās tuvu. Vārdi šķita lieki. Ko lai saka, ko lai viņa saka! Nāves zieģelis bija iespiests tai sejā.

Līvija elpoja ātri. Gaišās cirtas ap deniņiem drebēja. Acis tumši dega. Kā satraukts putns Vaidas rokā lēkāja pulss. Šai pulsa un elpas steigā krita vārdi:

«Pateic Vidvutam... ka tā ir labi... Ir labi... Pateic Vidvutam... toreiz... uz Baltā ezera... lai viņš neaizmirst... tas bija... labākais...»

Lūpas čukstēja vēl, bet to vairs nesaprata. Pāra reizes kā no tālienes atlidoja skats, roka svaidījās pār segu. Vaida liecās tuvu, būtu tai katru vārdu noņēmusi no lūpām, bet apziņas gaisma likās būt nodzisusi. Vai tā vēl maz juta viņu klāt esam?

Ienāca māsa.

«Nu jums jāiet.»

«Ļaujiet man šē palikt nakti.»

Māsa stingri papurināja galvu.

«To es nedrīkstu atļaut. Bet es jūs ievēdīšu savā istabā, kur jūs varat nogaidīt. Nevar cerēt, ka tas ilgi ies.»

«Sauciet mani, tikko viņa atkal nāk pie samaņas.»

«To es darišu.»

Pagāja stunda, divas un trīs. Māsa nenāca.

Beidzot viņa parādījās durvīs un deva mēmu mājienu.

Vaida sajuta dūrienu sirdī.

«Kas ir?» tā izsaucās baigā nojautā un sekoja māšai.

Izstiepusies zem baltās segas gulēja Līviņa. Likās, ka tā būtu iemigusi ar to bezbēdīgo jaunas meitenes smaidu, kas tik ilgi nebija redzēts viņas sejā. Acis melno skropstu ēnās bija aizslēgušās uz mūžu.

Vaida noslīga ceļos un piespieda lūpas bālajām rokām, kas vēl glabāja dzīvības siltumu.

«Tas ir tas labākais priekš viņas. Kas viņu sagaidīja? Vai lai tāds skaists cilvēks paliek par kropli,» teica māsa.

Cauru nakti grāva lielgabali.

Ugunīm bija kristīti kaņavīru ieroči, ugunīm bija svētītas rakstnieku un avižnieku spalvas, kas kūra garīgo liesmu, ugunīm bija gaismotas ticīgas sirdis, kas nesa aizlūgšanas Dieva priekšā. Vairāk kā nedēļa jau bija pagājuši, kopš sācies uzbrukums.

Kaņa darbība vārijās kā drudzī. Lēnām rotījās nost dzelžu žņaugi no Daugavas krastiem kā sačervelējusies āda no slimnieka miesas, kad dzīslās ieritis jauns dzīvības spēks. Tikai ap Rīgas vārtiem uguns slotas līdz šim likās būt par velti strādājušas. Ienaidnieks turējās Cementa fabrikā kā zobiem iekodīes, un dien' un nakti modrie Daugavas sargi nebija to vēl paspējuši izsist no turienes laukā.

Nomebņa dienas liecās pret vakariem. Varēja būt ap četriem, kad Arvis Bujāns pēc īsa pārtraukuma atpūtā devās pie savas rotas, ar kuŗu tam pēc stundas bija jāpārmaina biedri tiltu pozīcijās. Bija gribējis satikt Bernātu Avēnu, bet neatradis to mājā. Viņš nāca no Ganību dambja puses, saīsinādams ceļu uz Esplanādi pa dažām vientuļām ielām. Iegriezdamies vienā tādā īsā ieliņā, viņš netālu redzēja nākam pretī jaunu meiteni, kuŗā ar pirmo acu uzmetienu pazina Vaidu.

Arī viņa to bija ieraudzījusi un pazinusi. Viņš redzēja, ka tā parāvās kā nobijusies atpakaļ, roku kustībās bija apjukums. Bet tad kā pēkšņa prieka aizrauta tā steidzās tam pretī, tāpat kā viņš viņai.

Starojošu smaidu sejās tie tuvojas. Ieauga viens otra skatā. Rokas sasniedzās.

Un nami nogrima. Pilsētas vairs nebija. Kaŗa trokŗņi izdzisa. Tā bija atkal Zemgales birzs. Tveicīgā jūlija priekŗpusdiena. Un viņas mute tam pretī kā saulaini rasots zieds.

«Vaida!»

«Arvis! Arvis Bujāns!»

It kā kādu mīklu minēdami viņi izrunāja viens otra vārdu, it kā piesaukdami viens otra būtni, lai tā neizzustu kā parādība.

«Vai tas nav brīnums?» Arvis teica.

«Jā,» čukstēja Vaida.

Bet neizteicamais bija viss tas, kas slēpās aiz vārdiem. Vārdi nāca kā pār kalnu un likās kā sveŗi liecinieki.

Arvis paturēja Vaidas roku savā, un viņa pagriezās tam pa ceļam.

«Tu! Tu, tu!» viņŗ teica, it kā tam ŗis vārds būtu jāatkārto pašam savām ausīm.

Smaidīdami tie saskatījās.

«Stundām tā varētu tevī skatīties.»

«Un es tevī.»

«Tu nevari iedomāties, kā tas ir: dzirdēt tavu balsi! Ar kādām bailēm es arvien nomocījos: ka tik to nepazaudēju, ka tik to neaizmirstu!»

«Un vai viņa pārvērtusies?»

Arvis papurināja galvu.

«Bet es pati?»

Viņŗ skatījās tik ilgi viņā, kamēr tā pietvika un nolaida acis.

«Tomēr, jā. Daudz, daudz, daudz daiļāka vēl tu esi,» tas teica, pietvīkdams arī pats, it kā būtu kādu netaktību izsacījis.

«Tava balss gan ir pārvērtusies.»

«Jā, vai ne? Mana tagad skan kā vilkam pasakā, kas sarijies kritu.»

Abi iesmējās.

Un ar ŗiem smiekliem un vārdiem bija pārmeŗta laipa bangojoŗo jūtu uzplūdiem. Nu jau bija pamats zem kājām.

«Cik brīnišķi,» teica Vaida. «Mēs esam kā bezdibenu pārlēkušī, un domā, ka nekas nebūtu bijis.»

«Jā, trimdas laiks ir beidzies.»

«Trimdas laiks,» viņa atbalsoja. «Bet tu arvien man biji tik tuvs, tik zināms, it kā visu laiku tikai būtu ar tevi runāts un runāts.»

«Un kas nu būs ko runāt! Gaŗu, gaŗu mūŗu ko runāt,» Arvis iesaucās.

«Kur mēs to izrunāsim?»

«Zemgalē!» bija ātrā, jautrā atbilde.

«Zemgalē,» atkāŗtoja Vaida ņirboŗu laimes sajūtu.

Tad viņa nopūtās:

«Zini: man nav ne mājas, ne vecāku. Tagad jau vairs nav ņaubu, ka mans tēvs pie lieliniekiem miris.»

«Man ir mājas. Arī tēvs, māte, māsa. Ja tu viņus tikai pieņem par saviem.»

«Arvi, miļais!» viņa pacēla kā lūgdamās savas mirdzoŗās acis.

Nu viņi bija ielas galā.

Arvis paskatījās rokas pulkstenī.

«Vēl vienreiz līdz viņam galam un atpakaļ,» tas noteica.

Domas nāca kā kalns, bet cik nu varēja vēl izrunāt! Notikumi spieda darboties, ne jūsmot.

«Redzi,» viņŗ iesāka tagad mierīgi un lietiŗķi. «Esmu domājis, domājis: Ja satikŗu reiz viņu — savu miļo — kā tad būs? Ne mana griba vien vairs tad, arī viņas. Līdz ņim es biju kā putns zara galā — ja Dievs mums palīdzēs, varbūt būs atkal citādi. Bet ko es varu solīt? Zemnieku māju. Un ja nu tev citādas prasības?»

«Pēc visa, ko mēs esam pārdzīvojuŗi, kādas var būt prasības!»

«Tas tā tagad. Bet kad ņie negaisi būs pāri, nāks cita dzīve, citas domas. Un tad tev patiks tā, kā tu esi radusi.»

«Kā tad es esmu radusi! Ak miļais, tad tu nepazīsti mani.»

Arvis steidzās izrunāt, kas tam lauzās uz mēles:

«Reiz es teicu savam tēvam, lai liek savas mājas kur griŗ. Es nekad viņās nedzīvoŗu, nekad tās neapsaimniekoŗu. Un tā visu, ko nu tāds jauns zaķis, kāds es toreiz biju, saka. Tas tagad galīgi grozījies. Tā mētāts, kā ņinīs gados, esmu nācis pie citām atziņām. Es tev teikŗu: ja

es gribu veidoties par cilvēku, man vajaga darba un brīvības. Kantoņa sēdētājs es neesmu, un tirgotāja talanta man nav. Dabas tuvums, robežu attālums, tas šķiet priekš manis ir tas pareizais. Bet vai es varu pieņemt, ka tas tā arī pie tevis? Vai es nedarišu tev pāri? Tikai darba dzīvi es tev varu solīt.»

«Ko labāku tu man vari dot, un ko labāku es varu vēlēties?»

Pateicīgs viņš pievilka Vaidas roku pie lūpām un gulēja to tad uz sirds.

«Redzi, kad to piedzīvojis, ko mēs, tad cilvēks sāk skatīties citādi. Tēvu zeme, tēvu zeme! Par tiem vārdiem ir iets cīņā, un viņi nevar palikt tikai vārdi. Atsvabināt ir tikai pusdarīts darbs. Izpostīta un samīta ir mums tā tēvu zeme. Kas viņu cels godā, ja ne mēs? Tak ne tie vecie tēvi vairs. Var jau aiziet no tautas, var atnest tai ar roku — ir jau cilvēki, kas to dara — bet kas pats pie sevis ir izjutis to spēku, kas nāk it kā no kādiem noslēpumainiem dziļumiem, no kādas tālas pagātnes, tas to nevar darīt. No sava garīgā mantojuma tas atsācīties nevar. Un tas uzliek pienākumus arī pret materiālo, tas novelk dzīves līnijas.»

Isie satikšanās mirkli bija garām. Arvis palika stāvēt un teica tādā pašā nopietnā, svinīgā balsī.

«Un nu, sirdsdraugs, lūdz Dievu, lai mums izdodas.»

Pāri viņa rokām Vaida sakrustoja savas kā svinīgam solījumam:

«Jā, Arvi, jā. Un kur tu būsi, būšu es. Bez tevis nav māju, nav laimes, nav dzīves.»

Viņš noliecās pār šo bezgalīgo laimi sološo muti.

Un jau aizdima viņa soļi ašā ritmā uz asfalta. Drīz to acīm aizsedza nākošais ielas stūris.

Vaida palika, it kā būtu iesviesta lielos pavasara vējos. Straujo asiņu takts dzina tiem pretī. Bet tāds dziļš mīļums saistīja arī palikt kā bērniņā, kad ziedošā mežā tai gribējās apkampt katru koku; tik mīļas likās apstādījumu liepas, kas pa retai čaukstošai lapai vēl šūpoja zaros; te viņi bija nākuši, stāvējuši, tur viņš bij aizgājis; gaisā un uz drēbēm vēl bija viņa kareivja mēteļa asais aroms no miglām, vējiem, pulvera dūmiem; vaigi kvēloja no viņa elpas. mute dega no viņa skūpsta, sirds atbalsoja katru vārdu kā

burvīgu dzeju. Un viņas pašas vārdi, kas nebija varēti pateikt! Kā palu vilnis no dziļuma tie virda.

Kad varēs viņam pateikt visu, visu! Kad varēs katru dzīves mirkli tā piepildīt, lai vēlāk nebūtu žēl, ka par maz tam atdots!

Šis satikšanās brīnišķā reālība! Cik daudz, daudz vairāk nekā sapņos un domās lolotais, zināmais, apbūra savādaivs svešums ap mīlo tēlu, kas bija vēl neizpētītas vīrestības spēks.

Ilgi staigāja Vaida ar savu domu pavasara vējiem, līdz sāka dārdēt gaisi un drebēt nami. Raķetu ugunis uzliesmoja, šrapneļu un granātu ceļi krustojās pāri, no vairākām vietām pilsētā šāva lielgabali. Sīva cīņa bija sākusies.

Un tāpat kā uz ielas, viņa nevarēja rimties, pārnākusi savā neapgaismotā istabā. Šurp un turp soļoja. Klausījās sevi un ārā, naktī. Dvēselē skanēja lielais iekšējais pārdzīvojums, laukā norisinājās notikumi, kas turēja domas kā asmeņu trītas. Rīgas liktenim vajadzēja izšķirties šonakt. Šauteņu un ložmetēju trokšņi izklausījās kā bezgalīgā klonā klaudzošas spriguļu vāles vai arī kā kādu milžu veseļi, kas nakts dzīlēs remt pārdabīgas celtnes. Stundu pēc stundas tā klausoties, beidzot viss sāka izlikties ārpus tiešamības, it kā viss šis troksnis ap Rīgu un pāri tai būtu kāds lielisks veļu pasaules inscenējums, kādas tālas, sen aizmirstas varoņu teikas augšāmcelšanās.

Bet tā bija tiešamība. Brīnišķīgs notikums. Nedzirdētus darbus tur veica latvju vīri.

Un Arvis ar viņiem.

«Dievs, Dievs! Sargi viņu, vadi viņu! Palīdzi viņiem visiem!»

Tikai šie vārdi nu palika Vaidas dvēselē un uz viņas lūpām kā burvju formula.

Nāca jau pret gaismu.

Šauteņu un ložmetēju trokšņi vēl skaldīja nakti, bet tā nereāli, it kā dzisdami. Izklausījās, it kā vareni milži pārietu Rīgai pāri un iekristu Daugavā.

Savāds, neparasts klusums ieaijāja Vaidu.

Kad viņa atmodās, ausa diena. Tik dziļš, salds miegs ilgi nebija gulēts. Likās, it kā šais pāra stundās būtu izgulēts visu gaŗo nedēļu nogurums un uztraukums. Rītam

līdz ausa brīnišķīgs miers. Nesprakšķēja šautenes, nesprakšķēja ložmetēji, lielgabali rībēja tālu — aiz Daugavas.

Durvis atsprāga ar troksni. Viņās stāvēja Kristīne, sarkanām acīm. Apakšlūpa bija uzmešta kā kalns un drebēja, bet pāri šim kalnam tā sauca cik jauca:

«Prūši prom. Kaucu no prieka kā negudra!»

Un noslēpusi priekšautā seju, tā uz pēdām pazuda.

Vaida atgrūda logu.

Baznīcās zvanīja.

Novembra saule pacēlās tikko pāri mežu galiem. Dzedrs vējš pūta pār pliksala laukiem taisni sejā Dzirnu tēvam, kas stāvēja savu māju pagalmā, berzēja acis un skatījās. Otrpus upei, uz alkšņiem noauguša paugura tak bija un bija cilvēki. Parādījās un zuda. Ātri kustējās. Cilvēki un nekas cits. Krūmi tak nevarēja celties un lēkāt.

Bet kas tie par cilvēkiem, un kur viņi te varēja rasties?

Viņš piedauzīja pie loga un sauca laukā meitas:

«Nāc, Olga, tev gaišāka redze. Pasaki man, vai tur tie ir cilvēki, vai manas acis tik māna?»

Olga iznāca, apmetusies vilnaini.

«Kur?» viņa jautāja.

«Pāri, Pazaru alkšņos.»

«Tie ir kareivji,» viņa teica ieskatījusies.

«Prūši?»

«Nē, tādi kā neredzēti liekas.»

«Vai Die', vai Die', tad būs atkal jauna nelaime! Varbūt angļi vai spranči?»

«Kas to no tālienes var izzināt! Tikai prūši gan nav.»

Kamēr viņi vēl stāvēja un novēroja krūmus, no lejas ceļa ienāca sētas vidū Upenieku saimniece. Viņa bija pietvikusi no steigas vai uzbudinājuma. Vilnaine tai bija pasitusies vaļā, un galvas lakats noslīdējis uz pakauša.

«Redziet, es jau atpakaļ. Un atkal jūsu mājām cauri. Neņemiet nu ļaunā!» viņa runāja priecīgi un skaļi.

«Kā, vai tik īss bija tas ciems?» jautāja Olga, jo agri, iedama pie lopiem, tā bija redzējusi Upenieci aizsteidzamiem uz Druvmaļu pusi. Laikam raudzībās pie meitas, jo šinīs dienās jaunā sieva gaidīja radības. Tā viņa bija domājusi.

«Iss gan šoreiz, bet jāskrej jau mājās ar to lielo prieka vēsti. Varbūt šie vēl nezina.»

«Kas tad ir? Dēls vai meita?»

«Dēls, dēls, un viss labi. Bet ne jau par to šoreiz tā steigšos uz mājām. Vai tad jūs to lielo, mūsu visu laimi vēl nezināt?» Upeniece paskatījās no viena uz otru.

«Sveši kaņavīri —» nedroši ierunājās Dzirna. «Mēs jau ķīķerējām pāri, Pazaru alkšņos.»

«Sveši!» Upenieku saimniece skaļi un jautri iesmējās. «Tad nu ir gan jums bijušas acis, ka nepazināt savējus.»

«Kādus savējus?» Dzirna nevarēja ticēt.

«Vēl prasa! Mūsu pašu zēnus. Mūsu latviešus.»

«Vai zini, to es tūlīt gribēju teikt, kā ieraudzīju,» Olga sauca starpā.

«Nu tas ir gan!» Dzirna pasita vaļā rokas, it kā gribētu saķert kādu laimes putnu. «Un es vēl domāju, angļi vai spranči!»

«Tādi jau arī izskatās. Tik glauni, tik smalki. Nu, pēc krieveļiem jau ne domīņas vairs! Drēbes gluži jaunas. Tikai drusku paplānas gan. Jā, un tad vēl par tiem prūšiem! Šorīt kā skrēju pārtiešis laukiem un tad pāri lielceļam, apas', redzu šo lielu partiju kā pašutušus trencam lielgabalus, vezumus un zirgus, sasietus ap tām lielajām orēm, kas viņiem ir, tā kā zirgu Simkus, kad brauc no leišiem; citiem atkal govīs ratu pakalā pa divām, pa trim; citam kviec sivēns, citam mauj teļš, citam blēj aita. Paši skrien līdz kā nolījušas vistas. Man sirds dauzās vien. Ak tu čigāni, ak tu nešpetņi, kā aizved mūsu labumu! Redzu: starp šiem iet arī viens prūsis, kas vasaru pie mums bieži nāca. Jau ap rudzu pļaujamo laiku teicās ejot uz mājām, un nu velkas vēl tepat kā blakts pār mūsu rugāju laukiem. Es liekos pazīstama un šim uzprasu. Drusku pa vāciskam buldurēju: Kur nu šis fārenē?

«Nach Vaterland,» šis atsaka, roku pametis.

«Kā tad nu uz reizi?» jautāju.

«Kā dzen, tā iet,» prūsis norūc.

«Kas tad jūs dzen?» nu jau ieprasos ar prieku sirdī.

«Vēlns viņus sazina,» nospļaujas otrs prūsis, «angļi, igauņi, latvieši! Vai mēs pazīstam viņu purnus! Nāk tik virsū kā melna debess!»

Bet mans pazīstamais pakrata man ar galvu:

«Latvieši, latvieči, kas cits. Kas aizstāv savu tēvu zemi, tie galvas nežēlo, un to dara latvieši. Bet par ko mēs vēl iesim ilgāk likt savas uz spēli? Lai viņi patur savu zemi». Un tā aiziet galvas nokāruši.

«Pasaka, pasaka!» iesaucās Dzirna, «neticams kā pasaka!»

«Neticams, bet patiesība. Klausaities tik tālāk. Es nu domāju: vai tad tiešām man vēl neuzsmaidīs laimīte, kas man šorīt vārtus pavērusi. Un kā tad! Pateku cauri Plienu priedulājam, un ko es redzu! Jātnieki un kājnietki. Sveši un stalti gan izskatās, bet sirds man saka: nu jau ir īstie! Metu šiem ar roku, un šie man pretī. Vai necsot redzējusi fričus? Kā nu nebūšu redzējusi. Tā un tā, izstāstīju. Aizveda savus lielgabalus un mūsu kumelīņus. «Tos mes tiem atņemsim,» šie atbild un laiž tieši pāri, prūšiem pretī, kas iet ar likumu. Kas tad pašu zemes cilvēkam! Ne tam šķērslis upe, ne mežs. Visas takas zina, visus ceļus pazīst. Un es, zinait, ar saviem sešdesmit pieciem gadiem, kā jauna meitene, Pliņu kalnā augšā! Kas tur iznāks, kas tur iznāks? Sirds kaņo līdz kā traka. Skatos: prūšu pulks jau uz krustcelēm, kur nogriežas uz leišiem, bet mūsējo neredz. Un kā es vēl tā skatos, klau! Kas tur? Piff, paff! Mūsējie jau priekšā uz lielceļa, un nu iet vaļā. Tad man gan no prieka un uztraukuma palika melns gar acīm, un es nosēdos uz akmeņa. Bet nē, domāju: mirt tādā reizē jau nu gan nemiršu, un turu tik ar varēm vien acis vaļā, kas tur izjuks. Vienu laiku ir tāds kamols, tāds mudžeklis, ka nekā saprast: skrien, bēg, nomiglo kā migla, un tad ir skaidrs. Mūsējie griež apkārt un nāk mājā ar lielgabaliem, ar zirgiem, ar lopiem, ar visu mūsu mantu.» Upenieku māte izslaucīja ātri acis, it kā tās to kavētu stāstīšanā, un tad turpināja:

«Es nu tecīņus vien uz Druvmalām. Bet tur jau viss zināms. Vakar jau apskrējuši apkārt slepeni ziņotāji: lai glabā ko var, jo prūši celsies no savām vietām. Tad nu arī bāzuši zirgus un labākos lopus gan šķūņos starp labības pantīm, gan pirtī vai kur kādā krūmu pasekmē. Bet tomēr jau daudz paņemts iepriekš. Labība, lopi, arī šādas tādas mantas. Paņēmuši zirgus šķūtīm, pabraukuši dažas verstis, pārdevuši. Mūsu ļaudis arī aplam viens

otrs ar bailēm un nedrošu uzstāšanos paši sev ļaunumu nodarījuši. Bet tā jau ir, kad aiz muguras nav stipra atspaida. Kā tad nu tagad — visi gudri, visi droši. Palīgi aug kā no zemes.»

«Vai daudz viņu nāk?» Olga iemeta jautājumu.

«Nu kā nu nē, kā nu nē, miļā. Nāk jau nākamo pa visiem ceļu ceļiem. Bet vaigā jau nebija vēl redzēti ne Druvmalās, ne kur citur. Tikai es esmu tā pirmā. Viņi jau vēl slepus lenc tos prūšus. Arē, kur jūs redzējāt Pazaru alkšņos, vai tas bez zināšanas? Mazajos Pazaros tak ir ielikts kolonists, un tur arvien bija prūšu biezs. Varbūt vēl tagad tur rūc kā bišu strops. Un tos vajaga visus notīrīt no ceļa, lai mugura droša,» pamācīja Upenieku māte, it kā tas īsais brīdis Plieņu kalnā to būtu izmācījis par istu kaļa vadoni.

«Bet nu es iešu,» viņa teica, pastiepusi roku ir tēvam, ir meitai: «Man mugura slapja, un te pūš vējš kā vētūvē. Bet kaulu sāpes es negribu dabūt. Nu jau būs iešanas un skriešanas diezgan. Jo vai tad mūsu zēni paši savā zemē atnākuši grauzīs čiekurus un gulēs vēju pievārtē. Taču pajumti pie mums meklēs. Lieciet tik, tēv, lai tā jaunā saimniece arī uzliek nēša grāpi kartupeļu. Par sliktu tas nebūs, un ēdāji jau gan ieradīsies. Un nu neņemiet ļaunā, ka nedabūju visu pasacīt, bet jānes mājās prieka vēsts, un lai aplaiž arī pa kaimiņiem, ja jau tur vēl nekā nezina. Pirmais prieks jau tas lielākais.»

«Ak Dieviņ, ak debestiņas, ak spoža laimes dieniņa!» izsaucās Dzirnu tēvs no pilnas krūts, tā savādi vaibstīdams degunu un stumdams asaras atpakaļ plakstos. To vēl bija ievērojusi Upenieku māte.

«Nemaz tā nešņaukājieties, bet ļaujiet tik vaļu. No tām nav ko kaunēties. Tāš asaras sirdi smagu nedara. Es kā no Plieņu kalna tā līdz Druvmalām lēju asaras kā lietu. Bet tās man kā labākās zāles.»

Tad viņa noripoja no kalna kā bumbiņa.

Domīga gāja iekšā Olga.

«Ja nu būtu vēl Juris starp šiem! Tad jau nu gan būtu bijusi liela sagaidīšana un lieli prieki. Laikam jau gan tā,» iesmeldzās krūtīs tāla, skumja atmiņa kā pusaizmirsta dziesmiņa.

Ar novakara krēslu Olga sēdēja pie šūpuļa un āva nost kājas savam pirmdzimtajam. Mazās pēdiņas bija seltas un aukstas. Bērns vairs nebija noturams uz rokām, bet lauzās uz grīdu, kur tas taisīja garus apkārtceļojumus ap krēslu un galdu kājām kā ar gaviļēs sasniegtām pietātnēm. Kā ikvakarus, Olga paņēma bērna kājiņas plaukstās un sildīdama lika tam skriet uz Rīgu, tā skaitīdama:

Tib, tib, tib,
Ko tās kājas grib?
Laist uz lielo Rīgu
Žvik, žvak, žvīgu!
Hop, hop, hop!
Rīgas vārtos stop!
Rīgas vārtos pundurs
Dun—dun—dundurs!

«Labvakar, jauno māt! Vai būs mums še naktsmājas?»
no durvīm atskanēja gaiša balss. Slaidis kaņavīrs tur stāvēja.

«Labprāt, labprāt! Vai jums vienam?»

«Nē, saviem divdesmit.»

«Nāciet vien, nāciet vien! Būs visiem vietas. Mans tēvs jau cauru pavakari še rīkoja kā uz kāzām, jūs gaidīdams.»

«Tāda pazīstama balss,» ierunājās no durvīm.

«Tā jau man ar' liekas,» Olga ietina bērnu vilnainē, piecēlās un pienāca pie loga.

«Labvakar, Bujāna kungs! Virsnieks gan?» piebilda ieskatījusies. «Novēlu laimes uz panākumiem frontē!»

«Jums tāpat jaunu pilsoņu frontē,» pasmaidīja Arvis, «Kad tad precējāties?»

«To pašu rudeni, kad bijāt pie mums. Sen zināms cilvēks. Tepat kaimiņos. Pagaidām dzīvojam pie tēva, jo mūsu mājas izpostītas. Šo to gan esam sākuši jau uzcelt, un tāpēc arī vīrs dzīvo tur. Tik pa svētdienām saredzamies. Bet tēvs nu gan būs laimīgs, ka varēs ar jums tikties un izrunāties. Viņš jau jūs, kā no tās Vidzemes reizes, piemin vai ik dienas. Zināt ko, viņš pārliecināts, ka jūs man toreiz būtu iedevis prātu,» viņa īsi iesmējās, paslēpa galvu pie bērna krūtīm, papurināja to

un tad skubināja: «Dod nu onkulim roku, dod. Tas jau esot tāds labs onkulis.»

«Kā tad sauc to princi?» Arvis jautāja, papaijādams bērna nokārušos rociņu.

«Juris,» atbildēja Olga. «Un nākošais būs Arvis,» viņa tūlīt nebēdīgi piebilda.

Arvis sasīta piešus.

«Pateicos par krustdēlu. Bet tas jums tad būs jāuzaudzina par īstu spēka vīru.»

«Vārdos un darbos. To es jums apsolu, virsnieka kungs,» tā teica, militāri atdodama godu.

Abi iesmējās.

Tā bija tā pati nebēdīgā Olga.

Bujānu sētsvidū ierībējās brašs pārvējš. Jauns suns izšāvās no saldā midzeņa pie kūtīm un ar aizelsu steidzās nokārtot aizkavēto pienākumu, apdraudēdams kā īsts plēsoņa gan zirgu, gan abu kaņavīru kājas, kas pārsniedza ratu malu. Visiem labiem vārdiem tas atsaucās ar vēl jo nešpetnāku riešanu. No tās pašas kūts puses, kā Īkstītis no lāča auss, izskrēja tāds četru gadu puntvēderis, apmeta īsās roķeles sunim ap vilnaino kaklu un noturēja to kā saitē, norādams: «Dukti, eti lāmt!» Duksis tad nu arī kludzieniem vien norija savu reju, tikai zobus draudoši ņirdza un ņurdēja svešajiem acīs, bet mazais vīrs ar lielisku mieru pavēlēja lielajiem vīriem: «Nu, ejiet nu dloķi!»

«Lūk, kāds saimnieks gadījies Bujānos,» smējās Arvis. «Vai tu no kārklu krūma izaugi?» Bet nu jau mazā mēle bija iecirtusies zobos un atbildes vairs nedeļa.

Bujānu māte kasīja launagam kartupeļus, kad izdzirda sētsvidū viesus. Un to balsi, to vienu balsi, kas lika vai apstāties sirdij!

«Ak Dieviņ! Arvis!»

Tikko paguva nomazgāt rokas, nomest priekšautu. Un te nu viņš bija, tas lielais dēls, un traucās skūpstīt to pašu melno, sastrādāto roku. To jau nemaz nevarēja pieļaut, bet ko tu tādām nepieļausi. Sirds trīcēja, mute smējās, bet acis tā migloja, ka nekā saredzēt. Kur gadījies, kā atbraucis! Ne ko varēja daudz pavaicāt, ne arī viņš ko stāstīja.

«Kur tēvs?» bija pirmais jautājums.

«Upes pļavā. Abi ar Miķeli novāc žagarus.»

«Vai tad Miķelis atkal Bujānos?»

«Kā tad. Pavasari pārbrauca. Ne viņš, ne viņa pati nevarējuši citur iedomāties dzīvi kā tikai Bujānos. Tā arī palika tēvam par lielo prieku.»

«Tad jau tas mazais bajāriņš sētsvidū būs Miķeļa dēlēns?»

«Mazais Jānītis, jā. Tas jau ir te mūsu visu smīdinātājs un priecinātājs.»

«Tas ir labi,» teica Arvis domās, atsaukdams atmiņā to rītu, kad tie bija sataisījušies izbraukt no Bujāniem bēgļu gaitās un mazā Mildiņa tam tecējusi pie rokas. Tam mazajam bajāriņam bija Mildiņas acis.

Novietojis pajūgu un apkopis zirgus, ienāca Arvja līdzbraucējs Meteņu Ansis.

Arvis iepazīstināja.

«Tas ir mans kaŗa biedrs. Liels runātājs. Tam tu visu izjautā, ko vēl nezini. Es ieŗu uzmeklēt tēvu.»

Meteņu Ansis palika smaidīdams. Ne runāŗana, bet lēnība un smaidis bija viņa stiprā puse.

Arvis negāja vis vēl uz upes pļavu, bet iegriezās dāŗzā. Vecie koki sagumuŗi snauda zem kailo zaru kroniem. Lapas čaukstēja kā ledus skalas. Vecā ābolu būda vēl stāvēja ar ielūzuŗu jumtu, celiņŗ turp bija aizaudzis. Arvis aizgāja līdz ŷogam, kas vēl turējās tas pats vecais, vietām gan izdrupis un neizlabots. Tēvs, kā redzams, nespēja visur pielikt roku.

Kur tovasar bija viŗņojusi rudzu druva, tagad bija sazēlis jauns sējums. Apsēta gan bija tikai kāda treŗdaļa lielā lauka. Pārējais aizaudzis atmatā. Atmatas daļā bija kāda sieviete ar dažām govīm. Tā bija, bez ŷaubām, Miķelene, kas izmantoja ŷīs dienas pielaidīgo laiku, padzenādama lopus pirms gaŗā ziemas cietuma. Pie lopu skaita, kā pie laika rādītāja, Arvis varēja vērot no jauna sākuŗos saimniecības atzelŗanu Bujānos. Māte ar lopiem, tēvs ar laukiem, abi bija uzņēmuŗies smagus pienākumus sākt visu no jauna. Dāŗzs bija palicis bāŗenis. Tā tas arī bija pirms kara. Lai gan Avēni tam bija kā spīdoŗs paraugs priekŗ acīm, Mārcis Bujāns dāŗzā negribēja ieguldīt ne pūlu, ne naudas.

«Bet es šite stādišu dārzu!»

Tāda priecīga doma Arvim iekrita prātā, vērojot lauka lēzeno slīpumu pret dienvidiem.

«Jā, to es darišu,» vēl cicšāku solījumu nodevis, jau nekļis vingri pārlēca pār sētu, lai uz vietas pārliecinātos par iedomātā, jaunā dārza lielumu. Piecas, sešas, līdz desmit pūrvietu dārza Bujāniem nebūt nebija par daudz. Apsvepot zemes gabalu pēc acumēra, Arvis jau garā redzēja Bujānus šai jaunajā ierāmējumā, redzēja jaunu koku rindas, gaišu celiņu tīklus. Arī skaistuma koku un puķu nedrīkstēja trūkt. Bargu vēju pusē stādis egļu un lazdu žogu. Lejā, ar skatu uz upi, cels mazu baltu paviljonu. Visādas jaukas lietas izdomāja, liksms ar savu plānu kā ar dārgu dāvanu. Bērnībā uzņemtie Avēnu iespaidi varbūt tie bija, kas dzina nu tik pēkšņi modušos asnus uz auglīgu darbību. Pa pliksalā stingušo zemi kā pa parketu Arvis apgāja apkārt mājām. Kas te bija darba! Mājas un lauki bija viela, kas gaidīja darbīgu roku, veidotāja prāta. Vai te varēja kādreiz apņikt strādāt!

Alkšņi upes plāvā bija saauguši puduņu puduņiem, kā izsītuma pūfītes gludā sejā. Ganības jau pilnīgi pārkrūmojušās. Arvis apmeta krūmiem likumu. Skats klejoja neierobežots. Upes līcī redzēja kustam cilvēkus. Tur varēja būt tēvs.

Upe bija malās apsalusi, bet vidū vēl jautri urdzēja. Tur, kur tā ieliecās Bujānu daļā, viņa arī dziļā ziemā neaizsala. Tā tad te vajadzēja būt krietnam kritumam. Arvis par to pārliecinājās, pakāpies pāra desmit soļu augstāk no krasta uz birzs pusi. Savā klaidonības laikā tas bija pāra mēnešus strādājis kādās lielās tvaika dzirnavās Vitebskas guberņā. Viņam likās, ka zems slīpums, pa kuŗu slidēja upe Bujānu robežās, nebija lēzenāks, ja pat vēl ne kŗaujāks par minēto vietu. Un upe neizsīka arī karstās un sausās vasarās, tā tad ūdeņiem bagāta tā bija diezgan. Kas zina, ko slēpj nākotne. Varbūt nav izslēgts, ka var še ierīkot dzirnavas vai pat elektrisku spēka staciju. Jā, jo ilgāk tas stāvēja un pētīja upes gaitu, jo teicamāka tā tam izlikās. Viņam šķita, ka tas visu tagad vēro citām acīm, kā dziļas gudrības grāmatu,

ko bernība tikai pāršķirstījis, bet kas nu atveras citādā gaismā, citādam saprātam.

Augšā, līdz birzmalai, vēl pakāpās Arvis. No šejienes skats atvērās vēl plašāks. Lielus mežus tikai redzēja pie apvāršņa, bet tālais līdzenums bija kā sēt nosēts birzīm vai birztaliņām. Sniegaini tāsainas vizmas tās svieda lielajā pelēkumā. Gandrīz katrai mājai bija sava birzis it kā svētdienīgs altāris. Iemīļota jauniem, icmīļota veciem. Pastaigāšanās un satikšanās vieta. Mīļu vārdu, skaļu dziesmu vieta. Skumjas rezignācijas, jauku atmiņu vieta.

Skrējiens uz birzi arī Arvja bērībā bija tas jaukākais. Pēc katras domstarpības ar tēvu nebija bijis citur kur bēgt. Zemāk, nogāzē pret upes krastu, tam bija bijusi izrakta vesela pilsēta ar ielām, namiem un baznīcām. Visādam celtniecībai šē bija varens materiāls. Jo dziļāk rakās, jo vairāk radās dažādu krāsainu plieņu. Dzelteni, zilu, sarkanu, baltu. Balto visvairāk.

Kaļķakmens tas bija bez šaubām. Varbūt tas te atradās milzīgā daudzumā.

Par to vajadzēja pārliecināties katrā ziņā. Varbūt vēl varēja ierīkot lauztuves.

«Tas jau nu trešais plāns īsā pusstundā,» iesmējās par sevi Arvis. «Auglīgs ir Bujānu gaiss.»

Bet vai šiem plāniem vajadzēja palikt gaisa pilīm? Nē, nē! Neizpētīta bija dzimtenes zeme. Kas zina, kas slēpās zem pelēkās segas? Rakties zemē, rakties arvien dziļāk tam bija paticies bērna gados ar tādu ziemsvētku ziņkāri: nez' kas tur būs iekšā? Ko es atradišu? Arī nākotne bija neizpētīta zeme, kuŗas priekšā tas stāvēja ziemsvētku gaidām.

Mārcis Bujāns jau pa gabalu bija ieraudzījis un pazinis dēlu, kas nāca no birzs puses pusskriešus, lieliem zēna soļiem. Resnais alksnis, ko vecais vīrs bija gribējis celt strēķī, izšļuka no rokām. Drusku drebošiem pirkstiem tas noņēma cepuri, saglauda matus un uzlika to atkal galvā. Sašķobījis tā jokaini degunu, ar delnu izberzēja acis. Un nu varēja gaidīt, bet tas kaŗavīrs jau nu arī bija klāt.

Tāds neveikls maigums bija tā rokas spiedienā, ātrajā skūpstā, vārdu meklēšanā.

«Nu, kur tu šē radies?» Marcis Bujans beidzot jautāja starodams.

«Vai tad šē nekā par mums nezina?» Arvis brīnījās.

«Tā jau man te stāsta Miķelis visu rītu. Ar gaismiņu bija aizvedis zirgu pie kalēja un tad tur dzirdējis tās brīnumu lietas. Bet kā es varēju iedomāties, ka tu arī tur būsi starpā?»

«Kur tad lai es būtu?» Arvis jautri atsaucās.

«Jā, kur tad lai tu būtu,» laimīgs atkārtoja tēvs, «tikai tu jau vai neaizgāji toreiz ar tiem krieviem?»

«Par to es tev pastāstīšu vēlāk,» Arvis to pārtrauca. «Bet ko jūs šē darāt?» viņš nu apmeta skatu lielajiem žagaru blāķiem.

«Tu redzi, ko mēs darām. Kamēr zeme nebija sasalusi, rāvāmies ar alkšņu izcelšanu. Izkāpājām ar visiem celiem. Tagad kļaujam kaudzēs, lai var vēlāk ar ragūm pāršļūkt sētā.»

«Bet te jau ir vesels līdums, ko jūs esat sastrādājuši!»

«Jā, nav pa jokam,» tēvs apmierināts pakratīja galvu.

«Bet tāds darbs tak tev ir par smagu,» iebilda Arvis.

Neko daudz nemanu. Ar tiem grūtajiem laikiem esmu palicis tāds kā jaunāks un lokanāks. Un kauču arī būtu smagi, kas cits to darīs, kas jādara? Kur Dievs tevi nostādījis, tas stūris tev jāapkopj. Nezāles jāizravē. Un alksnis ir nezāle. Paskat tik, ko tas nodarījis manai skai-stajai pļavai! Un palaid tikai viņam vaļu, viņš kāps arī uz lauka. Nē, nē! Kamēr manas acis platas, tas vairs nenotiks. Smalkajai zālei un amoliņam atkal šē jāvilņo saulē.»

«Tu esi īstais revolūcionārs, tēt, mūžīgais revolūcionārs, kas nekad nepagurst un neatlaižas cīņā ar pretvarām,» smaidīja Arvis.

«Kad tu šādus domā tos revolūcionārus, tad viņu tagad ir pilns mūsu zemē. — Jā, tūlīt man iekrīt prātā. Par vienu šādu es tev gribēju teikt,» Mārcis Bujāns ar jauneklīgu straujumu pagriezās pret dēlu, «tur man ir palīgs. Zelta cilvēks.»

«Miķelis. Man jau māte teica.»

«Tā pašā Miķeļa labā man tev kas sakāms. Miķel! Pānāc šurp!» vecais Bujāns sauca paceltu balsi.

No žagaru grēdām iznāca Miķelis. Vaicājošu, rupju pilnu skatu, kā Arvim likās, tas skatījās drīz tēvā, drīz dēlā. Nedaudzie grūtumā pārļautie gadi viņa seja bija ierakuši dziļas grumbas. Ap denīpiem mati metās iesīrim. Kautri dziniedza Arvim roku, bet neteica ne vārda.

«Dēls, ja cilvēks grib darīt ko labu, tad tam nevajaga to atlikt. Jo tāds ir cilvēka prāts, ka viņam sava laba nodoma vēlāk var palikt žēl. Un tā kā nu tagad Dievs mums ir licis atkal redzēties vaigu vaigā, un mūsu sirdīs ir pateicīgas par to lielo žēlastību, kas mums ir notikusi, un Miķelis arī ir klāt, tad es tev, dēls, pasaku, ka es Miķelim esmu solījis zemi. Trīsdesmit pūrvietas no Bujānu laukiem. Paskaties!» Mārcis pacēla roku, «kur tāds kā trīsstūris lauka galā. Robežu izdalīt tur iznāk teicami, un zeme ir tāda pati kā visos Bujānu laukos.»

Viņš aplusa. Visi trīs skatījās norādītā virzienā.

Beidzot teica Arvis:

«Tas ir labi, tēt. Esmu pārliccināts, ka tu zini, ko dari.»

Miķelis atplauka kā saulīte. Nu viņam arī raisījās mēle:

«Kad nu ar jauno ir runāts, tad tā lieta ir skaidra,» viņš teica. «Papus jau gan solīja, mamma arī bija vēlīga ar visu sirdi, bet ticēt tomēr nevarēju. Taču tā istā notieksana ir tam, kas nāks pēc. Bet kad nu ar jauno runāts, tad viss kārtībā. Ko tad vēl vairāk?» viņš it kā pats sev pārprasīja, saguma drusku uz priekšu un pakratīja cieši Arvja roku, bet Bujānu tēvam bija jāļauj sava nobučot, lai rāvās, cik gribēja.

«Tā tu man būsi iedāvājis to labāko kaimiņu, kādu var vēlēties,» Arvis teica, kad Miķelis bija aizgājis atkal pie sava darba.

«Tev? Ko nu tev? Diez' kas tos Bujānus valdīs, kad mūsu acis būs slēgušās,» tēvs teica tā skumji.

«Kāpēc tu tā domā, tēt?»

«Tā jau tu toreiz izteicies. Varbūt vēl atmini?»

«Atminu gan. Tā bija zēna valoda. Tagad es domāju, ka mana vieta ir tikai Bujānos.»

«Vai tas patiesi tavs prāts?» neticīgi paskatījās Mārcis Bujans, un kad dēls tikai piekrītoši smaidīja, kā nastu nolaidījis no pleciem, noslīga uz žagaru kaudzi. Asaru, kas tam parādījās acīs, viņš nebūt vairs nekaunējās.

Kādu laiku bija klusums, jo arī dēls, kā likās, meklēja vārdus tam tālākam, ko nu tas gribēja sacīt.

«Bet ko tu teiksi, tēvs, kad es nenākšu vis viens, bet divatā?»

«Kā, divatā?»

«Divatā, jā.»

Tālāko Arvis lika runāt savām acīm, kas atbildēja tēva gaŗajam izbrīnītam skatam. Nu viņš saprata gan. Rūpēs ietrīcējās balss:

«Labs cilvēks, Arvi?»

«Priekš manis tas labākais pasaulē.»

«Vai māte jau zina?»

«Iznācu tev pateikt pirmajam.»

«Tad iesim tūlīt pie mātes,» Mārcis sparīgi uzlēca kājās.

Krastā nāca redzami Bujāni. Viens istabas spārns izskatījās kā uz paslidējušas kājas, un tam bija pielikti balsti.

«Lai saka ko grib: istaba nu jāceļ jauna. Citas ēkas mums vēl diezgan brangas, bet istaba neder,» teica tēvs.

«Tas nenāksies viegli,» Arvis grozīja galvu.

Tēvs tā savādi pasmaidīja.

«Nesaki nekā. Tai gadā, kad tu pameti mājas, es jau biju nopircis kokus. No tiem jau mums ar' tā saruna iznāca, atmini? Kokus vajadzēja izcirst, un tos arī izcirtu, sazāģēju un saveĀu mājās. Un tā kā kāds man būtu iedevis labu padomu, ap Jāņiem liku sanest pa augšienēm. Taisnību sakot, tas bija mana paša skābais prāts, jo par ēkas celšanu tik drīz jau vairs nedomāju. Nu un ko domā: tais augšienēs mani dēļi vēl tagad. Tā gada siens un āboliņš tiem bija sagāzts ūirsū. Vēlāk prūši Bujānos bija ielikuši rentnieku, tam lopu maz, pie noēdināšanas nekad nebija ticis, un tā neviens tos nebija kustinājis. Tā tad materiāla mums diezgan, un varbūt cits padoms arī radīsies, bet kad taisni nesniegs, celsim papriekš to vienu galu jums, jauniem; otrs vēl savu desmit gadu varēs turēt. Tas viss tā iznāk uz tavu laimi, dēls.»

«Vai tas, tēt, nebūs vairāk uz tavu laimi? Kuŗš cits tavā vecumā domātu par jaunu ēku celšanu? Bet tu jau gribi gāzties darbā kā jauneklīs.»

«Jā, nudien,» smējās Mārcis Bujāns, «tais gaļajos slinkuma gados esmu tīri izbadojies pēc darba. Tagad man tas tik gards kā maize.»

Ejot tālāk Mārcis Bujāns pamatīgāki ieskatījās dēlā.

«Kā es vēroju, tad tu tagad esi kas augstāks,» viņš teica.

«Tā jau laikam gan būs,» pasmaidīja dēls.

«Tas tik pierāda, ka tu esi bijis derīgs savā darbā un uzticams,» viņš pēc brīža piebilda nopietni.

Gar to pašu upes krastu, pāri plāvām, pēc vienas vasaras otrajā, jaukā jūnija pēcpusdienā nāca Arvis Bujāns. Viņš bija melnās drēbēs, ar miršu pušķīti pie krūts. Šodien bija viņa kāzu diena.

Pāri plāvām, taisni, tas bija pavadījis Ivāru Penti, kas gāja uz piestātni, lai ar nākošo vilcienu atgrieztos pilsētā. Ivārs bija iestājies tēva veikalos un vadīja tos jau pa daļai, tā atvietodams Vidvutu, kas pēc Līvijas nāves, ar lielo dvēseles lūzumu bija par jaunu iestājies augstskolā un gatavojās zinātnieka karjērai. Patlaban viņš uzturējās ārzemēs. Viņa laimes vēlējums jaunajam pārim bija sūtīts no Atēnām.

Vadīdams Ivāru, Arvis bija to pamudinājis ievērot upes kritumu un ieminējies arī par varbūtēju kaļķakmeņa atrašanos zemē. Negribēdams sevi nostādīt jaunā radnieka acīs par kaut kā tukša cerētāju, viņš nerunāja par kādiem ciešiem plāniem, bet tikai vēlējās dzirdēt viņa domas. Ivārs bija pamatīgs un nopietns un skatījās kā lietpratējs. Kritumu tas atrada diezgan ievērojamu un arī kaļķa slāņus turēja par iespējamiem. Lai izlabotu šīs dienas ātro aizbraukšanu no kāzu nama, viņš Vaidai bija apsoliņies apciemot jauno pāri visā drīzumā. Tagad viņam bija viens iemesls vairāk to darīt. Viņš ierīkosies tā, ka varēs tad palikt vairākas dienas, Tad varēs arī it labi visu apskatīt un papētīt.

Ivāra nopietnā interes par šo lietu nenoteiktās izredzes izcēla reljefāki. Bagātas darba iespējas nākotnē spārnoja Arvja domas. Bujānus aprūtināja tikai māsas daļa, kas bija pagaidām atstāta uz mājām ar nelielu procentu. Bet Arvis zināja labi, ka māsas vīrs kā tirgotājs sievas mantojumu varēja izlietot daudz izdevīgāk, tādēļ

tas arī gribēja to nomaksāt, cik drīz vien iespējams. Tad Bujāni bija bez parādiem. Jaunajai ēkas celtni tēvs bija ziedojis savu «zelta fondu». Tā tas sauca vecu ietaupījumu, kas nebija aizkarts arī grūtajās bēgļu dienās. Pusi no tā bija dabūjusi precoties Līnīte, un ar otru pusi nu bija uzposti Bujāni.

Uzkāpis iepretī birzīj, Arvis redzēja, ka viņa tēvs vadā viesu baru ap laukiem. Nu protams! Dzīru devēji jau mēdz izrādīt savus mantas kambaŗus, un laucinieka mantas kambari ir viņa lauki. Ar gudru ziņu tēvs pagriezās pret lejas laukiem. Tur šogad bija vareni kvieši un rudzi. Apsēta bija arī pirmo reiz pēc kara visa lauku platība, tēvs varēja būt lepns. Tur viņš gāja kā kavalieris, blakus Pentes kundzei, pasniegdams roku pār katru dziļāku vagu vai grāvīti. Aiz viņa gāja Dzirnu tēvs ar Olgu, kas bija atbraukuši tālu gabalu. Olgas vīra nebija. «Mazi bērni, saime, visi jau nevar izbraukt no mājām. Un vīrs jau tā nekur labprāt nebrauc,» bija paskaidrojusi Olga. «Bet vai man krustdēls ir?» bija jautājis Arvis, atminēdamies Olgas solījuma. «Nekā, šoreiz atskrēja meita, bet kad nu būs, tad būs,» bija atbildējusi jaunā sieva. Miķelis gāja ar mazo dēlu uz pleciem, bet Jānītis bija aizjozis tālu visiem priekšā. Tad gāja vecais Pente ar Bernātu Avēnu un citiem mātes radiem un kaimiņiem. Ilze dzivoja vēl pilnīgi noslēgusies no pasaules un arī šoreiz nebija braukusi. Viņas lielie bērni bija kāzās ar krustmāti Minnu. Vārpu mamma ņēma Ķemeŗos vannas. Viņa bija kļuvusi diezgan pasmaga. Ja kāzas būtu Rīgā, viņa gan būtu atbraukusi. Arī Pentes kundzei tas būtu bijis ļoti pa prātam, ja kāzas būtu Rīgā. Bet Vaida bija pastāvējusi uz sava. «Bujānos būs manas mājas, un es gribu, lai arī tur būtu manas dzīves jaukāka diena. Tur ir tie ļaudis, ar kuŗiem man būs jādzīvo, kas būs mani kaimiņi, tie lai ir manu ļaulību liecinieki.» Pentes kundze bija piekāpusies, bet ar mātes sirsnību rūpējusies par jaunās ligavas pūru. Arī pret ļaulībām baznīcā Vaidai bija nepagāzami iebildumi: «Es negribu būt par visu skatu un visu mēļu priekšmetu, es negribu iekrist ar joni sveša novada ļaužu valodās, bet lēnām ieauģt viņu cieņā.» Un tā ļaulību altāris bija ticis celts Bujānos, gan neparasti, dārzā, zem vienas no tām liepām, kas visā apkaimē bija

pazīstamas par Bujānu liepām. Tur, kur katrs līdz pēdējam varēja būt klāt, savu viesu un saimes vidū bija stāvējuši Vaida ar Arvi, un priekšpusdienas saule aiz biezu lapu juma bij tos ietinusi zeltītās ēnās.

Jauno Meteņu kāzās nebija. Irma bija atsūtījusi puisi ar sirsnīgām laimēm un lielu grozu pirmo zemeņu no pašas stādītām dobēm. Zemenes ar savu milzīgo lielumu un aromu bija pie pusdienas galda ienesušas daudz uzslavas viņu audzinātājam. Atvedējs lika saprast, ka jaunā saimniece aiz zināmiem iemesliem baidījusi izbraukt, un «pats» jau arī to neatstājot ne stundas vairs vienu.

Savu māti Arvis redzēja ar Vaidas krustmāti Minnu un dažām kaimiņienēm staigājam pa dārziem. Tāda jau bija tradīcija. Saimnieks izrāda laukus un zirgus, saimniece dārzus un kopjamos kustoņus. Dzīru rūpes mātei šodien bija noņēmusi Kristīne, kas šai «savas» jaunkundzes tik ievērojamā dienā nepielaida nekādu citu sāncensi pie bļodu un galdu rīkošanas. Tādā lielā reizē viņa jutās kā virspavēlniece isti savā elementā.

Stalta un jauka no šīs vietas izcēlās jaunā dzīvojamā ēka. Ar to vienas puses atstāšanu pa vecam nekas nebija iznācis. Kad jau taisa, tad taisa, bija sprieduši ir meistars, ir darba devējs. Un meistars bija gadījies ar laimīgu roku, kas ķēries pie darba kā izslāpušais pie ūdens krūzes, jo ar jaunā īpašnieka piekrišanu tas varēja ornāmentikā ļaut darboties savai fantāzijai, kas te nu bija izplaukusi necerētā ziedā. Mārcis Bujāns bieži bija noskatījies namdara darbā un pagrozījis galvu: «Cik tu, cilvēks, ar tādu drāšanu un dreijāšanu vari nopelnīt!» Bet jaunais meistars tik bija laimīgi pasmaidījis. Viņa ideāls būtu visu Zemgali redzēt ar tādām ēkām kā rotas kastītēm.

Arvja skats slīdēja pār jauniekopto dārzu. Pērn bija apstādītas divas pūrvietas, šogad viena. Bet dārzam lemtais gabals gāja daudz tālāk, pagaidām norobežots ar dziļu grāvi. Pa gaišajiem celiņiem mājas tuvumā staigāja viesi, bet Vaidas starp tiem neredzēja.

Aiz grāvja, tālāk pļaviņā, skanēja smiekli un čala. Tur gāja rotaļās jaunieši un bērni. Ilzes meitenes skraidīja baltās kleitās. Līnīte ar savu vīru jaucās viņu vidū. Daži

pāri atdalijas un aizgāja pa puķu piebārstītiem ceļiem starp labības laukiem.

Un piepēši Arvim likās, ka tamlīdzīgu ko jau tas būtu piedzīvojis. Tas sapnis kaŗa slimnīcā! Jaunās zemes krastmala, kas iznira no plūdiem. Cilvēki svētku drēbēs, puķēm piesētā zeme. Protams: līdzība bija tikai jaudā; sapņa ideālajai pilnainai reālais pretstats līdzinājās kā šķila nesadragātam traukam, bet piepēši bija dzīvs tas jūtu vilnis, kas to no nāves murgiem iznesis apziņas skaidrībā, un tas gaišais tēls, kas bija nācis uz viņu, bet ko tas nebija pazinis —

«Vaida!» Arvis iegavilējās un turēja jauno līgavu savās rokās ar tādām sapnī aizmaldījušām acīm, it kā tā tiešām būtu tā sapņa meita, kuŗas vārdu tas nu uzminējis.

«Vai es tevi nobiedēju?» viņa jautāja, skatīdamās viņā savām mirdzošām acīm. Līgavas plīvuri apsitinājusi sev apkārt un ap roku, viņa ar savu miršu vainadziņu izskatījās kā ar baltu mākonīti nokritusi.

«Bet kur tu gadījies, kad es acis izskatījos, meklēdams tevi starp visiem?»

«Es izskrēju no otras puses. Pa grāvi un apkārt tai birzī, lai aizsteigtos tev priekšā. Bet tu jau biji gaŗām. Tā man bija jādzenas tev pakaļ.»

Viņa pagrieza to pret birzs pusi.

«Drusciņ, drusciņ vēl paliksim. Visi tagad pa āru un mūs nemeklēs.»

Klusēdami viņi gāja.

«Un tā nu mēs atkal birzī? Atceries?»

«Jā,» Vaida dvesa tikko dzirdami. «Un šī birzs būs mana mīļākā vieta Bujānos.»

Viņi aizgāja līdz laukmaļei, kur starp diviem veciem bērziem Arvis bija uztaisījis baltu solu. Plašs skats, kā no vārtiem, še atvērās.

Saule grima. Kā dziļas svētības pietvikušas sarka birztales un skarainā zāle. Zeme un debess elpoja dziļā mierā.

«Tas nav sapnis, bet dzīve, dzīve,» domāja Vaida. «Ar ko es to esmu pelnījusi? Es dzīvoju, bet Līvija, Elva, Tilla, Marija, Žena, Roberts Lazda un tik daudzi?»

Viņas acis pieplūda asarām.

«Ta ne, tā nē!» Arvis teica, pieglauzdams viņas vaigu pie sava.

Bet viņa ļāva tām vaļū. Lai rit tās aiz sāpēm, aiz laimes.

«Paldies tev par šo brīnišķo dienu, par visu, visu, visu!»

«Tu saki man paldies, tu lielā balvotāja.»

«Es domāju, ka visu mūžu tev nebeigšu teikt paldies.»

Viņa nolika savas rokas uz krūtīm savam mūža draugam un ieglauda tajās savu galvu. Dziļi uzelpodama tā izteica to, ko domāja abi:

«Un tagad mēs sāksim dzīvot!»